ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1
JEUDI
1er SEPTEMBRE
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱԽԱՐԵ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթաթերթի առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

81ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21.268
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
81e ANNEE — N° 21.268

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՇԻՐԱԿ

Ո՛Չ ԹՈՒՐՔԻԱՑԻՆ ԱՅՕ՛ ԹՈՒՐՔԻԱՑԻՆ

Ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով, Ֆրանսա, աւելի ճիշդ Շիրաք «ետ - առաջ - ետ»ի տարօրինակ քաղաքականութիւն մը կը վարէ Թուրքիոյ անդամակցութեան նկատմամբ:

Օգոստոս 26ին, խօսելով Եւրոպական յանձնախումբին նախագահին՝ Խոսէ - Մանուէլ Պարոզոյի հետ, անգլիացի դիւրք մը բռնած էր Թուրքիոյ հանդէպ: Իրեն համար ընդունելի չէր որ անդամակցութեան թեկնածու պետութիւն մը յաւակնի չմնչնալ 25 անդամներէն մէկը, այս պարագային՝ Կիպրոսը: «Ըմբռնելի իսկ չէ» կը չեչտէր Շիրաք («Յառաջ», Օգոստոս 30) մինչ որ գայթակղեցուցած էր էրտողանը: Այս վերջինը վարժուած չէր լսելով Շիրաքի կարծիքներուն յարափոփոխ դիւրքաւորումին, ըսած էր որ ան խոսացած էր իրեն հեռաձգային խոսակցութեան մը ընթացքին, Դեկտ. 17ի վաղորդայնին, որ զօրավիգ է Թուրքիոյ անդամակցութեան: Յետոյ եկաւ հանրաքուէն, Ֆրանսացիները ո՛չ ըսին եւ այդ ոչին մէջ կար ո՛չ մը Թուրքիոյ: Ուրեմն Շիրաք յետքայլ ըրաւ, բայց նոր քանի մը պատահած է Օգոստոս 26էն 29ի ընթացքին, որ Շիրաք տեսակէտ փոխէ, ինչ որ խորպզրել կու տար Մոնտի (Օգոստ. 31) «Ֆրանսա չուզեր վէթօ մը դնել Թուրքիոյ անդամակցութեան»: Կը յիշեցնէ որ Մայիս 29ին Ֆրանսացիները ո՛չ ըսին եւ անդամ մը եւս կը զգան որ դաւաճանութիւն մը կայ իրենց դէմ, քանի «Շիրաք - Վիլլըփէն - Սարքոզի երրեակը կը հրաժարի բանակցութեան ընդմէջը պահանջելէ»:

*
**

Ի դէպ, Ֆիկարօ (Օգոստ. 31) վիճաբկումներ եւ կարծիքներ էջին մէջ յօդուածներ հրատարակած է: Մէկը ստորագրած է ծանօթ Թրքասէր՝ Ալեքսանդր Ատլէր, որ ցաւ կը յայտնէ Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ յարաբերութիւններու վատթարացման համար: Կը պաշտպանէ նոյնիսկ Կիպրոսի Թուրքերը եւ կը չեչտէ. - «Թուրքիա կրկին փարոսն է ժողովրդավարութեան եւ արդիականութեան, մահմեդական աշխարհին մէջ»: Երկու յօդուածներ ալ կը չօշափեն նոյն նիւթը: Մէկը ստորագրած է Սէմիհ Վալընչը (հեղինակ «Եւրոպան Թուրքիոյ հետ կամ առանց Թուրքիոյ» հատորին), միւսն ալ Մարթի Ահթիսարի եւ Ալպէր Ռոհան (առաջինը նախկին նախագահ Ֆինլանտայի, կը նախագահէ «Թուրքիոյ մասին անկախ յանձնախումբ»ին, երկրորդն ալ Աստրիոյ Արտաքին նախարարութեան ընդհանուր նախկին տնօրէնն է): Ընդհատաւորութիւնը նպաստաւոր է Թուրքիոյ անդամակցութեան:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԻԲԱՆԱՆԵԱՆ ապահովութեան սպասարկութեանց նախկին 3 ղեկավարները ձերբակալուած են Օգոստոս 30ին, որպէս կասկածելիներ Ռաֆիք Հարիրիի սպանութեան գործին մէջ: Ենթականերն են Ձամիլ ալ-Սայիտ, նախկին ղեկավար ընդհանուր ապահովութեան, Ալի Հաճ, նախկին ղեկավար ոստիկանութեան եւ Ռեմոն Ազարը նախկին ղեկավար պինուրական տեղեկութեանց: Երեքն ալ սուրհանդակ են: Ինդլոյ առարկայ են նախկին ընդդիմութեան կողմէ Հարիրիի մահափորձին կապակցութեամբ: Դէպքերու այս արագընթաց թափը կը պատահի, երբ որոշ մտահոգութիւն մը կը տիրէ երկրին մէջ, ուր քաղաքական դէմքեր եւ լրագրողներ կան ցանկի մը վրայ, ուր որպէս թիրախ կը ներկայացուին ռմբափորձերու համար: Ոմանք արդէն հեռացած են երկրէն, ուրիշներ աւելի ապահով պաշտպանութիւն մը կը վայելեն: Մեկնողներուն մէջ են, ի մէջ այլոց, Սաատ Հարիրի, որ ամէնէն կարեւոր խորհրդարանական խմբակին գլուխն է եւ հինգ չաբաթ է արտասահման է, Ձիպրան Թուէնի՝ Ալ-Նահար օրաթերթի տնօրէնը (նաեւ երեսփոխան): Թիրախներուն մէջ է նոյնիսկ ծէր· Պութրոս Սֆէյր, մարոնիներու պատրիարքը: Ոչ ոք պիտի թէ ո՞վ պատրաստած է այդ սեւ ցանկը, բայց բոլորն ալ կապ մը կը տեսնեն Ռ. Հարիրիի ըսպանութեան հետ: Քննիչ յանձնախումբին լիազօրութիւնը վերջ կը գտնէ Սեպտ. 15ին, բայց հաւանաբար ղեկավարը երկարաձգում կը պահանջէ: Քննութեան տեղեկագրին յառաջընթացին մասին, որ ներկայացուած է Օգոստոս 26ին, Ապահովութեան խորհուրդի դռնփակ նիստին, ի. կամպարի, քաղաքական հարցերու ընդհանուր ենթաքարտուղարը ցաւ յայտնած է որ Սուրիա չի գործակցիր:

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ Ֆրանսայի մէջ 10%էն քիչ մը վար իջած է Յուլիսին, բայց հիմնական բարելաւում մը չէ: Աշխատանքի նախարարութեան համաձայն ներկայիս գործազրկութեան համեմատութիւնը 9,9% է, այլ խօսքով 25·000 գործազուրկ աշխատանք չեն փնտռեր: Մնաց որ քանի մը օրէն (7) վերջ կը գտնէ Վիլլըփէնի 100 օրերու խոստումը, որոնց ընթացքին ամէն ինչ պիտի կարգադրուէր:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ Արտաքին գործերու նախարարը Ա. Կիւլ պատասխանելով Գերմանիոյ ընդդիմադիր ճակատի ղեկավարներէն Ա. Մերքէլի, ըսած է թէ Եւրոպական Միութեան համար Թուրքիոյ հետ մենաշնորհեալ գործընկերութեան առաջարկը «ապօրինի ու թարոյականութեան անյարիր» է: Նման բան զերոյի կը հաւասարեցնէ Թուրքիոյ կէս դարու աշխատանքն ու ջանքը, ըստ Ա. Կիւլի. ան վստահութիւն յայտնած է բանակցութիւններուն Հոկտ. 3ին սկսելուն, աւելցընելով որ համաձայն է նախագահ Ժ. Շիրաքի տեսակէտին թէ այդ բանակցութիւնները նախաքայլը պիտի ըլլան երկարատեւ դժուարին հոլովոյթի մը:

ՊԱՂՏԱՏԻ Ֆրանսայի դեսպանը՝ Պերնար Պաժոլէ, որ փարիզ էր մասնակցելու համար դեսպաններու համագումարին, կրնայ Պաղտատ չվերադառնալ, կեանքը վտանգուած կը նկատուի: Ֆրանսական սպասարկութիւնները լուրեր ստացած են այդ ուղղութեամբ, դեսպանը քալ ծանօթ ըլլալով արաբական աշխարհին, կրնայ թիրախ ծառայել:

ՎԱ. ՕՍԿԱՆԵԱՆԻ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան Օգոստոս 30ին մամուլի ասուլիս մը տուած է, մի առ մի կանգ առնելով հայկական ներկան հետաքրքրող չարք մը նիւթերու վրայ: Անոնցմէ առաջինը եղած է Կարս - Ախալքալաք - Թիֆլիս երկաթուղիին չինարարութիւնը որուն հետամուտ են յատկապէս Ադրբեջան եւ Վրաստան, չերջանցելու համար Հայաստանը: «Վրաստանը եւ Ադրբեջանը թարոյական իրաւունք չունեն նիւթական միջոցներ ներդնելու Հայաստանը չրջանցող այդ երկաթգիծի չինարարութեան» չեչտած է նախարարը, աւելցնելով որ կայ արդէն Կարս - Գիւմրի երկաթուղին որ անգործութեան մատնուած է Թուրքիոյ կիրարկած չրջափակումին պատճառով: Վ. Օսկանեան չեչտած է նաեւ թէ Հայաստան ակնկալի փուլին պատրաստակամ է չօգտուելու Կարս - Գիւմրի գիծէն, բայց տարանցիկ փոխադրումներու տրամադրելու իր տարածքը, որպէսզի կապը կարելի ըլլայ Թուրքիոյ, Վրաստանի եւ Ադրբեջանի միջեւ: Ան անդրադարձած է Վրաստանի իր պաշտօնակիցին քանի մը օր առաջ հնչեցուցած սպառնալիքին ալ թէ Թիֆլիս Թոյլ չի տար որեւէ պետութեան խոչընդոտելու Կարս-Ախալքալաք-Թիֆլիս երկաթուղիին չինութիւնը. «տարածաշրջանային նախագծերով հնարաւոր չէ վախցնել Հայաստանին, եւ երբէ նոյնիսկ այդ երկաթգիծը կառուցուի, Հայաստանը չի անհետանայ քարտէսից, կը չարունակի գոյգանալ» ըսած է ան:

Այժմէականութեան թարմ նիւթ ըլլալով նախագահ Ռ. Քոչարեանի Ադրբեջանի նախագահին հետ կազանի հանդիպումը, նախարարը արտայայտած է այդ մասին ալ: «Բեկում չի արձանագրուել» ըսած է ան, «բայց բանակցութիւնները գնում են դրական հունով»: Կազանի հանդիպումը դեռին հարթած է Արտաքին նախարարներուն յետագայ հանդիպումին: Բանակցութեան հոլովոյթին մէջ անել խնդրոյ առարկայ չէ, ոչ ալ այդ հոլովոյթը պէտք է կապել Ադրբեջանի խորհրդարանական ընտրութեան եւ Հայաստանի մէջ սահմանադրական փոփոխութիւններու հանրաքուէին հետ: Իսկ մնացածը տակաւին այն հանգրուանին չէ հասած որ հանրութեան ներկայացուին կարգաւորման մանրամասնութիւնները, մանաւանդ որ «կողմերը մօտ չեն թղթի վրայ որեւէ բան դնելու»:

Խօսելով ՀԱՊ-ի, Օ. ԷՍ. ՍԷ. Ը-ի եւ ՄԱԿ-ի մէջ Հայաստանի ներկայութեան, քննարկումներուն մասնակցութեան մասին, Վ. Օսկանեան ըսած է թէ երկիրը կը չարժի ըստ իր յատակ կեցուածքին, իսկ ՀԱՊ-ի մասին «մահամերձ»ի որակումը ճիշդ չէ: Ինչ կը վերաբերի ՄԱԿ-ին, անցեալ տարուան նման, այս չրջանին եւս Հայաստան կը ներկայացուի վարչապետի մակարդակով. պատուիրակութիւնը կը գլխաւորէ վարչապետը:

Նախարարը պատասխանած է նաեւ քանի մը օր առաջ նախարարութեան պատկանող չինծնաչարժով իր պատկին ըրած արկածին մասին հարցումներու: Արկածին վերաւորուած ու հիւանդանոց փոխադրուած էր երեւանցի մը: Վ. Օսկանեան ինչպէս ըրած էր, կրկին մեղադրած է իր ուսնձը, աւելցնելով որ մտահոգ է վիրաւորուած անձին առողջութեամբ:

Աւուլիսին տրուած վերջին տեղեկութիւնները եղած են հետեւեալները. մինչեւ տարեվերջ աւարտը պաշտօնական այցով Հայաստան կ'երթան Լատվիոյ եւ Ֆինլանտայի նախագահները: Իսկ նախագահ Ռ. Քոչարեան կ'այցելէ «Պրիւսել եւ մէկ այլ երկիր»:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ՎՐԱՑԵՐԷՆԻ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԾՐԱԳԻՐ

Վրաստանի կրթութեան եւ գիտութեան նախարարութիւնը Օգոստոս 29ին սկսած է Ջաւախքի չրջանի ոչ վրացական դպրոցներուն մէջ վրացերէնը որպէս Բ. լեզուի դասաւանդելու օժանդակութեան ծրագիրը կիրարկել: Ծրագրին նիւթական աջակից է Օ. ԷՍ. ՍԷ. Ը-ի Թիֆլիսի գրասենեակը: Նման ծրագրեր մինչեւ այսօր ալ կիրարկուած են, առանց մեծ արդիւնքի: Վերջին չրջանին հայկական դպրոցներուն որպէս վրացերէնի ուսուցիչ Վրացիներ կը ղրկուին որոնք հայերէն չգիտնալով չեն կրնար հաղորդակցիլ վրացերէն չգիտցող աշակերտներուն հետ:

Նշուած ծրագրէն դուրս ձգուած են Ծալկայի հայկական վարժարանները:

խորհրդարանական ընտրութեան եւ Հայաստանի մէջ սահմանադրական փոփոխութիւններու հանրաքուէին հետ: Իսկ մնացածը տակաւին այն հանգրուանին չէ հասած որ հանրութեան ներկայացուին կարգաւորման մանրամասնութիւնները, մանաւանդ որ «կողմերը մօտ չեն թղթի վրայ որեւէ բան դնելու»:

Խօսելով ՀԱՊ-ի, Օ. ԷՍ. ՍԷ. Ը-ի եւ ՄԱԿ-ի մէջ Հայաստանի ներկայութեան, քննարկումներուն մասնակցութեան մասին, Վ. Օսկանեան ըսած է թէ երկիրը կը չարժի ըստ իր յատակ կեցուածքին, իսկ ՀԱՊ-ի մասին «մահամերձ»ի որակումը ճիշդ չէ: Ինչ կը վերաբերի ՄԱԿ-ին, անցեալ տարուան նման, այս չրջանին եւս Հայաստան կը ներկայացուի վարչապետի մակարդակով. պատուիրակութիւնը կը գլխաւորէ վարչապետը:

Նախարարը պատասխանած է նաեւ քանի մը օր առաջ նախարարութեան պատկանող չինծնաչարժով իր պատկին ըրած արկածին մասին հարցումներու: Արկածին վերաւորուած ու հիւանդանոց փոխադրուած էր երեւանցի մը: Վ. Օսկանեան ինչպէս ըրած էր, կրկին մեղադրած է իր ուսնձը, աւելցնելով որ մտահոգ է վիրաւորուած անձին առողջութեամբ:

Աւուլիսին տրուած վերջին տեղեկութիւնները եղած են հետեւեալները. մինչեւ տարեվերջ աւարտը պաշտօնական այցով Հայաստան կ'երթան Լատվիոյ եւ Ֆինլանտայի նախագահները: Իսկ նախագահ Ռ. Քոչարեան կ'այցելէ «Պրիւսել եւ մէկ այլ երկիր»:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ՔԱԹՐԻՆԱ մրրիկը բաւական աւեր գործած է, հակառակ սկզբնական նախատեսութեանց: Անցնելով Միախփիւրի, Ալապամայի եւ Լուիզիանի չրջաններէն, աւելի քան ութսուն հոգիի մահուան պատճառ եղած է (միայն Միախփիւրի չրջանը):

ԲԵՆԵԴԻԿՏՈՍ ԺԹ. Պապը տրամադիր է բանակցելու աւանդապահ կաթողիկներուն հետ եւ այդ նպատակաւ ընդունած է անոնց պարզլուխը՝ գերպ. Պերնար Ֆելէյն, Գասթել կանտոլֆոյի իր ամառանոցը: Վատիկանի բանբերը կ'ըսէ թէ հարկ է յառաջանալ քայլ առ քայլ գիտակցելով գժուարութեանց, որպէսզի կարելի ըլլայ եկեղեցւոյ ծոցը առնել կրկին Պիոս Ժ. հերձուածը: Հանդիպումը Պապին հետ պէտք է գաղտնի մնար,

(Շար.ը Դ. էջ)

ՍԻՓԱՆԱՅ ՍԱՐԸ ՎԿԱՅ...

Երրորդ անգամն է որ ուխտաւորի ժառանգական կարօտով վերադարձայ «Վան-Վասպուրական մեր աշխարհը»։ Ինչպէս ասում է Ֆրանսացին, «ժամէ տէօ սան թրուա»։ Ծանր մի կարօտ, ծանրաբեռնուած՝ երկու մեծ մայրերիս, ծնողներիս կարօտով...

Խոթանպուլ – Վան հազիւ երկու ժամեան թռիչք է, բայց ինքնաթիռում ինձ թւում է որ ժամացոյցիս սլաքները ծուլացել են, անսովոր դանդաղութեամբ են պտտւում... Նստած, գօտին կապած, լռութեամբ զրուցում եմ ինձնից հեռացած հարազատ Վանի ծնունդ, հարազատներիս հետ։ Կողքիս հարեւանն էլ յաղթանդամ մի Գերմանացի, անընդհատ բարձրաձայն խօսում ու ծիծաղում է իր աթոռակից կնոջ հետ։ Մի պահ եղաւ որ այդ երանելին պահանջ զգաց լռութիւնս խանգարել, անպէտքն ինձ հարց տալով.

– Ներողութիւն Պարոն, դուք Թո՞ւրք էք։

– Ո՛չ, քնաւ։

– Ֆիւրտ էք, կ'երեւի...

– Հա՛յ եմ, լրիւ։

– Օհ, այ սի, լայֆ Ազնաւուր...

– Եէս, բայց Ազնաւուրից առաջ եղել է Գրիգոր Նարեկացի։

– Հո՞ւ իզ հի (Ո՞վ է ան),

– Ժ. դարու հայ դրականութեան մի հանճար, կէօթէից շատ առաջ, փլիզ ռիմէմպըր...

Այս ճշդումից յետոյ Գերմանացու խօսակցական չէշը մեղմացաւ...

Շամիրամի նշանաւոր Բերդը երեւաց։ Ինքնաթիռի վայրէջքը անթերի ընթացաւ։ Նորաչէն օդակայանում մեզ դիմաւորեց համակրելի մի երիտասարդ անսպասելի խօսքերով.

– Փա՛ռք Տիրոջ (հայերէն)։ Եու արռէլքըմ էք վաճ, մայ նէյմ իզ Ասատ։

Այս «Փա՛ռք Տիրոջ»ը լսելիս մի պահ դաղրեցինք չնչելուց... Աստ Ֆիւրտ էր։ Նրա պապը դաղթել էր Ալաշկերտից, երբ Հայաստան դարձաւ խորհրդային։

Տեղաւորուեցինք Վանայ կապտաշող ծովի ափին, չքեղ մի հիւրանոցում։ Բերդի տաորտի տարածքը մնում էր ամայի։ Երկու մզկիթները վերանորոգուած էին։ Իսկ մեր երկու եկեղեցիները, Ս. Առաքելոց և Ս. Վարդան, մնում էին լքուած, քայքայուած։

Վան քաղաքը արմատացել է այլեւս Այգեստանում եւ չարունակում է ուռճանալ երեք հարիւր հազարից աւելի բնակիչներով, որոնցից իննսուն առ հարիւրը Ֆիւրտեր են։ «Սղոխավու ջադդեն» կարեւոր պողոտայի եւ այլ փողոցների ծեր տնակները փոխուել են 4–5 յարկանի չէնքերով։ Տների առջեւի հոսող առուակները անհետացել են, տեղ տուել են լայն մայթերի, որոնց վրայ կողք կողքի չարուած են խանութներ, թխուած՝ ամէն տեսակ ապրանքներով, սրճարաններ, ճաշարաններ, ոսկերիչի ու զգեստի այլ ցուցափեղկեր։ Տիրում է անցորդների եւ ինքնաշարժների թանձր եռուզեռ։ Բնականաբար Ցանկոյների եւ այլ տեղերի եկեղեցիներն ու մատուռները անհետացել են։ Այժմ դերիչխում են բազմաթիւ նորակառոյց փառաւոր մզկիթներ։ Ֆիւրտ ժողովուրդը զօրաւոր պահանջ ունի աղօթելու եւ կառչած մնալու Գուրանին։ Հաւատքը ի վերջոյ ժողովուրդի անփոխարինելի կորովը չէ՞։ Կառոյցներն բազմաթիւ կառնկներ արտայայտում են ապրելու անսասան այդ որոշադրութիւնը։ Միանգամ եւ կառնկ, ազգօրեան Վանի քանդիչները են։ Պիտի խոստովանել որ կառուցուած չէնքերն ու առաձնատները որակով են ու ճաշակով։

Առաջին այցելութեանս՝ 1958ին, Վան դինուորական արգիլուած գօտի էր։ Զինուորական նախարարութիւնից յատուկ արտօնագիրով կարելի էր այցելել։ Այդ տարին, հօրեղբօրս հետ, անդիտակ (ի՛րը թէ...), նստեցինք՝ «Հոգեվարքի» վիճակուած Տաքսիա մի ինքնաթիռում, ու անխօս – անբարեխօս իջանք Վան, որի օդակայանը վայտաշէն մի թչուառ տաղաւար էր։ Շատ չերմօրէն մեզ դիմաւորեցին տեղացի Թուրքերը, կարծելով որ մենք Ամերիկացիներ ենք (այդ տարիներին, Ամերիկացիները ազատ շրջում էին Անճըլ Սամի դինակից Թուրքիայում...)։ Օգտուելով այդ չփոթութիւնից, իսկոյն խնդրեցի հօրեղբայրիցս որ բոլորովին «կուլ տայ» իր դիտացած համեստ Թրքերէնը։ Ու ինձ էլ վիճակուեց որ Ամերիկացիների նման ամբարտաւան խօսեմ ու վարուեմ...։

Երբ հասանք Այգեստան, կացութիւնը բոլորովին փոխուեց։ Մեզ մօտեցաւ տուվորական քաղաքային զգեստով մի ոստիկան, պահանջելով մեր թղթերը։ Ջարմացաւ ու մրթմրթալով հեռացաւ։ Զորս ժամ մնայինք առանց մեր անցագիրների։ Բայց մեր բախտից Վանայ վալին ալնիւ գանուեց մեզի արտօնելով մնալ մի քանի օր, առաջարկելով նոյնիսկ որ մեզ ընկերանար մի ժանտարմա։ Այդ թուականում Վանում կար մի հիւրանոց, որի ներքնահարկը մեծ մի նկնջատեղ էր, ուր մարդիկ կողք կողքի քնում էին զեռնին փռած մահիճների վրայ։ Իսկ առաջին յարկին էլ կային միայն երկու սենեակներ, հանրաբար Վի.Ա.Փի. դասակարգի ճամբորդների համար։ Հօրեղբօրս հետ բացառիկ անձնաւորութիւն համարուելու արժանացանք... Ճաշարանն էլ մի մութ խուց էր, ուր սեղանի վրայ չարուած էին ափսէների մէջ պաղ ուտելիքներ։ Մեր մուտքը փախուստի մատնեց ճանճերի մի հոյլ, որ մեզանից առաջ համտեսով էին զբաղուած... Հօրեղբայրս մեղմ չէշտով յայտնեց. «Սոված չեմ, միայն ձմրուկ խերիք է,պայմանով որ մեզ բերեն լման ձմրուկ»... Երեք օրուան ընթացքում անուեցինք հացով եւ ձմերուկով։ Մի անգամ էլ հիւր եղանք վալիին, կշտացանք համեղ խորովածով եւ ձաւարի փիլաւով, ի բացակայութեան ճանճերի...

Ուրեմն 1958ին Վան, կծկուած՝ Այգեստանում, վերածուած էր թչուառ մի գիւղի, որի բնակչութիւնը հազիւ 17 000 էր, իսկ 1970ին 32 000։ Այժմ, երեք տասնամեակից յետոյ, տասն անգամ աւելի։ Շինարարութեան թափը այնքա՛ն տարածուած է որ քսան տարուց հաւանաբար կէս միլիոնի հասնող բնակչութեամբ մի քաղաք լինի։ Իրաւ է որ երկար տարիներ, Թուրքիայի հիւսիս-արեւելքի շրջանը, Արեւմտեան Հայաստան, կից՝ Սովետական Միութեան, ապահով երկրամաս չէր։ կար մի որոշ մտավախութիւն՝ Մոսկուայի տնկած աչքը, կամ էլ տիրում էր նաեւ Սեւրի «ամօթալի» դաշնագրի ուրուականին սպառնալիքը... Սովետ կայսրութիւնը որ փլուեց, այդ ուրուականն էլ... հեռացաւ։ Այնպէս որ Վանի եւ շրջակայքի համար 21րդ դարը պիտի լինի բացառիկ բարգաւաճ մի դար։ Արդէն նկատելի է որ գրեթէ անհետացել են էշերը ֆայթոնները, «արապաններ»։ Բազմաթիւ են այլեւս Մերսէդէս, Ֆոլքսվակէն ինքնաշարժները, որոնց տեսքը վկայում է տնտեսական մի բարենիշ։

Հանրածանօթ է թէ որքա՛ն բարեբեր է Արեւմտահայաստանի եւ մասնաւորաբար Վասպուրականի հողատարածքը։ Բայց բնակչութիւնը տարածելու առաջադրութեամբ, Վանի իշխանութիւնները զարկ են տուել երկու կարեւոր ձեռնարկների՝ քաղաքի շրջաններում բացել են ասֆալթապատ լայն ճանապարհներ եւ կառուցել են ջրանցքներ։ Շնորհիւ այս երկու ձեռնարկների է որ արագ թափով կառուցուել են բազմաթիւ առանձնատներ։

Շուչանց գիւղի բարձունքից յուզումով եմ դիտում, ընդգրկում ողջ Վանի կանաչաչող տարածքը։ Հաստատել է խորոց սրտի քիւրտ ժողովրդի արմատանալու խանդը Վանայ ծովի ափին, Սիփանայ սարի լանջին։ Տրտում աչքերով ահա հաստատում եմ նաեւ մեր պապային ահաւոր ու անփոխարինելի կորուստը, որին մեղսակից եղան, յանցաւորը, զարգացա՛ծ, քաղաքակրթուա՛ծ, մե՛ծ պետութիւնները...

Շուչանց տպաւորիչ ժայռից յետոյ մեր քիւրտ ուղեկիցը դարձդարձիկ ուղիներով մեզ առաջնորդեց Վարագ։ Թախծոտ աչքերով տեսանք. Վանքի քայքայուած մի հատուած էր մնացել, առանց գմբէթի եւ որի մուտքին կպած էր մի այլանդակ տնակ։ Ներսի պատերի վրայ նշմարելի էին տրորուած մի քանի որմնանկարներ, իսկ ձախ անկիւնի պատի վերեւի մասում, փրկուած վիճակում մնացել է մի խաչքար։ Այժմ այդ կործանուած-թալանուած վանքի ուխտաւորները, Քիւրտերի այծերն ու հաւերն են... Երեխաները մեղուների խումբերի նման մեզ հետեւում են։ Դրանցից մէկն էլ մօտեցաւ Տիկնոջս, ցոյց տալով թեւից կախուած ցեղ են մեր տնակները մեծաւ մասամբ լքուած, թուաղրուած՝ ինչ որ նշան է որ մօտ ժամանակից պիտի քանդուեն։ Այնու ամենայնիւ կայ ակներեւ, տարօրինակ, խիստ զարմանալի մի երեւոյթ՝ ամէն քայլափոխին, խանութների, արհամարհների, զրամատներն ու այլ պետական չէնքերի պատերը զարդարուած են Աթաթուրքի Ս. Խաչ եկեղեցւոյ որմազդերով, նկարներով, որոնց վրայ գրուած է՝ ԱՀԹԱՄԱՐ–ՎԱՆ։ Թրքական ծածանուղ գրօշի ներքեւ տարածուող մուեզզինի ամէնօրեայ հինգ աղօթքներով, Քիւրտերը յուշադրում են հայ ազգի հաւատքի խորհրդանիշը։ Ի՜նչ ցաւալի ուրախութիւն...

ԱՐՓԻ ԹՈՒՐՈՅԵԱՆ

(Շար. 1)

ԱԽԹԱՄԱՐԻ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Ախթամարի Ս. Խաչ եկեղեցին նորոգութեան ընթացքի մէջ է. պիւտճէն յատկացուցած է Թուրք պետութիւնը ու Թրքական կապալառու ձեռնարկութիւն մը յանձն առած գործը։ Թրքական Թերթերու մէջ գրեթէ ամէն օր լուր մը տեղ կը գտնէ այդ նորոգութեան մասին, կը հրատարակուին նորոգութեան աշխատանքէն նկարներ։ Կ'ակնկալուի աշխատանքը աւարտել 2006ի վերջաւորութեան ու աշխարհին տալ հայկական կոթողի մը նկատմամբ ալ չինարար Թուրքին պատկերը։

Այս նախաձեռնութեամբ Ախթամարի տաճարը պատմութեան վկայի, զբօսաշրջային հրաւիրակի ու կարօտներու կիզակէտի իր աւանդական պաշտօններէն զատ, պիտի առանձնէ քաղաքական բանբերի պարտականութիւնն ալ։ Ոչ միայն հոն այցելու ամէն ազգէ զբօսաշրջիկի պիտի պատմէ մօտ հազար տարուան պատմութիւն, այլեւ իր նոր զգեստաւորումով պիտի վկայէ Թրքական լայնախոհութեան, արժէքներու անխոցիր զնահատումին, դուրգուրանքին, եւլն.։ Ու այս ամէնը Թուրքիոյ Եւրոպական միութեան անդամակցութեան տաք վէճերուն առընթեր։

Նշելի կէտ մըն ալ հայաստանցի ճարտարապետներու դժգոհութիւնն ու տըրտունջն էր Ախթամարի նորոգութեան առընչութեամբ։ Երբ յայտնի դարձաւ որ Թրքական իշխանութիւնները լրջօրէն կը ձեռնարկեն նորոգութեան, մանաւանդ նպատակ ունին հայ ճարտարապետ մըն ալ աշխատաքին ներգրաւելու, երեւանէն մասնակցութեան տրամադրութիւններ յայտնուեցան։ Շատ յստակ չեղաւ թէ ինչո՛ւ, ինչպէս առիթ չտրուեցաւ այդ մասնակցութեան ու գտնուեցաւ Պոլիսէն հայ ճարտարապետ մը։ Այսօր մինչ նորոգութեան գործը առաջ կը տարուի, շատեր հարց կու տան թէ պոլսեցի այդ ճարտարապետին վիճակած չէ՞ արքունի ճարտարապետ Պալեաններուն ներկայի յաջորդը ըլլալ։ Շատերու համար խընդրական է Հայաստանէն ճարտարապետներու մասնակցութեան հարցն ալ, նկատի առած՝ դարաւոր վանքերու, եկեղեցիներու նորոգութեան վթաստերը... նաեւ նոր կառուցուածներու ճաշակի, որակի յատկանիշները...։

Այսօր, այլեւս տարուող նորոգութեան գործին արդիւնքին սպասելէ ուրիշ ընելիք չկայ թէեւ, բայց Ախթամարը կը չարունակէ մնայուն նիւթերէն ըլլալ տեղացիներուն։ Վերջերս մէկը գրած էր թէ որպէս պատմական կոթող զբօսաշրջիկներ գիտնալ համայելէ ետք, Ս. Խաչը նորոգութեան մէջ ալ չէ կորնցուցած հետաքրքրականի իր յատկանիշը։ Արեւմուտքցիներ կ'երթան տեսնելու զայն, այս անգամ նորոգութեան լաստակերտին ընդմէջէն։

Ախթամարի եկեղեցին մասին վերջին չրջանի ամէնէն ուշագրաւ էջը լոյս տեսած էր «Վաթան» թերթին Օգոստոս 25-ի թիւին մէջ։ Խորագիրով կ'ըսուէր. «Ճիտուն տարի առաջ պիտի փլցնէինք, հիմա 2 հազար միլիառի կը նորոգենք»։ Ու կը պատմուէր Ախթամարի եկեղեցիին «փրկութեան» պատմութիւնը։

Այդ փրկութեան թուականը 1951 Յունիս 25ն է։ Փրկիչները կը կոչուին Վանի իմաստուն դէմքերէն Իլիաս Քիթապճէը, հարիւրապետ վիրաբոյժ Ճաւիթ պէյ, ծանօթ գրող Եաչար Քէմալ եւ «Ճումհուրիյէթ» թերթի դլխաւոր խմբագիր Նաիր Նաճի։ Պատմութիւնը քաղուած է լրագրող Ազէր Պորթաճինայի նոր լոյս տեսած «Առաւաճեան հողերու հէքեաթը։ Արեւելեան Անատոլու» հատորէն։ Հոն տեղ տրուած է Ե. Քէմալի պատմածին։

«Դատաւորն էին նաեւ նստայ Վան երթալու համար։ Նաւուն վրայ ծանօթացայ ըսպայի մը։ Ան ըսաւ. "Ի՛նչ բախտ ձեզի հանդիպիլ։ Հոս Ախթամար կղզիին վրայ Հայերէն մնացած եկեղեցի մը կայ, ճարտարապետական գլուխ-գործոց մըն է։ Այս օրերուն պիտի փլցնեն։ Վաղը ձեզ հոն կը տանիմ։ Այդ եկեղեցին այս հողերուն պատուղն է, ո՛վ որ ալ ըլլայ կառուցողը։ Կրնա՞ք օգնել ինծի ու մեր երկրին։

– Սկսնակ լրագրող մըն եմ, ի՞նչ կրնամ ընել ես։

... Ճամբայ ելանք դէպի Ախթամար։ Տակաւին կարդը եկեղեցիին հասած չէր, բայց կից մատուռը գրեթէ քանդած էին։ Սպան հրահանգեց. «Մինչեւ գարս պիտի չզպչիք այս եկեղեցիին. ես կուսակալին կ'երթամ»։ Բանուորները մոմի պէս մնացին, անոնց խմբապետը պատասխանեց. «Կը հրամայէ՛ք»։

Եկանք Վան։ «Ճումհուրիյէթ»ի Վանի ներկայացուցիչ Իլիաս Քիթապճէքի հետ նախ հեռաձայնեցինք Թերթին խմբագրութեան։ Քանի մը ժամ եւաք խմբագիրը ընկալուչը առաւ։ Պատմեցի եղածը։

– Մի՛ տխրիք, լաւ ան. Աշխի պէյ կը կարզադրէ հարցը։ Զինքը լաւ կը ճանչնամ, քաղաքակիրթ մէկն է։ Աշխի Պաշման հեռագրելով հրահանգած էր քանդումը կեցնել։ Ախթամարի եկեղեցիին փրկութեան թուականը 1951 Յունիս 25ն է»։

«Վաթան»ի լրագրողը այս մէջբերումէն եաք կը չարունակէ.

«Վանի կուսակալ Մ.Ն. Թանըլըրի Ախթամարի եկեղեցիին ներկայի վիճակին մասին կը հարցնենք. ահա ըսածը. «Ե. Քէմալի վկայած պատահարին տարիներուն դժբախտաբար մեր երկիրն ու պետութիւնը մշակութային ժառանգներու պաշտպանութեան դիտակցութիւնը չունէին։ Այլեւս այդպէս չէ։ Մեր կառավարութիւնը առանց խորը դնելու մզկիթի ու եկեղեցիի մէջեւ, տէր կը կանգնի կրօնական ու մշակութային բոլոր արժէքներուն ու իր հոգատարութեան տակ կ'առնէ զանոնք։ Ախթամարի հայկական եկեղեցին երկու հազար միլիառի պիւտճէով եւ դեղեցիկ յատակագիծով մը հարազատ չինութեան հատատարիմ ձեւով կը նորոգուի։ Այն քարահանքին, ուրկէ կը նորոգուի։ Այն քարահանքին, ուրկէ առնուած էին հազար տարի առաջ եկեղեցին չինութեան գործածուած քարերը, քար հանեցինք ու բերինք։ Իտալիայէն քարի մասնագէտներ եկան։ Վանայ ծովուն վերջին տարիներուն մեծ թիւով զբօսաշրջիկ կու գայ, բայց դժբախտաբար չունինք բաւարար հիւրանոցներ։ Ամէնօրեայ հինգ աղօթքներով, Քիւրտերը յուշադրում են հայ ազգի հաւատքի խորհրդանիշը։ Ի՜նչ ցաւալի ուրախութիւն...

ԿԱՐՊԻՍ ՋՐԲԱՇԵԱՆ

ՓԵՐԿՈԼԷԶԻԻ «ՍԹԱՊԱԹ-ՄԱԹԵՐԸ» ԵՒ ՆՈՒԱԳԱՎԱՐ ԼԻՒՔ ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՆՈՒԱԳԱՎԱՐՆԵՐՈՒ ՄՐՑՈՒԹԻՒՆ ԱՌԱՋՆՈՒԹԵԱՆ ԱՐԺԱՆԱՑՈՂ ԴԱՓՆԵԿԻՐԸ

ԲԺԻՇԿ ԼԵՒՈՆ ՄՈՄՃԵԱՆ

Ըստ ընկալեալ բարի սովորութեանց, Լիւք Պաղտասարեան այս տարի, ելոյթ ունեցաւ ոչ միայն մէկ անգամ, այլ՝ իւրաքանչիւր յաջորդող չորս համերգներով 0-գոստոս 9, 13 եւ 20ին Փարիզի Մաուլէն եկեղեցւոյ մէջ, գլխաւորաբար Մոցարթեան ստեղծագործութիւններով: Իսկ 0-գոստոս 14ին՝ Փարիզի Սէն Թէօսթաշ եկեղեցւոյ մէջ, վերածնունդի յաջորդող պարօք շրջանի փայլուն երաժիշտ Փերկոլէզիի գործով: Այս երեկոյին երջանկութիւնը տուաւ նաեւ հասարակութեան, իր արժանացած առաջին մրցանակին, Վիէննայի միջազգային նուագավարներու մրցոյթին (Յուլիս 30):

Ձիովանի Պաթիսթա Փէրկոլէզի, մին իտալական երաժշտական նախազասականն շրջանի հանճարներէն, իր պատրաստէր Մոցարթի ապագայ հոգեւոր երաժշտական կրօնաղգած ոգին:

Ծնած էր 1710ին, վկայուած՝ 21 տարեկանին Նափոլիի հռչակաւոր երաժշտանոցէն: Իր գլուխ-գործոց «Սթապաթ - Մաթեր»ը գրուած է Մոցարթի «Ռէքուիէմ»ին նման ողբերգական պարագաներու մէջ եւ աւարտած 1736ին, իր մահուան տարին վրայ:

Յետագային «Սթապաթ-Մաթեր»ը կաթողիկէ եկեղեցւոյ մէջ հանդիսացած է յուզական եւ ամենակսկծեցուցիչ երաժշտական գործը: Ցիսուսի խաչելութեան պահը ապրուած իր մօրը՝ Մարիամ Աստուածածնի կողմէ. անկէ բազմաթիւ գեղանկարիչներ, երաժիշտներ ներշնչուած են, ինչպէս՝ Սքարլաթթի, Շարվանթիէ, Ռոսինի եւ ուրիշներ:

Ռոսինիի բոցավառող «Սթապաթ-Մաթեր»ը չատ աւելի ծանօթ է երաժշտասէր հասարակութեան: Սակայն այս ստեղծագործութիւնը չարտայայտեր ըստ բաւականին յուզում, հակառակ իր հրուռտ իտալական «Պէլքանթօ, գեղեցիկ երգեցողութիւնով», իր «Աքաբելլա, զուտ կրօնական»ով եւ իր «Տուպլը Ֆիւկով», շլացուցիչ եւ փառահեղ վերջաբանով, որ չի բաղդատուիր Վիվալտիի կամ Փերկոլէզիի մը տեսիլքներուն հետ:

Հոս ընդհակառակն, Փերկոլէզիի «Սթապաթ-Մաթեր»ը ցաւի եւ դիմութեան խառնուրդը, իբրեւ հեզութեան ու կարեկցութեան, կուտայ մարդկային իմաստ մահուան եւ վիշտի. պարզ մայր մըն է, որ կ'արտասուէ որդւոյն մահը...

Փերկոլէզիի «Սթապաթ-Մաթեր»ը գրուած է երկձայն՝ ալթօ եւ սոփրանոյի համար փոխնիփոխ մեներգներու եւ զուգերգներու անցումներով, մանակցութեամբ սեննեկային նուագախումբի:

Այդ իրիկուն երկու մեներգուհիները՝ Լիզ Լեվի (սօբրանօ) եւ Լիսի Բրավիքօվ (մեցցօ-սօբրանօ) բիւրեղեայ ձայները, իրարու կը խառնուէին, մերթ ոստոստուն, յաճախ խանդոտ, բորբոքած, այնուհանդերձ միշտ ինքնամփոփ, որովհետեւ տխուր երգ մը չէ, այլ կենդանի եւ պաշտամունքի երաժշտութիւն մը իր մեղեդիական հարստութեամբ եւ քնարական զգացականութեամբ:

Լիւք Պաղտասարեան կը ղեկավարէ ընդհանրապէս անդիր: «Ան տիպար երաժիշտ մըն է օժտուած՝ ժուժկալ չարժուճեւերով, զերազանց արտայայտութեամբ... ունի առաջնորդողի հեղինակութիւն» կ'ըսէ իր մասին երաժշտանոցի տնօրէնը Փիէթրօ Ֆարիւլլի:

Արտաքին համայքով տաղանդաւոր երիտասարդ նուագավարը, ոչ մէկ աւելորդ մարմնային չարժում ունի ամպլիտնին վրայ: Ազնուականութեամբ ալ ձեռքի ճպռտի ծայրամասը ուղղած գետին՝ երդելու հրաւիրելով երգչուհիները եւ ապա բարձրանալու, ձայնային ծաւալ տալու: Իսկ ձախ ձեռքը արտայայտիչն է իր բոլոր զգացումներուն...

Մեծապէս գնահատելով զինք, Ֆրանսացի եւ օտար բոլոր ներկաները զինք ողջունեցին ցնծագին յոտնկայս:

ՀՈԳԵՒՐՏԻՔ

ՈՉ ԵՒՍ Է ՀԱՅՐ ՍԱՀԱԿԸ

Հեռաւոր ափերէն կը մխանամ, կը մըտածեմ, կը յուզուիմ կը տագնապիմ ապա կ'աղօթեմ...

Այսօր առ յաւէտ մեզմէ բաժնուած է մեր սիրելի հօրեղբայրը՝ Ցիսուսեան Միաբանութեան հոգեւորական՝ Հայր Սահակ Վրդ. Քէչիչեանը:

Հիմա արդէն երանելի է Հայր Սահակը, ան միացաւ իր երկնաւոր Հօր եւ իր հոգին գտաւ իր յաւիտենական խաղաղութիւնը: Սակայն ինչո՞ւ այսքան յուզիչ է այս մահը երբ կայ յաւիտենականութեան համոզումը մեր մէջ: Ցուզիչ է ու ցաւալի որովհետեւ մեզի հետ չէ Հայր Սահակը. իր չուրջը գտնուողներուն եւ, համայն Քէչիչեան գերդաստանին բարի օրինակն էր, իր մեծութեան մէջ համեստ էր ու իր կատարեալ անձնաւորութեամբ, հմայած էր մեզ:

Իր կեանքը խոստուն օրինակն էր զոհողութեան, կամքի, համբերութեան, ազգասիրութեան ու բարութեան:

Իր գործով նման էր հայ ժողովուրդի մեծերուն, մենակեաց այն հայ վանահայրերուն որոնք զոհելով իրենց քունը ու հանգիստը ճգնած էին հասցնելու համար մեզի այն արժէքաւոր հոգեւոր գրականութիւնը, որուն թարգմանիչն էր Հայր Սահակ:

Իր բազմապիսի արժանիքները կարելի չէ ամփոփել այս գրութեան մէջ, սակայն կրկնելով ամենայն Հայոց բանաստեղծի խօսքերը անգամ մը եւս կը համոզուիմ որ կեանք մը կրնայ արդիւնաւէտ ըլլալ միայն աշխատանքով.

«Գործն է անմահ լաւ իմացէք,
որ ապրում է դարէ դար,
եղիցէկ նրան որ իր գործով,
կ'ապրի յաւերժ անդադար»:

Պէյրութի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ ճեմարանի հարիւրաւոր աշակերտները, ուսուցիչները, հիւանդներ, հաւատացեալներ Դամասկոսէն մինչեւ Հալէպ ու մայր Հայրենիք, ուսուցիչներ, համալսարանականներ ու իր ընտանեկան հարազատները այսօր ու ապագային պիտի վերյիշեն Հայր Սահակը իր գործերով:

Միշտ պատրաստ սկաուտ մըն էր, ծառայասէր էր ու իր նշանաբանն էր «աւելի լաւ է տալ քան առնել, եւ պէտք է տալ առանց հաշիւի»: Համեստ էր, եւ դժուարութիւններուն մէջ իսկ բարի խորհուրդ մը կը գտնէր: Իր մեծածաւալ թարգմանչական աշխատանքով մեր հայ ժողովուրդի հոգեւոր գրականութիւնը ծանօթացնելով Ֆրանսացի ընթերցողին ան կերտեց այնպիսի անձնաւորութիւն մը որուն մեկնումը այսօր իսկական կորուստ է բոլորիս համար:

Ցուսանք թէ Հայր Սահակ, վստահ եմ որ երկնային օթեւաններէն կրկին պիտի ջանաս հետեւիլ մեզի քու հաճելի հրեշտակային ժպիտովդ ու աղօթքներով պիտի ներշնչես, պիտի ուղղես մեր քայլերը ու մեր սիրտերը լեցնես քու ջերմութեամբ:

Ցարգանք յիշատակիդ:

ՆԱՑԻՐԻ ՔԷՇԻՇԵԱՆ-ԽԱՉԵՐԵԱՆ
Պրիւսէլ, Օգոստոս 26

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

«168 ԺԱՄ» ԵՒ ԳՐԻԳՈՐ ՃՕԼՕԼԵԱՆ

Ֆրանսահայ յայտնի լուսանկարիչ Գրիգոր Ճօլօլեանի (Ֆոթօ Արաքս) մասին «168 ժամ» թերթին հարցազրոյց մը տուած է իր կրտսեր որդին՝ Փաթրիս Ճօլօլեան: Ցօդուածին կ'ընկերանան լուսանկարներ, ուր կ'երեւան Վազգէն Կաթողիկոս, նկարիչին եղբայրը՝ Ց.Ճ. Սիրունի, Ազնաւուր քոյր եւ եղբայր եւ Գրիգոր Ճօլօլեան:

Փաթրիս Ճօլօլեան հակիրճ տեղեկութիւններ կու տայ հօրը գործունէութեան մասին, թէ մարզական լուսանկարներու ճիւղին մէջ եւ թէ հայկական կեանքի առընչութեամբ, քանի Գրիգոր Ճօլօլեանի նկարներու հաւաքածոն սերտ կապ ունի Փարիզի հայ կեանքի պատմութեան հետ (Անդրանիկի, Կոմիտասի յուղարկաւորութիւններ եւ այլ դրուագներ):

Հարցազրոյցը առիթ մըն է որ Հայաստան ալ ապրեկանայ հայ մշակոյթին նուիրուած սփիւռքահայ անցեալի դէմքերուն:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈՒՐԿԱԶ կղզիի Հայերը, յարգելով աւանդութիւնը հիւրասիրած են Գնալըի կազդուրման կայանի տղաքը, Աստուածամօր յաջորդող Երեքշաբթի օրը: 108 մանուկներ, 12 հսկիչներ, 4 վարչական անդամներ յատուկ չոգեմակոյկով Գնալըէն մեկնած են դէպի Պուրկազ: Ճամբուն վրայ չոգեմակոյկը անցած է Մարթա կոչուած ծովածոցէն, ուր ամէն տարի կը յարգուի երջանկայիշատակ Շնորհք պատրիարքին յիշատակը եւ այդ նպատակաւ ծաղկեփունջ մը կը նետուի ծովը, հոն ուր պատրիարքը լոգանք կ'առնէր: Այս անգամ պուրկազցիները նախընտրած են հաւաքուիլ կենդանաբանական պարտէզի ղեօսարանին մէջ:

Ցուսամ է բոլորիս համար:

Ցոեսութիւն Հայր Սահակ, վստահ եմ որ երկնային օթեւաններէն կրկին պիտի ջանաս հետեւիլ մեզի քու հաճելի հրեշտակային ժպիտովդ ու աղօթքներով պիտի ներշնչես, պիտի ուղղես մեր քայլերը ու մեր սիրտերը լեցնես քու ջերմութեամբ:

Ցարգանք յիշատակիդ:

ՆԱՑԻՐԻ ՔԷՇԻՇԵԱՆ-ԽԱՉԵՐԵԱՆ
Պրիւսէլ, Օգոստոս 26

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՁԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ԱՆԻԾԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ՏԷՐ ԶՕՐԻ ՄԷՋ

Օր մը հրամանատար Պ. Էտվալ զիս քովը կանչեց, հրաւիրեց որ մօտը աթոռի մը վրայ նստիմ եւ սիկարէթ մը հրամցուց:

Ցաճախ մտերմօրէն տեսնուած էր հետս, բայց ո՛չ այդ աստիճան:

Ինքն ալ սիկառէթ մը վառեց եւ ըսաւ.

- Ծանրակչիռ խնդրի մը վրայ կ'ուզեմ հետդ խօսիլ:

Այս յառաջաբանը բաւական զիս վրդովեց:

- Խնդիրը արդեօք ի՞մ չուրջս կը դառնայ, հարցուցի:

- Չէ՛, ըսաւ, հիմա պիտի բացատրեմ: Լայն չունչ մը առի երբ իմացայ որ իմ մասիս նոր բան մը չի կար:

- Միայն թէ նախապէս ներում կը խնդրեմ ըսելիքներուս համար, չարունակեց:

Այդ բառերը չափազանց զարմացուցին զիս եւ մխիթնոյն առեն հոտաքրքրութիւնս աւելցուցին:

- Գիտես որ, ըսաւ Պ. Էտվալ, վերջերս քանի չափ զինուոր եկան հոս, որոնք քանի մը օր մնալէ ետքը մեկնեցան Անա:

- Այո՛, գիտեմ, պատասխանեցի:

- Լուր առինք, թէ այդ քան զինուորներէն տասնվեց հատը, որոնք այստեղ հանրատուներ յաճախած էին, ամէնքն ալ հիւանդութեամբ վարակուած են:

- Ցաւալի բան, պատասխանեցի, առանց գուշակելու թէ խնդիրը ո՞ւր պիտի յանգէր:

- Այո՛, չատ ցաւալի, չարունակեց Պ. Էտվալ, եւ գիտես որ քիչ օրէն 250ի չափ ուրիշ զինուորներ պիտի գան, որոնք ժամանակ մը պիտի մնան Տէր Զօր: Արդ, այդ մարդիկը չենք կրնար արդիլել կիներու հետ յարաբերութիւն ունենալէ, այնպէս չէ՞...

- Բնականաբար, պատասխանեցի:

- Մխա կողմէ, ինչպէս փորձով տեսանք, հանրատուները որեւէ բժշկական լուրջ հսկողութեան չեն ենթարկուած: Ինչպէս կը տեսնես, չատ չանրակչիռ կացութեան մը առջեւ կը գտնուինք:

- Այո՛ իրաւունք ունիք, ծանրակչիռ կացութիւն:

- Այս մասին, խորհրդակցութիւն մը կատարեցինք Տօքթ. Մէաքէի եւ հարիւրապետ Շուլցի հետ եւ որոշեցինք մենք մեր անձնական միջոցներով հանրատուն մը բանալ, զայն դնելով ուղղակի Տօքթ. Մէաքէի հսկողութեան ներքեւ եւ յատկացնել միմիայն զերման զինուորներուն:

- Շատ լաւ որոշում մը տուած էք:

- Ուրիչ ճար չկայ մեր խեղճ զինուորներուն առողջութիւնը ապահովելու համար: Թէեւ զինուորականութեան հետ կապ չունի այս խնդիրը եւ իմ պաշտօնիս սահմաններէն բոլորովին դուրս է, այսու հանդերձ ստիպուած եմ ատով զբաղելու... պէտք է նախ յարմար տուն մը ճարեմ մեր մէնդիլին մօտերը, զայն կահաւորեմ, վերջապէս գործը կազմակերպեմ... թէեւ հաճելի պաշտօն մը չէ, բայց ի՛նչ կ'ուզես որ ընեմ... ասոր համար քու աջակցութեանդ պէտք ունիմ:

- Ի՞նչ ծառայութիւն կը սպասէք այս գործին մէջ ինէ, հարցուցի քիչ մը զարմացած:

- Տունը գտնել, կահաւորել, կազմակերպել, ատոնք մենք կրնանք ընել, բայց կը մնայ ամէնէն էականը...

- Կիները՞ճարել, ըսի խնդալով:

- Ճիշդ դուշակեցիր, եւ ասիկա մեզի համար չատ դժուար է, չարունակեց Պ. Էտվալ: Լեզու չենք գիտեր, տեղացիներու հետ մօտէն յարաբերութիւն չունինք, մարդ չենք ճանչնար... մինչդեռ դուն, եթէ բարեհաճիս այս ծառայութիւնը յանձն առնել, վստահ եմ որ պիտի կրնաս յաջողիլ եւ մեզի մեծ մտահոգութենէ մը փրկել:

Անմիջապէս յիշեցի որ կը ճանչնայի մէկը որուն գրեթէ արհեստն էր այդ տեսակ կիներ հայթայթել, միեւնոյն ատեն խորհեցայ որ գեղեցիկ առիթ մըն էր այս՝ քանի մը օր արձակուրդ առնելու, մանաւանդ թէ եօթը ամիսէ ի վեր եւ ո՛չ իսկ կէրակի մը հանդիստ ըրած էի: Ուստի պատասխանեցի:

- Պարոն հարիւրապետ, թէեւ դժուարին առաջարկութիւն մը կ'ընէք ինծի, այսու հանդերձ յանձն կ'առնեմ ձեզ դոհացնել:

- Շնորհակալ եմ, շնորհակալ եմ, դոչեց Պ. Էտվալ:

- Միայն թէ տրամադրելի ժամանակ պէտք է ունենամ, լրջօրէն հետաքննութիւններ կատարելու համար:

- Բնական է. քանի՞ օրուան պէտք ունիս:

- Առնուազն երեք օր պէտք է... ասկէ դատ թերեւս ստիպուիմ մանր մունր ծախքեր ընել:

- Որչա՞փ դրամ կ'ուզես:

- Կը յուսամ որ մէկ ոսկին կը բաւէ:

(Երբ դրամի խօսք կ'ընեմ, Տէր Զօրի մէջ միշտ հնչուն ոսկեդրամ հասկնալու է եւ ո՛չ թէ թղթադրամ):

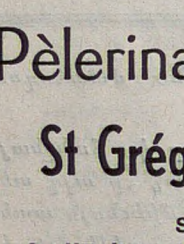
(Շար. 115)

(Շար. Ա. էջէն)

բայց հերձուածէն բրիտանացի մէկ անդամը խօսած է, որովհետեւ քոլորովին դէմ է որեւէ համաձայնութեան վատիկանի հետ: Լուծում մը գտնելու համար, Պապը պէտք է աւելի ճկուն դարձնէ կարգ մը կանոնները, օրինակ կարելի ըլլայ պատարագը լատիներէն մատուցանել, ինչ որ Վատիկան Բ. տիեզերական ժողովը չընդունած էր: Պիոս Ժ. Եղբայրութիւնը, պաշտօնապէս 450 քահանայ ունի 59 երկիրներու մէջ, 200 մայրապետ, վեց դպրեվանք, 260 մատուռ եւ 200 այլ աղօթավայրեր:

ՆԵԹԱՆԻԱՀՈՒ, Իսրայէլի կառավարութեան ելմտական հրաժարեալ նախարարը կ'ուզէ վրէժը լուծել Շարոնէն եւ որպէս թեկնածու կը ներկայանայ Լիքուտի պլուխը: Կ'ուզէ որ Շարոն «վճռըէ» Գազայի գօտիէն քաշուելու իր որոշումը: Լիքուտի (իշխանութեան կուսակցութիւնը) կեդրոնական կոմիտէն կը հաւաքուի Սեպտեմբերի վերջ պատրաստելու համար նախնական ընտրութիւններ 60 օրուան ընթացքին եւ այդ ձեւով ճամբայ բանալու երեսփոխանական կանխահաս ընտրութիւններու: Հարցախոյզերու համաձայն, եթէ Շարոն ժողովրդականութիւն կը վայելէ ընտրողներու մօտ, իր մրցակիցն ալ աւելի լաւ դիրքի վրայ է կուսակցութեան ծոցը:

ՌՈՒՍԵՐԸ օրէ օր աւելի կը վախնան ոստիկանութենէն: Հարցախոյզի մը համաձայն, հարցաքննուածներու 75%ը վախ ունի որ պոհ կրնայ երթալ ոստիկանական կամայականութեան: Այն համոզումն ունին, որ պետական այդ մեքենայէն առջեւ անպաշտպան են:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

BRATSCH

La Croix Bleue d'Issy-les-Moulineaux
Section DIROUHIE SERENGULIAN
présente
«BRATSCH
25 ans ça s'fête»
avec la participation
de la troupe de danse **Yeraz**
le Dimanche 2 Octobre à 15 heures
au PACI — 25 Avenue Victor Cresson
à Issy-les-Moulineaux

Venez nombreux pour fêter cet événement !

Réservations auprès de :
— Jacqueline : 01. 40. 95. 81. 33
— Alice : 01. 46. 42. 90. 68
— Magasins FNAC et Carrefour.

Pèlerinage annuel de St Grégoire à Tallard

sous l'égide
de l'Eglise Apostolique Arménienne du Midi de la France
Avec le concours
de l'**Association Cultuelle des Arméniens de Gap et des Hautes Alpes**
Dimanche 18 septembre
à 10 heures 30
La messe sera célebrée
par le **Rév. Père Garnik KARAPETYAN**
Curé de la Paroisse Apostolique Arménienne
Sts Thadée et Barthélémy
de St Antoine — Marseille
avec la participation de la Chorale de l'église sous la direction
de **Yérétskine Anahit KARAPETYAN**

Renseignements et réservations :
— **Cathédrale Apostolique Arménienne** Tél. : 04. 91. 77. 84. 70
— **Association Cultuelle des Arméniens** de Gap : Tél. : 04. 92. 51. 71. 80 / 04. 92. 51. 00. 87

Inscription S.V.P. avant le 10 septembre
Participation aux frais :
Aller — Retour seul : 25 euros
Aller — retour avec repas : 45 euros.

RENTREE SCOLAIRE

ՄԱՐՍԷԼԻ
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր եկեղեցւոյ
"ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ"
Միօրեայ Հայ վարժարանի
ուսումնական տարեշրջանի դպրոցին
դասընթացքները կը վերսկսին
Շաբթի շաբթի, Սեպտեմբեր 14,
առաւօտեան ժամը 10ին
Սահակ-Մեսրոպ Մշակութային
Կեդրոնի
Ազգային Ջրաշէնեան սրահին մէջ
339 avenue du Prado — 13008 Marseille
Անհրաժեշտ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար դիմել՝
Մեր եկեղեցւոյ դիւանատան՝
Հեռ.- 04. 91. 77. 84. 70

***

Ecole de la Croix Bleue
Section d'Issy-les-Moulineaux

La Croix Bleue des Arméniens de France (Section d'Issy-les-Moulineaux) informe que la rentrée scolaire est fixée au **mardi 20 septembre.** Les cours destinés tant aux enfants qu'aux adultes se tiendront de 18h à 21h à la MCA 45 rue de la Défense — Issy - les - Moulineaux.

— Préparation Bac — Niveau Bac — Adulte débutant — Adulte avancé.

Renseignements sur place aux heures de cours au 01. 45. 29. 20. 18 ou auprès de Mme Guiragossian 01. 46. 42. 45. 25 (le soir).

***

Ecole de la Croix Bleue
Section ASTRIG d'Arnouville

Inscriptions pour toutes les activités de la Croix Bleue d'Arnouville
le Samedi 10 Septembre de 14h à 18h
dans nos locaux :
71 rue Henri Barbusse à Arnouville
Les cours d'arménien reprendront le **14 septembre pour la maternelle** et le **17 septembre pour tous les autres niveaux.**

***

ECOLE «SIAMANTO»

Les inscriptions pour l'année 2005 / 2006 à l'école hebdomadaire **Siamanto** de Bagneux qui accueille les élèves de la maternelle à la préparation de l'arménien au baccalauréat —langue vivante I, II, III—, auront lieu le :
mercredi 21 septembre à 15 heures
à l'école Henri Wallon
2 avenue de Stalingrad à Bagneux
Les responsables de l'association des parents d'élèves et les enseignantes recevront les parents et leur présenteront l'année scolaire.

Pour tout renseignement :
— Mme Lucie Dossikian: 01 45 46 10 11
— Mme Elisabeth Davidian: 01 46 65 81 53

***

Paroisse Sainte-Croix-de-Paris

ECOLE SAINTE CROIX

Les cours d'arménien, de catéchisme, de chants et danses arméniens reprennent pour les enfants de 5 à 12 ans au cours de l'année scolaire 2005 / 2006, à partir du samedi 8 octobre, de 14h à 17h, au 13 rue du Perche, Paris 3e.

Pour les inscriptions, s'adresser à la Paroisse; tél. : 01 44 59 23 50.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 25
Տօն Ասուածածնունդեան
Արնուվիլի վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ:
Ուխտի պատարագ եւ մատաղ

ՏՕՆ ԽԱՉՎԵՐԱՑԻ

ՄՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷԼ

ԿԻՐԱԿԻ, Սեպտեմբեր 11

Պատարագ՝ *Ժամը 10ին:*
կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ
Հոգեւոր Հովիւ
Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ
Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

CHENE

Date à retenir

Grande Braderie de Noël

LES 3 et 4 DECEMBRE
CHENE FRANCE

ASSOCIATION SAINTE CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

ATTENTION !
DIMANCHE 18 SEPTEMBRE

GRANDE FÊTE CHAMPÊTRE

DE LA REGION PARISIENNE
animée par l'**Orchestre SPITAK**
qui se déroulera, cette année, à

CHAMPEAUX (77)

Pour aller à CHAMPEAUX (65 km. de Paris), prendre l'autoroute A4 de la Porte de Bercy. Sortir sur la N104 et prendre l'A5b, direction Troyes. Continuer toujours en cette direction (Troyes) jusqu'au péage de Montereau (A5). Sur l'Autoroute A5, prendre la première sortie, St Germain Laxis (péage 1 Euro 30). A la sortie du péage, prendre la direction de Meaux (N36). Tout de suite après, prendre la première rue à droite (D57) Direction Fouju-Champeaux. Arrivés au Centre de Champeaux, prendre tout de suite la première rue à droite. La Collégiale se trouve en face de la Mairie.

En plein air, dans le jardin attenant à la grange,
ou, en cas de pluie, dans la grange,
près de la Collégiale St Martin du 12ème siècle.
(Toutes les commodités sont assurées).

PROGRAMME :
Divine Liturgie à la Collégiale, à 12 heures;
Repas à partir de 13 heures 30;
Musique par l'Orchestre SPITAK
Jeux pour les enfants
Tirage des deux TOMBOLAS (enfants et adultes).

Participation aux frais de la journée : ADULTES 20 Euros
ENFANTS 12 Euros

Réservation par tél. : 01 44 59 23 50 (Paroisse de Paris)
01 40 51 11 90 (Centre Culturel)

Association "MACHTOTZ"
Pour la Défense de la Langue Arménienne

Rentrée de l'année scolaire 2005/06

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans.
Les élèves seront capables de parler, lire et écrire l'arménien
L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian avec sa METHODE AUDIOVISUELLE
24 SEPTEMBRE 2005 — 28 JANVIER 2006 : STAGE DE 50 HEURES
le samedi matin de 9h à 12h à Paris (Absentéisme exclu)

2) cours de 2e, 3e, et 4e niveaux

24 SEPTEMBRE 2005 — FIN JUIN 2006 :
le samedi entre 12h et 15h à Paris
Les nouveaux élèves sont acceptés à ces cours après un test de niveau.

3) Vous pouvez aussi vous procurer votre Manuel d'arménien occidental pour les non-arménophones

Une méthode audiovisuelle utilisable chez soi.
3 volumes en couleur + 1 coffret de 4 cassettes audio
87 euros + 8 euros frais d'expéditon.

Pour tous ces cours et le manuel :
RENSEIGNEMENTS et INSCRIPTIONS : Dès maintenant
01 47 50 97 51 et 01 39 46 21 66.

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2
VENDREDI
2 SEPTEMBRE
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱԽԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար· 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում) 270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

81ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21·269 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 81e ANNEE — N° 21·269

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՎԻՊԱԳԻՐ ՓԱՄՈՒԿ ԿԸ ԴԱՏՈՒԻ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 16-ԻՆ

ՈԳԵԿՈՉԱԾ ԷՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ներկայ Թուրք դրականութեան մի-ջազգային համբաւի տէր անուններէն վի-պագիր Օրհան Փամուք ամբաստանուած է «Թրքութիւնը հրապարակաւ վարկաբե-կել»ու յանցանքով ու պիտի դատուի: Ամբաստանութեան հիմ կազմած է 2004-ին զուիցերացի լրագրողի մը հետ պրոյ-ցին ունեցած հետեւեալ արտայայտու-թիւնը. «Այս հողերուն վրայ միլիոն մը Հայ եւ 30 հազար Քիւրտ սպանուած է»: Փամուքի խօսքերը թարգմանաբար լոյս տեսած էին նաեւ Թրքական «Ագ-թիւէլ» թերթին 2005 Փետրուար - Մարտ թիւին մէջ, հանելով Թուրք ընթերցող-ներու:

Ամբաստանութեան ընկերացած է մին-չեւ երեք տարի բանտարկութեան պա-հանջ մը: Դատավարութիւնը տեղի կ'ու-նենայ Շիշլիի պատժական Բ.ատեանին առջեւ, Դեկտ. 16ին:

Պոլսոյ հանրապետական դատախազու-թիւնը եւս հետաքննութիւն բացած էր Օ. Փամուքի նոյն խօսքերուն առընչու-թեամբ. ապա նկատի առած հարցաքն-նութեան ընթացքին անոր բացատրու-թիւնները, վճռած էր թէ Թրքութիւնը հրապարակաւ վարկաբեկելու տուեալ չը-կայ վիպագիրին արտայայտութեան մէջ, անոնք քննադատական բնոյթ ունին եւ այդքանը չի կրնար յանցանք նկատուիլ:

Օ. Փամուք 53 տարեկան է· իր վէպերը (Ձիւնը, Անունս կարմիր է, Մեծ տունը, եւլն.) Թուրքիոյ մէջ հակասական ար-ժեւորում դանելով հանդերձ, մեծ ճա-նաչում եւ գնահատանքի արժանացած են միջազգային շրջանակներէ, թարգման-ուած ըլլալով բազմաթիւ լեզուներու:

Ֆրանսահայ կազմակերպութիւններու խորհուրդը մամուլի հաղորդագրութեամբ մը կը չեշտէր թէ Թուրք վիպագրին ամ-բաստանութիւնը նոր փաստ է ոչ միայն ժխտողականութեան, այլեւ իրակա-նութիւններու արտայայտութեան դէմ ճնշումի ամէն մէկոցի դիմելու Թուրքիոյ կեցուածքին: Նոյն երկրին Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան բանակ-ցութիւններէն ամիս մը առաջ արձանա-գրուած այս պարագան որ գրգռութենէ տարբեր բան չէ, կը մատնէ նաեւ եւրո-պական յանձնախումբին պատասխանա-տուութիւնը, որ Թուրքիոյ անդամակ-ցութեան պայմաններէն գիտակցաբար զեղչած ըլլալով Ցեղասպանութեան ճա-նաչումը:

*
**

Ֆրանսական մամուլը կ'արձագանգէր նոր դատավարութեան. Ֆիկարօ լուրը տուած էր «Հայ Գրագէտը Օ. Փամուք ամբաստանուած վարկաբեկումի յանցան-քով» խորագիրով:

«ՎԱՏԻԿԱՆԻ ԱՃԱ ՍՈՖԻԱՅԻ ԽԱՂԸ» ԿԸ ՎՐԴՈՎԷ ԹՈՒՐՔԵՐԸ

Պապը Պոլսոյ Ցունաց տիեզերական Պարթողոմէոս պատրիարքին հրաւէրով Նոյ. 6ին Թուրքիա պիտի երթայ: Այցին ծրագրին պատրաստութիւնը վրդովումի մատնած է Թրքական շրջանակները, քանի որ Վատիկանի եւ Ցունաց պատրիարքա-րանին մշակած ժամանակացոյցին մէջ կայ Պապին Այա Սոֆիա այցն ալ: Հարցը հոն է որ կը նախատեսուի որ Պապը բիւզան-դական տաճարին մէջ աղօթելէ ետք, դուրսը խօսք ուղղէ ներկաներու բազմու-թեան: Ինչպէս կը գրէր Եէնի Մէսաժ (Օ-գոստոս 31) «եթէ Թուրք պատասխանա-տուներ այս խաղին արժօնութիւն տան, Պապին տեսութեան արժանանալը դրախ-տին բանալին նկատող կաթողիկէները Պո-լիս պիտի խուժեն ու Այա Սոֆիայի առ-ջեւ ստուար զանգուածով ներկայ գտնը-ւին: Հետեւանքը այն պիտի ըլլայ որ Ա-յա Սոֆիան պապական օրհնութեան ար-ժանանալով, Թուրքիան զայն որպէս ե-կեղեցի պաշտամունքի բանալու ուղղու-թեամբ ճնշումներու պիտի ենթարկուի»:

Թերթը նաեւ կ'ըսէ թէ Ցունաց պատ-րիարքն ալ առիթը պիտի օգտագործէ ինքզինք տիեզերական պատրիարք հռչա-կել տալու համար:

Աւելորդ է անդրադառնալ պնդումնե-րուն անհեթեթ բնոյթին, առնուազն Ցու-նաց պատրիարքին «տիեզերական» կոչու-մին առընչութեամբ, քանի որ առիկա այդպէս է ամբողջ աշխարհին համար. բայց գրուածները հետաքրքրական են Եւրոպայի դրան առջեւ հազար ճապկում յուցադրող երկրի մը համար:

«ԱԴՐԲԵՋԱՆԸ Կը ՊԱՐՊՈՒԻ, ԱՀԱ՛ ԲՈՒՆ ՀԱՐՑԸ»

Թրքական Սթար Թերթը (Օգոստ· 31) ահազանգ կը հնչեցնէ Ադրբեջանէն զան-գուածային արտագաղթին մասին: Ըսե-լէ ետք թէ այդ երկիրը ամէն տեսակէտէ ամէնէն մօտիկն է Թուրքիոյ, հոն ներկա-յիս երեսփոխանական ընտրութեան պատ-րաստութիւն կը տարուի, մինչ երկրին օրակարգին վրայ է Ղարաբաղի հարցը, կը չեշտէ թէ այս բոլորէն աւելի մեծ կարեւորութիւն ներկայացնողը ժողո-վրդագրական անկումի երեւոյթն է:

«Միշտ կը գրենք, կը կրկնենք թէ Հա-յաստանի բնակչութիւնը 2 միլիոն մնա-ցած է: Մետալին հակառակ երեսն ալ խնդրոյ առարկայ է· Ադրբեջան կը պար-պուի» կը չեշտէ լրագրողը: Ցետոյ կը շարունակէ թէ 1993էն ի վեր այդ երկրէն երեք միլիոն հոգի Ռուսաստան գաղթած է: Շուէտի մէջ իսկ ադրբեջանցի գաղ-թականներուն քիւրը միւս երկիրներու գաղթականներու թիւին կրկինն է: Եւ-րոպայի միւս երկիրներուն մէջ 200 հազար Ադրբեջանցի կայ, ապաստանեալի օրի-նավիճակով: Թուրքիոյ մէջ անոնց թիւը 200 հազար է, Ուկրանիոյ մէջ 300 հազար, Իրանի մէջ հարիւր հազար: Եզրակացու-թիւնը այն է որ Ադրբեջանի բնակչութիւ-նը չուրջ տասնամեակի մը ընթացքին կէսով զեղչուած է:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԻՐԱՔ

1000-Է ԱՒԵԼԻ ՄԵՌԵԱԼՆԵՐ

ՈՒԽՏԱՒՈՐՆԵՐԸ ՏԻԳՐԻՍ ՆԵՏՈՒԵՑԱՆ

Օգոստոս 31ին, աներեւակայելի խու-ճապ մը ստեղծուած է Ալ-Ամմահ կա-մուրջին վրայ, երբ չչուկ մը տարած-ած է որ երկու քամիքազներ կան բաղ-մութեան մէջ, պայթուցիկներով:

Շինիներու ուխտաւորութիւնը պէտք է հասնէր Քամ Քասէմի մզկիթը, որ նը-պատակն էր Քաւիրին, ուր համախմբը-ած էին մօտ մէկ միլիոն հաւատացեալ-ներ: Շչուկը պատճառ եղած էր որ խու-ճապ ստեղծուի եւ ուխտաւորներուն մէկ մասը դեպ (Տիգրիս) նետուի, մաս մըն ալ ոտնակոխ ըլլայ: Մեռեալներու թիւը հազարէ աւելի է եւ կան նաեւ հարիւրա-ւոր վիրաւորներ:

Մէկ միլիոնի հասնող ուխտաւորները կիզիչ արեւուն տակ ութ ժամ է կը քայէ-ին եւ Ծիգրիսը անցնելը վերջին հան-դերձումն էր: Հոն է որ չիի եւ սիւննի թա-դամասերը կը բաժնուին: Ուխտաւորնե-րու նպատակն էր ոգեկոչել 12 իմամներէն մէկուն սուգը: Մուսա ալ-Քասէմ Թու-նաւորուած էր Հարուն ալ-Ռաշիտի բան-տին մէջ եւ այդ մզկիթին մէջ կը դտնը-ւէր իր գամբարանը: Սաստամ Հիւսէյնի օրով վիրաւորական այս ուխտաղնացութիւն-ները արգիլուած էին:

Իշխանութիւնները երեք օրուան ազ-գային սուգ հռչակեցին երկրին մէջ, մինչ Առողջապահութեան նախարարը՝ Սպահէ Մութալէպ Մոհամմէտ Ալի, որ մօտ է չիի ծայրայեղ պետին՝ Մոքթա-տա Սատրի, հրապարակաւ պահանջած է որ հրաժարին Ներքին եւ Պաշտպանու-թեան նախարարները, զորս պատասխա-նատու կը նկատէ ստեղծուած մահացու խուճապին:

Եւ այս ահաւոր աղէտն ալ կը փաստէ թէ ինչ աւեր կրնայ գործել պարզ չչուկ մը: Արդարեւ, ինչպէս ըսինք, պատահա-ձին հիմը պարզ չչուկ մըն է, որ անշուշտ աւելի աղէտալի հետեւանքներ կ'ունենայ Իրաքի պէս երկրի մը մէջ, որ պուչի բերած «ազատագրում»էն ի վեր խառ-նակ, չփոթ եւ բիրտ մթնոլորտի մը մէջ կ'ապրի: Երկիրը այսօր բեմն է հաշուե-յարդարներու, ոճրագործներու, անճնաս-պանական արարքներու: Սիւննիները կ'ը-սեն թէ բոլոր չիիները ենթակայ են իրենց պարսիկ կրօնակիցներուն, մինչ չի-իներն ալ կ'ամբաստանեն սիւննիները որ պատասխան են:

Զոհերուն մեծ մասը կիներ ու երա-խաներ են:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ Արտաքին 25 նախարարները հաւաքուած են (Սեպտ. 1 եւ 2) Նիւխորթ (Կալլէս) պատրաստե-լու համար Թուրքիոյ անդամակցութեան վերաբերող խօսակցութիւնները: Օրա-կարգի դլխաւոր նիւթն է եւ այս առըն-չութեամբ տարակարծութիւնները չեն պակսիր: Միութեան հերթական նախա-դահը (Անգլիա) ջերմ կողմնակից է ան-դամակցութեան մինչ Ֆրանսա, Գուր խառ-նելով հանդերձ իր դինին, վերապահու-թիւններ ունի: Վիճաբանութիւնները կեդրոնացած են երկու կէտերու վրայ·-

ա) Բանակցութեան չրջագիծը, զոր կ'ա-դաչարկէ Ցանձնախումբը ճշդելու հա-մար սկզբունքները, բովանդակութիւնը և գործընթացը, որոնք պիտի ծառայեն որպէս առաջնորդ խօսակցութիւններուն եւ բ) Ցայտարարութիւնը որով Թուր-քիոյ Կառավարութիւնը յայտնած է, ստո-րագրելով հանդերձ մաքսային համաձայ-նութիւնը, որ չի ճանչնար Կիպրոսը: Այս Բ. կէտին վրայ է որ տարակարծութիւն-ները բուռն են: 2004 Դեկտեմբերին եւրո-պական Խորհուրդի վիճաբանութիւննե-րուն ընթացքին Հոկտ. 3ի Թուականը ճշդուած էր բանակցութիւններուն հա-մար եւ համաձայնութիւն գոյացած որ մաքսային պայմանագրութեան ստորա-գրութիւնը արդէն կարեւոր քայլ մըն է եւ կիպրոսի ճանաչումը պայման չէ, մաղթելով սակայն որ Թուրքիա ճանչնայ հարկ եղած օրը, բայց նախապայման չէ: Ֆրանսայի հետ վերապահ են նաեւ Յու-նաստան եւ Կիպրոս, նաեւ Շրէօտէրի հաւանական յաջորդը՝ Անկելա Մերքէլ: Թուրքերը լաւատես կը մնան գառնու-թիւն ցոյց տալով հանդերձ Ֆրանսայի նկատմամբ: Հրապարակագիր Եուսուֆ Գանլը կը գրէ թէ «Շիրաքի դիրքը ամօ-թալի է եւ ցոյց կու տայ քացարձակ թե-րացումը տրուած խոստումին նկատ-մամբ»: Թուրքերուն կարծիքով Կիպրո-սը պատրուակ մըն է անդամակցութեան հակառակորդներուն համար, ինչպէս պատրուակներ են Հայոց Ցեղասպանու-թեան ճանաչումը կամ Քրտական հար-ցը:

ՔԱԹՐԻՆԱ մըրիկը մեծ աւեր գործեց Նուվէլ-Օրլէանէն եւք Միսիսիփիի հարա-ւային ափը եւ մեռեալներու թիւը եր-կու հարիւրի հասած է, տասնեակ հազա-րաւորներ ալ կան անօթեւան: Նուվէլ - Օրլէան ջուրերու մէջ թաղուած է, ամ-բարտակները չեն դիմացած եւ ամխոներ հարկաւոր են դարմանելու համար աղէ-տը: Պուշ կրճատած է Թեքսասի իր ար-ձակուրդը եւ ոմանք չեն վարանիր իսկ աղէտին տարողութիւնը բաղդատելու Միացեալ-Նահանգներու պատմական պա-տերազմին գործած աւերին հետ:

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ յարձակման անցած են Իրաք եւ բուռն ռմբակոծութիւններու դի-մած են սուրիական սահմանին մօտ Օ-

(Շար·ը Դ· էջ)

«ՄԱՐՄԱՐԱ» 65 ՏԱՐԵԿԱՆ

Օգոստոս 31ի իր թիւով, Պոլսոյ մեր պաշտօնակիցը Մարարա Թեւակոխեց իր 65րդ տարին:

Այս առթիւ, կը յիշէ որ Թերթը հիմ-նուած է 1940 Օգոստոս 31ին Սուրէն Շամլեանի կողմէ, որու կանխահաս մա-հէն ետք Թերթին հրատարակութիւնը շա-րունակած են աղջիկն ու փեսան՝ Սեդա եւ Պետրոս Զօպեան, իսկ 1967ին Թերթին դլուխն անցած է այժմու իր խմբագրա-պետը՝ Ռոպէր Հատտէճեան:

Մարմարայի մասին է որ երջանկայի-շատակ Շնորհք Պատրիարք ըսած է· - «Մարմարա օրաթերթը Հայ Սփիւռքի լա-ւագոյն թերթերէն մէկն է թէ՛ իբրեւ տը-պագրութիւն, թէ՛ մանաւանդ իբրեւ բո-վանդակութիւն եւ ոգի»:

Կը չնորհաւորենք մեր պաշտօնակիցին տարեդարձը, նոր ուժ եւ կորով մաղթե-լով իր առաքելութեան մէջ:

ՍԻՓԱՆԱՅ ՍԱՐԸ ՎԿԱՅ...

Երրորդ օրն է որ Վասպուրականի 1730 մեթր բարձրութեան վրայ, մեր թոքերը կապդուրւում են մաքուր օդով, մեր ոտքերը զօրանում են հայրենական կենսանորոգ հողի վրայ: Զմոռնանք որ այդ մաքուր օդից ու բարեբեր հողից Ուրարտացիներից յետոյ, օգտուել են նաեւ մեզ հետ Բիւզանդացիները, Պարսիկները, Արաբները, Սելջուքները, Մոնղոլները, Քիւրտերը եւ հուսկ ուրեմն «Թալանչիները»՝ օսմանացած Թուրքերը... Տիրել, իշխել ու հեռացել են առանց մի հետք թողնելու, բացի ԺԹ. դարից սկսեալ Թրքական մի քանի մզկիթներից:

Կատաչի ուրարտական զերեզմանոցում կանգնած է մենաւոր մի ապաստանի նըման Հալիմ Խաթունի նուիրուած մի կոթող: Սելջուքների միակ այցեստմսը...: Մինչդեռ Հռոմէացիները ո՛ւր որ կանգ են առել ու իշխել, թողել են մարդկութեան պատուաբեր կառուցումներ, արուեստի պանծալի վկայութիւններ: Հայն էլ, ո՛ւր որ ոտք է դրել, ապացուցել է իր քաղաքակրթութեան մակարդակը իր կառուցումներով ու այլ ձեռակերտներով՝ ճարտարապետ Մանուէլ Քէշիշի, Սինանի եւ կամ Պոլսոմ՝ Պալեանների: Այս խօսքով մեր ազգն է միայն արժանի ժառանգորդն ու արդար տէրը Վասպուրական Աշխարհի:

Հասանք Արտամետի մօտ նաւահանգիստը ու նստեցինք Ախթամար տանող իսկական մի նաւ, եւ ոչ թէ ձկնորսի ցատկռտուղ նաւակ, ինչպէս մեզի վիճակած էր 1958ին եւ 1970ին: Տասնհինգ րոպէից հասանք կղզին, ուր գերիչխում էր մեր ազգային հաւատքի բերդը՝ Սուրբ Խաչ եկեղեցին, փաթթուած վերանորոգման լաստակերտով: Կազդուրիչ մի երեւոյթ՝ քանի որ վերջապէս Վանի քաղաքապետարանը բարեհամբո՛յր որոշում է առել վերկելու համար Ժ. դարու ճարտարապետական անգուգական այս կոթողը: Ցաւուն, բնականաբար, չհաբե՛ր «Թուրիզմ»ի...

Լայն ցուցատախտակի վրայ Թրքերէն լեզուով կարդում ենք.

«Այս եկեղեցին կառուցուել է 915–925 տարիների միջեւ, ճարտարապետ Մանուէլ Քէշիշի, վասպուրականի հայկական Գագիկ Ա. թագաւորի իշխանութեան ներքեւ:

Պատերի ներքեւի մասերում բրիստոնէական նիւթեր են եւ վերի մասի բանդակները ցոյց են տալիս իսլամական արուեստը:

Այս յաջող եւ հետաքրքիր ապացոյցն է բրիստոնէական և իսլամական արուեստների գոյակցութեան»:

Իսլամակա՞ն արուեստ Ժ. դարում... Պոչաւոր մի սուտ՝ կարծես մեզ օգուտ եղաւ...

Իսկապէս հետաքրքիր է իմանալ, տասնեակ տարիների անտեսումից յետոյ, որ Ժ. դարում հայ ճարտարապետ Մանուէլ Քէշիշ ներշնչուել է իսլամական արուեստից: Մանաւանդ, երբ Թուրքերը չէին խուժել Վասպուրական Աշխարհ... Շատ հաւանական է որ առանց իսլամական արուեստի մանակլաւութեան այդ խաթարուած ճշդումին, Ս. Խաչ եկեղեցին պիտի չվերանորոգուէր... Սակայն ինչպէ՞ս կարող ենք մոռնալ որ թուրք իսլամական իշխանութեան շրջանին, քանդըւեցին, թալանուեցին ու անհետացան աւելի քան 2000 հայկական եկեղեցիներ, մատուռներ ու վանքեր:

Գալով ցուցատախտակին անգլերէն թարգմանութեան, երեք հոգի՝ իրլանտացի, անգլիացի եւ ամերիկացի, գոյն կարզացին ու երեքն էլ անհասկնալի դըտան վերջին տողերը: Անգլերէն լեզուով չարադրողի կարողութիւնը «վերանորոգման» կարիք ունի...

Մօտից դիտելով պատերի զմայլելի քանդակները, մեր սրտերը խոցուեցին լի տես բազմաթիւ սուրբերի վիրաւոր ու պղծուած դէմքերի: Բարբարոսների շընո՛րհքն է՝ իսլամի այս իսկական թշնամիների...

Մի ուրիշ ցուցատախտակի վրայ նշուած է վերանորոգող Թրքական ընկերութեան անունը, ինչպէս նաեւ Վանի քաղաքապետարանի տրամադրած մօտ 1·500·000 տոլարը:

Պատմական հարուստ անցեալի տէր է Ախթամարի կղզին: Բազմաթիւ վկայութիւններ ու դրքեր են լոյս տեսել Ս. Խաչ եկեղեցւոյ կատարած այն եզակի դերի մասին, մեր ազգի ծոցում: Մի դուցէ յարմար է որ այս առթիւ նշեմ մի դէպք Ախթամար կղզու մասին:

Զօր. Անդրանիկ անցեալում խիստ վըշտացել է վանեցիներից, որոնք մերժել էին նրա մուտքը Վան: Զօրավարը խըռուած, ապաստանում է կղզիում: Կարճ ժամանակ անց նրան այցի են գնում երկու հանրածանօթ պատասխանատու կուսակցական գործիչներ, յայտնելու. «Փաշա՛, եթէ քեզ հետ բաւական զէնք ես բերել, բարի ես եկել. բաժանի՛ր եւ պատրաստ ենք քեզ հետ կռուել: Թէ ոչ մեր ժողովուրդի աչքում պատճառ մի լինէ...»: Զօր. Անդրանիկ հեռացաւ եւ չներեց վանեցիների այդ ընդդիմութիւնը:

Այդ երկու անճնաւորութիւններն էին Վանայ Սարգիսը (Սարգիս Բարսեղեան) եւ մեծ քեռիս՝ Ղեւոնդ Մելոյեան:

***

Երեւի շատեր ինձ պիտի ֆնճադատեն, ի՞նչ փոյթ: Իմ համոզումս է որ Մենք՝ Հայերս, եթէ մնում ենք նախանձախնդիր մեր ազգին պատկանող հարազատ գաւառների նկատմամբ, պէ՛տք է որ այս առթիւ նիւթապէս մասնակից լինենք մեր ազգային արուեստի պատկանող այս եզակի հաշալիճի պահպանման, նշդելով աննշուշտ գոթրակցութեան պատշաճ պայմաններ: Գրաւուած վասպուրականի տարածքի վրայ, Ախթամարի եկեղեցին մեր շարունակուղ ներկայութեան խորհրդանիշն է...

***

Աստ մեզ առաջնորդեց Վանի թանգարանը: Մուտքի բակում փռուած են ուրարտական չրջանի չիրմաքարեր սեպագիր արձանագրութիւններով, մի քանի մարմարից կենդանիների արձաններ ու այլ արձանիկներ: Մէկ-երկու հատ էլ հայկական չիրմաքարերի բեկորներ, մեսրոպեան տառերով քանդակուած. բայց ոչ մի պատշաճ տեղեկութիւն: Իսկ ներսում զետեղուած են ուրարտական պղինձէ առարկաներ, վզնոցներ, ապարանջաններ եւ սափորներ: Երկրորդ յարկը այցելելու շատ տրամադիր չեղաւ Աստ, պատճառաբանելով որ հետաքրքիր բան չկայ: Պնդեցինք ու բարձրացանք: Իրօք, ցուցադրուած առարկաները կըրկնութիւններ էին: Բայց ապակուց մի փոքր ցուցափեղկում ուր զետեղուած էին միայն 5 դանկեր, պիտակի վրայ գրուած, «Հայերի կողմից Ջարդուած Թուրքերը» Աստ մեզ դիտելիս ուսերը վեր առաւ եւ հեգնող ժպիտով բաց թողեց. «ևս գոմենք»:

Արդ ուրարտական տիրապետութիւնից յետոյ կարպետների եւ դաշոյնների ցուցադրումը հաստատում է Թրքա-Օսմանեան 600 տարիների քաղաքակրթութիւնը ու արուեստը: Իսկ Ախթամարի 10րդ դարու եկեղեցւոյ գոյութիւնը կատարեալ մի հրաշք է: Թանգարանից դուրս եկանք՝ «սոված»...:

Անկախաբար Թանգարանի «վիթխին»ի արժանացած այդ հինգ դանկերից, Վանի իշխանութիւնները պարտք են զգացել յիշել Հայերի կատարած ուրիչ ոճիրնե՛ր: Քաղաքի մի ծայրում, լայն տարածքի մէջտեղ, տնկուած է մի երկար կոթող, որի պատուանդանի վրայ կարդում ենք. «ի յիշատակ 2·500 թուրքերի, ջարդըւած՝ Հայերի կողմից»: Այլ խօսքով՝ այս մարմարապատ սեւ կոթողը վկայում է նաեւ որ Հայերը միշտ ջարդուելու արժանի «կեաւուր»ներ չեն եղել: Ներքեւ էլ ի պահանջեալ հարկին...

ԿԱՐՊԻՍ ՋՐԲԱՇԵԱՆ

(Շար. 2)

«ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՀԱՑԵՐԸ»

«ԱՇԽԱՐՀԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԲԱՑԱՌԱԿ ԵՐԱՇԽԻՔ ՉԷ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԱՌՋԵԻ ԿՐՕՆՔՆԵՐՈՒ ՀԱՒԱՍԱՐՈՒԹԵԱՆ» Կ'ԸՍԷ ՄԵՍՐՈՊ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ

Ինչպէս նշած էինք, «Վա Գրուա» թերթը եօթը հատուածով չարք մը հրատարակած էր Օգոստոս 22–30: Վերջընթեր էջին մէջ հրատարակուած էր Պոլսոյ Մեսրոպ պատրիարքին հետ հարցազրոյց մը: Հոն պատրիարքը որ կրօնականէն դատ կը ներկայանայ համայնքապետի հանդամանքով ալ յաչս պետութեան, կարեւոր տեղեկութիւններ կուտայ Պոլսոյ, Թուրքիոյ հայութեան մասին, կը խօսի իր, իրենց դժուարութիւններէն, հարցերէն:

Հ.– 1998էն ի վեր կը գլխաւորէք Թուրքիոյ հայ առաքելական եկեղեցին: Երկրին մթնոլորտը այսօր նպաստաւո՞ր է այս փոխրամասնութեան:

Պ.– Պետական վիճակագրութեան տարեսկզբի տուեալներով Թուրքիոյ մէջ այսօր 60–70 հազար Հայ կայ որոնք թըրքական քաղաքացիութեան տէր են եւ կան 30 հազար հայաստանցիներ որոնք տեսակ մը գաղթական բանուոր են: Կարեւոր ապրելու եւ որպէս փոքրամասնութիւն բարգաւաճելու համար երեք բանի պէտք ունինք. հոգեւորականներու, դըպրոցներու եւ նիւթական հայթայթելու կոչուած հիմնարկներու: Այս երեք մարզերուն մէջ կացութիւնը գոհացուցիչ չէ: Մենք ալ մահմեդական Թուրքերու նման հարկ կը վճարենք. բայց անոնք մզկիթները, իմամները, աստուածաբանական հիմնարկներ ունին, վճարուած՝ կառավարութեան կողմէ, կամ կրօնական հարցերու որ կապուած է վարչապետին: Իսկ մենք հարկադրուած ենք մե՛նք ապրեցընել պատրիարքարանը, եկեղեցիները, ապահովել հոգեւորականներու թոշակները եւ աստուածաբանական հայկական ֆաքիւլթէ չունինք: Հետեւաբար, ո՞ր մնաց իսկական աշխարհավարութիւնը:

Հ.– Դուք ձեզ Թո՞ւրք կը զգաք:

Պ.– Ես Պոլիս ծնած եմ: Այս հանրապետութեան մէկ զաւակն եմ: Կ'ուզեմ կարենալ ըսել. «Ասիկա իմ երկիրս է», Թուրքիոյ Հայերը մէկ երկարաձգումը չեն Հայաստանի Հանրապետութեան: Անոնք աւելի հասարակաց եզրեր ունին իրենց Թուրք համաքաղաքացիներուն հետ: Մեր համայնքին բոլոր անդամները պարտին կրկնակի ճգնարարքի նման խաղալ երեք զնդակներով. Թրքական քաղաքացիութիւն, հայութիւն, քրիստոնէութիւն: Նոյնն է պարագան Թուրքիոյ Ցոյներուն, կամ Հրեաներուն: Բայց աւոր համար հարկ է որ իսկական աշխարհավարութիւն մը ըլլայ երկրին մէջ: Պետութիւնը պէտք է բոլոր կրօնքներէն հաւասար հեռաւորութիւն պահէ: Թըրքական վարժարաններուն մէջ բազմատարրութիւն, բազմազանութիւն չեն ուսուցաներ: Չի չեշտուիր այնքան ատենդութիւններու եւ քաղաքակրթութիւններու հնոց Թուրքիոյ ժառանգութիւնը: Ներկայիս հիմնարկներու նոր օրէնք մը վիճարկումի փուլին է. անով պէտք է բոլոր կրօնքները հաւասարութեան դիրքի բերուին, իրենց գործունէութեան ու կալուածներուն մատակարարումին համար:

Հ.– Կրօնափոխութիւնը կարելի՞ բաց է Թուրքիոյ մէջ:

Պ.– Ամէն տարի հայկական կրօնքին վերադարձող 80–120 չափահաս կը մըկըրտենք: Երբ անձ մը կը դիմէ մեզի եւ երբ առնուազն երկու վկայ կը հաստատէն թէ ան հայկական ծագումի տէր է, զինք կը պատրաստենք ու կը մկրտենք: Պատմութեան կարդ մը ուսուցիչներու համաձայն, չուրջ 200 հազար Հայ, յատկապէս աղջիկներ, 1915ին իսլամացած են: Ուստի, հաւանօրէն առնուազն 1.5 միլիոն Թուրք կայ որոնք Հայ նախնիներ ունին:

Հ.– Պետութիւնը կ'արտօնէ՞ այդ կրօնափոխութիւնը:

Պ.– Պետութիւնը աչխարհավա՛ր է: Հետեւաբար ասիկա իր հարցը չէ: Բայց մենք կանոնաւորաբար եթակայ ենք մատուով ճնշումներու որոնք քրիստոնեաները միխոնարական գործունէութեամբ կ'ամբաստանեն: Իսլամութեան մէջ երբ հայրը իսլամ է, զաւակներն ալ իսլամ կ'ըլլան: Ասիկա դժուարութիւն կը յարուցանէ: Մամուլը կը խօսի մինչեւ 10 կամ 20 հազար կրօնափոխութեան մասին, յատկապէս բողոքական եկեղեցիներու միջոցով: Շատ չափազանցուած թիւեր են: Եզածը քանի մը հարիւր պարագայ է: Եւ պէտք է ըսել որ մահմեդական միխոնարական գործունէութիւնը չատ աւելի աչխոյժ է. հետաքրքիրը Թուրանի ընթերցումներ եւ իմամներու քարոզներ կը սիրէ:

Հ.– Թուրքիոյ մէջ քրիստոնեաներու թիւը հաւանօրէն 200 հազարէն աւելի չէ... ատիկա վա՞խ կը պատճառէ 65 միլիոն մահմետականի:

Պ.– Կան մարդիկ որոնք կը ջանան ցոյց տալ որ քրիստոնեաները վտանգ մը կը ներկայացնեն երկրին համար: Ատիկա վախ մըն է որուն արմատները կ'երկարին մինչեւ Օսմանեան կայսրութեան վերջին տարիները: Անոնք փոքրամասնութիւնները կը նկատեն ազգին համար կարելի խափանարարներ: Մինչեւ Թուրքին համար կայսրութիւնը քանդուած է, որովհետեւ փոքրամասնութիւնները օտարին հետ գործակցած են: Ոմանք այսօր կը ջանան այժմէականացնել այս նկատումը, անով վախցնելու համար դանդուածները:

Հ.– Կը յաջողի՞ք շփում հաստատել Պոլիսէն դուրս ապրող Հայի մը հարիւր, կամ Հայի մը հազար Հայերուն հետ:

Պ.– Երբ Պոլսէն դուրս կ'ելլեմ, 8 – 10 ոստիկաններով չրջապատուած եմ, ապահովութեան մտահոգութեամբ...: Այս պայմաններուն մէջ դժուար է հոգեւորական ըլլալ: Ցունիսի վերջաւորութեան կեսարիա գացի, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչի հոգւոյն պատարտգելու. ան Հայաստանի առաջին եպիսկոպոսն է, սպրած, ուսանած ու դասաւանդած է այս քաղաքին մէջ: Եւ ինք է որ 301ին Հայաստանի Թագաւորը մկրտած է: Կեսարիան սըրբատաղ վայր է համայն աչխարհի Հայերուն համար: Տակաւին հոն Ժ.Ա. դարէն եկեղեցի մը կայ, բայց միայն 5 Հայ մնացած է: Սակայն յաջորդ օրը մամուլը զգուելի կեցուածք ցոյց տուաւ, գրելով. «Թուրքիան իսլամական երկիր է, պատրիարքը կը ջանայ մեզ կրօնափոխ ընել»: Այլ խօսքով՝ կ'ուզեն մեզ ջլատել դէպի քրիստոնէութեան օրրան հանդիսացող վայրերը ուխտադնացութիւն կազմակերպելու մէջ:

Ինչ որ ալ ըլլայ, տարին երեք անգամ Անատոլու կ'երթամ մեր համայնքները հովուելու: Բազմաթիւ քաղաքներու մէջ Հայեր կան, բայց այդ վայրերուն մէջ այլեւս եկեղեցի չունինք, ինչպէս՝ Մալաթիոյ եւ Էլազիղի: Կամ եկեղեցիներ կան տակաւին, բայց անոնց տէրը մենք չենք այլեւս եւ նորեր կառուցանելու իրաւունք չունինք: Մինչդեռ այդ վայրերուն համայնքներն ալ հոգեկան անոնդի կարիք ունին եւ չեմ հասկնար թէ ինչու՛ պէտք է պարտաւոր ըլլան պաշտամունք կատարել յարկաբաժինի մը մէջ:

Հ.– Պոլսոյ Հայերը կապուա՞ծ են իրենց եկեղեցիին:

Պ.– Աչխարհականացումը չեշտուած է. կ'ուզէի որ ամէն մարդ վկայութիւնը տար իր հաւատքին: Բայց չատ իխալիսք եմ: Պոլսոյ համայնքը ծանօթ է որպէս չերմեռանդ հաւատացեալ: Կան

ԿԱՆՉ ՀԱՅՐԵՆԵԱՑ

1977 թուականին մի խումբ Ֆրանսահայեր Գեղամ Գեւոնեանի գլխաւորութեամբ հիմնեցին «Երկիր եւ մշակոյթ» կազմակերպութիւնը: Ցետագայում Ֆրանսահայում ծնունդ առած կազմակերպութիւնն իր ճիւղերն ունեցաւ աշխարհի մի շարք երկրներում՝ ԱՄՆ-ում, Անգլիայում, Հայաստանում եւ այլուր: 1988ի աւերիչ երկրաշարժից մէկ տարի յետոյ կազմակերպութիւնը սկսեց Հայաստանում իր գործունէութիւնը, պաշտօնական դրանոցումը կայացաւ 1994 թուականին: «Երկիր եւ մշակոյթ» կառոյցի գերխնդիրը պատմական Հայաստանի տարածքում յուշարձանների վերականգնումն ու պահպանումն է, որի իրականացման համար կազմակերպութիւնն անդամագրում է սփիւռքահայերին՝ նրանց համատարական աշխատանքների հենքում տեսնելով պատմական հայրենիքի ճանաչողութիւնը, սեփական պատմութեանը տէր կանգնելու ունակութեան ձեւաւորումը, արմատներից չօտարուելու զօրութիւնը: Ամէն տարի «Երկիր եւ մշակոյթ»ը Հայաստանում կազմակերպում է ամառային ճամբարներ, համախմբելով աշխարհի տարբեր երկրներից իր կանչին արձագանգած համատրներին: Ջոկատների ընորհիւ իրականացւում են մի շարք ծրագրեր, որոնք նուիրուած են ոչ միայն ճարտարապետական յուշարձանների վերականգնմանը: Տարէցտարի կազմակերպութիւնն ընդլայնում է գործունէութեան շրջանակները, համատրներին ներգրաւելով նաեւ հասարակական, գիտատեսական եւ այլ մշակութային ծրագրերի իրականացման գործընթացում: Այդպէս անմասն չէ կազմակերպութեան աշակցութիւնից: «Երկիր եւ մշակոյթ» կազմակերպութիւնն Արցախում երկու հացէ ունի՝ Քարին տակը եւ Շուշին: Գիւղում՝ չորս, իսկ Շուշիում հինգ տարի է ինչ կազմակերպութիւնն իրականացնում է վերականգնողական աշխատանքներ: Շինարարական առաջին ջոկատը, այս ամառ, իր աշխատանքն աւարտել է Յուլիսին, որին հերթափոխել է աշխարհասփիւռ հայորդիներից կազմուած երկրորդ խումբը: Շուշիում աշխատանքներն ընթանում են չրջանային հիւանդանոցի չէնքում: Մարի պատահանատու, սիրիահայ ուսանող Վահագն Քէչիչեանը, ծանօթացնելով մեզ ջոկատի կազմին, տեղեկացնում է, որ հիմնականում իր տարեկիցներից կազմուած 22 հոգանոց խմբում է լիոնաբնակ Յակոբ Չեքիեանը կեանքի 7րդ տասնամեակի չեմին կանգնած մարդը: Եւ որ հայորդաց խմբին ընկերակցող զոտարիւն Ֆրանսուհի Սոլէնն իրեն օտարութեան մէջ չի ըզգում եւ հայավարի է ընդունում ամէն ինչ: Ջոկատի անդամները հիմնականում Ֆրանսիայի, Սիրիայի, ԱՄՆ-ի քաղաքացիներ են: Անահիտ Փիլիպոսեանը կազմակերպութեան Փարիզի մասնաճիւղի պատասխանատուն է եւ կամովին յանձն է առնում թարգմանչի դերը՝ Ֆրանսախօս հայորդիների խօսքը մեզ ներկայացնելու համար: Անահիտը հպարտանում է իր գեղեցիկ եւ սահուն արեւմտահայերէնով: Իսկ ամերիկահայ Քրիստ Կիրակոսեանը անչափ ոգեւորուած է Արցախում դանդաղելու համար եւ ուզում է հայրենիքի հետ մշտական կապի մէջ լինել: Աւետիք Իսահակեանն ասել է. «Հողը աւանդապահ է, հողն է ստեղծում եւ կաղապարում ազգութիւնը... Հայրենիքը հողն է... Մեր Մեր պապերը ծնուել են այս հողից եւ նորից վերածուել են այդ հողին: Մենք ինքներս ենք ծնուել այս հողից եւ սնուել ենք այս հողով. այդ հողով է չինուած ու զանգած մեր ոսկորը, մեր արիւնը, մեր հոգին: Մեր բիւրաւոր նախահայրերի հողն է մեր մէջ»: Այս հաւատամքն ունի նաեւ «Երկիր եւ մշակոյթ» կազմակերպութիւնը, որն առաջնորդւում է

եկեղեցական մեծ թիւով երգչախումբեր: Ցիսնեակը միշտ խոր ապրումի չրջան է: Բայց երեքն էլ մէկ երախայ միայն հայկական վարժարան կը յաճախէ: Ատիկա չատ քիչ է լեզուն եւ կրօնքը կարենալ պահպանելու համար: Երկու երիտասարդէն մէկը կ'ամուսնանայ ոչ-Հայու մը հետ: Ուստի անդարմանելի կերպով պիտի պակսի համայնքին թիւը: Մենք հայ համայնքը իր հաւատքին վերադարձնելու հարց ունինք:

Հ.- Կը խորհիս որ օր մը կրկին պիտի աւելնայ Թուրքիոյ մէջ Հայերու թիւը:

Պ.- Թերեւս, եթէ Թուրքիա մուտք գործէ Եւրոպական Միութիւն: Երբ երկիրը հասնի Եւրոպայի միջին կենսամակարդակին, երբ փոքրամասնութիւններուն համար չնչելի օդը աւելնայ: Արդէն արտագաղթը չատ նուազած է, բաղդատած՝ 1960-1970ական տարիներուն: Այդ չրջանին տարեկան 5-10 հազար մեկնում կ'արձանագրուէր: Այսօր հարիւրաւոր թիւ է միայն. թերեւս օր մը Թուրքիոյ Հայերը այլեւս ոչ մէկ պատճառ պիտի ունենան մեկնելու:

Թարգմանեց՝ Ա. Թ.

ՆԱՄԱԿ «ԶԱՐԹՕՆՔ» «ՅԱՌԱՋ» ԵՒ «ԿԱՆՉ» ԹԵՐԹԵՐՈՒ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Այս տարի Եղեռնի 90ամեակին նուիրուած «Զարթօնք»ի Ապրիլ 24ի բացառիկ թիւին մէջ կարդացինք Հայկ Նազարեանի «Փիլիփ Մարաշլեանի պատմուճանը Հայոց մէջ» վերնագիրով յօդուածը (վերջերս աշատատպատած նաեւ «Յառաջ» եւ «Կանչ» թերթերուն կողմէ)(*): Յօդուածագիրը թարգմանութիւն մը կատարած է բրիտանացի ուղեգիրին «Տը Քրոսինգ Փլէյս. Ի Ճըռնի ըմանկ տը Ամինեարնզ» գիրքին այն բաժինէն, որ կը վերաբերի Հայկական Ցեղասպանութեան հետքերով՝ հետինակին տուրիստական անապատներ այցելութեան: Թարգմանութեան վերջաւորութեամբ կը փափաքի տեսնել հայութեան յատկանշական արժէքները պեղող գիրքին հայերէն թարգմանութիւնը:

«Գիրքին լման թարգմանութիւնը, իրրեւ անհրաժեշտ առաջադրանք, կը թողում աւելի ատակ երիտասարդ գրիչներու», կը գրէ ան:

Հաւանաբար Պարոն Հ. Նազարեան գոհունակութեամբ պիտի կարդայ, որ Փիլիփ Մարաշլեանի 1993ին հրատարակած ուղեգրութեան հայերէն թարգմանութիւնը՝ «Հանդիպման վայրը» վերնագիրով, լոյս տեսաւ 1999ին, Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան տպարանին: Հեղինակը հրաւիրուելու Պէյրութ եւ տեղի ունեցաւ չնորհահանդէս՝ «Կիլիկիա» թանգարանին սրահին մէջ: Լիբանանահայ թերթեր, ինչպէս նաեւ «Տէյլի Սթար» անգլերազարձան թարգմանութեան հրատարակութեան: Այս առիթով Մարաշլեան հետ «Ազդակ» օրաթերթին մէջ լոյս տեսած հարցազրոյցի մը անդլերէն բնօրինակը հրապարակուեցաւ համացանցի «Կոռունկ» լրատու գործակալութեան կայքին մէջ: Թարգմանութենէն օրինակներ ուղարկուեցան լիբանանահայ բոլոր թերթերու խմբագրութիւններուն, հայկական վարժարաններուն եւ գրադարաններուն: Գիրքը վաճառուեցաւ (եւ կը վաճառուի) ոչ միայն Լիբանանի, այլ նաեւ Հայաստանի, Գանատայի եւ Միացեալ Նահանգներու հայկական գրատուներուն մէջ:

Աւելին. իր հրատարակութենէն ի վեր «Տը Քրոսինգ Փլէյս» թարգմանուած է ներլանտերէնի, ռուսերէնի, պուլկարերէնի, յունարէնի, գերմաներէնի եւ չինարէնի:

Յարգանքով՝
«Տը Քրոսինգ Փլէյս»ի թարգմանիչ՝
ԼՈՒՍԻԿ ԿԻՒԼՈՑԵԱՆ-ՍՐԱՊԵԱՆ

Օգոստոս 29

(*) «ՅԱՌԱՋ»- Ի դէպ, «Յառաջ» արտատպած չէ յօդուածը, Հ. Նազգաշեան կ'աշխատակցի «Յառաջ»ի եւ «Նոր Օր»ի:

ԱՆԻՄԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ՑԷՐ ԶՕՐԻ ՄԵՋ

Պ. Կէրհարդը լինդի կանչէ, հրամայեց պ. Էտվալ:

Վայրկեան մը ետքը ենթասպան ներս կը մտնէր:

- Երուանդին երեք օրուան արձակուրդ եւ մէկ ոսկի տուէք հրամայեց:

- Շատ աղէկ պարոն հարիւրապետ:

Միասին դուրս ելանք եւ պարոն Կէրհարդ ոսկին տուաւ լինդի:

- Բայց ի՞նչ քանի համար է այս արձակուրդը, հարցուց չափազանց հետաքրքրուած:

- Ախտ վախուկ եւ կարեւոր գործի մը համար է, պատասխանեցի խորհրդաւոր ձեւքով մը, որուն մասին ո՛ եւ է բան պիտի չկրնամ ըսել դժբախտաբար, որովհետեւ պ. հարիւրապետը հրամայեց որ բացարձակապէս գաղտնի պահեմ:

- Լա՛ւ, լա՛ւ, ըսաւ պ. Կէրհարդ, քանի որ այդպէս է, չեմ ուզեր գիտնալ:

Եւ զինուորական բարեւ մը տալով մեկնեցայ քովէն:

Անմիջապէս գացի գտնել այն մարդը որուն վրայ յոյս դրած էի եւ խնդիրը բացատրեցի իրեն:

- Քանի՞ կին պէտք է, հարցուց:

- Չեմ գիտեր որոշապէս, թերեւս 4 - 5 հատ:

- Վաղը, եթէ ուզես, պատրաստ է:

- Շատ աղէկ ուրեմն, պատասխանեցի:

Այսպէս ուրեմն կէս ժամուան մէջ կարգադրած էի: Փութացի Պէլէտիէի պարտիզին սրճարանը որուն վարձակալն էր կարապետ աղա Մորճիկեան եւ մինչեւ իրիկուն նարտ խաղալով եւ օղի խմելով ժամանակ անցուցի:

Երեք օր ետքը վերադարձայ մէնզիլ:

- Ի՞նչ լուր, հարցուց պ. Էտվալ պիս տեսնելուն պէս:

- Ամէն բան կարգին է, պափասխանեցի, կիները պատրաստ են:

- Իրա՞ւ կ'ըսես, գոչեց ուրախ չեչտով մը:

- Այո՛, պ. հարիւրապետ, թէեւ բաւական գժուարութիւն կրեցի, բայց վերջապէս յաջողեցայ:

- Շատ գոհ եմ քենէ, պատասխանեց:

Բայց գործը աւելի առաջ չմղեցինք: Ցարմար տուն մը գտնելու համար օրերով թափառեցաւ հարիւրապետը, յետոյ Տոքթոր Մէտքէ յանկարծ Անա երթալու ըստիպուեցաւ իր վերադարձին, իսկ անկէ ետք ալ արդէն գերման մէնզիլը ստիպուեցաւ կծիկը գնել Տէր Զօրէն:

*
**

Տոքթ. Մէտքէի հաստատած հիւանդանոցը չատ մօտ էր մեր մէնզիլին եւ յաճախ կ'երթայի հոն ո՛ եւ է գործով մը:

Տոքթորը, օրուան որոշեալ ժամերուն մէջ հիւանդներ կ'ընդունէր զորս ձրիաբար կը դարմանէր եւ նոյնիսկ դեղերն ալ ինք կու տար:

Եթէ հայ կիներ ըլլային հիւանդները, ինչ որ չատ անգամ կը պատահէր, ես կը կատարէի թարգմանի պաշտօնը, եթէ պատահմամբ հոն գտնուէի:

Օր մը, այսպէս, տոքթորը գիս կանչեց թարգմանութեան համար:

Փոքրիկ աղջիկ մը եւ կին մը նստած էին. աղջկան գլուխը ամբողջովին ծածկուած էր քօղով մը:

- Հիւանդը, բացատրեց կինը, այս աղջիկն է:

- Ի՞նչ ունի, հարցուցի:

- Աչքերը չեն տեսներ:

Տոքթորին պատուէրին վրայ կինը աղջկան գլուխը բացաւ:

Հազիւ 13-14 տարեկան հրաչագեղ աղջիկ մըն էր, խարտեաշ մետաքսեայ մազերով, նուրբ դիմագիծներով, սպիտակ փափուկ մորթով:

- Ուր՞ը տեղացի է, հարցուցի:

- Իզմիթցի, պատասխանեց կինը:

Ցայտնի կ'երեւար որ հարուստի մը աղջիկն էր. խեղճը, չատ մաքուր կը խօսէր հայերէնը եւ նոյնիսկ քիչ մըն ալ Ֆրանսերէն գիտէր:

Տոքթորը ուշադրութեամբ քննեց աչքերը:

- Որչա՞փ ժամանակ է որ աչքերը չեն տեսներ, հարցուց:

- Երեք ամիսէ ի վեր:

- Եւ դեռ նո՞ր բժիշկի կը բերէք:

- Իմ նեղութիւնս ինչ է, ըսաւ կինը, ես ալ ինչ գիտնամ, ամուսինս ինծի ըսաւ որ տանիմ, ես ալ տարի:

- Ցիւանդութիւնը ինչ է, հարցուցի տոքթորին:

- Ցանկարծական կոյր, պատասխանեց:

- Կրնա՞յ բժշկուիլ, հարցուցի:

- Ցոյս կայ, պատասխանեց:

Տոքթորը ինծի դարձաւ եւ ըսաւ.

- Ասոնք ալ ինծի հետ կ'ուզեն գալ, ինչ որ ըսեմ թարգմանէ:

Ես ալ գլուխս շարժեցի:

Տոքթորը սկսաւ հարցնել հիւանդին անցեալ կեանքին մասին, ինչ որ ես կը թարգմանէի:

- Ցիւանդը ինչ կ'ընէ, հարցուց:

- Ոչինչ, պատասխանեցի:

- Ինչո՞ւ չի սորվիր, ըսաւ տոքթորը:

- Ինչո՞ւ չի սորվիր, հարցուցի:

- Ինչո՞ւ պիտի սորվի, պատասխանեց կինը, ինչ որ ունինք կ'ուտենք, ինչ որ ունինք կը հագնինք, ինչո՞ւ պիտի սորվի:

- Ինչո՞ւ չի սորվիր, հարցուցի:

- Ինչո՞ւ պիտի սորվի, պատասխանեց կինը

(Շար. Ա. էջէն)

զոտաոս 30ին, ալ-Ֆախտայի կապուած խումբի մը վրայ: Առնուազն 56 մեռեալ կայ, բայց յստակ չէ թէ զոհերը վինեալ տարբե՞ր են թէ ոչ:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ մէջ, նոր հարցախոյզի մը համաձայն (ԻՖՈՓ), ընկերվարականներու լաւագոյն թեկնածուն ձէք Լանկն է, իսկ ետք կու գայ Տ. Սթրօս-Ֆահն, Լօրան Ֆապիւս եւ Ֆր. Հոլանտ:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ երկու ծանօթ պլանիկներ՝ կօլուաղ եւ Ժիլթան այլեւս Ֆրանսայի մէջ պիտի չպատրաստուին: Օգոստոս 31ին է որ Ֆրանքեւսպանական Ալթատիս ընկերութիւնը կը փակէր Լիլի իր գործատունը, ուր կը շինուէին: Արտադրութիւնը Սպանիա փոխադրուած է եւ այս կարգադրութիւնը ցոյց կու տայ Սպանացիներուն դերակշռութիւնը Ալթատիս ընկերութեան մէջ, որ ծնունդ առած էր 1999ին Ֆրանսական Սէյթայլ եւ Թապալբերայլ ամուսնութեամբ:

«Ց Ա Ռ Ա Զ»ի ընթացիկ ապրուստ սակագինը

	€	
Մահազդ	150	(179,40)
Հոգեհանգիստ	135	(161,46)
Շնորհակալիք	135	(161,46)
Հարսնիք-Նշանտուք	135	(161,46)
Ծնունդ	135	(161,46)

Բոլոր ապրեստ սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհանուր գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ապրեստ, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան:

ՏՕՆ ԽԱՉՎԵՐԱՑԻ

ՄՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՄԷՑԼ

ԿԻՐԱԿԻ, Սեպտեմբեր 11

Պատարագ՝ ժամը 10ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԽԵՏԻՔԵԱՆ
Հոգեւոր Հովիւ
Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ
Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց

Date à retenir

Grande Braderie de Noël

LES 3 et 4 DECEMBRE
CHENE FRANCE

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 25
Տօն Ամենաձկոչութեան
Արնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ:
Ուխտի պատարագ եւ մատաղ

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

Fabriqué & Distribué par CEPOVETT S.A
150, ancienne route de Beaujeu - GLEIZÉ BP 421
69653 VILLEFRANCHE / SAÔNE CEDEX
Tél : 04 74 62 47 00 - Fax : 04 74 68 20 09 - Em@il : stk@stk.fr

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

COMMUNIQUE

«Nous sommes Arméniens et rien de ce qui est arménien ne nous est étranger»

Aujourd'hui, plus que jamais les Arméniens du Djavakhk sont menacés :

— dans leur vie quotidienne,
— dans leur identité,
— dans leur avenir.

Isolés dans cette région historique de l'Arménie, ils ont besoin de nous. Nous, Arméniens de France, devons les aider!

Avec toutes les Croix de Secours arméniennes, la Croix Bleue des Arméniens de France lance un appel :

— Pour la création d'antennes médicales dans les villages isolés du Djavakhk,

— Pour la rénovation et l'équipement du Centre Culturel à Akhalkalak,

— Pour la préservation des structures identitaires (églises, écoles...) de cette région.

Seule la mobilisation urgente et efficace de la diaspora permettra la survie du Djavakhk.

Envoyez vos dons à :
C.B.A.F. Djavakhk,
17 rue Bleue 75009 Paris

□

BRATSCH

La Croix Bleue d'Issy-les-Moulineaux
Section DIROUHIE SERENGULIAN
présente
«BRATSCH
25 ans ça s'fête»

avec la participation
de la troupe de danse **Yeraz**

le Dimanche 2 Octobre à 15 heures

au PACI — 25 Avenue Victor Cresson
à Issy-les-Moulineaux

Venez nombreux pour fêter cet événement !

Réservations auprès de :
— Jacqueline : 01. 40. 95. 81. 33
— Alice : 01. 46. 42. 90. 68
— Magasins FNAC et Carrefour.

Pèlerinage annuel de St Grégoire à Tallard

sous l'égide
de l'Eglise Apostolique Arménienne du Midi de la France
Avec le concours
de l'**Association Cultuelle des Arméniens de Gap et des Hautes Alpes**

Dimanche 18 septembre
à 10 heures 30

La messe sera célébrée
par le **Rév. Père Garnik KARAPETYAN**
Curé de la Paroisse Apostolique Arménienne
Sts Thadée et Barthélémy
de St Antoine — Marseille

avec la participation de la Chorale
de l'église sous la direction
de **Yérétskine Anahit KARAPETYAN**

Renseignements et réservations :
— **Cathédrale Apostolique Arménienne**
Tél. : 04. 91. 77. 24. 70
— **Association Cultuelle des Arméniens**
de Gap : Tél. : 04. 92. 51. 71. 80 / 04. 92. 51. 00. 87

Inscription S.V.P. avant le 10 septembre

Participation aux frais :
Aller — Retour seul : 25 euros
Aller — retour avec repas : 45 euros.

ՎԵՐԱՄՈՒՏ
RENTREE SCOLAIRE

ՇԱԻԻԼ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ «Լեւոն Շանթ» դպրոցը իր վերամուտը կը կատարէ Զորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 14, ժամը 9·30ին:

Կը խնդրուի այն ծնողներէն որոնք իրենց զաւակները (3 տարեկանէն սկսեալ) կ'ուզեն արձանագրել հայկական դպրոց, դիմել հետեւեալով՝

01·47·09·23·18 կամ 01·46·30·64·60 թիւերուն:

Կարելի է նաեւ ներկայանալ ուղղակի եկեղեցի, Սեպտեմբեր 14, ժամը 9·30էն սկսեալ:

6 rue Père Komitas — Chaville

Դասերուն մակարդակը կը սկսի մանկապարտէզէն մինչեւ Պաքալօրէա եւ ... աւելին:

***

ՄԱՐՍԷՅԼԻ

Սրբոց Թարգմանչաց Մայր եկեղեցւոյ
"ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ"
Միօրեայ Հայ Վարժարանի
ուսումնական տարուան դպրոցին
դասընթացքները կը վերսկսին
Զորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 14,
առաւօտեան ժամը 10ին
Սահակ-Մեսրոպ Մշակութային
Կեդրոնի
Արծրունի Ջրբաշեան սրահին մէջ
339 avenue du Prado — 13008 Marseille
Աւելի մանրամասն տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար դիմել՝
Մեր եկեղեցւոյ գրասենեակ՝
Հեռ.- 04·91·77·84·70

***

Ecole de la Croix Bleue
Section d'Issy-les-Moulineaux

La Croix Bleue des Arméniens de France (Section d'Issy-les-Moulineaux) informe que la rentrée scolaire est fixée au **mardi 20 septembre.** Les cours destinés tant aux enfants qu'aux adultes se tiendront de 18h à 21h à la MCA 45 rue de la Défense — Issy-les-Moulineaux.

— Préparation Bac — Niveau Bac — Adulte débutant — Adulte avancé.

Renseignements sur place aux heures de cours au 01. 45. 29. 20. 18 ou auprès de Mme Guiragossian 01. 46. 42. 45. 25 (le soir).

***

Ecole de la Croix Bleue
Section ASTRIG d'Arnouville

Inscriptions pour toutes les activités de la Croix Bleue d'Arnouville **le Samedi 10 Septembre de 14h à 18h** dans nos locaux :

71 rue Henri Barbusse à Arnouville

Les cours d'arménien reprendront le **14 septembre pour la maternelle** et le **17 septembre pour tous les autres niveaux.**

***

ECOLE «SIAMANTO»

Les inscriptions pour l'année 2005 / 2006 à l'école hebdomadaire **Siamanto** de Bagneux qui accueille les élèves de la maternelle à la préparation de l'arménien au baccalauréat —langue vivante I, II, III—, auront lieu le :

mercredi 21 septembre à 15 heures
à l'école Henri Wallon
2 avenue de Stalingrad à Bagneux

Les responsables de l'association des parents d'élèves et les enseignantes recevront les parents et leur présenteront l'année scolaire.

Pour tout renseignement :
— Mme Lucie Dossikian: 01 45 46 10 11
— Mme Elisabeth Davidian: 01 46 65 81 53

***

Paroisse Sainte-Croix-de-Paris

ECOLE SAINTE CROIX

Les cours d'arménien, de catéchisme, de chants et danses arméniens reprennent pour les enfants de 5 à 12 ans au cours de l'année scolaire 2005 / 2006, à partir du samedi 8 octobre, de 14h à 17h, au 13 rue du Perche, Paris 3e.

Pour les inscriptions, s'adresser à la Paroisse; tél. : 01 44 59 23 50.

ՇԱԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 3
SAMEDI
3 SEPTEMBRE
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱԻԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար· 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

81ՐԴ ՏԱՐԻ _ ԹԻԻ 21·270 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 81e ANNEE — N° 21·270

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԿԻՊՐՈՍ

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՃՆՇՈՒՄ ԱՆԳԱՐԱՑԻ ՎՐԱՑ

ԹՐՔԱԿԱՆ ԽԱՂԵՐԸ ԿԸ ՋՂԱԳՐԳՌԵՆ ԵՒՐՈՊԱՑԻՆԵՐԸ

Եւրոպական Միութեան Արտաքին 25 նախարարները, հաւաքուած Նիւխորթ, ժողովին առաջին օրն իսկ (Սեպտ· 1) խոր տարակարծութիւններ ունեցան եւ Ֆիկառօ ալ (Սեպտ· 2) դիտել կու տայ որ նախարարները խորապէս չզագրզըռուած էին Թրքական խաղերէն։

Նախարարները համաձայնած են հասարակաց յայտարարութեան մը շուրջ որ կը հրաւիրէ Անգարան «քնականոնացընելու» իր յարաբերութիւնները Կիպրոսի հետ, իր անդամակցութեան չրջադօտիին մէջ։ Գլխաւորաբար փարիզի ճնշումին վրայ է որ նախարարները «yաւ» յայտնած են որ Թուրքիա չի հանչնար Կիպրոսը։ Թուրքիոյ ստորագրած մաքսային համաձանագրին է որ առաւելաբար չզագրզռած է անդամ պետութիւնները։ Իրաւական գետնի վրայ, Թուրքիա որ խիստ (Ֆիկառոյի թղթակիցը կը դրէ գորիաս) բանակցող մըն է, իր իրաւունքին մէջ է։ Պրիւսէլի պարտադրած բոլոր պայմանները գործադրած է նախքան բանակցութիւնները սկսիլը (Հոկտ· 3)։ Կիպրոսի ճանաչումը երբեք տեղ չէ գտած այդ նախապայմաններուն մէջ։ Պրիւսէլի յոյսն այն էր որ ՄԱԿ-ը կը կարգադրէ, բայց ձախողեցաւ, քանի Կիպրոսի Յոյները ո՛չ քուէարկեցին 2004 Ապրիլին, արդարօրէն անընդունելի գտնելով ՄԱԿ-ի ծրագրին պայմանները։ Իրրեւ հետեւանք, Յանձնախումբը անել կացութեան մատնուեցաւ։

Քաղաքական գետնի վրայ սակայն, Թուրքիա սխալ մը գործած է, երբ ստորագրելով մաքսային համաձայնագիրը յայտնած է նաեւ որ չի ճանչնար Կիպրոսի Հանրապետութիւնը։ Ինչ կը վերաբերի Եւրոպական Միութեան, կը ճանչնա Կիպրոսի Հանրապետութիւնը, բայց ոչ՝ Կիպրոսի Թրքական Հանրապետութիւնը եւ ուրեմն 25երը կը պահանջեն մաքսային համաձայնագրին «դրական գործադրութիւնը» ներառեալ փոխադրութեան հարցը։ Արդարեւ, Անգարա միշտ կը մերժէ յոյն կիպրական նաւերու մուտքը իր նաւահանգիստները եւ օդակայաններն ալ փակ են յոյն կիպրական օդանաւերուն։ Միութեան համար Թուրքիա պէտք է կատարէ առեւտրական իր պարտաւորութիւնները առանց խորութեան։

Թուրքիոյ Արտաքին նախարարը՝ Ա· Կիւլ կը միանար 25երուն, Սեպտ· 2ի ցերեկը եւ արդէն իսկ յայտարարած էր որ իր երկիրը միտք չունէր իր նաւահանգիստներն ու օդակայանները բանալու յոյն կիպրացիներուն առջեւ։ Այս առարկելի պատճառաբանութիւնը աւելի չզագրզռած է նախարարները, որոնք այլեւս չեն կրնար հանդուրժել Թրքական ճակումներուն։

Անպլիացիք, որոնք ամէնէն չատագովներն են Թուրքիոյ անդամակցութեան, թելադրած են Թուրքիոյ որ ճամբոր նուազ բարձրացնէ։ Կնճռոտ հարցը կը մնայ միշտ Կիպրոսի ճանաչումը, որ մնայուն փափաքն է Միութեան, առանց ճշդրիտ պայմանաժամի։ Անգլիացիներուն համար Կիպրոսի ճանաչումը նախապայման չի կրնար ըլլալ բանակցութիւններուն։ Ֆրանսացիները, Աւստրիացիներն ու Հոլանտացիները վորձած են խոստացել հասարակաց յայտարարութիւնը Լիւքսանպուրկի զօրակցութեամբ, բայց երկարատում վիճբանութիւններէ ետք, չեն յաջողած։

Ի վերջոյ, բրիտանական հերթական նախագահութիւնը գոհացած է չեչտելով «Թուրքիոյ եւ անդամ բոլոր պետութիւններու յարաբերութիւններուն բնականոնացումին կարեւորութիւնը» եւ Հոկտ· 3ի Թուականը կը մնայ բանակցութիւններուն համար Թուրքիոյ հետ, որ չի ճանչնար Կիպրոսը։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Տ. ՏԸ ՎԻԼԸՓԷՆ ամսական իր ասուլիսը տուաւ Սեպտ· 1ին եւ կարգ մը մեջոցներ յայտնեց, որոնք կը ձգտին զարկ տալու «ընկերային աճին»։ Կ'ուզէ որ աչխատանքը աւելի հրապուրիչ ըլլայ գործ նպաստընկալի վիճակը եւ այդ առընչութեամբ յատկում կը կրէ աչխատանքի պարգեւը։ Մինչեւ դասակարգին տուրքերը պիտի նուազին 2007էն, քնակարանները պիտի չինուին արագօրէն։ Նախապահական աթոռի ծրագիր չունի, ինչ կը վերաբերի Սարքոզիի մրցակից չեն, այլ՝ դիւրար կը լրացնեն։

ԼՈՒԻԶԻԱՆԱՅԻ Քաթրինա մրրիկը չատ աւելի մեծ աւեր գործեց քան նախատեսածը։ Կը խօսուի հազարաւոր մեռեալներու մասին եւ որոշուած է նաեւ կրակ բանալ բոլոր թալանողներուն վրայ։

ԲԱԳՈՒ

«ՂԱՐԱԲԱՂԸ ՈՒԶ ԿԱՄ ԿԱՆՈՒԽ ՄԵՐՆ Է»

ԿԸՍԷ Ի. ԱԼԻԵՒ

Ադրբեջանի նախագահը Ի. Ալիեւ բացուի մէջ ընդունելով Հիւրրիյէթի տնօրէն Թ. Թիւրէնչը, պատասխանած է անոր հարցումներուն որոնք վերաբերած են նաեւ Ղարաբաղի հարցին։

Խօսելով Ռ. Քոչարեանի հետ կապնի իրենց հանդիպումին մասին, ան բաց է թէ հակառակ Ղարաբաղի Հայերուն կեանքին եւ ապահովութեան համար տրուած երաչխիքներուն, Հայերը կը մերժեն իրենց գրաւած հողերէն նահանջել ու կը պնդեն անկախութիւն ունենալ, ինչ որ Բաքուի համար անկարելի բան է։

Ի. Ալիեւ չի հասկնար որ գրաւուղ ուժը Հայաստան ըլլալով հանդերձ, չի պատժուիր... պատիժը, հասկնալի է, պէտք է տան ԱՄՆ-ը ուր սակայն Հայկական հզօր լոպի մը կայ որ արդելք կ'ըլլայ հակահայ ամէն քայլի։ Այդ կացութիւնը «անարդարութիւն» է Ի. Ալիեւի համար։

Ան միջազգային հիմնարկներու որոչումները առ ոչինչ համարելով ալ կ'ամբաստանէ Հայաստանը, կրկնելով մէկ միլիոն ադրբեջանցի գաղթականի յանկերգը։

Պատասխանելով հարցումին թէ ինչ կ'ըլլայ եթէ խաղաղ կարգաւորման բոլոր փորձերը ապարդիւն մնան, Ի. Ալիեւ ըսած է. «Կը պատերազմինք։ Մեծ ուժ ունինք։ Հայաստան չի կրնար դիմադրել մեզի։ Սակայն մենք պատերազմ չենք փափաքիր, որովհետեւ մեծ թիւով մարդկային զոհի պատճառ կ'ըլլայ։ Ես կը հաւատամ որ այդ հողերուն ուչ կամ կանուխ պիտի վերադիրանանք։ Ոչ ոք պէտք է կասկած ունենայ այս մասին»։

ԿԱՊԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

Ա. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ ԱՄՆ ՄԵԿՆԱԾ

Ազգային ժողովի նախագահ Ա. Պաղտասարեան Օգոստոս 31/ին մեկնած է ԱՄՆ ուր մինչեւ Սեպտ· 7 զանազան հանդիպումներ կ'ունենայ պետական դէմքերու, հանրային կազմակերպութիւններու եւ լրատուիւներու հետ։ Ան ելոյթ կ'ունենայ Ռազմավարական եւ միջազգային հետազօտութեան կեդրոնին մէջ։

***

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԻԾԸ ԸՆԴՈՒՆՈՒԱԾ

Ազգային ժողովը Օգոստոս 31ի նիստին 92 թեր, 1 դէմ քուէով, առանց ճեպընդհատութեան ընդունած է սահմանադրական փոփոխութեան նախագիծը որ կ'ընդգրկէ 18 յօդուած։ Քուէարկութեան չեն մասնակցած ընդդիմադիր խմբակցութիւնները՝ «Արդարութիւն» եւ «Ազգային միաբանութիւն»։

***

ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԿԵՑՈՒԱԾՔԸ ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՆԿԱՏՄԱՄԲ

Հայաստանի Հանրապետութեան եւ Ազգային ժողովի նախագահներուն Թուրքիոյ նկատմամբ կեցուածքը գրեթէ միաժամանակ նիւթ էր լրատուիւներուն։ Ռ. Քոչարեանի մամուլի քարտուղարը Սեպտ· 1ին մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին արտայայտուած է այս մասին, ըսելով որ նախագահը դրական կը գնահատէ Պուտին–Էրտողան անձնական սերտ կապերը, Անգարայի ու Մոսկուայի յարաբերութիւններուն յետագայ մերձեցումը, ատոր մէջ ազդակ մը տեսնելով Հայաստանի ու Թուրքիոյ հակադրութիւնները հարթելու։

Քարտուղար Վ. Սողոմոնեան կրկնած է Անգարայի հետ յարաբերութիւններու մէջ Երեւանի դիրքորոշումը որ առանց նախապայմանի դիւանագիտական յարաբերութիւններու հաստատումին մէջ կը կայանայ։ Այս առումով ան յիչեցուցած է Ցեղասպանութեան 90ամեակի միջազգային դիտաժողովին Ռ. Քոչարեանի խօսքը թէ «Մենք անցեալը յիչում ենք ցաւով, բայց ոչ՝ ատելութեամբ»։

Սողոմոնեան պատասխանած է նաեւ Ղարաբաղի առընչուած հարցումներու. ըսած է թէ նախագահ Ռ. Քոչարեան «զգուչաւոր լաւատեսութեամբ» կը վերաբերի կարգաւորման ներկայի փուլին։

***

Ազգային ժողովի նախագահ Ա. Պաղտասարեան ալ անդրադառնալով Թուրքիոյ Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան բանակցութիւններուն, ըսած է թէ ստիկա դրական տուեալ կ'ըլլայ Հայաստանի համար։ Այդ անդամակցութիւնը դուռ կը բանայ Հարաւային Կովկասի երկիրներուն ալ նոյն ոլորտին մէջ ընդգրկումին, ինչ որ ընդլայնուած Եւրոպայի մը հեռանկարով, փափաքելի ապագան է իր հայեցակէտով։

ԹԷՆԻՍ

ԵՈՒ – ԷՍ ՕՓԸՆ

Բ. չրջանին Աղասի չաղթեց խրուաթ Քարլովիչի 7 – 6(4), 7 – 6(5), 7 – 6(4)։

ԿԻՊՐՈՍ

ՄԱՀ ՊԵՏՐՈՍ ԳԱԼԱՅՃԵԱՆԻ

Կիպրոսի Մորհրդարանին մէջ հայ համայնքի ներկայացուցիչ Պետրոս Գալայճեան Սեպտեմբեր 1ին, 71 տարեկանին, կնքած է իր մահկանացուն։ Երեսփոխան ընտրուած էր 1995ին, 1996ին եւ 2001ին. նոյն տարեն նախագահն էր Կիպրոսի «Հայաստան» հիմնադրամին, Կիպրոս – Հայաստան քարեկամական միութեան հիմնադիրը եւ չուրջ տասնամեակէ մը ի վեր Մելգոնեան կրթական հաստատութեան հոգաբարձութեան անդամ։ Աչխոյժ պայքարող մըն էր նոյն հաստատութեան փակումի որոչումին դործադրութեան դէմ։ Եղբօր՝ նոյնպէս Մորհրդարանին մէջ հայ համայնքի ներկայացուցիչ Արամ Գալայճեանի հետ Նիկոսիոյ մէջ կառուցած էր հանգստեան տուն մը։

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՀԱՑ ՄԸ ՎԵՐԱՏԻՐԱՑԱԾ ՄԵԾ ՀՕՐԸ ԳԵՐԵԶՄԱՆՆՈՑԻՆ

Ներկայիս Գերմանիա ապրող Սահակ Գարապէրնար Սեբաստիոյ Գանկալ գաւառակի պատժական ատեանին առջեւ դատ բացած է ու վերատիրացած՝ պատկենական գերեզմանատան։ Ան Մ. Մէնի միչն ու գաւառները ամբաստանած է Գանկալի Պոզարմուխ գիւղի իր պապերուն գերեզմաննոցը աւերելով անոր տեղ տուն ու փարախ կառուցած ըլլալու յանցանքով։

Իր պապերը, ինչպէս նչած է բողոքագրին մէջ, 1770ին հիմնած են Պոզարմուխ գիւղը ուր 1915ին 64 տուն կար, 12ը մահմետական, մէկը ալեւի, մնացեալը Հայ։ Ինդրոյ առարկայ վայրը մինչեւ այդ թուականը գործածուած է որպէս գերեզմաննոց։ Աւելի ետք հօրը պատկանող արտ մը սկսած է որպէս գերեզմաննոց գործածուիլ։

Ս. Գարապէրնար ըսած է թէ չի պահանջեր որ այդ տարածքը իւրացնողները պատժուին, այլ միայն կ'ուզէ վերատիրանալ պապենական հողին։

ՎԱՂՔ՝

«ՅԱՌԱՋ- ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ – Միտք եւ Արուեստ»ի նոր (316) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.–

Զարդի թեման անգլիագիր
հայ հեղինակներու գրիչով
ամերիկեան գրականութեան մէջ
ՄԱՐՈՒՇ ԵՐԱՄԵԱՆ

Գառգու՝
մահուան 5րդ տարելիցին առթիւ
Գ.Ր. ՔԻՕՍԷԵԱՆ
եւ ԳԱՌԶՈՒ

ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ

Քաղեց՝ ՍՈՒՐԻՆ ՇԷՐԻՓ

ՄՏԻԿ ԸՆԵԼՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԸ

Մտիկ ընել ուրիշ մը, այս վերջինին ուղղուած ամենագեղեցիկ նուէրն է թերեւս: Իրեն ընել կը նշանակէ. «Դուն կարեւոր ես ինծի համար, հետաքրքրական ես, երջանիկ եմ որ դուն ներկայ ես: Իսկ ես՝ տրամադիր եմ քու ներկայութիւնդ ընդունելու: Զգածուած եմ քու գոյութեամբդ, ղգայուն՝ քու ըսածներուդ»:

Մտիկ ընելու առաջին քայլը ի հարկէ՝ լռելն է: Նկատած էք հաւանաբար բազմաթիւ կեղծ-երկխօսութիւններ ունենալ յաճախ կ'ունենանք հետեւեալ արտայայտութիւնները. «Այո՛, արդա՛րես, ճի՛շդ ինծի նման» կամ՝ «ես ալ նոյն կարծիքեան մատնուեցայ»: Այս կարգի կեղծ-հաղորդակցութիւնը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ մեր դիմացինին ըսածը հատուցելով առիթը օգտագործել մեր անձին մասին խօսելու պատրաստուելու, մեր դիմացինին ըսածներէն օգտուելով մեր ուրոյն քարտէզութիւնը ի գործ դնելու:

Մտիկ ընել կը նշանակէ, ամէն բանէ առաջ մեր ներքին չարժանկարը դադրեցնել, մեր ինքնախօսութիւնը զսպել, յանձնուելով մեր դիմացինին ուղեգիծին: Ընդունիլ ուրիշ մը որ մտնէ մեր մտերմութեան մէջ, առկախ ձգելով մեր մտածումները, մեր զգացումները, ինչպէս մէկը մուտք պիտի գործէր մեր տունէն ներս եւ պահ մը պիտի տեղաւորուէր բազկաթոռին մէջ հանգստաւէտօրէն եւ ամենայն հեշտութեամբ մեր ուշադրութիւնը պիտի հրաւիրէր իր անձին վրայ:

Մտիկ ընելը ընդունիլ է: Մեզ մտահոգող բանէն հրաժարիլ, մեր ժամանակը ուրիշի մը տրամադրելու համար: Հարազատ ունկնդրութիւնը բարեկամի մը հետ պտոյտի ելլելու կը նմանի: Մեր քայլերը իրենին կը յարմարեցնենք, մտէն հետեւելով իրեն առանց զայն խանգարելու, վարելու դերը ձգելով անոր, կանգ առնելով երբ որ ան վախքի, վերստին մեկնելով իրեն հետ, մկկ խօսքով ներկայ ըլլալ իրեն համար՝ ինչ որ կը նշանակէ ուղեկցիլ իրեն:

Մտիկ ընելը, ինքզինքը փնտռող, իր անձը պատմող մէկու մը պատասխանելու որոնումը չէ: Ընդհակառակը՝ առիթ ընծայել անոր որ կարենայ ինքզինք հասկընալ, ճանչնալ եւ եթէ կարելի է թոյլատալ որ իր մտածումներուն լաբիւրինթոսէն դուրս ելլելով իր ճշմարիտ ուղին գտնէ: Մերժել մտածել իր տեղը, մերժել ինք խրատել, նոյնիսկ մերժել փափաքիլ ինք հասկնալ: Պարզապէս լսել եւ մտիկ ընել:

Մտիկ ընելը ուրիշի մը հիւրընկալումն է՝ ընդունիլ զայն այնպէս ինչպէս որ կը ներկայանայ, առանց զինք փոխանակելու կամ առանց իրեն ըսելու թէ ինչպէս պէտք է ըլլայ: Անտարակոյս գոյութիւն ունին տարբեր մակարդակի ունկնդրութիւններ: Մտիկ ընելու գործօն արարքի ընթացքին պէտք է թոյլ տալ խօսող անձին՝ լսելու ինչ որ կ'ըսէ: Անդրադարձ ունկնդրութիւնը (լէֆուէք միթրաար) որ ամենահազուագիւտն ու հետեւաբար ամենաինտուանն է՝ պայմանազուրկ արարք է. կը թոյլատրէ պարպել յորելու եզրին հասած դառնութիւններն ու սրտի ցաւերը: Արձագանգ ունկնդրութիւնը պայմանաւորուած է մնալու տրամադիր եւ ղրական, ընկալելու համար խօսակիցին առաջ մղած բոլոր նիւթերն ու զգաւորները, բոլոր փորձառութիւնները եւ անոնց տրուած լուծումները նոյնիսկ զանոնք չեչտաւորելով, առանց մեկնաբանելու զանոնք, առանց դատելու, ղիմացինին ձգելով անհրաժեշտ ժամանակը

ՍԻՓԱՆԱՅ ՍԱՐԸ ՎԿԱՅ...

Նարեկայ վանքի մեր այցելութիւնը չատ կարճ տեւեց: Եթէ անցեալում մնացել էր մի հատուած՝ վերածուած ախոռի, այժմ նոյն տեղում կառուցուել է պահեստանոցի կոպիտ տեսքով մի մզկիթ: Ֆրաեերն էլ, կանդնած՝ իրանց տների սեմին, վերապահ նայուածքով մեզ էին դիտում: Շատերի աչքերը արտայայտում էին. Ալէ, սիրէիւլէ, իլ ն'ի ա փլիւ ռիէն ա վուար...

Սրտաբեկ վերադառնում ենք Արտամետ նաւահանգիստը, մեկնելու համար դէպի Կոուց կղզին: Կախարդիչ է վանայ ծովի երկնային այս կապոյտը, որ քեզ լրիւ պոկում – հեռացնում է առօրեայ կեանքից: Իսկ մեր նաւը յառաջանում է անհոգ հանդարտութեամբ: Զգում եմ որ կամաց – կամաց մխրճ պաշարում են Վասպուրականն երկրի արմատներին կապուած մեր ինքնատիպ երգերը: Ու յանկարծ, պոռթկումի ուժգնութեամբ, պըրկուած կոկորդիցս կը ժայթքի. «Վարդն ի բացուէ վաթայ էյաղէի էյfuքար, աշխարհ գիտի, ալամ գիտի դու վիրն էս...»:

Հեռուից երեւում է նորից Ախթամարի եկեղեցին, որուն բացառիկ առիթներով և չնորհիւ մեր մի քանի նուիրուած հոգեւորականների ուխտագնացութեան, կարճատեւ ժամանակով, երբեմն դադարել է տաճկալի լռութիւնը: Ներկայում այդ ուխտաւորների վառած խունկը սիրա է տուել թշուառ որմնանկարների վրայ եւ բեւեռող սուրբերին...

Ծովը ինչ որ չափով թարմացնում է յիշողութիւնս: Մտքումս, մի անկիւնում, մնացել է մի յուզիչ դէպք: Անցեալ անգամին, 1970ին, Ախթամարից բերել էի մի փոքր տոպրակ հող: Ուրիշ հայրենակիցներից զատ մեզ այցելեց Հայկ Զրուանդեան, Վանի հարազատ ծնունդ, ոչ թէ ինձ նման՝ թաղալտի... Այդ հողից նրան էլ տուի մի քանիկի: Իսկոյն զայն պարպեց իր ափի մէջ, զունատուեց եւ մի անգամից կուլ տուեց, ձեռքը դրեց կուրծքին, ու խոր մի մրմունջով բաց թողեց. «Օխե՛ր»...

Փորձենք մի պահ հեռացնել մեզ փաթաթած յուզումը, տեղ տալով ժպիտին: Այս ժառանգական կարօտի հետ, ինձնից միշտ անբաժան է մնում մեծ մայրս Հայկանոյշ: Ականջներս չոյում են նրա հիւթեղ մի տրտունջը. «Մեր խարս շատ խորտուտ ի, ափտո՛ս որ օտար ի...»: Իրականում առաջին եւ վերջին սիրեցեալ կնոջս ծննդեան տարեկանները եղել են Արտանուչցի եւ Արդուինցի: Իսկ նա էլ «լոյս է տեսել» Վենետիկում: Բայց եւ այնպէս, ահա, պիտի խոստովանեմ դոհ սրտով, որ տասնեակ տարիներից յետոյ, գաղտնի պահած իղձս իրականացաւ, Վանայ գուլալ ջրով մկըրտուեց Թանկագին կողակիցս, «օտարը» վերջապէս դարաւ հարազատ...

***

Երեք ժամ տեւեց Վանայ ծովի վրայ մեր ճամբորդութիւնը, մինչեւ որ ոտք դրինք Կոուց կղզու վրայ: Վստահ եմ որ մեր բնիկ վանեցիներից ո՛չ մէկը այդքան երկար չի ճաշակել Վանայ ծովի կազդուրող կապոյտը: Կղզին ասածն էլ իսկապէս որ անապատ է, լքուած, ամայի վիճակում, ուր մենաւոր, թալանուած, պղծուած տեսքով մնացել է մի եկեղեցի՝ Սուրբ Յովհաննէս, որ դիմացել է իսլամ վանատալներին: Բացի չրջապատող խոտերից, նշմարելի են բազմաթիւ թռչունների առատկները, զոհերը՝ երկնքում կատարուող մենամարտերի...: Երեւի դըժգանց միջեւ նաեւ կայ տիրելու վայրագ մարմաջը... Ցամենայնդէպս կարելի է չափազանց զգամարով վերանորոգել, փըրկել կանգուն մնացած այս եկեղեցին, պայմանաւ որ մնայուն պահակ մը դըրաւ, մանաւանդ որ ցամաքից հաղիւ տասը րոպէ է հեռաւորութիւնը, նաեւ մատչելի է քայլելով, երբ թոյլ տալիս է ծովին տեղատուութիւնը: Այս կիսաքանդ եկեղեցին էլ վկայում է մեր ազգի կրած կողոպուտի եւ մեր ինքնութեան ասին:

***

Կաւաչի մօտ, ծովի ափին, ճաշակով բարեկարգուած մի ճաշարանում, մեզ վիճակուեց ճաշակել նշանաւոր տառեխ ձուկը: Բազմաթիւ անգամներ լսել եմ այս ձկան գովքը: Մարսէյլում ինչ տեսակ ձուկ էլ որ ուտէինք, մեզանից մէկը կարծիք կը զգար ճշդելու. «Մեր տառեխի համը տուրիչ չի»: Իրականում, խոստովանեմ որ բացառիկ համ չունի ծովի այս բարիքը: Միայն թէ զայն կերած պահին զգում եմ, ինչ որ հերթի կանգնած, մեզ դիտում են մեզնից բաժանուած բնիկ վանեցի հարազատները... Այնպէս որ այսօր իսկապէս ուրիշ համ ունի այս տառեխը...

Երկրորդ բաժակ օղին լինձ համարձակութիւն տուեց Աստուծ կենացը խմել զնահատանքի պատշաճ խօսքերով և ի միջի այլոց ասել. «Տեսնո՞ւմ ես, այս սեղանի չուրջ չորս Հայեր ենք, ծնուած՝ Երեւանում, Վենետիկում, Մարսէյլում, իլորիից հեռու: Մի թէ պիտե՞ս ինչու»: Աստուծ մնաց լուռ, աչքերը վար առած ու մեղմ ձայնով պատասխանեց. – Աֆ գորս, այ ես: Նօ գոմէնթ:

Վանի չուրջ դեռ կան ցիրուցան ուրարտական հետքեր: Ամենակարեւորը Զալվուշ–թէփէնն է, Այդեստանից 25 քմ. հեռաւորութեամբ ասֆալթապատ ճանապարհին: Սքանչելի բարձրաւանդակի վրայ Սարդուր Բ.ի ամրոց-պալատն է եղել: Բացի մթերքի ու զինու տեսանելի կարասներից, կայ նաեւ պաղալթի վրայ սեպագիր մի արձանագրութիւն, որ յիշատակում է թէ ի՛նչպէս է կառուցուել այս բերդը եւ ո՛ր աստուածութիւններին է ընծայել թագաւորը: Պաղալթի մի հատուած մնում է պոկուած: Գողացել են: Դեռ կան թանկագին իրեր, որոնք մընում են թաղուած: Այդ էլ պիտի հարմարել թրքական «տեխնիկ»ի պաշտպանութիւն զողերի դէմ... Մենք, ճիշդն ասած՝ աւելի սքանչացանք այդ կախարդիչ տեսարանով: Բայց պիտի ընդունել այսու ամենայնիւ Ուրարտացիների բարձր մըշակոյթը. իսկ եթէ պահ մը ջնջենք այդ ուրարտական փլատակները, ի՞նչ է մընում անցեալի պատկանող քաղաքակըրթութիւնից իբր արժանի վկայութիւն՝ անչուշտ Ախթամարի Ա. դարու անզուդական Ս. Խաչ եկեղեցին: Այլ խօսքով՝ թրքական պետութիւնը ցուցադրում է եւ մասամբ հպարտանում (ու չհաւատում) ուրիշ ազգերից ժառանգած կամ զողացուած գանձերով...:

Առաւել ժամը 6ն է. արեւը ծուլութեամբ է կատարում իր վերելքը՝ «Դըլէ եաման, արեւն էլաւ Վանայ ծովի...»: Այսօր, խոցուած սրտով պիտի վերադառնանք: Նստած եմ լաղուարթաչող ծովի ափին, դէմ յանդիման, Սիփանայ սարին, որի հետ ինչ որ մի լուռ զրոյց է ընթանում: Մտքումս խոնուում են տեսած – չտեսած մեր պապենական յուշարձանները, ինչպէս նաեւ Աղթամարի ջադեւնի բոլոր մեր տները: Զգտայ կլոր-Տարի Զչու Սրչակի տունը, ուր 1896ի կռուին, զէնք ի ձեռին, ամուսնու հետ կռուել է մեծ մայրս: «Աւա, վեհափառ Սիփան, ինչպէ՞ս կարող էք հանդուրժել դրաւուած–թալանուած, հայազուրկ, խլամացած Վասպուրական մեր աչխարհը»: Ինձ հասաւ նրա տրտունջը. «Այս մոլորակի վրայ վերջնական ոչինչ կայ»: Ճիշդ է՝ «Ռիէն նէ ժամէ աէի», ինչպէս ասում է Ֆրանսացի դուսանը: Բազմաթիւ վոհմակներ տիրել, քայքայել են մեր երկիրը, ու կորել գնացել: Հզօր Հռովմէական կայսրութիւնն էլ մի քանի դար աչխարհի կէսը դրաւեց, իշխեց կառուցելով, կանգ առած վայրերը չէնցուց, ու վերացաւ: Պողպատացած Սովետական Միութիւնը դերիչխեց, սարսափի ուժգ տարածելով, բայց մի դար էլ չդիմացաւ ու փլուեց:

Վերջի պատերազմին, Ֆրանսան բաժանուած էր երկու մասի՝ դրաւուած եւ ազատ տարածքներ: Նոյն վիճակին են մատնուած ազատ - անկախ Արեւելեան Հայաստան եւ դրաւուած–թալանուած Արեւմտեան Հայաստան, եւ ոչ թէ «պատմական» Հայաստան, որ կարծես՝ նշանակում է արխիւի պատկանող երկիր: Անհասկնալի, անընդունելի մի որակում՝ որ յայտնաբերում է «իսուացած» Հայաստանի ձգտում ունեցողների թերիատուած տեսակէտը... Իրականում, որքան ժամանակ գոյութիւն ունի եռագոյնացած Մայր Հայրենիքը, Արեւմտեան Հայաստանը մնում է դրաւուած մեր արմատական Հայրենիքի տարածքը: Աչխարհի ո՛ր ծայրամն էլ Հայը տնկած լինի իր վրանը, կամ էլ դղեակի տէր լինի, նա մնում է պահանջատէր հա՛յ Հայրենիքի ազատագրման...

Հրեաները դարեր չարունակ իրար հանդիպելիս, հրաժեչտի պահին իրար ասում էին. «Գալ տարի Երուսաղէմ...»: Երկար դարերը այդ հաւատքով դիմացան ու ձեռք բերին Իսրայէլի հայրենիքը 2000 տարուց յետոյ:

Տասնեակ տարիների պարտադրուած լռութիւնից յետոյ, Արագածը լսեց ամբոխի արդար պոռթկումը. «Վարդագը մե՛րն է...»: Հազար անգամ իրաւ է: Մի օր էլ, թէկուզ չատ չատ ուշ, Արարատը պիտի լսի երկրորդ պոռթկացող աղաղակը. «Վասպուրական, Տարօն մե՛րն են»:

Արեւմտեան Հայաստան մեր ազգային անժխտելի ժառանգութիւնն է, որի անկործանելի վկան՝ Սիփանայ սարն է...

ԿԱՐՊԻՍ ՋՐԲԱՇԵԱՆ

Փարիզ, Յուլիս 17

ՍՏԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ՝ ԶԱՆՑԱՌՈՒԹԵԱՄԲ...

Կարեւոր պողոտայի վրայ, մատոյ մի դրախանութ, ճաչակով կահաւորուած, պատերը ծանրաբեռնուած ամէն տեսակ դրքերով՝ թրքերէն, անգլերէն, արաբերէն, ֆրանսերէն: Համարձակուեցի հարցուել մոտեայի տեսքով կանդնած դրավաճառին. «Ի՞նչ դիրք ունէք Հայերէն կամ Հայերի մասին...»: Մի պահ դիս դիտեց, յօնքերը վեր առաւ, ճաղատ գլուխը օրօրեց ու լուռ ժպտեց: Այդ եղաւ թրքավարի իր ժխտական պատասխանը: Գնեցի այսուհանդերձ ՎԱՆ խորագրով մի դիրք ֆրանսերէնով, լոյս տեսած՝ 1989ին, չորրորդ հրատարակութիւն, մաքուր տպագրութիւն, յաջող լուսանկարներով, հրատարակիչ՝ Նէք Թուրիսթիք Եայընլար Ընկերութիւնը:

Հարիւր էջնոց այս դրքում չհայլօրէն նկարագրուած է գրեթէ միայն ուրարտական քաղաքակրթութիւնը,- մշակոյթ, ճարտարապետութիւն, եւ այլ իրագործումներ. իսկ միջնադարեան օսմանեան պայծառաչող չրջանից կայ միայն պատմական կարճ տեղեկութիւններ մի քանի մզկիթների մասին: Կայ նաեւ մի քանի տող՝ Ախթամարի Ս. Խաչ եկեղեցուոյ մասին, որի կապակցութեամբ ձըգըտած է թէ «Այն կառուցուել է Վասպուրականի թագաւոր Գագիկի հրամանով 915–921 տարիներում: Պատերի քանդակները ներկայացնում են աւետարանիչներ եւ աստուածաչնչական անձեր: Այս ընդհանուր նկարագրական չատ դեղեցիկ քանդակները արտայայտում են Յունական ազդեցութիւնը ...»: Թուրբեւեչեան ազդեցութիւնը ...»: Թուրբիւնին մնում է դուչակել թէ Գագիկ թագաւորը եղել է սեչմուկ, մոնոզիթ կամ էլ չէչէն... Գրքի բոլոր էջերում, Հայը փայլում է իր բացակայութեամբ... Այս էլ մի տարբերակ է, որի նկատմամբ Ֆրանսացին ասում է. «Մանուճ փաք օմիսիոն», ստախօսութիւն՝ զանցառութեամբ...:

Կ. Ջ.

ԿԻՊՐՈՍԻ ԱՆՀԵՏԱՁԱԾՆԵՐԸ

Ներկայիս երբ Կիպրոսը այժմէական նկատի է Թուրքիոյ, Եւրոպայի անդամակցութեան վէճին առընչութեամբ, յունական մամուլը կը բանայ 1974ի Թրքական ցամաքահանումին հետեւանքով կորսըսած անձերու թղթածրարը: ՄԱԿ-ի անհետ կորսուած անձերու յանձնախումբը վերջապէս անցեալ Ցուլիսին որոշած է կղզիին հիւսիսի շրջանին հաւաքական շիրիմներէն ոմանց բացումը որպէսզի պիակներուն ինքնութիւնը ճշդուի եւ անուններով առաջին ցանկ մը պատրաստուի: Մինչեւ այսօր հարցը միշտ մէկզի ձգուած էր, միջազգային հանրութիւնը այս փափուկ խնդրին ձեռք երկարելէ առաջ նախընտրած ըլլալով կղզիին վերամիացումը յաջողցնել:

1974ի Թրքական ցամաքահանումին յաջորդած կռիւներուն հարիւրաւոր Թուրքեր եւ Յոյներ սպաննուեցան. անոնք թաղուեցան, բայց ոչ ոք գիտցաւ ճշդրիտ թէ ո՛վ ուր թաղուած էր: Կղզեցի Թուրքերը միշտ մերժեցին դիակները յանձնել. նոյնիսկ մերժեցին թաղումի տեղերուն մասին տեղեկութիւն տալ: Յունական կողմն ալ Թուրք անհետացածները տարիներով որպէս սակարկութեան միջոց գործածեց: Արդիւնքը այն եղաւ որ երկու կողմերուն ընտանիքներն ալ երեսուն տարիէ ի վեր կը սպասեն: Մանաւանդ որ կան հաւատացողներ թէ իրենց հարազատը մեռած չէ, կը գտնուի Թրքական զինուորական բանտի մը մէջ:

Կորսուածներուն հարցը թշնամական մթնոլորտի մը ազդակ է երկու համանքներուն միջեւ եւ կը խոչնդոտէ վերամիաւորման ընթացքը: Պատճառը որոշ չափով Յոյներու կեցուածքը եղած է, անոնք միշտ այդ հարցը կապած են Կիպրոսի խնդրին քաղաքական լուծումի թղթածրարին: Մինչդեռ այսօրուան կառավարութիւնը անհետացածներու հարցը միայն մարդասիրական տեսանկիւնէն նկատի կ'առնէ, քաղաքական ամէն չահագործումէ վերծ պահելով: Ցաւելով, յունական կողմը իրը բարի տրամադրութեան ցուցանիշ, իր գօտիին մէջ կարգ մը չիրիմներու բացումին ձեռնարկած է: Թուրքերն ալ ՄԱԿ-ի յանձնախումբին տեղեկացուցած են 20 չիրիմներու վայրը, որոնց մեծ մասը հաւաքական է:

Յոյները կ'ակնկալեն որ 30 տարի յապաղումով կարելի եղած այս յաջողութիւնը, նաեւ յունական կողմէն հիւսիս ուխտագնացութեան երթալու կարելիութիւնը եւ մէկ-երկու այլ կարգադրութիւններ նախաքայլերը ըլլան ապագայ վերամիացումին:

ՔԱՂՀԱՆ

ՕՐԱԻԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՍՈԼԻՏԱՐՆՈՍՔԻ ԴԻՈՒԱՐԻՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Օգոստոս 29ի նախօրեակին, այսինքն Կատանքի հաւաքինութեան քանուորներու գործադուլի 25րդ տարեդարձին, 61 ամեայ Լեխ Վալեզա յայտարարած է թէ այս տարեդարձի նշումներէն անմիջապէս ետք կը լքէ Սոլիտարնոսքը: «Արհմիութիւնը այսօր շատ տարբեր դիմագիծ կը պարզէ, բաղդատած 1980ի օրերուն: Շատ աւելի արհեստավարժ եւ հետեւաբար աւելի ազդու դարձաւ: Այնքան կերպարանափոխուեցաւ, որ այլեւս ոչինչ ունինք հաւասարակշռ» ըսած է ան: Վալեզա նոյնիսկ վստահ չէ թէ պիտի մասնակցի՞ թէ ոչ յաջորդ համապետական ընտրութեան, չեշտելով սակայն թէ իր որոշումը բացարձակապէս Սոլիտարնոսքի դէմ չէ. կ'ուզէ միայն այս ձեւով նշել այն տարբերութիւնները որոնք գոյութիւն ունին իր տեսակէտներուն եւ Սոլիտարնոսքի մէջեւ:

Արհմիութեան եւ հանրապետութեան այս նախկին նախագահը այսօր կ'ուզէ հպը դարձնել եւ արհեստավարժական արհմիութենականէն աւելի լայն շարժումի մը գլուխը անցնելով աշխատիլ ի նպաստ «Եւրոպական Միութենէն ներս աւելի մեծ զօրակցութեան մը»: Իսկապէս ալ, Գարոլ Կուզիքեւիչ, Սոլիտարնոսքի կառնանքի մասնաճիւղի գործավարը հաստատած է թէ Վալեզա իր անդամավճարները կատարած է միայն մինչեւ Օգոստոս 29ի նախօրեակին, այսինքն հաւաքինութեան քանուորներու գործադուլի 25րդ տարեդարձին, 61 ամեայ Լեխ Վալեզա յայտարարած է թէ այս տարեդարձի նշումներէն անմիջապէս ետք կը լքէ Սոլիտարնոսքը: «Արհմիութիւնը այսօր շատ տարբեր դիմագիծ կը պարզէ, բաղդատած 1980ի օրերուն: Շատ աւելի արհեստավարժ եւ հետեւաբար աւելի ազդու դարձաւ: Այնքան կերպարանափոխուեցաւ, որ այլեւս ոչինչ ունինք հաւասարակշռ» ըսած է ան: Վալեզա նոյնիսկ վստահ չէ թէ պիտի մասնակցի՞ թէ ոչ յաջորդ համապետական ընտրութեան, չեշտելով սակայն թէ իր որոշումը բացարձակապէս Սոլիտարնոսքի դէմ չէ. կ'ուզէ միայն այս ձեւով նշել այն տարբերութիւնները որոնք գոյութիւն ունին իր տեսակէտներուն եւ Սոլիտարնոսքի մէջեւ:

Բանավէճ մըն ալ ծագած է, դեռ 25 ամեակի նշումները չկատած: Մինչ Սոլիտարնոսքի տեղւոյն մասնաճիւղը պատրաստ կատարել տուած է որու մասնակցած են չորսի բոլոր անդամներն ու ղեկավարները, Սէնթ-Պրիժիթի խորհրդանշական այն եկեղեցիին մէջ, որ 1981–էն 1989 օգնեց եւ զօրակցեցաւ փախստական արհմիութենականներուն՝ երբ Սոտարնոսք արգիլուած էր երկրին մէջ, անդին Վալեզա նախընտրած է երթալ ազօթել իր տան մօտի եկեղեցւոյ մէջ:

Կատանքի այս մեծ պատարագին առթիւ իր նախկին եկեղեցին վերադարձած Հայր Եանքովսքի հազարաւոր հաւատացեալներու ներկայութեան տուած քարոզին մէջ բառերը չծամծմելով ըսած է թէ 1980էն ի վեր Լեհաստանի մէջ տեղի ունեցան կարեւոր յառաջխաղացումներ, աւելցնելով՝ «Կորսուած ճամբուն եզրին ոմանք մոռցուեցան: Եւ ամէնէն թշուառներն են որոնք վճարեցին կատարուած բարեփոխումներուն գինը»: Իր գաղափարները սանձազերծելով Հայր Եանքովսքի սպէս չարունակած է իր խօսքերը.– «Սահմռկեցուցիչ է տեսնել քաղաքական գէմքերու այսօրուան գործելակերպը: Մեզի կը պարտադրեն օրէնքներ որոնք պատրաստուած են նախարարական գրասենեակներու խորհուրդին ներքոյ ազատ ոմնադիրներու, հրեայ գրամատէրերու եւ անհատաւատ ընկերվարականներու վտմէ», որոնք մեծ խանդավառութիւն առեղծած են պատարագին ներկաներուն մօտ: Վարդապետը աւելցուցած է դեռ՝ «Պայքարը կը չարունակուի, քանի դեռ ազատ չենք»: Վալեզա հակազդելով այս վերջին արտայայտութեան, ըսած է. «Ինչ կը վերաբերի ինծի, ես ազատ մարդ մըն եմ: Եթէ ան ինքզինք խափանուած կը զգայ, բան չեմ կրնար ընել»:

Նոյնքան վոթորկոտ մթնոլորտի մէջ ընթացած է այն հանդիսութիւնը որ տեղի կ'ունենար 1970ի ապստամբութեան զոհերու յուշարձանին առջեւ: Հոն խօսք առնող Սոլիտարնոսքի տեղական ղեկավարներէն մէկը հարց տուած է թէ ո՞ւր մնացին այն տրոշ քաղաքական գէմքերը որոնցմէ ոմանք ծակած տաբատներով կու գային զօրակցելու բանթող բանուորներուն, ինք տալով հարցումին պատասխանը՝ անոնք այսօր պղտոտաներն կը չափչփեն Մերսէտէսներու մէջ:

Օգոստոս 31ը «Ազատութեան եւ զօրակցութեան» ազգային օր հռչակելու իշխանութիւններուն որոշումը ալ աւելի ծանրացուցած է մթնոլորտը Սոլիտարնոսքի չարքերուն մէջ: Արդարեւ նաւաչինարանները փակ պիտի ըլլային այդ օրը, ինչ որ արհմիութեան պարագլուխին ըսել տուած է. «Մեզմէ կը վախնան: Լեհաստանի նախագահ Ալեքսանդր Կվաշնիեւսքի կ'ուզէ ցոյց տալ ուկրանացի իր պաշտօնակից Վիկտոր Իուշչենկոյին եւ այցելու պետական միւս ղեկավարներուն թէ ամէն ինչ կարգին է Լեհաստանի եւ նաւաչինարաններուն մէջ»:

Թ. Ա. Թ.

ԱՆԻԾԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ՏՂԻ ԶՕՐԻ ՄԷՋ

Շատ դժուար է գիտնալ թէ Տէր Զօրի Արաբներուն եւ Թուրքերուն քով որչա՞փ հայ կիներ, աղջիկներ եւ տղաք կը գտնուէին: Ամէնէն լաւատեղեակները անոնց թիւը մինչեւ երկու հազար կը հաշուէին, ուրիշներ աւելի մեծ թիւ մը ցոյց կու տային:

Արաբական տուներէ կային ուր 3–4 հայ կիներ կը գտնուէին:

Պէլէտիէի նախագահը որ քաղքին էշբաֆներէն էր եւ շատ հարուստ, ունէր հայ կին մը որ կ'երեւայ թէ իր հարէմին մէջ նախընտրելին էր, բայց ատկէ իր տան մէջ կային մէկ քանի ուրիշ Հայուհիներ, իբրեւ սպասուհի:

Փօսթայի տնօրէնին համար կ'ըսուէր թէ երեսունէ աւելի Հայուհիներ առած եւ յետոյ լքած էր:

Ամէն ոստիկանի, ամէն զինուորականի, ամէն պաշտօնեայի քով առնուազն մէկմէկ Հայուհի կը գտնուէր:

Շատ անգամ փողոցէ մը անցած ատենս արաբ տան մը վանդակին եռեւէն կանացի ձայներ հայերէն կը խօսէին:

Երբեմն կը պատահէր որ զիս կանչէին եւ սկսէին հետս հայերէն խօսիլ:

Այդ կիները, մեծամասնութեամբ, Պրուսայի եւ Խարբերդի կողմերէն էին, թէեւ իրենց մէջ կը գտնուէին նաեւ Ատափազարցիներ, Իզմիթցիներ, Պարտիզակցիներ, Այնթապցիներ, եւն.:

Պէտք է խոստովանիլ սակայն որ այդ կիներէն ոմանք գոհ էին իրենց վիճակէն եւ երբէք փափաք չունէին վերադառնալու իրենց տեղը ուր թերեւս իրենց ազգականներէն ո՛չ մէկը պիտի գտնէին:

Իսկ փոքրիկ աղջիկները բոլորովին ապրացած ու կորնչուցած էին իրենց մայրենի լեզուն:

Էլ Պուսէրա, գեղին մօտ, վրանի մը տակ, այսպէս կը գտնուէր 8–9 տարեկան հայ աղջիկ մը:

Իր դիմագիծներէն գուշակեցինք թէ Արաբ մը չէր, այլ Հայ եւ հարցուփորձեցինք վրանին տէրը, որ մեզի ծանօթ մըն էր եւ Ապտուլլահ կը կոչուէր:

– Այո՛, պատասխանեց Հայ է եւ երկու տարիէ ի վեր մեր քովը կը գտնուի:

Կանչեցինք քովերնիս եւ սկսանք զինքը հարցուփորձել:

Երբ արաբերէն կը խօսէինք, կը պատասխանէր, իսկ երբ հայերէն խօսէինք լուռ կը մնար:

Իր ազգութիւնը հարցուցինք:

– Չեմ գիտեր, պատասխանեց:

Ի վերջոյ, Ապտուլլահի միջամտութեամբ խոստովանեցաւ Հայ ըլլալը եւ պատմեց թէ հայրը սպաննած ու մայրը Եփրատ գետը նետած էին:

Հայերէնը գրեթէ մոռցած էր, շատ դժուարաւ կը խօսէր:

Միջագետքի մէջ իրեն վիճակակից թերեւս տասը հազար աղջիկներ ու տղաք կան այսօր:

Աչխատանոցներու կիներու բաժնին մէջ վաթսունէն աւելի կային այդ մանր աղջիկներէն ու տղոցմէ, որոնք թէեւ մեծ զոհ մը չէին տեսնար, բայց հաց եւ կեբակուր կը տառնային:

Որ եւ է տղայ մը որ կը յաջողէր մօտենալ Սէյիտ Համիտ պէյին, եւ խնդրել որ աչխատանոց դրուի, երբէք չէր մերժուեր, այնպէս որ աչխատանոցներու տնօրէնը, հարիւրապետ Իհսան էֆէնտի, որ թէեւ զէշ մէկը չէր, ստիպուեցաւ բողոքել միւֆէթթիչին եւ խնդրել որ ամէն իրեն ներկայացողը աչխատանոց չղրկէ, քանզի ո՛չ պատսպարելու տեղ կար, ո՛չ ալ ամէնքը կշտացնելու չափ հաց ու եբակուր:

Հակառակ այդ դիտողութեան սակայն Սէյիտ Համիտ պէյ կը չարունակէր մանր տղաքը աչխատանոց դնել:

Կը պատմուէր թէ այդ արաբ զինուրականը որ բարեացակամութիւն ցոյց կու տար Հայերուն, պատերազմի սկիզբները, Պիթլիսի կողմը գտնուած ատեն, շատ հալածած էր Հայերը եւ նկատուած էր իբրեւ Իթթիհատի մէկ կոյր գործիքը:

Չեմ գիտեր թէ ո՛ր աստիճան ճչմարիտ է այս ամբաստանութիւնը: Իրողութիւնը այն է որ Տէր Զօրի մէջ Հայերը երբեք դժգոհութեան պատճառ մը չունեցան իրմէ. ընդհակառակը միշտ անոր պաշտպանութիւնը վայելեցին:

***

Նօթրա Տամանտանին ալ, Թուրք հազարապետ մը որ վերջերս եկած էր Կովկասի ճակտէն եւ արաբ հարիւրապետ Ահմէտ Մուխթարի յաջորդած հայասէր մըն էր կամ գոնէ ո՛չ հայատեաց մը: Ամէն պարագայի Հայերը կը նախընտրէր Արաբներէն, որոնց աղտոտութիւնը միշտ երեսնուն կու տար:

Արդարեւ աչխարհի վրայ չկայ կարծեմ ցեղ մը, որ այնքան անմաքուր ըլլայ, որքան արաբը: Առհասարակ ոջիլը կը վըխտայ ամէնուն վրայ, նոյնիսկ քիչ շատ բարեկեցիկ ընտանիքներուն մէջ: Մաքրութեան մասին տարրական գաղափար մը անգամ չունին:

Անգամ մը գտնուեցայ արաբական գիւղ մը ուր միակ հոր մը կար: Որպէսզի հորին ջուրը չսպառի ստիպուած էին խնայողութեամբ գործածել:

Կիները իրենց աղտոտ ամանները առած կու գային հորին մօտ գանոնք կը լուային, յետոյ աղտոտ ջուրը կրկին հորը կը թափէին: Երիկ մարդիկ նոյնպէս իրենց ապտէսքը կ'առնէին, կը լուացուէին ամանի մը մէջ եւ նոյն ջուրը կը լեցնէին հորին մէջ:

Եւ ամբողջ գիւղը այդ հորին ջուրէն կը խմէր...:

Համայի մէջ աւելին տեսայ: Հրապարակի մը մէջտեղը մեծկակ աւազան մը կար: Այդ աւազանին մէջ չրջակայ սրճարաններու տէրերը կու գային իրենց նաւակիլէները եւ գանազան անօթներ լուալու, խոհարարներ իրենց սանները կը լուային:

(Շար. 117)

Ս· ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 8֊

Ժամը 9ին եւ 10ին՝

Գիշերային եւ Առաւօտեան
ժամերգութեանց պաշտմամբ
եւ Պատարագի մատուցմամբ
Եկայք տօնեցուք
ԶԾՆՈՒՆԴՆ ՍՐԲՈՒՀԻՈՑ
ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻՆ

Այս առթիւ, Հայրապետական Պատւիրակ եւ Փարիզի Առաջնորդ

ԳԻՒՏ ԱՐՔ· ՆԱԳԱՇԵԱՆԻ

ձեռամբ պիտի կատարուի օրհնութիւնը եւ օծումը բարեպաշտօն ժագլիճի եւ վարսեցիկ Տուրիֆեան քոյրերու կողմէ եկեղեցւոյն ընծայուած ուխտի նուէրը խաչին։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

80 ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՇԱԽԻԼ֊ Պ· Գրիգոր Թուղլուեան 50 Եւրօ։

⁂

ԷՓԻՆԷ֊ Տիկին Ազիպրիթեան 30 Եւրօ։

ՏՕՆ ԽԱԶՎԵՐԱՑԻ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՄԻԷԼ

ԿԻՐԱԿԻ, Սեպտեմբեր 11

Պատարագ՝ *ժամը 10ին։*

կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ· ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ
Հոգեւոր Հովիւ
Հայրապետական Պատուիրակի փոխանորդ
Հարաւային Ցրանսայի Հայոց

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

COMMUNIQUE

«Nous sommes Arméniens et rien de ce qui est arménien ne nous est étranger»

Aujourd'hui, plus que jamais les Arméniens du Djavakhk sont menacés :
— dans leur vie quotidienne,
— dans leur identité,
— dans leur avenir.

Isolés dans cette région historique de l'Arménie, ils ont besoin de nous. Nous, Arméniens de France, devons les aider!

Avec toutes les Croix de Secours arméniennes, la Croix Bleue des Arméniens de France lance un appel :

— Pour la création d'antennes médicales dans les villages isolés du Djavakhk,

— Pour la rénovation et l'équipement du Centre Culturel à Akhalkalak,

— Pour la préservation des structures identitaires (églises, écoles...) de cette région.

Seule la mobilisation urgente et efficace de la diaspora permettra la survie du Djavakhk.

Envoyez vos dons à :
C.B.A.F. Djavakhk,
17 rue Bleue 75009 Paris

Pèlerinage annuel de St Grégoire à Tallard

sous l'égide
de l'Eglise Apostolique Arménienne du Midi de la France
Avec le concours
de l'**Association Cultuelle des Arméniens de Gap et des Hautes Alpes**
Dimanche 18 septembre
à 10 heures 30
La messe sera célébrée
par le **Rév. Père Garnik KARAPETYAN**
Curé de la Paroisse Apostolique Arménienne
Sts Thadée et Barthélémy
de St Antoine — Marseille
avec la participation de la Chorale de l'église sous la direction
de **Yérétskine Anahit KARAPETYAN**

Renseignements et réservations :
— **Cathédrale Apostolique Arménienne**
Tél. : 04. 91. 77. 84. 70
— **Association Cultuelle des Arméniens** de Gap : Tél. : 04. 92. 51. 71. 80 / 04. 92. 51. 00. 87

Inscription S.V.P. avant le 10 septembre
Participation aux frais :
Aller — Retour seul : 25 euros
Aller — retour avec repas : 45 euros.

ARMENIE
Vols Directs
PARIS › EREVAN › PARIS
Séjours à la Carte
Circuits Guidés
de 8 Jours et de 12 Jours
Saberatours SevanVoyages
SABERATOURS
11, rue des Pyramides 75001 Paris
tél 01 42 96 10 10
fax 01 42 96 18 77
saberatours@selectour.com
SEVAN VOYAGES
48, cours de la Liberté 69003 Lyon
tél 04 78 60 13 66
fax 04 78 60 92 26
sevan@selectour.com
WASTEELS VOYAGES
67, La Canebière 13001 Marseille
tél 04 95 09 30 60
fax 04 95 09 30 61
marseille@wasteels.fr
EREVAN
32-38, rue Hanrabedoutian Erevan
tél 52 55 55
fax 56 40 30
sabera@armincom.com
www.saberatours.fr
EN COLLABORATION AVEC LA NOUVELLE COMPAGNIE AÉRIENNE
Armavia Արմավիա
Studio VICKEN zeitz

ՎԵՐԱՄՈՒՏ
RENTREE SCOLAIRE

ՇԱԽԻԼ

Շաւիլի Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ «Լեւոն Շանթ» ղպրոցը իր վերամուտը կը կատարէ Զորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 14, ժամը 9·30ին։

Կը խնդրուի այն ծնողներէն որոնք իրենց զաւակները (3 տարեկանէն սկսեալ) կ'ուզեն արձանագրել հայկական ղպրոց, դիմել հետեւեալով՝

01·47·09·23·18 *կամ* 01·46·30·64·60 *թիւերուն։*

Կարելի է նաեւ ներկայանալ ուղղակի եկեղեցի, Սեպտեմբեր 14, ժամը 9·30ին սկսեալ։

6 rue Père Komitas — Chaville

Դասերուն մակարդակը կը սկսի մանկապարտէզէն մինչեւ Պաքալորէա եւ ... աւելին։

⁂

ՄԱՐՍԷՅԼԻ

Սրբոց Թարգմանչաց Մայր եկեղեցւոյ
"ԽԱԶԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ"
Միջոցեայ Հայ Վարժարանի
ուսումնական տարուան ղպրոցին դասընթացքները կը վերսկսին
Զորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 14,
առաւօտեան ժամր 10ին
Սահակ-Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի
Արծրունի Ջրբաշեան սրահին մէջ
339 avenue du Prado — 13008 Marseille
Աւելի մանրամասն տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար դիմել՝
Մեր եկեղեցւոյ գրասենեակն՝
Հեռ֊ 04· 91· 77· 84· 70

⁂

Ecole de la Croix Bleue
Section d'Issy-les-Moulineaux

La Croix Bleue des Arméniens de France (Section d'Issy-les-Moulineaux) informe que la rentrée scolaire est fixée au **mardi 20 septembre.** Les cours destinés tant aux enfants qu'aux adultes se tiendront de 18h à 21h à la MCA 45 rue de la Défense — Issy - les - Moulineaux.

— Préparation Bac — Niveau Bac — Adulte débutant — Adulte avancé.

Renseignements sur place aux heures de cours au 01. 45. 29. 20. 18 ou auprès de Mme Guiragossian 01. 46. 42. 45. 25 (le soir).

⁂

Ecole de la Croix Bleue
Section ASTRIG d'Arnouville

Inscriptions pour toutes les activités de la Croix Bleue d'Arnouville **le Samedi 10 Septembre de 14h à 18h** dans nos locaux :

71 rue Henri Barbusse à Arnouville

Les cours d'arménien reprendront le **14 septembre pour la maternelle** et le **17 septembre pour tous les autres niveaux.**

⁂

ECOLE «SIAMANTO»

Les inscriptions pour l'année 2005 / 2006 à l'école hebdomadaire **Siamanto** de Bagneux qui accueille les élèves de la maternelle à la préparation de l'arménien au baccalauréat —langue vivante I, II, III—, auront lieu le :

mercredi 21 septembre à 15 heures
à l'école Henri Wallon
2 avenue de Stalingrad à Bagneux

Les responsables de l'association des parents d'élèves et les enseignantes recevront les parents et leur présenteront l'année scolaire.

Pour tout renseignement :
— Mme Lucie Dossikian: 01 45 46 10 11
— Mme Elisabeth Davidian: 01 46 65 81 53

⁂

Paroisse Sainte-Croix-de-Paris

ECOLE SAINTE CROIX

Les cours d'arménien, de catéchisme, de chants et danses arméniens reprennent pour les enfants de 5 à 12 ans au cours de l'année scolaire 2005 / 2006, à partir du samedi 8 octobre, de 14h à 17h, au 13 rue du Perche, Paris 3e.

Pour les inscriptions, s'adresser à la Paroisse; tél. : 01 44 59 23 50.

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ
COLLEGE ARMENIEN SAMUEL-MOORAT

ANNEE SCOLAIRE 2005-2006

PARENTS / ԾՆՈՂՆԵՐ

PENSEZ A L'EDUCATION ARMENIENNE DE VOS ENFANTS

L'Ecole bi-hebdomadaire Samuel-Moorat
sous l'égide de l'Association des Parents d'Elèves
et des Anciens Elèves
propose tous les mercredis et samedis
de 9h30 à 16h

cours de langue,
d'éveil à la culture et à l'identité arménienne
DE LA MATERNELLE AU LYCEE

Travaux manuels — Danses et Chants traditionnels —
Théâtre — Informatique
Vaste aire de jeux

REPRISE DES COURS
Samedi 10 septembre à 9 heures 30

Inscriptions - Contact : Sur place les mercredis et samedis
Tél. : **01 45 34 94 04**
01 46 38 35 96
06 85 70 23 98

Association "MACHTOTZ"
Pour la Défense de la Langue Arménienne

Rentrée de l'année scolaire 2005/06

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones
Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans.
Les élèves seront capables de parler, lire et écrire l'arménien
L'enseignement est assuré par Mme **Hilda Kalfayan-Panossian**
avec sa **METHODE AUDIOVISUELLE**
24 SEPTEMBRE 2005 — 28 JANVIER 2006 : STAGE DE 50 HEURES
le samedi matin de 9h à 12h à Paris (Absentéisme exclu)

2) cours de 2e, 3e, et 4e niveaux
24 SEPTEMBRE 2005 — FIN JUIN 2006 :
le samedi entre 12h et 15h à Paris
Les nouveaux élèves sont acceptés à ces cours après un test de niveau.

3) Vous pouvez aussi vous procurer votre Manuel d'arménien occidental pour les non-arménophones
Une méthode audiovisuelle utilisable chez soi.
3 volumes en couleur + 1 coffret de 4 cassettes audio
87 euros + 8 euros frais d'expéditon.

Pour tous ces cours et le manuel :
RENSEIGNEMENTS et INSCRIPTIONS : Dès maintenant
01 47 50 97 51 et 01 39 46 21 66.

ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 4
DIMANCHE
4 SEPTEMBRE
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 316

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱԽԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

81ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21·271
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
81e ANNEE — N° 21·271

ՄԱՀՈՒԱՆ 5ՐԴ ՏԱՐԲԵԼԻՑԻՆ ԱՌԹԻՒ

Հինգ տարի առաջ մեզմէ կը բաժնուէր Գառզու, 93 տարեկանին։ Իր պարագային՝ այնքան խարուսիկ տարիք մը, բանի մը մեզ միշտ բարմ, գործօն, ստեղծագործող, առանց դադրելու յարակայ ներկայութիւն մը ըլլալէ ֆրանսահայ կեանքին մէջ, իմաստով մը նաեւ՝ հայկական ընդհանուր կեանքին մէջ, առանց սահմաններու։ Իր խոնարհ, խիստ համակրելի եւ ընկերային խառնուածքը զինք մօտ կը պահէր ընկերութեան, հայ թէ օտար, բայց մասնաւորաբար հայ։ Ձէր մերժեր իր հովանաւորութիւնը ընծայել ամէն ձեռնարկի զոր օգտակար կը նկատէր հայ կազմակերպութիւններուն համար։

Իր հինգերորդ տարելիցը նշելու ամէնէն արժանաւոր եւ յարգելի եղանակը կը նկատենք, անգամուան մը համար, բեմը ամբողջութեամբ տրամադրել իրեն, առանց որեւէ միջամտութեան, առանց փորձելու ներկայացնել իր դիմագիծն ու վաստակը։ Նոյնպէս՝ իր կեանքը։ Անգամուան մը համար թող թոյլ տրուի իր քառերով եւ իր հետ լուռ ճամբորդել իր աշխարհին մէջ, հաղորդութեան համար ներանձնական իր խոհերով, երազով, հոգիի եւ մտքի իր տագնապներով եւ թափառումներով, կեանքի եւ արուեստի իր դատումներով, ու նաեւ՝ Հայու իր զգացումներով։ Այս մտածումով ստորեւ կը ներկայացնենք հատկատիպ մը զանազան շրջաններու եւ տարբեր առիթներով իր յայտարարութիւններէն, որոնք լոյս տեսած են մամուլի թէ իրեն նուիրուած հատորներու մէջ։

Առանձին սիրանակով նաեւ կը ներկայացուի իր անտիպ ինքնակենսագրականէն մաս մը, զայն հաղելով այն ձայնագրեալ ընդարձակ զրոյցէն զոր միասին ունեցած էինք զառաջին իր երկրորդ բնակարանին մէջ, Վոտուէ, Փարիզէն ոչ շատ հեռու։ Թուականն էր 1973 Նոյեմբեր 17։

ԳՐԻԳՈՐ ՊԷՕՍԷԵԱՆ

ԳԱՌԶՈՒ՝

ԻՐ ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐԸ ԿԵԱՆՔԻ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՄԱՍԻՆ

Կը զմայլիմ մեր ժամանակաշրջանի գիւտերով, բայց անոնք երկիւղալի են։ Եթէ մարդը կարենար փոխուիլ... Մեքենան չի կրնար փոխել կեանքի ճակատագիրը, եւ կը հաւատամ հաստատօրէն որ բնութենէն հեռանալով, մարդ կը հեռանայ ճշմարտութենէն։ Չամեմատութեան այնպիսի՛ պակաս մը կայ մտքի-հոգիի եւ նիւթի, գիտութեան եւ անոր կիրարկումներուն միջեւ։ Ասիկա (գիտութիւնը) մարդը չաղատագրեր։ Անոր իմացականութիւնն է որ կը փառաւորուի, բայց չատ սակաւօրէն ան կը դառնայ դէպի Բարին։ Կը տեսնեմ չատ գերիներ եւ քիչ երջանիկներ(..)։

Ընկերութիւնը ենթակայ է տարանջատումի։ (Վերոյիշեալ համեմատութեան պակասը) արուեստագէտը կը մղէ ինքնապաշտպանութեան, մեկուսացման, անհաղորդականութեան, կամ ճիշդ հակառակը, –ինչպէս Օբ եւ Բոբ արտայայտութիւններու պարագային, օրինակ,– զայն կը մղէ գտնելու ժողովրդային լեզու մը, ուր զուտ նկարչական տարրերէն դուրս մուտք գործեն արուեստի այլ բնագաւառներէ միջոցներ, գործնական, գործածական իրեղէններ։

***

(Մեռաղեայ մերօրեայ չինարարութիւնը) պղպջատեայ վանդակն է, զոր մարդիկ իրենց իսկ ձեռքով կը չինեն... Օդանաւը քիչ մարդկային է, պարապութիւնն է իր գեհինը... Փարիզի մէջ, մի միայն ինքնաչարժերու եռուն շրջագայութիւնը ինծի անձկութիւն կը պատճառէ։ Միշտ կը խորհիմ թէ պիտի ճզմուիմ ինքնաչարժէ մը։

***

(Հաւատք եւ նախախնամութիւն)։ Կը հաւատամ ստեղծագործ ուժի մը... սակայն ներեցէք որ չեմ մտածած այդ մեծ հարցերու մասին։ Նկարչութեան մէջ չատ կ'ապրիմ։ "Ցայտնութիւն" (Apocalypse) բառը առի չատ տարտամ իմաստով եւ զուտ ենթակայական խորքով մը։ Ցայտնութիւնը, ինծի համար, արդի ժամանակներն են։ Անձկութիւնն է ան մարդուն՝ դէմ յաղիման մեքենային թէքնիք չառաջդիմութիւններուն, որոնք յաճախ կը սպառնան զինք ոչնչացնել...։ Այս անվստահութեան, կորստեան եւ ի վերջոյ վախի մթնոլորտն է որ փորձեցի թարգմանել պաստառներուս մէջ, որպէս նիւթ ունենալով արդի կեանքի մեքենական բոլոր արտայայտութիւնները։ (Ու դեռ) Ցայտնութեան տեսարանները կու գան մեր առօրեային։ Այնոնք արմատախիլ անտառներն են, գերթնակ քաղաքները, աւերները, Թչուառութիւնը եւ, մանաւանդ՝ սա թիւը, սա յոռնատպաւ բազմութիւնը մարդոց, գիշերը՝ մեթրօներու ելքին։

***

Ո՞ր դարաշրջանին պիտի ուզէի ապրիլ, – Ո՛չ մէկ։ Անոնք, իւրաքանչիւրը, ունեցան իրենց դաժանութիւնը։ Վերածընունդը՝ որ այնքա՜ն գեղեցիկ գործեր տուաւ, ոճիրներով ապրեցաւ։ Մա՛րդն է որ անողոք է։

***

Երբեք նկարչական ուսուցիչ մը չեմ ունեցած։ Եւ ինքզինքս կազմաւորեցի եւ փակուեցայ իմ աշխարհիս մէջ– ինչպէս որ կ'ըսեն։ Առանձինս ներկայացայ, 1930ին, Ակադեմներու Սալոնին։ Անկէ անցայ Գերմանկախներուն, ապա՝ Աշնանային Սալոնին։ 1939ին սարքեցի առաջին ցուցահանդէսս[1]։

Առաջին իւղանկարներս չատ լուսաւոր էին, որոնց մասին ըսին թէ յետ-տպաւորապաշտ են։ 1933ին վերացական կը նկարէի, նոյնիսկ papier-peint գործեր ըրած եմ (...) Վերացականութիւնը գիս հասցուցած էր փապուղի մը, ուր ելք չէի տեսներ (...) Առաւօտները կ'երթայի աշխատանոց։ Կլորներ, քառակուսիներ կը գծէի։ Ի վերջոյ ղպուեցայ։ Քիչ քիչ անկէ դուրս ելայ, ձեւերը սկսան անձեր դառնալ։ Մակերես ելայ, ինչպէս որ Ֆրանսան՝ ընկերվարութենէն դուրս... (վերացականութիւնը) անկասկած անհրաժեշտ փորձառութիւն մըն էր։

***

Դէմ չեմ այն փնտռտուքին, զոր կը կոչեն՝ վերացական արուեստ, ամբողջովին ձերբազատ՝ պայմանագրականութենէն, սակայն ան պէտք է ըլլայ աստիճանի մը, ուր ձեւերը ներկայանան անխառն զտութեամբ։ Եթէ անոնք չհասնին այդ վեհացուցին, կը դառնան պատկերազարդումներ։ Շատ մը վերացական գործեր դէշ պատկերայիններ են։ Պատկերայինը որ կ'ընդօրինակէ ձեւերը, վերացականը որ կ'ընդօրինակէ բիծերը՝ կը գտնուին նոյն մակարդակի վրայ։ Սակայն վերացականը բանալի եւ չափ չունի, կրնայ պատրանք պատճառել... Նկարչութիւնը պէտք է արտայայտէ անկէ անդինը։ Ցառաջդիմութիւն չկայ եթէ մեծ արուեստը մարդկայինին դէմ է։ Նիւթը պատրուակ է, պէտք է անկէ անդինը նկարել երբ աւարկայ կը նկարեն։

***

– Եթէ նկարիչ չըլլայի, դերասան մը կ'ըլլայի։

***

Երբեք գրաւուած չէի Մօրիս Տընիի[2] եւ իրանալրդապաշտ տեսութիւններով։ Երբ կ'աշխատիմ բնութեան կամ աշխատանոցիս մէջ, իրականութիւններու աշխարհէն կը բաժնուիմ տեսակ մը կրօնական թաղաւորութեան համար, ուր ձեռքս կը թուի հնազարդիլ անտեսանելի ուժի մը մղումին։ Երբ պատկերակալին առջեւ նստիմ, կը մտնեմ մերինէն տարբեր աշխարհի մը մէջ, կարծես՝ աղօթքի մէջ։

***

Պէտք ունիմ բնութեան ճշմարիտ ներկայութեան եւ այդպէս կը նկարեմ։ Առանց ուզելու է որ բոլորը մէկ կը տեսնեմ բնական եւ դերբնական։ Ճշմարիտ լոյսը զոր տպաւորապաշտները նմանցուցին, անշուշտ իրական լոյսը չէ,– ամբողջովին իրական լոյսը։ Անոր կը նախընտրեմ ինչ որ հինները կը կոչէին խոհալ լոյսը։ Ես ազատ եմ, լուսաճաճանչ արեւին տակ, այս նոյն տեսարանը իրապէս տեսնել նման լուսնակ գիշերին։ Ես իրաւունքը ունիմ այդպէս ներկայացնելու(...) Եթէ հիմա ձիւնն իսկ գծեմ, զայն կարմիր պիտի տեսնեմ։

***

Իրականութիւնը ճոխ է։ Ինծի համար ամէն ինչ կը թուի թաթաւուն արտերկրային լոյսի մը մէջ։ Այս երազի եւ իրականութեան խառնուրդն է որ գիս կը հետապնդէ։ Պիտի ուզէի արտահանել մոգականութիւնը որ կը գտնուի ամէն ինչի մէջ։

***

Ներչնչո՞ւմը... ան ինքնին կու գայ, երբ կ'աշխատին։ Ըստ իս, նկարիչը արհեստաւոր մըն է։ Կը չանամ լաւագոյնս աշխատիլ, առանց ուրիշ մտադրադումի, առանց փորձելու պատգամներ փոխանցել։

***

Խոնարհամտութի՞ւնը... Շատ խոնարհամտութեամբ պիտի յայտնեմ թերես քիչ մը թափանցել աշխարհի խորհուրդին։

***

Ամէն գնով ինքնատպութեան որոնումը գիս կը սարսափեցնէ։ Կը վախնամ որ ամուլ ըլլայ։

Ես ոճ չունիմ։ Ան ինքնութեանս արտայայտութիւնն է։ Ոճս պարզ գրութիւն մըն է, ինքնակենսագրական խորքով, բնական՝ որպէս շնչառութիւնը, խորապէս զգացուած եւ բացայայտիչ՝ ներքին իրականութեան մը, եւ հետեւաբար՝ արտաքին իրականութեան մը... Պէտք է այս ամէն ինչը ըլլայ բնական, երբ ան անձնական է, արդէն անյարիր է (...) Չեմ դիտեր ինչու նախապատուութիւն ունիմ դաշտերու թէ արօտավայրերու մէջ երկարող չուքերու, զոր կը ձգեն ծառերը արշալոյսին եւ վերջալոյսին։ Ասիկա ինծի քաղցրախորհ խորհուրդ մը կը ներշնչէ։

***

Ես նախ գծագրութիւն կը մտածեմ։

***

Նկարչութիւնը ամէնէն ապրուականն է, ամէնէն էականը։ Եթէ երբեք մէկ բան ընէի (արտայայտութեան միակ ձեւ մը),

●►

ան ալ նկարչուհիները պիտի ըլլար... Նկարչուհեամբ է որ միայն ամբողջովին եւ խորապէս կ'արտայայտուիմ, նկատի առնելով անոր կարելիութիւնները:

***

Պահին հետ կ'ապրիք անսահման աշխարհի մը մէջ, ուր ամբողջ մարդկութիւնը կը տրոփէ ու ձեւով մը կատարելութեան կը մատչի: Կը զգացուի մարդուն վերածնիլը՝ իր հրայրքներէն: Բարձր քաղաքականութեան արուեստն է ան:

***

Ներկայիս արուեստը կը զարգանայ անանձնական ուղղութեամբ(...) չատ կաղապար-մարդիկ, մեքենայ մարդիկ ունինք, որոնց ճաշակը կազմաւած է ձայնասփիւռէն, չարժանկարէն: Մեր օրերուն արուեստը չնչահեղձ է ,գրկուած՝ իր երաշխաւորհ առանձնութենէն: Այլեւս չի կըրնար իր մէջ պարփակուիլ, արտայայտելու համար ինչ որ Մոնթէրլան կը կոչէ "իր անհրաժեշտ բաժինը": Կը տարուի քաղաքական կամ այլ հրահանգումներէ, եւ կարելի չէ հանդիպիլ անհատական արժէքներու: Փոխանակ կենալու լուսանցքին վրայ եւ իր սրտին լռութեան մէջ վինտռելու, ժամանակակից նկարիչը խոմբի մը մաս կը կազմէ: Մինչդեռ կը խորհիմ թէ ճշմարիտ ստեղծագործութիւնը առանձնակեաց կ'ըլլայ:

***

"Իտալական" ձեւով հեռանկարը դիս կը պարտաւորեցնէ եւ կը գրաւէ: Սիրելով գիծը եւ անոր արտաբեւեռացումները՝ ամբողջովին ազատ կը զգամ այդ գիծերուն ճչգրիտ չրջանակին մէջ: Ինչ կը վերաբերի մնացեալին, իրականութիւնը իմ բնական չնչառութիւնս չէ. նիւթերս, անձերս, տեսարաններս միայն երեւակայութեանս մէջ գոյութիւն ունին: Վենետիկը ներկայացնեմ թէ գնացքներու կայարանները եւ երկաթուղիները, կամ թէ երկրագործական գործիքները –ինչ որ յաճախ կը պատահի– երբեք "ըստ բնութեան" չէ, այլ ամբողջովին ներքին չարժանկարի մը, զոր բնանկարը մէկտ գործի կը մղէ: Երբոր ձեռք առնեմ վրձինս, չատ աւելի թաթաւուն եմ Պօտըլէոէն, Էտկար Փոյէն կամ Թերար որ Ներվալէն քան իմ չօշափելի չրջանակէս:

***

Նկարելու "ձեւեր" գոյութիւն չունին: Բաղադրագիր չկայ: Արուեստագէտը մարդ մըն է, որուն փնտուտուքը վերջ չունի, ի յառաջադունէ լաւագիտակ՝ թէ երբեք պիտի չգտնէ, թէ իր հետախուզութիւնը եղր չունի, օրէնք չունի կամ թէ վարդապետութիւն՝ կառչելու համար: Եւ ի դժբախտութիւն իրեն, եթէ անոնցմէ մէկը գտնէ եւ անով տարուի, ու չյաջողի զայն ջնջել՝ մօտը կենալու համար անմեղութեան, այն ատեն իր վերջն է:

***

(Պալմիրայի մասին): *Միշտ կը տեսնեմ երկրային դրախտը որ մեռած է: Իր մէջ կը զգայի յանկարծ թէ բնակիչն էի այդ վայրերուն. ան իմ մէիջոցս էր, վեհ, մաքուր: Պալմիրայի մարդիկը իմ ընկերներս էին:*

***

(Վենետիկի մասին): *Անցեալը որ հոն էր, դառյ ինչ որ ինծի կը պակսէր... Ես Իտալացի եմ առանց Իտալացի ըլլալու:*

***

Կը հաւատամ արուեստի հին առաքինութիւններու վերածնունդին եւ վերաղարձին՝ կենսունակ ակերու, վերջին չիուն տարիներու կեղծ յառաջապահութեան հետ խզումէ մը ետք...:

...Հակառակ մեր քաղաքակրթութեան մեքենայացումին, ես պատրանքներ ունեցող անձ մըն եմ: Կը հաւատամ թէ մարդը միշտ պիտի մնայ մարդկային: Ու միշտ պիտի գտնուին անհատներ, որոնք ծովին անծայրածիր տարածութեան դիմաց կամ ծաղիկի մը առջեւ պիտի զգածուին եւ իրենց զգացումը պիտի վերածեմ գիծերու: Ու նաեւ պիտի գտնուին ուրիշ մարդեր, որոնք պիտի ունենան յուզումներ այդ գիծերը դիտելով:

***

Խորապէս տպաւորուած նկարներէս մին է "Մայր Հայաստանը"[3], զոր ամէն անգամ տեսնելուս կը վերյիշեմ մանկութիւնս:

***

Գործիս հետ ունեցած իմ ցեղային աղերսներուն անդրադարձայ Հայաստանի մէջ, ուր գտայ գիծերու վիտում, զարդանկարչութիւն եւ ճարտարապետութիւնը՝ տաճարներուն:

***

Եթէ զեռ աւելի հեռուն երթամ, պատանեկան տարիներս, Պալմիրայի եւ Բուրզերուն (Սուրիա եւ Եգիպտոս) միջեւ կը տեսնեմ նախնիքս, հայ ժողովուրդը, որ կ'օդնէ Խաչակիրներուն Սուրբ Երկիրը վերադրաւելու: Եւ կը մտածեմ այս ժողովուրդին, որ գիտցաւ հնարել Ռոման ոճը, հաստատելէ ետք աշխարհի առաջին քրիստոնեայ Պետութիւնը, այս ժողովուրդին՝ որուն վերջին թագաւորը՝ Լեւոն Զ. Լուսինեան, Ֆրանսայի իշխան, կը հանդչի Սէն-Տընիի մայր տաճարը, Ֆրանսայի արքաներուն կողքին, այս ժողովուրդը, որմէ միայն վեմ յիշատակարաններ կը մնան հողին վրայ, զոր ինք քաղաքակրթած է, ենթարկուելէ առաջ դարուս առաջին ցեղասպանութեան... եւ որ վերագտաւ իր հայրենիքէն մասնիկ մը Խորհրդային Միութեան մէջ:

(Գառզուի Ակադեմական ճառէն,
1979 Ապրիլ 4)

CARZOU travaillant sur la «Femme-arbre»
dans la partie de son «Apocalypse» consacrée à la renaissance
de la Terre.

---

1) Գառզու առաջին անգամ հրապարակ եկած է 1927ին, մասնակցելով հայ նկարիչներու հաւաքական ցուցահանդէսին, ուր գործեր ունէին Երուանդ Քոչար, Մարտիրոս Սարեան, Վարդան Մախոխեան, Ժան Ալխազեան, Ռափայէլ Շիշմանեան, եւ ուրիշներ:

2) Մօրիս Տընի (1870–1943), նկարիչ եւ գրող, հեղինակ՝ ժամանակակից արուեստի տեսութեանց: Տեսարանը եղաւ Նաբիականներուն ("Մարգարէ") խումբին, որուն մաս կը կազմէին անուանի նկարիչներ.– Սերիւզիէ, Ռոնար, Վիյար եւ ուրիշներ:

3) Կը վերաբերի Ճանիկ Աբրամեանի (1820–1879) գործին, որ առաջին անգամ լոյս տեսած է 1861ին: Պատկերը, որ վերյօրինումն էր հեղինակին նախորդ նմանօրինակ երկու գործերուն, խորագրուած էր "Հայաստան", եւ կը ներկայացնէր աւերակներու վրայ նստած հեբրարձակ Հայուհի մը: Արամեան, փարիզի մէջ ունեցած է տպարան մը: Իմ կերտած-ձուլած է իր անունով ծանօթ տառատեսակները, որոնք մինչեւ այսօր կը գործածուին:

ԳԱՌԶՈՒ

ԻՆՔՆԱԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Մնողքիս պատմուքիւնը բաւական ռոմանթիկ պատմուքիւն մըն է։ Մնած եմ Հալէպ 1907 Յունուար 1ին, զոնէ այդպէս կը կարծէի մինչև վերջին անգամ երբ քեզի հետ Հալէպ գացինք եւ այցելեցինք հայկական եկեղեցին։ Հոն հաստատեցի թէ ծննդեանս թուականը արձանագրուած է հին տոմարով։ Ուրեմն մնած եմ Յունուար 14ին։

Հայրս՝ Յարութիւն Զուլումեան առեւանդած է մայրս՝ Հայկանոյշ Թաշճեանը։ Այս պատճառով է որ անունք խոյս տուած են Տիգրանակերտէն եւ ապաստանած Հալէպ։ Այս է պատճառը Հալէպ ծնելուս։ Մնողքիս այս փախուստը այնքա՜ն մեծ դայթակղութիւն յառաջացուցած է, որ տիգրանակերտցիները իրենց վրայ երդ յօրինած են։ Մարդիկ զայն կ'երգէին նոյնիսկ ծնելէս ետք, մինչեւ իսկ 1919ին Եգիպտոս մեր մեկնումէն ետք(*), ուր մօրս ընտանիքը փոխադրուած էր Յեղասպանութենէն առաջ։ Ասոնց համար, ներառեալ ես եւ քոյրս, ժանտահարներ էինք։ Մեծ մայրս խեթ աչքով մեզ կը նայէր։ Իրեն համար մայրս գէշ բարքերու տէր մէկն էր, տեսակ մը թեթեւաբարոյ կին։

Կը թուի թէ մեծ հայրս Թաշճեան, ծանօթ ճարտարապետ մը եղած է, ուրեմն որոշ դասու պատկանող... Այո՛, իմ ալ ճարտարապետ դառնալս կըրնայ ժառանգական ըլլալ։ Յամենայն դէպս, մօրս ընտանեկան բարձր դիրքը անհամապատասխան ըլլալու էր հօրս ընկերային մակարդակին, որ արդէն եղած ըլլան անոնց ամուսնութեան... Լուսանկարիչ մը տարբե՛ր բան է յարկելի նկատուած վաճառականէ մը։

Հօրս լուսանկարչատունը կը գտնուէր քաղաքին կեդրոնական հրապարակին՝ Պապ-ըլ-Ֆրաժի վրայ, մեր տան տանիքը։ Հայրս կենսասէր մէկն էր եւ, առանց ունեւոր ըլլալու, լաւ կ'ապրեցնէր իր ընտանիքը։ Կը յիշեմ չարաթաւերջի սովորութիւնները, երբ քառանիւ կառքերու ճիւերուն սնդանոցով կ'երթայինք դաշտերը խորոված ուտելու։ կ'երգէինք, մարդիկ կը պարէին, կը նըւագէին։ Կը յիշեմ նոյնիսկ որ, համաշխարհային պատերազմէն առաջ, անգամ մը հայրս այցելեց Եգիպտոս դիս ալ հետը տանելով, ուր արդէն հաստատուած էին մօրեղբայրներս եւ մեծ մայրս։ Հակառակ տարհամոզումի փորձերու, ինք չուզեց Եգիպտոս հաստատուիլ, Հալէպի կեանքը գտնելով աւելի հեշտ։

Հալէպի մէջ աշակերտած եմ Ֆրանսական Ֆրէր Մարիստներու վարժարանը։ Վարդապետները ուզեցին որ կաթոլիկ դառնամ, ու ասոր համար ըրին զանազան խոստումներ –ձրի ուսում եւ այլ առաւելութիւններ։ Մայրս մերժեց եւ դիս քաշեց դպրոցէն. – "Ինչ որ էինք, այդպէս կը մնայինք"...։

Հօրս մահուան ճիշդ թուականը չեմ յիշեր (մեռած է 1916ին, Գ.Ք.)։ Այս այն չրջանն էր երբ Հայոց մահուան կարաւանները Հալէպէն կ'ուղղուէին դէպի Տէր Զօր։ Նոյն ատեն Հալէպի մէջ կը տիրէր թիֆիւսի համաճարակ. եւ մահերը համատարած էին։ Անկէ նաեւ մեռաւ հայրս, որ կը թուէր ըլլալ մեծ մարդ մը, զօրաւոր, դեղադէմ. ունիմ իր լուսանկարը, ես իր կողքին՝ այնքան փոքրիկ, նիհարիկ։ Մայրս վերապրեցաւ նոյն հիւանդութենէն, եւ քսլաբար չտնանակեց հօրս գործը – լուսանկարչութիւնը։ Սքողվումին անհաւատալի էր, –այդ չրջանին եւ Հալէպի պէս տեղ մը–, որ կին մը նման արհեստ մը կիրարկէր։ Այդատեն է որ օգնեցի մօրս ամէն ձեւով, նոյնիսկ երբեմն լուսանկարելով։ Անձրեւոտ օրերուն, հովանոցը կը բռնէի լուսանկարչատան մեքենային վրայ կամ յաճախորդներու գլխուն վերեւ, որ չթրջուին հողածածկ տանիքէն իջնող անձրեւէն։ Մարդիկ կու գային ընդհանրապէս անձնագիրներու կամ անցագիրներու համար լուսանկարուելու։ Կը յիշեմ որ նոյնիսկ գործով կ'երթայինք չրջակայ գիւղերը։ Ինձ այդ ատեն մայրս կ'առնէր հաւաքական լուսանկար մը, յետոյ մէկ մէկ կը կտրէինք գլուխները անջատ լուսանկարներ ընելու։

Մանկութենէս կը յիշեմ զբօսանքներս. կը խաղայի մեր բակը, նոյնիսկ մեր տանիքին վրայ։ Ունէինք հրեայ դրացիներ, որոնք մեր ծառայութեան պէտք ունէին ամէն չաբաթաւուտին. կ'երթայի իրենց տան լոյսը, կրակը վառելու, եւ այլապէս օգնելու։ Տանիքէն կը դիտէի հրապարակի ալեւելեան բազմութիւնը, ուղտերու կարաւանները որոնք կը մտնէին դիմացի կարաւանսէրայը։

Մտքիս մէջ դրոշմուած կը մնան հրապարակի կախաղանները։ Խուռնեռամ բազմութեան մը ներկայութեան, թրքական իշխանութիւնները հոն կը կախէին իրենց յանցաւոր նկատածները, որոնց սպիտակ հագուստին վրայ գրուած կ'ըլլար անոնց յանցագործութիւնը։ Չեմ գիտեր եթէ անոնց չարքին կը գտնուէին նաեւ Հայեր։ Հայոց Ջարդերու օրերուն, կ'ամրափակուէինք տան մէջ, սոսկումով լսելով փողոցէն անցնող Ջարդարար խուժանին ձայնը։ Բացառութիւն էր մայրս, որ քսլաբար կը նստէր պատուհանին առջեւ, տեսնելու համար դուրսը անցած–դարձածը։ Մեր տունը կը պատսպարուէին նաեւ բարեկամներ, որոնց մէջ կը գտնուէր երիտասարդ մը, որ չէր հեռանար։ Յիշողութեանս մէջ վառ կը մնայ ճիչս. "Պէտք է որ երթայ, չէ թէ պիտի գան մեզ բոլորս Ջարդելու"։

Մայրս զիս փրկելու համար զիս յանձնեց Պէյրութ մեկնող բարեկամներու։ Առեն մը եռք եկան –կը խորհիմ երբ Թուրքերը քաշուեցան Հալէպէն– եկան ինծի միանալու լինք եւ քոյրս՝ Տիգրանուհին։ Պէյրութէն նաւով անցանք Աղեքսանդրիա, ու ապա՝ գացինք Գահիրէ, մօրեղբօրս մօտ։ Ան է որ զիս արձանագրեց տեղւոյն Գալուստեան վարժարանը։ Փայլուն աշակերտ էի, միշտ առաջինը, եւ այդպէսով ընտրուեցայ որպէս Եղիայեան ասն չորս տարուան կրթաթոշակով, ու 1924ին մեկնեցայ Ֆրանսա։

(Անտիպ հատուած)

1973 Նոյեմբեր 17

(*) Գաղթականութենէն ետք Հալէպ հաստատուած տիգրանակերտցիները "Հայկոյին" (Հայկանոյշ) սխրագործութեան նուիրուած երգը կը շարունակէին երգել նոյնիսկ վաթսունական թուականներուն, որպէս իրենց փոլէորին մաս կազմող երգիծախառն պատմութիւն։

ՋԱՐԴԻ ԹԵՄԱՆ ԱՆԳԼԻԱԳԻՐ ՀԱՅ ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐՈՒ ԳՐԻՉՈՎ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Գրեց՝ ՄԱՐՈՒՇ ԵՐԱՄԵԱՆ

Հայ դրագէտ մը էտկար Հիլզընրաթին հարց կու տար մտերիմ զրոյցի մը ընթացքին.

– Բայց ինչո՞ւ հայկական Ջարդերը, երբ Հոլոքոստը ձեր գրիչին կը սպասէր։

Հարցումը կ'երթայ Հիլզընրաթի 1989ին լոյս տեսած վէպին՝ "Վերջին մոքին հէքեաթը"ին[1], որ իր նիւթը կ'առնէ հայկական Ջարդերէն եւ ցեղասպանութենէն։

Ջունինք լեհ–հրեայ հեղինակին ճշդրիտ պատասխանը. ինչ որ ունինք անոր խօսակիցին՝ հայ դրագէտին պատմածն է.

– Ես այնքան խորունկ թաղուած եմ պատմութեանս ցաւին մէջ, – կ'ըսէ Հիլզընրաթ, – որ չեմ կրնար զայն գրականութեան վերածել։

Անշուշտ խօսքը ո՛չ յուշագրութեան մասին է, ոչ՝ վաւերագրութեան, այլ գեղարուեստական գրականութեան։

Երբ գեղարուեստական գրականութիւնը որպէս առանցք արուեստը ունի, մինչ Ջարդի նման երեւոյթ մը ճիշդ հակառակ բեւեռին կը կանգնի, քանական կը դառնայ անկարելիութիւնը գրականութեամբ Ջարդը պատկերելու առաջադրանքին։ Կարելի՞ է հետեւցնել, որ Ջարդ և արուեստ հաւասարումի չեն գար, թէեւ հայկական Ջարդերը "արուեստ"ով իրագործուած են, անմարդկային սահմանները ծայրագոյնի տանելով։

Վերջին մէկ–երկու տասնամեակներուն ամերիկեան գրական հրապարակը ողողուեցաւ անգլիագիր հայ հեղինակներու ա՛յն գործերով, որոնք Ջարդը ունէին որպէս նիւթ։ Այսպէս՝ Փիթըր Նաճարեանի «Daughters of Memory» (1986), Մարք Արաքսի «In My Fathers Name» (1996), Նէնսի Գրիգորեանի «Zabelle», Միշըլին Ահարոնեան Մարգոմի «three apples fell from heaven» (2002) վէպերը, Փիթըր Պալաքեանի «The black dog of fate» յուշագրութիւնն ու Տայանա Տէր Յովհաննէսեանի բանաստեղծութիւնները նոր տուղտութիւն մը հաստատելու եկան ամերիկահայ անգլիագիր հեղինակներուն մօտ։

Հայ–ամերիկեան գրականութեան մէջ արդէն անուն դարձած Փիթըր Նաճարեանի (վիպագիր) եւ Տայանա Տէր Յովհաննէսեանի (բանաստեղծուհի) գրութիւններուն ճիշդ կեդրոնը ցեղասպանութեան մութ կորիզն է ("Արեւին ճիշդ կեդրոնը մութ ըլլալու է..." Վահէ Օշական)։ Այս երկու անուններէն ետք արդէն սերունդ մը հայ–ամերիկացի գրողներ կը թուին չրջանցած ըլլալ այդ կորիզային մութը։ Անոնց մասին է մեր խօսքը։

Գրեթէ քառորդ դար առաջ գրուած իր յօդուածին սկիզբը Նոնա Պալաքեան հետեւեալը կ'ըսէ այդ չրջանին հրապարակ իջած հայ–ամերիկացի գրագէտին համար.

"Պէտք էր ամբողջապէս ամերիկեան չրջապատին պատկանէր, ամերիկացի ընթերցողին հետաքրքրական ըսելիք մը ունենալու համար. միաժամանակ սակայն պէտք չէր կորսնցնէր իր ճշմարիտ խառնուածքը, որ կը կազմուէր իր հայկական անցեալէն եւ ամերիկեան ներկայէն"[2]։

Այստեղ չեչոը "ճշմարիտ խառնուածք"ին վրայ է, ուր հաւասար ներկայութիւն ունին "հայկական անցեալն ու ամերիկեան ներկան"։

Այսօր սակայն այդ "հայկական անցեալ"ը, որպէս էութենական ներկայութիւն դադրութիւն չունի, որովհետեւ քանի որ հաւաքական ապրում էր որպէս հետեւանք հաւաքական փորձառութեան մը (Ջարդ եւ աքսոր), արդէն դադրած է դադրութիւն ունենալէ հայ–ամերիկացի գրագէտին համար։ Ջկայ այն, զոր Ն. Պալաքեան կը բնորոշէ որպէս "ազգային ժառանգութեան ուրոյն մթնոլորտ"։

Յօդուածին մէջ տիկին Պալաքեան ըզգայլ կերպով կը հաստատէ հայ գրողներուն բերած "նոր չեչոը" ամերիկեան գրականութեան։ Այսօր ճիշդ հակառակն է, որ տեղի կ'ունենայ՝ ամերիկացի գրողներ, որոնց հայութիւնը կը կապուի զայն որպէս "ծագում" ընդունելուն (հոսկէ "ծագումով հայ ամերիկացի" բնորոշումը կարգ մը արուեստագէտներուն, ինչպէս Ուիլիըմ Սարոյեանին կամ Աբըհլ Կորքիին), նոր չեչոտ մը կը բերեն Ջարդին չուրջ եղած գեղարուեստական գրականութեան։

Սակայն հակառակ այս տարբերութեան, գիծը որ կու գայ Սիւրմէլեանէն, կը շարունակուի այսօր եւս՝ ինչ որ կը գրուի Ջարդին մասին ա՛յս գրագէտներուն կողմէ, չատ աւելին է, քան սոսկական ներկայացումը կամ պաշտպանութիւնը հայկական Ջարդերուն եւ հարցին՝ այդ գրականութեան առանցքը "տիեզերական հարցն է մարդկայինին եւ արդարութեան"[3]։

Տիկին Պալաքեան իր յօդուածին մէջ կ'անդրադառնայ վեց հեղինակներու, որոնցմէ չորսը ԱՄՆ ծնած են, սակայն բոլորին ալ միջավայրը, որպէս չրջապատ թէ հոգեվիճակ, խիստ հայկական եղած է, քան մը որ լրիւ կը հակադրուի այսօրեան հայ–ամերիկացի գրագէտներու միջավայրին։

Այս վէպերն ու գրութիւնները գրեթէ բոլորն ալ նոյն սկզբնակէտը ունին՝ լռութիւնը, որ կը չրջապատէ Դէպքը, Աղէտը. մեծ հայրերուն եւ մեծ մայրերուն լռութիւնը. այդ լռութեան անհասկնալի բնոյթը, խորհրդաւորութիւնը, որոնք կ'առաջնորդեն հարցաքրումներու, հարցաքրումները՝ պրպտումի եւ researchի (անշուշտ ամերիկեան grantներով վճարուած), եւ ի վերջոյ՝ երկի ծնունդին։

1 – Առաջին եւ գլխաւոր հարցումը որ կը ծագի եւ ինքզինք կը պարտադրէ՝ ինչպէ՞ս կարելի նման սարսափ լռել (անշուշտ կայ այս հարցումը ջրող միւս հարցումը՝ ինչպէ՞ս կարելի է նման սարսափ խօսիլ։ Սակայն Ամերիկա ծնած – մեծցած անգլիագիր հայ գրողները իրենց ստացած կրթութեամբ, պիտի չհարցնէին զայն)։ Այս հարցումին պատասխանը վեր կ'առնէ մարդոց որոշ տեսակի մը հոգեբանութիւնը, կամքը, հաւատքը, եւ կը կապէ այս վէպերուն ենթահողը, որուն վրայ բարձրացած վիպական կառոյցը ինքզինք կանգուն կը պահէ։

Այս յաջողութեան մէջ դեր ունի հեղինակին ոչ–գործօն ներկայութիւնը։ Արդէն ընդունուած իրողութիւն է, որ գիրք մը հրատարակուելէն ետք, կը դադրի հեղինակին սեփականութիւնը ըլլալէ, եւ կը սկսի իր ուրոյն կեանքը ապրիլ։ Որքան ալ ճիշդ ըլլայ ասիկա, ներքին կապը միշտ ալ գոյ կը մնայ հեղինակին եւ երկին միջեւ։ Կարգ մը երկերու պարագային այս կապը բացայայտ կ'ըլլայ, մինչ այլ երկերու պարագային ինքզինք կրնայ մոռցնել։

Կայ նաեւ այն պարագան, երբ երկ մը դուրս է հեղինակին անմիջական ներաշխարհէն որպէս դիպաշար կամ եղելութիւն, իսկ հեղինակէն երկին գացող կապը կը խարսխուի միայն ստեղծագործ երեւակայութեան վրայ։ Այս է պարագան Ֆ. Հիլզընրաթին, եւ որոշ չափով՝ հայ ամերիկացի միւս գրողներուն։

Հիլզընրաթ իր վէպը կը հիմնէ քսան տարուան պրպտումով ձեռք բերուած վաւերական դէպքերու եւ մանրամասնութիւններու վրայ, որոնք անմիջական կապ չունին ի՛ր ժողովուրդին պատմութեան կամ հոգեբանութեան հետ։ Այսինքն այդ դէպքերը չունին բարոյական անհրաժեշտութիւնը, որպէսզի կարենան

●▶

իշխել հեղինակին վրայ եւ զինք առնել իրենց քաոսին մէջ:

Նոյնն է պարագան անգլիագիր հայ հեղինակներուն, որոնց մեծ տոկոսը ծնած է ԱՄՆ, յաճախ ծնողներէն միայն մէկը հայ եղած է, եւ որոնք ապրելով կիսով կամ ամբողջովին ամերիկեան շրջապատի մէջ, եւ միշտ անգիտութեամբ "պաշտպանուած", չատ ուշ, դրսեցիի մը պէս լսած են հայկական ջարդերուն մասին, որովհետեւ անոնց մեծ հայրերն ու մեծ մայրերը "իրենց անցեալին եւ իրենց զաւակներուն կամ թոռներուն միջեւ լռութեան վարագոյր մը քաշած են. խոցած են այդ անցեալին տանող որեւէ անցք, տուներուն մէջ միայն անգլերէն խօսելով..."[4]: Հետաքրքրական է օրինակ հայ-ամերիկացի վիպագրուհի Լորա Գալփաքեանի խօսքը ճիշդ այս հարցին առընչութեամբ.

"Ուրեմն ո՞ւր երթամ հարցումներուս պատասխաններ գտնելու ասկէ ետք, իմ անցեալիս եւ լռութեան, ընթերցումներուս եւ գրական չնորհներուս, գրագէտի իմ յանդգնութեանս կապուած: Եւ ինչո՞ւ մինչեւ հիմա այս հարցումներուն չեմ անդրադարձած իմ գրականութեանս մէջ: Թերեւս պէտք էր սպասէի, որ մանչերս մեծնային՞, նման վէպ մը գրել կարենալու համար: Ինչպէ՞ս պիտի կարենայի քովի սենեակէն հասնող զաւակներուս անմեղ ձայները ներդաշնակել Հայկական Ջարդերուն հետ: Թերեւս պէտք էր մեծնայի, աւելի իմաստուն դառնայի, թէեւ ոչ այնքան, որքան Հելէն Գալփաքեանը (հեղինակին հօրենական մեծ մայրը, Մ.Ե.), բայց թերեւս ժառանգորդը իր ուժեղ կամքին, միաժամանակ ըլլալու համար այնքան զօրաւոր, կարենալ վիճելու իր լռութեան դէմ"[5]:

Ա.յս հեղինակներուն համար Եղեռնը այնքան հեռու դէպք մը եղած է, որքան ոեւէ ամերիկացի պրոդի: Ցետոյ երբ որոշ տարիքի մը իմացած են անոր մասին, հարցին մօտեցած են աւելի մտածումի եւ տրամաբանութեան, քան՝ ապրումի ճամբաներով:

Տակաւին կայ այլ ազդակ մը, որ թէեւ անմիջականօրէն կապ չունի գրականութեան հետ, բայց մեծ ազդեցութիւն կ'ունենայ այս գրողներուն վրայ՝ ուշադրութիւնը որուն կ'արժանանան, ջարդին առընչուող իրենց առաջին երկին լոյս ընծայումին հետ: Այս ուշադրութիւնը միայն հոգե-բարոյական չէ, այլ յաճախ նաեւ նիւթական, ինչպէս Anahid տարեկան գրական մրցանակը, որուն պարգեւը հինգ հազար (5000) ամերիկեան տոլար է, "Երկինքէն կողովով իջած", ինչպէս ըսաւ Միշըլին Ահարոնեան Մարգոմը մեր իմ գրոյցի մը ընթացքին:

Տակաւին, Հայերուն մօտեցումի կերպը հայ-ամերիկացի գրողներուն ամբողջովին այլ եղած է ի սկզբանէ: Մինչ Հայերը պէտք է ամէն բան անհատոյց ընեն, "ազգային պարտականութեան" եւ "ազգային գոհողութեան" անունով, Փիլբըր Նաճարեան օրինակ պարզօրէն եւ չչմեզնող անկեղծութեամբ կ'ըսէ, թէ 1986ին իր «Daughters of memory» գիրքին հրատարակութենէն ետք, "անոնք ինծի նոյնիսկ հարիւր տոլար պիտի տային, որեւէ նիւթի չուրջ չատախօսելու համար" կամ՝ "կը վճարէին ինծի պարզապէս որ իրենց հետ բամբասէի"[6]:

2 – Երկրորդ կէտը, ուր կը մխանան հայ-ամերիկացի գրողները, լեզուն է, կամ՝ հայերէնին անգիտութիւնը· հայերէնը իրենց համար եղած է "գաղտնիք"ին լեզուն, այն լեզուն, որով իրենց մեծ ծնողները խօսած են: Մէկ կողմէ իրենք, Ամերիկա ծնած այս հեղինակները ուզելով լրիւ մերուիլ ամերիկեան շրջապատին, բաւարար ճիգ չեն թափած սորվելու զայն, միւս կողմէ՝ ծնողները չեն ուզած անոնց սորվեցնել այն լեզուն, որ անմիջականօրէն կը կապուի անցեալին, այսինքն յիշատակներուն ամէնէն դժխեմին: Լեզուն մոռացութեան տալով, հոգեբանօրէն իրենք զիրենք համոզած են, որ ձերբազատ կը մնան յիշատակներուն չաճախանքէն եւ անդոհանքէն:

3 – Մեծ հայրերուն լռութեան պատը քանդելը սակայն բնաւ պայմանաւոր չէ եղած հայերէն լեզուի իմացութեամբ, այն պարզ պատճառով, որ գոյութիւն ունին, Ջարդերէն անմիջապէս ետք նոյնիսկ, օտարներու կողմէ գրուած մեծ թիւով վաւերաթուղթեր (Մորկընթաու), յուշագրութիւններ (Մարիա Ճէյքըպսըն), նամակագրութիւններ (զանազան երկիրներու դեսպաններու կողմէ իրենց պետութիւններուն ուղարկուած) եւ այլ փաստաթուղթեր: "Ցիշողութեան թել"ը հայ-ամերիկացի հեղինակներուն մօտ կորցուած ըլլալուն, անոնք պրպտումով ձեռք պիտի ձգէին "դէպքեր"ուն իմացումը:

4 – Ասիկա մեզ կ'առաջնորդէ չորրորդ կէտին, զոր կ'ուզեմ ընթերցողին ուշադրութեան յանձնել՝ առարկայական մօտեցումը, որ կ'իյնէ հայ-ամերիկացի գրողներուն երկերուն մէջ:

Միջին Արեւելքը եղած է այն տարածքը, ուր Ջարդէն վերապրողներուն մեծ մասը կայք հաստատած է, մինչ փոքր տոկոս մը միայն չարունակած է երթը, հասնելու համար Արեւմուտք եւ ԱՄՆ:

Միջին Արեւելք մնացողները, ըլլան անոնք վերապրողներ թէ անոնցմէ եկած սերունդը, փորձած են չյիշել մօտիկ անցեալը ,մոռնալ այդ հողերուն վրայ կատարուածները, եւ մխիթարուիլ ներկայով ու գալիքով: Եթէ հեռուէն Ջարդին մասին լսելն ու իմանալը ցաւ էր, Միջին Արեւելքի հողերուն վրայ, զէմ-զէմ երմներուն մէջ եւ չուրջ ապրիլը ճնճճերիլ էր:

Աւոր ամէնէն ցայտուն օրինակը հեռաեւալն է· Եփրատի աւազանին չուրջ ապրող եւ անոր ջուրը խմող Հայերը կա՛մ պիտի հրաժարին այդ ջուրը խմելէ եւ ծարաւէն մեռնին, կամ պիտի հրաժարին յիշելէ, թէ ինչե՛ր նետուած ու թափուած են հոն, ինչե՛ր կատարուած են այդ ջուրերուն մէջ: Այս օրինակը պատահական չէ, եւ չատ խորունկ, հոգեբանական վիճակի մը ձեւաբանումն է:

Ջարդը, "ներսէն", գրուած է գրիչովը հայ – ամերիկացի գրագէտներու, որոնք արդէն "դրսեցի"ի հանգամանք ունէին, եւ կրնային հարցը արծարծել "դուրսէն", իր ամբողջ խորութեամբ:

Այս "դուրս"ը սակայն անտարբերութիւնը չէ ամբողջական օտարին, որովհետեւ հեղինակներէն իւրաքանչիւրը կը դրէ իր մօտիկ մէկ հարազատին՝ մօր, մօրաքրոջ կամ մեծ մօր մասին: Բոլորն ալ "հերոս" բառը կու տան իրենց հարազատին: Ջարդերուն անպատկերելի խժդժութիւններէն աւելի, անոնց տոկալու եւ մահին դիմադրելու հերոսութիւնն է, որ կը համայէ այս հեղինակները առաջին հերթին:

"Արդեօ՞ք 2015 թուականին հայ ծագում ունեցող Ամերիկացիները պիտի յիշեն հարիւր տարի առաջ, հեռաւոր երկրի մը մէջ տեղի ունեցած դէպքերը, թէ՞ այդ բոլորը անկապ բաներ պիտի թուին իրենց ԻԱ. դարու կեանքերուն հետ"[17]:

Երբ հարցումը կը դրուի, կը նշանակէ թէ այլընտրանքի առիթ կը որուի: Այս պարագային ոսկեայ այլընտրանքը՝ յիշե՞լ թէ մոռնալ Ջարդերը, ոչ միայն անսովոր, այլ անընդունելի է: Այս հարցումն ու անոր հետեւանք եղող ընտրութեան կարեւորութիւնը հարցի մը առընչութեամբ, որ ո՛չ մէկ հարցադրումի ենթակայ է, ցոյց կու տայ, թէ որքա՛ն դուրս են հայ-ամերիկացի գրողները այս հարցէն:

Անչուշտ հարցը իրապաշտ ըլլալու, երեւոյթներուն տրամաբանութեամբ եւ ոչ զգացումներով մօտենալու համոզումէն կը ծագի· այս յօդուածին մէջ հեղինակը ինք կը խոստովանի·

"Մեծցեր էի դէպքերէն անտեղեակ, բայց նաեւ զգացականօրէն անոնցմէ անկախ"[18]:

Այս կեցուածքը, որ գրեթէ բոլոր հայ-ամերիկացի գրագէտներուն համար ալ նոյնն է, եթէ որոշ ժխտականութիւն մը կը պարունակէ Ջարդին եւ անոր յիշատակին հանդէպ, միւս կողմէ հայ-ամերիկացի հեղինակներուն կ'ապահովէ այն հեռաւորումը, որ անհրաժեշտ է հարցը գեղարուեստականօրէն ներկայացնելու համար:

Միշըլին Ահարոնեան Մարգոմ հարցազրոյցի մը ընթացքին չատ հետաքրքրական բան մը կ'ըսէ գրականութիւն–պատմութիւն առընչութեան մասին.

"Գլխաւորը այն է, որ ես կը հաւատամ թէ լաւագոյն գրականութիւնը ճշմարտութիւնը կը ներկայացնէ այնպիսի հմտութիւնով ձեւով, զոր պատմութիւնը չատ յաճախ չընէր"[7]:

Այսօր հայ-ամերիկացի գրագէտը կըրցած է ունենալ մտածումի այն ազատութիւնը, զոր կը ցանկայ նաեւ անոնց՝ Հայերուն (կարծես ինք անոնցմէ մէկը չըլլար...).

"Անոնք պէտք է ազատ ղեկն դէպի ա-ռաջ նայելու, պէտք չէ մոռնան, բայց պէտք է ներեն"[9]:

Բայց այս գրագէտներուն երկերէն քանի՞ն է, որ գեղարուեստականօրէն յաջողած կրնանք համարիլ: Դժբախտաբար հազիւ քանի մը հատը միայն այն տասնեակ մը գիրքերէն, որոնք կ'իյնան ամերիկեան հոսանքին մէջ, եւ գեղարուեստը մոռցած, կը փորձեն հետաքրքրական դառնալ, յաջողելու համար գրական չուկային մէջ:

Այս գրականութիւնը, որ վեր կ'առնէ անձնական–ընտանեկան յուշերը, ազգային խարկանք կու տայ ընթերցողին, բայց մանաւանդ հեղինակին:

"Երկինքէն երեք խնձոր իյնէ"
("three apples *fell* from heaven")

Այս բոլորին որպէս օրինակ կը ներկայացնենք Միշըլին Ահարոնեան Մարգոմի գիրքը՝ "Երկինքէն երեք խնձոր իյնէ"[10]:

Ահարոնեան Մարգոմի այս գիրքը ոչ փիլբը Նաճարեանի վէպերուն կը նմանի (որոնք հիմնուած են մօրմէն լսուած պատմութիւններուն վրայ), ոչ ալ փիլբըր Պալաքեանի յուշագրութեան: Գեղարուեստական գրականութիւն է, պատում թերեւս, որովհետեւ չամբողջացներ վէպի կամ պատմուածքի պայմանները:

Միշըլին Ահարոնեան Մարգոմ (Ահարոնեանը մօրը մականունն է, իսկ Մարգոմը՝ ամերիկացի հօրը) Սաուտի Արաբիա ծնած եւ ԱՄՆ հասակ նետած գրող մըն է, որուն առաջին գիրքն է ասիկա, առաջինը եռահատորի մը, որուն երկրորդը արդէն լոյս տեսած է "Երազկոտ տըղան" (The daydreaming boy)[11] խորագրով, իսկ երրորդը մամուլի տակ է:

"Երկինքէն երեք խնձոր իյնէ" ճօնը "նէնէին եւ տէտէին" է, անոնց, որոնք ապրած են արհաւիրքին ձմեռը, բայց նաեւ տեսած "նորից" եկող "աննման գարուն"ը:

Խորագիրը քանի մը յղումներ ունի· այս խօսքը գրեթէ բոլոր հայկական հէքեաթներուն աւարտը կը նշէ՝ "Երկինքէն երեք խնձոր իյնաւ, մէկը ըսողին, մէկը լսողին, մէկն ալ այս հէքեաթը սուտ է ըսողին": Թէեւ խօսքին ամբողջութիւնը չէ յիշուած, բայց մեզի, Հայերուս համար չատ յստակ է, թէ "սուտ է ըսողին" յղումը այստեղ ուր կամ որո՞ւ կ'երթայ: Գիրքին տարածքին կը հանդիպինք "տարաճայնութիւն, յերիւրանք" (rumour) բառին· արդէն ամէնէն առաջին հատուածը ա՛յդ ունի որպէս խորագիր՝ "այս է պատմութիւնը, զոր յերիւրանքը կը դրէ": Այս "յերիւրանք"ը որոշ հեղնութեամբ մը օգտագործուած է, ակնարկելով Քրըքական յամառութեան, հայկական Ջարդերը "յերիւրանք" նկատելու, երբ աշխարհի մեծ պետութիւններուն արխիւներն իսկ այդ Ջարդերը հաստատող մեծ թիւով փաստաթուղթեր կը պարունակեն:

Խորագրին տարբեր դիրքերով գրուած իննկան բառը ուշադրութիւն կը գրաւէ եւ առընչութիւններ կը յուշէ՝ իննկան, հեղինակուհիին երեք մօրեղբայրները, անոնք, ամբողջ ժողովուրդ մը:

Մխունկ Մի Ֆիմէն մեջբերումով հեղինակուհին իր տեղը կը ճշդէ պատմութեան առջեւ, անկէ ներս մտնելէ առաջ՝ "Տեսած չըլլալ, բայց ժառանգել":

Գիրքը մանր, երբեմն մէկ էջի չափ կարճ պատումներու ամբողջութիւն մըն է: Այդ պատումներուն դիտանկիւնը ոչ միայն տագնապ եւ ցաւ կը պատճառէ, այլ գիրքին կու տայ գեղարուեստական իր առաջին յատկանիշը: Պատումները գրուած են կերպարներուն ներաշխարհէն, անոնց ձայնով, անոնց դիտանկիւնէն: Այսինքն Ջարդը գրուած է կատարսիսի պահուն իսկ, զայն ապրող կերպարներուն ընդմէջէն, խորունկ, ոսկորին հասնող երեւակայութեամբ, որ պատումը վաւերականօրէն իրաւ կ'ընծայէ, այնպիսի լեզուով մը, որ միաժամանակ բիւրտ է եւ բանաստեղծական:

Տարբեր կերպարներու ներաշխարհը էջին վրայ կ'ուրուագծուի ոչ թէ ենթագիտակցութեան հոսքի խաղաղ քաոսով, այլ կարճ, խիտ ու խիստ նախադասութիւններով, որոնք կը մատնեն սարսափին տիրապետութիւնը միտքին վրայ:

Անմոռանալի, կեանքին մնացեալ օրերը ընթերցողին հետ ապրող կերպարներ են Սարգիսը, Մարիճան, Անակիւլ–Ֆաթման, Ժանտարմը, նոյնիսկ Պոզմաչէնի չուները:

Սարգիսը զարգացած երիտասարդ մըն է, որուն մայրը զինք աղջկայ հագուստներով ծպտած եւ պահած է տան ճեղուները, ուր կամաց–կամաց հաւասարակշռութիւնը կը կորսնցնէ, "քերթուածները" կը սկսի գրել, եւ ինքզինք կղկղանքի քերթող կը հռչակէ (writer of the caca poems). Ինչպէս օրինակ "Սաղմոս 151"ի մէջ:

Մարիճան, զոր Ջարդի օրերուն Մուսթաֆային կին կ'առնեն, բայց յետոյ պերճաղիճ կը դառնայ, երբ կը լսէ զինուոր գացած Մուսթաֆային մահը, կ'ողբայ իր կեանքն ու ինքզինք·

"Մուսթաֆան ա՛լ պիտի չվերադառնայ պատերազմէն. հապա ո՞վ պիտի գայ զիս սպաննէ..."·

"Պոզմաչէնի պատմութիւնը ըստ տեղի չուներու յանկերգին" բաժինը գրուած է սահմռկեցուցիչ պարզութեամբ եւ անտարբերութեամբ: Պոզմաչէնը, որ Խարբերդէն 8–9 քմ. հեռաւորութեան վրայ գտնուող Բաշմաչէն գիւղն է, եւ որ երբեմն Պըտմըշէն որպէս յիշուած է, այստեղ փոքր տառափոխութեամբ մը կը միացընէ պոզմա – աւերել թրքերէն բառ, չէն հայերէն բառին, նշելով հակադրութիւնը, կամ ուզելով յուշել ի սկզբանէ աւերուածի խմաստը, որ կրնայ նաեւ վերաբերիլ ի սկզբանէ աւերումի ծրագրումին:

Թուրքի կերպարը կը գտնենք Թուրքի մը միամիտ խոհերուն մէջ, «Un bon gendarme» հատուածին մէջ· այստեղ չկան անչուշտ Ց. Օշականի խորունկ վերլուծումն ու պատմական յղումները, բայց գրութեան պարզութիւնը ինք այնքան ազդեցիկ է, որ կրակով կարծես կը տաղէ այդ կերպարը ընթերցողին միտքին մէջ: Այս հատուածը, Սարգիսին նուիրուած հատուածներուն հետ, թերեւս դիրքին ամէնէն աւելի ճնշող բաժիններն են: Թուրք ժանտարմային նկարագրութիւնը կու գայ ներսէն, իր մենախօսութեան ընդմէջէն, պարզ, նոյնիսկ պարզունակ բայց եւ անմարդկային մտորումներով: Ցստակ է, որ թրքութիւնը սերունդէ սերունդ կենսաձեւով փոխանցուած վիճակ մըն է, որ այդ ժողովուրդին անդամները ի վերջոյ կը հասցնէ ուրիշը չարչարելու եւ արեան հեղումը վայելելու հիւանդագին համոյքին: Աւոր դիտակցութեան ամբողջական չգոյութիւնը կը չեչտէ ահաւորութիւնը կացութեան:

Միւս կողմէ՝ Սարգիս Հայու յատկանիշերը իր մէջ ամփոփող կերպար մըն է իր ընկերասիրութեամբ, մչակուած միտքով եւ արուեստի հանդէպ ունեցած սիրով:

Մարգոմի այս գիրքը խորապէս գեղարուեստական է· այնտեղ չեչտը գրուած է ոչ թէ պատմուածքին, որ խորքին մէջ արդէն ծանօթ է, այլ պատումի ձեւին, օգտագործուած լեզուին եւ վիճակներու խորացումին վրայ: Այլ խօսքով՝ Մարգոմի համար առաջնահերթը կարծէք Ջարդը բառով ըսելու, Ջարդին բառային համազօրը գտնելու փորձն է:

Մ. Ե.

---

1) Էտկար Հիլզընրաթ, "Վերջին մըտիքն հէբեաթը", 1993 Երեւան, "Նայիրի" հրատարակչութիւն, թարգմանութիւնը Լիլի Տէր Միհրտեան:

2) The armenian-american writer Nona Balakian, New York, 1958.

3) Նոյն տեղը, էջ 5:

4) Լորա Գալփաքեան, Ararat vol. XLV Nº 177 Winter 2004 Anahid awards issue, էջ 17:

5) Նոյն տեղը, էջ 18:

6) Նոյն տեղը, էջ 33:

7) "Will they remember?" Paul Ignatius, Ararat, Nº 3 Summer 2002, էջ 35:

8) Նոյն տեղը, էջ 37:

9) Նոյն տեղը:

10) «three apples *fell* from heaven», Micheline Aharonian Marcom, Riverhead Books, New York, 2001 hardcover. 264 p. Մեր յղումները 2002ին հրատարակուած թղթակազմ օրինակէն են:

11) «The daydreaming boy», Micheline Aharonian Marcom, Riverhead Books, New York, 2004.

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch» — 83 rue d'Hauteville 75010 Paris — Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : Nº 0609 K 84976

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 6
MARDI
6 SEPTEMBRE
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱԽԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար· 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթաթերթի առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ՏԱՐԻ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21·272 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 81e ANNEE — N° 21·272

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱԿԱՏ

ԼՂՀ

ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆԸ 14 ՏԱՐԵԿԱՆ Է

Սեպտ· 2ին, ԼՂՀ Անկախութեան տօնին օրը, նախագահ Ա· Ղուկասեան ուղերձով մը դիմած է ժողովուրդին: Ցուղերձով մը դիմած է ժողովուրդին: Ցուցնելով նախ խորհրդարանական ընտրութիւնը ան ապացոյց նկատած է միջազգային հանրութեան կրկնուած ըլլալով հանդերձ դրծնապէս կայացած ու եւրոպական չափանիշերով իր շատ մը դրացիները ետ ձգած պետականութեան կայացումին: Ան կրկին հաւատած է Բաքուի հետ հակամարտութիւնը բացառապէս խաղաղ ճամբով կարգաւորելու ԼՂՀ իշխանութիւններուն ձգտումը, աւելցնելով որ պէտք է վստահ ըլլալ որ ոչ ոք կրնայ խլել անդարմանելի կորուստներու գնով նուաճուած անկախութիւնը: "ԼՂՀ Պաշտպանութեան բանակը ի զօրու է արժանի հակահարուած տալ բոլոր ըրանց, ովքեր կը փորձեն ոտնձգութիւն կատարել մեր հայրենիքի ճակատամարտ" ըսած է Ա· Ղուկասեան:

Նախագահը ուղերձին մէջ անդրադարձած է նաեւ Հայաստանի ու Սփիւռքի օժանդակութեան առանց որուն, ինչպէս ըսած է, Ղարաբաղի պետութիւնը չէր կրնար ըլլալու: Թէեւ, աւելցուցած է, ներկայիս լրիւ կերպով օգտագործելի չէ Հայաստան - Արցախ - Սփիւռքի քաղաքական եւ տնտեսական ներուժը, յատկապէս ԼՂՀ ճանաչումին մէջ:

Նոյն օրը պինուորական տողանցք կատարուած է Ստեփանակերտի կեդրոնական փողոցներէն, ապա պետական ատեանին ու ժողովրդական բազմութիւններ դիմած են Ցուչահամալիր, ծաղիկներ, ծաղկեպսակներ զետեղած: Մասնակցած է նաեւ Հայաստանի պատուիրակութիւնը, նախագահ Ռ· Քոչարեանի ղեկաւորութեամբ: Երկու պետութիւններու նախագահները ծաղիկներ դրած են նաեւ ԼՂՀ Դերագոյն Խորհուրդի առաջին նախագահ Ա· Մկրտչեանի շիրիմին:

Երեկոյեան, Վերածնունդի հրապարակին վրայ տեղի ունեցած է համերգ մը որուն ատարտին կատարուած է հրախաղութիւն:

*
**

ԱՐՑԱԽԻ ՎԵՐԱՄՈՒՏԸ

ԼՂՀ հանրակրթական 234 դպրոց, պետական եւ ոչ պետական ուժի բարձր ուսման հիմնարկութիւն, հինգ մասնագիտական միջնակարգ վարժարաններ Սեպտեմբեր 1ին իրենց դուռները բացած են շուրջ 28 հազար աշակերտի առջեւ: Վերջին տասը տարուան ընթացքին Արցախի մէջ բացուած է 45 դպրոց, հիմնական նորոգութիւն կրած 47 պետական շէնք: 50 դպրոց նոր կարասիով կահաւորուած է: Նախատեսուած է մինչեւ 2009 լրացնել դպրոցական շինարարութիւնը, 2010ին ուսուցչի միջին աշխատավարձը մօտեցնել 100 հազար դրամի (շուրջ 200 տոլար): Գալ տարուան պիւտճէով կը նախատեսուի ուսուցիչներուն աշխատավարձը 58 հազար 800 դրամ ընել· իսկ կրթական լման պիւտճէն կը կազմէ 4 միլիառ դրամէն աւելի:

«ԿԻԼԻԿԻԱ» ՆԱԽՈՒՆ ԱՆՁՆԱԿԱԶՄԸ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՄՕՏ

Նախագահ Ռ· Քոչարեան Սեպտ· 1ին ընդունած է "Կիլիկիա" առագաստանաւուն

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՎԵՐՋՆԱԳԻՐԸ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Թուրքիոյ Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան օրակարգով Նիւխորթի հանդիպումին երկրորդ օրը Արտաքին գործերու նախարար Ա· Կիւլ վերջնագիր մը տուած է իր խօսակիցներուն: Միութեան երկիրներուն Արտաքին գործերու նախարարներուն հետ կայացած հանդիպումին Եւրոպացիները ապահովութիւն ըրած են Թուրք նախարարին թէ Հոկտ· 3ին իր երկրին հետ բանակցութիւններու ըսկիզբը խնդրոյ առարկայ չէ, սակայն Անկարա պէտք է ընդունի իր նաւահանգիստները բանալ կիպրական նաւերու առջեւ: Եւրոպական Միութեան ընդլայնումի պատասխանատուն Օլլի Ռէնն դիտել տուած է թէ այդ պահանջը սակարկելի բան չէ, որպէս թեկնածու երկիր Թուրքիոյ պարտաւորութիւնն է կատարել այդ յանձնառութիւնը: Ան չեշտած է· "Այս հարցը Եւրոպական Միութեան կարմիր գիծը կը հանդիսանայ":

Այս պնդումին բաւական ուղղակի հակադարձութիւն է այն յայտարարութիւնը զոր Ա· Կիւլ ըրած է անդլիական Էֆոնոմիսթ թերթին, ըսելով "Եթէ Եւրոպական Միութիւնը ամբողջական անդամակցութենէն տարբեր բան առաջարկէ մեզի, կամ նոր պայմաններ դնէ, այլեւս անվերադարձ կերպով վերջ կը դնենք այս հոլովոյթին, կը մեկնինք": Աւելցուցած ալ է· "Ոչ ոք պէտք է սպասէ որ Թուրքիա նոր զիջումներ յանձն առնէ: Ըրած է արդէն իրեն բաժին ինկածը ու նոյն կեցուածքը կ'ակնկալէ Միութենէն":

Վարչապետ Թ· Էրտողան ալ որ Նափոլիի մէջ ստացած է Միջերկրականեան հիմնարկներու 2005ի մրցանակը, պարզաբանած է նոյն նիւթին մասին:

Ան միայն քանի մը երկրի չանքը նկատելով Եւրոպական Միութիւնը "Քրիստոնեաներու ակումբ" ցոյց տալու կեցուածքը, ըսած է թէ Եւրոպան պարտի իրականացնել քաղաքակրթութիւններու միանալու միութիւնը եւ անոնք որ կը խոչընդոտեն, պիտի չկարենան ատոր հաշտեցողը վճարել: "Մեր անդամակցութեամբ 1,5 միլիառնոց իսլամ աշխարհը կրնայ առիթը գտնել Եւրոպայի հետ ամբողջութիւն մը իրագործելու: Մենք այս քայլը առինք, հակառակ քաղաքական փոխարժէքներու: Եթէ մեր եւրոպացի բարեկամները աւելի մեծ զօրակցութիւն ցոյց չտան, կը դժուարանայ արդիւնքի հասնիլ" չեշտած է Էրտողան:

Թուրքիոյ վարչապետը համոզում յայտնած է որ իր երկիրը վերջին տասը անդամներէն աւելի պատրաստ է մաս կազմելու Եւրոպային:

անձնակազմը որ աւարտած է նաւարկութեան երկրորդ փուլը: Անոնք նախագահին յանձնած են ճամբորդութեան տեւողութեան նաւուն վրայ պարզուած եղանդոյնը ու անկէ ստացած նորը որուն ներքեւ "Կիլիկիա" կը նաւարկէ յաջորդ տարի:

Հանդիպումին նիւթ եղած են նաւարկութեան յաջորդ, երրորդ եւ վերջին փուլը, "Կիլիկիա"ն Հայաստան փոխադրելու կապուած հարցերը: Ռ· Քոչարեան չեշտած է թէ Սեւանի վրայ յատուկ կայք մը պէտք է պատրաստուի նաւուն եւ աշակցութիւն խոստացած:

ՈՂՋՈՅՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի 80ԱՄԵԱԿԻՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆԶԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Պատուարժան Տիկին Ա· Միսաքեան,
Յարգելի Խմբագրութիւն,

Հաճեցէք ընդունիլ մեր ջերմ ողջոյնները ու շնորհաւորանքը "Յառաջ"ի 80ամեակին առթիւ:

Ի սրտէ կը մաղթենք Ձեզ ու Ձեր աշխատակազմին քաջառողջութիւն եւ բեղմնաւոր գործունէութիւն հայատառ Ձեր թերթի յարատեւութեան ու յաջողութեան բնագաւառէն ներս:

Ի/Դ Մայր Եկեղեցւոյ
Վարչական Խորհուրդի
Ատենապետ՝
ՌՈՊԻՐ ՍԶԻԼԱՉԵԱՆ

*
**

"Յառաջ" Օրաթերթի Խմբագրութիւն
Տիկին Արփիկ Միսաքեանին

"Յառաջ" օրաթերթի անցած 80ամեայ բեղմնաւոր ճանապարհը՝ Սփիւռքի կայացմանը եւ հայապահպանութեանն ի նպաստ, այսօր էլ չարունակուած է, ի ուրախութիւն նոր սերնդի, թէ Հայաստան, եւ թէ ի Սփիւռս: Անոնցմէն բացառիկ հեռատեսութիւն եւ ազգաշահ ոգեւորանք պէտք էր ունենալ այն տարիներուն, երբ տակաւին չսպիացած Մեծ Եղեռնի վէրքերը, ձեռնամուխ լինելու համար թերթի հրատարակման: "Յառաջ"ի հիմնադիր ոգին՝ Շաւարշ Միսաքեանը այդ բացառիկ հեռատես, ազգային-մշակութային երախտաւորներից էր, ում համար հայութեան վերընձիւղման եւ կենսապահովման խնդիրը վեր էր ամէն ինչից· դրանով իսկ "սերունդի մը դաստիարակութիւնը" ոչ միայն ի չիք դարձնելու հնարաւորութիւն էր դառնում, այլեւ սերունդներ պատրաստելու հրամայական պահանջ: "Յառաջ"ը ապրեց ու չարունակաբար ապրեցնում է Սփիւռքի հայաչխարհը՝ հայ հոգով, հայ մտքով՝ նախնեցեաց խնկելի յիշատակներով, հայութեան անցած ողջ ճանապարհի առջեւ երկիւղածօրէն ծնրադիր:

Սիրելի Տիկին Միսաքեան,
անցեալը գնահատելով է նաեւ ներկան արժեւորում, մանաւանդ Սփիւռքի այսօրուայ պայմաններում: "Յառաջ"ը վերըստին չարունակում է մնալ աներեր, անյողդողդ՝ "պատնէշին վրայ": Ձեր քաջառողջութեամբ՝ բարգաւաճում եւ անխաթար չարունակականութիւն ենք մաղթում "Յառաջ" օրաթերթին՝ հայ Սփիւռքի հնօրեայ եւ մերօրեայ տարեգրին:

Հայաստանի Գրողների Միութեան
նախագահութեան անունից՝
ԼԵՒՈՆ ԱՆԱՆԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՇԻՐԱՔ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ ՓՈԽԱԴՐՈՒԱԾ

ՎԻԼԼՓԷՆ - ՍԱՐՔՈՁԻ ԲԱՑԱՌԱՅՏ ՄՐՑԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Շաբաթ, Սեպտ· 3ին, Լա Պօլի մէջ կը բացուէր Իւ· Էմ· Փէ·ի ամրան համալսարանը: Առաւօտ կանուխ Տ· տը Վիլլըփէն ծովի լողանքէ մը ետք ճոկինկը կ'ըներ եւ պիտի նախաճաշէր Սարքոզիի հետ: Այդ պահուն է որ նախարարապետը կը տեղեկանար թէ նախորդ իրիկուն նախագահ Շիրաք երակային արկած մը ունեցած է եւ անմիջապէս փոխադրուած Վալ տը Կռասի պինուորական հիւանդանոցը: Պահ մը նախագահը կորնչցուցած է ձախ աչքին տեսողութիւնը եւ դժգոհած գլխու սուր ցաւերէ: Էլիզէի բժիշկին թելադրութեամբ փոխադրուած էր հիւանդանոց, ուր կատարուած էին առաջին քննութիւնները: Ցաջորդական հաղորդագրութիւններ կը յայտնէին թէ Շիրաքի վիճակը գոհացուցիչ է, ինչ որ պատահած է թեթեւ արկած մըն էր, բայց եւ այնպէս նախագահը շաբաթ մը հիւանդանոցը պիտի մնար բազմաթիւ քննութիւններու համար: Շաբաթ իրիկուն իսկ Տ· տը Վիլլըփէն երթուղարձ մը կը կատարէր Լա Պօլէն այցելութիւն մը տալով նախագահին, զոր լաւ վիճակի մէջ գտած էր:*

Լա Պօլէն սկսան արդէն Վիլլըփէն-Սարքոզի չատ տզեղ մրցակցութիւնները, զորս լաւագոյնս ներկայացուցած է Լիպերասիոն առաջին էջի իր ծաղրանկարով, ուր կը ներկայացուի Շիրաք անկողնին մէջ եւ երկու անգղ իր սնարին՝ տը Վիլլըփէն եւ Սարքոզի: Այս վերջինը արդէն գաղնացած էր, որովհետեւ ցերեկուան մօտ միայն, հեռաձայնով, վարչապետէն կ'իմանար Շիրաքի անհանգստութիւնը, ինչ որ պիտի երկրորդական դերքի վրայ կը դնէր: Հետեւանքներէն մէկն ալ այն էր, որ Տ· տը Վիլլըփէն պիտի նախագահէր Սեպտ· 7ի Նախարարաց Խորհուրդի նիստին, ինչ որ կը նախատեսէ Սահմանադրութեան 21րդ յօդուածը:

Երկու օրերու երկայնքին սակայն, նախ ամրան համալսարանի նիստին նախագահական իր ելոյթով, ապա մանաւանդ, կերակուր երիկուան հեռատեսիլի Ա· կայանէն, Սարքոզի բառերը չծամծմեց եւ յստակ կերպով յայտնեց թէ "խզում մը" կայ կառավարութեան քաղաքականութեան հետ: Վճռականօրէն չեչտեց թէ պիտի երթայ իր պաշտօնին մինչեւ ծայրը: Իւ· Էմ· Փէ·ն կառավարութեան ետին չէ այլ՝ առջեւը եւ 2007ի համար պիտի առաջարկէ "խզումի ռազմավարութիւն մը վերջին երեսուն տարիներուն հետ": Տրամադիր չէ նուազեցնելու քաղաքական տազնապը որ դոյութիւն ունի երեք տարիէ ի վեր: Տ· տը Վիլլըփէն որ Սեպտ· 2ին տպարէզ կարգացած էր Սարքոզիի, կը ներկայանար այլեւս որպէս ժառանգորդը Շիրաքի: Երկուքին միջեւ ջրամարտը բացայայտ է:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԵԱՆ արուարձաններէն ԼՒԱյ լճի Ռոզի մէջ, Սեպտ· 3ին հրդեհ մը ծագած է 18 յարկանոց չէնքի մը գեռնայարկը, նամակատուփերու մէջ: Առաջին հաշուեկշիռի մը համաձայն 16 մեռեալ կայ, եօթը ծանր վիրաւոր եւ երեք թեթեւ վիրաւոր: Հաստատուած էր որ արարքը ոճրային է եւ երեք երիտասարդ հինգերը դիպահ կը մնային Սեպտ· 5ին ալ, թէեւ ըստոյգ ոչինչ կար: Մեռեալները գոհ դացած են մուխին եւ ոչ բոցերու· թոլոմն ալ չնչահեղձ եղած են: Ականատեսներ յայտնած են թէ պարմանուհիներ նկատած են նամակատուփերուն մօտ, որոնք

(Շար·ը Դ· էջ)

ԱՆԱՀԻՏ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆԻ («ԵՐՐՈՐԴ ՈՒԺ») ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑԸ Հ.ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՎՐԴ.ՊԶՏԻԿԵԱՆԻ ՀԵՏ

Հ.– Դուք, ըստպէս սփիւռքահայ մտաւորական, յաճախակի էք լինում հայրենիք: Ինչպիսի՞ն էք գտնում Հայաստանի գրականութեան վիճակն այսօր:

Պ.– Ոչ միայն իմ, այլ ընդհանուր տպաւորութիւնն այն է որ կան մեծ թիւով գրողներ, յաճախակի լոյս կը տեսնեն արձակ եւ քերթողական գործեր. կը պակսի կարկառուն դէմքը. վերջինը Հրանտ Մաթեւոսեանն էր: Գրողներու Միութիւն կոչուած կազմակերպութիւնը ոչ մէկ կերպով կրնայ նպաստել այդ անձը ստեղծելու: Եթէ գրական կեանքը մահմերձ վիճակի մէջ է, ատիկա հետեւանքն է ազատութեան պակասին: Մտաւորականը պէտք է ազատ ըլլայ ամէն տեսակ կաշկանդումէ որ իր թռիչքը կը խափանէ... մեր գրողները ժողովուրդի պայքարին մէջ գոյութիւն չունին. կարծես ամէն կողմէ չղթայուած ըլլան: Ծաղաղ ժողովուրդին վրայ մարակներով յարձակեցան, ոտքերը պայթեցուցին, ձերբակալութիւններ կատարեցին... գրողները ձայն բարձրացուցի՞ն. փողոց իջա՞ն... ինչպէս ըրաւ չեխ Վագլաւ Հաւէլ մը իր ընկերներով եւ համայնավարութիւնը տապալեց. իր երկրին բերաւ անկախութիւն...: Մտաւորականը իր ժողովուրդին զգացումներուն դաստիարակուած եւ կրթուած ձայնը պէտք է հանդիսանայ: Ձէ՞ք կարծեր որ մերինները իշխանութեան գործիք դարձած են այսօր, առանց անդրադառնալու...:

Հ.– Հայաստանում այսօր կեանքը ամբողջովին քաղաքականացուած է: Մտաւորականներուն մասնակցութիւնը քաղաքական խաղերին նպաստո՞ւմ է արդեօք մշակոյթի զարգացմանը, թէ խանգարում:

Պ.– Գրական բոլոր լուրջ գործերը կը ծնին որպէս արձագանգ անհատին կամ ժողովուրդին ապրումներուն. սա արդէն քաղաքականութիւն է: Քաղաքը այս մեծնայն ապրումը յաճախ ի սպաս կը դնէ իր նեղմտական չահերուն. հոս է որ ճշմարիտ մտաւորականը հմտութեամբ պէտք է չեղի քաղաքագէտէն իր ուղիղ եւ արդար քաղաքականութեամբ. կարծեմ պարզ է:

Հ.– Մշակութային կեանքում տիրող գործունութիւնն ու բեւեռացումը օրից օր աւելանում է: Իրավիճակը շտկելու համար պզնիւ մտաւորակա՞նն է պակասում թէ պետական մշակութային քաղաքականութիւնը:

Պ.– Ներկայ իշխանաւորներուն գործելակերպը պարզապէս մշակոյթի ժխտում է. հարուստ մշակոյթով ազգ մը որուն պետութիւնը մշակութային որեւէ ծրագիր չունենայ... գիտէ՞ք ինչ ողբերգութիւն է: Մշակոյթը ընդհանուր հասկացողութիւն է, միայն գեղարուեստի գործերուն չի վերաբերիր: Ժողովուրդին հանդէպ յարգանք ունենալն ալ մշակոյթ է, ինչպէս քալելը, նիստ ու կացը նոյն ժողովուրդին: Մեր պարագային, ըզժ. բախտաբար պետութեան բացը մտաւորականութիւնը չի լեցներ. սա արդէն աւելի ծանր է: Քաղաքական աշխարհին մէջ կարելի է բռնութեամբ ալ իշխանութեան հասնիլ. մտաւորականը իր խիղճով եւ տաղանդով այդ պատասխանատուն կը բարձրանայ: Ես չեմ ուրանար որ արուեստի եւ գեղարուեստի բոլոր մարզերուն մէջ ունինք ցայտուն անձնաւորութիւններ. ասիկա գեղային յատկանիշ է: Սփիւռքն ալ ունի մէկ ազգային ոլորտներ հասնող հայեր: Հայաստանին ներկայիս պակսողը ըմբռնութիւնն է, եւ ո՛չ տաղանդը: Առնենք քանդակագործութիւնը. չկայ ինծի ծանօթ ժողովուրդ մը որ Հայոյն չափ գարերու ընթացքին քարը քանդակած ըլլայ. փաստ՝ մեր հարիւր հազարաւոր խաչքարերը, վանքեղու, եկեղեցիներու քանդակները, ուր դարերու ընթացքին տիպարները նկարագիրը չեն փոխած, ստեղծուած է ազգային ինքնագոյութեան դպրոց մը... հիմա կրնա՞նք նայիլ ըսել Երեւանը գարգարող մեր նոր քանդակներուն մասին... ի՞նչ կապ ունի Մաշտոցեանի արձանը Բարսեղ Կանաչեանի հետ, Զօրավար Անդրանիկին Ալվազովսկիին հետ, Բաղրամեանը Սասունցի Դաւիթին. Մխոնիկեանը Կոմիտասին... եւ այսպէս, հազարաւոր մանրանկար ունեցող ժողովուրդ մը միայն Մինա՞ս մը պիտի տար... հոս միայն պետութեան բացակայութիւնը չէ խնդրոյ առարկան. ցաւօք սրտի, մեր արուեստագէտներու լրջութեան պակասը:

Հ.– Ձէ՞ք նկատում որ շուկայի դաժան օրէնքները պարտադրում են նաեւ մշակոյթի բնագաւառում. արուեստագէտը ակամայ ենթարկուում է դրանց:

Պ.– Անձնականութիւն ունեցող արուեստագէտը չուկան իրեն կ'ենթարկէ եւ ո՛չ հակառակը: Եթէ ես Աթոռի վանքերը այցելեմ խրճիթներ միայն կ'ուզեմ տեսնել հոն եւ դնել: Արդի նկարչութիւնը պէտք չէ տեղ ունենայ հոն: Հայաստանի դպրոցին պէտք է հայկական նկարչութիւնով արուեստ դուրս գայ. չուկան ա՛յդ կը վնասէ Հայաստանի մէջ եւ ոչ ուրիշ բան:

Հ.– Կարդում ենք ձեր գրքերն ու յօդուածները. մեր կեանքը ենթագրում է Զօհրապի ասածի ներքո «ինչպէս որ էջ: Որեւէ մտավախութիւն չունի՞ք:

Պ.– Երբ որեւէ տող կը գրես յարկանքով, սրտի ցաւով, երբեմն խայթելով, ընթերցողը անմիջապէս կը զգայ որ վրատանդ չկայ այդ տողերուն մէջ, այլ միայն սէրը, անկեղծ ցաւ, եւ կոչ բարելաւումի, այլեւս ի՞նչ մտավախութիւն; Ընդհակառակն, ինքզինքս չոյուած կը զգամ միայն զնահատական արտայայտութիւններ ստանալով ամէն կողմէ:

Հ.– Գիտէք. մեզ մօտ սովորոյթ կայ. արտերկրում ո՛վ հայրենիքի թերութիւնների մասին խօսի, համարում են դաւաճաններ...

Պ.– Իսկ հայրենիքի մէջի իսկական դաւաճանները պէտք է որ կոչենք հայրենասէ՞ր: Ասիկա սովետներու հնարած բանաձեւ մըն էր. զիս հետաքրքրողը չուկայի կարծիքը չէ. եղելութիւններն են: Բոլոր գրութիւններս կը մնան զուտ հայկական շրջանակի մէջ. մեծ մասով կը տպուին հայրենիքի մէջ եւ ընթերցողներն ալ մենք ենք. դաւաճանը հայկական արժէքները ամէն օր ոտնակոխողն է, ո՛չ թէ զինք զգուշացնողը: Տուեալները չեն դաշրջեն:

Հ.– Ձեր գրուածքներում լուրջ եւ մտահոգիչ հարցեր էք վեր հանում. խրնդիրներ որոնք արդիական եւ մտահոգիչ են մեր երկրի համար. իսկ երբեւիցէ ե՞ղել են համապատասխան արձագանգներ պետական ատեաններէ կողմից:

Պ.– Պետութիւնը պաշտօնական մարմիններու հետ յարաբերութիւններ կը մշակէ. ես գրութիւններովս որպէս անհատ ներկայացած եմ միշտ: Ի հարկէ անհատապէս պաշտօնական անձերու հետ բազմաթիւ օգտակար զրոյցներ ունեցած եմ. մի մոռնաք որ 35 տարիներու ընթացքին բազմաթիւ բարեկամներ ունեցած եմ որոնցմէ չատեր այսօր պետութեան մէջ բարձր պաշտօններ կը վարեն. դիտեմ որ գրութիւններուս եթէ ոչ բոլորին, մեծ մասին տեղեակ են եւ վստահաբար նկատի ալ կ'առնեն: Վերջերս Ակադեմիայի մէջ կլոր սեղանի մը առիթով վերջին հատորս (Տայք–Բարձր Հայք) քննութեցաւ չատ դրական մօտեցումով: Աւելին տեղեակ չեմ:

Հ.– Վերջին շրջանում աւելի է ամրապնդւում Հայրենիք – Սփիւռք փոխյարաբերութիւնը: Թերեւս միակ խոչընդոտը մնում է լեզուի միասնականութեան խնդիրը: Իսկ այն յաղթահարումը: Իսկ այն յաղթահարելի՞ է արդեօք:

Պ.– Ես յարաբերութիւններու մասնաւոր ամրապնդում մը չեմ տեսներ. կայ երկու կողմերէն օգտուող տարր մը. երեւեակ պիզնէսմէններու, զանազան համագումարներու որ Երեւանի մէջ տեղի կ'ունենան, ատամնաբոյժներէն մինչեւ մասնական կազմակերպութիւններու. կան Սփիւռքէն օգտուող Հայաստանցիներ եւ հակառակը. աչքի կը զարնեն Պարսկահայերը որ տնային–հողային առուծախի մեծ վարպետներ դարձած են. ափսո՛ս, իրենց հետ չատախ իսլամ գործընկերներ ալ կը բերեն պետական կարգ մը ուժերու օրհնութեամբ. դրամական մեծ չահեր կը դառնան ընդհատակեայ աշխարհի մը մէջ որ է այսօրուան Արշակաւան – Երեւանը: Եթէ ասիկա Հայաստան – Սփիւռք կապ կը կոչուի, ըսելիք չունիմ. այս կապը այնքան սերտ է, որ չատախ խառն ամուսնութիւններու ալ կ'առաջնորդէ: Վերջերս դրացի երկրի մը օգակայանն էի երբ ես–բեւեանի օդանաւէն իջաւ սիրուն օրիորդ մը որուն երեսին անմիջապէս իսլամական քօղը անցուցին իր նոր ընտանիքին անդամները, որ ընդառաջ եկած էին իրենց հայ հարսին...:

Հ.– Եւ այնուամենայնիւ յաղթահարելի՞ է միասնական լեզու եւ ուղղագրութիւն ունենալու խնդիրը:

Պ.– Նոյնիսկ գիտական չրջանակներու մէջ, Հայաստանի Հայերը ուղղագրութեան միասնականութիւնը, որ անհրաժեշտութիւն է, կը չփոթեն լեզուին հետ: Հայերս ունինք երկու գրական լեզու. արեւմտահայերէնն եւ արեւելահայերէնն եւ պէտք է չարունակենք ունենալ այդ զոյգ, դեղեցիկ, գրական լեզուները: Բայց ունէինք մէկ ուղղագրութիւն Ք. Վ. 405 թուականէն մինչեւ 1922, այսինքն 1617 տարի աշխարհի բոլոր Հայերը գրած են Մեծ Հայգեկացիին ստեղծած ուղղագրութեամբ: 1922ին համայնավար վարչակարգը պարտադրեց. չարախոսել մեր դարաւոր ուղղագրութիւնը, դիւրամատչելի դարձնելու պատրուակով... եւ մենք եղանք երկու տարբեր ժողովուրդ: Անկախութեան առաջին օրէն իսկ իշխանութիւնը պէտք է վերադառնար Մաշտոցեան ակունքին... եւ չըրաւ, եւ կը չարունակէ արհամարհել պատմութիւնը. ցաւալին հոն է որ տակաւին լուրջ կարծուած լեզուաբաններ չեն զգար այս կացութեան այլանդակութիւնը, խանդարիչ հանդամանքը եւ կը յամառին սխալագրութիւնը ընդունիլ որպէս միակ կարելիութիւն... ես անձնապէս սկսած եմ մեծապէս կասկածիլ անոնց լեզուական կարողութիւններուն մասին... Ուղղագրութեան վերադարձը անհրաժեշտութիւն է. գիտնականներու հարց չէ այլեւս. ո՛չ ժողով, ո՛չ համագումար հարկաւոր են. այլ միայն քաղաքական որոշում: Ասիկա ազգային քաղաքականութիւն է. ինքնութեան հարց է. Երկրագունտի վրայ չկայ որեւէ ազգ որ զրկ ուղղագրութիւն ունենայ մեզի պէս... մինչեւ ե՞րբ պիտի երկարի ցեղասպանութեան այս տարբերակը...:

ԱՆԱՀԻՏ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

ՄԱՄՈՒԼ ԵՒ ՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՅՕԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՍՏԵՓԱՆ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Ընդհանրապէս ընդունուած իրականութիւն է որ ԺԵ. դարուն միջնադարը «արդի ժամանակներէն» բաժնող երկու կարեւոր եղելութիւնները են՝ Քրիստափոր Գոլոմպոսի կողմէ «Նոր» աշխարհի յայտնաբերումը, եւ Գերմանացի Եոհաննէս Կիւթընպէրկի կողմէ տպագրութեան գիւտը: Եթէ առաջինը արմատապէս յեղաշրջեց մարդոց մինչ այդ ունեցած ծանօթութիւնները երկիր - մոլորակի աշխարհագրութեան մասին եւ նոր դուռ բացաւ աշխարհի յետագայ ճանապարհորդական, քաղաքական, առեւտրական եւ այլ մարզերու մէջ, ապա երկրորդը ողջ մարդկութեան առջեւ բացաւ մտային զարգացման անսերեւակայելի հորիզոններ:

Մինչեւ տպագրութեան գիւտը, ամբողջ հազարամեակներ գիրը ամէնուրեք վտհանգուած էր ձեռագիր. համբերատար ու տաժանելի աշխատանքով «մի նչխար հացով ու մի կում ջուրով» գրուած, պապիրուսէ, մագաղաթէ ապա թուղթէ մատեաններով. որոնք բնականաբար սակաւաթիւ ու թանկ էին, եւ զանգուածին անմատչելի: Որքան՝ որ այսօրուան թեթեւ միջոցներուն բաղդատած նախնական՝ սակայն տպագրութիւնը եկաւ մէկէն հարիւրապատիկ բազմապատկելու գիրքի արտադրութեան ծաւալը: Եոհաննէս Կիւթընպէրկի անդրանիկ արգասիքը, Գերմանիոյ Մայենց քաղաքին մէջ 1456ին տպուած լատիներէն Աստուածաչունչը՝ մէկ աշխատանքով տպուած է 230 օրինակ (30 մագաղաթի վրայ, 200 թուղթի. ասոնցմէ 41ը ցարդ պահպանուած են հանրային թէ մասնաւոր մատենադարաններու մէջ): Ընդունուած է որ մինչեւ 1500 թուական, այսինքն հազիւ չորս տասնամեակի ընթացքին, Եւրոպայի զանազան երկիրներու մէջ մօտ 40·000 հրատարակութիւն կատարուած ըլլայ, չուրջ 20 միլիոն գրքերով. (միջինով 500 օրինակ իւրաքանչիւրը):

Հակադրաբար քանակութիւն որ մի քանի հարիւր անգամ կը գերազանցէր ցարդ հազարամեակներու ընթացքին արտադրուած բոլոր ձեռագիրները: Այդ առաջին տարիներուն տպուած գիրքերուն տրուած է էնկիւնապլը որակումը, որ հայերէնով կրնանք թարգմանել նախատիպ: Այսպէսով՝ արդէն 1500 թուականին, տպագրական արուեստը ազդանչանը տուած էր գիրին ու գիրքին հասարականացման ու ժողովրդականացման:

Աշխարհական Հայ Ժողովուրդն ալ ետ չմնաց նոր գիւտէն օգտուելէ: Հազիւ կէս դար անց, 1512–13ին Վենետիկի մէջ լոյս տեսան հայերէն առաջին տպագիր մատեանները՝ Ուրբաթագիրք, Պատարագամատոյց, Սղթարք, Պարզատումար, Տաղարան, ձեռամբ Յակոբ Մեղապարտի: Յարդ անյայտ մնացած է այդ պատուական անձէ ծննդեան ու մահուան թուականները ու վայրերը, միով բանիւ իր իսկական ինքնութիւնն ու կենսագրութիւնը: Հայոց տպագրութեան նախահայրապետը միջնադարեան գրիչներու օրինակով ինքզինք «մեղապարտ» անուանած է, իր տպած գիրքերու եաեւ կցելով «ոյք կարդաք մեղացս թողութիւն խնդրեցէք» մը: Եւ ասկէ ալ Յակոբ Մեղապարտ անուամբ անցած է պատմութեան:

Ամբողջ երեք դար, ԺԵ. ԺՋ. եւ ԺԶ. դարերը Հայոց պատմութեան սեւ եւ դժան ժամանակաշրջան մը կազմեցին: Հայոց երկիրը երկու խլամ խաւարամիտ պետութիւններու մէջ բաժնուած էր, որոնք չարունակական պատերազմներով նկրտեցան անոր ամբողջական տիրապետութեան: Կռուախնճոյր ու պատերազմի դաշտ դարձած Հայոց հողը ծայր աստիճան թշուառացաւ ու պղծեցաւ եւ մանաւանդ բանի տեղահանութիւններով անմարդաբնակ դարձաւ: Այդպիսի պայմաններու տակ՝ Հայաստանի մէջ տպարան հիմնելը երազել անգամ կարելի չէր: Եւ Հայ տառը գրեթէ երեք դար ամբողջ, լոյս տեսաւ օտար հորիզոններու տակ: Հայկական հողի վրայ հիմնուած առաջին տպարանը կը պարտինք Սիմէոն Երեւանցի Կաթողիկոսին (1763–1780) որ Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնի կից գայն բացաւ 1771ին, եւ տպարանի անհրաժեշտ թուղթի կարիքը հոգալու համար, 1776ին Վաղարշապատի մէջ հիմնեց թուղթի գործարան, արհեստանոց որակումը թերեւս աւելի վայելէր այդ հաստատութեան: Իսկ մինչ այդ՝ հայերէն առաջին Աստուածաչունչը տպուեցաւ Ամստերտամի մէջ 1666ին, Յակոբ Դ. կաթողիկոսի կողմէ յատկապէս հոն ուղարկուած Ոսկան Երեւանցի եպիսկոպոսին ձեռամբ: Այսօր, թեքնոլոժիի սրընթաց յառաջդիմութեան պայմաններու մէջ, երբ արդիական ռոթաթիւ մեքենաները երկվայրկեանի մէջ կը հանեն հազարաւոր էջեր, երբ համակարգիչը նոյնան արագ կր ձեւաւորէ գիրք թէ թերթ, վայրկեան մը իսկ կը մտաբերե՞նք թէ ի՞նչ տաժանակիր պայմաններու մէջ, ձեռքի ազօտ ճրագով ու բազուկի սպառիչ ուժով երեք

ԱՆԱՀԻՏ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

ղար ամբողջ տպագրութիւնը տուաւ մի-լիոնաւոր հատորները, տպահովելով մարդկութեան առաջընթացքը:

*
**

Գիրքերէն յետոյ տպագրութիւնը ծը-նունդ տուաւ այն սեռին զոր կը կոչենք մամուլ: Սկիզբները պարբերական, իսկ յետոյ ալ առօրեայ: (Ֆրանսական առա-ջին պարբերականն է Մերքիւր տը ֆրան-սը որ երբեւ տարեգիրք լոյս տեսած է 1611–1648 տարիներուն. յետոյ որպէս շաբաթաթերթ՝ լա կազէթ տը Ֆրանս 1631ին սկսեալ. առաջին օրագիրը էր ժուռնալ տը Փարի 1777 Յունուար 1ին):

Շնորհիւ մէկ կողմէ նախ ջուրով, յետոյ շոգիով ու վերջապէս էլեկտրական ուժով գործող միշտ կատարելագործուող մեքենաներու եւ թուղթի աժան ու զան-գուածային արտադրութեան, եւ միւս կողմէ ալ գրեթէ ամէն երկրի մէջ կենսամակարդակի բարձրացման ու տա-րածուն գրաճանաչութեան, այն ինչ որ այսօր կը կոչենք գրաւոր մամուլ, տեղ գտաւ մարդոց կենցաղին մէջ: Մարդիկ առաւօտուն հացապուրծէն վերադարձին՝ հանդիսական լրագրավաճառին կրպակը տուն տանելու համար օրուան լուրերը: Մամուլը նաեւ գիրքերէն ոչ-պակաս դեր կատարեց մարդոց մտային եւ քաղաքա-կան ու քաղաքացիական զարգացման գործընթացին մէջ. յետադայ շատ մը եղափոխութիւններու եւ յեղափոխու-թիւններու դարբնոցը հանդիսանալով: Եւ բնականաբար շատ մը հետապնդումներու եւ խափանումներու առարկան դարձաւ երբ երբեւ ընդդիմադիր պախարակեց հաստատուած իշխանութիւնը. (այսօր եւս, շատ մը երկիրներու մէջ, նոյնիսկ «ժողովրդավար»):

Ժ. դարու սկիզբէն իսկ, Արեւմտեան երկիրներու, նաեւ Ա.Մ. Նահանգներու մէջ, մամուլը եւ մանաւանդ օրա-թերթը ունեցաւ շատ ու շատ գաւառա-կան հրատարակութիւններ, ամբողջ եր-կու դար ըլլալով լրատուական միակ մի-ջոցը: Մայրաքաղաքներու մէջ հրատա-րակուող մեծ անուններուն ինչպէս՝ Տը Թայմզ, Լը Թան, Լը Ֆիկառօ, Լը Մոնտ, Նիւ-Եորք Հերալտ Թրիպիւն .. միմիայն մի քանիները յիշատակելով իրենց 30 եւ 40 առօրեայ էջերով, ունեցան մինչեւ մէկ միլիոն տպաքանակ. դուռ բանալով թուղթի հսկայ պահանջի, եւ նոյնքան հսկայ թուղթի ճարտարարուեստի: Լը-րատուական պահանջը տուն տուաւ մա-մուլի գործակալութիւններու ստեղծման. անոնցմէ առաջինը անգլիական Ռէյ-թըրզն է, հիմնուած 1851ին: Բազման-դամ անձնակազմերով - ինչպէս կարեւոր թերթերուն պարագան է - անոնք կը կեդ-րոնացնեն ու կը սփռեն զանազան լուրե-րը, նաեւ նկարներ ու յարակից նիւթեր. յիշենք անոնցմէ Ֆրանսական Ֆրանս-Փրէսը, ամերիկեան Ասոշիէյթըտ Փրէս եւ Իունայթըտ Փրէսը եւ ռուսական՝ Թասը:

Հետաքրքիր ընդհանրացումով, գրա-ւոր մամուլը որ շատ տուժած չէր ռա-ւիօէն, սկսաւ վերջին տասնամեակնե-րուն իր տեղատուութիւնը: Մանաւանդ գաւառական բնոյթ ունեցող թերթերէն շատեր անհետացան, ուրիշներ ալ գոյա-տեւեցին այլ թերթերու հետ համաձայ-նելով: Այսպէս, եթէ 1946ին Ֆրան-սայի մէջ կար 80ի մօտ անուն օրաթերթ, այսօր մնացած է հազիւ 25–30: (Մարսէյ-լի մէջ 1946ին կար 8 անուն օրաթերթ, այսօր 2 հատ միայն՝ լա Փրովանս եւ լա Մարսէյյէզ): Ամէնէն շատը, չհշտուած քաղաքական յակում ունեցողներ են ան-հետացողները, մինչ ամէն տեսակի պար-բերական հրատարակութիւնները ամէ-նուրեք շատցան. արժէքաւորէն մինչեւ անարժէքը, ուր մարդ երբեմն այն տը-պաւորութիւնը կ'ունենայ թէ պարզապէս թուղթ կը գնէ: Եւ սուղ: Վերջին նո-յոմբ, կարդ մը արեւմտեան երկիրներու մէջ, նաեւ Ֆրանսայի, ձրի բաժնուած օ-րաթերթերը, ամէն առաւօտ մեթրոյի կա-յաններուն բերանը, կամ հրապարակներուն վրայ: Ամիսի ոճով չարագրուած, դունա-ւոր, պատկերազարդ, որոնք իրենց պիտա-ճէն կը հաւասարակշռեն միմիայն գո-վազդներով: Այս «մօտա»ն ծնունդ առաւ Շուէտէն եւ արագ տարածում գտաւ: Վերջապէս չեչտենք որ՝ արդէն ժ-թ. գա-րու վերջաւորութենէն, լրագրողութիւնը դարձաւ իսկական արհեստ, որ այսօր շատ մը երկիրներու մէջ ունի ասպարէ-զին պատրաստող լրագրական դպրոցները ուր կը յաճախեն լրիւ երկրորդական ու-սում ստացած պատանիներ, երիտա-սարդներ:

Ս. Պ.

(Մնացեալը յաջորդով)

ՈՒԱՇԻՆԿԹՐՆԻ ԻՐԱՓԵԱՆ ԵՐԱԶՆԵՐԸ ԿԸ ՑԾԳՈՒՆԻՆ

Հակառակ նախագահ Պուշի ինքնա-վըստահութեան ջանքով կատարած հա-լաստումներուն, ԱՄՆ-ու իրաքեան ե-րազներուն յուսախաբութիւնը ակներեւ է. Ամերիկեան մամուլի լրջագոյն ա-նուններ այլեւս բացայայտ տողերով կ'արձագանգեն ամերիկեան աղբիւրներու որոնց համաձայն Ուաշինկթըն արդէն հրաժարած է Իրաքի մէջ տիպար ժողո-վրդավարութիւն մը, քարիւղի անկախ շուկայ մը եւ ապահով ու բարգաւաճ ըն-կերութիւն մը ստեղծելու նկրտումէն:

Իրավիճակը ամբողջ մերկութեամբ ըն-կալելու կարեւոր աղբիւր եղաւ նոր Սահ-մանադրութեան ազմկալի վիճարկումը: Ամերիկեան երազին ու իրականութեան միջեւ բացուած խոր անդունդին գլխաւոր փաստն ալ նոյն Սահմանադրութեամբ արուած է. մինչ ԱՄՆ կը ձգտէր ար-դիական, աշխարհավար, իր բազմատար-րութեամբ հանդերձ, մարդկային իրա-ւունքներու յարգանքին տէր երկիր մը ընել Իրաքը, պատրաստուած նոր Սահ-մանադրութիւնը կը նախատեսէ որ օ-րէնքները իսլամական կրօնքին յարիր նկարագիր ունենան:

Մէկս կողմէ, չիիներն ու Քիւրտերը կը յուսան քաղաքական մնայուն մենա-չնորհներ ձեռք ձգել: Կիներու իրաւունք-ները չունին այն տեղը զոր կ'ուզէր տալ Պուշինկթըն: Ապահովութեան հարցն ալ հեռու է փափաքելի մակարդակէն, այ-սօր Ամերիկացիները իրենք կ'ըսեն թէ կը զբաղին միայն ապստամբութիւնը եան մը-դելով եւ չանալով իշտաքեան պինեալ ուժ մը կազմելու, որպէսզի իրենցմէ Իրաք ապահովութիւնը ձեռք առնէ: Դէտեր եւ պատասխանատուներ կ'ըսեն մինչեւ իսկ թէ Ամերիկացիները նոյնիսկ այլեւս չեն յուսար վերջնականապէս յաղթահարել ապստամբութիւնը: Այդ մասին յատկացուած պուտ-ճէն ալ զանցած է ամերիկեան նախատես-տումները. իսկ երկրին վերաշինութեան համար անհրաժեշտ նկատուածը, 20 մի-լիառ տոլար, իրականութենէն բաւական հեռու դտմար է, ըստ լաւատեղեակ աղ-բիւրներու:

Սկիզբը Փէնթաղոնի շատ մը պատաս-խանատուներ խորհած էին որ Իրաքի քա-րիւղի եկամուտը ծախքերու մեծ մասը կը դիմագրաւէր: Սակայն, Իրաք քարիւղ արտադրող դլխաւորներէն ըլլալով հան-դերձ, վերջին երկու տարուան մէջ մէկ միլիոն աւելցած ինքնաշարժերով չի կըր-նար իրեն հարկաւոր քարիւղը շուկայ հասցնել:

Ամերիկացիները տակաւին կը յուսա-յին արագօրէն էլեկտրականութեան ցանց մը ստեղծել, կարեւոր փոստ մը տալով Ս. Հիւսէյնի մեկնումի բարիքներէն: Սա-կայն տեղւոյն վրայ բաւարար մասնագէ-տի չդոյութիւնը, չբջանային մրցակցու-թիւններ, էլեկտրական արտադրիչներու անյարմար վառելանիւթը եւ ենթակա-ռոյցներու դէմ յաճախակի խափանարա-րութիւններ անկարելի ըրին ցանցին հաս-տատումը: Ատոր հետ անկարելի եղաւ կայուն եւ անկախ տնտեսութեան մը ե-լոյթն ալ: Իրաքցի պատասխանատուներ կ'ըսեն թէ ամէն քանդում, քայքայում Ս. Հիւսէյնի կը վերագրուի, բայց երկ-րին կրած վնասներուն մեծ մասը հետե-ւանք է ամերիկեան ներխուժումին:

Այսօր այլեւս ոչ մէկն կ'ըսուի, նաեւ կը գրուի թէ եթէ Ամերիկացիները կ'ու-զեն ժամ առաջ իրենց տունը վերադառ-նալ, պէտք է սկզբնական իրենց հեռա-նկարները նուազագոյնի իջեցնեն: Որքան մեծ հեռանկարներ թիրախ առնուին, այնքան աւելի երկար ժամանակ Իրաք մնալ պէտք պիտի ըլլայ: Եւ շատեր հա-մոզուած են որ հեռու չէ այն օրը երբ վերադարձի հարցը բոլոր հեռանկարնե-րէն աւելի ծանր պիտի կշռէ. իսկ հեռա-նկարներուն մէջ արդէն իրապաշտական շատ բան չկայ:

ՔԱՂՀԱՆ

ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԻԻՆ ՀԱՑՈՑ ԳԵՐՄԱՆԻՈՑ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻԻՆ

● 17 Յուլիս 2005 Կիրակի օրը Գեր-մանիոյ Պրաունչվայկ քաղաքի Աւետա-րանական Սուրբ Պլազ մայր տաճարին մէջ տեղի ունեցաւ միջեկեղեցական արա-րողութիւն նախագահութեամբ՝ Նահանգի Եպիսկոպոս Տոքթ. Ֆրէտրիխ Վէպէրի եւ Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդ Գարեգին Սրբ. Պեքճեանի: Առաջնորդին կ'ընկե-րակցէր Պէրլինի եւ Հիւսիսային Գեր-մանիոյ համայնքներու հոգեւոր հովիւ Օշական Վրդ. Կիւլկիւլեան եւ Պրաունչ-վայկի Հայ Համայնքի առենապետ Պ. Յովհաննէս Գալուստեան:

Արարողութեան ընթացքին Առաջնոր-դը քարոզ մը տուաւ նիւթ ունենալով ա-հաբեկչութեան վտանգաւոր եւ ցնցիչ ներկայութիւնը աշխարհի վրայ եւ Հա-յոց Մեծ Եղեռնի 90ամեակը:

Արարողութեան աւարտին Առաջնորդը ընդունուեցաւ Պրաունչվայկի Քաղաք-պետուհի Տիկին Ֆրէտերիքէ Հաբլֆին-կերի կողմէ եւ ստորագրեց Քաղաքի պատուոյ ոսկեայ տետրակը:

● Քէօլնի մէջ 16–21 Օգոստոս 2005 թը-ւականներու միջեւ կազմակերպուած Հա-մաշխարհային Երիտասարդական Օրերու ընդհանուրներէն ներս Օգոստոս 17, Շաբա-թ-Կիրակի օր, Ս. Սէվըրին եկեղեցւոյ մէջ, տեղի ունեցաւ միջեկեղեցական արարո-ղութիւն մը, որուն ներկայ էին եկեղե-ցիներու պատկանող մօտ 800 երիտա-սարդներ: Առաջնորդին կարգադրու-թեամբ Հայ Առաքելական եկեղեցւոյ կողմէ արարողութեան իր մասնակցու-թիւնը բերաւ Սայաթ Սրկ. Պօյաճեան:

Նոյն թուականներուն Քէօլն հասած չուրջ մէկ միլիոն երիտասարդութեան խո-սեցաւ Պապը՝ Բենեդիկտոս ԺԶ., որ Օ-գոստոս 19ին Քէօլնի կաթողիկէ Արքե-պիսկոպոսարանին մէջ ընդունեցաւ Ուղ-ղափառ եւ Աւետարանական եկեղեցինե-րու ներկայացուցիչները, ի թիւս նաեւ Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդ Գարեգին Սրբ. Պեքճեան:

Գերմանիոյ կաթողիկէ եկեղեցւոյ ե-պիսկոպոսական ժողովի ատենապետ Ծի-րանաւոր Լէհմանի եւ Աւետարանական ե-կեղեցւոյ պետ Հիւպէր եպիսկոպոսը ե-լոյթներէն ետք Պապը խօսեցաւ նեղկանե-րուն, ապա մէկ մէկ ծանօթանալով ի-րենցմէ իւրաքանչիւրին բաժնեց յիշատա-կի նուէրներ:

Երիտասարդական Հաւաքի ծրագրին մէջ նախատեսուած էր նաեւ Կ. Պոլսոյ Հայոց Պատրիարք Մեսրոպ Սրբ. Մու-թաֆեանի ներկայութիւնը: Պատրիար-քը յիշեալ թուականներու մէջեւ տարբեր վայրերուն մէջ բացի արարողութիւննե-րու մասնակցելէ, խօսեցաւ երիտասարդ-ներուն եւ ունեցաւ մամլոյ ասուլիսներ:

● Շաբաթ Օգոստոս 20ին Պատրիարքը իր հետ ունենալով Տրդատ Քհնյ. Ու-զունեանը ընդառաջեց Գերմանիոյ Հայոց Թեմի Առաջնորդին ու Թեմական Խոր-հուրդի մասնաւոր հրաւէրին մասնակցելու երեկոյեան Լոյս Զուարթի արարողութեան Ս. Սահակ - Ս. Մեսրոպ առաջնորդա-նիստ եկեղեցւոյ մէջ: Բերնէ բերան լե-ցուն եկեղեցւոյ մէջ եւ արարողութենէն յետոյ, Առաջնորդին բարի գալուստի խօս-քերէն ետք ժողովուրդին խօսեցաւ Պատ-րիարքը, վեր առնելով Համաշխարհային Երիտասարդական օրերու կարեւորու-թիւնը, ընդգծելով միեւնոյն ժամանակ, թէ Հայերը եւս պէտք է օրինակուին նը-ման քայլերէ, կարենալ զօրացնելու ի-րենց սրբազան հաւատքն ու չարունակելու իրենց գոյամարտը:

● Յաջորդ առաւօտ, Օգոստոս 21ին, կանուխ ժամերէն սկսեալ Պատրիարքն ու Գարեգին Սրբ. միասնաբար ներկայ գըտ-նըւեցան Քէօլնի Մարիէնֆէլտ կոչուած վայրը, ուր մէկ միլիոն ժողովուրդի ներ-կայութեան տեղի ունեցաւ Պատարագ, զոր մատուցանեց Պապը:

Հայկական պատուիրակութիւնը, որ ճիշդ խորանին եռեւ, պատուոյ տեղը նստած էր, Պատարագէն ետք Պապը ա-ռաջին անգամ ողջունեց Պատրիարքը, ապա միւս ներկայացուցիչները:

ԴԻԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

Քէօլն, Օգոստոս 29

ԱՆԻԾԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ՏԷՐ ԶՕՐԻ ՄԷՋ

Տղաք, մերկանալով, այդ աւազանին մէջ լողանք կ'առնէին եւ երբեմն կը մի-պէին, կովեր, ձիեր, եզներ ու աւանակ-ներ այդ աւազանէն ջուր կը խմէին, եւ անոնց քով ու անոնց պէս, գլուխնին ջուրին ծռած, այրեր, կիներ ու տղաք իրենք ալ կուռթ կուռթ կը խմէին աւա-զանին ջուրէն:

Աղտոտութեան այս մէկ քանի օրինակ-ները կարծեմ բաւ են արդարացնելու հա-մար թուրք հազարապետին խորչանքը Արաբներու հանդէպ:

Անգամ մը այրերու աշխատանոցին մէջ, ուր Հայերուն հետ Արաբներ ալ կ'աշխատէին, երկաթագործներու բաժ-նէն դողութիւն մը պատահած էր:

Արաբները Հայերը կ'ամբաստանէին իբրեւ հեղինակ պատահած դողութեան:

– Չէ՛, ըսած էր հազարապետը, Հայե-րը դող չեն ըլլար, անպատճառ Արաբներն են դողութիւն ընողները:

Ի վերջոյ, կ'որոշուի բոլոր գործաւոր-ներու տուները խուզարկել եւ արդարեւ Արաբի մը տունէն կը գտնուի դողոնները:

– Տեսա՞ք, կը գոչէ հազարապետը յաղ-թականօրէն, ես չըսի՞ ձեզի թէ Հայերը գող չեն ըլլար:

*
**

1918 փետրուարի վերջերը Պ. Խովալ ըսաւ ինծի.

– Մտերմաբար քեզի իմաց կուտամ որ երեք չաբաթէն պիտի մեկնինք Տէր Զօ-րէն եւ պիտի վերադառնանք Հալէպ: Այս անգամ տրուած որոշումը վերջնական է եւ այս մասին պաշտօնական հրահանգ ե-կած է մեզի, ուստի քու մասիդ ի՛նչ կար-գադրութիւն որ պիտի ընես ըրէ՛:

Ընելիքս շատ պարզ էր, պիտի խոյս տայի: Պաղտատ փախչելու ծրագիրս ա՛լ բոլորովին ջուրը ինկած էր, որովհետեւ պատերազմը աստիճանաբար հետեւան-քով կարաւաններու երթեւեկը գրեթէ դադրած էր:

Հալէպ երթալէ դատ ուրիշ ճար չկար: Կարապետը, որ Միւտինէն փախչելով Տէր Զօր եկած էր ուրիշ աքսորականի մը, Պ. Սերգիս Ճիէրճեանի հետ, արաբ ուղտապանի մը միջոցաւ փախած էին Հալէպ եւ իրենց ողջամբ հոն հասնելուն լուրը առած էինք. նոյն ուղտապանը Տէր Զօր կը գտնուէր այդ միջոցին, եւ տրամադիր էր մեզ ալ փոխադրելու: Մեզ կ'ըսեմ, որովհետեւ ինծի հետ ուրիշներ ալ կային որոնք խոյս պիտի տային Տէր Զօրէն: Ատոնք էին նախ մօրեղբայրս, Գ.Լուսոյիբ, որ քանի մը ամիսէ ի վեր ար-դէն յաչողած էր էլ Պուսերաչէն Տէր Զօր փոխադրուիլ միւթէսարըֆին հրամանով որ զայն տիպար չերամատան մը անուա-նական տեսուչ կարդած էր, յետոյ կար Միքայէլ Մորճիկեանը եւ մէկ քանի կի-ներ:

Բանակցութեան մտանք ուղտապանին հետ եւ համաձայնեցանք որ ուղտ հեծ-նողներէն չորսականը եւ հետիոտն գա-ցողներէն երկերկու դեղին ոսկի առնելով մեզ փոխադրէ մինչեւ Հալէպ:

Ուղտապանին հետ համաձայնելէ ետ-քը, դեռ դժուարին խնդիր մը կը մնար լուծելիք:

Ի՞նչպէս պիտի հեռանայի զերման մէնղիլէն առանց կասկածներ յարուցա-նելու: Պ. Խովալ կ'ուզէր որ իմ փախուս-տըս բնաւ չդիտցուի նախապէս, մանա-ւանդ Պ. Կէրհարտ տեղեկութիւն չունե-նայ:

(Շար. 118)

ԱՆԱՀԻՏ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Ծնած է Պոլիս 1867ին, Մանուկեան Վարժարանի եւ Գալաթիոյ Ֆրանսական Լիսէի շրջանաւարտ: Ուսանած է Փարիզի Համալսարանի Իրաւաբանական Ֆաքիւլթէին մէջ: Վերադարձին Պոլիս, ստանձնած է Մանուկեան Վարժարանի տնօրէնութիւնը, ուր ծառայած է 1894–1896 տարիներուն: Ապա, 1896ին, Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքարանի Ազգային Պատուիրակութեան անդամ ընտրուած է: Ազգային Սահմանադրութեան ընդունումէն ետք, 1863ին, Ազգային Ժողովի անդամ ընտրուած է: Ապա, 1870ին, Ազգային Ժողովի Նախագահ ընտրուած է: Ազգային Ժողովի Նախագահ ընտրուած է: Ազգային Ժողովի Նախագահ ընտրուած է:

ՏՕՆ ԽԱՉՎԵՐԱՅԻ

ՄՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷԼ

ԿԻՐԱԿԻ, Սեպտեմբեր 11

Պատարագ՝ *ժամը* 10ին։
կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ
Հոգեւոր Հովիւ
Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ
Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց

***

Ս. ՋԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ԿԻՐԱԿԻ, Սեպտեմբեր 11, Տօն է խաչվերացի։

Այս առթիւ Լիոնի Սուրբ Ծակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԻՍԱՀԱԿ Ա. ԲՀՆԳ. ՀԻՓԻՄԵԱՆ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 12. Մեռելոց։

Հոգեհանգիստ՝ *ժամը* 11ին։

(Շար. Ա. Էջէն)

յանկարծ խոյս տուած են։ Երեքն ալ խոստովանած են Սեպտ. 5ին թէ հրդեհին հեղինակները էին։

ԼՈՒԻԶԻԱՆԻ զոհերու թիւը կրնայ 10 հազարէն աւելի ըլլալ եւ Նիւ-Օրլէանի պարզած պատկերը աւելի քան աղէտալի է, քաղաքին 80%ը ջուրերու տակ մնացած է։ Դժգոհութիւնը մեծ է Պուշի եւ իր կառավարութեան դէմ, որոնք ոչ միայն յապաղումով հակազդած են, այլեւ ահաւոր անկազմակերպութիւն մը ցուցաբերած են։ Գլխաւոր զոհերը սեամորթներն ու աղքատներն են, ինչպէս միշտ նման պարագաներու։ Վերապրողներուն վիճակը ողբալի է եւ մերձակայ Թեքսաս նահանգը որ 230 հազար գաղթական ընդունած է այլեւս չի կրնար ուրիշներ ալ ընդունիլ։ ԱՄՆ օգնութեան դիմումի ըրած են Միացեալ Ազգերու կազմակերպութեան, Եւրոպական Միութեան, միջազգային կարմիր Խաչին։ Ֆրանսա եւ Գերմանիա արդէն դեղօրայք, ուտեստեղէն եւ ծածկոցներ ղրկած են։ Պուշ 48 ժամուան սուգ հռչակած է։ Գուպա եւ Իրան ալ իրենց ժամանակութիւնը առաջարկած են։ Նիւթական վնասները 100 միլիառ տոլարէն աւելի են։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆի Պաշտպանութեան նախարարը Ս. Իվանով գործակցելու առաջարկ ըրած է Անգարայի։ Այդ գործակցութիւնը, ինչպէս ըսած է ան, պիտի աւելցնէ Թրքական բանակին հզօրութիւնը ու երկու երկիրներու յարաբերութիւնները բարձրացնէ ռազմավարական մակարդակի։ Իվանով առաջարկած է որ Թուրքերը յարձակումի ուղղաթիռներ գընեն իրենցմէ, ռուսական զրահապատ որոշ կառքեր արտադրուին Թուրքիոյ մէջ, գործակցութիւնը ընդգրկէ նաեւ անջրպետային մարզը, կատարելագործըւած արբանեակներու միասնական գործածութեամբ։

ԱՊՏՈՒԼԱՀ ԷՕՃԱԼԱՆի զօրակցութեան ցոյցերը Քիւրտերու մեծ բազմութիւններ խմբած են ոչ միայն քրտաբնակ շրջաններու, այլ նաեւ Պոլսոյ զանազան թաղերուն մէջ։ Քիւրտ պարագլուխին առողջական ու բանտարկութեան պէտ պայմաններուն դէմ բողոքի այդ ցոյցերուն ոստիկանութեան հետ բախումներ ալ եղած են, մօտ հարիւր հոգի ձերբակալուած է։

ՔԻՒՐՏԻՍՏԱՆի ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐ կուսակցութեան ղեկավարը Մ. Պարզանի որուն անօրինութեան տակ կը գտնուի Հապուրի սահմանային անցքը, որոշած է "Քիւրտիստան" կնիքը դնել անցնող շարժաւարներուն անցագրերուն մէջ։ Որոշումը հաղորդուած է Անգարայի որ նախապէս յայտարարած էր թէ նման կիրարկութիւն անընդունելի կը գտնէ, չըճանչնալով Քիւրտիստան անուն պետութիւն մը։ Կիրարկումի հիմ ծառայած է Իրաքի Սահմանադրութեան այն յօդուածը ուր կ'ըսուի թէ պետութիւնը դաշնակցային է։

ԼԻԲԱՆԱՆի արդարադատութիւնը հետապնդումի դիմած է այն չորս բարձրաստիճան անձնաւորութիւններուն դէմ, որոնք ձերբակալուեցան Օգոստոս 30ին Ռ. Հարիրիի սպանութեան կապակցու-

80 ԱՄԵԱԿԻ ԱՒԹԻՒ

«ՅԱՌԱՋԻ ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. – Ասանց ընկերութիւն 300 եւրօ։

***

ՄՈՆՄՈՐԱՆՍԻ. – Տէր եւ Տիկին Ծակոբ Մամճեան 100 եւրօ։

ՄԱՄՈՒԼ

«LE FIGARO»

(2 septembre)

Ara APRIKIAN:
«UNE STAR AC' STUDIEUSE»

Թերթը հարցազրոյց մը հրատարակած է հեռատեսիլի Ա. կայանի "Խաղերու եւ զուարճութիւններու" բաժնի մնօքէն Ա-րա Ափրիկեանի հետ։ Ան կը ներկայացնէ նորութիւնները եւ կ'անդրադառնայ նաեւ կայանին այլ ծրագիրներուն։

Թեմաը։ Ինդրոյ առարկայ անձերն են նախագահական պահակազօրքի պետը, ընդհ. ապահովութեան նախկին դեկավարը, ներքին ապահովութեան նախկին դեկավարը եւ բանակի տեղեկատուութեանց նախկին պետը։

ՄԵՏԱՆի մէջ (հիւսիսային Ինտոնեզիա) Պոյիսկ 737 օդանաւ մը չախչախուած է օդակայանին մօտ քսան քնակութիւններու վրայ, երբ սկսած էր թռիչք առնել։ 117 ճամբորդներէն հինգ վերապրող կայ, Սեպտ. 5ի առաւօտուն, երբ արկածը պատահած էր. ծանօթ չէր թէ քնակութիւններուն մէջ ալ զոհեր կան։ Ամբողջ թաղամաս մը սակայն քարուքանդ է։

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԱՄԱՆԱԽԱՐՀԱՅԻՆ 2006
ՋՏՄԱՆ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐ

Շաբաթ, Սեպտեմբեր 3ին, Ա. խումբին մէջ, Հայաստան իր դաշտին վրայ 0 – 1 պարտուած է Հոլանտայէն։ Դասաւորուած կը գլխաւորէ միշտ Հոլանտա 25 կէտով, կը յաջորդեն Ռումանիա (22), Զեխիա (21), Ֆինլանտա (13), Մակեդոնիա (8), Անտորա (5), Հայաստան (4)։ Սեպտ. 7ին, Զորեքշաբթի, կը մրցի Զեխիոյ հետ եւ Հոկտ. 12ին Անտորայի։

Բ. խումբին մէջ, Վրաստան եւ Ուկրանիա 1 – 1 հաւասար արդիւնք մը արձանագրած են, Թուրքիա ալ Դանիոյ հետ 2 – 2 հաւասար արդիւնք մը ձեռք ձգած է։ Խումբը կը գլխաւորէ Ուկրանիա 24 կէտով, կը յաջորդեն Թուրքիա (17), Ծուննաստան (15), Դանիա (13), Ալպանիա (12), Վրաստան (9), Ղազախստան (0)։

Երդ խումբին գլուխն է Լեհաստան, 21 կէտով, վերջինն է Սադրքեան 2 կէտով։

4րդ խումբին մէջ, Ֆրանսա 3 – 0 յաղթեց Ֆէրոյի կղզիներուն Լանսի մարզադաշտին մէջ։ Նոյն խումբին մէջ Զուիցերիա եւ Իսրայէլ 1 – 1 հաւասար արդիւնք մը ձեռք ձգեցին։ Խումբը կը գլխաւորէ Զուիցերիա 13 կէտով, կը յաջորդեն Իրլանտա (13), Ֆրանսա (13), Իսրայէլ (12), Կիպրոս (4) եւ Ֆէրոյէ կղզիները (1)։ Սեպտ. 7ին Ֆրանսա կը մրցի Իրլանտայի հետ, այս վերջնոյն դաշտին վրայ (Տըպլին)։

ԹԷՆԻՍ

ԵՈՒ – ԷՍ ՕՓԸՆ

Բ. Չըլանին, Նալպանտեան յաղթած է Հոլանտացի Վէսէլսի 7 – 6 (7/4), 1 – 6, 6 – 2, 7 – 6 (7/4)։

Գ. Չըլանին, Ազասի յաղթած է Պէրտիչի 3 – 6, 6 – 1, 6 – 4, 7 – 6 (7/2)։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՎԵՐԱՄՈՒՏ
RENTREE SCOLAIRE

ՇԱԽԻԼ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ «Լեւոն Շանթ» դպրոցը իր վերամուտը կը կատարէ Զորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 14, ժամը 9·30ին։

Կը խնդրուի այն ծնողներէն որոնք իրենց զաւակները (3 տարեկանէն սկսեալ) կ'ուզեն արձանագրել հայկական դպրոց, դիմել հեռաձայնելով՝

01·47·09·23·18 *կամ* 01·46·30·64·60
թիւերուն։

Կարելի է նաեւ ներկայանալ ուղղակի եկեղեցի, Սեպտեմբեր 14, ժամը 9·30էն սկսեալ։

6 rue Père Komitas — Chaville

Դասերուն մակարդակը կը սկսի մանկապարտէզէն մինչեւ Պաքալօրէա եւ ... աւելին։

***

Ecole de la Croix Bleue
Section ASTRIG d'Arnouville

Inscriptions pour toutes les activités de la Croix Bleue d'Arnouville
le Samedi 10 Septembre de 14h à 18h
dans nos locaux :
71 rue Henri Barbusse à Arnouville
Les cours d'arménien reprendront le **14 septembre pour la maternelle** et le **17 septembre pour tous les autres niveaux.**

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆ ԻՍԻ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 8·-
ժամը 9ին եւ 10ին՝

Գիշերային եւ Առաւօտեան
ժամերգութեանց պաշտամբ
եւ Պատարագի մատուցմամբ
Եկայք տօնեցուք
ՁՆՆՈՒՆԴՆ ՍՐԲՈՒՀԻՈՑ
ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻՆ

Այս առթիւ, Հայրապետական Պատուիրակ եւ Փարիզի Առաջնորդ

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ

ձեռամբ պիտի կատարուի օրհնութիւնը եւ օծումը բարեպաշտօն ժագլին եւ վարաեւիկ Տուրիհեան քոյրերու կողմէ եկեղեցւոյն ընծայուած ուխտի նուէրը խաչին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ
"ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ"
Միօրեայ Հայ Վարժարանի
ուսումնական տարուան դպրոցին
դասընթացքները կը վերսկսին
Զորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 14,
առաւօտեան ժամր 10ին
Սահակ-Մեսրոպ Մշակութային
Կեդրոնի
Ափծրաւնի Չրբաշեան սրահին մէջ
339 avenue du Prado — 13008 Marseille
Աշխրաժեչտ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար դիմել՝
Մեր եկեղեցւոյ գիւանատան՝
Հեռ.– 04·91·77·84·70

***

Ecole de la Croix Bleue
Section d'Issy-les-Moulineaux

La Croix Bleue des Arméniens de France (Section d'Issy-les-Moulineaux) informe que la rentrée scolaire est fixée au **mardi 20 septembre.** Les cours destinés tant aux enfants qu'aux adultes se tiendront de 18h à 21h à la MCA 45 rue de la Défense — Issy - les - Moulineaux.

— Préparation Bac — Niveau Bac — Adulte débutant — Adulte avancé.

Renseignements sur place aux heures de cours au 01. 45. 29. 20. 18 ou auprès de Mme Guiragossian 01. 46. 42. 45. 25 (le soir).

***

Ecole de la Croix Bleue
Section «A. Tathéossian» de Paris

Vous avez entre 4 et 77 ans, vous voulez apprendre la langue de vos aînés, alors rejoignez l'école de la C.B.A.F. section de Paris, dès le **samedi 17 septembre,** à la M.C.A., 17 rue Bleue 75009 Paris.

7 classes, de la maternelle à la terminale, 1 d'adultes, plus des ateliers de chant, danse et théâtre !

Par ailleurs, les mercredis après-midi, un cours de soutien en physique est assuré pour les lycéens et de soutien en anglais pour les élèves de secondaire.

Pour tout renseignements, contactez **Araxie** au 01 39 83 71 19
ou **Alice** au 01 42 93 03 56 (19h - 20h30).

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱԹԵԱՆ
ՎԱՐԺԱՐԱՆ

COLLEGE ARMENIEN
SAMUEL-MOORAT

ANNEE SCOLAIRE 2005-2006

PARENTS / ԾՆՈՂՆԵՐ

PENSEZ A L'EDUCATION ARMENIENNE DE VOS ENFANTS
L'Ecole bi-hebdomadaire Samuel-Moorat
sous l'égide de l'Association des Parents d'Elèves
et des Anciens Elèves
propose tous les mercredis et samedis
de 9h30 à 16h

cours de langue,
d'éveil à la culture et à l'identité arménienne
DE LA MATERNELLE AU LYCEE

Travaux manuels — Danses et Chants traditionnels —
Théâtre — Informatique
Vaste aire de jeux

REPRISE DES COURS
Samedi 10 septembre à 9 heures 30

Inscriptions - Contact : Sur place les mercredis et samedis
Tél. : **01 45 34 94 04**
01 46 38 35 96
06 85 70 23 98

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 7
MERCREDI
7 SEPTEMBRE
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱԽԱՐԵ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

81ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻԻ 21·273

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

81e ANNEE — N° 21·273

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 6-7Ի ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՑԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

Թուրք մամուլը "անցեալի հաշուեյարդարի կարեւոր քայլ" կ'որակէ այն հրապարակումները որոնք կը կատարուին Պոլսոյ ոչ մահմետական, զլխաւորաբար յոյն, բնակչութեան դէմ սանձազերծուած 1955 Սեպտ. 6-7ի դէպքերուն մասին: Յօդուածու բնակարաններուն, եկեղեցիներուն, վաճառատուներուն դէմ յարձակումի լուսանկարներ ու ականատեսներու վկայութիւններ, վաստաթուղթեր կը հրատարակուին թերթերու մէջ: Անոնց կարեւորներէն են դատաւոր եւ ծովային զօր. Ֆահրի Զօքէրի ունեցած լուսանկարները որոնք առաջին անգամ լոյս կը տեսնեն թուրք մամուլի մէջ: Ան որպէս դատաւոր վարած է դէպքերէն ետք Պէյօղլուի Պաշարման վիճակի ատեանին առջեւ բացուած դատը ու այդ միջոցով տիրացած փաստանկարները Պատմութեան վաւերթին կատակած, այն պայմանով որ անոնք իր մահէն ետք հրատարակուին: Ինք մահացած ըլլարով 2001ին, յիսնամեակը առիթ եղած է թողօնը լոյս ընծայելու նոյն վազքին ամսաթերթին Սեպտեմբերի Թիւին մէջ, ուրկէ առած են օրաթերթերը:

Հետաքրքրական է տեսնել թէ կէս դար ետք մկկդի կը դրուին բոլոր թալանները ·կը դրուի ամենայն յստակութեամբ թէ Սելանիկի մէջ Աթաթիւրքի տունին վրայ նետուած ռումբը որ գլուխին Պոլսոյ քաղաքապետ նշանակուեցաւ: Կը տրուին նաեւ պատրաստութեան մանրամասնութիւնները. նախաձեռնարկներ օրեր առաջ դիւղապետերէն առած են թաղերու հայ, յոյն բնակիչներուն հասցէները, անոնց տուներուն վրայ նշաններ դրած, որպէսզի խուժանը սխալ թիրախ չհարուածէ: Կը խօսուի ոստիկանութեան կրաւորական կեցուածքին մասին. վկայութիւններ կը տրուին ոստիկաններու դիմողներու ստացած պատասխաններէն, երբ ոստիկանները կ'ըսեն. "Մենք այսօր ոստիկան չենք, Թուրք ենք"...:

Հետաքրքրական են նաեւ լուսանկարները որոնք ցոյց կու տան թալանողներուն աչխոյժ գործունէութիւնը երբ խանութներու փեղկերը կը կոտրտեն, մինչ մայթերը, փողոցները արդէն ծածկուած են աւարի տրուած ապրանքներով:

Բացէ ի բաց կը գրուի տակաւին թէ ցոյցերը որոշուած, կազմակերպուած էին ՀԱՅ իշխանութեան գլխաւոր դէմքին՝ վարչապետ Ա. Մէնտէրէսի կատարեալ դիտակցութեամբ. յետոյ սակայն նախատեսուածէն աւելի մեծ ծաւալ առած էր կատարուածը եւ կարելի չէր եղած ատենին չարիքը սահմանափակել:

Բազմաթիւ փաստաբրական նիւթերու, յուշերու, քաղաքական մեկնաբանութիւններու հետ Սեպտ. 6ի Թուրք մամուլը հրատարակած էր Մարդկային Իրաւունքներու միութեան Պոլսոյ մասնաճիւղին մէկ յայտարարութիւնը որ կ'անդրադառնար 1955 Սեպտ. 6-7ին Պոլսոյ ոչ մահմետական բնակչութիւնը թիրախ առած դէպքերուն: Կ'ըսուէր թէ մօտ հարիւր հազար թալանող մասնակից ունեցած էին անոնք, ամենայն մանրամասնութեամբ ծրագրուելէ ետք:

Նչելու համար յիսնամեակը, Միութիւնը կը հրաւիրէր Սեպտ. 6 Երեքշաբթի օր "Այլեւս երբե՛ք" արձանագրուած պատառներով երթի մը. ան կը սկսէր Պէյօղլուի Իսթիքլալ պողոտային այն կէտին որ ամէնէն վայրագ արարքներու վայր եղած էր: Ցուցարարները ծաղիկներ պիտի ձգէին այդ պողոտային երկայնքին յիսուն տարի առաջ հրկիզուած, քանդըուած, թալանուած վաճառատուներուն առջեւ:

Թրքական "Վաթան" օրաթերթը Սեպտ. 4ի թիւով անդրադառնալէ ետք յիսնամեակին, կը փակէր "Ակօս"ի խմբագիր Հ. Տինքի հետեւեալ տողերով. "Ինչ գիտնամ. բանի որ այս դէպքերուն յիսնամեակն է, մարդ հաներայիւն կարծիքէն, կամ ինչո՞ւ ոչ՝ պետութենէն, կառավարութենէն յարգանքի ու ժողովրդավարութեան կեցուածք մը կ'ակնկալէ: Այսինքն, գէշ կ'ըլլար եթէ մեր Հանրապետութեան նախագահը, կամ վարչապետը, յիսնամեակի ուղերձով մը իրենց ցաւը յայտնէին: Աշխարհը կը տեսնէր թէ երբ Թուրքիա անցեալի պատահար մը որպէս անիրաւութիւն ընդունած է, ատոր համար կրնայ ներողութիւն խնդրել: կը խորհիմ, օրինակ որ Իսթիքլալ պողոտային վրայ երթ մը կազմակերպուի եւ յիսուն տարի առաջուան սերունդներուն արարքին ճիշդ հակառակը ընելով այդ պողոտային բոլոր վաճառատուներուն առջեւ ծաղիկներ զետեղուին":

Մաղթանքին երկրորդ մասը լսուած է Մարդկային իրաւունքներու միութեան կողմէ. կը մնայ պետական դէմքերուն բաժինը...:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ֆիլիփ ՏԸ ՎԻԼԻԷ, նախագահը "Շարժում Ֆրանսայի համար" կուսակցութեան, հիւրն էր Ֆրանս-Էնֆոյի Սեպտ. 6-ին եւ նոյն օրուան Ֆիկարոյին մէջ ալ հարցազրոյց մը տուած էր: Ամրան իր համալսարանն ալ տեղի կ'ունենայ Սեպտեմբեր 9ին, կաս: Ֆրանսան դատաճանած է, "պառկած է" կ'ըսէ Եւրոպական Յանձնախումբին առջեւ, տեղի տալով Թուրքիոյ անդամակցութեան եւ ընդկատի չառնելով Մայիս 29ի Ֆրանսայի մերժողական հանրաքուէին: Հարցազրոյցին մէջ կ'ըսէ թէ նուազագոյն պատշաճութիւնը կը պարտադրէ որ քաղաքական դէմքեր պարտին աւելի դուսպ ըլլալ Շիրաքի հիւանդութեան առթիւ եւ այս կ'ըսէ համարձակութեամբ քանի ընդդիմադիր մըն է նախագահին: Ամէնէն աւելի բուռն կերպով կ'արտայայտուի երբ հարցը կը վերաբերի Թուրքիոյ: Խաբէութիւն է, կ'ըսէ, "պարապ աթոռի քաղաքականութիւն" չվարել Պրիւքսէլի մէջ, բանակցութիւններուն դէմ: Շիրաք – Վիլլիէն – Սարքոզի կառավարութիւնը կը դատապարտէ իր պարտականութեան, եթէ չըպարտադրէ իր վէթօն: Որովհետեւ, եթէ բանակցութիւնները սկսին, կորսուած ենք: Թուրքիա Եւրոպա պիտի մտնէ, Ֆրանսացիք ուզեն կամ չուզեն: Եւ այդ ընդլայնումը վերջն է Եւրոպայի:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ վարչապետը պատասխանելով քրտական հարցին մասին լրագրողներու հարցումներուն, ըսած է թէ ոչ մէկ ձեւով կրնայ նիւթ ըլլալ փքփք-ի հետ սակարկութիւն մը: "Մինչեւ այսօր նման կեցուածք չունեցանք, ասկէ հետ ալ կը վարուինք այնպէս, ինչպէս հարկ է հանդիպ ահաբեկչական կազմակերպութեան մը" աւելցուցած է ան:

ՊՈՒՇ, Սեպտ. 5ին երկրորդ անգամ ըլլալով աղէտաբեր չրջանը այցելեց եւ այս անգամ միայն վերջն չդիտեց, այլ իջաւ Պաթոն-Ռուժ, ուր համախմբուած են աղէտեալները: Պուշ չատ բուռն քննադատութիւններու թիրախ է եւ իր մասնակի մէա-գուլփան ալ մեծ օգուտ մը չուներ: կը ջանայ պատասխանատուութիւնը ձգել Լուիզիանի իշխանութիւններուն վրայ, բայց... Իրաքէն կրկին 2800 զինուոր եկած է օգնութեան:

ԼԱՑ ԼԷ ՌՈԶԻ 18 յարկանի չէնքին հրդեհին զոհ գացած մեռեալներու թիւը 17ի բարձրացած էր Սեպտ. 6ին: Զերբազատուած չորս պարմանուհիները խոստովանելէ ետք թէ հեղինակներն են այդ հրդեհին, բացատրած ալ են պատճառները: Նախանձած են նոր հասած երիտասարդուհիին, որպէս վարձակալ, որ ուշադրութիւնը դրաւած է տղոց: 15էն 18 տարեկան այս աղջիկները կը խմեն, կը ծխեն եւ դիւերները կը դեգերին հոս-հոն, մինչեւ ուշ առեն: Իրենց վրէժը լուծելու համար կրակի տուած են նոր ժամանած վարձակալուհիին նամակատուփը առանց խորհելու հետեւանքներուն մասին, այսինքն՝ 17 մեռեալ (երեք մանուկ) եւ հինգ վիրաւոր:

ՇԲԼՕՏԻՐ - ՄԵՐՔԻԼ 90 վայրկեան տեւող վիճարկում մը ունեցան Սեպտ. 4ին եւ ըստ հեռատեսիլի այդ յայտապրին հեռատեսողներուն Շրէօտէր յաղթական դուրս եկած է, թէեւ Անկելա Մերքէլ ալ աւելի յաջող երեւցած է քան ինչ որ կ'ակնկալուէր: Շրէօտէր ստանձնած է ամբողջովին վերջին եօթը տարիներուն վարած քաղաքականութիւնը: Գերմանիա ախոյեան է արտածումի մէջ, չեչտած է վարչապետը ու դեկավարութիւնը օր մեծցող աւադունդներու հանդիպակաց եզրերուն վրայ կը գտնուին, ունին նոյն հարցերը, հետաքրքրութիւնը մնայուն տարր մըն է: Ու Ս. Սարգսեանի Մոնթոյի կեցուածեան ալ պարագան տարբեր չէ եղած: Սա ընթանգով որ հետաքրքրութեան նախտրդած են 22ուկները, պնդումները թէ արձակուրդի ա/յդ վայրին ընտրութիւնը պայմանաւորուած է նախարարին թախտախաղերու նկատմամբ տկարութեամբ:

Այդ 22ուկները նախընթացի մըն ալ դուռ բացած են, երբ վերադարձին Ս. Սարգսեան Երեւանի զինուորական ակադեմիա այցին թիրախ եղած է լրագրողներու հարցումներուն: Հարցումներ որոնք առընչուած են նաեւ անոր արձակուրդին, արձակուրդի վայրին ընտրութեան պատճառներուն, նման պերճանք կարելի դարձնող միջոցներուն: Նախընթացը արձանագրուած է երբ փոխանակ պաշտօնական կիսաժպիտով մը ու լռութեամբ պատասխանելու լրագրողներուն, նախարարը որուն անունին երկար ատեն ի վեր կպած է խաղատուներուն ճամբան լաւ գիտցողի համբաւը, առաջին անգամ ըլլալով հրապարակաւ հերքած է հարցումի ձեւով յայտնուած ամբաստանութիւնը: Ո՛չ, ինք խաղատուն յաճախած չէ, այդ մասին կրնան վկայութեան կանչուիլ իր արձակուրդի օրերուն Մոնթոյ գտնուած բազմաթիւ Հայեր ու Հայաստանցիներ:

Ու հոս դրուած է սահմանագիծը հետաքրքրութիւններու ընդունելիին ու անընդունելիին միջեւ. Ս. Սարգսեան անպատասխանը ձգած է մնացածը. չէ յայտնած թէ ի՛նչ միջոցներով, ո՛ր հովանաւորին շնորհիւ կրցած է արձակուրդը անցընել ո՛չ միայն Եւրոպայի, այլեւ աշխարհի ամէնէն սուղ վայրերէն մէկուն մէջ:

Պէտք է յարգել անձնական - հաներայինի սահմանագիծը, նաեւ սահմանագիծը ընդունելի ու անընդունելի հետաքրքրութիւններուն: Եթէ տրամադրութիւն մըն այ, տակաւին գնահատել առաքինութիւնը նախարարին որ Մոնթօ արձակուրդ ընելու կարելիութիւն ունենալով հանդերձ, կրցած է վանել խաղատուն մտնելու փորձութիւնը:

Թ. ԱՐՓԻ

ԹԻՆԻՄ

ԵՈՒ - ԷՍ ՕՓՔՆ

Ադասի, 35 տարեկան, որու 20րդ Եու-Էս. Օփքընն է, յաղթեց ութերորդ աւարտականին Պելժիացի Մալիսի 6 - 3, 6 - 4, 6 - 7 (5/7), 4 - 6, 6 - 2:

Դ. Նալպանտեան ալ յաղթեց Կոնսալէսի 7 - 5, 6 - 3, 6 - 0:

ՄԱՄՈՒԼ ԵՒ ՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՁՕԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՍՏԵՓԱՆ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Հայ մամուլին առաջնեկն է 1794–96ին լոյս տեսած Ազդարար պարբերաթերթը։ Ան ալ հայրենի հողէն անդին, հեռաւոր Հնդկաստանի Մատրաս քաղաքին մէջ որ կը գտնուի Հնդկական ովկիանոսի ափեզերեան ափին։ Հնդկահայ գաղութը կազմըւած էր ժէ. դարուն սկիզբը նոր-Ջուղայէն հոն գաղթողներէ (անոնք ալ 1605ին, Արարատեան դաշտէն Շահ Աբբասի կողմէ բռնագաղթածներու չառաւիղները)։ Տեղւոյն հոգեւոր հովիւ Շմաւոնեան Ցարութիւն Քահանան է զայն հրատարակողը, իր իսկ հաստատած փոքրիկ տպարանին մէջ։ Հրատարակութիւնը ամսագիր պարբերութեամբ, նպատակ ունեցած է տալ հնդկահայ կեանքի ամսուան ընթացիկ լուրերը, հրատարակած կրօնաբարոյական յօդուածներ զրաբար եւ Նոր Ջուղայի բարբառով։ (Չըլալով բանասէր, ինծի անծանօթ են յիշեալ քահանային կեսագրութիւնը, նաեւ ամսագրի հրատարակման ու փակման պարագաները։ Հայկական Սովետական Հանրագիտարանը կը յիշատակէ որ Ագդարարի 18 թիւերու ամբողջական հաւաքածոն պահպանուած ըլլալով, գիրքի ձեւով վերահրատարակուած է Գ. Կիւլպէնկեան հասատութեան կողմէ. Ս.Պ.)։ Յամենայն դէպս, Տէր Յարութիւնը կը հանդիսանայ հայ լրագրութեան ռահվիրան։ Հայ մամուլի կեդրոնները մինչեւ Ի. դարու սկիզբը կը գտնուէին Հայաստանի հողէն դուրս։ Արեւելահայութեան համար Թիֆլիսը, Նոր Նախիջեւանը, Մոսկուան ու Ս. Պետերբուրգը։ Արեւմտահայութեան համար Պոլիսն ու Զմիւռնիան։ ու այդ քաղաքներուն մէջ հրատարակուեցան մինչեւ 1914 հարիւրաւոր անուն հայերէն պարբերաթերթերն ու օրաթերթերը, որոնք ունեցան առաւել կամ նուազ երկար կեանք։ Պէտք չէ զանցել նաեւ հայատառ թրքերէն թերթերը, որոնք թըրքախօս Հայուն համար կարեւոր դեր կատարեցին ազգային զարթօնքին մէջ՝ ԺԹ. դարուն։ Շատ հաւանաբար անոնց հաւաքածոները կորսուած են աւա՛ղ առ ի չդոյէ իշխանութեան մը որ զանոնք հաւաքէր ու խնամքով պահպանէր։ Այդ պարագային անոնք ամբողջ կաճառի մը տարիներով ուսումնասիրութեան առարկան պիտի ըլլային, նոր լոյս սփռելով հայ հասարակական կեանքի չատ մը երեսակներուն վրայ։ Շեշտենք նաեւ թէ հայ մամուլի դերը մեծ եղաւ հայերէն աշխարհաբարի կերտման եւ բիւրեղացման գործընթացին մէջ ԺԹ. դարու ամբողջ երկրորդ կէսին, արեւմտահայերէն թէ արեւելահայերէն ճիւղերուն հաւասարապէս։ Նախատեղեակեան մամուլը ընդհանրապէս անհատական նախաձեռնութեանց արդիւնք էր, քիչ անգամ խըմբակներու, գրեթէ միշտ զուրկ նիւթական հիմնական միջոցներէ, ինչ որ պատճառ եղաւ որ չատ մը ձեռնարկներ վաղըզայն չունենան։ ԺԹ. դարու վերջաւորութեան եւ Ի. դարու սկիզբէն է որ մամուլի մի քանի անուններ ուղղակի հայ քաղաքական կուսակցութեանց բանբեր հանդիսացան, եւ իբր այդ ալ յաճախ հալածուեցան ու վակուեցան։

Ցրանոահայ մամուլի առաջնեկն է Աբեմուտ կիսամսեան գրական եւ հանրային բովանդակութեամբ, որ 1859ին 1865 Փարիզի մէջ հրատարակուեցաւ Ս. Ոսկանի կողմէ։ Փարիզի մէջ հրատարակուեցան Ֆրանսահայ գրեթէ բոլոր թերթերը ԺԹ. դարու վերջաւորութենէն իսկ Ա. Զօպանեանի Ազատիտ պրական հանդէսէն սկսեալ։ Համեստ կարծիքով, մի քանի տասնեակի հասնելու են ֆրանսահայ մամուլի անունները, եւ որոնց հաւաքածոները կորսուած են չատ հատնաբար, բացի Ցառաջի հաւաքածոյէն որ կայ Խմբագրատան մէջ, եւ 1950–53ին լոյս տեսած համակաւար Այսօր–Ապագայ օրաթերթէն որ կը գտնուի Նուպարեան մատենադարանը։ Սակաւաթիւ հայ թերթեր ալ հրատարակուած են Մարսէյլի մէջ. անոնց անդրանիկը –եւ ամէնէն երկարակեացն է 1885ին 1923 Մկրտիչ Փորթուգալեանի հրատարակած Արմէնիան։ Շաբաթական երկու անգամ կամնուսուրեամբ լոյս տեսած "ազգային, քաղաքական եւ այլն" ենթախորագիրով այս թերթը եղած է Ամենական չարժումի ձայնը, ազգային-ազատագրական խոհրնեու չափաւոր եւ իրապաշտ բանբերը։ Մարսէյլի մէջ հրատարակուած են –մեր գիտցած անուններէն– Հայ Սիրտ չաբաթաթերթը խմբագրութեամբ եղիչէ Թորոսեանի 1923ին 1939, երկլեզու՝ ֆրանսերէն եւ հայերէն L'Aiguillon — խթան Ց. Թիւրապեանի խմբագրութեամբ, Արեգ՝ Թագուոր Խաչիկեանի խմբագրութեամբ։ Հուսկ ուրեմն 1944ին 1948 Փետրուար, Հայ Ազգային Ճակատի տեղական վարչութեան օրգան նոր կեանք չաբաթաթերթը։ Խմբագիրներ Ե. Թորոսեան եւ Հրաչ Տէր Բարսեղեան (գրական անունով Բիւզանդ Վաղինակ)։ այս վերջին հայ թերթը պետական հրահանգով փակուեցաւ Ազգային Ճակատի լուծարքին զուգընթաց։

Պատմութեան առջեւ չմեղանչելու համար յիշենք նաեւ որ երկար տարիներ Մարսէյլի մէջ հրատարակուեցաւ Ամերտարանական Եկեղեցւոյ Բանբեր ամսաթերթը։

Մեկուկէ դրած Հայաստանի եւ Խորհ. Միութեան այլ հայաչատ վայրերուն մէջ հրատարակուած մամուլը (1922ին սկսեալ արեղեանական խեղաղրութեամբ) յետ-Եղեռնեան մամուլը սփիւռքեան մամուլ է այլեւս, ենթակայ անոր վերիվայրումներուն։ Մեծ Եղեռնէն վերապրողները –այլեւս Սփիւռքահայեր– գիրենք հիւրընկալող այս կամ այն երկրի պայմաններուն ներքաշին համաձայն ստեղծելով իրենց համայնքային կեանքի ենթակառոյցները, չմոռցան նաեւ հրատարակել նոյնպէս գաղթական հայ մամուլը, որոնցմէ Ցառաջ կը տօնէ իր 80ամեակը։ Բացառելով պոլսահայ թերթերը, այդ մամուլը –մանաւանդ օրաթերթերը– եղաւ գրեթէ միչտ կուսակցական. ժամանակաշրջանի մը մէջ ուր հայութիւնը հարկ՝ բաբար երկու ճակատ բաժնուած էր, տարբեր չէր կրնար ալ ըլլալ, չկար երրորդ ճամբայ։ Կուսակցական կառոյցներու վրայ կոթնած, կուսակցական գործիչներէ բաղկացած փոքրաթիւ անձնակազմերով՝ երբեմն «նուիրեալ խեղթեր», ան գոյատեւեց տասնամեակներ։ Մեծ մասնութեամբ պատկերը նոյնն է ցայսօր։ Սփիւռքահայ կեանքը հայաբոյր, հայախօս ու հայապիր էր առաջին տասնամեակներուն, եւ հայ մամուլը «այդ իղով տապկուեցաւ» վերոյիչեալ ժամանակաշրջանին։ Ու տեղատուութիւնը եկաւ արագ, չատ արագ, մանաւանդ «յարեմտեան կողմն աշխարհի»։ սերունդներու հերթափոխութենէն աւելի, Մեծ ազանչելին լքումով, մոռացումով։ Մամուլի չատ անուններ վակուեցան, ուրիշներ երկլեզու դարձան պարագաներու բերումով։ Ամէնօրեայ թերթերու մեծ անուններ Պայֆար, Հայրենիք, Արմէնիա չաբաթաթերթի կամ ամսաթերթի վերածուեցան։ Նահանջը չխնայեց անգամ հայաբոյր Լիբանանը, ուր Աբարատ դարձաւ չաբաթաթերթ։

Սկիզբէն եւեթ հայ մամուլը –մոյնիսկ օսմանեան եւ ռուսական օրերուն– բազդատութեան ոչ մէկ եզր կրցաւ ունենալ օտար մամուլին հետ։ Իբրեւ փոքրամասնական մամուլ, ան ունեցաւ իր ընթերցասէր ընթերցողները, որոնք ամէն գնով կ'ուզէին գիտնալ իրենց ազգին ներքին եւ արտաքին կեանքին մասին։ Ան ունեցաւ իր հաւատարիմ բաժանորդները, որոնք ամէն գնով կ'ուզէին գիտնալ իրենց ազգին ներքին եւ արտաքին կեանքին մասին։ Ան ունեցաւ իր հաւատարիմ բաժանորդները, որոնք ամէն գնով կ'ուզէին պահել իրենց ազգային գիտակցութիւնը

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

Վենետիկի համալսարանի Քա Ֆոլֆին դահլիճին մէջ, Օգոստոս 5ին բացուած է հայ լեզուի եւ մշակոյթի ամառնային խտացեալ դասընթացքի 20ամեակի նշումը, տեսուչ փորձ. Փիէր-Լուիճի Գեռտիի ուղերձով: Ան պարզած է դասընթացքին ծերն ու նշանակութիւնը: Ապա, խօսք առած է օրուան գլխաւոր բանախօսը՝ Մարկ Նշանեան որ "Աքսորեալ մշակոյթ թէ աքսորի մշակոյթ" խորագրին տակ վերլուծած է դասընթացքին իմաստն ու գործառոյթը հայ կեանքի եւ մշակոյթին մէջ ոլորտ հաստատակարգային գործարք: Այս մասը փակուած է "Հայ անծանօթ դանձերու երկար ուղեւորութիւնը դէպի Արեւմուտք" խորագրով փաստապրայինով՝ պատրաստուած Թիլայը Բարաղեանի կողմէ: Օգոստոս 6ին, տեղի ունեցած է հանդիսութեան Բ. մասը Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարանի դահլիճին մէջ: Բացումը կատարած է փորձ. Վ. Բարխուդարեան, որ վեր առած է դասընթացքին դերը: Ապա, Հ. Լ. Զէքիեան հակիրճ բացատրութիւններ տուած է, նաեւ ապագայի հեռանկարներով: Դասընթացքին յաճախած են 743 հոգի: Ակադեմական այս բաժինը փակած է քահանամեակին առթիւ Սալքի Գասպարեանի խմբագրութեամբ լոյս տեսած "Ցուշամատեան"ին շնորհահանդէսով: Հեղինակը ներկայացուցած է բովանդակութիւնը, որմէ վերջ խօսք առած է դասախօսական կազմէն փորձ. Րաֆֆի Սեթեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Հանդիսութիւնը փակուած է Նորա Արմանիի մենակատարային թատերախաղով որու խորագիրն էր՝ "Բազմոցի վրայ Նորա Արմանիի հետ": Այս քահանամեակին առթիւ շնորհաւորական գիրեր ղրկած էին Գարեգին Բ., Արամ Ա., Ներսէս – Պետրոս ԺԹ. եւ բազմաթիւ այլ աշխարհական անձնաւորութիւններ: Այս 20րդ խտացեալ դասընթացքը վերջ գտած է Օգոստոս 19ին: Յաջորդին արձանագրութիւնները կը բացուին Նոյեմբերի կէսին:

*
**

ՊՈԼԻՍ Ժամանած են Օգոստոս 20ին, Կիւլպէնկեան հիմնարկի հայկական բաժնի տնօրէնը փորձ. Զաւէն Եկաւեան եւ իր կինը, որպէս պատուոյ հիւրերը Ս. Փըրկիչ ազգային հիւանդանոցին: Ծանօթ է որ Զ. Եկաւեան մէկ չահագրգռութիւն ցոյց տուած է Ս. Փրկիչ հիւանդանոցի նկատմամբ, որու չրջափակին մէջ կը գտնուին արդէն Կիւլպէնկեաններու դամբարանները: Հիմնարկը մէկ իր աջակցութիւնը բերած է Պոլսոյ կրթական հաստատութիւններուն եւ ուսումնատենչ երիտասարդներուն:

*
**

Օգոստոս 2ի իր թիւին մէջ Ցառաջ կը ղրկէր "80 տարեկան եմ": Ըրքան ուրախութիւն, նոյնքան ալ մտահոգիչ նախադասութիւն մը: Այդ եւ յաջորդ թիւերուն մէջ չնորհաւորութիւններով ու բարեմաղթութիւններով հանդէս եկողներէն մին այն մին այն ալ չատ հարեւանցի իսկ վաղը մէկ խօսքով կ'անդրադառնայ տպագային: Բարի, սրտաչահ խօսքեր մէկ չատ հաճոյք կը պատճառեն թէ ըսողին, թէ ալ լսողին: Բայց ոչ մէկ հարցի լուծում կը բերէր:

Ս. Պ.

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ

ՈՐԴԵԿՈՐՈՅՍ ՄՕՐ ՄԸ ՅԱՐԴԱՐԱԾ ՃԱԿԱՏԸ ԿԸ ԼԱՑՆՆԱՅ

Սինոփ Շիհան որդեկորոյս մայր մըն է. զաւակը լինած է Իրաքի պատերազմին: Ան Օգոստոս 6էն ի վեր բանակումի վայր ըրած է Ճ. Պուշի Թէքսասի ապարակին առջեւի գետինը, մարմնաւորելով ընդդէմ պատերազմին պայքարողներուն չարժումը: Շիհան պարզ խօսքերով արտայայտուող կին մըն է. միչտ կը կրէ փայտէ խաչ մը, ի յիչատակ նահատակ իր զաւկին: Շուտով հանրային կարծիքը կեդրոնացած է անոր վրայ: Ուժած է տեղէն չչարժիլ, մինչեւ որ նախագահին հետ տեսակցութեան ժամադրութիւն մը ունենայ:

Երկրին մէջ կատարուած հարցախոյզերը կը մատնեն պատերազմին մասին ժողովուրդին երկմտութիւնը. անոր 55%ը այլեւս համոզուած է որ ԱՄՆ սխալ ըրին Իրաք զօրք ղրկելով. այս զանգուածին 50%ն ալ կ'ըսէ թէ այդ զօրքը ամբողջութեամբ, կամ մասնակի ձեւով պէտք է անյապաղ վերադարձնել: Դեմոկրատներ կը պահանջեն որ վերադարձի օրացոյց մը ճշդուի, հանրապետականներէն կան անոնց համախոհներ:

Այսուհանդերձ, չատ դիւրին չի նկատուիր որ հակապատերազմեան չարժումը վիէթնամի պատերազմին ընդդիմութեան ուժգնութեան հասնասրի: Ատոր գլխաւոր պատճառները անոնք են որ նախ զօրակոչ չէ յայտարարուած, ամերիկեան կորուստները չատ ատելի նուազ են եւ ներկայի երիտասարդութիւնը նոյնիսկ քաղաքական գիտակցութիւն չունի:

Մատը քով սակայն, իրականութիւն է որ հակառակ զօրակոչ չըլլալուն, երիտասարդութեան համեմատութիւնը խաւը դէպի բանակը քաչելու չանքերը ուչագրաւ են: Ուսանողները կը հրաւիրուին մաս կազմելու ազգային պահակախումբերուն եւ պահեստի ուժերուն. իսկ այս երկուքը ատելի քան 40%ը կը բաղկացնեն Իրաք ղրկուած ամերիկացի զօրքերուն:

Այդ զօրքերուն մասնակիցներն ալ սկսած են ատելի սթափ աչքով դիտել պատերազմը. կէսը հասկցած է թէ ԱՄՆ 5–10 տարիէն միայն կրնան իրենց նպատակին հասնիլ Իրաքի մէջ: 47%ն ալ կ'ուզէ որ լրատուները ցոյց տան թէ պատերազմը լաւ ընթացքի մէջ չէ: 65%ը կարեւոր կը նկատէ Իրաքէն մեկնող ամերիկեան զրօչով ծածկուած դագաղներուն լուսանկարները կարենալ հրատարակել:

Այս պայմաններուն մէջ Ս. Շիհան թանքեր մը կը համարուի: Մէկը որ բարձրաձայն կ'ըսէ չատ ու չատերու մըտածածը: Զինուորականներու տասնեակ մը ընտանիքներ Գալիֆորնիայէն, Նիւ Ճըզիէն, Օրէկոնէն, Փէնսիլվանիայէն գացած են իրեն միանալու:

Մեծ մասը հարազատի մը կորուստին վիչտը ունի: Պատերազմին զոհ երիտասարդ զինուորի մը հայրը ըսած է թէ հոն է նաեւ ներկայացնելու համար բոլոր զինուորները որոնք լսելի ըլլալու միջոց չունեին:

ՔԱՂՀԱՆ

Livres reçus

DEUX ANS DE GUERRE A CONSTANTINOPLE

HARRY STUERMER
(Correspondant de la «Gazette de Colone» à Constantinople en 1915-1916)

Le Cerle d'Ecrits Caucasiens
Paris 2005

*
**

L'AVENTURE KEMALISTE
Elle est un danger : pour l'Orient, pour l'Europe, pour la paix

ANGORA ET BERLIN
Le complot germano-kémaliste contre le traité de Versailles

OMER KIAZIM

Le Cerle d'Ecrits Caucasiens
Paris 2005

նութեան մամուլ –եւ ցրուած փոքրամասնութեան– իրեն պակսեցան տեղական մամուլներուն բոլոր տորոդելիները. զրամագլուխ ու ընթերցողներու լայն շրջանակ, ծաղկումի անհրաժեչտ լրբագրողներու եւ թղթակիցներու արհեստավարժ ու վարձատրուած անձնակազմեր: Եւ ան մէչտ մնաց վախճան իր ծաւալով ու սակաւաթիւ իր տպաքանակով: Հինէն չատերու բերնէն լսեր եմ – ի՞նչ կայ այսինչ, կամ այնինչ թերթին մէջ. ոչինչ. ատոր փարա տալ կ'արժէ՞: Ու հոս հարց կը ծագի գիտնալու թէ հայ թերթերու միջոցներու սակաւութի՞ւնն է որ չէ քաչած ընթերցողը, թէ ոչ հայ զանգուածին անտարբերութիւնը որ պատճառ դարձած է հայ թերթին տկարութեան: Նոյնիսկ սակէ երեք տասնամեակ առաջ, երբ Լիբանահայութիւնը կը հաչուէր 250–300 հազար, մէկ խօսքով 40–50·000 ընտանիք, ո՞րքանի հասաւ այնտեղի հայ օրաթերթերու տպաքանակը: Այդ թիւին կէսը, մէկ երրո՞րդը թէ քառորդը: Երբ թերթ մը երկու կամ երեք անգամ աւելի ընթերցող ունի, այնքան կ'աւելնան իր բարելաւման միջոցները, կ'իջնէ իր արժեգինը:

*
**

Օգոստոս 2ի իր թիւին մէջ Ցառաջ կը ղրկէր "80 տարեկան եմ": Ըրքան ուրախութիւն, նոյնքան ալ մտահոգիչ նախադասութիւն մը: Այդ եւ յաջորդ թիւերուն մէջ չնորհաւորութիւններով ու բարեմաղթութիւններով հանդէս եկողներէն մին այն մին այն ալ չատ հարեւանցի իսկ վաղը մէկ խօսքով կ'անդրադառնայ տպագային: Բարի, սրտաչահ խօսքեր մէկ չատ հաճոյք կը պատճառեն թէ ըսողին, թէ ալ լսողին: Բայց ոչ մէկ հարցի լուծում կը բերէր:

Ս. Պ.

ԱՆԻՄԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ՏԷՐ ԶՕՐԻ ՄԷՋ

Հրամանատարը չատ կը զգուչանար իր տորդաչէն որովհետեւ այս վերջինը, թուղթ դերման մը, չատ էր սիրեր իր մեծաւորը որ Շուէտացի մըն էր եւ տեսակ մը խուլ հակատակութիւն կար երկուքին միջեւ, նոյնիսկ կասկած կար թէ կէրհարտ տեսակ մը լրտես էր Պ. Էտվալի քով դրուած:

Ամէնէն կարեւորն էր վէսիքայի խընդիրը: Գերմաններըը լինծի տուած էին վէսիքա մը, զոր պարտաւոր էր իրենց վերադարձնել ծառայութիւնը ձգած ատեն: Եթէ քով պահելով անհետանայի, իրաւունք ունէին ամէն կողմ հեռագրել եւ պիս ձերբակալել տալ, եւ ապահով էի որ իրենց այդ իրաւունքը պիտի գործադրէին, ինչպէս ըրին ուրիչ մէկ քանիներու համար: Եթէ մեկնելէս առաջ յանձնէի իրենց, իմ փախուստս խափացուցած պիտի ըլլայի:

Պ. Էտվալի հետ համախորհուրդ ուրիչ միջոցի մը պիտի դիմէի: Կեղծ հիւանդ պիտի ձեւանայի, պինուորական բժիչկին թուղթ մը պիտի առնէի թէ տասը օրուան հանգիստի պէտք ունիմ. Պ. Էտվալ պիտի չնորհէր լինծի այդ հանգիստը: Այս արտօնութիւնը ձեռք առնելուս պէս ճամբայ պիտի ելլէի: Գերման մէնզիլը տասը օր պիս պիտի չհետապնդէր, քանի որ իրրեւ հիւանդ տասը օր հանգիստի իրաւունք ունէի: Տասներորդ օրը վէսիքաս քարեկամի մը միջոցաւ պիտի վերադարձնէի իրենց, նամակով մը որով պիտի ծանուցանէի թէ Սպու-Քէմալ մեկնած եմ անակընկալ կերպով:

Այսպէսով թէ՛ վէսիքայի խնդիրը պիտի կարգադրուէր եւ թէ իմ հետքս պիտի կորսնցնէին:

Հիւանդութեան մասին վկայագիր մը առնել չատ դիւրին էր լինծի համար, որովհետեւ նոյն միջոցին պինուորական բժիչկը որ պաչտօն ունէր պինուորները քննելու հարիւրապետ Արթին Արապեանն էր որուն հետ չատ մտերմօրէն կը տեսնուէի:

Բացատրեցի իրեն խնդիրը եւ իսկոյն բժտարակամութիւն յայտնեց ուզած վկայագիրս տալու:

Նոյն միջոցին տոքթ. Մէտքէ բացակայ էր Տէր Զօրէն, այնպէս որ վախ չունէի թէ Պ. Կէրհարտ կրնար զիս իրենց բժիչկին ղրկել ստուգելու համար թէ իրաւցընէ հիւա՞նդ էի թէ ո՛չ:

Մարտ 9ին, Շաբաթ օրը, գացի բարեկամիս, տոքթ. Արթին Արապեանի սենեակը, որ իսկոյն լինծի տուաւ Ֆրանսերէն գրուած վկայագիր մը ուր մէկ երկու տեսակ հիւանդութիւններու ախտանիչները վրաս գտած ըլլալը հաստատելով, 10 օրուան հանգիստի հրաման կու տար, պայմանաւ որ կրկին բժչկական քննութեան մը ենթարկուիմ, պայմանաժամը աւարտելէ ետքը:

Այդ թուղթը իսկոյն ներկայացուցի Պ. Էտվալի որ հրաման ըրաւ Պ. Կէրհարտին տասը օրուան արտօնութիւն տալու լինծի:

Այս վերջինը, թէեւ ակամայ, ստիպուեցաւ հնազանդիլ իր մեծաւորին: Հրաժեչտ առի իրմէ ու մեկնեցայ գերման մէնզիլէն ուր այլեւս պիտի չվերադառնայի:

Գլխաւոր դժուարութիւններէն մէկը կարգադրուած էր:

Անմիջապէս տասը օր ետքի թուականով նամակ մը ղրկեցի Տէր Զօրի գերման մէնզիլի հրամանատարին ուղղուած եւ Սպու-Քէմալէն թուագրուած, որու մէջ կ'ըսէի թէ ստիպուած էի հեռանալ Տէր Զօրէն եւ երթալ Սպու-Քէմալ, ուրկէ ճամբան պիտի չարունակէի դէպի Անա եւ այս առթիւ իրենց կը վերադարձնէի վէսիքաս: Այս նամակս կարգացողը պիտի ենթադրէր թէ խոյս տուած եմ երթալ Անգլիացիներուն միանալու համար, մինչդեռ իրողութիւնը այն էր որ բոլորովին տարբեր ուղղութեամբ պիտի երթայի:

Վէսիքաս ու նամակը պահարանի մը մէջ պակելէ ետքը, յանձնեցի Հայկ կօչկարեանին, խնդրելով որ տասը օր ետքը տղու մը ձեռքով զայն հասցնէ գերման մէնզիլը:

Բարեկամս խոստացաւ կատարել խընդիրքս:

Կիրակի օր մեր ճամբու պատրաստութիւնները տեսանք: Քսան օր պիտի տեւէր ուղեւորութիւնը եւ մենք ստիպուած էինք ինը հոգիի համար քսան օրուան պաչար հետերնիս առնել, որովհետեւ ճամբան պիտի չկրնայինք քան մը գըտնել քանի որ ստիպուած էինք ամայի ուղիներէ երթալ՝ ճաչիքնիս ձեռք չտալու համար:

Ցերեկին վերջին անգամ գացի Պ. Էտվալի բնակարանը, թէ՛ մնաս քարով ըսելու եւ թէ իրեն յանձնելու համար քանան ոսկի (մօրեղբօրս դրամը) որպէսզի Հալէպի մէջ մեզի վերադարձնէ: Կը վախնայինք որ ճամբան կողոպտուինք եւ կ'ուզէինք դրամին մէկ մասը զոնէ ապահովել:

Թէ՛ ինք եւ թէ իր կինը չատ սիրալիր ընդունելութիւն մը ըրին լինծի.

– Քեզի համար պիտի աղօթեմ որ անվտանգ հասնիս մինչեւ Հալէպ, ըսաւ Տիկինը իրենց քովէն մեկնած միջոցիս:

ՏԷՐ ԶՕՐԵՆ ՀԱԼԷՊ

Ամէնքս ալ արաբական տարազով պիտի ծպտուէինք, թէ՛ այրերը եւ թէ կիները: Իմ պինուորական գափօթս փոխանակեցի Ցարութիւն Դանիէլեանի արաբական մաշլախին հետ եւ գլուխս ալ էկիլ մը անցուցի, իսկ պինուորի զգեստս պահեցի, որովհետեւ ճամբան կրնար օգտակար ըլլալ լինծի:

Զմոռնամ ըսելու որ բոլոր ճամբու ծախքերս հոգաց փոստային Ներսէս Քիւրտեան, վճարելով 12 դեղին ոսկի:

Միքայէլ Մորճիկեան, իրրեւ ճամբու պաչտպան ու պահապան Ապտուլլահ էլ Սէլամի անուն Արաբ մը պիտի առնէր, զոր պինած էր տարճանակով մը: Մեր ամբողջ խումբին ունեցած զէնքն էր այդ, որովհետեւ նոյնիսկ ծերունի ուղտապանը՝ Իպրահիմ Ապու Սալէհ, խոշոր ցուլէ մը զատ ուրիչ բան չունէր:

Որոչուած էր որ կիրակի գիչեր պիտի հաւաքուէինք մեզի տանող ուղտապանին տունը եւ հետեւեալ առտու արշալոյսէն առաջ ճամբայ պիտի ելլէինք:

(Շար. 119)

ՀԱՆԳԻՍՏ
ՏԷՐ ՄԵՍՐՈՊ ՔԱՀԱՆԱՅ ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ-Ի

Եւրոպայի Հայոց Կաթողիկոսական Պատուիրակ եւ Փարիզի Հայոց Առաջնորդ՝ Բարձրաշնորհ Տ. Գիւտ Ս. Արքեպիսկոպոս Նագգաշեան,

Փարիզեան շրջանի հոգեւորական իր պաշտօնակիցները,

Փարիզեան շրջանի Հայ Առաքելական եկեղեցիներու հոգեւոր ու աշխարհական պաշտօնէութիւնը,

Արնուվիլ-լէ-Կոնէսի վարագայ Սուրբ Խաչ եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւն ու Հոգաբարձութիւնը,

Վախճանեալ Տէր Հօր Երէցկինը, զաւակը, եղբայրը եւ ընտանիքին հարազատները

խոր վիշտով կը գուժեն վախճանումը Եկեղեցւոյ ծառային ու պաշտօնէին՝ Արնուվիլ-լէ-Կոնէսի Վարագայ Սուրբ Խաչ եկեղեցւոյ երախտաշատ հոգեւոր հովիւին՝

ՏԷՐ ՄԵՍՐՈՊ ԱԻԱԳ ՔԱՀԱՆԱՅ ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ-Ի

որ ի Տէր հանգեաւ, Կիրակի, Սեպտեմբեր 4ին, ի ժամու Սրբոյ Պատարագի, ժամը 10·30ին:

Հանգուցեալ Տէր Հօր Քահանայութեան ու Վերջին օծումը պիտի կատարուին Արնուվիլ-լէ-Կոնէսի Վարագայ Սուրբ Խաչ եկեղեցւոյ մէջ, Ուրբաթ օր, Սեպտեմբեր 9ին, ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցին.-

- Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 8, երեկոյեան ժամը 6ին եկեղեցւոյ մէջ պիտի կատարուի Տան Կարգ:

- Ուրբաթ առաւօտուն, Սեպտեմբեր 9, ժամը 10ին յընթացս Սուրբ Պատարագի պիտի կատարուի Վերջին օծումը: Ճաշարան Սուրբ Պատարագի Տէր Հօր Թաղումը պիտի կատարուի Արնուվիլ-լէ-Կոնէսի գերեզմանատան մէջ:

ՀՈԳԵՒՈՐ ՀՈՎԻՒ
ՈՒ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ
ԱՐՆՈՒՎԻԼ-ԼԷ-ԿՈՆԷՍԻ
ՎԱՐԱԳԱՅ ՍՈՒՐԲ ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

APPEL

Avant l'échéance du 3 octobre prochain
LE COLLECTIF VAN
appelle à un PIQUET HEBDOMADAIRE
chaque vendredi
du 2 au 30 septembre
de 19h15 à 20h
sur le Parvis de l'Opéra Bastille
à Paris (75011)

Le Collectif VAN, qui a fait parvenir par deux fois un sonotone virtuel aux gouvernements et ministres européens pour inciter à accomplir leur mandat en écoutant les peuples qu'ils sont censés représenter, poursuivra son action de **«santé publique»** avec une opération **«VAN prend la tension de l'Europe»**, tous les Vendredis de 19h15 à 20h jusqu'au 30 septembre.

Tous ceux qui désirent s'inscrire pour assurer une permanence anti-négationniste, peuvent envoyer un mail avec leurs coordonnées à :

sender@vartanian.org

ՏՕՆ ԽԱՉՎԵՐԱՑԻ

Ս. ԳՕՂՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

ԿԻՐԱԿԻ, Սեպտեմբեր 11. Տօն վերացման Սրբոյ Խաչին – Խաչվերաց:
Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 9ին,
Պատարագ՝ ժամը 10·30ին,
Թափօր Անդաստան՝ ժամը 17ին:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 12. Տօն Է Խաչի: Յիշատակ Մեռելոց:
Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 9ին,
Պատարագ՝ ժամը 10ին:
Ճաշարան Պատարագի Հոգեհանգիստ վասն համօրէն ննջեցելոց:

***

ՄՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՏԻՐՈՍԻՑ

ԿԻՐԱԿԻ, Սեպտեմբեր 11
Պատարագ՝ ժամը 10ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ
Հոգեւոր Հովիւ
Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ
Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց

***

Ս. ՃԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ԿԻՐԱԿԻ, Սեպտեմբեր 11, Տօն է Խաչվերացի:
Այս առթիւ Լիոնի Սուրբ Ճակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:
Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ԿՀՆՑ. ՀԼԿԻՄԵԱՆ
ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 12. Մեռելոց:
Հոգեհանգիստ՝ ժամը 11ին:

Pèlerinage annuel de St Grégoire à Tallard

sous l'égide
de l'Eglise Apostolique Arménienne du Midi de la France
Avec le concours
de l'**Association Cultuelle des Arméniens de Gap et des Hautes Alpes**
Dimanche 18 septembre
à 10 heures 30
La messe sera célebrée
par le **Rév. Père Garnik KARAPETYAN**
Curé de la Paroisse Apostolique Arménienne
Sts Thadée et Barthélémy
de St Antoine — Marseille
avec la participation de la Chorale
de l'église sous la direction
de **Yérétskine Anahit KARAPETYAN**

Renseignements et réservations :
— **Cathédrale Apostolique Arménienne**
Tél. : 04. 91. 77. 84. 70
— **Association Cultuelle des Arméniens**
de Gap : Tél. : 04. 92. 51. 71. 80 / 04. 92. 51. 00. 87

Inscription S.V.P. avant le 10 septembre
Participation aux frais :
Aller — Retour seul : 25 euros
Aller — retour avec repas : 45 euros.

(Շար. Ա. էջէն)

էր ինը դատաւորներէն մէկը՝ յանձին՝ Ուիլիըմ Ռեհնքուիսթի: 80 տարեկան, կը տառապէր վահանագեղձի խլիրդէ: Այս առեանին դատաւորները կը նշանակուին ցկեանս: Ինք է որ կը նախագահէր առեանին եւ այս պահպանողականը 33 տարի է այդ պաշտօնին գլուխն էր: Իր տեղը նշանակուեցաւ Ճոն Ռոպըրթս եւ չար լուրերը կ'ըսեն թէ Պուշ աւելի արագօրէն հակազդած է Ռեհնքուիսթի մահուան քան Լուիզիանի աղէտին:

ՊՈՒՏԻՆ, Սեպտ. 4ին, պաշտօնագրկած է ռուսական ծովային ուժի հրամանատարը՝ Վլադիմիր Կուրէօդով: Հրովարտակը չի ճշդեր պատճառները, բայց կը կարծուի որ հետեւանք է Օգոստոսի սկիզբը պատահած արկածին որ մահացու կըրնար ըլլալ սուզանաւին եօթը անդամներուն, եթէ օդնութեան հասած չըլլար բրիտանական սուզանաւ մը:

ՄԵԾՆ-ԲՐԻՏԱՆԻՈՑ վարչապետարանը մեղաժած է յայտնել թէ ո՛վ վճարած է Թ. Պլէրի եւ անոր ընտանիքին երեք շաբաթներու արձակուրդը Գարիպեաններու մէջ, Պարպարէ: Ըստ անգլիական շաբաթաթերթի մը, բուն գինը 43·235 Եւրօ է եւ հանրային կարծիքը կ'ուզէ գիտնալ թէ ո՛վ է վճարողը՝ ինքը, Հարկատո՞ւն, թէ երրորդ մը:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 25
Տօն Անուանակոչութեան
Արնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ:
Ուխտի պատարագ եւ մատաղ

ԻՅԻՇԱՏԱԿ

Իրենց մօր՝ Ֆլորա Շիրեանի մահուան 5րդ տարելիցին ի յիշատակ Տօքթ. եւ Տիկին Արա Տանտիկեան եւ Անոյշ Մենեքսեճիլ 250 Եւրօ կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

Informations artistiques

Exposition de
GUILLAUME TOUMANIAN
du 6 au 29 septembre
Forum des Arts et de la Culture
300 Cours de la Libération
33401 Talence
(L'exposition regroupe une cinquantaine d'œuvres majeures dans le travail de l'artiste depuis 2 ans).

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 8.-
ժամը 9ին եւ 10ին՝

Գիշերային եւ Առաւօտեան ժամերգութեանց պաշտամունքի եւ Պատարագի մատուցմամբ եկայք տօնեցուք
ԶԾՆՈՒՆԴՆ ՍՐԲՈՒՀԻՒՆ
ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻՆ

Այս առթիւ, Հայրապետական Պատուիրակ եւ Փարիզի Առաջնորդ

ԳԻՒՏ ՍՐԲ. ՆԱԳԱՇԵԱՆԻ

ձեռամբ պիտի կատարուի օրհնութիւնը եւ օծումը բարեպաշտօն ժապկին եւ վարաեանիկ Տուրիէեան քոյրերու կողմէ եկեղեցւոյն ընծայուած ուխտի նուէրը խաչին:

Les Activités du Centre Culturel SAHAK - MESROP

Septembre — Octobre 2005

Directeur KHATCHIG YILMAZIAN

— **CONCERT du Chœur Sahak-Mesrop**
Dimanche 25 septembre à 17 heures
en l'Eglise Notre Dame de Saint Antoine
à l'occasion de la fête nationale de la République d'Arménie.
Entrée sur invitation

— **VOYAGE EN BULGARIE du Chœur Sahak-Mesrop**
Vendredi 30 septembre — Lundi 3 Octobre
- CONCERT Vendredi soir à Sofia
- Messe à quatre voix de Komitas
- Dimanche matin à Plovdiv en l'Eglise arménienne
- CONCERT Dimanche après-midi à Plovdiv

— à l'occasion de la création de l'alphabet arménien
«RENCONTRE MUSICALE» avec la participation de divers chœurs et orchestres : corse, français, arméniens.
- CONCERT Vendredi 21 octobre à 20h45
en l'Eglise du Sacré Cœur, 2 rue St Adrien, 13008 Marseille
- CONCERT Samedi 22 Octobre à 20h45
en l'Eglise de Saint Barnabé, Place du Caire, 13012 Marseille
- CONCERT de clôture avec tous les groupes vocaux et orchestraux
Dimanche 23 octobre à 19h30 en la paroisse St Vincent-de-Paul
«Les Réformés», La Canebière, 13001 Marseille

— **EXPOSITION DE PEINTURE de Garik KARAPETYAN d'Erevan**
Du 27 octobre au 4 novembre
Vernissage de l'exposition au Centre Culturel Sahak-Mesrop
Jeudi 27 octobre à 19h30
Réception à l'issue du vernissage de 20h30 à 21h
Entrée libre

— ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ
Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 27, ժամը 21ին,
Մայր եկեղեցւոյ մէջ
339 avenue du Prado, 13008 Marseille
«Հայոց Գիրերու դերը այսօր, ստեղծումէն 1600 տարի յետոյ»
կը բանախօսէ՝ Փրոֆ. Ռոպէր ՏԷՐ-ՄԵՐԿԵՐԵԱՆ
Entrée libre

Association "MACHTOTZ"
Pour la Défense de la Langue Arménienne

Rentrée de l'année scolaire 2005/06

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans.
Les élèves seront capables de parler, lire et écrire l'arménien
L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian
avec sa METHODE AUDIOVISUELLE
24 SEPTEMBRE 2005 — 28 JANVIER 2006 : STAGE DE 50 HEURES
le samedi matin de 9h à 12h à Paris (Absentéisme exclu)

2) cours de 2e, 3e, et 4e niveaux

24 SEPTEMBRE 2005 — FIN JUIN 2006 :
le samedi entre 12h et 15h à Paris
Les nouveaux élèves sont acceptés à ces cours après un test de niveau.

3) Vous pouvez aussi vous procurer votre Manuel d'arménien occidental pour les non-arménophones

Une méthode audiovisuelle utilisable chez soi.
3 volumes en couleur + 1 coffret de 4 cassettes audio
87 euros + 8 euros frais d'expéditon.

Pour tous ces cours et le manuel :
RENSEIGNEMENTS et INSCRIPTIONS : Dès maintenant
01 47 50 97 51 et 01 39 46 21 66.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 8
JEUDI
8 SEPTEMBRE
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱԻԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

81ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21.274 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 81e ANNEE — N° 21.274

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

Ո.ԷՍ.ՍԷ.Ը.-Ի ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ

Ո.ԷՍ.ՍԷ.Ը.-ի ներկայի նախագահը Դ. Ռուպէլ Սեպտ. 5ին Երեւանի մէջ հանդիպում մը ունեցած է ԼՂՀ նախագահ Ա. Ղուկասեանի հետ: Աւարտին մամուլի ասուլիսին չհշտած է թէ կազմակերպութիւնը Հայաստանն ու Ադրբեջանը հաւասարապէս իր ընկերը կը նկատէ: Բանակցութիւններու եւ խնդրին լուծումին համար "պատեհութեան պատուհանը բաց է" ըսած է ան, մաղթելով որ բանակցութիւնները չարունակուին: Ռուպէլ Դասովոյի խնդրին առընչութեամբ ըսած ըլլալով որ ինքնորոշման իրաւունքն ու տարածքային ամբողջականութեան սկզբունքները պէտք է հաշտեցուին, Ղարաբաղի առընչութեամբ թիւրթա եղած է նոյնիսկ հարցումներու: Հարց տրուած է թէ Ղարաբաղի պարագային ալ կարելի՞ է հաշտութեան եզր գտնել ինքնորոշման իրաւունքի եւ տարածքի ամբողջականութեան սկզբունքներուն միջեւ. Ռուպէլ պատասխանած է. "Այո', ատիկա նաեւ Ղարաբաղին կը վերաբերի. ես հակասութիւն չեմ տեսներ երկու սկզբունքի միջեւ: Հարցին հիմնականը մանրամասնութիւններու մէջ է.":

Ասուլիսին հարցումներ ուղղուած են նախագահ Ա. Ղուկասեանի ալ. ան ըսած է թէ դժուար է այսօր ըսել որ բանակցութիւններու մէջ յառաջընթաց կա՞յ, թէ ոչ: Մինսկի խումբին աշխատանքը չրջան կատարուած այցելութիւններով տեղեկատուած է, իսկ Հայաստանի ու Ադրբեջանի նախագահներուն, նախարարներուն հանդիպումները չեն կրնար Մինսկի խումբին չափանիշները փոխարինել: "Առանց ԼՂ մասնակցութեան դժուար է լուծել խնդիրը, բայց Հայաստանի ու Ադրբեջանի զարգացման մակարդակով հանդիպումները դրական եմ դնահատում" ըսած է Ա. Ղուկասեան: Ան չեշտած է տակաւին թէ անկախութենէն վար աստիճանով կարգավիճակ չի պատկերացներ Ղարաբաղի համար: Իսկ կարգաւորման փուլային եւ ամբողջական տարբերակները անցեալ համարած է, ինչպէս 1997ին առաջարկուած փուլային կարգաւորման փաստաթուղթը՝ անընդունելի: Ատով Ղարաբաղ պէտք է ամէն բան տար Ադրբեջանի, ապա սպասէր թէ Բաքու ե՛րբ կը հաճի քննել Ղարաբաղի կարգավիճակի խնդիրը:

"Եթէ Ադրբեջանը պատրաստ է փուլային տարբերակին եւ առաջին փուլում Լեռնային Ղարաբաղի կարգավիճակն է առաջնային, ապա դա մեզ համար ընդունելի է" ըսած է Ա. Ղուկասեան:

***

ՄԵԾՆ ՏԻԳՐԱՆԻ ԳԱՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ 2100ԱՄԵԱԿԸ

Երեւանի մէջ Նոյեմբեր 2 – 3ին տեղի կ'ունենայ "Տիգրան Մեծ. Հայաստանը հելլենիզմի դարաշրջանում" խորագրուած միջազգային գիտաժողովը, նուիրուած՝ Մեծն Տիգրանի գահակալութեան 2100ամեակին: Նախաձեռնողներն են Գիտութեան ազգ. ակադեմիայինմարդաբանական գիտութիւններու բաժինը, Ս. Մեսրոպ Մաշտոց դպրատունը եւ Համազգայինի Հայաստանեան դրասենեակը: Գիտաժողովին զեկուցումները յետագային առանձին հատորով լոյս կը տեսնեն:

***

ԵՂԵՌՆԻ ԶՈՀԵՐՈՒՆ ՍՐԲԱՑՄԱՆ ԹՈՂՈՎ

Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի մէջ Սեպտ. 3–6 անդրանիկ նիստը գումարած է Եղեռնի զոհերու սրբացման հարցը ուսումնասիրող յանձնաժողովը: Ան կազմուած է Ամենայն Հայոց եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութիւններու կրօնաւորներէն. Եզնիկ Եպիսկ. Պետրոսեան, Զաքիկ Վրդ. Աւետիքեան, Դանիէլ Վրդ. Ֆընտըճեան (Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութիւն), Սեպուհ Աբգ. Սարգսեան, Գեղամ Եպիսկ. Խաչերեան, Բարգէն Ծ. Վրդ. Զարեան (Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւն):

Աչխատանքի առաջին ժողովը տեղի կ'ունենայ Նոյեմբեր 8–12 Էջմիածնի մէջ:

***

ԼՂՀ

ՍԵՓԱԿԱՆ ԴՐԱՄԻ ՀԵՌԱՆԿԱՐ

Տնտեսութեան նախարար Սպարտակ Թեւոսեան հարցազրոյցի մը ընթացքին ըսած է թէ "որեւէ փուլում ԼՂՀ-ն կ'անցնի իր սեփական ազգային տարադրամի թողարկմանը": Աւելցուցած է թէ կառավարութիւնը նախապատրաստական աշխատանքի փուլին է: "Ազգային տարադրամն անկախ պետականութեան կարեւոր բաղադրիչներից է, ինչը մեծ նշանակութիւն ունի ԼՂՀ համար" ըսած է նախարարը, տեղեկացնելով որ իր սեփական դրամը ունենալէ ետք Լեռնային Ղարաբաղի մէջ հայաստանեան դրամը չրջանառութեան մէջ կը մնայ արտասահմանեան այլ տարադրամներու հետ:

ՊՈԼԻՍ

ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ ՍՊԱՆԵՐՈՒ ՀԵՏԱՔՐՔՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՐԿԱՑ

Թուրքիոյ Հանգստեան կոչուած սպաներու մխրճեան նախագահը զօր. Ռ. Քիւչիւքօղլու յայտնած է թէ առնուազն 300 հոգինոց խումբով մը զործօն մասնակցութիւն պիտի ունենան Պողազիչի համալսարանին մէջ Սեպտ. 23–25 կազմակերպուած "Կայսրութեան անկումի չրջանին օսմանցի Հայերը" համաժողովին:

Սպաներու մասնակցութեան կարեւորութիւնը չեչտելու համար Քիւչիւքօղլու ըսած է. "Քանի որ ժողովը կազմակերպուած է Հայկական Հարցին ժողովրդավարական ընդառաջումի մը վարկածով, մտածեցինք որ մեր ալ հոն ներկայութիւնը հարկաւոր էր: Որպէս անդամները Հանգստեան կոչուած սպաներու մխրճեան որուն չարքայիններէն արտասահմանի մէջ հայկական փամփուչտներու զոհ տուած են ընկերներ, որոշեցինք առնուազն 300 հոգիով մասնակցիլ: Եթէ անոնք Ցեղասպանութիւն եղրը զործածեն, այսինքն Թուրքիան անարդարօրէն ամբաստանեն արարքով մը զոր չէ զործած, պիտի պահանջենք որ առնուազն ցեղասպանութեան եղրը բնութագրեն":

Զօրավարը աւելցուցած է նաեւ թէ հոն ներկայ պիտի զտնուին, առանց արտօնութիւն տրուի, կամ ոչ:

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 6-7Ի ԵՐԹԸ

Մարզկային իրաւունքներու մխրճեան Պոլսոյ մասնաճիւղը ինչպէս որոշած էր, լուռ երթ մը կատարած է Իսթիքլալ պողոտային վրայ որ 1955 Սեպտ. 6–7ի թալանին, քանդումին կեդրոնական վայրն էր, քանի որ հոն կը զտնուէին յատկապէս յունական մեծ վաճառատուները: Թափօրին մասնակիցները կարմիր մեխակներ ձգած են բոլոր խանութներուն առջեւ, ապա մասնաճիւղին նախագահը մամուլի յայտարարութիւն մը ըրած է, պնդելով որ պինուորական երկու վարժարանէ աշակերտներ մասնակցած էին թալանին ու քանդումներուն:

Նոյն օրը, Թրքական Պատմութեան վարչին կողմէ կազմակերպուած "Սեպտ. 6–7ի դէպքերուն յիսնամեակը" խորագրուած լուսանկարներու ցուցահանդէսը յարձակումին ենթարկուած է չուրջ 10 հոգինոց խումբի մը որ պինը ներկայացուցած է որպէս "Թրքական պայքարի միութիւն":

Ցուցադրութեան նիւթը կազմած է դատաւոր-զօրավար Ֆ. Զոքէրի անձնական արխիւին պարունակութիւնը:

Զոքէրը աւելցուցած է թէ Սեպտ. 6–7ի երթը կազմակերպուած է Ազգային Շարժման Միութեան (ԱՇՄ) կողմէ, որ ինքն ալ անդամ է այդ միութեան: Ան ըսած է թէ ԱՇՄ-ի նպատակն է "ազգային ոգին արթնցնել ազգի մէջ, ինչպէս նաեւ ազգին մէջ ներարկել ատելութիւն Հայերու եւ Քիւրտերու հանդէպ":

Զոքէրի ըսածներուն ընդդիմացող ընտանիքէն ու ապրած պատրիարք զաւկին մօտ:

Որքան ալ ցնցող ըլլայ յայտնութիւնը, ի վերջոյ այս մէկն ալ մաս կը կազմէ 90 տարիէ ի վեր մութի մէջ թաղուած մեր պատմութիւններուն, որոնք վերջին չրջանին սկսած են լոյսին զալ, խօսիլ ու խօսեցընել իրենց մասին:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԵՐՈՑԻ ԵՒ ԿԱՌԻ նահանգները մեծ ողողումներու ենթարկուեցան Սեպտ. 6–ին տեղատարափ անձրեւներու եւ փոթորիկներու հետեւանքով: Նիմ եւ Մոնփելիէ ջուրերու տակ մնացած էին եւ երթեւեկը դադրած էր, օդակայաններն ալ փակուած: Սեպտ. 7ին, կացութիւնը թարելաւուած էր, բայց նոր փոթորիկներ Գորսիքան վտանգած էին:

ՄՈՒՍԱ ԱՐԱՖԱԹ, զարմիկը ողբացեալ Արաֆաթի, սպանուած է Սեպտ. 6ին 7ի գիշերը Գազայի իր քնակարանին մէջ: Անցեալին Ապահովութեան սպասարկութեան պետն էր, ներկայիս ալ խորհրդական էր նոյն ճիւղին մէջ: Միշտ քննադատուած էր պղեստինեան չրջանակներէն իսկ եւ հատնական է որ սպանութիւնը ներքին հաշուեյարդար մը ըլլայ:

"ՔԱՐԻԻՂ ՍՆՈՒՆԴԻ ՓՈԽԱՐԻՆ" գաթակղութեան գլխաւոր տեղեկագիրը կը յանձնուէր Ապահովութեան Նորհուրդին Սեպտ. 7ին եւ եզրակացութիւնները չեն խնայեր նաեւ Քոֆի Անանի, հակառակ անոր որ ինք էր քննիչ այդ յանձնախումբը ստեղծողն իսկ: Կ'ամբաստանուի վճռականութեան եւ յստակ զործընթացի բացակայութեամբ՝ լուրերու տեղ հասնելուն մէջ: ՄԱԿ-ի քարտուղարը յարգալից անձնաւորութիւն մը կը մնայ որպէս դիւանագիտական պետ եւ քաղաքական զործիչ, բայց ցաւալի է որ հակակշռի եւ արդիւնաւէտ մատակարարութեան պակաս կայ: Կը սպասուէր որ յատակացնէ իր դիրքը, քանի ի մատոյ պիտի ընդունի 170 պետական թէ կառավարական պետեր:

ՓԱԹՐԻՔ ՏԷՎԼԷՃԵԱՆ հարցազրոյց մը տուած է Լիպերասիոնի (Սեպտ. 7) ուր կը պաշտպանէ Սարքոզիի առաջարկած հարկային բարենորոգումը: Իրեն համար ԻՒ. ԷՄ. Փէ.ն կառավարութեան յառաջապահ դիրքին վրայ է: Կը զտնէ որ Վիլլըփէնի ծրագիրն ալ իրենցմէ ներչնչուած է, ան կը սիրէ իրենց առաջարկները եւ կրնան ուրիշներ ալ ընել: Ինչ որ Սարքոզի "խզում" կը կոչէ պարզապէս հարկային դրութեան ամբողջական բարենորոգումն է: Ըստ իրեն Տ. տը Վիլլըփէն նախագահական թեկնածու պիտի չըլլայ 2007ին, բայց կը խորհի որ Շիրաք կրնայ ըլլալ: Տէվլէճեան կ'ըսէ. "Երբ կը դիտեմ նախագահը, իր նոր դիրքը Թուրքիոյ նկատմամբ, զաւառական չրջապտոյտը, իր անձնաւորութիւնը, այն զգացումը կ'ու–

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԹԻՒ-10

Երեւան, Օգոստոս 5

... Երբ Մոնումենտի բարձունքից նայում ես Երեւանին...

Քանի քանի ակնարկները, պատմուածքները ու դպրոցական շարադրութիւնները են սկսուել այս արտայայտութեամբ: Դրան սովորաբար յաջորդել է քաղաքի կենտրոնի հիացական նկարագրութիւնը՝ կոնոնաւոր փողոցները, չինքերի ու տների համաչափ դասաւորութիւն, պատմական, քաղաքաշինական կոթողներ, յուշարձաններ ու շատրուաններ, այգիներ ու պուրակներ:

... Այսօր, երբ Մոնումենտի բարձունքից նայում ես Երեւանին, ապա պեթոնէ, ապակու ու քարերի մի անկանոն համաձուլուածք ես տեսնում, ճարտարապետական մի քաոս, տեղ-տեղ անկանոն վեր ցցուած բարձրայարկերով, որեւէ նորմի չհամապատասխանող շինութիւններով ու թաղերով: Ամէն ինչ անհրապոյր է տհաճ եւ մոխրագոյն: Իսկ այգիները ու պուրակները՞, կանաչ հատւածները:

... «Կանաչ հատուածների կարող էք հանդիպել միայն Երեւան քաղաքի ղևխաւոր յատակագծում: Թղթի վրայ...:» ... («Առաւօտ», Յուլիս 30):

Քանի՛, քանի՛ անգամներ գոնուած եմ Մոնումենտի բարձունքին վրայ եւ երկար ժամեր դիտած վարդագոյն Երեւանը, հանդարտութիւն ներշնչող Արարատեան դաշտը եւ հորիզոնին ամբողջ երկայնքին տարածուած վսեմաշուք Մասիսը իր զոյգ ձիւնապատ կատարներով: Քիչ անգամ համայնապատկեր մը կրնայ այդքան գրաւիչ ըլլալ եւ յուզում պատճառող: Հանդարտ քաղաք մը, դիւղական լռութեամբ, բազմաթիւ աղդանուէր հիմնարկներով ուր ժրաջան դիտնականները կ'աշխատին, հակած ձեռադիրներու վրայ, մեր անցեալը պրպտելու, լեզուին գաղտնիքները յայտնաբերելու կամ երկինքի աստղերը եւ համաստեղութիւնները ուսումնասիրելու: Անոնք ունէին անուններ, ազգի մը հպարտութիւնը կազմող եւ դիտութեան պատիւ բերող, կը կոչուէին Ալիխանեան եղբայրներ, Համբարձումեան, Մերկելեան, Միկոյեան, Աճառեան, Խաչիկեան, Զաֆարաբեան, Սարեան, Խահակեան, Փափազեան, Աճէմեան եւ այլն...

Այսօր այդ բարձունքէն միայն Արարատի յաւիտենական ներկայութիւնն է որ կը յաջողի տխուր յուզումներ առթել տակաւին: Աղմկարար, յոռնած միքրոպիւսերն ու վարձակառքերը, իրենց արձակած թունաւոր ծուխերով, այդ անկիւնէն հեռացուցած են յուզումի որեւէ կարելիութիւն: Վարը փռուած քաղաքն ալ, ուր «մէկ անկանոն համաձուլուածք ես տեսնում» որուն հիմնարկները դաղրած են եւ հեռացած իրենց սկզբնական կոչումէն, հեռահետ դատապարտուելով վերածուելու չինարարական հատուածքեր կառոյցներու, ուր ազգային արժանապատուութենէ պարպուած անօրէններ ամէն ճիդ կը թափեն, ազգականական-ինամիական յարաբերութիւններ ստեղծելով, գրաղարան մը կամ արժէքաւոր բացառիկ հարստութիւն ներկայացնող չէնք մը սեփականաշնորհել, հաւաքածոներ սնուցիչներու մէջ հաւաքելով գեղնայարկ մը նետել, որպէսզի կարենան անճնական եկամուտի աղբիւրները ստեղծել յանուն ազգ-մշակոյթ եղբաբանութիւններու անտեղի դործածութեան, ամէն օր քիչ մը աւելի ցոյց տալով համայնավար կեղծիքի մէջ աճած իրենց աննկարագիր նկարագիրը...

Այս օրերուս մամուլը կը զբաղի ոմն Մարկոս Գրիգորեանի բացառիկ հաւաքածոյով, մշակոյթային արժէք ներկայացնող, որ պետական որոշումով, առժամեայ կարգադրութեամբ, գրաւած է Հենրիկ Բախչինեանի տնօրինած Ե. Զարենցի գրականութեան թանգարանի մէկ կարեւոր մասը: Բախչինեան կ'ուզէ «օտարամուտը» ամէն գնով հեռացնել, որպէսզի կարենայ գրականութեան յաւելեալ նիւթեր ցուցադրել... Գրիգորեան, իր կարդին կը պնդէ որ պետութիւնը իրեն հող կամ չէնք մը տրամադրէ, ինչպէս որ խոստացած է, իր թանկարժէք հաւաքածոն հոն փոխադրելու, այլապէս կը ըստպառնայ միջազգային դատարանի միջոցով հաւաքել ամէն ինչ եւ հեռանալ հայրենիքէն՝ իր թանկարժէք թանգարանով, որուն ընդհանուր արժէքը բազմաթիւ միլիոններ գնահատուած է առեն... Շէքսպիրեան կացութիւն, լինե՛լ թէ չլինե՛լ... այն իշխանութիւնը որ իրեն չէնք խոստացած էր, հիմա չկայ... եկած է ուրիշ փարատն մը որ Յովսէփը չի ճանչնար... հիմակուան պետութիւնը չէնք չի տար, միայն կը ծանօթ բարձրադոյն դին տուողին: Պր. Մարկոս այդչափ դումար ունի՞...:

● *Երբ Երեւանէն հեռանամ դէպի դաւառները, ընդհանրապէս հոդեկան հանդստութիւն վնտռելու համար է: Երեւանի զեղխութիւնը, յուցամոլ չռայլութիւնը, անտեղի թանկարժէք կառքերու տողանցքը, ափ մը տարածութեան մէջ, անդէմ հարուստ պարապորդներու ներկայութիւնը բացօթեայ եւ փակ սրճարաններուն մէջ (բարեբախտաբար դիչերային վայրեր յաճախող մը չեմ եղած երբեք) մէջտեղերը ալքատացող աղջիկներու աննպատակ երթեւեկը, գանագան ուղղութիւններ բռնած համեստ քաղաքացիներու մտահոգ քալուածքը կերպընկալէ տոպրակներով, ի վերջոյ կը յողնեցընեն լինի նման մէկը որ արուեստով, ընթերցումներով եւ դրելով կ'անցընէ օրուան մեծ մասը... եւ չկայ ամէլի հանդարտեցուցիչ, խաղաղութիւն պարգեւող միջավայր, քան՝ հայկական դիւղն ու լեռները:*

Գիւղացին մեծ հաճոյքով կ'ընդունի զիս: Կը խօսիմ իմ լեզուով, իր մտահոգութիւններուն մասին, հողին, ջուրին և հաւատալիքներու մասին: Հայ գիւղացին չատ պարզ է. բարի, Աստուածավախ, նոյնիսկ աւելորդապաշտ. անպայման ուշնի իր ուխտատեղին, մատաղի օրը, առաթը, տարեդարձները... կ'ապօթէ բայց չատ յաճախ կինքուած չէ. ուխտի կ'երթայ մոմեր կը վառէ, մատաղ կ'ընէ... բայց կինքուած չէ. եւ դիտէ՞ք երկրին քանի տոկոսը կը կազմեն... սերունդներ կը ծնին, կ'աճին, կ'ամուսնանան, զաւակներ, թոռներ կ'ունենան եւ այս աշխարհէս կը հեռանան առանց կնունքի...

Իմնչ հրաչալի պիտի ըլլար եթէ մեր դպրոցական կաթողիկոսութիւնները, պատրարտութիւնները, թեմականները աշխարհի չորս կողմ սփռուած, կոչ ընէին իրենց քահանաներուն, վարդապետներուն, եպիսկոպոսներուն, տարուան մէջ 15 օր միայն (Օգոստոս 1–15) գալին Հայրենիք, ցրուէին բոլոր լեռնային եւ դաշտային դիւղերն ու աւանները, եկեղեցւոյ սուրբ խորհուրդները մատակարարէին օրն ի բուն, այդ խոնարհ, զրկուած, բազմաչարչար ազգի զաւակներուն, լիացընէին հոգեւոր միխիթարութիւններով եւ հուսկ հաւաքուէին Ս. Էջմիածին, վերափոխման Ս. Տօնը կատարելու միասնաբար, օրհնելու արարատեան դաշտի խաղողը եւ բաժնելու ժողովուրդին... Թող Սիւնեաց չփոցած հաւատացեալները 15 օր մնան առանց եկեղեցականի, առանց կրօնական եւ թեմական կռիւներու եւ ըլլայ խաղաղութիւն ամենեցուն Հայոց աշխարհին մէջ:

ՅԻՊԼ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՍԿ

Պաշտօնական ամսագիր
Կաթողիկոսութեան Հայոց
Մեծի Տանն Կիլիկիոյ
Թիւ 5, Մայիս 2005

ԱՆԹԻԼԻԱՍ, ԼԻԲԱՆԱՆ

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՀԵՏ

ՄՈՎՍԷՍ ՊԶԱՔՃԵԱՆԻ ԱՆՑՈՂԻԿԸ ԵՒ ԱՆԺԱՄԱՆՑԵԼԻՆ– ԱՇԽԱՐՀ ՄԸ, ԱՇԽԱՐՀՆԵՐ

ՓԱՐԻԶ, 2005

ԼԵՒՈՆ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

Փարիզաբնակ Մովսէս Պզաքճեանի ըստ«լարածաւալ վերջին վէպը՝ Անցողիկը եւ անժամանցելին – Աշխարհ մը, Աշխարհներ. երկհատոր 850 էջ. ըստ վերջաւորութեան յիշուած նօթագրումի մը՝ արդիւնքը եղած է վեց տարիներ տեւած երկունքի մը (1999–2004): Այդ ժամանակաշրջանը այդքան ալ երկար չէ, եթէ նկատի առնենք գործին ծաւալը եւ արտասահմանի մէջ սիրողական կերպով ըստեղծագործելու դժուարին պայմանները: Մանաւանդ որ այդ տարիներուն վիպասանը հրատարակած է նաեւ երկու այլ հատորներ՝ «Միևչեւ վերջինը արեւնեռուն» եւ «Աշխարհահայեաց պատուհան»:

Հեղինակը ներկայ գործին մէջ ալ հաւատարիմ մնացած է իր սեփական գրական աշխարհը բնորոշող բոլոր յատկանիշներուն – կենսայորդ տիպարներ, վէպի գործողութեան առընթեր խոհափիլիսոփայական (էսէ) նմանող իմաստասիրական զեղումներ, յորդառատ երեւակայութիւն, Հայոց պատմութեան արմատներու ոգեկոչում, Ազգայինի խոր դիտակցութիւն, դերիւրապաշտական փայլատակումներ, խորհրդապերճութեամբ (տէմիսդիֆիֆասիոն) անկաշկանդ կիրարկում, վայելուչ ոճ, դիպուկ նկարագրականներ եւ բառախաղային համեմունքներ:

Քանի մը տարիներու վրայ տարածուող գործողութիւնը զետեղուած է մերօրեայ Փարիզի մէջ: Կը պատմէ կրքոտ սէրը հասուն տարիքի Յովսէփ անունով Միջին Արեւելքէն գաղթած հայու մը եւ հրեայ ծագումով կրկնակի ամուսնալուծուած Ֆրանսուհիի մը՝ Վերոնիքի միջեւ: Անոնք իրարու կը ծանօթանան չափահասներու համար կազմակերպուած առեւտրական դասընթացքի մը ընթացքին:

Նոյնիսկ եթէ մերօրեայ Փարիզը հիմնականին մէջ զետեղուած է եօթանասունական / ութսունական թուականներուն, Պզաքճեան յաճախ վարպետօրէն կը կատարէ ոստումներ դէպի ապագան, այսինքն մեր օրերը, պարզապէս սկսելով չարահիւսական սա բառախոմբով. «Միայն ժամանակագրական յաջորդականութիւնը դիտակցօրէն խախտելու այս մօտեցումին լուսադոյն օրինակներէն մէկը անկասկած մահն է Յովսէփի զորագործ կրտսեր եղբօր՝ Համբարձումի զոր կ'իմանանք Ա. հատորի 238րդ էջին վրայ, առանց որ ան արդիւնք Համբարձումի յաճախակի երեւոյթը մնացեալ 600 էջերուն մէջ ալ:

Հերոսներու ցեղային ծագումը պատրուակ կը ծառայէ հայ եւ հրեայ ժողովուրդներու պատմութեան ընթացքին ուրեցած չփոփոխութեան ոգեկոչման: Հայ մտաւորականներէն քաղուած տեղեկութիւնները կը լեցնեն ոչ նուազ քան 18 էջ (141–158 Ա. հատոր): Կ'իմանանք թէ ըստ Մորենացիին՝ Բագրատունիները ունեցած են հրէական ծագում: «Պատմութիւնը գրելու պատուէրը ստացած ըլլալով Սահակ Բագրատունիէն, անոր հասելի քրսելու համար չէ՞ որ խորենացի ամէն առիթով հրեաներու ներկայութիւնը կ'ընդգծէր» (էջ 149, Ա. հատոր): Իսկ Փաւստոս Բիւզանդի մօտ, Հրեաներու իմնչ առատութիւն, կը գոչէ Պզաքճեան: Այդ երկար վկայութիւններէն ետք, հեղինակը կ'եզրակացնէ՝ «Այդ բոլորը եթէ բան մը կը փաստէին, ոչինչ կը փաստէին»: Իսկ այս առընչութեամբ անզգայական եւ զուտ պատմափիլիսոփայական եզրակացութիւնը պիտի ըլլար այն՝ թէ որեւէ ցեղեր որոնք պատմութեան ընթացքին երկար տեւեն եղած են զրացի կամ ապրած են աշխարհագրականօրէն մօտ չրջաններու մէջ, անպայման փոխանակած են որոշ յատկանիշներ՝ ըլլայ լեզուական, ըլլայ նկարագրային, ըլլայ ֆիզիքական: Հայոց եւ Հրեաներուն համար

ալ՝ երկուքն ալ հին ժողովուրդներ, երկուքն ալ առեւտրական հոտառութեամբ օժտուած, հնարամիտ եւ աշխարհատրականօրէն իրարմէ ոչ չատ հեռու ապրած, պարագան ուրիչ չէր կրնար ըլլալ: Երբ Վերոնիք Յովսէփէն կը խնդրէ ըլլալ իր արաբերէնի ուսուցիչը, վերջինս կը յայտնէ. «Թէեւ Հրեայ ես, հրէութիւնը չես: Մէկը կրնայ գեղեցիկ ըլլալ, չի կրնար գեղեցկութիւնը ըլլալ» (էջ 99, Ա. հատ.): Իսկ Վերոնիք իր քիմքն ու պլուխը Յովսէփեաններուն հետ բաղդատելէ ետք, կը բացագանչէ. «Ես եւ դուն նոյն ցեղէն ենք» (էջ 139, Ա. հատ.): Պզաքճեանի եզրակացութիւնը չատակ է այս ուղղութեամբ. – Չկայ անխառն ազգ. չկայ մաքուր ժողովուրդ: Հայերն ու Հրեաները Միջին Դարերուն Վենետիկի մէջ ալ կրնան չփոփոխուելով ետք ընդհանուր հետ՝ որպէս վաճառական:

«Լուսաւոր աչքերով օտարականը» վերնագրով իր նախորդ վէպէն չարունակուող ոճաբանական ինքնատիպ պիտա մըն է մասնաւոր կերպար գրողը՝ հեղինակին միւս եսը. ենթագիտակցութեան մէջ ծրաարած իր ալթէր–էկօն որ չաճախ կը միջամտէ գործողութեան առնելիք ուղղութեան: Այնպէս կը թուի թէ, երկին ամբողջ երկունքին ընթացքին հեղինակին ընկերացած է իր վրայ հակակչիռ բանեցընող այդ միւս «ես»ը որ չաճախ քննադատական մօտեցումով կը հարցաքննէ վէպին պատահարները, անոր երկարութիւնը, գործողութեան սա կամ նա ուղղութեամբ զարգացման ընթացքը, սիրահար զոյգին ապրումներուն խորութիւնը, երկրորդական կերպարներուն տեղն ու կարեւորութիւնը, եւլն.: Կարեւոր զարգացումները կը վերագրուին գրողին, եւ անոր ազդեցութիւնը ընդհանրապէս կը նկատուի դրական, մինչեւ երկին գլուխները ուր նոյնիսկ ընդհարում կայ գրողին հետ: Գրողին յղացքն է նաեւ Սեորիք Շաթրիէ կոչուած տարօրինակ կերպարը որ կը բնակի Գրէթէյլ եւ կ'աչխատի Պալատ, փապուղիին ամէն վեցերորդ կայարանին կը փոխէ ընկերուհի, եւ վէպին վերջաւորութեան կը յայտնուի գրողին դրողը:

Պզաքճեանի մօտ խորհրդաղերծումի կիրարկումը կը ստանայ նաեւ այլ ձեւեր: Օրինակ՝ արդարացնելու համար իր երկին արտասովոր տեւողութիւնը, էջ 208ի մէջ, Ա. հատ., Յովսէփի եւ Վերոնիքի մասին պարզապէս կը գրէ. «Լաւ է որ կը գտնուէինք վէպի մը մէջ: Վէպը չունէր թատերախաղի մը սահմանափակումը: Ձկար պարտաւորութիւն մէկուկէս ժամուան մէջ յայտնագործելու ամէն բան, գործողութիւնը հասցնելու իր աւարտին: Վէպը կ'ընթանար հանդարտ, կ'ըլլար համբերատար, առիթ կու տար նկարագրութեան, դէմքերու եւ դէպքերու առատութեան: Վերլուծումի»:

Միւս կողմէ, ընթերցողին հետաքրքրութիւնը չեչտելու համար, Պզաքճեան կը խորհրդածէ (էջ 28, Բ. հատ.). «Գրողը իր վէպով կը ստեղծէ աշխարհ մը, ընթերցողը այդ գործին ընթերցումով կը ստեղծէ ի՛ր աշխարհը: Իւրաքանչիւր ընթերցող՝ իրը»: Մորքին մէջ՝ ճիշդ հատուածը, որ կը յատակացնէ նաեւ խմաստը վէպին ենթախորագիրին (Բ. հատորի էջ 432ի վրայ որպէս խորագիր տրուած) «Աշխարհ մը՝ աշխարհներ»:

Պզաքճեան իր միւս եսին հետ ունեցած ինքնաքննադատական երկխօսութիւններէն կ'եզրակացնէ. «Միակ մեղքը զոր կրնար ընդունիլ գրողը, այդ ալ ընտրած պատուհին ընդարձակութիւնն էր: Շատ էր տարածուն: Երկու հատոր: Ո՞վ բաւարար ժամանակ պիտի յատկացնէր ընդհանուր ժամանակ պիտի յատկացնէր ընդհանուր գործ մը կարդալու: Իւրացնելու: Ո՞վ համբերութիւն պիտի ունենար ահագին լեռ մը փորփրելու՝ անոր մէջի ա-

ԱՐԱՒԱՆ ԾԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՊՈՒՏԻՆ ԲԵԼԱՆԻ ՄԱՅՐԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

Հիւսիսային Օսկթիոյ Բեսլան քաղաքի դպրոցին ահաւոր ջարդէն ասդին տարի մը անցած է արդէն: 2004 Սեպտեմբեր 2ին մեծամասնութեամբ չէչէն ահաբեկիչներ կը գրաւէին նախակրթարան մը եւ պատանդ կ՚առնէին հոն գտնուող ամէն ոք՝ աշակերտ, ուսուցիչ, ընծայակազմ, ծնող: Գրաւումը վերջ կը դնէր ոստիկանութեան բիրտ եւ մանաւանդ ձախող միջամտութեամբ, պատճառ դառնալով «« հոգիի մահուան, որոնց մէջ էին 186 մանուկներ:

Այս տարելիցին առթիւ, նախագահ Պուտին հարկադրուած էր ունենալու իր պաշտօնավարութեան ընթացքին ամէնէն անհաճոյ, բայց մանաւանդ դժուարին հանդիպումը: Կային նոյնիսկ մտածողներ որ այս մէկը իր ասպարէզին կարեւորագոյնն էր: Հանդիպում մը, ուր կարելի չէր պատրաստի սովորական բանաձեւեր դլրել խօսակիցներուն: Արդարեւ ան պիտի ընդունէր Բեսլանի զոհերուն մայրերը, որոնց չէր կրնար վերապահել հանդիպումներու այն տեսակը որ հիմնուած է սնամէջ ճառերու եւ տեսադրող խցիկներու շռայլ ներկայութեան վրայ: Արդէն այդ մայրերը չատ խանդավառ չէին նախագահը տեսնելու հեռանկարով, նոյնիսկ պահ մը որոշած էին մերժել հրաւէրը: Ի վերջոյ ընդունած էին մտածելով որ ատիկա թերեւս առիթ կ՚ընծայէր նախագահին՝ վերջապէս բաներ մը խոստովանելու: Մէկ բան յստակ էր. հանդիպումը աւելի կարեւոր էր նախագահին համար, քան իր հիւրերուն, ինչ որ աննախընթաց պարագայ էր:

Արդարեւ, ահաբեկչական այս արարքին զաւակ կամ հարազատ կորսնցուցածներու ողբերգութիւնը ա՛լ աւելի չեշտելեցաւ տեղեկատուութեան եւ պատասխանատուութիւններու յայտնաբերման կատարեալ բացակայութեան պայմաններուն մէջ: Գրեթէ որեւէ միջոց ալ ձեռք չառնուեցաւ. միակ հետեւանքը այն եղաւ որ արիւնալի այս արարքին վաղորդայնին նախատեսուած Ռուսաստանի շրջանային պատասխանատուներու ընտրութիւնը ջրնջուեցաւ: Եւ այսքան: Անդին, Է.Ֆ.Է.Մ.Պ.Ի (նախկին ԿԱ.ԿԷ.Պ.) նախագահը եւ Ներքին նախարարը մնացին իրենց պաշտօններուն գլուխը, աւելին՝ պաշտօնական աղաղարարագիր մը իսկ չստացան: Իսկ Հիւսիսային Օսկթիոյ նախագահը դաղտագողի պաշտօնանկ եղաւ ողբերգութենէն քանի ամիս վերջ միայն, այն ալ՝ այդ նախաձեռնութիւնը ժողովուրդին չընձեռելու մտահոգութեամբ:

Բեսլանի մանուկները զոհ գարձան որքան ահաբեկիչներուն, այնքան ալ ոստիկանութեան ահռելի կաշառակերութեան եւ Է.Ֆ.Է.Մ.Պ.ի անկարողութեան, որոնք չկրցան պաշտպանել դպրոցը, հակառակ բազմամարդ վայրերու հսկելու մասին իրենց տրուած հրահանգներուն, Մոսկուայի Դուբրովկա թատրոնի (2002 Հոկտ.) տխուր փորձառութենէն ետք:

Այսօր եւս իշխանութեան դիրքը կը մնայ պահանջուածին անչափ: Արդարադատութիւնը կը մերժէ նկատի առնել այն վկայութիւնները որոնք պաշտօնականէն տարբեր տուեալներ կը բերեն: Պուտին ոչ միայն թերացաւ լրատու սպասարկութիւններու պատասխանատուները կախակայելու ակնկալուած որոշումին մէջ, այլեւ զայացաւ նոյնիսկ այն պարզ ու կարճ "Ներեցէք ինձի որ չկրցայ պաշտպանել ձեր երախաները" նախադասութիւնը, որ արդարացիօրէն կը սպասուէր իրմէ:

Ողբերգութենէն տարի մը ետք, այս մայրերը ընդունելու Պուտինի որոշումը երբ տրամաբանական պիտի նկատուէր աշխարհի որեւէ այլ երկրի մէջ, հոն՝ Ռուսաստանի մէջ հերոսական նկատուեցաւ, ըստ տեղական մշակոյթին: Նախագահը թէեւ չէր կրնար այդ մայրերուն վերադարձնել իրենց անհետացած զաւակները, բայց գոնէ մինչեւ այսօր իշխանութիւններուն չհերուն ի նպաստ ընթացող եւ միայն ու միայն ձերբակալուած միակ ահաբեկիչին դատապարտումին ձգտող հետաքննութեան ուղղութեան փոփոխութեան խոստումը կրնար սփոփիչ ըլլալ անոնց համար:

Ի վերջոյ Պուտին պէտք է երախտապարտ ղլայ այս մայրերուն: Անոնք այս հանդիպումով Ռուսաստանի իշխանութեան թոյլ տուին ձեւով մը փրկել իր պատիւը:

Թ. Ա. Թ.

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ Հայ Երիտասարդութեան համալիրի Համազգայինի թատերասրահին մէջ, Օգոստոս 19ին տեղի ունեցած է ՀՕՄ-ի ամառնային ճամբարի աւարտականն հանդէսը: Գանատայի եւ Հայաստանի վաւերագրներու ունկնդրութենէն ետք, օրուան հանդիսավար եւ ճամբարի տնօրէնուհի Սիլվա Փայլեան յայտնած է որ այս տարի ճամբարը ունի նոր մաղթերգ մը (Գրիգոր Հոթոյեան եւ երաժշտութիւն՝ Գէորգ Ցարուխեանեան): Ապա, իր բացման խօսքին մէջ, Սիլվա Փայլեան տեղեկացուցած է որ ճամբարը այս տարի կը լրացնէ իր 15րդ տարին: Ճամբարը դռները բացած է Յուլիս 4ին, 128 աշակերտով, որոնց թիւը հասած է մօտ 200ի: Պատասխանատու – անձնակազմը կը բաղկանայ 15 հոգիէ որոնց միացած են 17 կամաւորներ: Յուցադրուած է տեսերիզ մը ճամբարի առօրեայէն: Փակման խօսքը արտասանած է Մեղրիկ Ծ. Վրդ. Բարիքեան:

Ասկէ անկէ

ԱՆՈՒՇԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ... ՇՈՒՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ֆրանսայի մէջ բացուած է շուներու համար առաջին անուշավաճառատունը, Փարիզի 15րդ թաղամասին մէջ: Գաղափարին տէրն է Հարիէթ Շեֆերնէյման որ նաեւ տերն է խանութին: Անուշեղէնները պատրաստուած են մեծ խնամքով եւ բծախնդրութեամբ կամ տարեդարձի կարկանդակներ 10էն 25 Եւրօ արժողութեամբ, ըստ չափին: Ոչ չաքար, ոչ աղ կը պարունակեն, որպէսզի չվնասեն Ֆրանսայի շուներուն, որոնք գիրնալու հակամէտ են:

գամանդները յայտնաբերելու համար: Ո՞վ պիտի գտնէր ժամանակ: Եւ այդ ադամանդները կայինն: Եղած էին գրողներ որոնք գլուխ-գործոց ստեղծած էին երկու հարիւր էջնոց վէպերով, յիսուն էջնոց բերթուածներու հաւաքածոյով, նոյնիսկ երկու հարիւր տողանոց մէկ դիւցազներգութեամբ: Տասնվեց տողով իսկ: Բայց չկայի՞ն նաեւ համառուագներ որոնց կատարումը կը տեւէր ամբողջ երեք ժամ: Չկայի՞ն նոյնիսկ երեք, չորս, հինգ հատոր ածելի ընդարձակ գործեր: Ասիկա երգ չէր որ երեք վայրկեանէն ասարտէր: Ո՛չ ալ պատմուածք որ պարփակուէր էջի մէջ» (էջ 431/2, Բ. հատ.): Պէչաքճեան ուրեմն յղջօրէն մտահոգուած եղած է գործին ծաւալով: Ճիշդ է որ վէպը ոչինչ պիտի կորսնցնէր կարդ մը նուազ կարեւոր տեսարաններու զանցառումով, ընդհակառակն պիտի չահէր իր կառուցուածքի եւ յստակութեամբ: Սակայն ի պահու Պէչաքճեանի պէտք է ընդգծել որ այսքան խիտ բնակուած վէպի մը կերպարներուն հոգեբանական զարգացումը մշտականօրէն աչքի առջեւ ունենալ եւ անսայթաքօրէն տալ մեծ վարպետութեամբ ներդաշնակել զանոնք կ՚ենթարկէ վիպագրութեան անսահման տարողութ:

Այժմ անցնինք Պէչաքճեանի «մակնիշը» հանդիսացող յորդառատ երեւակայութեան եւ անոր միջոցաւ իր կատարած դերլրապաշտական նուաճումներուն: Պէտք է ըսել որ Բ. հատորին մէջ աւելի չեչտակի կերպով ներկայ են անոնք քան Ա.ին մէջ:

Յովսէփի առաւօտները տունէն փախուղի տանող ճամբուն վրայ պարտադրաբար կ՚անցնի որմնադրի մը վրայ երեւցող դեղեցիկ աղջկան մը ժպտուն պատկերին առջեւէն եւ տակաւ կը սիրահարի անոր: Եւ օր մըն ալ, ո՛վ հրաշք, պատկերուած դեղեցկուհին կը սկսի բարբառել: Ոչ նրաւղ քան 25 էջնոց երկխօսութիւն մըն է որ կը սկսի (106 – 130, Բ. հատ.): Երեւան կ՚ելլէ որ Տիանա կոչուող սիրուն օրիորդը կարդացած է հեղինակին նախորդ վէպը՝ «Լուսաւոր աչքերով օտարականը» եւ կը խորհի որ ներկայ դործը անոր մէկ տարբերակն է: Իրաւունք ունի: երկու վէպերուն ալ ընդհանուր մթնոլորտները չատ եւ նման են իրարու: Որմնադրի աղջկան հետ ունեցած Յովսէփի երկխօսութիւը փայլուն օրինակ մը կը հանդիսանայ Պէչաքճեանի դերլրապաշտ ձգտումներուն, որ հանճարեղ կերպով կը դրսեւորէ հեղինակին մօտ ծնունդ առնող զանազան հարցադրումները՝ իր կերպարներուն, վէպին մէջ նախապէս պատահած դէպքերու եւ աւելի ուշ յայտնուելիք երեւոյթներու, սիրոյ խմատին, իրականութեան եւ պատրանքի, ժամանակագրական խառնաշփոթութեան մասին եւ կը վերջանայ Յովսէփի սա դգայացունց յայտարարութեամբ. «Եթէ կրկին աշխարհ գամ՝ կրկին առաջին անգամը պիտի ըլլայ: Այո՛, որովհետեւ այնքան բիչ բան տեսած պիտի ըլլամ: Իսկ ես կեանքը ապրած պիտի ըլլամ միայն այն ատեն երբ կարենամ պատկանած ըլլալ բոլոր ազգերուն, կարենամ բնակիչը դառնալ բոլոր քաղաքներուն, ըլլալ այր եւ կին, սիրած ըլլամ բոլոր կիները, գոհացուցած ըլլամ զարտուղի բոլոր ախորժակները, իջեւանած ըլլամ աշխարհի բոլոր պանդոկներուն մէջ, կարդացած ըլլամ բոլոր գիրքերը, ճաշակած ըլլամ բոլոր պտուղները, անցած ըլլամ բոլոր հիւանդութիւններուն ընդմէջէն, ունեցած ըլլամ աշխարհի բոլոր վերթացական եւ ցիւթական վայելքները, եղած ըլլամ երգիչ, եղած ըլլամ ոսկերիչ, եղած ըլլամ հսկիչ, աւետարանիչ, ամէն տեսակի արհեստաւոր, ամէն բնագաւառի արուեստաւոր, ճուտագած ըլլամ բոլոր ճուտագարաններն, կիբարկած ըլլամ ճկարչութեան բոլոր դպրոցները, խօսած ըլլամ բոլոր լեզուները եւ տակաւին հազար ու մէկ բան» (էջ 126/27, Բ. հատ.): Ակներեւ կը դառնայ որ վիպասան Պէչաքճեանի դրական եսին մէջ կը նիրհէ նաեւ իրական քանաստեղծ մը – իրողութիւն որուն փաստը ան հայթայթած է բազմիցս:

Ճախրող երեւակայութեան մէկ այլ փայլատակումն է XX դլուխին մէջ երեւցող սիրահար սառցակոյտներու պատմութիւնը: Յովսէփին է որ կը պատմէ Վերոնիքին, կար ու չկար սառցակոյտ մը կար: Ան կը սառնայ մարդկային կերպարանք, խորքին մէջ ոչ միայն կերպարանք այլ մարդկային զգացողութիւն եւս: Նոյն ձեւափոխութեան կ՚ենթարկուի նաեւ երկրորդ մը: Առաջինը կը դառնայ սիրուն երիտասարդ մը իսկ երկրորդը՝ դեղեցիկ աղջիկ մը: Անոնք չուտով կը սիրահարին իրարու եւ միասին ծփալով կը չրջագային մինչեւ տաք ջուրերը: Անոնց սիրոյ զօրութիւնը գիրենք կը պահէ հատատուն եւ կը փրկէ հալումէ: Հապիւ սակայն սառուցեալ զոյտի վերաղարձած, փոքրիկ անհամաձայնութիւն մը պատճառ կը դառնայ որ երկուքն ալ հալին եւ կորսուին անհունութեան մէջ: Հէքեաթին իմաստը խորունկ է եւ անմոռան կերպով կը մեկնաբանէ մերօրեայ սէրերու բարդ երեսակները:

Շարունակելով վէպին կարկառուն հերոքներուն այս ցանկը, կարելի չէ չյիշել XXIV գլուխին մէջ տեղ գտած կօչիկներու երկխօսութիւնը: Յովսէփի դնած նոր կօչիկներն են: Ցանկարծ կը սկսին խօսիլ իրարու հետ: 18 էջեր ընդդրկող այդ երկխօսութեան կը մասնակցի նաեւ նոյնինքն Յովսէփ: Կը խօսուի վէպին մէջ յիշուած չատ մը նիւթերու մասին՝ ենթարկուածութենէ մինչեւ անկախութեան, տէրը ապահով կերպով առաջնորդելու կարեւորութեան, պարելու, քաղաքական այլ ու ձախի, մինչեւ իսկ համաշխարհայնացումի եւ տերիչ չատ մը երեւոյթներու մասին:

Պէչաքճեանի մօտ յաճախ կը հանդիպինք հայելիներու: Միչտ ալ յիշատակում կը կատարուի անհատին ցոլացումին մասին: Եւ յաճախ կասկած կ՚արտայայտուի՝ «այդ ցոլացումը է՞ս եմ թէ ոչ» հարցումով: Տօնահանդէսի մը աւարտին՝ Ադամ անունով երիտասարդ մը կը փախչի, հետը տաներով հայելիին մէջ երեւցող Եւա անունով աղջկան մը ցոլացումը: Վերջինս ամբողջ աշխարհ կը չրջի գտնելու եւ վերստանալու համար իր ցոլացումը: Դարձեալ խորհրդաւոր այլաբանութիւն մը որ բանաստեղծական չունչով կ՚արտայայտէ արու / էդ փոխյարաբերութիւններու փիլիսոփայական եւ հոգեկան երեսակներուն վիրաւորական ամբողջացնող հանգամանքը:

Գրական որեւէ ստեղծագործութիւն կ՚ունենայ խորք եւ ձեւ: Տեսանք արդէն թէ խնդրոյ առարկայ վէպին խորքն ու չօշափած թեմաները զերազանցապէս մարդկային, նոյնիսկ չատ համամարդկային են: Սակայն ի՞նչպէս է ձեւը. ոճը. լեզուն: Առանց այլեւայլի, նիւթերուն յարիր, վայելուչ, հեզասահ, դիպուկ եւ ազդեցիկ: Պէչաքճեանի մօտ կը գտնենք մաքրամաքուր արեւմտահայերէն մը, այն լեզուն որ արտասահմանի մէջ զժբախտաբար կը գտնուի նահանջի դիրքերու վրայ: Ան մեծ դիւրութեամբ կը գործածէ մեր մայրենին, երբեմն այնքան մեծ դիւրութեամբ որ ինքզինք կը մոռնայ եւ նախադասութիւնները կ՚երկարէ կամ կը կրկնէ անվերջ կերպով: Կասկած չկայ սակայն որ գրագէտ Հայուն համար անսահման հաճոյքի կը վերածուի Պէչաքճեանի արձակին ընթերցումը:

Ան բայերու պարագային գրեթէ առանց բացառութեան կը գործածէ անցեալ անկատարը. «կը նայէր», «կը տեսնէին», «կը բերէին», «կը քալէինք»: Ճիշդ է որ բայերու այդ ժամանակը նախադասութեան կու տայ որոշ բանաստեղծականութիւն մը, գրական բարձր մակարդակ եւ անցեալին մէջ չարունակուղ գործողութեան մը հմայքը: Սակայն երբ սխտեմի վերածուի կրնայ միապաղաղ դառնալ եւ կարգ մը ընթերցողներ խրտչեցնել: Հայերէնի առանձնայատկութիւններէն մէկն ալ այն է՝ որ ներկան ոքանչելի կերպով կրնայ փոխարինել թէ անցեալը և թէ ապառնին, գործողութեան բերելով անմիջականութեան զնահատելի առաւելութիւնը: Թելադրելի պիտի ըլլար նաեւ՝ նուազ առատօրէն գործածել հարցական նախադասութիւնները, պարոյկներըը որոնք, սահմանէ մը անդին, կը կորսընցնեն իրենց բանաստեղծական խորհրդաւորութիւնն ու ազդեցութիւնը:

Միւս կողմէ, սակայն Պէչաքճեան խիստ աճպարար մըն է հայերէնի բառախաղերու: Գոհանանք միայն չորս օրինակով: Յովսէփ իր ընկերոջ կը յայտնէ՝ ծխախոտի կրպակ մը բանալու իր անորոշ նպատակը. «Ծխէի ու ծախէի, ծախէի ու ծխէի, ծխէի ու ծախէի, ծախէի ու ծխէի, մինչեւ որ ծխելը գիս ծախէր» (էջ 28, Ա. հատ.): Դարձեալ Յովսէփ՝ դասընթացքի ընկերուհիներէն մէկուն. «Եթէ սիկառէթը չծխես, կը մնայ: Եթէ գինին չխըմես, կը մնայ: Կեանքը ապրիս կամ չապրիս կը վերջանայ» (էջ 35, Ա. հատ.): Հայերէնի ճոխութիւնը տեղին օգտագործելով՝ Յովսէփի եւ Վերոնիքի միջեւ զրոյցի մը ընթացքին, գրողը. «մէկը՝ միամիտ, միւսը՝ ծածկամիտ, երրորդը՝ անմիտ, չորրորդը՝ մեծամիտ, հինգերորդը՝ ստրկամիտ, Յովսէփն ալ՝ կասկածամիտ» (էջ 278, Ա. հատ.): Կօչիկներու երկխօսութենէն. «Հիմա մարդը կրնայ հեռաձայնը պտըտցնել իր գրպանին մէջ, այսինքն կը պտըտցնէ աշխարհը գրպանին մէջ, տարբեր հարց որ՝ աշխո՞րհը կը կախուի ականջէն, թէ ինք կը կախուի աշխարհի ականջէն» (էջ 282, Ա. հատ.):

Եզրակացնելով՝ անմիջապէս հասատատենք թէ Պէչաքճեանի «Անցորդիկը եւ անժամանցելին», իր դագաթնակէտին հասած դրական հասոն տաղանդի մը ըստեղծագործ, միանդամայն պարզ ու բարդ, խորունկ՝ նոյնիսկ ծանծաղ թուղ իր մասերուն մէջ, իրապաշտ եւ գերիրապաշտ, մարդկային ու համամարդկային, ազգային ու միջազգային, խմաստասիրական ու տռիւական երեսակներով սիրավէպ մըն է, որ անկիւնադարձային ներդրում կը կատարէ արեւմտահայ վիպագրութեան մէջ, որով պիտի հպարտանար նաեւ համաշխարհային դրականութիւնը:

Լ. Թ.

Վիէննա, Օգոստոս 2005

(Շար. Ա. էջէն)

նեղնամ, որ իր դիրքը առաջնորդուած է կրկին ներկայանալու իր կամքէն"։

ԿԻՐԳԻԶՍՏԱՆԻ նախկին վարչապետը՝ Նիկոլայի Տանայեւ ձերբակալուած է, երբ կը փորձէր Չինաստան երթալ խոյս տալու համար հաւանական հետապնդումներէ իշխանութեան չհամապատասխանելու պատճառաւ։

ԱԻՏՐԻԱԿԱՆ Ալպեաններու մէջ անսովոր արկած մը պատահած է, որու հետեւանքով 9 մեռեալ կայ եւ բազմաթիւ վիրաւորներ։ Թիրոլի մէջ, արկածը պատահած է երբ թռանէ մը պեթոնի կոյտ մը ինկած է ճոպանուղիի մը վրայ, ուր 170 զբօսաշրջիկներ կային եւ ճոպանուղին փրթելով ինկած է։

ՍԱՀԻՏԻ ԱՐԱԲԻՈՑ մէջ, հինգ խլամապաշտներ սպաննուած են ոստիկանութեան հետ բախումներու ընթացքին. զոհ գացած են նաեւ չորս ոստիկան։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ Ա. կայանի տնօրէնը՝ Փաթրիք Լը Լէ հարցազրոյց մը տուած է Պրըթոն ամսաթերթին (նախապէս ալ Մոնտի), ուր կը յայտարարէ "Ֆրանսայի չեմ, Պրըթոն եմ։ Երբ Ֆրանսա կը գտնուիմ, օտարական մըն եմ"։ Այլ խօսքով Փ. Լը Լէ կ'ամբաստանէ Ֆրանսան որ "պրըթոն լեզուի մշակութային ցեղասպանութիւնը" կը կատարէ։

ԲԱՐՁՐԱԴՈՑՆ ԵԳԻՊՏՈՍԻ Պէնի Սուէֆ թատրոնին մէջ ծագած հրդեհէ մը Սեպտեմբեր 5ի իրիկունը 32 եգիպտացիներ մեռած են, որոնց մէջ լրագրողներ եւ ծանօթ արուեստագէտներ. 37 վիրաւորներ ալ կան։ Ներկայ էին 150 հոգի, երբ ներկայացման սկիզբը բեմին վարագոյրները կրակ առած են մոմի մը իյնալէն։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ
RENTREE SCOLAIRE

ՇԱԽԻԼ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ «Լեւոն Շանթ» դպրոցը իր վերամուտը կը կատարէ Հոկտեմբեր 14, ժամը 9·30ին։

Կը խնդրուի այն ծնողներէն որոնք իրենց զաւակները (3 տարեկանէն սկսեալ) կ'ուզեն արձանագրել հայկական դպրոց, դիմել հեռաձայնելով՝

01·47·09·23·18 կամ 01·46·30·64·60 Թիւերուն։

Կարելի է նաեւ ներկայանալ ուղղակի եկեղեցի, Սեպտեմբեր 14, ժամը 9·30էն սկսեալ։

6 rue Père Komitas — Chaville

Դասերուն մակարդակը կը սկսի մանկապարտէզէն մինչեւ Պաքալորէա եւ ... աւելին։

80 ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԼԻՇ։ Տէր եւ Տիկին Արթօ Փեհլիվանեան 50 Եւրօ։

***

ՏՐԱՆՍԻ։ Ց. Գուլումճեան 50 Եւրօ։

Pèlerinage annuel de St Grégoire à Tallard

sous l'égide
de l'Eglise Apostolique Arménienne du Midi de la France
Avec le concours
de l'**Association Cultuelle des Arméniens de Gap et des Hautes Alpes**
Dimanche 18 septembre
à 10 heures 30
La messe sera célébrée
par le **Rév. Père Garnik KARAPETYAN**
Curé de la Paroisse Apostolique Arménienne
Sts Thadée et Barthélémy
de St Antoine — Marseille
avec la participation de la Chorale
de l'église sous la direction
de **Yérétskine Anahit KARAPETYAN**
Renseignements et réservations :
— **Cathédrale Apostolique Arménienne**
Tél. : 04. 91. 77. 84. 70
— **Association Cultuelle des Arméniens**
de Gap : Tél. : 04. 92. 51. 71. 80 / 04. 92. 51. 00. 87
Inscription S.V.P. avant le 10 septembre
Participation aux frais :
Aller — Retour seul : 25 euros
Aller — retour avec repas : 45 euros.

Date à retenir

Grande Braderie de Noël

LES 3 et 4 DECEMBRE
CHENE FRANCE

ՏՕՆ ԽԱԶՎԵՐԱՑԻ

Ս. ՓՕԼՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

ԿԻՐԱԿԻ, Սեպտեմբեր 11. Տօն վերացմանց Սրբոյ Խաչին – Խաչվերաց։

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 9ին,
Պատարագ՝ ժամը 10·30ին,
Թափօր Անդաստան՝ ժամը 17ին։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 12. Տօն է Խաչի։ Ցիշատակ Մեռելոց։

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 9ին,
Պատարագ՝ ժամը 10ին։
Ցաւարտ Պատարագի Հոգեհանգիստ վասն համօրէն ննջեցելոց։

***

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷԼ

ԿԻՐԱԿԻ, Սեպտեմբեր 11

Պատարագ՝ ժամը 10ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՉԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ
Հոգեւոր Հովիւ
Հայրապետական Պատւիրակի Փոխանորդ
Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց

***

Ս. ՑԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ԿԻՐԱԿԻ, Սեպտեմբեր 11, Տօն է Խաչվերացի։

Այս առթիւ Լիոնի Սուրբ Ցակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԻՍԱՀԱԿ Ա. ԲՀՆԳ. ՀԼԻՒԻՄԵԱՆ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 12. Մեռելոց։

Հոգեհանգիստ՝ ժամը 11ին։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 25
Տօն Անուանակոչութեանց
Արեւմտեան Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ։
Ուխտի պատարագ եւ մատաղ

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

COMMUNIQUE

«Nous sommes Arméniens et rien de ce qui est arménien ne nous est étranger»

Aujourd'hui, plus que jamais les Arméniens du Djavakhk sont menacés :
— dans leur vie quotidienne,
— dans leur identité,
— dans leur avenir.

Isolés dans cette région historique de l'Arménie, ils ont besoin de nous. Nous, Arméniens de France, devons les aider!

Avec toutes les Croix de Secours arméniennes, la Croix Bleue des Arméniens de France lance un appel :

— Pour la création d'antennes médicales dans les villages isolés du Djavakhk,

— Pour la rénovation et l'équipement du Centre Culturel à Akhalkalak,

— Pour la préservation des structures identitaires (églises, écoles...) de cette région.

Seule la mobilisation urgente et efficace de la diaspora permettra la survie du Djavakhk.

Envoyez vos dons à :
C.B.A.F. Djavakhk,
17 rue Bleue 75009 Paris

□

BRATSCH

La Croix Bleue d'Issy-les-Moulineaux
Section DIROUHIE SERENGULIAN
présente
«BRATSCH
25 ans ça s'fête»
avec la participation
de la troupe de danse **Yeraz**
le Dimanche 2 Octobre à 15 heures
au PACI — 25 Avenue Victor Cresson
à Issy-les-Moulineaux

Venez nombreux pour fêter cet événement !

Réservations auprès de :
— Jacqueline : 01. 40. 95. 81. 33
— Alice : 01. 46. 42. 90. 68
— Magasins FNAC et Carrefour.

Les Activités du Centre Culturel SAHAK - MESROP

Septembre — Octobre 2005

Directeur KHATCHIG YILMAZIAN

— **CONCERT du Chœur Sahak-Mesrop**
Dimanche 25 septembre à 17 heures
en l'Eglise Notre Dame de Saint Antoine
à l'occasion de la fête nationale de la République d'Arménie.
Entrée sur invitation

— **VOYAGE EN BULGARIE du Chœur Sahak-Mesrop**
Vendredi 30 septembre — Lundi 3 Octobre
- CONCERT Vendredi soir à Sofia
- Messe à quatre voix de Komitas
- Dimanche matin à Plovdiv en l'Eglise arménienne
- CONCERT Dimanche après-midi à Plovdiv

— à l'occasion de la création de l'alphabet arménien
«RENCONTRE MUSICALE» avec la participation de divers chœurs et orchestres : corse, français, arméniens.
- CONCERT Vendredi 21 octobre à 20h45
en l'Eglise du Sacré Cœur, 2 rue St Adrien, 13008 Marseille
- CONCERT Samedi 22 Octobre à 20h45
en l'Eglise de Saint Barnabé, Place du Caire, 13012 Marseille
- CONCERT de clôture avec tous les groupes vocaux et orchestraux
Dimanche 23 octobre à 19h30 en la paroisse St Vincent-de-Paul
«Les Réformés», La Canebière, 13001 Marseille

— **EXPOSITION DE PEINTURE de Garik KARAPETYAN d'Erevan**
Du 27 octobre au 4 novembre
Vernissage de l'exposition au Centre Culturel Sahak-Mesrop
Jeudi 27 octobre à 19h30
Réception à l'issue du vernissage de 20h30 à 21h
Entrée libre

— ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ
Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 27, ժամը 21ին,
Մայր եկեղեցւոյ մէջ
339 avenue du Prado, 13008 Marseille
«Հայոց Գիրերու դերը այսօր, ստեղծումէն 1600 տարի յետոյ»
կը բանախօսէ՝ Փրոֆ. Ռոպէր ՏԷՐ-ՄԵՐԿԵՐԵԱՆ
Entrée libre

Association "MACHTOTZ"
Pour la Défense de la Langue Arménienne

Rentrée de l'année scolaire 2005/06

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans.
Les élèves seront capables de parler, lire et écrire l'arménien
L'enseignement est assuré par Mme **Hilda Kalfayan-Panossian**
avec sa METHODE AUDIOVISUELLE
24 SEPTEMBRE 2005 — 28 JANVIER 2006 : STAGE DE 50 HEURES
le samedi matin de 9h à 12h à Paris (Absentéisme exclu)

2) cours de 2e, 3e, et 4e niveaux

24 SEPTEMBRE 2005 — FIN JUIN 2006 :
le samedi entre 12h et 15h à Paris
Les nouveaux élèves sont acceptés à ces cours après un test de niveau.

3) Vous pouvez aussi vous procurer votre Manuel d'arménien occidental pour les non-arménophones

Une méthode audiovisuelle utilisable chez soi.
3 volumes en couleur + 1 coffret de 4 cassettes audio
87 euros + 8 euros frais d'expéditon.

Pour tous ces cours et le manuel :
RENSEIGNEMENTS et INSCRIPTIONS : Dès maintenant
01 47 50 97 51 et 01 39 46 21 66.

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 9
VENDREDI
9 SEPTEMBRE
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱԽԱՐԾ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար· 300 եւրօ (Ամէնօդեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

81ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21·275

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

81e ANNEE — N° 21·275

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՓԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Տ. ՏԸ ՎԻԼԸՓԷՆԻ "100 օրերուն" մասին քաղաքական զանազան դէմքեր արտայայտուած են Սեպտ· 7ին։ Ծանօթ է որ երբ պաշտօնի գլուխ անցաւ, Տ. տը Վիլըփէն յայտարարեց որ 100 օրէն (Սեպտ· 8) ամէն ինչ աւելի լաւ պիտի ըլլայ եւ Ֆրանսացիները վստահութիւնը պիտի ամրապնդուի։ Ընկերվարականները (Ֆր· Հոլանտա) կը գտնեն որ ոչինչ փոխուած է եւ Ֆրանսացիները կը նկատեն միայն որ իշխանութեան մրցակցութիւն մը կայ։ Մ.-ժ· Պլէֆէի համար (համայնավար) Տ. տը Վիլըփէնի 100 օրերու հաշիւը սխալ էր, նուազ արդարութիւն կայ տուրքերու մարզին մէջ, Վիլըփէն եւ Սարքոզի անանկութեան կը տանին մեր Հանրապետութեան հիմերը. ԻՒ·ՏԷ·ԷՖ·ի փոխ նախագահը՝ Մ· տը Սարնէզ կը նկատէ որ Ֆրանսացիները երբեք այսքան յոռետես չեն եղած իրենց ապագային համար։ Վըստահութիւնը հրուարատով չի հաստատիր։ Փաթրիք Տէվէճեան (Սարքոզիի շրջանակ) կը գտնէ որ տը Վիլըփէն լաւ անակնկալ մը բերած է, բայց արձակուրդի պատճառաւ աւելի ժամանակ պէտք է համոզելու համար։ Ֆիլիփ տը Վիլիէի համար 100 օրերը Ուաթըրլոյի յաղթականի ինչպէս կ'ակնկալուէր բոլոր ճիւղերուն մէջ (գնելու կարողութիւն, ապահովութիւն, գաղթ)։ Ըստ Լը Փէնի ալ բան չէ փոխուած։

ՖՐԱՆՍՍԱՑԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ բանբերը ժ·-Ֆ· Գոմէ յայտարարած է որ Շիրաքի առողջական վիճակը արագօրէն բարելաւուած է եւ չուտով հիւանդանոցէն կ'ելլէ։

ՍԱՐՔՈԶԻ բաւական խիստ արտայայտութիւններ ունեցած է կառավարութեան քաղաքականութեան հանդէպ իր կուսակցութեան (ԻՒ· ԷՄ· փէ) տնտեսական ժողովին։ Կ'առարկէ որ գործազրկութեան դէմ աշխատանքի ստեղծում չկայ այլ միակ քաղաքականութիւնը որ կը կիրարկուի մատակարարումն է։ Կարելի կը դնէ գործազրկութիւնը 10%էն 5%ի իջեցնել տասը տարիներու ընթացքին։ Ընդհանուր ձեւով, Սարքոզի հետեւեալ առաջարկներն ունի.– տուրքը պէտք չէ աւելի ըլլայ քան եկամուտին 50%ը, հարստութեան վրայ տուրքը պէտք է բարենորոգուի, պաշտօնատարներուն համար պէտք է բարեփոխուի 35 ժամերու դրութիւնը, ժամանգակութիւն պէտք է ըլլայ փոքր եւ միջին ձեռնարկներուն տոնոյ վերապահելով հանրային ապսպրանքներու մէկ մասը, համալսարանները պէտք է ինքնավար դառնան, հանգրտանան կոչուած պաշտօնատար մը պէտք չէ փոխարինուի։ Այս ժողովին առթիւ, Սարքոզի չէ նշած է նաեւ որ տչ ոքի ժառանգորդն է, թիրախ առնելով Տ· տը Վիլըփէնը, ըսած է նաեւ որ "ընկերային լաւագոյն մոդէլը այն մոդէլը չէ զոր Ֆրանսա ունեցած է այս երեսուն տարիներու ընթացքին"։

ՔՈՖԻ ԱՆԱՆ յայտարարած է մամուլին (Սեպտ· 7) որ միտք չունի հրաժարելու "Քարիւղ տնամղի փոխարէն" ծրագրով արձանագրուած գայթակղութեան պատճառաւ, ստանձնելով հանդերձ իր պատասխանատուութիւնը գործուած բոլոր սխալներուն մէջ։

ՆԻՒ ՕՐԼԻԱՆԻ եւ ընկերակիցին մէջ պէտք չէ որեւէ չփոում ունենալ ջուրին հետ որ բազմաթիւ վարակիչ մանրէներ կը կրէ եւ պղտին ինչ մեռաւ կայ։ Այս ուղղութեամբ կոչ մը ըրած է Բնապահպանութեան պատասխանատուն Սթեֆան Ճոնսըն։ Միւս կողմէ, Պուշ նոր կոչ մը կ'ընէ Գոնկրէսին, որպէսզի 51,8 միլիոն տոլարի նոր օժանդակութիւն մը բերէ։ Քաղաքը ամբողջովին պարպուած չէ եւ ամերիկեան տատիկանութիւնը կը սպառնայ ուժ գործածել հեռացնելու համար վերջին մնացողները։ Վնասներու ընդհանուր ծաւալը 200 միլիառ տոլար կը գնահատուի։

ՊԱՍՔԱՑԻ (հարաւային Իրաք) մէկ ճաշարանին առջեւ թակարդ կառքի մը պայթումէն Սեպտ· 7ի իրիկունը ինը հոգի մեռած է եւ չորս վիրաւորներ կան ըստ ոստիկանական աղբիւրներու։

ՊԱՂԵՍՏԻՆԵԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆ նախագահը Նիւ Եորք պիտի չերթայ մասնակցելու համար ՄԱԿ-ի ընդհանուր ժողովին։

ԻՍՐԱՑԷԼ ցնոր անօրինութիւն փակած է Ռաֆահի անցքը, որ միակն էր Գազայէն Եգիպտոս անցնելու համար։

ԻՍՐԱՑԷԼ բոլորովին դէմ է որ Համասը մասնակցի Յունուար 25ի երեսփոխանական ընտրութիւններուն։ Այս յայտարարութիւնը ըրած է Սեպտ· 7ին, Արտաքին նախարարը՝ Շալոմ։

ԱԽՏՐԻԱ ԿԸ ՄԻԱՆՈՐԴԷ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԻՆ

Պաշտօնական այցով Ադրբեջանի Արտաքին գործերու նախարարին Աւստրիա դտնուիլը առիթ եղած է որ այդ երկիրը տրամադրութիւն յայտնէ Ղարաբաղի հարցին կարգաւորման ընթացքին մէջ նորդելու։ Արտաքին գործերու նախարարուհին Ու· Փլասնիք յայտնած է այս մասին է· Մամէդեարովի հետ տեսակցութեան յաջորդած մամուլի ասուլիսին։

Ան ըսած է· "Այս մասին մեր նախաձեռնութիւններուն եւ կեցուածքին լաւատեղեակ են ադրբեջանցի մեր բարեկամները։ Այդ չրջանակին մէջ զօրավիգ ենք ոչ քաղաքական կազմակերպութիւններու եւ լրատուիւններու նախաձեռնութիւններուն։ Այսուհետեւ եւս պիտի չդադրինք երկար տեւել ի վեր խրած մնացած այս հարցին լուծումին ի նպաստ մեր կարգերուն"։

է· Մամէդեարով Վիէննայի մէջ մասնակցած է Օ· ԷՍ· Սէ· Ը·ի ընդհանուր ժողովին ու խօսած Ղարաբաղի հարցին մասին։

Օ. ՓԱՄՈՒՔԻ ԴԱՏԸ ԹՐՔԱԿԱՆ ԼԱՑՆԱԽՈՉՈՒԹԵԱՆ ՓՈՐՁԱՓԱՐ

Թուրք վիպագիրը Օ· Փամուքի դէմ Հայկական Ցեղասպանութեան իրողութեան ու Քիւրտերու զանգուածային ըսպանութիւններուն մասին ունեցած արտայայտութիւններուն պատճառով բացուած դատը կը շարունակէ միջազգային հակազդեցութիւններու տեղի տալ։ "Ուաշինկթըն Փոսթ" որ Թուրքիան դիւրին դիւրին քննադատող թերթ մը չէ, "խայտառակութիւն" որակած է զրոյը դատի տալու որոշումը, պահանջելով որ Թուրք կառավարութիւնը կարելին ընէ արդելք ըլլալու համար անոր կիրարկութեան։

Առիթ զատ թերթը չեչտած է թէ նման նեղմտութիւն խոտոր կը համեմատի մի ջազգային համաձայնութիւններով արտայայտութեան ազատութեան Թուրքիոյ յանձնառութեան. նաեւ չատ սխալ ազդանչան մը կու տայ Եւրոպական Միութեան։

Գրութիւնը աւարտած է վերջին տարիներուն արտայայտութեան ազատութեան կալուածին մէջ Թուրքիոյ կատարած բարելաւումներուն յիշեցումով. ըսած է թէ այդ նպատակով նոյնիսկ փոփոխութիւն կատարուեցաւ պատժական օրէնսգիրքին մէջ, սակայն Օ· Փամուքի դէմ դատի դիմելու փաստը ցոյց կու տայ թէ տակաւին որքա՛ն ճամբայ ունի երկիրը, հասնելու համար փափաքելի մակարդակի։

Նոյնիմաստ հակազդեցութիւն մըն ալ ունեցած է Եւրոպայի Խորհրդարանի յոյն երեսփոխան Փ· Պէկլիթիս որ Եւրոպական խորհուրդին ու յանձնախումբին դիմումնագիր մը ներկայացուցած է. հոն չեչտած է թէ Օ· Փամուքի դէմ դատ բանալու երեւոյթը կը փաստէ թէ մտածումի ու արտայայտութեան մարզերուն մէջ Թուրքիոյ բարեչրջումները թուղթի վրայ մնալէ տարբեր ճակատագիր չեն ունեցած։

ՍԱՆ ՓԱԻԼՈ

ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆԸ Կը ՎՐԴՈՎԷ ԱՆԳԱՐԱՆ

Պրազիլի Սան Փաւլօ քաղաքին մէջ որոշուած է Ցեղասպանութեան թանգարան մը հիմնել· Հոն նախատեսուած է բաժին մըն ալ յատկացնել Հայկական Ցեղասպանութեան։ Այս պարագան վրդովում պատճառած է Թուրքիոյ որուն Պրազիլի դեսպանը նամակով մը դիմած է ծրագրին պատասխանատուներուն։ Նամակով չեչտուած է թէ Ա· Աչխարհամարտին Թուրքիոյ մէջ պատահածները ցաւալի ըլլալով հանդերձ, կարելի չէ զանոնք ցեղասպանութիւն որակել։ Թրքական այս հակազդեցութեան դէմ տեղւոյն հայկական կազմակերպութիւնները չարժման անցած ու Օգոստոս 31ին այց մը տուած են ծրագրին տնօրէնին. անոր ըսած են դիմաւորաբար թէ Թուրքիոյ ժխտումին փոխարէն, 1915ին պատահածին ցեղասպանութիւն ըլլալուն մասին անհամար փաստաթուղթեր գոյութիւն ունին։

Սան Փաւլոյի պետական համալսարանին նախաձեռնութեամբ հիմնելի թանգարանը պիտի կոչուի "Լայնախոհութեան թանգարան", պիտի աւարտի մէկուկէս տարիէն։

ԿԻՊՐՈՍ

ՄԵԼԳՈՆԵԱՆԻ «ՎԵՐԱՄՈՒՏ»Ը

"Սայփրըս Մէյլ"ի Սեպտ· 6ի թիւին մէջ Ժան Քրիսթու էլյով մը անդրադարձած է վերամուտի օրով փակ դռներով Մելգոնեանին, անոր աշակերտներուն այլ վարժարաններ կատարած դիմումներուն, ծնողներու անձրկումին։ Գլխաւոր ըսածը այն է որ ՀԲԸՄի փակումի որոշումէն ետք բացուած դատով պիտի որոշուի Մելգոնեանի ապագան, սակայն ատիկա տարիներ կրնայ տեւել, մինչ այդ անոր աշակերտները յաճախել սկսած պիտի ըլլան այլ վարժարաններ։ Ծնողները արդէն սկսած են իրենց զաւակները երկրորդական այլ վարժարաններ արձանագրել։

Պոհճալեան անուն ծնող մը կ'ըսէ թէ զաւակը ոչ հայկական վարժարան մը արձանագրել ստիպուած է եւ ատիկա սոսկալի զգացում մըն է, մանաւանդ բազմաթիւ մելգոնեանցիներ ալ կան հոն։ Անոնք բոլորն ալ տխուր են, սակայն պատանիները չուտ կը յարմարին նոր միջավայրի մը։ Նոյնն է ուսուցիչներուն պարագան որոնց մեծ մասը դիմած է այլ վարժարաններ աշխատելու։

Այսուհանդերձ, դպրոցը վերաբանալու ծնողներու պայքարը վերջ գտած չէ։

Գրութիւնը կ'աւարտի այն նշումով որ թէ կիպրահայ գաղութին, թէ՛ Մելգոնեանի չրջանաւարտներուն եւ բարեկամներուն կարծիքով փակումի որոշումը դըրամական չահու հեռանկարներու արդիւնք է։

ՄՕՐՋԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ 2006
ԶՏՄԱՆ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐ

Շորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 7ին, Չեխիա իր դաշտին վրայ 4 – 1 յաղթեց Հայաստանի։ Այժմ դասաւորումը հետեւեալ պատկերը կը պարզէ այս Ա· խումբին մէջ։–

Հոլանտա գլուխն է 28 կէտով, կը հետեւին Չեխիա (24), Ռումանիա (22), Ֆինլանտա (16), Մակեդոնիա (8), Անտորա (5), Հայաստան (4)։

⁂

Ֆրանսա 1 – 0 յաղթեց Իրլանտայի ինչ որ անհրաժեշտ էր իրեն համար ընդհանուր դասաւորման տեսակէտէն։ Կէտը նըշանակեց Թիէրրի Անրի։ Ներկայիս Ֆրանսա կը գլխաւորէ խմբակը, Շուիցերիոյ հետ։

ԹԷՆԻՍ

ԵՈՒ – ԷՍ ՕՓԸՆ

Աղասի կը շարունակէ իր փայլուն երթը եւ յաղթելով իր հայրենակիցին՝ ճէյմս Պլէքի 3 – 6, 3 –6, 6 – 3, 6 – 3, 7 – 6 (8/6) որակուած է կէս աւարտականին համար։ Այդ մրցումին իր դիմացը կ'ունենայ Ռոպի Փինեվերին։

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԹԻՒ-11

Երեւան, Օգոստոս 6

Այսօր շաբաթ է. օդը չատ տաք: Վերնիսաժի օր է. միայն այս եղանակին է որ նկարիչները քիչ մը աւելի կանուխ կուգան եւ ուշ կը հեռանան: Ամառ է. ամէն կողմէ զբօսաշրջիկներու կոկիկ բազմութիւն մը ժամանած է. մէկը կամ միւսը կրնայ հետաքրքրուիլ իրենց նկարներով: Ժամանակի ընթացքին իրենք ալ համակերպած են ոճ եւ գոյն փոխելու, յարմարելու համար զանազան գաղութներու ճաշակին: Արարատը որպէս ներշնչումի աղբիւր, հետզհետէ իր տեղը սկսած է զիջիլ վերացական կամ գերլրապատ նիւթերու, ուր յաճախ կը մոռնէ իգական հաճելի մերկութիւն մը, աւելի ձգիչ դարձնելու համար պատառը:

Առաջին մօտեցումս աստիճանաւոր կ'ըլլայ: Միշտ վախ մը ունեցած եմ անհաճոյ անակնկալներու առջեւ գտնուելու: Ծաղկավաճառի անկիւնէն կը մօտենամ, հեռուէն աչք մը նետելով ներկաներուն վրայ: Գրեթէ ամէնքն ալ ծանօթ են. մօտեցած եմ, խօսած եւ նկարներ առաջարկած են: Գիտեն որ ես ալ կը նկարեմ եւ ունիմ որոշ համբաւ արեւմուտքի մէջ: Նկար մըն ալ իրենցմէ գնելը վնաս չըներ. յաճախ կը գնեմ. հաճելի նուէր են օտար բարեկամներուս: Ոմանց հետ չատ մտերիմ եմ. կը խօսինք, կը կատակենք, երազներ կը հիւսենք իրենց համար Եւրոպայի մէջ ցուցահանդէսներ կազմակերպելու. առանց խորհելու որ արեւմուտքի մէջ նկարչութիւնը իմ առաջին զբաղանքս չէ, եւ բաւական բարդ խնդիր է, այս օրերուս, յաճախ հեզալայի տեսքով եւ մօրուքով մեր կարճահասակ արուեստագէտները հրաւիրել տալը. այնուհանդերձ, յոյս ոչ երբեք ամաչեցուցանէ... կ'ըսէին մեր նախնիքները:

Սկիզբնական նկարները, անոր վառ գոյները կարելի է հեռուներէն նկատել: Այս օր Մինաս չկայ: Արթօն ալ չկայ. այդ բարի համակրելի յաւիտենական պինովի անոյշ ժպիտով Արթօն որ միս տեսնելուն միշտ ձեռքերը կը չփէր. պիտէր որ անպայման մի քանի գծագրութիւն «կը վերցնեմ»... Մինասը մեծ պատուէրներ ստացած, տունի նկարիչ դարձած է այլեւս. վերնիսաժ չի դար. պատուիրատուները իր աշխատասենեակին պէտք է երթան:

...Իմ սիրելի Արթօն ամեհուան վերջաւորութեան, քարէ նստարանին վրայ սառած գտած են եւ հիւանդանոց փոխադրած երբ այլեւս լսելիք չէ մնացած... Սիրելի Արթօն, բարի, հեզաստամբոյր, «զլոչար»ի նման ապրեցաւ, «զլոչար»ի մահով մեռաւ, անմեղ ժպիտ մը պահելով իր դէմքին վրայ. որքա՜ն պիտի ուզէի մօտը գտնուած ըլլալ իր վերջին պահուն, անոյշ խօսք մը ըսել այդ բարի արուեստագէտին, խօսքերս ժպիտին խառնած անդենական հասցնէր...:

● *Երկրորդ «զլոչար» մըն ալ Կոմիտաս անենկային համերգասրահի պարտէզին մէջ ունէի: Համերգէ մը վերջ պարտէզին անկիւնը փոքր կրակ մը եւ ծուխ նըկատեցի: Սաստիկ ցուրտ էր. նոր տարին դեռ չէր սկսած: Մուխին մէջ մօտեցայ մի քանի մարդկային ստուերներ նկատելով: Կիսակենդան չնիկ կմը հալել սկսաւ. ձիւնը ծածկած էր ամէն կողմ: Գէորգ՝ սիրելի ընկերս զգալիօրէն յուզուած էր. հարց տուաւ թէ քանի մը կարիք ունի՞ն: Շատ քաղաքավարօրէն չնորհակալ ենք ըսին... զարմացած մնացի: Երեք հոգի էին. այր մարդ մը, կին մը եւ փոքր աղջնակ մը տղու կերպարանքով եւ սեւցած մորթով, կրակի ծուխերէն, չատ հաւանաբար:*

Երբ կը հեռանայինք, քիչ մը չփոթած մեր անկարողութենէն, մարդը փափաք յայտնեց միայն հիւ մը օղի ունենալու «որ մի քիչ տաքնանք էլի»... օղին չուտով ճարեցինք, տաք ուտելիքներով ճոխացնելով, մեծ գոհունակութեամբ հեռացանք խոստանալով յաջորդ օր կրկին հանդիպիլ օղիի նոր հիւով...:

Յաջորդ գիշեր ցուրտը զօրացած էր. մեր պաշարը աւելի ճոխացած, նոյն մըթութենէն օգտուելով մօտեցանք հեծկլտուքներու ձայնի մը առաջնորդուած... կինը յուսահատ կու լար անմխիթար, ափերը գլխուն զարնելով... ոտիկանութիւնը աղջնակը տարեր էր պատըսպարան: Շունչ մը առինք եւ չանացինք ամէն կերպ մխիթարել մայրը հաղորդելով որ չուտով եան կը բերեն... մայրը մնաց անմխիթար.

- Ես սպարապետ Վազգէն Սարգսեանը դիրկերուս մէջ մեծցուցած կին եմ. լնծի պէտք չէին այս բանը ընել...:

Այր մարդը իր կատղին զլուխը չարժելով աւելցուց.

- Ես ալ կինօ Մոսկուայի լաւ տղաքներից էի... ի՜նչ օրերի հասանք:

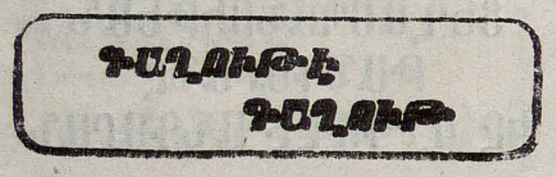
Նոր տարին անցաւ. այցելութիւններս դրեթէ կանոնաւոր դարձած էին, երբ առաւօտ մը լրագրի մէկ անկիւնը կարդացի որ կինը փոխադրեր են հիւանդանոց ծանր վիճակով, իսկ «կինօ Մոսկուայի լաւ տղան» դերեզմանոց. սառած էր նոյն գիշերը:

● *Գեղամը չեմ կրնար մոռնալ: Քրջի չուկայի Գեղա՜մը. զարդացած, արուեստագէտ, հանճարեղ տղայ մը 40ի մօտերը, որ քրջի չուկայի մէկ անկիւնը, զանազան թիթեղի կտորներ իրարու միացուցած, ստեղծած էր իր աշխարհը... նետուած կառքերու եւ սառնարաններու աւելցուքներով յուշարձան մըն ալ կերտած իր «բնակարանին» առջեւ, Հիրոշիմայի ուրուականը յիշեցնող ՆՈՐ ՄԵՆԵՂԵՌՆ ոխտոտով, զարմանալի, գլուխարներու յատուկ համարձակութեամբ կ'ամբաստանէր Զարենց, Սեւակ, Շիրազ առանց տող մը չփոթելու եւ կը պատմէր որ ինչպէս ոստիկանապետի պուտկին առջեւ գացած հայհոյած է նախագահին, իշխանութիւններուն, երկրի բոլոր պաշտօնական աւազակապետներուն... որպէսզի բանտեն գինք տաքսի անկիւն մը... կամ «հո՛չտ» ըսեն եւ փորձէ փախչիլ, ինչպէս չուներըը կ'ընէ երբ յանկարծ վրանին գոռաս... «ա՛խր, այս ինչ զուլում աշխարհ է. ո՛չ բանտացին, ո՛չ չունի պէս վախտ, ուժ չկայ վրաս... պոչս ծալած կրկին "արհեստանոցս" վերադարձայ»...*

Անկէ վերջ Գեղամին քանի մը անգամ փորձեցի հանդիպիլ. օղիի չիշ մըն ալ դրի քնակարանին առջեւ... օղիի չիշը միշտ հոն մնաց, բայց Գեղամը չկայ մինչեւ այսօր...:

● *Հայաստան տակաւին չունի էմմաուսի եղբայրները, կամ Աբբայ Փիէր. բայց մեծ եղաւ զարմանքս երբ առաւօտ մը մեր փողոցի աղբամանին անկիւնը կոկիկ ծալուած հագուստներ նկատեցի. չատ հասարաբար հոն դրուած որպէսզի աղբերը խառնող առաջին թեկնածուն օգտուի...: վերջապէս նոր Հայերուն սիրտերը սկսած են կակուղնալ, եւ անոնց հոգիներուն մէջ հին Հայը յայտնուիլ...:*

ՅԻՊԼ

ՊՈԼՍՈՑ Ս. Փրկիչ ազգային հիւանդանոցը այցելած է Օգոստոս 24ին, Կիւլպէնկեան հիմնարկի հայկական բաժնի տնօրէնն՝ Զաւէն Եկաւեան իր ընտանիքով: Հիւանդանոցի մուտքին, Զաւէն Եկաւեան, կինը եւ զաւակը՝ Տիգրան դիմաւորուած են հիւանդանոցի նախկին եւ այժմու նախագահներուն կողմէ եւ հոգեբարձուներու անդամներու եւ բժիշկներու, առաջնորդուած նորահաստատ ընդունելութեան սրահը: Պ. Եկաւեան խօսք առնելով յայտնած է թէ պատիւ եւ ուրախութիւն կը նկատէ այս այցելութիւնը, արդէն մօտէն կը հետեւի Պոլսոյ համայնքի կեանքին: Ցիշած է որ 1963էն ի վեր Պոլիս չէր եկած: Ապա, լսած է բժշկապետ Արման Զաքըրի տեղեկութիւնները բժշկական հարցերու մասին ու հիւրերը առաջնորդուած են հիւանդանոցի զանազան բաժինները: Հետեւած է ճաշ մը, որու ընթացքին հոգաբարձութեան ատենապետը՝ Յարութիւն Խոշգէլիք բարի գալուստ մաղթած է հիւրերուն եւ յայտնած հոգաբարձութեան երջանկութիւնը այդ առթիւ: Պ. Զաւէն Եկաւեան ալ կրկին իր գնահատանքը արտայայտած է տարուած աշխատանքին մասին:

ՎԵՐԱՄՈՒՏԻ ՀԱՃՈՒԵԿՑԻՈ

Ց. ՊԱԼԵԱՆ

Սովորութիւն է. ամրան արձակուրդէն ետք, կարծէք կեանքը կը սկսի, կը վերըսկսի: Կ'ըսենք՝ վերամուտ: Ոչ միայն դպրոցներուն համար: Բայց գիտենք նաեւ որ ընկերաքաղաքական, տնտեսական, մշակութային կեանքը երբեք կանգ չ'առներ: Այդ կեանքի թափը կը փոխուի մէկ քաղաքակրթութենէն միւսը: Եթէ ընդունինք պահ մը որ վերամուտ է, աչխատանքները կատաղի էին եւ ալիտի վերակըսին, հարկ է աչքի առաջ ունենալ անցնող տարուան հաչուեկչիռը, եթէ նման բան ընելու սովորութիւն ստեղծուի, առանց հաճոյախօսութեան, դրական եւ բացասական նչումներով: Հաչուետուութիւն՝ որպէսզի աճող հիման վրայ սահմանուին գործակցութիւնները եւ տեղի ունենան նախաձեռնութիւնները, չարունակելով ինչ որ դրական է, արթագրելով ինչ որ բացասական է, կամ՝ թերացում: Ամբոխավարական ինքնագոհութիւնը չառաջնորդեր յաջողութեան, չի բաւարար ապագայական ուղի: Իսկ մեր աւանդութիւններուն մաս չի կազմեր ինքնագոհութենէ դուրս գալով մենք մեզ հարցականի տակ առնել: Ջոջականութիւնը սխալած ըլլալու խոստովանութիւն չէ երբեք եւ չ'ըներ:

Իսկ հաչուեկչիռ ընելու համար անհրաժեշտ է նախապէս ճշդել մարզերը եւ չափանիչները: Մակերեսային ընդհանրացումներով կացութիւններ չեն բացատրըըիր: Սա պահուս, մտածումներս կ'երթան դէպի հայկական Սփիւռքը, մասնաւորաբար արեւմտեան Սփիւռքը, որ ընկերամչակութային որոչիչ փոփոխութիւններու ենթարկուած է, որուն ազգային-քաղաքական ընթացքը կորնթացուցած է իր անցեալի կողմնացոյցերը եւ չունի իր գոյութիւնը իմաստաւորող նորը, չեչտուած մանաւանդ Հայաստանի վերանկախացումէն ի վեր: Ինքզինք թափահարող դէպի Հայաստան ուղղուած բարեսիրութիւնը, ազգային պարտականութիւն համարուած զբօսաշրջութիւնը եւ զգացական հայրենասիրութիւնը բաւարար չեն ազգի աւելի քան կէսի տոկալու, տեւելու, քաղաքական եւ մչակութային պոյութենական հարցերուն լուծում բերելու: Ընդհակառակն, անոնք լռելեայն կ'ընդունին որ Սփիւռքը հեռանկար չունի, ինչ որ դիտել կը տրուի երբեմն խիստ մեծ քաղաքավարութեամբ, երբեմն՝ բացորոչ կերպով: Ի վերջոյ բարեսիրութիւնը անհանգստացնող չէ, ազգային հեռանկարային յանձնառութիւններ չի պահանջեր:

Սփիւռքի տոկալու եւ տեւելու կարողութեան զարգացման համար Հայաստան-Սփիւռք իրաւ եւ անսեթեւեթ համագործակցութիւնը կենսական նչանակութիւն ունի, եւ թող թոյլ տրուի ըսել, այլընտրանք չկայ: Այդ համագործակցութիւնը կամ կ'իրականացնենք կամ կը հետեւինք տկարացման զառիթափին: Բայց այս համագործակցութիւնը ոչ ճառ պէտք է ըլլայ, ոչ միակողմանի, այսինքըն, Սփիւռքին չվերաբաչխուի, ինչպէս երբեմն կ'ըսեմ, կառքին հինգերորդ անիւը ըլլալու ամուլ եւ ստորնացնող դերը, որ կրնայ ժամանակաւոր կերպով հաճոյք պատճառել նոր ջոջականութեան, բայց ոչ մէկ ձեւով ապագայական է: Իսկ այսօր աճեալն անկեղծութեամբ պէտք է ընդունինք, որ այդ համագործակցութիւնը դոյութիւն չունի, որովհետեւ այդ ուղղութեամբ մտածուած ոչ մէկ կազմակերպութիւն չենք յառաջացուցած, քանի որ ոչ մէկ առեն Սփիւռքի որպէս ազգի աւելի քան կէս հատուած գոյատեւումը օրակարգ չէ, ոչ Հայաստանի իչխանութիւններուն համար, եւ ոչ ալ Սփիւռքի «էսթէպլիչմընթ»ային ղեկավարութեան համար: Այս վերջինը ինքզինք ամրութեան զատապարտած է տեղական-տեղական ճահճացումի մէջ, կամ, բախտաւոր պարագային, դէպի Հայաստան ուղղուած բարեսիրութեան: Այս կացութեան լուտ արժանւոյն գնահատումը չենք ըներ, հետեւաբար, պիտի չարունակենք նոյն ձեւով գործել, եւ զանգուածը օրօրել կարկատաններու պատատը որպէս յաղթանակի ղրօչ պարզելով հերթական նուիթամբ կրկնուող ճառերու մէջ: Հայաստանի պատասխանատու ղեկավարները աւելի անկեղծ են, քանի որ առանց թաքցնելու ամէն առիթով կ'ըսեն որ Սփիւռքի ղերն է նիւթապէս օգնել Հայաստանի, կարծէք նոյն այդ Սփիւռքը գուրկ եղած ըլլայ քաղաքական եւ ընդհանրապէս մչակութային կարողութիւններէ եւ կամ բաւարարելէ իր նիւթական անհրաժեչտութիւնները:

Այս կացութեամբ մտահոգուղներ կան: Անոնք ազգի ամբողջութիւնը ունին աչքի առաջ: Անարդար պիտի ըլլար ըսել որ չկան: Թէեւ փոքրամասնութիւն են: Արամ Ս. կաթողիկոս յատուկ խորհրդաժողով հրաւիրեց, մտաւորականներ հաւմախմբեց: Բայց հոն եւս որպէս մեկնակէտ չկար կացութեան առարկայական հաչուեկչիռը: Այն տպաւորութիւնը կ'ունենանք որ կը խուսափինք նման առարկայականութենէ:

Տնտեսագէտները կ'ընեն իրենց հաչուեկըռիռը: Այդ մարզին ներս ենթակայական ազդակներու միջամտութիւնը նուազ է: Թիւերը կը սահմանափակեն ենթադրութիւնները եւ զգացումները: Այլ մարզերու մէջ, հակառակ հաստատումներու, ոչ ոք իրապէս կը մտահոգուի յայտարարուած տուեալով մը. Հայաստան, համալսարան մտաւոքի քննութիւնները պարզած են հայերէնի գիտութեան մակարդակի անկման տխուր պատկերը: Բայց դեռ ոչ ոք բացատրեց թէ ինչո՞ւ այդպէս է կացութիւնը, ոչ ոք ըսաւ թէ ինչպէ՞ս պէտք է պայքարիլ անկման այդ երեւոյթին դէմ: Եթէ Սփիւռքի պարագային դեռ մեղմացուցիչ դէպք յանգամանք կարելի է փնտռել, Հայաստանի մէջ հատատուած երեւոյթը չարդարանար, եւ անխուսափելիօրէն մեղադրելի է իչխանութիւնը: Սփիւռքի մէջ հայերէնախօսութիւնը տեղի կու տայ, բայց ղեկավարութիւնները կարծէք չեն մտահոգուիր, եւ որպէս անկումային իմաստութիւն կ'առաջարկեն եւ կ'իրականացնեն օտար լեզուներով հաղորդակցելու նախաձեռնութիւններ, Ֆրանսերէնն, անգլերէնն, սպաներէնն, փորթուկալերէնն, արաբերէնն, Թրքերէնն: Եթէ օտար լեզուներու դրծածութիւնը պիտի ծառայէ մեր տարբեր բնոյթի քարոզչութեան - ծանօթացնել մեր ժողովուրդը, մեր մչակոյթը եւ մեր Դատը -, ընդունելի կը համարուի: Իսկ եթէ ան ներքին սպառման համար տեղի կ'ունենայ, կը դառնայ ղեկավարութեան պարտութեան բացորոչ խոստովանութիւնը: Ցաջողութիւն կ'ունենա՞նք ըսելու որ այս տեղատուութիւնը, Հայաստան եւ Սփիւռք, ազգի պահպանման եւ իրաւ զարգացման ճամբուն վրայ պարտութիւն է: Հայերէնն գիրքերը, թերթերը, աւելս գրեթէ բացակայ են հայոց տուներէն, ինչ որ կը նչանակէ թէ այդ տուներէն կը բացակային հայկական խօսքը, հայկական գաղափարը, արժէքները չեն ժառանգուիր: Գարափարական պարտականութիւն չենք համարիր այլեւս այդ բացատականութեան առջեւ թոյլ կանգնել:

Սփիւռքի կրթական համակարգը - հայեցի կրթութեան տեսանկիւնէ - ամբողջական հայութեան տեսանկիւնէ, օրակարգ չէ: Ցաճախ ըսած եմ որ գպրոցական տարիքի հայածնունդ տղոց եւ աղջիկներու չնչին տոկոսը միայն կը գտնուի հայկական վարժարաններու մէջ, եւ այդ բաւարար չէ հայ սերունդ պատրաստելու: Դեռ չենք խօսիր նաեւ այդ դպրոցներու հայեցի կրթութեան մակարդակի մասին .հայերէնի իւրացում, ազգային մչակոյթի ժառանգութիւն, ազգային պատմութեան գիտակցութեան մչակում: Այս էական հարցերով վիճարկում չկայ: Այնինչ տարիներու միակ դրական փորձ եղաւ, այս հարցերով, Արամ Ս. կաթողիկոսի հրաւիրած խորհրդաժողովը: Հայկական լրատուամիջոցները չեն վրանիր Հայաստանի գիւղերէն մէկուն պատին չինութեան եւ ջեռուցման մասին

ՕՐԱԹԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԻՐԱՒՔԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՎԷՃԸ

Հակառակ այլեւս ամէնօրեայ դարձած մահափորձերու, ահաբեկութիւններու, պատերազմներու, Իրաքի ժողովուրդը ամէնէն աւելի զրաղեցնողը Սահմանադրութիւնն է: Համացանցով, մամուլով, հեռատեսիլով կը ջանանք մեկնաբանել ամէն մէկ բառ, ամէն մէկ տարակում: Ամէնէն աւելի հետաքրքրողն ալ այն է որ օրէնսդրութեան միակ մեկնակէտը կրօնքը պիտի ըլլայ, թէ մեկնակէտերէն մէկը:

Շրջանի արաբ-մահմետական երկիրներուն սահմանադրութիւնները միշտ մահմետականութիւնը սահմանած են որպէս "պետութեան կրօնք": Մինչեւ ա՛յսքան հին պետութիւններէն մեծ մասը նման մտանդիման ոչ մէկ պէտք տեսած է: Իսկ Իրաքի սահմանադրութիւնները, սկսած 1925էն, երբեք օրէնսդրութեան հիմնակէտ նշած չեն. բացառութիւն եղած է Բ. Հանրապետութեան Սահմանադրութիւնը (1964) ուր Գ. յօդուածով ըսուած է թէ մահմետականութիւնը պետական կրօնք է եւ Սահմանադրութեան էական հիմնաքարը:

Այսօր կրօնքը ամբողջ օրէնսդրութեան հիմ համարող մօտեցումին տարբեր մեկնաբանութիւններ կը տրուին: Ու այդ բազմազանութիւնը օգտակար է, մտածումը հարստացնող ազդակ մը ըլլալով: Սակայն նոյնատեն կրնայ քանդիչ ազդեցութիւն գործել, եթէ մեկնաբանութիւն մը միայն իրեն վերապահէ իրականութիւնը մեկնաբնորհի վերածելու իրաւունքը. եւ վախ պատճառողը այն է որ ներկայիս այդ հակումը բաւական ուշադրաւ է:

Պահպանողական այս հակումը որուն նպատակն է կրօնքը Իրաքի մէջ օրէնքի միակ հիմնաքար նկատել, հագիւ քօղարկուած ձեւով միայն կրօնաւոր այրերու, օրէնքի մարդոց կ'ուղէ վերապահել իրաւունքը կրօնքը սահմանելու: Այդ պարագային կղերը կը զրաւէ ժողովուրդին տեղը: Մինչդեռ կրօնքը հաւատալիքներու, կանոններու պարզ համակարգ մը չէ: Ան նաեւ հիմնարկութիւն է, տակաւ ու մահկանացու մարդոց ղեկավարութեան տակ. իսկ այդ մարդիկն ալ միւսներուն նման, ունին իրենց ձգտումներն ու շահերը: Պարզ ակնարկ մը հոգեւորական դասուն, ըը բաւէ տեսնելու որ անոնք ալ, ինչպէս ընկերութեան միւս խմբաւորումները, համորուած են ըստ իրենց ցեղային, շրջանային, ազգային եւ ընկերային պատկանելիութեան:

Սահմանադրութիւնը խլամականացնելու ջանքերը զուգահեռ են ընկերութիւնը խլամականացնելու ձգտող գործունէութեան. այլ խօսքով՝ հեռանկարը կը բաղկանայ կիներուն համար լաչակի պարտաւորութենէն, այլեւս եւ կինեզրուելու միջեւ ճեռք թօթուելու արդելքէն, չարժանկարի սրահներուն փակումէն, երաժշտութեան արդելքէն, կնոջական վարսայարդարի սրահներու փակումէն: Մէկ խօսքով՝ անհատին սեփական միջոցին ոտնակոխումը, նոր արժէքներու պարտադրանք մը որ կ'ընդդիմէ հագուելու, ուտելու, խմելու կերպերը: Այսքանով սահմանափակուած է կրկնամէաներուն ծրագիրը: Պահպանողական այս հոսանքը կոմպնակից ունի զաւառական շրջանակները որոնք ամէն պահ պատրաստ են առանց լաչակի շրջող երիտասարդուհիներ քարկոծելու, տապարներով պինուած յարձակելու համալսարանի ուսանողներուն վրայ, կամ հրկիզելու գեղեցկութեան սրահները: Իսկ երբ նկատի առնուի Իրաքի կրօնքներու, հաւատալիքներու խճանկարի պատկերը, կարելի է անվարան ըսել թէ Սահմանադրութեան հիմ դարձընել կրօնքը, աղէտին դուռ բացող ամէնէն ապահով ազդակն է:

Այս նկատումներուն տէր չափաւոր տարրերը կ'առաջարկեն մահմետականութիւնը, եւ ոչ չարիան, ընդունիլ որպէս օրէնքի հիմերէն մէկը, պահանջել յօդուած մը որով յայտարարուի թէ ոչ մէկ օրէնսդրութիւն կրնայ հակասել ժողովրդավարութեան եւ մարդկային իրաւունքներուն. եւ վերջապէս, մերժել ամէն յօդուած որ յատուկ տեղ ու դիրք կը նախատեսէ կղերին, այն պատրուակով որ զանոնք կը պաշտպանէ պետութեան միջամտութիւններէն: Այսօր, աւելի պետութիւնն է որ պահպանութեան կարօտ է, կղերին ազդեցութեան դէմ:

ՔԱՂՀԱՆ

ՈՒԿՐԱՆԻՈՅ ՇՈՒԷՏԱԿԱՆ ԳԻՒՂԸ

Ուկրանական տափաստանին մէջտեղը երկու հարիւր տարեկան չուէտական գիւղ մը կայ. Կամմէլվանգքալի կը կոչուի ան, ինչ որ կը նշանակէ չուէտական հին գիւղ: Անոր հիմնադիրները 1780ին 1200 հոգիանոց խումբով մը ճամբայ ելած են Կատոնական Հիւիսաստ կղզիէն ու հետիոտն հասած Ուկրանիա: Հասկնալի է որ չատեր չեն տակացած ու մեռած են ճամբուն վրայ:

Գիւղին այսօրուան նահապետը որ Էմիլ Նորպէրգ կը կոչուի, կ'ըսէ իրեն այցի գացած լրագրողին. "Անպայման երկնային անէծք մը պատճառ է մեր հոս վերադառնալուն 1931ին: Չեմ գիտեր ի՛նչ բան հայրս մղեց վերադառնալու: Քանի մը տարի ետք խորհ. քաղաքական ստիկանութիւնը եկաւ զինք ձերբակալելու, քանի մը ուրիչ Շուէտացիներու հետ":

Ժ.Ը. դարու վերջաւորութեան Շուէտացիներուն մեկնակէտ էստոնական Հիւիսմաա կղզին կը պատկանէր Շուէտի: Կատարինէ ցարուհին զայն գրաւեց: Երբ 1774ին Ռուսերը Օսմանցիներէն գրաւեցին նաեւ Ղրիմն ու սեւծովեան չրջանի Խերսոնը, պէտք ունէին այս նոր հողամասերը բնակեցնելու: Ու հրահանգեցին որ հիւսիսի կղզեբնակները փոխադրուին Ռուսաստանի նոր հողերուն վրայ: Այդպէս է որ 1200 հոգի 1871 Օգոստոսին հետիոտն ճամբայ ելան, յաջորդ տարուան Մայիս 1ին հասնելու համար ներկայի գիւղին վայրը: Իրենցմէ 500 հոգի ողջ մնացած էր: Իսկ իրենց հասած տեղը կաւային դեղնորակ հող մը կար միայն, որպէս բնակարանի չինանիւթ: Տարի մը ետք, իրենց թիւը իյած էր 150ի: Միւսները չէին տոկացած առաջին սովին ու հիւանդութիւններու:

1782ին կառուցուած էր գիւղին առաջին եկեղեցին. փայտաչէն, պարզուկ չինք մը: Յետագային քարաչէն եկեղեցի մը կառուցանեցին որ համայնավարութեան օրերուն վերածուեցաւ ժողովատունի: Հաւանական կը նկատուի որ Ա. Աչխարհամարտին ընթացքին եւ 1918–21ի քաղաքացիական պատերազմի տարիներուն գիւղացիներուն մտքին մէջ սկսած է ծլիլ վերադառնալու գաղափարը: Տասը տարի ետք, ընտրելու տարիքի 492 հոգի գիւղական ժողովին կ'որոշեն խորհ. իշխանութիւններուն նամակով մը յայտնել թէ կը փափաքին իրենց երկիրը վերադառնալ: Բազմաթիւ դժուարութիւններէ ետք, 1929ին կ'ունենան հարկաւոր արտօնութիւնը: Շուէտի օժանդակութեամբ, գրեթէ բոլոր բնակիչները ճամբայ կ'ելլեն, իրենց հետ տանելով գիւղին եկեղեցիին կոչնակն ու տոմարները:

Անոնց վերադարձն ալ գրեթէ նոյնքան ողբերգական պատմութիւն կ'ունենայ, որքան 200 տարուան իրենց պատմութիւնը: Շուէտի Համայնավար կուսակցութիւնը կը պնդէ որ "երկիր վերադարձի" կոչերը քաղաքական աջակողմեան թեւերն պատկանած էին եւ ունէին Խորհ. Միութեան վնաս հասցնելու նպատակը: Վերադարձողներէն մօտ 250 հոգի ինչ-ինչ պատճառներով կ'որոշենետ երթալ: Անոնք ծրնողներն են գիւղին այսօրուան բնակիչներուն: Ճամբայ կ'ելլեն երկրէ մը (Շուէտ) ուր չեն կրցած հանգիստ զգալ իրենք զիրենք. եւ արդէն չատ խանդավառութեամբ ալ չեն դիմաւորուած: Խորհրդային երկիրը հասնելով կ'իյնան ստալինական գժոխքին մէջ. բռնի հաւաքականացումը, տուվերը, հալածանքները եւ նոր աչխարհամարտ մը կը գտնեն հոն:

Շուէտական գիւղին պատմութիւնը կ'ամփոփէ ամբողջ համայնքի մը, մշակոյթի մը, լեզուի մը, կրօնքի մը վերապրելու կամքը: Առանց իրենց սաղմոսագիրքին, առանց Աւետարանին, իրենք կ'ըսեն թէ չէին կրնար տակալ: Ներկայիս գիւղը չուէտական մեծ յատկանիշներ չէ պահած, հակառակ անոր որ քանի մը տարիէ ի վեր կամաւորներու կողմէ չուէտերէնի դասընթացք կը բացուի:

Թ. Ա. Թ.

ԳՂՋՈՒԹԻՒՆ ԳՂՋՈՒԹ

ԳՆԱԼԸԻ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ երդիքին տակ, հովանաւորութեամբ Ներսէսեան Դպրաց դասուն, կըղզեքնակ մանուկները ներկայացուցած են ամրան եղանակին տարուած աչխատանքին պտուղները, համեստ հանդէսով մը: Երեսուն մանուկներ արտասանած, երգած են եւ թատերական պատկեր ներկայացուցած: Ցայտագիրը իր աւարտին հասած է Արամ Կոստանեանի կողմէ բեմադրուած կտորով մը՝ "Մեծարենք Մեր Մայրենի Ա. Բ. Գ.ը", որու ընթացքին մանուկները մի առ մի բեմ բերած են Հայոց տառերը եւ ամէն մէկ տառի ներկայացման առեն այդ տառով բառ մը կամ նախադասութիւն մը արտասանած են: Հանդիսութիւնը փակուած է խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ:

ԱՆԻՄԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ՏԷՐ ԶՕՐԷՆ ՀԱԼԷՊ

Այսպէս ուրեմն 1918ի Մարտ 10ի կիրակի գիշերը, մօրեղբայրս Քերովբէ Ասլանեան, յետոյ Համայէն մեզի հետ աքսորուած Արմենակ, Ճէպրա եւ իրենց զոյգը Ոսկի, ինչպէս նաեւ Պարտիզակցի մանկամարդ կին մը Տիրուհի Ճըղըլեան եւ Զօրապճի Միհաքի եղբօր կինը Մարիամ ու իր փոքրիկ աղջիկը զացին ուղտապահներուն տունը:

Ես Հայկ Կօչկարեանի հետ նախ մնաս բարովի զացի Ներսէս Քիւրտեանի ու փոապան Կարապետի, յետոյ եկայ միացայ իրենց: Քիչ ետքը եկաւ նաեւ Միքայէլ Մօրճիկեան իր եղբօրը Արամին հետ: Այս վերջինը պիտի մնար, Տէր Զօր: Հոն էր նաեւ մեր պահապանը Ապտուլլահ էլ Սէլամի:

Ամէնքս հաւաքուած ենք գետնատարիկի սենեակ մը եւ ցած ձայնով կը խօսակցինք: Մէջերնիս մէկ քանիները մտատանջ են: Ցաջորդ առտուան արկածախնդրական եւ վտանգաւոր ճամբորդութեան անատուութիւն տալ, բայց մեզմէ քաջըմբռնց մը հեռու եղող վարժարաններու մասին տեղեկութիւն կ'ունենանք երբ հանդիպի կամ քերմեսի յայտարարութիւն կ'ըլլայ, հանդէս եւ քերմես, ուր հայերինը հաղիւ թէ համեմի դեր ուն:

Ախթամարի վերսկսելէ առաջ, հաշուելիքս պէտք է ընել եւ ըսել թէ ի՞նչ եղաւ Սեւիւռքի ազգային-քաղաքական դէմքը անցնող տարուան ընթացքին, եւ ի՞նչ պէտք է ըլլայ յառաջիկայ տարի, տարիներու ընթացքին: Ազգային քաղաքականութիւնը չի սահմանուիր եւ չի սահմանափակուիր ցեղասպանութեան ճանաչման հետապնդումով, որ օգտակար է, բայց սառցակոյտի երեւցող մասն է միայն, կամ, աւելի ճիշդ, այդպէս պէտք է ըմբռնուի: Այսպէս, Արեւմտահայաստան հայրենիքի մասին հազուադէպօրէն կը լսենք, հազուադէպօրէ կը լսենք նաեւ Թուրքիոյ ներքին զաւառներուն մէջ գետ ապրող ազգի մնացորդացի մասին: Ազգային ղեկավարութիւնները, Հայաստան եւ Սփիւռք, եթէ այս խնդիրներուն նըկատմամբ չունենան համապարփակ մօտեցում, համագործակցութիւն բառը կը դառնայ անամէջ եղէգ, եւ, ինչպէս ղրեթէ սովորութիւն է, կորստեան առաջնորդող տեղատուութիւններ կը անտեսենք ճաչկերոյթով, պարահանդէսով, գեղատեսիլ չէնքերով, գովերգութեամբ:

Վահան Տէրեան, խօսելով հայերէնի տեղատուութեան եւ ազգի մասին, ըսած էր թէ մրթմրթդիակ է ձեր ուղածը: Համապարփակ տեսիլքի եւ ազգային իրաւ յանձնառութեան բացակայութեան, –խօսքը չի վերաբերիր ենթագաղափարաբանական ճառի, – ընդհանրապէս ազգին կարելի է հաղցնել Վահան Տէրեանի տարադրումը:

Ոչ լաւատեսութիւն, ոչ յոռետեսութիւն: Պճեղ մը իրատեսութիւն, եւ հանդիսատեսը մեր վազը աւելի լաւ կ'ըլլայ քան մեր ներկան:

Օգոստոս 2005

Գ.Պ.

դութիւնները խռոված են զիրենք:

Հազիւ թէ ուշ ատեն քունս տարած էր, երբ ձայն կու տան:

– Ելի՛ր պիտի մեկնինք:

Տակաւին մութ է ամէն կողմ: Երկերկու հոգինոց խումբեր կը կազմենք եւ իրարմէ 80-100 քայլ հեռաւորութեամբ կը քալենք Զօրապճի Միհաքի առաջնորդութեամբ դէպի անապատի կողմը, նախապէս որոշուած վտա մը որուն մէջ կը պահուրտինք մինչեւ որ ուղտապան Իպրահիմ, իր որդին Սալէհ եւ աչկերտը Ապտուլլահ կը հասնին իրենց ուղտերով եւ մէկ հատիկ էշով:

Կիները կը տեղաւորենք ուղտերուն վրայ, մօրեղբայրս եւ Միքայէլ եւս կը հեծնան, իսկ ես կը նախընտրեմ էշուն վրայ նստիլ: Արմէն եւ Ճէպրա ոտքով պիտի հետեւին մեզի:

Արշալոյսը դեռ նոր կը ծագէր երբ փոքրիկ կարաւանը ճամբայ կ'ելլէ: Միշտ սրտազողի մէջ ենք թէ մեր փախուստը թերեւս իմացուած է եւ ժանտարմաները մեզի պիտի հետապնդեն: Եթէ բռնուինք, ազատում չկայ Սէր քօմիսէր Մուսթաֆա-ֆայի ձեռքէն:

Լուռ ու մունջ կ'երթան ընկերներս իրենց ուղտերուն վրայ ճօճելով, ես համեստ էշուն գլուխը անընդհատ սիկաւէթ կը ծխեմ:

Հազիւ թէ երկուքուկէս ժամ ճամբայ ըրած էինք երբ յանկարծ երեք ձիաւոր հրացանակիր ժանտարմաները կ'երեւան մեր դէմը, որոնք ապահովաբար դէպի Տէր Զօր կ'երթան: Սարսափը կը տիրէ ամէնուս վրայ: Ժանտարմաները կը մօտենան մեզի, հրաման կ'ընեն որ կենանք, կը հարցնեն թէ ո՞վ ենք եւ ո՞ւր կ'երթանք եւ առանց պատասխանի սպասելու ուղղին վրայէն վար կը քաչեն Միքայէլն ու Ոսկին որուն հաչմանդը կը հանեն երեսէն ու կը սկսին պոռալ.

– Քուլլուս էրմէն, ֆիլրար... (ամէնքն ալ փախչող Հայեր են)

Ցետոյ, զիս կը նչմարեն, ուշադիր կը նային եւ մին զիս կը ճանչնայ.

– Դուն, կ'ըսէ, զերման մէնզիլին չաւուշը չէ՞ս:

– Այո՛, կը պատասխանեմ:

– Ի՞նչ գործ ունիս, այստեղ:

– Դիպնէ կ'երթամ ուր զերման զինուորներ կը գտնուին:

– Վէսիքա ունի՞ս:

– Ո՛չ, չունիմ:

– Ուրեմն դուն ալ ետ պիտի դառնաս, միւսներուն հետ:

Այդ մթնոլորտին Միքայէլին մարդը Ապտուլլահ էլ Սէլամի, ժանտարմաները մէկ կողմ կը տանի, հետերնին բանակցութեան կը մտնէ եւ վերջապէս իրենց երեք դեղին ոսկի ցնծալով օձիքնիս կ'ազատենք:

Ժանտարմաները մեզի բաժնուելէ առաջ կը յայտարարեն մեզ թէ այսպէս անապատին մէջ իսկ օր ցերեկով ճամբորդելը չատ վտանգաւոր է եւ խորհուրդ կու տան ցերեկները որ եւ է տեղ մը ծածկուիլ եւ գիշերները ճամբորդել:

Այդ առաջին ձախողութենէն քիչ մը վհատած՝ կէս ժամ ետք կը չարունակենք մեր ճամբան եւ կանգ կ'առնենք յարմար վայր մը ուր ուղտապանը կը կանգնէ իր վրանը որուն տակ հազիւ կրնանք պատըսպարուիլ:

(Շար. 120)

CHAVILLE

Journée Nationale du Patrimoine

L'Association Cultuelle de l'Eglise arménienne de Chaville participe cette année à la journée nationale du patrimoine par une exposition :

«PATRIMOINE ARMENIEN D'ILE-DE-FRANCE»

qui se déroulera
le dimanche 18 septembre de 10h à 18h dans la salle «Balabanian» de l'Eglise arménienne; 6 rue Père Komitas 92370 CHAVILLE.

ՎԵՐԱՄՈՒՏ
RENTREE SCOLAIRE

ՇԱԽԻԼ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ «Լեւոն Շանթ» դպրոցը իր վերամուտը կը կատարէ Յորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 14, ժամը 9·30ին։

Կը խնդրուի այն ծնողներէն որոնք իրենց զաւակները (3 տարեկանէն սկսեալ) կ'ուզեն արձանագրել հայկական դպրոց, դիմել հետեւեալով՝

01·47·09·23·18 *կամ* 01·46·30·64·60 *թիւերուն։*

Կարելի է նաեւ ներկայանալ ուղղակի եկեղեցի, Սեպտեմբեր 14, ժամը 9·30էն սկսեալ։

6 rue Père Komitas — Chaville

Դասերուն մակարդակը կը սկսի մանկապարտէզէն մինչեւ Պաքալօրէա եւ ... աւելին։

***

ՄԱՐՍԷՅԼԻ

Սրբոց Թարգմանչաց Մայր եկեղեցւոյ
"ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ"
Միօրեայ Հայ Վարժարանի
ուսումնական տարուան դպրոցին դասընթացքները կը վերսկսին
Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 14,
առաւօտեան ժամը 10ին
Սահակ-Մեսրոպ Մշակութային կեդրոնի
Արծրունի Ջրբաշեան սրահին մէջ
339 avenue du Prado — 13008 Marseille
Աշխատելիս տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար դիմել՝
Մեր եկեղեցւոյ դիւանատան՝
Հեռ.— 04·91·77·84·70

***

Ecole de la Croix Bleue
Section d'Issy-les-Moulineaux

La Croix Bleue des Arméniens de France (Section d'Issy-les-Moulineaux) informe que la rentrée scolaire est fixée au **mardi 20 septembre.** Les cours destinés tant aux enfants qu'aux adultes se tiendront de 18h à 21h à la MCA 45 rue de la Défense — Issy - les - Moulineaux.

— Préparation Bac — Niveau Bac — Adulte débutant — Adulte avancé.

Renseignements sur place aux heures de cours au 01. 45. 29. 20. 18 ou auprès de Mme Guiragossian 01. 46. 42. 45. 25 (le soir).

***

Ecole de la Croix Bleue
Section «A. Tathéossian» de Paris

Vous avez entre 4 et 77 ans, vous voulez apprendre la langue de vos aînés, alors rejoignez l'école de la C.B.A.F. section de Paris, dès le **samedi 17 septembre,** à la M.C.A., 17 rue Bleue 75009 Paris.

7 classes, de la maternelle à la terminale, 1 d'adultes, plus des ateliers de chant, danse et théâtre !

Par ailleurs, les mercredis après-midi, un cours de soutien en physique est assuré pour les lycéens et de soutien en anglais pour les élèves de secondaire.

Pour tout renseignements, contactez **Araxie** au 01 39 83 71 19
ou **Alice** au 01 42 93 03 56 (19h - 20h30).

Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville

LA MCA FAIT
SA 28ème RENTREE
REPRISE DES ACTIVITES PERMANENTES
Mercredi 21 septembre

Inscriptions :
les 10, 14 et 17 septembre
de 14h30 à 17h30

Entre tradition et création

- Langue arménienne (14 niveaux)
  Eveil au langage, cours enfants, adolescents et adultes
  Cours classes collège — Préparation au Bac.
- Civilisation (3 niveaux)
  Eveil à l'identité et à la culture arménienne.
- Musique
  Eveil musical, Piano, Violon, Solfège
  Guitare (cours et musique d'ensemble)
- Danse arménienne (9 niveaux)
  Folklorique, traditionnel ,académique, classique
- Arts plastiques (4 niveaux)
  Dessin — peinture
- Anglais
  Soutien niveaux CM1/CM2 — 6e—5e
- Echecs (sous réserve)
- Diffusion livres — Emissions radio — Foyer.

Pour tous renseignements :
tél : 01 43 76 55 89
contact@mca-alfortville.fr

Salon du livre arménien ARMEN'LIVRES
Alfortville, les 16, 17 et 18 décembre

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 25
Տօն Աճուռնակոչութեան
Արեւուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ։
Ուխտի պատարագ եւ մատաղ

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

Ս· ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

ԼՈՒՍ ԵՒ ՁՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ

ԳՐԱԿԱՆ – ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ
ԵՐԵԿՈՅԹՆԵՐՈՒ ՇԱՐՔ

Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 15,
ժամը 20·30ին

Ս· ՍԱՀԱԿ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՊԱՐԹԵՒ ԵՒ Ս· ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԴ· ՄԱՇՏՈՑ
Հայ Գիրերու գիւտն ու հայերէնի խորհուրդը

Կը ներկայացնէ՝
ԿԱՐԻՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

10bis rue Thouin, Paris 5e
Métro: Cardinal Lemoine/Monge

Մուտքը ազատ է

Pèlerinage annuel de St Grégoire à Tallard

sous l'égide
de l'Eglise Apostolique Arménienne du Midi de la France
Avec le concours
de l'**Association Cultuelle des Arméniens de Gap et des Hautes Alpes**
Dimanche 18 septembre
à 10 heures 30
La messe sera célébrée
par le **Rév. Père Garnik KARAPETYAN**
Curé de la Paroisse Apostolique Arménienne
Sts Thadée et Barthélémy
de St Antoine — Marseille
avec la participation de la Chorale de l'église sous la direction
de **Yérétskine Anahit KARAPETYAN**
Renseignements et réservations :
— **Cathédrale Apostolique Arménienne**
Tél. : 04. 91. 77. 84. 70
— **Association Cultuelle des Arméniens** de Gap : Tél. : 04. 92. 51. 71. 80 / 04. 92. 51. 00. 87
Inscription S.V.P. avant le 10 septembre
Participation aux frais :
Aller — Retour seul : 25 euros
Aller — retour avec repas : 45 euros.

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

COLLEGE ARMENIEN
SAMUEL-MOORAT

ANNEE SCOLAIRE 2005-2006

PARENTS / ԾՆՈՂՆԵՐ

PENSEZ A L'EDUCATION ARMENIENNE DE VOS ENFANTS
L'Ecole bi-hebdomadaire Samuel-Moorat
sous l'égide de l'Association des Parents d'Elèves
et des Anciens Elèves
propose tous les mercredis et samedis
de 9h30 à 16h

cours de langue,
d'éveil à la culture et à l'identité arménienne
DE LA MATERNELLE AU LYCEE

Travaux manuels — Danses et Chants traditionnels — Théâtre — Informatique
Vaste aire de jeux

REPRISE DES COURS
Samedi 10 septembre à 9 heures 30

Inscriptions - Contact : Sur place les mercredis et samedis
Tél. : **01 45 34 94 04**
01 46 38 35 96
06 85 70 23 98

ՏՕՆ ԽԱՉՎԵՐԱՑԻ

Ս· ՓՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

ԿԻՐԱԿԻ, Սեպտեմբեր 11. Տօն Վերացման Սրբոյ Խաչին – Խաչվերաց։
Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 9ին,
Պատարագ՝ ժամը 10·30ին,
Թափօր Անդաստան՝ ժամը 17ին։
ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 12· Տօն Է Խաչի։ Ցիշատակ Մեռելոց։
Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 9ին,
Պատարագ՝ ժամը 10ին։
Յաւարտ Պատարագի Հոգեհանգիստ վասն համօրէն ննջեցելոց։

***

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼ

ԿԻՐԱԿԻ, Սեպտեմբեր 11
Պատարագ՝ ժամը 10ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՉԱՏԻԿ ՎՐԴ· ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ
Հոգեւոր Հովիւ
Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ
Հարաւային Ցրանսպայի Հայոց

***

Ս· ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ԿԻՐԱԿԻ, Սեպտեմբեր 11, Տօն է Խաչվերացի։
Այս առթիւ Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։
Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա·. ԳՀՆԾ· ՀԷՔԻՄԵԱՆ
ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 12· Մեռելոց։
Հոգեհանգիստ՝ ժամը 11ին։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

COMMUNIQUE

«Nous sommes Arméniens et rien de ce qui est arménien ne nous est étranger»

Aujourd'hui, plus que jamais les Arméniens du Djavakhk sont menacés :
— dans leur vie quotidienne,
— dans leur identité,
— dans leur avenir.

Isolés dans cette région historique de l'Arménie, ils ont besoin de nous. Nous, Arméniens de France, devons les aider!

Avec toutes les Croix de Secours arméniennes, la Croix Bleue des Arméniens de France lance un appel :

— Pour la création d'antennes médicales dans les villages isolés du Djavakhk,

— Pour la rénovation et l'équipement du Centre Culturel à Akhalkalak,

— Pour la préservation des structures identitaires (églises, écoles...) de cette région.

Seule la mobilisation urgente et efficace de la diaspora permettra la survie du Djavakhk.

Envoyez vos dons à :
C.B.A.F. Djavakhk,
17 rue Bleue 75009 Paris

□

BRATSCH

La Croix Bleue d'Issy-les-Moulineaux
Section DIROUHIE SERENGULIAN
présente
«BRATSCH
25 ans ça s'fête»
avec la participation
de la troupe de danse **Yeraz**
le Dimanche 2 Octobre à 15 heures
au PACI — 25 Avenue Victor Cresson
à Issy-les-Moulineaux
Venez nombreux pour fêter cet événement !
Réservations auprès de :
— Jacqueline : 01. 40. 95. 81. 33
— Alice : 01. 46. 42. 90. 68
— Magasins FNAC et Carrefour.

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 10-11
SAMEDI-DIMANCHE
10-11 SEPTEMBRE
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ -- Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) -- Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

81ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21.276 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 81e ANNEE — N° 21.276

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Թուրք մամուլի ծանօթ անուններէն Ռահիմ Քալի (Սեպտ. 6) "Պրուքինկս" հիմնարկի Թրքական բաժնի տնօրէնը Էօ. Թաչիճեար հետաքրքրական վերլուծումի մը ենթարկած է Թուրքիոյ երկու հիմնական հարցերը. քրտականը եւ քաղաքական խլամը, անոնց խորքին մատնանշելով ինքնութեան խնդիր մը որ հետզհետէ կը հրահրի։

Առաջին մատնանշումը այն է որ Թուրքիոյ մէջ այս երկուքին առընչուած բոլոր մօտեցումները կը հիմնուին արտաքին միջամտութիւններու վրայ. ԱՄՆ, Եւրոպական Միութիւն, Սէ. Ի. Ա., Մոսկա, եւ այլն։ Մինչդեռ, հարկ է ներքին ազդակներ նկատի ունենալ, երկու հարցերն ալ ընդունիլ որպէս Թուրքիոյ ինքնութեան խնդիրներէն ծագում առած քաններ։

Համաչափարհայնացումին բերած մըրցակցութեան մթնոլորտը միջազգային վստահութեան զարկ չի տար արդէն։ Իսկ Թուրքիա կ'ապրի տարբեր բնոյթի անապահովութեան ու հալածախտի զգացումով մը։ "Հզօր պետութիւն մը ըլլալով հանդերձ, չի յաջողիր վանիլ մասնատման ու յետադիմութեան վախը։ Երկար ատենէ ի վեր հարկադրր ֆայլերը կը նկատուին արտաքին ճնշումներու տակ կատարուած զիջումներ" կ'ըսէ Թաչիճեար, աւելցնելով որ թէ՛ քաղաքական խնդիրը իրենց ծագումը առած են ո՛չ թէ արտաքին ազդիւրներէ, այլ Թրքական հարազատ պատմութենէն։

1925-38 շրջանի քիւրտ-իսլամ ապրումտմբութիւնները ան կը բացատրէ օսմանեան շրջանէն ազգ-պետութեան անցքին ազդակներով։ Օսմանեան կայսրութեան օրով Քիւրտերը Կովկասէն ու պալքանեան երկիրներէ Անատոլու ապաստանած մահմետական հաւաքականութիւններու նման չէին։ Զուներին իրենց կեանքին փրկութեան սիրոյն ձուլուելու անոնց պատրաստակամութիւնը։ Իրենց խիտ բնակութեան վայրերուն մէջ մնացին առանց նոյնիսկ Թրքերէն սորվելու։ Պահպանեցին ցեղախմբային իրենց կառոյցն ու հոգային կարգաւորումը։ Աւոր հետեւանքով օսմանեան իշխանութիւնները միշտ դժուարութիւն կրեցին քրտաբնակ շրջաններուն վրայ կեդրոնական հեղինակութիւնը տարածելու։ Ասիկա դրեթէ կիսանկախ վարչակարգ մը ունենալու կարելիութիւն տուաւ անոնց։

Օսմանցիին ու Քիւրտին միասնութիւնը հիմնուած էր կրօնքի նոյնութեան ու արեւելեան վիլայէթներուն մէջ օրէ օր հրզօրացող հասարակաց Թշնամիին՝ հայկական ազգայնականութեան վրայ։ Իսկ 1925ին երբ խալիֆայութիւնը ջնջուած, աղանդաւորութիւնը արգիլուած եւ հայկական սպառնալիքն ալ արմատախիլ եղած էր, կեդրոնական իշխանութիւնը կ'ուզէր տուրքերու, զինուորութեան, կալանծատիրութեան համակարգեր հաստատել, մերժելով քրտական դոյութիւնը։ Այդ տարիներէն ծագում առաւ քրտական հարցը որուն էութիւնը կը կազմէր ձուլումին ու կեդրոնին ենթակայութեան դիմադրութիւնը։

Քրտական - իսլամական ապստամբութիւնները, ինքնութիւնները մինչեւ 1940-ական տարիները լուրջ ցնցում պատճառելէ ետք նոր հիմնուած Թրքական հանրապետութեան, աստիճանաբար վերածուած են ձախակողմեան - աջակողմեան բեւեռացումներու։ Աւոր զուգահեռ, հանրապետական դեկավարութիւններն ալ չեն յաջողած երկրին արեւելեան շրջաններուն մէջ Քիւրտերը ձուլումի ենթարկել. բան մը որ կարելի եղած է արեւմտեան գօտիին մէջ։ Իսկ 1980ական տարիներուն ըսկիզբը Տիյարպէքիրի զինուորական բանտին մէջ կիրարկուած խժդժութիւններն ու անլսատոզականութեան վախով ձեռնարկուած զինուորական ճնշումները, կեղեքումները աւելի բարդացուցած են վիճակը։ Քրտական ազգայնականութիւնը աւելի՛ ու աւելի չեշտուած է, կիրարկուած ճնշումին զուգահեռ, յանգելու համար ՓՔՔ-ի զինեալ գործունէութեան։

Ահկէ տասը տարի ետք կը ծանամէա Ռէֆահ կուսակցութեան իշխանութեան գալով սկսած է երեսունական թուականներուն նմանող չրջան մը. բանակը քրտական դիմադրութեան դէմ պայքարին հետ պէտք է լուրջի առնէր յետադիմութեան վտանգը։ Յաւելեալ, այս նոր շրջանը կը զուգադիպէր Եւրոպայի անդամակցութեան։

"Այսօր թէ՛ իսլամական, թէ՛ նացիոնալական իսլամի հարցերուն դէմ պայքարին մէջ Թուրքիա, ճիշդ ինչպէս չլմաարսլի տասնրիներուն, պէտք ունի գաղափարական պատնէշ ուժականութեան մը։ Այդ ուժականութիւնը լայն չափով Եւրոպական Միութեան իմիճ իսկ է" կ'ըսէ Թաչիճեար։ Առանց այդ ուժականութեան Թուրքիա պիտի կրնա՞ր երկու մարզերուն մէջ ալ ժողովրդավարական հաւաքական հաշտութիւն մը իրականացնել։ Կարելի կ'ըլլա՞ր առանց աւոր մահապարտիժը ջնջել, Քիւրտերուն մշակութային իրաւունքներ տալ, Ազգային ապահովութեան հիմնարկին զինուորական նկարագիրը մասամբ փոփոխութեան ենթարկել ու իշխանութեան գլուխ բերել Արդարութեան եւ Բարգաւաճումի կուսակցութիւնը։ Այս հարցադրումէն ետք Թաչիճեար կը թելադրէ այս բոլորին մասին մտածելէ ետք միայն կոնակ դարձնել Եւրոպական Միութեան։ Մանաւանդ որ Թուրքիոյ քովն ի վեր քրտական դաշնակցութիւն մը պետական կառոյցով կը յայտնուի, Իրաք չինիներուպարակալութեան կ'ենթարկուի եւ ուր կը տիրէ քաղաքացիական պատերազմի մը սպառնալիքը. այս ամբողջացնելին մէջ Թուրքիա որեւէ առենէ աւելի պէտք պիտի ունենայ Եւրոպական Միութեան ապահոված ժողովրդավարական թիրախին ու լայնախոհութեան մշակոյթին։

ՊՈԼԻՍ

ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՅԱՆԿԵՐԸ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ ԷԻՆ

Ձումհուրիյէթ (Սեպտ. 8) հրատարակած է թղթակցութիւն մը, ինչպէս կը գրէր նոյն օրուան Մարմարան, ուր 25 տարուան անցեալ մը լոյսին կը բերուի։ Ըսուածը այն է որ 1980 Սեպտ. 12ի զինուորական հարուածէն ետք Պոլսոյ պատրիարքարանի վիճակի գաւառապաններէն մէկը բոլոր թաղապետերէն պահանջած է պատրաստել իրենց թաղին ոչ-մահմետականներուն ցանկերը, անուն - մականունով, հասցէով եւ զբաղումով։ Թաղապետերը հրահանգը կատարած ու ցանկերը յանձնած են տրուած պայմանաժամուն, Սեպտեմբեր 27ին։ Ցայտնի չէ եղած թէ ի՛նչ նպատակի սլիտի ծառայէին անոնք։

25 տարուան անցեալով այս պրուակը լոյսին եկած է դատական սխալի մը հետեւանքով։ Սեպտ. 12ի հարուածէն ետք զինուորական իշխանութիւնը փակած էր ՏԻՍԻՔ բանուորական արհմիութեան կեդրոնատեղին ու գրաւած դիւանները։ Երկար դատաւարութենէ մը ետք անպատրաստ հռչակուած էր կազմակերպութիւնը ու դիւանները վերադարձուած էին։ Անոնց մէջ երեւան եկած էին փոքրամասնութեան անդամներուն ցանկերը որոնք սխալմամբ խառնուած էին գրաւուած դիւաններուն։

Ցանկերը կը պատկանէին Կղզիներու, Պէյօղլուի, Շիշլիի, Պաքըրգիւղի, Էմիներէնիւի եւ Ֆաթիհի մէջ բնակող, կամ այդ վայրերուն մէջ գործատեղի ունեցողներու։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Տ. ՏՐ ՎԻԼՐՓԷՆ իր "100 օրերը" մօնեց Սեպտ. 8ին Պօվէ, բայց մասնակի ջերմ ընդունելութենէ մը զատ, յարձակումի ենթարկուեցաւ ցուցարարներու կողմէ, որոնք արտայայտեցին իրենց խոր դժգոհութիւնը և բողոքը։ Իրեն կ'ընկերանար կրթական նախարարը։ Քաղաքապետարանին առջեւ ցուցարարները կը բացագանչէին՝ «100 օր կը բաւէ՛», «22% աւելի աղքատ կայ երկրին մէջ», «Այլեւս չենք կրնար ապրիլ» եւայն., եւլն.։ Աւելի ուշ ջերմեռանդ ելոյթ մը կ'ունենար, ցոյց տալով աշակերտի մը նուիրած քարէ սիրտը՝ «Ֆրանսայի սիրտն է, անոր համար կը պայքարինք»։

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ անպատանելի էր Սեպտ. 8ին եւ 9ին Փարիզի եւ կարգ մը արուարձաններու մէջ։ Սեպտ. 6էն 7ի գիշերն է որ Փարիզեան Մամուլի Նոր Մեծաժըրներու (էն. էմ. փէ. փէ.) մասնաճիւղը որ ցրւումին պատասխանատու է, արգելքի առջեւ գտնուեցաւ Գիրքի Սենտիքայի Սէ. ժէ. Թէ.ի ճիւղին կողմէ։ Այս ճիւղին երկու թեւերը ընդդիմութեան մէջ են էն. փէ. փէ.ի մէջ։ Սեպտ. 9ին բարելաւում չկար։

ՆԻՄ, հռոմէական պատմական քաղաքը, կրկին ջուրերու մէջ մնաց Սեպտ. 8ին եւ կացութիւնը այնքան ծանր էր որ 4500 աշակերտներ վարժարանները գիշերեցին։ Ճամբաները փակ էին, կառափոխի երթեւեկը դադրած էր եւ քաղաքապետն ալ դժգոհ էր որ հարկ եղած նախատեսութիւնները չէին եղած։ 40 մմ. էր ջուրերու բարձրութիւնը փողոցներուն մէջ։

ՖՐԱՆՍԱՑԻ Տնտեսական նախարարը՝ Թիէրրի Պրըթոն դիմած է քարիւղի ընկերութիւններուն որպէսզի վերադարձնեն իրենց չահերուն մէկ մասը, ինչ որ մէկ միլիառ եւրոյի կը հասնի։ Այս միջոցին այդ ընկերութիւնները հսկայ չահեր կ'ապահովեն եւ պարտին նուազեցնել գիները եւ այդ նպատակով պատասխանատուները հրաւիրած է խօսելու համար այդ մասին։ Համաշխարհային մեծ ընկերութիւնները, որոնց կարգին Թոթալ 100 միլիառ եւրոյի չահ մը արձանագրած են։

ՈՒԿՐԱՆԻՈՑ նախագահը՝ Վ. Իուշչենկօ պաշտօնագրկած է ամբողջ կառավարութիւնը այն յոյսով որ առաջքը կ'առնէ կաշառակերութեան ամբաստանութիւններուն որոնց թիրախն է եւ կը խուսափի քաղաքական տագնապէ մը։ Որպէս վարչապետ նշանակած է իր մէկ հին ընկերը՝ Եուրի Էխանուրով, փոխանցման չրջանի մը համար։ Պաշտօնազրկուած է նաեւ ազգային ապահովութեան խորհուրդի դեկավարը։

ԵԱՍԷՐ ԱՐԱՖԱԹԻ մահուան (2004 Նոյեմբեր 11) պարագաները դեռ մութ կը մնան։ Սեպտ. 8ին Նիւ Եորք Թայմզի մէջ մանրամասնութիւններ կան, որոնք սակայն լուսաբանութիւն մը չեն բերեր։ Թերթը տեսած է Արաֆաթի բժշկական Թղթածրարը, ուր կ'ըսուի թէ Արաֆաթ զոհ գացած է արիւնահոսութեան մը, որ ծագում առած է անծանօթ ախտէ մը։ Թղթածրարը թոյլ չի տար ճշդել թէ մեռած է թունաւորումէ՞ թէ սիտայէ։ Նիւ Եորք Թայմզի համաճայն Թղթածրարին անկախ ուսումնասիրութիւն մը ցոյց կոտայ որ բժիշկները չեն կրցած ճշդել հիւանդութեան բնոյթը։ Մեռած է Գլամարի զինուորական հիւանդանոցը (Փերսի) ուր փոխադրուած էր Ռամալլայի իր կեդրոնավայրէն։ "Եօթներորդ պատերազմը" խորագրուած իրենց հատորին մէջ, իսրայէլացի երկու լրագրողներ չեն ծածկեր Արաֆաթի մահուան չուրջ տիրող խորհրդաւոր պայմանները։ Հաւարէց օրթաթերթը կը գրէ նոյն օրը (Սեպտ. 8), որ իսրայէլացի մասնագէտներու համաձայն, որոնք քննած են Փրանսացիներու տեղեկագիրը, Արաֆաթի թունաւորումը պատահած է 2004 Հոկտ. 12ին, Մուքաթաի ճաշի մը ընթացքին։

ՏԼՊԼԻՆԻ Փութպոլի մրցումէն (Իրլանտա - Ֆրանսա) քիչ առաջ Ռեմոն Տոմինէք (ազգ. խումբին գուիչը) հեռաձայնային խօսակցութիւն մը ունեցած է ժապ Շիրաքի հետ որ քաջալերելէ ետք խումբը, փափաք յայտնած է որ խաղացողները իրենց ձեռքը սրտին վրայ դնեն, երբ Մարսէյէզը կ'երգուի։ "Հրահանգը" կատարեցին, բայց Ֆրանսայի ազգային հիմնը կ'երգուի նաեւ Ռեմոն Տոմինէքի ներկայութեամբ։ Ֆրանսայի նախագահը ներկայ չէր։

ԲԱՔՈՒ

ԹԻՐԱԽԸ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑՉՈՒԹԻՒՆՆԵՐՆ ԵՆ

Բաքուի էլտօ թերթը տեղեկացուցած է թէ "Յանուն Ազրբէյճանի" չարժումը կը ծրագրէ լայնածաւալ գործողութիւններու ձեռնարկել "ոչնչացնելու համար Լեռնային Ղարաբաղի ներկայացուցչութիւնները ուր որ կան և թոյլ չտալու որ նորեր բացուին"։ Շարժումին նախագահը ըսած է թէ կը մշակեն նաեւ անընդմէջ գործողութիւններու ծրագիր Ղարաբաղի ներկայացուցչութիւններու եւ Հայաստանի դեսպանատուներուն առջեւ։

Լեռնային Ղարաբաղի ներկայացուցչութիւն կայ Ֆրանսայէն զատ Հայաստանի, ԱՄՆ-ու, Ռուսաստանի, Աւստրալիոյ եւ Լիբանանի մէջ։

***

ԹՐՔԱԿԱՆ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՆԵՑՈՒԿԸ

Թուրքիոյ ցամաքային ուժերու հրամանատարը զօր. Ե. Պիւյիւքանըթ Բաքու այցելած է, տեղւոյն վրայ տեսնելու համար երկու երկիրներու զինուորական գործակցութեան արդիւնքը։ Վերադառնալէն առաջ մամուլի ասուլիսի մը ըսած է թէ Թուրք զինեալ ուժերը չատ սերտ գործակցութիւն կը տանին ադրբէյճանական կանոներուն հետ, չանալով ամբողջական նեցուկ կանգնիլ անոնց։ Աւելցուցած է թէ նախկինին բաղդատած ադրբէյճանական զինեալ ուժերը մեծ յառաջդիմութիւն արձանագրած են ու կարեւոր ճամբայ կրտրած Արեւմուտքին ոտք յարմարցնելու ընթացքին մէջ։

Թուրք զօրավարը չեշտած է թէ Ադրբէյճան Կովկասի համար կարեւոր երկիր է ու անոր բանակին հզօրութիւնը չրջանի կայունութեան համար լուրջ իմաստ կը ներկայացնէ։

Պատասխանելով Բաքու - Թիֆլիս - Ճէյհան քարիւղատարին ապահովութեան մասին հարցումի մը Պիւյիւքանըթ ըսած է թէ խորհրդակաչարին իր սահմաններէն դուրս գտնուած հատուածներուն հսկելու հարցը ներկայիս չի պտնուիր Թուրքիոյ օրակարգին վրայ. երեք երկիրները պատասխանատու են իրենց հողին վրայ գտնուող մասին ապահովութենէն։

***

ԳԵՐԻ՞ ԹԷ ԴԱՒԱՃԱՆ

Բաքուի մէջ սկսած է երեք զինուորի դատավարութիւնը. Ռ. Բաքիրով, Ա. Ապտուլայեւ եւ Հ. Տադիեւ մեղադրուած են հայրենիքի դաւաճանութեամբ, քանի որ Փետր. 15ին Հայաստանի սահմանը անցած են եւ ատեանը կը պնդէ որ գործակցած են հայկական յատուկ ծառայութիւններու աչխատողներու հետ։ Չինուորները մերժած են մեղադրանքները, ըսելով որ պերի լինկած էին։ Անոնք երեքն ալ Հայաստանի կողմէ յանձնուած էին Ադրբէյճանի։

կեր Արաֆաթի մահուան չուրջ տիրող խորհրդաւոր պայմանները։ Հաւարէց օրթաթերթը կը գրէ նոյն օրը (Սեպտ. 8), որ իսրայէլացի մասնագէտներու համաձայն, որոնք քննած են Փրանսացիներու տեղեկագիրը, Արաֆաթի թունաւորումը պատահած է 2004 Հոկտ. 12ին, Մուքաթաի ճաշի մը ընթացքին։

ՏԼՊԼԻՆԻ Փութպոլի մրցումէն (Իրլանտա - Ֆրանսա) քիչ առաջ Ռեմոն Տոմինէք (ազգ. խումբին գուիչը) հեռաձայնային խօսակցութիւն մը ունեցած է ժապ Շիրաքի հետ որ քաջալերելէ ետք խումբը, փափաք յայտնած է որ խաղացողները իրենց ձեռքը սրտին վրայ դնեն, երբ Մարսէյէզը կ'երգուի։ "Հրահանգը" կատար-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԹԻՒ-12

Լիբանանահայու հոգեբանութեան մէջ ամէնէն պարզ բանը տունին մերձակայքը հայկական վարժարան մը ունենալն էր: Կամ այն էր որ մեր ծնողները հայկ. դպրոցի մօտ տուն ընտրած կ'ըլլային, կամ դպրոցն էր որ հայ բնակչութեան մօտ ընտրած կ'ըլլար իր կայքը: Մեր բնակարանին վրայ առնուազն չորս-հինգ հայկ. դպրոց կար. աւելի վար, հոն ուր կիլիկիոյ ամբողջ դաղթականները խմբուած էին մանր թաղեր ստեղծելով իրենց ծննդավայրերուն անուններով, Նոր Մարաշ, Նոր Հաճըն, Նոր Աւանա, Նոր Սիս, Նոր Ամանոս (յուզիչ է չէ՞) անպատճառ մէկ կամ երկու դպրոց ալ բացած էին միաժամանակ իւրաքանչիւր թաղի մէջ, եւ այսպէս աքսորական հայրենիքէն, մայրենի հողէն, Այր ու Բենը կը տանէին երկրէ երկիր, որպէս հոգեկան հայրենիք, ստեղծելով նոր հայրենիքներ, ինչպէս իրենց նախնիքները յաջողած էին ընել ստեղծելով Հայկական Կիլիկիան:

Տարիներ վերջ երբ պաշտօնի բերումով դտնուեցայ Սուրիա, Եգիպտոս, Միացեալ Նահանգներ, Ֆրանսա կամ Արժանթին, միեւնոյն երեւոյթը հրաշքի նման կրկնուած տեսայ. այն տեղ միայն ըզգացի մեր մշակոյթին հզօրութիւնը, որ իր բոլոր տարբերակներով խտացած է Մերձաւորեան աստուածային գիւտին մէջ՝ Ա–Բ–Գ:

36 մանր գիրեր, իրենց ձեռագիր եւ տպագիր տարբերակներով գծագրական նուրբ կառոյցներ, ջրածնային ռումբի մը ուժգնութիւնը պարունակող. հեռաւոր դարերէն հասած են առանց դոյզն փոփոխութեան, դարեր շարունակ ամբակուռ ժայռի նման դիմադրած մարդկային ամենադաժան հալածանքները, մինչեւ որ օր մը իր հարազատ դաւակներուն ձեռքով, հողեսպան թշնամիներէ թեւարգուած, խախտեցաւ կարգը, պղտորեցան զուլալ ջուրերը մայրենիին, այլանդակուեցաւ դիմագիծը եւ այնքան արհամարհանքով վարուեցան անոր հետ, հաճելի ըլլալու համար բռնաւորին. որ իրենց մէջ սպաննեցին վերջնականապէս սէրը անոր հանդէպ: Այդ ջրածնային ռումբը ամբողջութեամբ պարպուեցաւ ինքնութիւն մարմնաւորող իր իմաստէն եւ մենք դարձանք նոյն լեզուն խօսող տարբեր ժողովուրդներ... Փոքր Պուրճ Համուտի, նոյնքան փոքր Հալէպի Նոր Գիւղի աղքատ ժողովուրդին չանքերով բացուած տասնեակ եւ տասնեակ դպրոցներու դիմաց... երկու միլիոն հաշուող Ռուսաստանի, եւ նախկին սովետական հանրապետութիւններու խեղաթիւրուած աբղդըղը-ով անած հայութիւնը Մէկ դպրոց չմտածեց ունենալ, հակառակ իր տասնեակ միլիառատէրերուն... Երկու միլիոն հայութիւնը առանց Մէկ ՎԱՐԺԱՐԱՆի... Մենք դադրած ենք նոյն ժողովուրդը ըլլալէ: Մենք պէտք չունինք աբըդղը-ով անած այդ միլիառատէրերու դամբարներուն. անոնցմով միայն գիշերային ակումբներ կը բացուին, զալիոններ... ո՛չ դպրոց: Թող դան Հայաստան, զարթագրի իրենց գեղակիցները հոն են. երկիրը կոյս է. նման զեղխութիւն չէ տեսած տակաւին. ասպարէզը անսահման...: Ցոյսեր չդնենք ձեր փակուլտէթներուն, ինստիտուտներուն, դրամով գնուած վկայականներուն... մեր նոր Պուրճ-Համուտներուն եւ Նոր Գիւղերուն մէջ չարունակենք սորվեցնել մեր նորահաս մանուկներուն մեր Այր-Բեն-Գիմը, մինչեւ որ օր մը զգաստանայ այլասերած զանգուածը եւ ծնրադիր ուխտի գայ Օշականի մեծ Սուրբին:

Հայաստանի ամբողջ երկայնքին եւ լայնքին, մեծ է չատ մեծ թիւը այն մանուկներուն որ դպրոց չեն յաճախեր, ուրովհետեւ կօշիկ չունին, հագուստ չունին, դրամ չունին արձանագրութեան եւ դրենական պիտոյքներու համար... Նոր Գիւղի եւ Պուրճ-Համուտի հիւղաւանիներուն մէջ չկար մանուկ մը որ դպրոց չյաճախէր. եթէ կօշիկ չունենար, կը տրուէր իրեն. եթէ դրամ չունենար, ձրի կ'ընդունուէր: Վարժարանը, հայրենակցական միութիւնը, Օգնութեան Խաչը, ծնողաց միութիւնը անկարելի էր որ հայ մանուկ մը թողէին առանց ուսման... Հայաստանի մէջ, ուր ունինք պետութիւն, պետական պիւտճէ, կրթութեան նախարարութիւն, միլիառատէրեր, կան բազմաթիւ մանուկներ որ դպրոց չեն յաճախեր... ուղեմ-չուզեմ կասկած կը մտնէ մէջս. արդեօք՞ նոյն ժողովուրդն ենք...:

– «ՇԱՏԵՐԻՅ ՄԸՆԴ: Հինգ երեխաներէ ոչ մէկը ոչ դպրոց, ոչ մանկապարտէզ չեն դնացել: Ընտանիքը ապրում է Մարինէի վաստակով: Նա եկեղեցու բակում խաչ է վաճառում. — Մի մարդ կայ, ասքում ա, 500ով տալիս ինձ, ես 700ով ծախում եմ — օրական մէկ երկու խաչ հաւիւ ա ծախւում. բայց միւիցեան էդ էլ չի թողնում. ասում են էստեղ մի ծախի, մեր վրայ խօսակցութիւն կը դայ, իսկ մեր յոյսը էդ խաչի վրայ է...: Ընտանիքի հայրը հաշմանդամ է, աչքը չի տեսնում. հիւանդ են երիկամները... Մարինէն ինքն էլ է հիւանդ. չաքարախտ ունի: ...Օրերով հաց չենք ուտում. լաւ է հիմա բանջարը դուրս եկաւ, բանջար ենք հաւաքում, ուտում ենք...: Երբեմն էլ աղբանոցից չղեր ենք հաւաքում յանձնում: Հինգ երեխաներից ոչ մէկը դպրոց չի գնացել: ...Ո՞նց գնան. ո՛չ շոր ունեն, ո՛չ կօշիկ, ո՛չ գիրք»..... եւլն...
(168 ժամ – Ապրիլ 21–27, էջ 9):

– «"Ոչ թէ անդունդի եզերին այլ անդունդում", Հայաստանում մեծ տոկոս են այն երեխաները որոնք կօշիկ կամ հագուստ չունենալու պատճառով, պարզապէս չեն յաճախում միջնակարգ դպրոց: Մխայլ Երեւան քաղաքի Սարի Թաղ բնակավայրում, յայտնաբերուել է անապահով «բոմժային» (գլոչարական) կարգավիճակում 24 ընտանիք»...: (Ա֊Ֆ 6–12 Մայիս, Էջ 7):

«... Երեւան քաղաքի Արցախի փողոցի չորրորդ նրբանցքի 10րդ չէնքում այս օրերին ապրում են թախտի քմահաճոյքին մատնուած մի քանի երեխաներ:

Նրանք հիմնականում... կամ սոցիալապէս անապահով են, ծնողազուրկ, կամ էլ փախստականի ընտանիքից են... Ամենան ուղի տարեկան է... աշակերտական նստարանին երբեւէ չի նստել. ուսուցիչը մայրն է. դասընկերները՝ քոյրն ու եղբայրները: Ունեցած գիտելիքները Ամենան փոխանցում է իր եօթնամեայ եղբօրը, որ նոյնպէս դպրոց չի յաճախում ...»: (Առաւօտ 30. 7, էջ 4):

Հաղարներէն մէկ քանի հատ: Իշխանութիւնները, փոխանակ կուսակցութիւններու բաժնելու նախարարութիւնները, խելքը գլուխը անձերու յանձնէին, փոխան ամբոխավարութեան քիչ մը մարդկային արգարութիւն եւ հայրենասիրական մօտեցում ցոյց տային աղգային վէրքերու, այսօր Սփիւռքի եւ միջազգային օգնութեան կարիքը չէին ըզգար, ժողովուրդին բարօրութիւնը պետութեան պարտականութիւնն է:

ԹԻՒ-13

Երեւան, Օգոստոս 5

Բաւ է քիչ մը ուշադրութեամբ շրջիլ Երեւանի եւ ընդհանրապէս Հայաստանի մէջ, զգալու համար որ չափանիշներու զգալի խախտում կայ երկրին մէջ:

"Ձուկը գլուխէն կը հոտի" ժողովրդական ասացուածք մը կայ: Մեր ձուկը կամ ձկնիկն ալ, դժբախտաբար, սկսած է գլուխէն հոտիլ: Անցած են այն տակեդարեան ժամանակները երբ Վռամշապուհի, Մեծն Լեւոնի, Հեթումի, Աշոտներու եւ Գագիկներու նման արքաներ ունէինք որ ձեռք-ձեռքի տուած եկեղեցական բարձրագոյն իշխանութիւններուն հետ, կերտած են մշակոյթ, ստեղծած ազօթքի եւ դրչութեան կեդրոններ, բուռն կեղպով պայքարած այլասերող բոլոր երեւոյթներուն դէմ, դարերու ընթացքին կերտելով այն միաճոյլ ազգը որ մենք էինք, հիացում պատճառելու աստիճան մեզ մօտէն ճանչցողներուն:

Ափսո՜ս. ժամանակները փոխուած են հիմա: Ամէն ինչ առանց պատրաստութեան թաւալագլոր տեղի ունեցաւ: Անկախութեան հասունութիւնը չունէինք, միշտ վերերէն կառավարուած ըլլալով, ազգովին փողոց իջանք, անկախութիւն ստացանք եւ հիմա չփոթած վիճակ մը ունինք... տակաւին մեր ներկայ իշխանաւորները չեն հասկցած թէ այս իւրայատուկ ժողովուրդին ինքնութիւնը ի՛նչ բանի մէջ կը կայանայ, ի՛նչ անբացատրելի հրաշքով հուրէ-սուրէ անցած, հասած է մինչեւ մեր օրերը... եւ հետը կը վարուին որպէս ապրանք, հասարակ ապրանք, որ կարելի է գնել, ծախել, կթել, տրօրել...: Երբեմնի մշակոյթի հնոց հիմնող արքաներուն յաջորդած են մշակոյթի կեդրոններ քանդող իշխանաւորներ...: Նկատի առած մեր ներկայ պատմութեան անակնկալ հանգրմանքը, իրենցմէ չենք պահանջեր որ Աղեքսանդրիոյ, Աթէնքի, Հռոմի կամ Բիւզանդիոնի համալսարաններէն չրջանաւարտ եղած ըլլան...: Գիտենք որ ամենալաւ պարագային իրենց տէրմանց կեդրոնները եղած են Երեւանը, Բաքուն կամ Մոսկուան ուր վստահաբար Արիստոտէլ, Պղատոն, Սոկրատ կամ Օգոստինոս չէ որ կ'ուսումնասիրէին: Ասոնց գիտելիքները Մարքս – Ինկելս – Լենին երբեմնէն անդին չէին երթար... իրենցմէ միայն կ'ակնկալէինք որ եղածը չքանդեն. նոր բան չէինք ըսպասեր: Եթէ միայն գիտնայի՛ն թէ որքան բախտաւոր են որ տակաւին առողջ ուղեղով անձեր գոյութիւն ունին Հայրենիքի եւ եռապատիկ աւելի ընդարձակ Սփիւռքի մէջ, օգտուէին անոնցմէ, անոնց մասնագիտութիւններէն, անոնց լրջութենէն, որոնք վստահաբար Բաքուի էրմէնիքենդէն կամ Կիրովապատէն (Գանձակ) սերած, այլասերած ըլլալու չափ, դաղութներէն՝ արկածախնդիրներէն աւելի օգտակար կրնային ըլլալ այս դժուարին օրերուն...: Եթէ միայն գիտնայի՛ն թէ համեմատաբար այլ պետութիւններու, որքա՜ն բախտաւոր են որ կ'իշխեն երկրի եւ ժողովուրդի մը վրայ որ բացարձակապէս չունի փոքրամասնութիւններ եւ այլադաւան կրօնքներ...: Թերեւս երկրագունդի միակ ղեկավարներն են որ այդքան բախտաւոր են: Այս ամէնը պէտք չէ՞ր որ անսահմանօրէն դիւրայորդ նէին ղեկավարի իրենց դերը, մանաւանդ որ հարիւրամեայ կուսակցութիւն մը աւոտրէն կը գործակցի իրենց... մենք ապշած եւ չփոթած ենք որ այս բոլոր առաւելութիւններով հանդերձ օրէ օր յետքայլ կ'ընենք, օրէ օր միջնադարեան խաւարամիտ բռնատիրական երկիր կը դառնանք, ուր ոչ միայն նախարարներն ու Մորհրդարանը, ոչ միայն հիմնարկներու պատասխանատուներն ու հիւանդանոցներու տնօրէնները, այլեւ հասարակ հողի առուծախը, չէնքի մը շինարարութիւնը, խորքին մէջ, մէկ անձ մըն է որ կը տնօրինէ (անամօթաբար, պիտի ըսէի):

Չափանիշներու խախտումը մասնաւոր կերպով նկատելի է Երեւանի փողոցներուն մէջ: Տարուան կարգ մը ամիսներ կրնան բախտաւոր ղգալ ինքզինքնին. անունք փողոցներ ունին Երեւանի մէջ, ես չունիմ. Մայիսեան, Սեպտեմբերի, Հոկտեմբերեան, Նոյեմբերեան...: Աղիւսագործները, Արհեստաւորները, Կաշեգործները, Գորգագործները, Ֆիզկուլտուրնիկները, Երկաթուղայիները, Սեւքարեցի Սագօն փողոց ունին, Անիի Մայր Տաճարի Տըղատ, Արեւելի եւ Նորավանքի Մամիկ ճարտարապետներու չունին, Սարգիս Պիծակ, Թորոս Ռոսլին եւ Տարօնեցին ալ չունին... Ամէնէն բախտաւորը Սովետական Հայաստանի Համամյաւար կուսակցութեան վերջին Առաջին քարտուղարն է՝ Կարէն Դեմիրճեան, որ փողոցէն բացի, իրեն անունին նուիրուած ունի Մարզական Համալիրը, Երեւանի մեթրօն...:

Բախտաւորներու շարքին մէջ կը դտնուին մի քանի հայերէն ածականներ ալ... Ամառանոցային, Անտառային, Բուսաբանական, Հիւսիսային, Նորաշխարհեան... բայց դուրս ձգուած են Հայաստանի միակ անտառային գօտի ստեղծող Նոսրով արգան, մեզի հասած միակ ամարանոցի (Գառնիի) տէրը Տրդատ Թագաւորը... եւ դեռ ինչե՛ր, ինչե՛ր: Երեւանի մէջ մենք ունինք Պուտափէշտի, Խոտունիայի, Կիեւի, Գորչակեան, Կովկասեան, Լենինգրադեան, Լվովի, Մոլդովական, Մոսկովեան, Օդեսայի, Փրակայի, Ռիգայի, Սեպաստովոլի, Թաւրիզի, Ռիֆլիսկի, Թիֆլիսկի նուիրուած փողոցներ... բայց բոլորովին մոռցած ենք մեր Տիգրանակերտը, Դուինը, Անին, Վաղարշապատը, Կարսը, Աշտիշատը, Արտաշատը, Լամբրոնը, Սիսը, Կարինը, Ատանան, Տարսոնը, Սերաստիան եւ Վանը, Մուշը, Ախթամարը, Սասունը, Բաղէշը...: Ըսէ՛ք. չափանիշներու խախտում չէ՞ սա...: եւ դեռ կան մի քանի երեւելի անձանօթներ որոնց առջեւէն քանի մը անգամ անցեր ենք առանց հարց տալու թէ ո՞վ են: Արզումանեան, Աթոյեան, Աւետիսեան, Բաբայեան, Բաթիկեան, Բաղեան, Բուռնուզեան, Բորեան, Դոդոխեան, Էմինէսկու, Ֆուչիկ, Կուլակեան, Ջամբուլ, Գոթոմսկի, Գովսաքեան, Բարսեղով, Թայլրով, Սուվորով, Նիզամի, Վանցեան ... կը թուի թէ չատ աւելի մեծ անճնաւորութիւններ են քան Սահակ Հայրապետը, Ցովհաննէս Օձնեցին, Մանդակունին, Վարդան Այգեկցին կամ Տարօնեցին, Ասողիկը կամ Սեբէոսնոս Օրբէլեանը, Ռաֆէլ Դաւրիժեցին կամ Մխիթար Սեբաստացին, Ներսէս Աշտարակեցին կամ Խրիմեան Հայրիկը, Ալիշանը կամ Օրմանեանը...:

Հանրապետութիւնը և Ազատութիւնը որ դոյութիւն չունին, հրապարակ ունին. ուրիշ բախտաւոր մըն ալ Սուրէն Սպանդարեան "կոմունիստ"ն է, որ Գարեգին Նժդեհի հրապարակի պատուանդանը այսօրինի կերպով զրաւած է մինչեւ հիմա...: Հապա ի՞նչ ըսել Սախարովի մասին, որ անոյշ խօսք մը ըրած ըլլալուն համար մեր հասցէին, անմիջապէս կեդրոնական հրապարակ մը զրաւեց իր կիսանդրիով... խե՛ղճ Հեթումներ եւ Լեւոններ որ հայ կօրիճներով Անտիոք եւ Երուսաղէմ մտաք, ամբողջ քրիստոնեայ Եւրոպան ակնածանքով եւ յարգանքով կ'արտաբերէր ձեր անունը, կը տեսնէ՞ք թէ ձեր այլասերած յաջորդները ինչպէս կը մոռնան ձեզ: Ըսէ՛ք խնդրեմ, եթէ սա չափանիշներու խախտում չէ, ի՞նչ է...:

ՅԻՊԻ

ՆԱՂԱՇԵՆՑ ՕՀԱՆԸ

ՀԱՅԿ ՆԱԳԴԱՇԵԱՆ

Ուսումնասիրենք Օհան հասուն պատանի մըն էր, երբ աւարտեց տեղւոյն Ա. րամեան բարձրագոյն վարժարանը, որ չրջան մը գոհունակութիւն պատճառելէ յետոյ, տեսաւ իր պակասը աւելի եւս սըրտց: Սակայն իր փափաքին ընթացք տալու կարելիութիւն չգտնելով, Օհան քանի մը տարի անհամատ կերպով թափառեցաւ չրջակայ այգեստաններուն եւ անտառներուն մէջ, պատահաբար որսորդութիւն ընելով, բայց միշտ մտածելով ընելիքին մասին, որուն ձեւ ու մարմին չէր կրնար տալ:

Այս թափառումներու ընթացքին է որ, երբ հօրեղբօր այգիէն ողկոյզ մը խաղող քաղած կը քալէր աղբիւրին եզերքէն, յանկարծ կիւնաղը դիմացը ելաւ: Ա՛ն այդ կիւնաղը, զգլխիչ Թրքուհին, որ իր ծեքծեքուն վարմունքով Օհանը գլխէ կը հանէր: Կիւնաղը աղջիկն էր Մուխթար Ահմէտին, որուն համար կ'ըսուէր թէ մեղսակից եղած էր Խաչօ Վարժապետին կախաղան բարձրանալուն: Բայց այս պեղեցիկ աղջիկը ի՛նչ մեղք ունէր հօրը

շարունակութիւնը կարդացէք էջ 3-ի վրայ

ԻՆՉ ԵՂԱՆ ԻՐԱՔԻ ԳՈՒՄԱՐՆԵՐԸ

Պաղտատի ամերիկացի առաջին կառավարիչը Փ. Պրէմէր երբ Իրաք հասաւ 2003 Մարտին, վեց միլիառ տոլար կար «Սննդեղէնի փոխարէն քարիւղ» ծրագրէն, զանձելի գումարներ եւ քարիւղի արտածումէն գոյացած առնուազն տասը միլիառ տոլար: ՄԱԿ-ի Ապահովութեան խորհուրդին 2003 Մարտիս 22ի որոշումով այս ամէնը փոխանցուած Իրաքի զարգացման հիմնադրամին, Նիւ Եորք: Նախատեսուած էին Համախոհական առաժամեայ իշխանութեան ծախքերուն ամէնայն թափանցիկութեան ու իրաքցիներու չհսուն հետամուտ ըլլալու խոստումով:

ԱՄՆու Գոնկրէսն ալ 18·4 միլիառ տոլարի յատացում մը նախատեսած էր Իրաքի վերակառուցումին: Սակայն երբ 2004 Յուլիսին Պրէմէր կը մեկնէր Պաղտատէն, Համախոհական առաժամեայ իշխանութիւնը արդէն իրաքեան գումարներէն 20 միլիառ ծախսած էր, ամերիկեանէն 300 միլիոն միայն:

Իրաքի վերակառուցման ծրագիրը Մարշալեան ծրագրէն ի վեր ամերիկեան ամէնէն կարեւոր ծրագիրն էր· բայց այս վերջինը կիրարկուած էր ամերիկեան դումարներով· մինչդեռ այս անգամուան համար Պրէմէր եւ իր կառավարութեան պաշտպանութեան նախարարը ուշադիր էին որ վերակառուցումը կատարուի «ազատագրեալ» երկրին գումարներով· այլ խօսքով՝ իրանեան:

Համախոհական իշխանութիւնը մօտ 600 միլիոն տոյար հնչուն դրամ ունէր որմէ ոչ մէկ դրաւոր փաստ մնացած է: Ասկէ 200 միլիոն տոլար կը պահուէր Ս. Հիւսէյնի պալատներէն մէկուն մէջ:

Ամերիկեան գործակալութիւններու կողմէ պատրաստուած Դրամական ապօրինութիւններու տեղեկագիրը կ'ըսէ թէ ամերիկացի դրաւորները ափերով տոլար բաշխած են, առանց փոխադարձութեան: Միլիառաւոր տոլարներ վճարուած են հարիւրի չափ պայմանագրերով ամերիկեան ձեռնարկատէրերու, ամերիկացի պաշտօնեաներու: 8·8 միլիառ տոլար ալ, մինչ Պրէմէրի գործակարութեան օրով, անցած է իրաքեան նախարարութիւններու: Աւելի եւս յայտնի եղած է որ Իրաքի զարգացման համար Գոնկրէսին յատկացուցած 3·4 միլիառն ալ գործածուած է «ապահովութեան»:

Պրէմէր խստացած ըլլալով հանդերձ թափանցիկ ըլլալ, Ս. Հիւսէյնի անկումէն վեց ամիս ետք միայն դրամական քննութեան մարմին մը հաստատուած է; Այդ մարմինը վեց ամիս ալ անցուցած է ԱՄՆ-էն ընդունելի քննիչներ ճարելու համար: Վերջապէս գտնուած է Պահրէյն հաստատուած դրասենեակ մը: Սակայն այս վերջինը աշխատանքի ընթացքը խոչընդոտող չատ մը պատուարներու դէմ յանդիման մնացած է: Կացութիւն մը որ մտածել կու տայ որ Ամերիկացիները պատճառներ ունէին քննիչ այդ մարմնին գործելու ազատութիւնը կաշկանդելու համար: Իսկ վերջապէս չարաղրուած տեղեկագիրն ալ չհրապարակուեցաւ այնքան ատեն որ Պրէմէր գործի գլուխն էր:

Իսկ տեղեկագրով ըսուածները չհմեցնող էին: Քննիչները տեսած էին որ առաժամեայ իշխանութիւնը նկատի առած չէր իր արկղներուն մէջ պահուած հարիւր միլիոնաւոր տոլարները, գումարներ յատկացուցած էր առանց նուազուրդի ամերիկեան նախարարութիւններու հետ ըստորագրուած պայմանագրութիւններու փոխարէն. ատոնցմէ պատ, նոյն իշխանութիւնը կ'անդիտանար թէ իրաքեան առաժամեայ կառավարութեան նախարարներու կողմէ ծախսուած զարգացման ծրագրին գումարները ինչ եղած էին:

Այս տուեալները կաշառակերութեան ամբաստանութիւններու պատճառ եղան: Ինչ-քիչ սկսան բացայայտուիլ կատարուած ապօրինութիւնները· օրինակ՝ իրաքեան հիւանդանոցի մը մատակարարը իր աչքով տեսած էր թէ ինչպէս համախոհական իշխանութեան ամերիկացի մէկ պաշտօնատարը ջնջած էր ամերիկեան պայմանագրութեան մը մէջ նշուած գումարը եւ կրկինը արձանագրած հոն: Երբ իրաքցին բողոքած էր, ամերիկացի պաշտօնատարը բացատրած էր որ գումարին խարդախումը պիտի ծառայէր իր հանդիսատեան թաղակը ապահովելու: Իսկ երբ կառավարական խորհուրդը Պրէմէրին հարց տուած էր թէ կրաղիսի գործատան նորոգութիւնը ինչո՛ւ 60 միլիոն տոյար կը տրուի մինչ համաձայնած են 20 միլիոնի չուրջ, ամերիկացի կառավարիչը պատասխանած էր թէ Իրաքցիները պէտք է երախտապարտ ըլլան Ամերիկացիներուն որ տասպատած են Ս. Հիւսէյնը:

Միայն այսքան չեն քննիչներու ստուգած ապօրինութիւնները. կան տակաւին դաղութիւններ, միլիոնաւոր տոլարներ անհետացած են Իրաքի Կեդրոնական դրամատան արկղներէն: Մարդ չի գիտեր թէ ո՛ւր գացած է առաժամեայ իշխանութենէն 11–26 միլիոն տոլար արժէքով դրաւուած ստացուածքը: Կան ձեռնարկութիւններ որոնք չկատարուած աշխատանքի փոխարէն մեծ գումարներ ստացած են: Մարդ չի գիտեր թէ ի՛նչ եղած է 19 միլիառ իրաքեան նոր տինարը որ դանուած էր Ամերիկացիներու նշանակած ներքին գործերու նախարարին Լիբանան ղրկած մէկ օդանաւին մէջ: Ստուգուած է որ քարիւղի մաս մը արտածումներ ոչ մէկ տեղ արձանագրուած են:

Սխալ է կարծել որ կաշառակերութեամբ, խարդախութեամբ ամբաստանուղները միայն Ամերիկացիներն են. տեղեկագիր մը ամփոփած է զեղծումները, կաշառակերութիւնը որոնք կատարուած են Պրէմէրի ներկայութեան գործող իրաքեան առժամեայ կառավարութեան օրով: Մեծամեծ գումարներ որոնք պէտք է յատկացուէին դպրոցներու, հիւանդանոցներու, ջուրի եւ ելեկտրականութեան բաշխումի ենթակառոյցներուն, ոչինչով իրենց նպատակին ծառայած են ու հաստատութիւնները, կառոյցները, ենթակառոյցները քանդուած, քայքայուած վիճակի մէջ են:

Եղրակացութիւնը դժուար չէ· վճարումներու պատասխանատու բազմաթիւ Ամերիկացիներ մեծամեծ գումարներ դրպանած են, համաձայնելով իրաքցի իրենց գործակիցներուն հետ:

ՔԱՂՀԱՆ

խատեսած խոխոռոցը լսելով արթնցաւ Օհան, դանակը ձեռք առաւ եւ մութին մէջ խարխափելով գտաւ կենդանիին դլուխը, ծունկը վրան դրաւ եւ դանակը կոխեց կոկորդին: Քիչ մը ատեն ջղաձգութեան ձայներ լսելէ յետոյ, տիրեց քար լռութիւն: Իր չնչառութենէն զատ ոչ մէկ չշուռ կը լսուէր այլեւս: Դիմացի կիսաբաց պատուհանէն լուսնին եւ աստղերու լուսաւորութեան տակ լեռնաշղթայի մը սիլուէթը կ'երեւէր, որ հատանաբար, Սուրիոյ անապատային տափաստաններէն առաջ Թուրքիոյ վերջին պատուարն էր:

Օհանին յոդնութեան եւ մտահոգութիւններուն վրայ կենդանի մը մորթած ըլլալու յուզումն ալ աւելնալով, անոր աչքերը չէին փակուեր: Քիչ յետոյ արդէն լերան ետեւը չառագունիլ սկսաւ եւ լերան ստորոտը տարածուած մշուշը կաթնային երանգ մը ստացաւ: Լոյսը քիչ-քիչ թափանցեց նաեւ ախոռէն ներս, եւ Օհան սարսափով նկատեց որ... սատկած հորթին մօտ էչն էր մորթուած: Օհան սարսըռեաց եւ մտածեց որ Թուրքը եթէ արթննար եւ տեսնէր այս բոլորը, մորթելու կարգը իր կրնար ըլլալ: Եւ քանի դեռ ուշ չէր, խուճապահար վիճակով ուսը նետեց ջրամանը եւ դաւազանը ձեռք առնելով դուրս ելաւ անճայն ու մտահոգ:

*
**

Շուրջ երկու ամիս տեւող տաժանակիր ճամբորդութենէ մը յետոյ, Օհան հասաւ Երուսաղէմ, ապրիլ սկսելով կատարելապէս նոր կեանք մը՝ չարունակելու համար Խաչօ Վարժապետին կուսակցական գործունէութիւնը եւ ուսուցչական պարէզը, իբրեւ Նաղաչենց մեծ ղերդաստանին միակ վերապրողը:

Հ. Ն.

Օգոստոս 29
Մոնթրէալ

ԱՆԻՄԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ՏԵՐ ԶՕՐԷՆ ՀԱԼԷՊ

Օդը ամպամած է եւ իրիկուան դէմ կը սկսի անձրեւը որ կը չարունակուի ամբողջ գիշերը, Թրջելով մեզ ու մեր զոյքերը:

Կ'ես գիշերին ճամբայ կ'ելլենք: Մութ խաւար մը կը պատէ չուրջերնիս ու չենք դիտեր թէ ուր կ'երթանք: Քիչ յետոյ կ'իջնենք խճուղին, որովհետեւ ուրիշ կերպով կարելի չէ ճամբան չարունակել: Անձրեւը կու գայ անընդհատ եւ ցուրտ հով մը կը փչէ:

Թանձր խաւարը ա՛լ աւելի կը ճնշէ աչքերնուս վրան: Հեռուէն գայլերու վայլուն աչքերը կ'երեւան, որոնք մութին մէջ կ'անհետանան, իսկ ջգալներու ձայնը անընդհատ կը լսուի մեր չուրջը:

Ուղտերը, նիհար, անօթի, բեռամբարձ քալելու կարողութիւն չունին: Ատեն ատեն իրենցմէ մէկը ցեխին մէջ կը գլորի, հարկ կ'ըլլայ բեռները վրայէն քակել, ոտքի կեցնել, յետոյ նստեցնել ծունկերնուն վրայ, բեռնաւորել ու ոտքի հանել: Սիրտերնիս կը դողայ որ ուղտերուն ոտքը կը կոտրի ու մէջտեղ կը մնանք, կամ կը ստիպուինք բեռներնիս, որոնք գլխաւորաբար ուտեստեղէն են, ճամբան թողուլ: Վերջապէս կը լուսնայ ու մենք կը չարունակենք քալել: Ուղտապան Իպրահիմ Ապու Սալէհ առաջ կ'անցնի յարմար թաքստոց մը գտնելու համար: Երկու ժամ ետք, տաղտկալի թափառումներէ ետքը, վերջապէս կ'ուղղուինք նեղ արահետ մը ուր առաջին անգամ ըլլալով՝ Միքայէլ մեզ կը հրամցնէ մէյմէկ գաւաթ օղի մեր ուժասպառ անդամները կազդուրելու համար: Հո՛ն, կը կանդնինք վրանը եւ քիչ ետք ամէն մարդ յոգնած դադրած կ'իյնայ գետին ու կը քնանայ:

Իրիկուն կ'ըլլայ: Քանի մը թափառիկ պէտուիներ կու գան ու կը նստին մեր խարոյկին չուրջ. հաց կու տանք, սուրճ կը հրամցնենք իրենց:

Ապտալլահ էլ Սէլամի կը խօսի հետերնին, կ'ըսէ թէ իսլամ մուհաճիրներ ենք: Միքայէլը նէճիպ կ'անուանէ եւ գիս կը ներկայացնէ իբրեւ պաշ չավուշ. մարդիկը կը հաւատան, չէ՞ մի որ գինուորի լզգեստ կը կրեմ:

Մութը կը պատէ, անձրեւ կը վերսկսի, պէտուինները կը մեկնին: Մենք ալ բեռներնիս կը ժողվենք ու կէս գիշերին կ'ելլենք ճամբայ: Կը քալենք ու կը քալենք մինչեւ առաւօտ եւ կանգ կ'առնենք Շամթիա գաւառակին հարաւ արեւմտեան կողմը: Անձրեւը միշտ կը թափի ու մենք վրանին ներքեւ կծկուած դուրս չենք կրնար ելլել, ո՛չ ալ կերակուր եփել:

Նոյն գիշեր կրկին ճամբայ կ'ելլենք եւ կը հասնինք Թիլնէի հարաւ արեւմտեան կողմը բլուրներով տեղ մը:

Ցերեկին դիմացէն քանի մը պէտուիներ կը լրտեսեն մեզ: Ի զո՛ւր, Ապտուլլահ էլ Սէլիմի գիրենք սուրճի կը հրաւիրէ: Չեն հաճիր գալ:

– Գէշ նշան, կ'ըսէ Ապտուլլահ մտահոգ դէմքով մը:

Հովիւ մը իր ոչխարները կ'արածէ մօտերը: Հինգ մէճիտիէի գառնուկ մը կ'առնենք ու կ'եփենք:

Գիշերը գէշ նախազգացումներով խըռովեալ քուն մը կ'ունենանք: Յանկարծ Միքայէլ կը ցատքէ պառկած տեղէն, երկու ստուերներ կը շրջին գլխուն վերեւ:

– Եա Ապտուլլա՛հ, եա Ապտուլլա՛հ, կը սկսի պոռալ:

Մեր պահապանը անմիջապէս կ'ելլէ պառկած տեղէն ու ատրճանակը կը քաշէ:

– Հարա՛մի, հարա՛մի (գո՛ղ, գո՛ղ), պոռալով:

Երկու աւազակները կը քաշուին բլուրն ի վեր, բայց չատ չեն հեռանար ու կը սկսին զէնք պարպել մեր վրայ: Ապտուլլահ պարկերուն ետեւ դիրք կը բռնէ ու կը պատասխանէ զէնքով: Ամէնքս սարսափահար կծկուած ենք մէյմէկ տեղ:

(Շար. 121)

80 ԱՄԵԱԿԻ ԱՈՒԹԻՒ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԻԼ.– Մարի-Լուիզ Գուլումեան 300 եւրօ:

⁂

ՔԼՕԶԻՆ.– Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդարան 200 եւրօ:

⁂

ՓԱՐԻԶ.– Մովսէս Պչաքճեան 150 եւրօ:

⁂

ՊՈՒԼՈՆԵԼ.– Ռաուլ Գալամճեան 100 եւրօ:

⁂

ՓԱՐԻԶ.– Տիկին Ս. Սերոբեան 100 եւրօ:

CHAVILLE

Journée Nationale du Patrimoine

L'Association Cultuelle de l'Eglise arménienne de Chaville participe cette année à la journée nationale du patrimoine par une exposition :

«PATRIMOINE ARMENIEN D'ILE-DE-FRANCE»

qui se déroulera

le dimanche 18 septembre de 10h à 18h dans la salle «Balabanian» de l'Eglise arménienne; 6 rue Père Komitas 92370 CHAVILLE.

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

RENTREE SCOLAIRE

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ
ՎԻԵՆԻ *"ՍԵՒԱՆ"* ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

2005 – 2006 Դպրոցական Շրջան
Վիէնի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
9 rue du Cirque

Հայերէնի դասընթացքը կը սկսի
Շաբաթ Սեպտեմբեր 24,
ժամը 14 – 17

- 5–8 տարեկան – *հայերէն լեզու եւ պար:*
- 9 – 13 տարեկան – *հայերէն լեզու, պար եւ թատրոն:*
- *միջնակարգ – նախապատրաստական դասընթացք:*
- *հայերէնի քննութեան պատրաստութիւն պաքալօրէայի համար:*

... ...Նորութիւն... ... ...
Հայերէն համակարգչային դասընթացք:

(Շար. Ա. էջէն)

ւած է եւ ամէն մարդ յուզուած է, տեղեկանալէ առաջ որ պարզ կատակ մըն էր, այսինքն գանիւլար մը: Զորեքշաբթի առաւտու (Սեպտ. 7) խումբին մամուլի պատասխանատուն հեռաձայնով տեղեկացած է որ Շիրաք նոյն իրիկունը կ'ուզէ խօսիլ Տոմինիքի հետ, ինչ որ կատարուած է: Ժերար Տահոնն է որ Շիրաքի ձայնը կապկելով հեղինակն էր այդ կատակին, որ ոմանց համար համով է, չատերու համար ալ՝ անհամ:

ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՑ հանրապետական կառավարիչը՝ Արնոլտ Շվարցենեկէր յայտարարած է Սեպտ. 7ին, որ իր վէթօն պիտի դնէ նախորդ օրը դեմոկրատ մեծամասնութեան կողմէ 35ի դէմ 41 ձայնով քուէարկուած օրինքին դէմ, որ կ'արգիլէ միասեռականներու ամուսնութիւնը: Ըստ իրեն, միասեռական ամուսնութիւնը պէտք չէ որոշուի օրինքով մը, այլ իրական որոշումով կամ նոր հանրաքուէով:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆի նախկին նախագահը Ելցին (74 տարեկան) ինկած է եւ պիտի ոսկորի բեկում մը ունեցած Սարտինիոյ մէջ. հիւանդանոց փոխադրուած է:

ԹԷՆԻՍ

ԵՈՒ – ԷՍ ՕՓԸՆ

Ռ. Ֆեռէրը (Զուիցերիա) յաղթեց Դաւիթ Նալպանտեանի (Արժանթին) 6 – 2, 6 – 4, 6 – 1:

Pèlerinage annuel de St Grégoire à Tallard

sous l'égide
de l'Eglise Apostolique Arménienne du Midi de la France
Avec le concours
de l'**Association Cultuelle des Arméniens de Gap et des Hautes Alpes**
Dimanche 18 septembre
à 10 heures 30
La messe sera célébrée
par le Rév. Père Garnik **KARAPETYAN**
Curé de la Paroisse Apostolique Arménienne
Sts Thadée et Barthélémy
de St Antoine — Marseille
avec la participation de la Chorale de l'église sous la direction de **Yérétskine Anahit KARAPETYAN**

Renseignements et réservations :
— **Cathédrale Apostolique Arménienne** Tél. : 04. 91. 77. 34. 70
— **Association Cultuelle des Arméniens** de Gap : Tél. : 04. 92. 51. 71. 80 / 04. 92. 51. 00. 87

Inscription S.V.P. avant le 10 septembre
Participation aux frais :
Aller — Retour seul : 25 euros
Aller — retour avec repas : 45 euros.

Ս. ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

ԼՈՅՍ ԵՒ ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՋԱՏՈՒԹԻՒՆ

ԳՐԱԿԱՆ – ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹՆԵՐՈՒ ՇԱՐՔ

Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 15,
ժամը 20·30ին

Ս. ՍԱՀԱԿ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՊԱՐԹԵԻ ԵՒ Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԴ. ՄԱՇՏՈՑ
Հայ Գիրերու գիւտն ու հայերէնի խորհուրդը

Կը ներկայացնէ՝
ԿԱՐԻՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

10bis rue Thouin, Paris 5e
Métro: Cardinal Lemoine/Monge

Մուտքը ազատ է

ARMENIE

Vols Directs
PARIS › EREVAN › PARIS

Séjours à la Carte

Circuits Guidés de 8 Jours et de 12 Jours

Saberatours SevanVoyages

SABERATOURS
11, rue des Pyramides 75001 Paris
tél 01 42 96 10 10
fax 01 42 96 18 77
saberatours@selectour.com

SEVAN VOYAGES
48, cours de la Liberté 69003 Lyon
tél 04 78 60 13 66
fax 04 78 60 92 26
sevan@selectour.com

WASTEELS VOYAGES
67, La Canebière 13001 Marseille
tél 04 95 09 30 60
fax 04 95 09 30 61
marseille@wasteels.fr

EREVAN
32-38, rue Hanrabedoutian Erevan
tél 52 55 55
fax 56 40 30
sabera@armincom.com

www.saberatours.fr

EN COLLABORATION AVEC LA NOUVELLE COMPAGNIE AÉRIENNE Armavia Արմավիա

Studio VICKEN 20052

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville

LA MCA FAIT SA 28ème RENTREE
REPRISE DES ACTIVITES PERMANENTES
Mercredi 21 septembre

Inscriptions :
les 10, 14 et 17 septembre
de 14h30 à 17h30

Entre tradition et création

- Langue arménienne (14 niveaux)
  Eveil au langage, cours enfants, adolescents et adultes
  Cours classes collège — Préparation au Bac.
- Civilisation (3 niveaux)
  Eveil à l'identité et à la culture arménienne.
- Musique
  Eveil musical, Piano, Violon, Solfège Guitare (cours et musique d'ensemble)
- Danse arménienne (9 niveaux)
  Folklorique, traditionnel ,académique, classique
- Arts plastiques (4 niveaux)
  Dessin — peinture
- Anglais
  Soutien niveaux CM1/CM2 — 6e—5e
- Echecs (sous réserve)
- Diffusion livres — Emissions radio — Foyer.

Pour tous renseignements :
tél : 01 43 76 55 89
contact@mca-alfortville.fr

Salon du livre arménien ARMEN'LIVRES
Alfortville, les 16, 17 et 18 décembre

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 25
Տօն Աճուռնակոչութեան
Արեւուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ:
Ուխտի պատարագ եւ մատաղ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

COMMUNIQUE

«Nous sommes Arméniens et rien de ce qui est arménien ne nous est étranger»

Aujourd'hui, plus que jamais les Arméniens du Djavakhk sont menacés :
— dans leur vie quotidienne,
— dans leur identité,
— dans leur avenir.

Isolés dans cette région historique de l'Arménie, ils ont besoin de nous. Nous, Arméniens de France, devons les aider!

Avec toutes les Croix de Secours arméniennes, la Croix Bleue des Arméniens de France lance un appel :

— Pour la création d'antennes médicales dans les villages isolés du Djavakhk,

— Pour la rénovation et l'équipement du Centre Culturel à Akhalkalak,

— Pour la préservation des structures identitaires (églises, écoles...) de cette région.

Seule la mobilisation urgente et efficace de la diaspora permettra la survie du Djavakhk.

Envoyez vos dons à :
C.B.A.F. Djavakhk,
17 rue Bleue 75009 Paris

□

BRATSCH

La Croix Bleue d'Issy-les-Moulineaux
Section DIROUHIE SERENGULIAN
présente
«BRATSCH
25 ans ça s'fête»
avec la participation
de la troupe de danse **Yeraz**
le Dimanche 2 Octobre à 15 heures
au PACI — 25 Avenue Victor Cresson
à Issy-les-Moulineaux
Venez nombreux pour fêter cet événement !
Réservations auprès de :
— Jacqueline : 01. 40. 95. 81. 33
— Alice : 01. 46. 42. 90. 68
— Magasins FNAC et Carrefour.

MARSEILLE

Les Activités du Centre Culturel SAHAK - MESROP

Septembre — Octobre 2005

Directeur KHATCHIG YILMAZIAN

— **CONCERT du Chœur Sahak-Mesrop**
Dimanche 25 septembre à 17 heures
en l'Eglise Notre Dame de Saint Antoine
à l'occasion de la fête nationale de la République d'Arménie.
Entrée sur invitation

— **VOYAGE EN BULGARIE du Chœur Sahak-Mesrop**
Vendredi 30 septembre — Lundi 3 Octobre
- CONCERT Vendredi soir à Sofia
- Messe à quatre voix de Komitas
- Dimanche matin à Plovdiv en l'Eglise arménienne
- CONCERT Dimanche après-midi à Plovdiv

— à l'occasion de la création de l'alphabet arménien «RENCONTRE MUSICALE» avec la participation de divers chœurs et orchestres : corse, français, arméniens.
- CONCERT Vendredi 21 octobre à 20h45
en l'Eglise du Sacré Cœur, 2 rue St Adrien, 13008 Marseille
- CONCERT Samedi 22 Octobre à 20h45
en l'Eglise de Saint Barnabé, Place du Caire, 13012 Marseille
- CONCERT de clôture avec tous les groupes vocaux et orchestraux
Dimanche 23 octobre à 19h30 en la paroisse St Vincent-de-Paul «Les Réformés», La Canebière, 13001 Marseille

— **EXPOSITION DE PEINTURE de Garik KARAPETYAN d'Erevan**
Du 27 octobre au 4 novembre
Vernissage de l'exposition au Centre Culturel Sahak-Mesrop
Jeudi 27 octobre à 19h30
Réception à l'issue du vernissage de 20h30 à 21h
Entrée libre

— ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ
Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 27, ժամը 21ին,
Մայր եկեղեցւոյ մէջ
339 avenue du Prado, 13008 Marseille
«Հայոց Գիրերու դերը այսօր, ստեղծումէն 1600 տարի յետոյ»
Կը բանախօսէ՝ Փրոֆ. Ռոպէր ՏԻՐ-ՄԵՐԿԵՐԵԱՆ
Entrée libre

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 13
MARDI
13 SEPTEMBRE
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՀԱՅՐԱՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

8 ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21.277 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 81e ANNEE — N° 21.277

«ԲԱՐԻ ԵԿԱՔ, ՎԵՀԱՓԱՌ ՏԷՐ»

ՀԱՅԵՐԷՆ ԱՅՍ ԽՕՍՔԵՐՈՎ Է ՈՐ ԾԻՐԱՆԱՒՈՐ ՊԱՐՊԱՐԷՆ ՈՂՋՈՒՆԵՑ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ

ՆԵՐԿԱՅ ԷՐ ՆԱԵԻ ՄԵՍՐՈՊ ՊԱՏՐԻԱՐՔ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 11ին, Լիոնի Նոթր Տամ տը Ֆուրվիէր Մայր Տաճարին մէջ տեղի ունեցաւ այն հանդիսաւոր պատարագը, որ բացումը կը կատարէր իտալական Սան Թ'Էճիտիոյ համայնքին 19րդ միջազգային հանդիպումին:

Հոծ բազմութեան առջեւ, Լիոնի Արքեպիսկոպոսը ողջունեց ներկաները եւ բոլոր կրօնքներու հոգեւոր պետերը (քրիստոնեայ, բայց նաեւ մահմետական թէ հրեայ) եւ բարի գալուստ իր խօսքին մէջ չեշտեց մասնաւորաբար Գարեգին Բ. կաթողիկոսի ներկայութիւնը, որու ըսաւ հայերէն "Բարի եկաք, Վեհափառ Տէր":

Պատարագի աւարտին ալ, կարդինալ Պարպարէն եւ Գարեգին Բ. կողք կողքի տուին վերջին օրհնութիւնը:

Ցիշենք որ Սան Թ'Էճիտիօ համայնքը "լաիք ընկերութիւն մըն է եկեղեցւոյ մէջ" որ 50 հազար անդամ կը համախմբէ 70 երկիրներու մէջ: Հրաւիրած էր 250 անձնաւորութիւններ այս հանդիսման առթիւ, քանի ընկերութեան նպատակն է հաշտութեան ոգի ստեղծել բոլոր կրօնքներու միջեւ եւ այդ առընչութեամբ կլոր սեղաններ ալ կազմակերպուած էին:

***

Գարեգին Բ. Լիոն ժամանած էր Շաբաթ, Սեպտեմբեր 10ին, մասնակցելու համար Սան Թ'Էճիտիօ կազմակերպութեան եռօրեայ հանդիպումին: Իրեն ընկերացած են Գիւտ Արք. եւ Նորվան Եպիսկ.: Լիոն ժամանած էր նաեւ Թուրքիոյ Հայոց Մեսրոպ Պատրիարքը: Գարեգին Բ. կարճ ելոյթ մըն ալ ունեցաւ եկեղեցին, որու ընթացքին ոգեկոչեց Ցեղասպանութեան 90ամեակը: Արարողութիւնը սփռուեցաւ հեռատեսիլի Բ. կայանէն:

Օ. ՓԱՄՈՒՔԻ ԴԱՏԻՆ ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐԷՆ

"Լոս Անճըլըս Թայմզ"ն ալ անդրադարձած է Թուրք վիպագիր Օ. Փամուքի դէմ բացուած դատին: Սեպտ. 9ին դրելով այդ մասին, ըսած է թէ դատը Հայկական Համաժողովին դէմ հակազդեցութիւններուն նման մաս կը կազմէ Թուրքիոյ պահպանողականներուն եւ արդիականացումի կողմնակիցներուն պայքարին: Ուշադրութեան յանձնուած է որ վիպագիրին դատը բացուած է Եւրոպայի Արտաքին դործերու նախարարներուն Թուրքիոյ անդամակցութեան նիւթով ժողովին նախօրեակին: Այս զուգադիպումը կը մեկնաբանուի Թուրք կառավարութեան մաս կազմող պահպանողականներուն Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան բանակցութիւնները խոչընդոտելու մարմաջով:

Ցետոյ կ'ըսուի. "1913-16 շրջանին Մեծացեալ Նահանդներու Պոլսոյ դեսպանը Մորկընթաու հաւաքած է կարեւոր թիւով փաստաթուղթեր որոնք կը վկայեն Հայերու դէմ Թուրք կառավարութեան ծրագրուած բնաջնջումին. հակառակ այդ փաստաթուղթերուն Թուրքերը տակաւին չեն ընդունիր իրենց յանցանքները: Աւելի ընելու փոխարէն կը պաշտպանեն տեսակէտը թէ Հայերը Ռուսերուն հետ գործակցութեան պատճառով աքսորուած են Սուրիա եւ անոնցմէ շատեր այդ ճամբորդութեան ընթացքին ցուրտէն, սովէն, հիւանդութիւններէ մահացած են":

***

Մեծ կողմէ ինք, Օ. Փամուք արեւմտեան թերթերու տուած հարցազրոյցներով սլնդած է իր դաղտիարներուն վրայ: Գերմանական, ամերիկեան թերթերու յայտնած է. "Թուրքիա վայրն է Արեւելքի ու արեւմուտքի հանդիպումին: Կայ իսլամական աշխարհի հատուած մը որ Եւրոպայի մաս կազմել կը փափաքի: Թուրքիոյ վերջին երկու դարու պատմութիւնն է ասիկա: Դժբախտաբար, չեմ կարծեր որ Թուրքիա մեծ յառաջդիմութիւն արձանագրած է: Տարիէ մը ի վեր ոչինչ կատարուեցաւ: Թուրքիա քնացած մնաց Եւրոպային տուած իր խոստումներուն վրայ:

...Թուրքիա տակաւին իսկապէս փոխած չէ: Օրէնքները փոփոխութիւն կրեցին. սակայն մտածելու մեր կերպերը, մեր մշակոյթը, մեր երեւոյթը նոյնը մընացած են: Եւրոպայի անդամակցութեան յոյսով օրէնսդրական ու քաղաքական բարենորոգումներու ձեռնարկուեցաւ: Սակայն, իմ անձիս դէմ ծայր առած հոլովոյթը, օրինակ, ցոյց կու տայ որ պետութեան պատախազները չատ փոխուած չեն":

ՏՆՕՐՀՔ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ԵՂԲԱՑՐԸ ԵՒ ԹՐՔԱԿԱՆ ՆՈՐ ԱԶԳԱՊԱՏՈՒՄԸ

Պոլսոյ Շնորհք Պատրիարքին խորթ եղբօրը Թուրքիոյ կրօնից տեսուչը եղած ըլլալուն նիւթին արձագանգները կը շարունակուին տեղական մամուլի մէջ: Մօրը Բ.ամուսնութենէն ունեցած Լիւթֆիւ Տօղան անուն զաւկին Թուրքիոյ կրօնից տեսուչը եղած ըլլալու պնդումին հերքումէն ետք, "Ազդակ" օրաթերթը (Սեպտ. 8) հրատարակած է տիրամայր Կիւլտանէ Գալուստեանի Բ. ամուսնութենէն մէկ թոռանը բացատրութիւնները: Այդ թոռը Հանիֆի Երմազ կը կոչուի. կ'ըսէ թէ մեծ մայրը Մխրան Գալուստեանի հետ առաջին ամուսնութենէն (1910) երեք զաւակ ունեցած է, որոնցմէ մէկն էր Պատրիարքը: "Կ. Գալուստեան առաջին ամուսնին մահէն ետք, 1920ին երկրորդ ամուսնութիւն մը կնքած է Իսթէլի գիւղէն Հաճը Տողանի հետ եւ երեք աղջիկ զաւակ ունեցած" կ'ըսէ Հ. Տողան որ այս երեքէն մէկուն զաւակն է: Աւելորդ է ըսել որ ոչ մէկ նշում կայ ըսածին մէջ "առաջին ամուսնին մահուան" ու երկրորդին առընչուած պարագաներուն մասին:

Ինչ կը վերաբերի կրօնից տեսուչ խորթ եղբօր մասին պնդումին, ատիկա կը կապէ մականունի նոյնութեան:

Մեծ մօրը մասին վերջին տեղեկութիւնը այն է որ երկրորդ ամուսնութեամբ իսլամացած էր ու Շնորհք Պատրիարք տեղեակ էր այդ պարագային:

**

Այս անիմաստ նիւթը որուն մասնաւոր հետաքրքրութեամբ կը վերաբերի Թուրք մամուլը, առիթ դարձած է նման բովանդակութեամբ այլ թղթածրարներու բացուելուն: Մէկը կ'առընչուի Պոլսոյ ներկայի պատրիարքին՝ Մեսրոպ Աբք.ի: "Մարմարա" (Սեպտ. 9) կը տեղեկացնէր թէ Թուրք լրագրողուհի մը գրած է որ Մեսրոպ Պատրիարքին ալ մեծ մայրն ու քոյրը մահմետական էին, եւլն.: Պատրիարքը խիստ տողերով հարկաւոր պատասխանը տուած ըլլալով հանդերձ անցեալներու նողկալի այս անտղումին, լրագրողուհին հրապարակած է գիտցածն ու չգիտցածը:

Ակնպէս կը թուի թէ հայ պատրիարքի մը ընտանեկան ծալքերուն մէջ թրքութեան, կամ մահմետականութեան հետքեր յայտնաբերել հաճելի ժամանց է որոչ հատուածի մը որ ատով վարկաբեկումի նոր ազդակ գտած է:

Ինչ որ զուարճալի է, հեռատեսիլի թրքական Ա. Թէ. Վէ. կայանին պնդումն է, այս անգամ կրօնից նախկին տեսուչի մը՝ Ս. Աթէչի մօրը մասին որ Հայ է եղեր...: Տեսուչը հերքեր է պնդումը, բայց եղբայրը խոստովաներ է, աւելցնելով որ իրենց մայրը "Հայուհի էր, սակայն լաւ մահմետական կին մը դարձած էր"...:

Զարմանալի պիտի չըլլայ այս ընթացքով, տեսնել որ Թուրքիոյ պատկան իշխանութիւնները ոչ - մահմետականներու ցանկեր պատրաստել տալէ ետք, մարդահամարի մը ձեռնարկեն, գիտնալու համար այս անգամ թէ երկրին մէջ քանի՛ "Թուրք" կայ. իսկակա՛ն Թուրք, որուն նախնիքը արտաւորուած չէ հայկական, յունական, հրէական, չէրքէզական, քրտական, եւլն. խառնուրդով:

ՏՆՕՐՀՔ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ԵՂԲԱՑՐԸ ԵՒ ԹՐՔԱԿԱՆ ՆՈՐ ԱԶԳԱՊԱՏՈՒՄԸ

Պոլսոյ Շնորհք Պատրիարքին խորթ եղբօրը Թուրքիոյ կրօնից տեսուչը եղած ըլլալուն նիւթին արձագանգները կը շարունակուին տեղական մամուլի մէջ: Մօրը Բ.ամուսնութենէն ունեցած Լիւթֆիւ Տօղան անուն զաւկին Թուրքիոյ կրօնից տեսուչը եղած ըլլալու պնդումին հերքումէն ետք, "Ազդակ" օրաթերթը (Սեպտ. 8) հրատարակած է տիրամայր Կիւլտանէ Գալուստեանի Բ. ամուսնութենէն մէկ թոռանը բացատրութիւնները: Այդ թոռը Հանիֆի Երմազ կը կոչուի. կ'ըսէ թէ մեծ մայրը Մխրան Գալուստեանի հետ առաջին ամուսնութենէն (1910) երեք զաւակ ունեցած է, որոնցմէ մէկն էր Պատրիարքը: "Կ. Գալուստեան առաջին ամուսնին մահէն ետք, 1920ին երկրորդ ամուսնութիւն մը կնքած է Իսթէլի գիւղէն Հաճը Տողանի հետ եւ երեք աղջիկ զաւակ ունեցած" կ'ըսէ Հ. Տողան որ այս երեքէն մէկուն զաւակն է: Աւելորդ է ըսել որ ոչ մէկ նշում կայ ըսածին մէջ "առաջին ամուսնին մահուան" ու երկրորդին առընչուած պարագաներուն մասին:

Ինչ կը վերաբերի կրօնից տեսուչ խորթ եղբօր մասին պնդումին, ատիկա կը կապէ մականունի նոյնութեան:

Մեծ մօրը մասին վերջին տեղեկութիւնը այն է որ երկրորդ ամուսնութեամբ իսլամացած էր ու Շնորհք Պատրիարք տեղեակ էր այդ պարագային:

**

Այս անիմաստ նիւթը որուն մասնաւոր հետաքրքրութեամբ կը վերաբերի Թուրք մամուլը, առիթ դարձած է նման բովանդակութեամբ այլ թղթածրարներու բացուելուն: Մէկը կ'առընչուի Պոլսոյ ներկայի պատրիարքին՝ Մեսրոպ Աբք.ի: "Մարմարա" (Սեպտ. 9) կը տեղեկացնէր թէ Թուրք լրագրողուհի մը գրած է որ Մեսրոպ Պատրիարքին ալ մեծ մայրն ու քոյրը մահմետական էին, եւլն.: Պատրիարքը խիստ տողերով հարկաւոր պատասխանը տուած ըլլալով հանդերձ անցեալներու նողկալի այս անտղումին, լրագրողուհին հրապարակած է գիտցածն ու չգիտցածը:

Ակնպէս կը թուի թէ հայ պատրիարքի մը ընտանեկան ծալքերուն մէջ թրքութեան, կամ մահմետականութեան հետքեր

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԲԵՆԵԴԻԿՏՈՍ ԺԶ. հաւանաբար Թուրքիա երթայ Նոյեմբերի վերջ, տօնելու համար Ս. Անդրէասի տօնը Ցունաց Բարթուղիմէոս Պատրիարքին հետ: Անգարայի կառավարութիւնը հաստատած է որ բանակցութիւններ կը տարուին Վատիկանի հետ եւ թէ "մեծ կարեւորութիւն" կը տրուի այս այցելութեան: Պապը թերեւս 48 ժամէն աւելի չմնայ, բայց Թուրքիոյ կառավարութիւնը եւ Տիեզերական պատրիարքութիւնը կը յուսան որ Պապը յատակ յայտարարութիւն մը կ'ընէ ի նպաստ Թուրքիոյ անդամակցութեան: Ցառուկ զեկոյցով մը Արտաքին նախարար Ա. Կիւլ չեշտած է այն մեծ կարեւորութիւնը զոր կու տայ այցելութեան: Հարցեր կը մնան սակայն: "Ռատիքալ" թերթը կը գրէ թէ Պապը կ'ուզէ այցելել նաեւ Այա Սոֆիան, բիւզանդական մայր տաճարը, այժմ՝ թանգարան: Այս կէտը չէ ճշդուած: Չի մոռցուիր սակայն որ Բենեդիկտոս ԺԶ. հարցազրոյցի մը մէջ Ֆիկարօ Մականիի, երբ դեռ կարդինալ Ռացինկէր էր միայն, յայտարարած էր որ "Եւրոպա մշակութային եւ ոչ թէ աշխարհագրական ցամաքամաս մըն է եւ Թուրքիան միշտ այլ ցամաքամաս մը ներկայացուցած է պատմութեան ընթացքին, մըննայուն հակադրութիւն ցուցաբերելով Եւրոպայի":

Այս այցելութիւնը, օրթոտոքս եկեղեցիներու մօտ պոյութիւն ունեցող լարուածութեան պատճառաւ, քաղաքական թէ իրաւական դետնի վրայ, դէչ ընդունելութիւն գտած է նաեւ Մոսկուա:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՇԻՐԱՔ Ուրբաթ Սեպտեմբեր 9ին եւաւ հիւանդանոցէն եւ բակին մէջ իսկ քանի մը խօսք արտասանեց հաւաքած լրագրողներուն: Ցայտնեց թէ ինքզինք լաւ կը զգայ, բայց ուշադիր պիտի ըլլայ, հետեւի բժիշկներու թելադրանքներուն, որովհետեւ կարգապահ անձ մըն է: Շերաք դեռ թեթեւ անհանգստութիւն մը կը կրէ ձախ աչքին վրայ: Վեց շաբաթ պիտի չկարենայ օդանաւով ճամբորդել եւ զինք պիտի փոխարինէ Տ. տը Վիլըվիէն Նիւ Եորքի ազգաժողովին, որ կը զուգադիպի ՄԱԿ-ի ստեղծման 60ամեակին:

ԻՄՄԱՆԻԹԷի աւանդական դաշտահանդէսին, Շաբաթ, Սեպտ. 10ին, Լօրան Ֆա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՏՆՕՐԻՆԻ

ՎԱՐՈՒԺԱՆ ԱԹԹԱՐԵԱՆ

Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 9ին, խոր ցաւով իմացանք որ նոյն օրը, վաղ առաւօտեան ժընեւի իր բնակարանին մէջ յանկարծամահ եղած էր Վարուժան Աթթարեան, ծանօթ դէմք մը գաղութին, նաեւ իր տարած լուռ աշխատանքով տարիներու երկայնքին, ի նպաստ Հայ Դատին:

Մեր ողբացեալ բարեկամը ծնած էր Պէյրութ 1930 Ապրիլ 18ին եւ ընտանիքով Դամասկոս փոխադրուելէ ետք յաճախած էր տեղւոյն Մխիթարեան վարժարանը աշակերտելով Արմէն Անոյշի, որու կը պարտէր առաւելաբար հայերէնի իր ուսումը, ինքնաչխատութեամբ կատարելագործելէ առաջ:

Վերադառնալէ ետք Պէյրութ, երկրորդական ուսումը կատարած է Լիսէ Ֆրանսէ Նախքան Ֆրանսան փոխադրուելը:

Փարիզի մէջ նախ պատրաստած է Փոլիթէքնիք, ապա բարձրագոյն ուսումը աւարտած Օդանաւային Օգտագործման Աղգ. Բարձրագոյն Վարժարանը (Էֆոլ Նասիոնալ Սիւփէրիէօր տը լ'Էվփլուաթասիոն աէրիէն). տէր եւ նաեւ գիտութեանց տոքթորայի մը: 40 տարիներու երկայնքին աշխատած է ՍԷ. Ը. ԷՌ. ԷՆ. (Հիւլէական Հետազօտութեանց Եւրոպական Կեդրոն) ժընեւի մէջ, ուր տնօրէնն էր Շահագործման (Էքսփլուաթասիոն) եւ դեկավարը նաեւ Օտիթի: Վայելած է Բարձրագոյն Պաշտօնատարի հանդամանք: Շուրջ 10 տարի է հանգըստեան կոչուած էր:

Իր այս ասպարէզին կողքին, Վարուժան Աթթարեան լուռ այլ կենսական աշխատանք տարած է հայկական ճակատի վրայ: Կանուխէն դաշնակցական, եղած է նաեւ անդամ Արեւմտեան Եւրոպայի Կեդրոնական Կոմիտէին: Ժընեւի մէջ, մօտէն հետեւած է Հայ Դատի առընչուող հարցերուն եւ 1997ին լոյս տեսած է իր մէկ չատ կարեւոր գրքոյկը՝ «Le Génocide des Arméniens devant l'ONU», ուր ամփոփ կերպով կը ներկայացնէ այն քաղաքական եւ դիւանագիտական պայքարը զոր Հայերը տարած են ՄԱԿ-ի առջեւ, տասը տարիներու երկայնքին: Ներկայիս ալ կը շարունակէր աշխատիլ Ֆրանսահայերէնէ հայերէն այն էլեկտրոնիկ բառարանին վրայ որու ձեռնարկած էր քանի մը տարիէ ի վեր ձեռնհաս գործակիցներով:

***

Սիրուած, ազնիւ անձ մըն էր Վարուժան Աթթարեան, ածականին ամէնէն լրիւ եւ ճշգրիտ իմաստով: Չէր խօսեր իր տարած աշխատանքներուն մասին, ոչ ալ իր: Այսօր, իր բոլոր ընկերները կը կոչնչեն իրենցմէ լաւագոյնը, հայութիւնն ալ՝ նուիրեալ մը, որ դեռ կրնար օգտակար աշխատանք տանիլ:

Մեր ցաւակցութիւնները իր կնոջ, զաւակներուն, քրոջ՝ Տիկին Գէորգեանի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն:

Ցուղարկաւորութեան մանրամասնութիւնները տե՛ս Դ. էջ:

ԹԷՆԻՍ

ԵՈՒ - ԷՍ ՕՓԷՆ

Կէս աւարտականին, Աղասի փայլուն յաղթանակ մը տարաւ իր հայրենակիցին (ԱՄՆ) Ռոպի Ժինեվրիի դէմ՝ 6 - 4, 5 - 7, 6 - 3, 4 - 6, 6 - 3:

Աւարտականին, Սեպտեմբեր 11ին կը մրցէր Ռոճըր Ֆեետէրըի (Զուիցերիա) դէմ, բայց այս անգամ պարտուեցաւ: Զուիցերացին յաղթանակը տարաւ 6 - 3, 2 - 6, 7 - 6 (7/1), 6 - 1, ընդունելով թէ Աղասի չատ լաւ խաղացած է, մինչ Աղասի կ'ըսէր թէ երբեք այսքան զօրաւոր խաղացողի մը չէ հանդիպած:

«ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 6-7Ի ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ ՏԱԿԱՒԻՆ ՆԵՐՈՂՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԱՆԴՐՈՒԱԾ»

«Ակօս» չաբաթաթերթին Օգոստոս 26ի թիւին մէջ առաջին մասը լոյս տեսած է հարցազրոյցի մը, կատարուած Գերմանիա ծնած երիտասարդուհիի մը հետ. ան կը կոչուի Տիլէք Կիւվէն, տոքթորայի աւարտաճառին նիւթ ըրած է։ Սեպտ. 6–7ի պոլսոյ պատահարները։ Նախապէս ալ թեզ մը պատրաստած է Իթթիհատի շրջանին թրքական ազգայնականութեան նիւթով։ Տոքթորայի աւարտաճառը Ֆ. Զոքէրի լուսանկարներու ամփոփուած հատորով լոյս կը տեսնէ «Թուրք պատմութեան վազքի»ի հրատարակչականէն։

Իրեն հետ այս նիւթին մասին զրուցած է «Ակօս»ի խմբագիրը Հրանտ Տինք։ Ինչպէս ինք կ'ըսէ, բաւական ցնցող բաներ կան թուրք երիտասարդուհիին պատմածներուն մէջ։

Ան, Տ. Կիւվէն մեծ հօրը պատմածով տեղեակ դարձած է կատարուածին։ Ցետոյ Գերմանիոյ ղպրոցական տարիներուն ինք զինք գտած է իր անցեալին հանդէպ մեծ հետաքրքրութեան տէր միջավայրի մը մէջ։ Նացիներու շրջանը խօսակցութեան, վիճարկումի նիւթ կ'ըլլար, ինչ որ զինք մղած է Սեպտեմբեր 6–7ի մասին տուեալ փնտռելու. բայց որոնումներուն արժանի պատասխան չէ ունեցած։

Զրոյցին սկիզբին իսկ կ'ըսէ թէ սխալ չէ այդ խնդիրը ձեռք առնել կիպրոսի զարգացումներուն առընթեր, բայց այդ կապը նուազագոյնն էր, բուն հարցը ըլլալով թուրքիոյ փոքրամասնութիւններու, քաղաքականութիւնը։ Այլ խօսքով՝ բուն թեզադրողը եղած է «ազգային պետութիւն մը հիմնել»ու հոլովոյթը։ Առիւծ կրնայ 1915ին սկիզբ առած համարուիլ, Ունեւորութեան տուրքի, Թրակիոյ դէպքերուն յաջորդական փուլերով։ Արդէն միայն Ցոյները չէին Սեպտեմբեր 6–7ին թիրախը։ Եթէ անոնց համեմատութիւնը 60% էր, կը յաջորդէին Հայերը (20%), Հրեաները (12%)։ Խափանարարներու, թալանողներու ցանկերուն վրայ հայկական անուններ, հասցէներ ալ կային։ Եթէ կիպրոսով բացատրուի, Հայերը ի՞նչ գործ ունէին ադ ցանկերուն վրայ։

Երիտասարդուհիին պրպտումները ցոյց տուած են որ դրեթէ ամէն տեղ 3 հոգինոց կազմակերպուած մարմին մը կար։ Երկու հոգի թալանելիք, քանդելիք տեղերը մատնացոյց կ'ընէին, հետեւելով իրենց ունեցած ցանկերուն։ Այդ ցանկերը, ըստ Ֆրանսական դիւաններուն, տակաւին Բ. Աշխարհամարտին պատրաստուած էին, «փոքրամասնութիւնները կրնան մեր դէմ խուն գործ բանալ, չի գիտցուիր» մտածելով։ Հասցէները առնուած են թաղապետարէն, պահակներէն։ Նախապէս նշանակուած են ոչ-մահմետականներու պահակող տուները։ Անոնց մէջ գտնուած են նոյնիսկ կրօնափոխներու քնակարանները, խանութները։

Կար նաեւ Հալք կուսակցութեան կողմէ 40ական թուականներուն պատրաստուած փոքրամասնութեան տեղեկագիրը, ուր ըսուած էր. «Բոլոր փոքրամասնութիւնները Պոլիս կեդրոնացուցինք, անոնց թիւը հարկ է ձեւով մը զեղչել»։ Տ. Կիւվէն համոզուած է որ Սեպտեմբեր 6–7ի պատահարներուն բուն պատճառը Կիպրոսի հարցը չէ, այլ փոքրամասնութեան մեծագոյն կեդրոնացումին Պոլիս ըլլալու պարագան։

Պէտք չէ կարծել որ «փոքրամասնութիւն» սահմանումին մէջ ընդգրկուածները նոյն արժեւորումը կը գտնէին։ Տըրուած կարեւորութիւնը համեմատական էր որեւէ խումբի ներկայացուցած վտանգին հետ։ Ցոյները, օրինակ կը նկատուէին չհամարկուող մարը, յաւելեալ կասկած կար թէ կրնան Ցունաստանի հետ գործակցիլ։ Ուրեմն, գլխաւորը անոնց թիւը զեղչելու մտահոգութիւնն էր։ Հայերու նկատմամբ քիչ մը աւելի դրական էր կեցուածքը, նաեւ անոնք Ցոյներուն թիւը չունէին, պետութեան մը յատուկ կերպով մօտ ալ չէին։ Յաւելեալ, թուրք հասարակականութեան համարկուած կը նկատուէին։

Տ. Կիւվէն մէջբերում կը խօսի նաեւ Հայերու 1930ական տարիներուն Ազատուկէն զանգուածային գաղթի մղուելուն մասին։ Ցատուկ գործակալները գիւղերու մէջ մնացած Հայերուն կը թելադրեն խոհեմ ըլլալ ու Սուրիա գաղթել, այն ապահովութեամբ որ իրենց կալուածներն ու անասուները տրամաբանական գինեղով պիտի ծախուին։ Այս թելադրանքներուն զուգահեռ Պուլկարիայէն գաղթականներ կը զետեղուին Հայերու ապրած գիւղերու մէջ։ Սակայն այդ ձեւը չի յաջողիր, որովհետեւ գաղթականներն ու տեղացի Հայերը սերտ յարաբերութիւն կը հաստատեն։ 1934ին կան պարագաներ երբ Հայեր բռնի կերպով չոգեկառքերով Պոլիս կը փոխադրեն։ Ամերիկեան տեղեկագրերու համաձայն նպատակը պետական նոր քաղաքականութիւնը մշակել, քիչ մը վախցնելով այն տպաւորութիւնը զործել է որ մարդիկը իրենք կ'որոշեն մեկնիլ։

Թրակիոյ հակահրեայ պատահարներն ալ նմանեն են ասոնց։ Տուներ կը քարկոծուին, պետութիւնն է ընդդէմ, բայց ժողովուրդը կը կարծուի պատասխանատուն։ Իրականութեան մէջ փոքրամասնութեան այս բարդոյթը պէտք է հանրապետութեան թեանն հիմնուամով նուազէր, բայց այդպէս չէ եղած։

Սեպտեմբեր 6–7ի դէպքերով փոքրամասնութիւններու կրած վնասին փոխարէն Ա. Մէնտէրէսի օրով հատուցում որուած է, բայց ատիկա վնասին ամբողջովին անհամապատասխան ու երեւոյթները փրկելու նպատակով միայն կատարուած բան մըն է։ Գլխաւոր նպատակն է միջազգային շրջանակին մէջ կաթենալ ըսել թէ հատուցում վճարուած է։ Իսկ ինչ կը վերաբերի ներողութեան, այդ ուղղութեամբ մինչեւ այսօր ոչ մէկ քայլ առնուած է։

*
**

«Ակօս»ի յաջորդ (Սեպտեմբեր 2) թիւին մէջ Տինք - Տ. Կիւվէն զրոյցը կը շարունակուի։ Նախ նիւթ կ'ըլլայ Սեպտեմբեր 6–7ի պատրաստութեան փուլը. անոր գլխաւոր դերակատարներն են Տէմոքրաթ կուսակցութիւնը, մեծ մասով զինուորականներէ բաղկացած լրահաւաք գաղտնի կազմակերպութիւնը եւ «Կիպրոս Թրքական է» միութիւնը։ Այս վերջինով խնդրոյ առարկայ կ'ըլլայ Անգլիոյ անուղղակի պատասխանատուութիւնը, քանի որ Լոնտոնի Թրքական հիւպատոսարանը թելադրած է անոր կազմութիւնը, բայց յայտարարուած է որպէս «ուսանողական նախաձեռնութիւն»։ Տ. Կիւվէն ուշադրաւ կը նկատէ որ միութիւնը կարճ ժամանակի մէջ ամէն տեղ բջիջներ դոյացուցած է։

Զինք կը զարմացնէ նաեւ նախապատրաստական փուլին այնքան զգաստի բերումը։ Իր կարծիքով՝ Տէմոքրաթի ղեկավարները չէին ենթադրած որ պատահարները այդ ծաւալը կ'առնեն։ Մանաւանդ որ նոյն օրերուն Պոլսոյ մէջ միջազգային կարեւոր համաժողով մը տեղի կ'ունենար ու կ'ըսէ թէ ոչ մէկ կառավարութիւն կրնար նման դէպքեր արտօնել այդ պայմաններուն մէջ։ Սակայն կային շրջանակներ որոնք կ'ուզէին փոքրամասնութիւնները տնտեսապէս անզօրացնել ու արտագաղթի մղել։ Այդ շրջանակներուն գործին կը ծառայէր դէպքերուն առած մեծ ծաւալը։

Նախապատրաստական փուլին մաս կը կազմեն հակայոյն վողոցային արարքները, թերթերուն զրգռութիւնները. օրինակ, «Միլլիյէթ» կը գրէ թէ յոյն երիտասարդ մը «Կիպրոս յունական է» գոչելուն պատճառով ծեծուած է Թուրքերու կողմէ. կամ կը խորագրէ. «Պոլսոյ չորեքշաբթուն մէջ բարձրաձայն յունարէն կը խօսուի. ի՞նչ ամօթ»։

Սարսափի այդ դիշերուան ընթացքին 10–16 հոգի սպաննուած է. ասոյդ թիւը ունենալ կարելի չէ եղած։ Կան 300–600 վիրաւորներ։ Մեծ է բռնաբարութիւններու թիւը։ Ցստակ է որ քանդելու հրահանգ տրուած է, բայց ո՛չ՝ վիրաւորելու, սպաննելու։

Դէպքերը սկսած են փոքրամասնութիւններու խիտ բնակութեան թաղերէն ուր 10–20 հոգինոց խմբաւորումներ կ'ըլլան։ Իրիկնամուտին կը տարածուի լուրը թէ Աթաթիւրքի տան (Սելանիկ) վրայ ռումբ նետուած է։ Ուսանողներ հրապարակներու վրայ ելոյթներ կ'ունենան. դըրդըռդող տարրեր կ'օգտուին կացութենէն։ Թալանողներու խումբեր առաջնորդներ ունին որոնք կը մատնանշեն քանդումի թիրախները։ Կան դրօշակներով ու Աթաթիւրքի կիսանդրիներով լողանդներ արձակողներ։ Անոնց կը հետեւին թալանողները։ «Որոշ տեղեր բարով լեցուն բեռնակառեր ձգուած են։ Դրօշակները բոլորն ալ նոր են. ոչ ոք իր տունը ունեցածը առած փողոց իջած է։ Փողոցը մարդոց ձեռքը տրուած են անոնք։ ...Պոլսոյ մարդիկ, գործատուներէ հատաճուած բանուորներ բերուած են։ Վայրագութիւն խնդրոյ առարկայ է. գերեզմանոցներ բացուած են, դիակներ դաշունահարուած, կմախքներ հրկիզուած։ Մեծ թիւով հրդեհներ չեն ձգած, բանի որ այդ ուղղութեամբ հրահանգ տրուած էր» կ'ըսէ Տ. Կիւվէն։

Հ. Տինք հարց կու տայ թէ դէպքերը միայն Պոլսո՞յ մէջ պատահած էին, թէ նաեւ այլ քաղաքներու։ Պատասխանը կ'առընչուի միայն Իզմիրի ու Անգարայի։ Կատարուածը Պոլսոյ տարողութիւնը չէ ստացած։ Իզմիրի մէջ ՕԹԱՆԻ ներկայութեան պատճառով յոյն սպաներու գտնուած վայրերուն մէջ դէպքեր պատահած են, Անգարայի մէջ միայն բորոքի երթ մը տեղի ունեցած է։ Հոն արդէն անմիջապէս պաշտպանի վիճակ հռչակուած է։

Ինչ կը վերաբերի նիւթական վնասին, զերմանական հիւպատոսարանի արժեւորումով 54 միլիոն տոլար է, որուն փոխարէն 20 միլիոն հատուցում վճարուած է։

Սեպտեմբեր 6–7ի դէպքերուն յատկանշական մէկ երեսակն ալ Անգլիոյ կատարած դերն է։ Կիպրոս այդ տարիներուն այդ երկրին գաղթավայրն էր։ Կ'ուզէր որ Թուրքիոյ եւ Ցունաստան կիպրական հարցով հակադրուէին իրարու։ Եւ երբ 1950ական թուականներուն Թուրքիոյ արտաքին գործերու նախարարը յայտարարեց թէ իրենք կիպրական խընդիր չունին, տակիա քնաւ հաճելի չգտուեցաւ Լոնտոնի։ Բրիտանական դիւաններուն մէջ տեղեկագիրներ կան ուր կ'ըսուի. «Թուրքիոյ, Պոլսոյ մէջ եթէ Ցոյներուն դէմ քանի մը ցոյցեր ըլլան, որքա՜ն կը ցաւայեն մեր չահուն»։ Աւելի՛ն, Սեպտեմբեր 6–7ի դէպքերէն չուրջ տարի մը առաջ Աթէնքի բրիտանական հիւպատոսարանը նամակով մը հարց կու տայ իր երկրին արտաքին գործերու նախարարութեան. «Թուրքիոյ եւ Ցունաստանի յարաբերութիւնները շատ լաւ են. սակայն ի՛նչպէս ամէն բան տակնուվրայ կ'ըլլայ եթէ Աթաթիւրքի Սելանիկի տան բան մը պատահի»։

Զրոյցին վերջին մասին մէջ Տ. Կիւվէն կը խօսի ձերբակալութիւններու, դատավարութիւններու մասին. դէպքերէն եօթ հինգ տարի ետք հազար հոգի ձերբակալուած է. անոնց մէկ մասը ըստ բախտի։ «Սեպտեմբեր 6–7ի պատահարներուն մասին իսկական դատավարութիւն երբեք տեղի չունեցաւ։ 1960ին երբ զինուորական հարուածին յաջորդած դատավարութիւնները տեղի կ'ունենային, այդ դէպքերուն թըղթածրարին նկատի առնուիլը պարզապէս Տէմոքրաթ կուսակցութիւնը մեղադրելու յանելեալ առիթ ունենալու նպատակով էր» կ'ըսէ Տ. Կիւվէն. կ'աւելցնէ թէ Ա. Մէնտէրէսի պաշտպան փաստաբանը պահանջած է որպէս վկայ տեսան հրաւիրել ազգային լրահաւաք կազմակերպութեան անդամներ. իրեն տրուած է հեռաւեալ պատասխանը. «1950ի դատավարութեամբ փաստուած է նոյն կազմակերպութեան անմեղութիւնը»։

Եզրակացութիւնը այն է որ Թուրքիոյ մէջ այդ դէպքերուն մասին իսկական դատավարութիւն մը երբեք տեղի ունեցած չէ։ 1950ին արձակուած վճիռը հեռեւեալն է. «Ցանցաւորը "Կիպրոս Թրքական է" միութիւնն է, սակայն անոնք ալ յունական գրգռութեան զոհ գարձած են, իրականութեան մէջ անմեղ են»։ Այս պաշտպանողականով 1957ին բոլոր ամբաստանեալները անպարտ կ'արձակուին։

Դատական տեսաններուն կողմնակալութեան փաստը տալու համար կը յիշէ տեղեկագիր մը. ան Ապահովութեան առաջին գրասենեակէն ղրկուած է. կ'ըսէ թէ դէպքերը ծրագրուած, կազմակերպուած էին «Կիպրոս Թրքական է» միութեան, լրահաւաք գաղտնի կազմակերպութեան եւ ուսանողական միութիւններու կողմէ։

Ոչ մէկ խօսք կար համայնավարներու դերին մասին։ Սակայն չի թոյլատրուիր որ այդ տեղեկագիրը գործածուի տեսնին մէջ։ Ցետոյ Ազգային լրահաւաք կազմակերպութիւնը երկրորդ տեղեկագիր մը կը չարադրէ, ըսելու համար թէ դէպքերը միայն ու միայն համայնավարներու գործն էին, Ռուսաստան կազմակերպած էր զանոնք։

Ահա թէ ի՛նչեր լուսեան չիմնամեայ պատը խորտակելով լոյսին կու գան յիսուն տարուան հեռաւորութենէն։

Մնացածին կարգը ե՞րբ կու գայ արդեօք։

Պատրաստեց՝ ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՁԵԱՆ

ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՈՂՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՑԱՑՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

2005 թ. Օգոստոսի 13ին Երեւանի Եղէշ Զարենց գրականութեան ու արուեստի թանգարանում կայացաւ Մեսրոպեան ուղղագրութիւնը վերականգնել ձգտող մըտաւորականների ժողով, որը վարում էր ազգային ու հանրային գործիչ Ռաֆայէլ Համբարձումեանը։ Ելոյթ ունեցան՝ Գրականութեան ու Արուեստի թանգարանի տնօրէն, բանասիրութեան տոքթ., փրոֆ. Հենրիկ Բախչինեանը, պատմաբան Մերուժան Կարապետեանը, հայագէտ տոքթ. Հիլտա Գալֆայեանը (Փարիզի Հայ Լեզուի պաշտպանութեան "Մաշտոց" Միութեան նախագահ), փրոֆ. Զանի Միրզաբէկեանը, յայտնի գեղանկարիչ Կարէն Համբարեանը, ղրկանադէտ Գրիգոր Գուրյամճեանը, ականաւոր կինոռեմադրիչ Արման Մանարեանը, իմաստասէր Վալերի Միրզոյեանը, պատմաբան Արեքսան Յակոբեանը, իրաւապաշտպան Աւետիք Իշխանեանը, տոքթ. փրոֆ. Սուրէն Դանիէլեանը եւ ուրիշներ։ Ժողովը արձանագրելով որ խնդիրը աւելի շատ քաղաքական է, քան լեզուական, անհրաժեշտ համարեց հիմնել կազմակերպութիւն, որի նպատակը պիտի լինի մեսրոպեան ուղղագրութիւնը վերականգնելն ու գործածելը։ Առաջարկուեցին մեսրոպեան ուղղագրութիւնը վերականգնելու եւ կիրառելու կենսական անհրաժեշտութիւնը հանրակրթութեանն ու իշխանութիւններին բացատրելու նպատակով անհրաժեշտ քայլերու դիմել։ Այսպէս՝

ա) Նորահիմն կազմակերպութիւնը անուանել՝ "Մեսրոպեան ուղղագրութիւնը վերականգնողների Միութիւն"։

բ) Զանքեր գործադրել, որպէսզի կազմակերպութեան անդամների բոլոր կարգի յօդուածներն ու դիքերը ՀՀ-ում տպագրուեն մեսրոպեան ուղղագրութեամբ։

գ) Կազմակերպութեան անդամների կողմից պետական տեսեններին, պաշտօնեաներին ու այլ կազմակերպութիւններին յղելի բոլոր նամակները չարադրել մեսրոպեան ուղղագրութեամբ։

դ) Միութեան մասնակիցները պարտաւոր են իրենց բոլոր ընկերներին, ծանօթներին, բարեկամներին, ազգականներին ու մտերիմներին՝ ի Հայաստան և ի Սփիւռս, յորդորել միանալու՝ չարժմանը եւ ամէնուր հիմնել կառոյցի մասնաճիւղեր՝ ՀՀ տարբեր քաղաքներում, մարզերում, ուսումնական հաստատութիւններում, վարժարաններում, երիտասարդական կազմակերպութիւններում, ինչպէս նաեւ Սփիւռքի գաղութներում։

Ժողովը ընտրեց Միութեան նախագահ, տոքթ. փրոֆ. Զանի Միրզաբէկեանին, փոխնախագահ՝ Արման Մանարեանին, գործադիր քարտուղար՝ Աւետիք Իշխանեանին, գանձապահ՝ Արեքսան Յակոբեանին, կազմակերպական քարտուղար՝ Ռաֆայէլ Համբարձումեանին։

Ժողովը որոշեց Միութեան հիմնադրութեան առթիւ հրատարակել յուշամատեան։

Ժողովը որոշեց Միութեան հիմնադրութեան առթիւ հրատարակել յուշամատեան։

մակերպութիւններում, նաեւ Սփիւռքում ունենալ պաշտօնական ներկայացուցիչներ,

ե) Հասարակական կարծիք ձեւաւորելու համար ստեղծել կազմակերպութեան համակարգչային շաբաթաթերթը,

զ) ՀՀ Ազգային ժողովին առաջարկութիւն ներկայացնել չեղեալ յայտարարելու մեսրոպեան ուղղագրութեան օգտագործումը արգիլող Խորհրդային Հայաստանի կառավարութեան 1922 թ. ապօրինի որոշումը (դեկրետը)։

է) ՀՀ Իշխանութիւններից պահանջել ՀՀ բոլոր ղարոցներում եւ բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւններում ամբողջական հայերէն լեզուն եւ գրականութիւնը դարձնել պարտադիր դասաւանդելի առարկայ եւ աշակերտներին տովորեցնել մեր այբուբենի մաշտոցեան տառանունները՝ այբ, բեն, գիմ, դա, եչ, զա, է, ըթ, թո եւլն., ինչպէս եղել է մինչեւ 1922։

ը) ՀՀ Ազգային ժողովին թելադրել ընդունելու Հայոց գրանշանների հաւաքածոյի օրէնքը, որը պատրաստ է մօտ 10 տարի։

թ) ՀՀ իշխանութիւնների օժանդակութեամբ հեռուստատեսային եւ ձայնասփիւռային ծրագրերում հաստատել հեռաուսուցում-ռադիօժամեր՝ մեսրոպեան ուղղագրութիւնը քնակչութեանն ու իշխանութիւններին ներկայացնելու եւ սովորեցնելու համար։

ժ) ՀՀ իշխանութիւններից պահանջել մեսրոպեան ուղղագրութեան վերականգնումը դարձնել պետութեան մշակութային քաղաքականութեան հիմնահարցը։

ժա) Իշխանութիւններից պահանջել ՀՀ Ազգային հեռուստատեսութիւնում հիմնել օրուայ լուրերի ամփոփ հաղորդում՝ արեւմտահայերէնով, անուններն ու հանգամանքները մեսրոպեան ուղղագրութեամբ գրուած։

ժբ) Հրատարակել մեսրոպեան ուղղագրութիւնը ներկայացնող եւ ուսուցանող դասագրքեր ու հանրամատչելի գրքոյկներ։

ժգ) Հայաստանեայց Եկեղեցու չորս աթոռներին (Մ. Էջմիածին, Անթիլիաս, Երուսաղէմ եւ Կ. Պոլիս) խնդրել հովանաւորել եւ աջակցել մեր կազմակերպութեանը, որ անվերապահօրէն ընդունում է սոյն չորս կրօնական կեդրոնների Առաջնորդների, ինչպէս նաեւ 40 սփիւռքահայ մտաւորականների ստորագրութեամբ Փարիզի "Ցառաջ" օրաթերթում 18 – 19 Մայիս 2002 թուականին լոյս տեսած պահանջագիրը՝ մեսրոպեան ուղղագրութեան վերականգնումին մասին։

ժդ) Սփիւռքահայ բարերարներին ու նպաստամատոյց կառոյցներին յորդորել՝ ՀՀ Իշխանութիւններին ու առանձին հիւանդանոցների մատուցելիք օգնութիւնների դիմաց նրանցից պահանջել օժանդակութիւն՝ մեսրոպեան ուղղագրութիւնը վերականգնելու քայլերին ու գործողութիւններին։

ժե) Հիմնել մեսրոպեան ուղղագրութիւնը վերականգնելու համահայկական հիմնադրամ։

Սոյն ծրագիրն ընդունելուց յետոյ խորհրդաժողովն անցաւ Մեսրոպեան ուղղագրութիւնը վերականգնողների Միութեան Խորհրդի կազմութեան։

Ընտրուեցին հետեւեալ անձինք (այբենական կարգով)։ –

1 – Հենրիկ Բախչինեան – Երեւանի Եղիշէ Չարենց գրականութեան ու արուեստի թանգարանի տնօրէն, բանասիրութեան տոքթ., փրոֆ.,

2 – Հիլտա Գալֆայեան-Փանոսեան – Սորպոնի համալսարանի տոքթ., Լեզուի Պաշտպանութեան "Մաշտոց" Միութեան նախագահ,

3 – Գրիգոր Գուրզադեան – Աստղաֆիզիկոս, ՀՀ ԳԱ ակադեմիայի անդամ,

4 – Սուրէն Դանիէլեան – Բանասիրութեան տոքթ., փրոֆ., Մաշտոց Ա. Բովեան Մանկավարժական համալսարանի դասախօս,

5 – Յովհաննէս Զաքարեան – Լեզուաբան, դիտութիւնների թեկնածու,

6 – Աւետիք Իշխանեան – Մարդու իրաւունքների պաշտպան մարմնի Հայաստանի նախագահ,

7 – Ռաֆայէլ Համբարձումեան – ՀՀ ԳԱ ակադեմիայի աշխատակից, պատմաբան, ազգային ու հասարակական գործիչ,

8 – Ռուբէն Ղազարեան – Բանասիրութեան տոքթ., փրոֆ., գրաբարագէտ, Պետհամալսարանի դասախօս,

9 – Արշակ Մադոյեան – Բանասիրութեան տոքթ., փրոֆ., Պետհամալսարանի դասախօս,

10 – Յակոբ Մանասարեան – Հայաստանի կանաչների միութեան նախագահ, հանրային գործիչ,

11 – Արման Մանարեան – Ցայտնի կինոռեժիսոր եւ մշակութային գործիչ,

12 – Պարգեւ Արք. Մարտիրոսեան – Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցու Արցախի թեմի Առաջնորդ,

13 – Զանի Միրզաբէկեան – տոքթ., փրոֆ., Երեւանի ճարտարապետական համալսարանի դասախօս,

14 – Յակոբ Յակոբեան – Ցայտնի նկարիչ,

15 – Խորէն Պալեան – Գրաբարագէտ, Երեւանի Պետ. համալսարանի դասախօս, մշակութային գործիչ,

16 – Ներսէս Արք. Պոզապալեան – Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի հրատարակչական մարմնի տնօրէն,

17 – Կարէն Սմբատեան – Ցայտնի նկարիչ եւ հանրային գործիչ,

8 – Գէորգ Տէր Վարդանեան – Ձեռագրագէտ, Մաշտոցեան Մատենադարանի աշխատակից։

Ժողովը միաձայնութեամբ սոյն Միութեան Խորհրդի Նախագահ ընտրեց Ռաֆայէլ Համբարձումեանին։

Ժողովն ընտրեց նաեւ Միութեան Գործադիր Մարմինը, հետեւեալ անձերի մասնակցութեամբ. –

1 – Արամ Գորոյեան – Համակարգիչի մասնագէտ,

2 – Գրիգոր Գուլումճեան – Բանասէր, հանրային գործիչ,

3 – Հենրիկ Խաչատրեան – ՀՀ Հանրապետարանի աշխատակից, բանասէր,

4 – Լեւոն Խեչոյեան – Արձակագիր, ՀՀ Գրողների միութեան անդամ,

5 – Թոմ Սամուէլեան – Իրաւագէտ,

6 – Եուրա Վարդանեան – Գործարար,

7 – Լուսինէ Մնացականեան – Լրագրող։

Խորհրդի ոչ լրիւ կազմով այս նիստը, առաջնորդուելով Ժողովի ընդունած որոշումով, նշանակեց նաեւ Միութեան Ներկայացուցիչներ Սփիւռքում։ Այսպէս՝ Ֆրանսայի ներկայացուցիչ ընտրուեցաւ Հիլտա Գալֆայեան-Փանոսեանը, ԱՄՆ-ի ներկայացուցիչներ՝ Արտաւազդ Աւագեանն ու յայտնի լրագրող Արխ Սեւակը, Գանատայում՝ Անդրանիկ Պետրոսեանը, Գերմանիայում՝ Ժիրայր Քոչարեանը, Պոլսում՝ յայտնի գրող եւ Մարմարա օրաթերթի խմբագրապետ Ռոպէր Հատտէճեանը։

ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՈՂՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ԱՄՆ ԹՈՒՐՔԻԱ ԿԸ ՆԵՐԽՈՒԺԵՆ «ՍԵՒՐ»Ի ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԵԱՄԲ

Միջազգային շրջանակներու ուշադրութիւնը գրաւելու չափ մեծ սպառում ունեցած է գիտա-երեւակայական թրքերէն հատոր մը որուն խորագիրն է "Մեռաղեայ մրրիկը"։ Նախ համացանցի վրայ լոյս տեսած է, յետոյ 2004 Դեկտեմբերին հրատարակուած եւ այդ թուականէն ի վեր 400 հազար օրինակ վաճառուած։ Գործը ունի երկու հեղինակ. Օ. Ուչարը եւ Պ. Թուրնան. առաջինը գիտա-երեւակայական հատորներու հեղինակ է, միւսը՝ լրագրող։

Իրենց նիւթն է պատերազմի պատմութիւն մը, ուր տեղ գտած են զանազանութիւնը, հայրենասիրութիւնը եւ թշնամիին հետ գործակցութիւնը։ Կան բարիները եւ չարեր։ Այս ընթացիկներուն քով կայ նըշաղ սովորականը որ որպէս չար ներկայացուած ԱՄՆ-ն են։ Թուրքերը անյոյս պայքար կը մղեն չարին կայսրութեան՝ ԱՄՆ-ու մէկ ներխուժումը եւս մղելու համար, 2007ին։ Այդ ներխուժումը տեղի կ'ունենայ թուրքեւիրաքեան սահմանին, կը ղեկավարէ Անգարան։ Ամերիկացիները "Սեւրի գործողութիւն" մկրտած են ներխուժումը որ տեղի կ'ունենայ նախագահ Պուշի վերին ու անմիջական հսկողութեան տակ։

Նման ներխուժումի մը ակնարկ պատճառները Թուրքիոյ ուրանիումի, Թորիումի, պորի հարուստ հանքերուն տիրանալու հեռանկարն է. բայց գոյզ հեղինակները իրենց հերոսներուն բերնով կը բացատրեն նաեւ թէ կայծակնային չարձակումով մը նուաճելով Անատոլուն, Ամերիկացիները զարն կը ներկայացնեն որպէս բարբարոս Թուրքերէն խլուած քրիստոնէական հողակտոր, հերոսները ըլլալով յապաղած խաչակրութեան մը։

Հասկնալի է որ Ուչար եւ Թուրնա խորհած են չհարկել երկրին մէջ օրէ օր մեծցող հակամերիկեան զգացումները. հատորին յաջողութիւնն ալ այդ նոյն ազդակով կը բացատրուի։ Ինչպէս դիտել կը տրուի, Թուրքերու 31%ը կարելի կը նըկատէ ամերիկեան զինուորական միջամըտութիւն մը։

Միւս կողմէ որոշ զարմանքի մըն ալ աղբիւր է "Մեռաղեայ մրրիկ"ին յաջողութիւնը. ի վերջոյ, ԱՄՆ 2001ին կարեւոր օժանդակութիւն յատկացուցին Թուրքիոյ, որպէսզի յաղթահարէ անտեսական ծանրագոյն տագնապ մը։ Նաեւ զօրակից են անոր Եւրոպայի անդամակցութեան։

Դժուար չէ հետեւցնել թէ ԱՄՆ – Թուրքիա յարաբերութիւններուն մէջ վերջին շրջանին ամէնէն ծանր կշռողը եղած է Իրաքի պատերազմը որուն Անգարա հակառակեցաւ. ու Թուրք հանրային կարծիքը հազուադէպ միաձայնութեամբ ինք եւս պատերազմին դէմ դիրք գրաւեց։

"Մեռաղեայ մրրիկը" ունի երկու հատ երկրորդ հատոր ալ. առաջինը միանաբար գրելէ ետք, երկու հեղինակները անջատ – անջատ երկրորդ հատորներ գրի առած են, նոյն պատմութեան։ Երկուքն ալ գրեթէ միաժամանակ լոյս տեսած են։ Երեւոյթը առեւտրական հաշիւներէ զատ, կը բացատրուի նաեւ երկու հեղինակներուն զաղափարական տարբերութեամբ։ Ուչար համոզուած է որ Թուրքիա կրնայ չարունակել դաշնակից մնալ ԱՄՆ-ու, մինչ իր գրչեղբայրը կը նախընտրէ որ ան աւելի մերձենայ Արեւելքին։

ՔԱՂՀԱՆ

ԱՆԻՄԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ՏԷՐ ՁՕՐԵՆ ՀԱԼԷՊ

Պահ մը գէնքերը կը լռեն ու մարտահրաւէրը կոչերը կ'ուղղուին աւազակներու եւ Ապտուլլահի եւ Իպրահիմի միջեւ։

– Թալլի հոն ճայ, կը պոռան աւազակները (եկէք պատերազմինք)։

– Դուք հոս եկէք կը պատասխանէ Ապտուլլահ, եթէ կը համարձակիք։

Ուղտապանն ալ իր կարգին հայհոյներ կը տեղայ աւազակներուն, կը սպառնայ հրացանը մէջտեղ հանել։ Թէեւ խեղճը ո՛ եւ է գէնք չունի։

Գէնքերը կը վերսկսին կրակ ընել եւ միեւնոյն տեղ երկու կողմէն կը չարունակեն իրարու ասպարէզ կարդալ։

Վերջապէս աւազակները կամաց կամաց կը նահանջեն։

Արդեօք վերջնականապէս հեռացա՞ծ են թէ դարձ են օգնական ուժ բերելու։ Այս վերջին ենթադրութիւնը աւելի հաւանական կը թուի մեզի։ Ուղտապան եւ Ապտուլլահ էլ Տէլամի կ'որոշեն իսկոյն ճամբայ ելլել ու խոյս տալ այս վտանգաւոր վայրէն։ Ափսոսայ կը բեռնաւորենք ուղտերը եւ ճամբայ կ'ելլենք։ Աւազակները, որոնք կ'երեւայ որ, պահուած, մեզ կը լրտեսէին, կը վերսկսին իրենց չարձակումը, այս անգամ բլուրին բարձունքէն քարեր տեղալով վրանիս։

Ճամբայ կ'իյնանք գրեթէ վազելով։ Կիրճէ մը անցնելէ ետքը, կը հասնինք բաց դաշտ մը։ Վտանգը անցուցած ենք։ Կը հաւաքուինք տեսնելու համար որ պակաս մարդ կա՞յ մէջերնիս։ Ուղտերը կը համրեն, ճիշդ եօթը հատ են։

– Իշը ո՞ւր է, կը հարցնէ Իպրահիմ։

Շուրջերնիս կը նայինք. էշ չկայ։

Իրար կը հարցուփորձեն, ոչ ոք ուշադրութիւն դարձուցած է իշուն։

– Էշս հո՛ն մնաց, կ'ըսէ ուղտապանը, պէտք է երթամ բերեմ։

Էշուն կորուստը մեզ ալ կը չահագրդռէ որովհետեւ մեր կարագ իւղը, չաքարը, խահուէն եւ ուրիշ ուտելիքներ բեռցած ենք վրան։

Իպրահիմ կը մեկնի Ապտուլլահին հետ եւ մենք կը սպասենք իրեն վերադարձին։

Ժամէ մը կու գան առանց էշը գտնելու, հաւանօրէն աւազակներ գողցած են զայն։

Կը լուսնայ եւ մենք Թիխնէի մօտերն ենք ուր ոստիկանական կայան մը կայ։

Գիշերուան պէպքերը խորապէս ազդած են ամէնուս վրայ։ Մօրեղբայրս, մանաւանդ, բոլորովին բարոյալքուած է։ Մէքայէլն ալ կ'ազդուի իրմէ։

– Այս ճամբորդութիւնը գլուխ պիտի չկրնանք հանել, կը վճռէ մօրեղբայրս, լաւագոյն է որ երթանք անձնատուր ըլլանք, թիւնէի ոստիկաններուն։ Աւելի լաւ է որ բանտին մէջ մեռնինք, քան թէ լեռներուն գլուխը…։

Միքայէլ համամիտ ըլլալ կը թուէր իրեն։

Ես կ'ընդդիմանամ, կ'ըսեմ որ ճամբանիս պէտք է որ չարունակենք ինչ որ ալ ըլլայ։

Տիրուհի նոյնը կ'ըսէ.

– Եթէ դուք անձնատուր ըլլաք, մենք մեր ճամբան պիտի չարունակենք, կ'ըսենք։

Օդը կը պայծառանայ, արեւը կը ծագի եւ մթնոլորտային այս փոփոխութիւնը կարծես կ'ազդէ այդ վեհերոտներուն եւ յուսահատներուն վրայ ու կ'որոշենք առաջ երթալ։

Նոյն գիշեր Թիխնէի ոստիկանական կայանին առջեւէն կ'անցնինք, որովհետեւ ուրիշ ճամբայ չկայ, ամենամեծ զգուշութեամբ եւ ահուդողով եւ կը չարունակենք մեր ուղեւորութիւնը մինչեւ յաջորդ կէսօրը եւ կը հասնինք լեռի ջուրի ակունք մը։ Եփրատը հեռու է մենէ եւ ըստիպուած ենք գտած ջուրերնիս խմելու եւ այդ լեռի ջուրը կուշտ ու կուռ կը խըմենք։

Կէս գիշերին կրկին կը ճամբորդենք եւ առտուն կը հասնինք Եփրատ գետին կողմերը լեռներով շրջապատուած վայր մը։ Անձրեւը դարձեալ կը սկսի սաստկօրէն եւ հազիւ հազ կը գտնենք քարայր մը որ մեզի ղրախտ կը թուի։ Հո՛ կը տեղաւորենք մեր գոյքերը եւ մենք ալ կ'ապաստանինք անոր կամարներուն ներքեւ։ Քարայրը բաւական ընդարձակ է եւ կրնայ պարունակել 70–80 մարդ։

Պէտվիններ կու գան այցելութեան, կ'ուտեն կը խմեն։ Այս անգամ մենք մեզի կը ներկայացնենք իբրեւ զրաաթ միւֆէթիչի, կառավարական պաշտօնեայ, ես չավուշ մըն եմ որ կ'ընկերանամ պաշտօնեաներուն։

Հրացանակիր Արաբ մը կու գայ Ապտուլլահ էլ Սէլամի հետ տեսնուելու։

Գողերու խնդիրն ի վեր Ապտուլլահ գոյնը կը փոխէ, դժգոհ է, կը տրտնջայ եւ նոյնիսկ կը սպառնայ մօրեղբօրս. միւս կողմէ կ'առաջարկէ Միքայէլին որ պատուի միւսներէն ու իրեն հետ ճամբան չարունակէ լքելով խումբը։ Միքայէլ բացարձակապէս կը մերժէ։ Այս անգամ Ապտուլլահ կը սպառնայ մեզ մատնել, վերջապէս Միքայէլ 5 եւ մօրեղբայրս երեք դեղին ոսկի կը վճարեն իրեն եւ մեր "պահապան"ը իր զուարթութիւնը վերստին կը գտնէ։ Գիշերը քարայրին մէջ կ'անցընենք, յաջորդ օրը օդը միշտ ամպամած է եւ մերթ ընդ մերթ կ'անձրեւէ, այնպէս որ կարելի չէ ճամբանիս չարունակել։ Իրիկուան դէմ երբ երկինքը կը պայծառանայ, ճամբայ կ'ելլենք եւ կը մօտենանք Մատէն կոչուած ոստիկանական կայանին։

Ապտուլլահ էլ Սէլամի մենէ կը բաժնուի եւ ժամ մը յետոյ կը վերադառնայ երեք ոստիկաններով։

(Շար. 122)

ԺԸՆԵՒ.–

Այրի Տիկին Ժան Ալթարեան,
Տիկին Թամարա Ալթարեան՝ աղջիկը,
Պ. Ժան–Լուի Օպէր՝ փեսան,
Արսէն՝ իրենց զաւակը,
Տէր եւ Տիկին Փասքալ եւ Մարի Ժիար եւ զաւակները՝ Սիմոն եւ Տելֆին:
Տիկին Ֆնար Գէորգեան եւ զաւակը Սէբա:
Տէր եւ Տիկին Ստեփան եւ Թերեզ Ալթարեան եւ զաւակները՝ Անդրէ եւ Սթեֆանիա,
ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաներն ու բարեկամները Զուիցերիա, Ֆրանսա, Հայաստան, Յունաստան, Միացեալ Նահանգներ, Արժանթին եւ Լիբանան, խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն, հօր, մեծ հօր, եղբօր, մօրեղբօր, հօրեղբօր, աղգականին եւ բարեկամին՝

ՎԱՐՈՒԺԱՆ ԱԼԹԱՐԵԱՆ-Ի

մահը որ պատահեցաւ Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 9ին, 75 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ժընեւի Սուրբ Յակոբ եկեղեցին, Շաբաթ, Սեպտեմբեր 14, ժամը 13·30ին:

Ս· ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՑԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

ԼՈՑՍ ԵՒ ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՋԱՏՈՒԹԻՒՆ

ԳՐԱԿԱՆ – ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹՆԵՐՈՒ ՇԱՐՔ

Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 15,
ժամը 20·30ին

Ս· ՍԱՀԱԿ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՊԱՐԹԵՒ ԵՒ Ս· ՄԵՍՐՈՊ ՎՐԴ· ՄԱՇՏՈՑ
Հայ Գիրերու գիւտն ու հայերէնի խորհուրդը

կը ներկայացնէ՝
ԿԱՐԻՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

10bis rue Thouin, Paris 5e
Métro: Cardinal Lemoine/Monge

Մուտքը ազատ է

ՄԱՍԻՍ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆԻ ՇՐՋԱՊՏՈՒՅՏԸ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Համազգային Հայ Կրթական եւ Մշակութային Միութեան Կեդրոնական Վարչութեան հովանաւորութեամբ եւ Համազգայինի Հայաստանի եւ Լիբանանի գոյգ գրասենեակներու կազմակերպութեամբ, արդէն իսկ ընթացքի մէջ է ծաղրանկարիչ Մասիս Արարատեանի Հայաստան, Լիբանան, Կիպրոս եւ Սուրիա շրջապտոյտը:

Արարատեան իր շրջապտոյտի ընթացքին զանազան ելոյթներով հանրութեան պիտի ներկայացնէ իր արուեստը՝ ծաղրանկարչութիւնը:

Ան շրջանի մը համար եղած է "Ազդակ" օրաթերթի ամէնօրեայ ծաղրանկարիչը, իսկ 1977էն մինչեւ օրս աշխատակիցն է Լոս Անճըլըսի "Ասպարէզ" օրաթերթին:

Հետեւեալ թուականներուն տեղի պիտի ունենան արուեստագէտին ձեռնարկները.–

ԵՐԵՒԱՆ՝
Սեպտեմբեր 13, հանդիպում Հայաստանի Գրողներու միութեան մէջ,
Սեպտեմբեր 14, հանդիպում Երեւանի Պետական Համալսարանի Ժուռնալիստիկայի բաժանմունքի ուսանողներուն հետ,
Սեպտեմբեր 15, հաղիպում "Ոզնի"ի խմբագրութեան հետ,
Սեպտեմբեր 20, հանդիպում Գեղարուեստի ակադեմիայի մէջ,
Սեպտեմբեր 21, հանդիպում Հայաստանի Նկարիչներու միութեան մէջ,
Սեպտեմբեր 23–28, ցուցահանդէս Համազգայինի Հայաստանի գրասենեակին մէջ:
Այս ընթացքին տեղի կ'ունենան զանազան հարցազրոյցներ լրագրողներու եւ հեռատեսիլներու հետ:

Հրապարակային ձեռնարկներ Միջին Արեւելքի մէջ՝
ՊԻՔՐՈՒԹ՝ Հոկտեմբեր 7
ՆԻԿՈՍԻԱ՝ Հոկտեմբեր 8
ՀԱԼԷՊ՝ Հոկտեմբեր 11:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ
ԳՐԱՍԵՆԵԱԿՆԵՐ

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Իսի–լէ–Մուլինոյի "Տիրտուհի Սէրէնկիվեան" մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Պարզեւ եւ Վերժին Սայրինին, իրենց զաւակներուն, թոռներուն, Սայրին եւ Էսէնճի ընտանիքներուն եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն, իրենց եղբօրորդիին եւ ազգականին՝ Տիգրան Էսէնճիի վաղահաս մահուան առթիւ:

Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville

LA MCA FAIT SA 28ème RENTREE
REPRISE DES ACTIVITES PERMANENTES
Mercredi 21 septembre

Inscriptions :
les 10, 14 et 17 septembre
de 14h30 à 17h30

Entre tradition et création

- Langue arménienne (14 niveaux)
  Eveil au langage, cours enfants, adolescents et adultes
  Cours classes collège — Préparation au Bac.
- Civilisation (3 niveaux)
  Eveil à l'identité et à la culture arménienne.
- Musique
  Eveil musical, Piano, Violon, Solfège
  Guitare (cours et musique d'ensemble)
- Danse arménienne (9 niveaux)
  Folklorique, traditionnel ,académique, classique
- Arts plastiques (4 niveaux)
  Dessin — peinture
- Anglais
  Soutien niveaux CM1/CM2 — 6e—5e
- Echecs (sous réserve)
- Diffusion livres — Emissions radio — Foyer.

Pour tous renseignements :
tél : 01 43 76 55 89
contact@mca-alfortville.fr

Salon du livre arménien ARMEN'LIVRES
Alfortville, les 16, 17 et 18 décembre

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville

CHAVILLE

Journée Nationale du Patrimoine

L'Association Cultuelle de l'Eglise arménienne de Chaville participe cette année à la journée nationale du patrimoine par une exposition :

«PATRIMOINE ARMENIEN D'ILE-DE-FRANCE»

qui se déroulera
le dimanche 18 septembre de 10h à 18h
dans la salle «Balabanian» de l'Eglise arménienne; 6 rue Père Komitas 92370 CHAVILLE.

Pèlerinage annuel de St Grégoire à Tallard

sous l'égide
de l'Eglise Apostolique Arménienne du Midi de la France

Avec le concours
de l'**Association Cultuelle des Arméniens de Gap et des Hautes Alpes**

Dimanche 18 septembre
à 10 heures 30

La messe sera célébrée
par le **Rév. Père Garnik KARAPETYAN**
Curé de la Paroisse Apostolique Arménienne
Sts Thadée et Barthélémy
de St Antoine — Marseille

avec la participation de la Chorale
de l'église sous la direction
de **Yérétskine Anahit KARAPETYAN**

Renseignements et réservations :
— **Cathédrale Apostolique Arménienne**
Tél. : 04. 91. 77. 24. 70
— **Association Cultuelle des Arméniens**
de Gap : Tél. : 04. 92. 51. 71. 80 / 04. 92. 51. 00. 87

Inscription S.V.P. avant le 10 septembre
Participation aux frais :
Aller — Retour seul : 25 euros
Aller — retour avec repas : 45 euros.

(Շար· Ա· էջէն)

պիւս անապատելի դէմ ընդունելութեան մը դէմ յանդիման գտնուեցաւ ինչ որ պատճառ եղաւ որ բուռն կերպով ջղայնանայ Մարի–Ժորժ Պլեֆէ: Այս վերջինն նպատակն էր համախմբել ձախ "Ոչ"երը (Մայիս 29ի հանրաքուէ) որոնց կարգին ընկերվարականներ, ծայրայեղ ձախեր եւ այլն: Ֆապիւսի վրայ յարձակումը բիրտ եղաւ, հաւկիթ նետեցին, գարեջուրի գաւաթ, նոյնիսկ թքած են երեսին: Մարի-Ժորժ Պլեֆէ յայտարարած է որ Իւմանիթէի գաշտահանդէսը վիճարկումի վայր մըն է եւ ազատականութեան ընդդիմադիր մեծամասնութիւնը կ'ուզէ որ ամբողջ ձախը արտայայտուի: Անտեսելով "կեղծաւոր", "ստախօս" որակումները, Ֆապիւս փորձեց ներկայանալ որպէս փորձառութեան մարդ մը, որ չատ լաւ տեսած է եւ յայտնեց թէ ծրագիրներ կան եւ մեծ յոյս մը ապագային համար:

ԳԱԶԱՑԻ գօտիէն, Սեպտ· 12ի առաւօտուն հեռացաւ իսրայէլացի վերջին զինուորը, վերջ տալով 38 տարիներու գրաւման: Իսրայէլ, նախորդ օրը, պաշտօնապէս յայտարարեց այդ գրաւման վախճանը: Պաղեստինեան իշխանութեան կը մնայ քանդել ինչ որ կը մնայ, գլխաւորաբար սինակոգները: Այս վերջիններուն մնալը կրնայ նոր գրգռութեան պատճառ ըլլալ եւ այդ պատճառաւ Պաղեստինցիք ուզած էին որ Իսրայէլացիները քանդեն, մեկնելէ առաջ:

ՃԱՓՈՆԻ ազատական նախարարապետը՝ Ֆուազումի փայլուն յաղթանակ մը տարաւ երեսփոխանական ընտրութիւններուն: Ժողովուրդը վաւերացուց իր ծրագիրը, որու գլխաւոր կէտն էր թղթատարին սեփականաշնորհումը:

ՊԵԼՖԱՍԹի մէջ բուռն բախումներ տեղի ունեցած են Սեպտ· 10ին 11ի գիշերը եւ Սեպտեմբեր 11ին ալ որպէս պատասխանատու ամբաստանուեցաւ Օրանժի բողոքական մխիթարութիւնը: Վէրաւորներ ալ եղած են, որոնց կարգին տասնեակ մը ոստիկաններ, որոնց չորսը չատ ծանր վիճակի մէջ են: Ամէն տարի, բողոքականները կ'ոգեկոչեն բողոքական թափառուր կիլօմ տ'Օրանժի յաղթանակը կաթողիկէ Ժագ Բ. Թագաւորին վրայ, 1690ին:

ԻՐԱՔԻ Պաշտպանութեան նախարարը ազդարարած է Սուրիոյ որ վերջ տայ "Իրաքի քանդումը արտածելու", չնչտելով թէ Սուրիա Իրաք մտնող ահաբեկիչներու մուտքի գլխաւոր դուռն է: 6000 իրաքցի զինուորներ, որոնց նեցուկ եղած են 4000 ամերիկացի զինուորներ կը ջանան տեղահանել Թել Աֆարի ապստամբները, որոնք սուրիական սահմանէն 60 քմ· են:

2007ի ՓՐԱՆՍԱՑԻ նախագահութեան թեկնածու է Ֆիլիփ տը Վիլիէ, որ այս պաշտօնական յայտարարութիւնը կատարեց Սեպտ· 11ին, Կրաօի ամրան իր համալսարանի աւարտին: Կ'ուզէ "ժողովրդական հայրենասիրութեան" թեկնածուն ըլլալ: Վճռած է պայքարիլ Ֆրանսայի իսլամականացման դէմ:

ASSOCIATION SAINTE CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

ATTENTION !
DIMANCHE 18 SEPTEMBRE

GRANDE FÊTE CHAMPÊTRE

DE LA REGION PARISIENNE
animée par l'**Orchestre SPITAK**
qui se déroulera, cette année, à

CHAMPEAUX (77)

Pour aller à CHAMPEAUX (65 km. de Paris), prendre l'autoroute A4 de la Porte de Bercy. Sortir sur la N104 et prendre l'A5b, direction Troyes. Continuer toujours en cette direction (Troyes) jusqu'au péage de Montereau (A5). Sur l'Autoroute A5, prendre la première sortie, St Germain Laxis (péage 1 Euro 30). A la sortie du péage, prendre la direction de Meaux (N36). Tout de suite après, prendre la première rue à droite (D57) Direction Fouju-Champeaux. Arrivés au Centre de Champeaux, prendre tout de suite la première rue à droite. La Collégiale se trouve en face de la Mairie.

En plein air, dans le jardin attenant à la grange,
ou, en cas de pluie, dans la grange,
près de la Collégiale St Martin du 12ème siècle.
(Toutes les commodités sont assurées).

PROGRAMME :

Divine Liturgie à la Collégiale, à 12 heures;
Repas à partir de 13 heures 30;
Musique par l'Orchestre SPITAK
Jeux pour les enfants
Tirage des deux TOMBOLAS (enfants et adultes).

Participation aux frais de la journée : ADULTES 20 Euros
ENFANTS 12 Euros

Réservation par tél. : 01 44 59 23 50 (Paroisse de Paris)
01 40 51 11 90 (Centre Culturel)

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 14
MERCREDI
14 SEPTEMBRE
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

81ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21·278

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

81e ANNEE — N° 21·278

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՆԱԽԱՊԱՏՄԱՆ՝ ԿԻՊՐՈՍԻ ՃԱՆԱՉՈՒՄԸ

Եւրոպական Միութեան բրիտանական նախագահութիւնը եւ Ֆրանսա համաձայնած են որ Թուրքիայէն պահանջէ կիպրոսի ճանաչումը, որպէս նախապայման որեւէ անդամակցութեան։

Ծանօթ է որ այս հարցը բուռն վիճաբանութիւններու նիւթ եղած էր զանազան հանդիպումներու ընթացքին, Յուլիս 29էն ի վեր, երբ Թուրքիա մաքսային ընդլայնումի համաձայնագիրը ստորագրած առեն, յաւելուած մը կցած էր, ուր կը յայտնէր թէ որեւէ ձեւով չի նշանակեր որ կը ճանչնայ Կիպրոսը։ Հարցը կրկին ծեծուած էր Սեպտ. 1ին եւ 2ին Նիւիորք եւ այն առեն Անգլիացիք (բուռն կողմնակից անդամակցութեան) առաջարկած էին յայտարարութիւն մը որ կը հրաւիրէ Թուրքիան "քնականոնացնելու" իր յարաբերութիւնները Կիպրոսի հետ, ցաւ յայտնելով Յուլիս 29ի մերժումին համար։ Այդ առաջարկն իսկ որ "անընդունելի" էր Թուրքիոյ համար, մերժուած էր կարգ մը անդամներու կողմէ (Ֆրանսա, Աւստրիա, Հոլանտա, Ղւխաւորաբար), որոնք աւելի վճռական դիրքորոշում մը կը պահանջէին Եւրոպական Միութենէն։ Ներկայիս, Բրիտանացիներու եւ Ֆրանսացիներու համաձայնագիրը կ'ուզէ որ Թուրքիա բանակցութիւններէն անմիջապէս յետոյ եւ որպէս նախապայման որեւէ անդամակցութեան ճանչնայ Կիպրոսը։

Կը մնայ որ Սեպտ. 13ին, Կիպրոս չէր հակազդած այս նոր տարբերակին։ Ան, ինչպէս Յունաստան, անցեալին ամբաստանած էր բրիտանական նախագահութիւը որ չատ նպաստաւոր դիրք կը բռնէ Թուրքիոյ հանդէպ։

Ամէն պարագայի մէջ, բանակցութիւնները պիտի սկսին Հոկտ. 3ին, մինչ այդ ատեն, 25 Եւրոպացիները պէտք է համաձայնին "բանակցութիւններու չրջափոխին" մասին, որ կը ճշդէ խօսակցութեանց գործընթացը եւ գլխաւոր կէտերը։

Փ. ՏԷՎԷՃԵԱՆԻ ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՀԱՒԱՔՈՂԸ

Անթոնիի մէջ, Սեպտեմբեր 12ին տեղի կ'ունենար ընտրական հաւաքոյթ մը Փաթրիք Տէվէճեանի երեսփոխանական ընտրութեան ի նպաստ, որու ներկայ կ'ըլլար Նիքոլա Սարքոզի։ Այս վերջինը յապաղումով կը հասնէր եւ կ'արդարացընէր այդ յապաղումը յայտնելով թէ Հանրապետութեան նախագահի մօտ էր։ Կ'աւելցնէր թէ Շիրաք յանձնարարած է իրեն ըսել թէ զօրավիգ է իրեն, չեշտելով՝ "լաւ նաեւ որ այդ զօրակցութիւնը եթէ ես փոխանցեմ, ղէշ չըլլար"։ Սարքոզի նախորդ օրն ալ Անթոնի գացած էր "Պանիրի տօն"ին առթիւ, կրկին եկած էր ընտրական հաւաքոյթին։ Իր ժամանումին առաջ չեմք ներածականով մը արտայայտուած է Էմմանիւէլ Լըռուա – Լաֆիւրի, որ հին բարեկամ մըն է Տէվէճեանի։ Բուռն արտայայտութիւններ ունեցած է Թուրքիոյ անդամակցութեան դէմ եւ ցաւ յայտնած "Եւրոպայի քրիստոնեայ արմատներ"ու լքումին համար։

(Շար.ը Դ· էջ)

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ՄԱՀ
ՎԱՀԱՆ ԹԱՄԱՐԵԱՆԻ

48 տարեկանին մահացած է արձակադիր Վահան Թամարեանը, ինչպէս կը տեղեկացնէր Օգոստոս 24ի "Հայաստանի Հանրապետութիւն"ը։ Ծնած էր Ջաւախքի Ծալկա չրջանը։ 1987 – 1999 լոյս տեսած վիպակներու իր հատաքածոներով -"Հրաչքների օր", "Գոյութեան առեղծուածին մերձ", "Շրջադիծ", "Արիւնաբանութիւն"–, ուշադրութիւն գրաւելէ ետք, 2002ին Նոր Դար հրատարակչականը լոյս ընծայած է "Անաւարտ մահուան չարունակութիւնը"։ 1999ին արժանացած է "Ոսկէ եղէգ" պետական գրական մրցանակին։ Հայաստանի Գրողներու Միութեան հրատարակչութիւնը տարուան ընթացքին կը հրատարակէ "Արծաթափայլ հազարամնուկ" վէպը։

*
**

ՂՂԱ

«ՏԱԳՆԱՊՆԵՐՈՒ ԽՈՒՄԲ»ԻՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐԸ

"Տագնապներու միջազգային խումբ"ին փոխնախագահն ու Կովկասի բաժնի պատասխանատուն Բաքուի ու Երեւանի մէջ հանդիպումներ ունենալէ ետք Սեպտ. 12ին մամուլի ասուլիս մը տուած են Երեւանի մէջ։ Ամփոփելով ինչ ամսուան աշխատանքը, ըսած են թէ հայ եւ ադրբեջանցի եօթը փորձագէտներ Հայաստանի, Ղարաբաղի ու Ադրբեջանի մէջ հարիւրաւոր հարցազրոյցներ կատարած են, պատրաստելու համար "Դիտարկում հակամարտութեան վայրէն" եւ "Ձայներ բանակցութեան սեղանէն" խորագրուած զեկուցումներ. անոնց առաջինը կը հրապարակուէր Սեպտեմբեր 14ին, երկրորդը ամսուան վերջաւորութեան։ Առաջինին մէջ վերլուծումը կ'ըլլայ ներկայի կացութեան "Ղարաբաղի, դրաւեալ չրջաններուն եւ Ադրբեջանի մէջ"։

Փորձագէտները կարգաւորման իրենց մօտեցումին մէջ մեկնակէտ առած են այսօրուան վիճակը։

"Տագնապներու խումբ"ը ոչ կառավարական կազմակերպութիւն է, 1995ին հիմնուած։ Երկու պաշտօնատարները ըսած են թէ չիման մէջ են Մինսկի խումբին հետ։

Կարգաւորման իրենց առաջարկը որ ուրոշ չափով յայտնի դարձած է Սեպտ. 12ի ասուլիսին, կը նախատեսէ դրաւուած չրջաններէն հայկական ուժերու նահանջը, կարգավիճակի հարցը ձգելով յառաջիկայ 10–15 տարուան։

ԻՐԱՆ

ՀԱՅ ՊԱՏԱՆԻ ՄԸ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ

Թեհրանի "Ապարատ" մարզասանին մօտ երեք Պարսիկներ վէճի մը ընթացքին սպանած են Միւրօ Պեկիճանեանը։ Ոճրագործները ձերբակալուած են։ Պատահարին հետապնդումը կը կատարեն Իրանի Խորհրդարանի հայ երեսփոխան Գէորգ Վարդանեան, Թեհրանի Հայոց թեմական խորհուրդը եւ "Ապարատ" կազմակերպութիւնը։ Այս վերջինը պատանիին սպանութեան պատճառով չեղեալ յայտարարած է Սեպտ. 10ի Համահայկական խաղերը։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՑԵՏԱՄՆԱՑ ՆՈՐՕՐԵԱՑ ԲԱՐԵԿԵՆԴԱՆ ԵՒ «ԳՐԱԳԷՏ» ՁՈՒԿԻՆ ԳԼՈՒԽԸ

"Յառաջ"ի խմբագրութիւնը շուրջ ամիսէ մը ի վեր շնորհաւորութեան, մաղթանքներու գիրեր կը ստանայ թերթին հրատարակութեան 80ամեակին առթիւ։ Հաստատութեան մը, կազմակերպութեան մը կողմէ ղրկուածները լոյս տեսան ու կը տեսնեն պարբերաբար։ Ասոնց մաս կը կազմէր այն մէկը որ եկաւ երեւանէն, գիրերու աշխարհին մէջ ամէնէն ծանօթ հասցէէ մը։

Դժուար է հաւատալ, բայց անհուն օրէն տխուր էր տեսնել որ բոլո՛ր հասած-ներէն աւելի ուղղագրական սխալով ու թափթփածութեամբ գրուածը էր ան։ Ջնջել, կարկտանիներ դնել պէտք եղաւ շուրջ երկու տասնեակ տողերու գրութիւնը հրատարակելի վիճակի բերելու համար, "ուղղագրութիւն"ը ուղղելէ ետք... Խօսքը չի վերաբերիր արեւելեանականը դասականի վերածելուն որ անխուսափելի տարապարիակն է հայաստանեայ մամուլին հետ գործ ունեցող ամէն խմբագրի· այլ այն սխալներուն որոնց սգերթին մասնակցութեան մղուած էին *"Յառաջ"*ը, *"Սփիւռք"*ն ալ···

Ու այս "յետամնաց բարեկենդանը"՝ կազմակերպութեան *"նախագահութեան անունից"* նախագահին ստորագրութեամբ։

Արդարացում – չմեղանիմ· ինչո՛ւ չէ։ Միշտ կարելի է անփորձ – նորեկ – մորեկ խարտուղարուհիի մը վզին փաթթել մեղքը։ Բայց գիրերու աշխարհին ամէնէն ծանօթ ու իրրեւ թէ հանգամանաւոր – հեղինակաւոր միութեան խարտուղարութեան պահանջած հայերէնին ալ գիտցող չէ մնացած երեւանի մէջ։ Իսկ եթէ պատիկա է պարագան, ստորագրելէ առաջ գրուածը, կարդալ մը պարտադիր պայման չի՞ դառնար։

Ի՞նչ վերջակէտ դնել այս անհամ միջադէպին· Սփիւռքի թերթի մը բաժին հանուած արհամարհա՞նքը, թէ *"ուղղագրութեան վերադարձով ամբողջ ժողովուրդը անգրագէտ դարձնել"*ու խրտուիլակը։

Ընտրութիւնը ազատ է, "գրագէտ" ձուկին գլխուն նշումը՝ պարտադիր։

Թ. ԱՐՓԻ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 6-7ՈՎ ՑԻՇՈՒԱԾՆԵՐԸ

Սեպտ. 6–7ի Պոլսոյ պատահարները մեր յիանամեակին նշումը պատճառ եղած է որ Թուրք մամուլին մէջ մինչեւ այսօր լռութեան մատնուած ուրիչ պարագաներ ալ յիշուին։

Հետաքրքրական է "Սապահ"ի (Սեպտ. 9) մէջ Նազըը Կիւվէնի ստորագրած յօդուածը. ան 1955 Սեպտ. 6–7ին կատարուածը "Թրքացում"ի քաղաքականութեան վերջին օղակը կը նկատէ։ Նախորդներէն կը յիշէ քան դասակարգի զօրակոչը, Ունեւորութեան տուրքը։

1941 Մայիսին Պոլսոյ եւ Թրակիոյ 25 – 45 տարեկան ոչ մահմետական այրերը բոլորն ալ զինուորական ծառայութեան կը կանչուին։ Անոնց գէնք չի տրուիր. աշխատանքի կը ղրկուին օղակայաններու, ճամբաներու չինութեան։ Կը յայտնուէ Ունեւորութեան տուրքը որուն նպատակը եղած է չուկայէն հեռացնել ոչ մահմետական առեւտրականներու դասը։ "Ցոյն, հայ եւ հրեայ ծագումով առեւտրականներէ պահանջուած տուրքը ցոյն մակարդակի տէր իսլամներէ պահանջուածին երբեմն միչեւ հնգապատիկը, տասնապատիկն էր" գրած է Ն. Կիւվէն։

"Թրքացում"ի այդ քաղաքականութեան հիմերը կը դնուէին օսմանեան վերջին տարիներուն Իթթիհատի կիրարկած պետական քաղաքականութեան մէջ։ Նպատակն էր խօսակցական լեզուէն մինչեւ դպրոցներու մէջ ուսուցումէն պատմութիւնը, առեւտրական կեանքէն մինչեւ պետական պաշտօններու համար նկատի առնուելիք մարդիկը, ընկերային կեանքի բոլոր հատուածներուն մէջ Թրքական ցեղային ինքնութիւնն ու զայն իւրացնողները դերիչխան դիրքի հասցնել, առանց ամենափոքր դիջումին։

Հետաքրքրական է որ Սեպտ. 6–7ի դէպքերը տեղի ունեցան չրջանի մը որ Ի.Ինէօնիւի հակաժողովրդավար իշխանութեան յաջորդած Տէմոքրատ կուսակցութեան գործի գլուխ գալով փոքրամասնութիւններու համար նոր ժամանակներ կ'ենթադրուէին։ Արդէն թէ՛ 1946ի, թէ՛ 1950ի ընտրութիւններուն Ցոյները, Հայերը և Հրեաները կարեւոր տոկոսով այս վերջին կուսակցութեան քուէարկեցին։ Սակայն մասամբ արդիւնք էր Ունեւորութեան տուրքի վնասները հատուցանելու ընտրապայքարի անոր խոստումին, մասամբ ալ թեկնածուներու ցանկերուն վրայ առնուած ոչ մահմետական անձնաւորութիւններուն։ 1950ին Պոլիսէն երկու Ցոյն, մէկ Հայ՝ Անդրէ Վահրամ եւ մէկ Հրեայ ընտրուած էին։ 1954ին ալ կացութիւնը նոյնն էր։

Սեպտեմբեր 6–7ի դէպքերուն գլխաւոր հետեւանքը այն եղաւ որ փոքրամասնութիւններու, յատկապէս Ցոյներու, հանրապետութեան վրայ ունեցած հաւատքը լրջօրէն ցնցուեցաւ։ Ունեւորութեան տուրքէն ետք երկրորդ անգամ մը նոյն անոնք մտածեցին թէ երկրին մէջ անբաղձալի են եւ չունին ստացուածքի ու կեանքի ապահովութիւն։

Ցոյները մեծ համեմատութեամբ վերտարուեցան յունապաղեցիի, ատկէ նոր պատսպարուեցաւ դրամատիրական դասը Թրքացնելու ճգտող ճակատը. եւ վերջապէս կորսուեցաւ Պոլսոյ համակեցութեան մշակոյթը։

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԹԻՒ-14

Երեւան, Օգոստոս 5

Որքան օրերն ու տարիները անցնին, այնքան մէջս համոզում կը գոյանայ որ շատ հեռու եմ Հայաստանի ժողովուրդին հոգեկան հարստութեան զաղտնիքին թափանցելէ: Աստուած իմ, այս ի՛նչ ուժականութիւն եւ կեանք չտեմարանած է այս ժողովուրդը որ հակառակ առօրեայի ամենաղաժան պայմաններուն, հակառակ նիւթապաշտ, օտարացած ղեկավարներու դատապարտելի անտարբերութեան, հակառակ անհանգստաւէտ պայմաններուն, ձմեռը սառած հանդիսասրահներ, ամառն ալ չոլփացումի աստիճան տաք, որեւէ ներկայացում (մեծերու, մանուկներու, երաժշտասէրներու, թատերասէրներու, չարժապատկերի սիրահարներու, մարզական հանդիսումներու) տեղի կ'ունենայ ամբողջութեամբ լեցուն սրահներու մէջ: Դպրոցականներուն, մանուկներուն, անոնց մեծ եղբայրներուն եւ քոյրերուն, ծնողներուն կամ մեծ հայրերուն եւ մայրերուն հոգը չէ թէ այս կամ այն երեսփոխանը ի՛նչ կը ցնդաբանէ հեռատեսիլի վարձուած կայանէն, կամ թերթերը ի՛նչ կը գրեն Ղարաբաղի հիմնախնդրին կամ Սահմանադրութեան մասին: Այդ աւելորդ մարզանքը ձգած են վերի խաւերուն ուր առտուընէ իրիկուն զբաղած են իրարու դէմ պատուոյ դատ բանալով, այս կամ այն վիրաւորանքին համար, որոնցմէ ամէնէն գլխաւորը կ'ըլլայ միշտ իրենց ՊԱՐԿԵՇՏՈՒԹԻՒՆԸ... Ժողովուրդը թերթ չի կարդար, հեռատեսիլ չի դիտեր երբ անոնք կը խօսին. Մոսկովեան կայան կը բանայ «ազէչ» կամ երգ լսելու, զզուած է իր ներկայացուցիչներու ուռած դէմքերն ու մարմինները տեսնելէն. ամէն ճիգ կ'ընէ որ օրուան ներկայացումը, համերգը, օպերան, կամ Ֆիլմը չփախցնէ:

Ահա թէ ինչե՛ր կարելի էր տեսնել Յուլիսի վերջին շաբթուան ընթացքին Երեւանի սրահներուն մէջ:

Ց. Պարոնեան թատրոն - Աղասի Այվազեան. Իմպրովիզ 11 դրուագով (Զարթնցի ուղղիչ տունը):

Ց. Թումանեան տիկնիկային թատրոն (խամաճիկներու) - Ակամայ երաժիշտներ:

Մարիոնետներէ երաժշտութեան եւ պլաստիկայի թատրոն - Մկներէ ժողովը:

Ազուլիս խամաճիկներու թատրոն - Հենդէլն ու Գրետէլը:

Մոսկուա կինոթատրոն - Ա. Սրահ - Աշխարհներէ պատերազմը - Անորսալին:

Բ. Սրահ - Մատակապար - Մխթար եւ Մխսա Սմիթ: Սարդոստայն:

Նայիրի կինոթատրոն - Մեծ զահլիճ - Աւտոպուսով կալակտիկայի չուրջ:

Պաթման: Ոսկէ որոնողները:

Փոքր զահլիճ - Պարպին փերիներէ աշխարհում:

Ճաղատ դայեակը - Առաւել քան սէրը:

Երրորդ զահլիճ - 25րդ ժամը: Հրաշալի Ուիլլ Հանթինկը.

Ռոքի դպրոց: Ելակը սուպերմարկէտում:

Պարոնեան թատրոն - Ինձնից պրծում չկայ - Տարօրինակ Մխսա Սեւիչը: Շիրվանզադէ. Ազգային գործիչը - Պահանջըւում է ստախօս:

Երաժշտական կամերային թատրոն - Լիլիթ փոփ օփերա:

Կամերային թատրոն - Գապարէ, Սասունցի Դաւիթ Կովերֆիլտ:

Օփերայի մեծ դահլիճ - Ա. Խաչատրեանի Գայեանէ բեմադարձ, Անոյշ օփերա: եւ այլն եւ այլն... չկայ երեկոյ մը առանց թատրոնի, երգի, պարի, խամաճիկներու:

Այս օրերուս անկարելի է չնկատել ուրիշ հեռաքրքրական եւ ուրախալի երեւոյթ մը: Չկայ ընտանեկան օճախ մը ուր նախապատրաստական քննութիւններու եռուզեռ չըլլայ. 10րդը աւարտող աշակերտ - աշակերտուհիներ, ամառուան ամենատաք շաբաթները անցուցին համալսարան մտնելու քննութիւններու պատրաստութեամբ: Մայրեր, մօրաքոյրներ, նոյնիսկ դրացուհիներ կ'երթան ժամերով կը կանգնին քննութեանց սրահներու մուտքին որ իրենց «թեկնածուն» ինքզինք զօրաւոր զգայ, քաջալերուի առնէ:

Աղջատ աշակերտները ամէն չանք կը թափեն որ բաւարար նիւթ ստանան կարենալ ձրի չարունակելու իրենց համալսարանական ընթացքը. պետութիւնը իրենց տուած է այդ կարելիութիւնը: Քանի՛ քանի՛ հեռաձայններ կ'աշխատին, զօրաւոր միջնորդութիւններ կը փնտռուին բարեացակամութիւններ կ'աղերսուին որ այդ տարեկան 500 տոլարի վճարումէն ազատ ըլլան: Հասկնալի է. չունեւորին համար 500 ամերիկեանը մեծ գումար կը ներկայացնէ. կրնայ զաւակը վերջնական նպէս ուսումէ զրկել, ապագայի հեռանկարները մթագնել:

Ուրախալի է տեսնել որ մեծ է թիւը այն չքաւոր ընտանիքներու որ ամէն զոհողութիւն յանձն կ'առնեն իրենց զաւակներու ուսումին համար, եւ դեռ աւելի մխիթարական է նկատել որ հայագիտական ուսումներու հետեւող աշակերտուհեան թիւը տարուէ տարի աւելնալու վրայ է. ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ հիմնարկ տիպարի տակ իրենց բաւական ասպարէզները կրնայ բանալ: Կը թուի թէ ճաշարաններուն եւ ըմպարաններուն մէջ ծառայողներէ ալ որոշ վկայական կը պահանջուի. քանի հոգիի որ հարց տուի, պատասխանը եղաւ. բարձրագոյն կրթութիւն:

Հայաստանցին հեռատեսիլ կը դիտէ միայն զուարճանալու համար. առեն մը շատ ժողովրդական էին երկու երիտասարդներու պատրաստած Պէռնար Շօ.ն ներկայիս մտաւորական, արուեստագէտ դասակարգի ամէնէն զուարճալի կայանը դարձած է Ա.Մ-ն որուն հանճարեղ տէրն ու տիրականը, ո՞վ գիտէ ինչ հեռանկարներով, ամէն օր գլխուն կը հաւաքէ դիւզացի երգիչ-երգչուհիները, որոնց մէջ ամենաչնչին տաղանդներ չեն պակսիր: Անտաղանդը երգահաններն են որոնց անհամ, անժուռ յօրինումները յաճախ տափակութեան մարմնացում են. մելոտիի զգալի պակասը կայ, արդիականը հեռացած ըլլալով ազգային մոթիւներէ:

Հեռատեսիլին ճիշդ դիմաց՝ բազկաթոռիս մէջ թաղուած, հաղորդումին բոլորովին անտարբեր՝ մրափելու վրայ էի երբ հեռախօսին զանգը թնդաց. ցնցումով մը չակուեցայ եւ արագօրէն խլեցի ընկալուչը. անծանօթ ձայն մը «Ալլօ՛, ալլօ՛» կը գոչէր, «Ես Արմանն եմ, չճանչցա՞ր, Արմանը՝ մանկութեան ընկերդ, Նիւեորքէն...»: Պահ մը վարանումէ ետք, ա՛լ բոլորովին արթնցած՝ պատասխանեցի. «Արմա՛ն, դո՞ւն, այսքան տարի ե՞տք, ո՞ւրկէ գտար հեռախօսիս թիւը»..

«Հանգստեան կոչուելէ յետոյ նպարեղէնի կրպակ մը բացի. իմ խանութս գըրեթէ ժամադրավայր դարձած է անակընկալ հանդիպումներու: Ցաճախ նախկին Պոլսեցի յաճախորդներուս հարցումները կ'ուղղէի յուսալով որ մէկէն մէկը քեզ կը ճանչնայ, ալ յոյս գրեթէ կտրած էի, երբ առջի օր երկու կնոջ մէջէս տեղի ունեցած խիստ հետաքրքրական խօսակցութեան մը ականջ վկայ եղայ: Ձու անունդ յիշուեցաւ մէկէն, քու եւ քու կընոջդ մասին կը խօսէին: Սկիզբը չհանդրադարձայ, բայց երբ մականունդ արտասանեցին, անմիջապէս արթնցայ եւ սկսայ հարցումներու տեղատարափի մը երկու կանանց, խնդրելով քու հեռախօսիդ թիւը: Մին խոստացաւ հաղորդել իր յաջորդ այցելութեան եւ իր խոստումը յարգեց: Ահա փոքրիկ պատմութիւնը: Հիմա դուն ըսէ՛ տեսնեմ, ի՞նչպէս ես, Ցբրանսա զո՞հ ես կեանքդ»... ու հարցումներ, հարցումներ ու փոխադարձ հարցումներ: Ժամուան մը չափ զրուցեցինք:

Երբ ընկալուչը տեղը դրի, յանկարծ մեկնեցայ մանկութեանս օրերը: Արմանը, իր մօրը, մօրաքրոջը եւ մեծ քեռայրին հետ կը բնակէր մեր զրացի տունը: Հայեաց երկու ընտանիքներ քով քովի... Քեռայրը՝ մեր թաղին ամէնուն ծանօթ կոյր «Սերգիս աղա»ն էր: Արմանին կանխահաս մահացած մեծ մօրաքրոջ ամուսինը: Երիտասարդ գործաւոր Աբրահիմի կօշկակարներէն մէկուն քով, ան օր մը իր ծածրակին քարի հարուած մը կը ըստանայ, որ պատճառ դառնալով ողնածուծին անդարձ վնասուելուն, զինք ցկեանս մուրին մէջ մնալու կը դատապարտէ: Այս տարօրինակ արկածին իսկական պայմաններն ու պատճառները ինծի անծանօթ էին: Դառն իրականութիւնը այն էր որ 18ամեայ Սերգիս այդ օրուընէ սկսեալ ուրիշներու խնամքին կարօտ դարձած էր, թէպէտեւ այս պարագան չատ ալ ճիշդ չէր: Իրրեւ լաւ արհեստաւոր եւ զարմանալիօրէն անհաշտ ճակատագրական այս աղէտին դէմ Սերգիս կարճ ժամանակ վերջ սկսած էր իր թաղի բնակիչներուն կօշիկները նորոգել օգտուելով սոսկ իր մատներուն արտակարգ զգայնութենէն եւ հեռահէտ դրամ չահիլ: Երբ դեռ տասնամեայ երախայ էի, անձամբ հասատեցի իր մատներուն գործած հրաշքները: Օր մը հայրս նկատելով կօշիկներուն մաշած ներբանները, պահանջեց ինձմէ որ տանիմ զանոնք եւ յանձնեմ Սերգիս աղային, նորոգութեան համար: Շուտով վազեցի քովի տունը եւ յանձնեցի Արմանին: Այս վերջինը ինծի առաջարկեց յաջորդ օր դպրոցէն վերադարձին երթալ իրենց տունը եւ մօտէն տեսնել թէ քեռայրը ինչպէս կը նորոգէ կօշիկները: Երբ յաջորդ յետմիջօրէին Արմանենց տունն էի, զարմանքով հետեւեցայ Սերգիս աղային հրաշագործ մատներուն աշխատութեան: Երկաթէ կաղապարին վրայ անցընելով կօշիկը, ան նախ եւ առաջ տանթիմթեր առ տանթիմթեր կը չօչափէր այս վերջինին ներբանը, կը տուգէր կամ չէին վիճակը, բացուած խոռոչները կամ մաշած մասերը արձանագրելով իր մեղուղութեանը մէջ: Ապա վնասուած մասը կօշկակարի չեղրով կը կտրէր ու կը հանէր: Իր արհեստանոցի տուփէն դուրս կը հանէր մաքուր քառանկիւնաձեւ կաշիի կտոր մը: Միշտ չօչափելով, տուփին իրեն ծանօթ մէկ անկիւնէն դուրս կը քաշէր գամերուն տուփը, տասնեակ մը կ'առնէր անոնցմէ ու կը զետեղէր բերնին մէջ: Ցետոյ կը սկսէին մուրճի կանոնաւոր չափուած հարուածները որոնք մեր ամէնուս ծանօթ արհեստաւորի հարուածներէն բաւական տարբեր էին ի հարկէ, քանի որ չափազանց ուշադրութիւն կը պահանջէին մատներու հպումով ճըզղըզուած թիրախէն չշեղելու եւ կաշիէ ներբանին վրայ յառաջանալով մատ առ մատ, մինչեւ ծածկուած մակերեսին աւարտը: Կը հետեւէր գամուած կտորին շուրջբոլորը կտրել եւ տաշելու գործողութիւնը նոյն բծախնդիրութեամբ եւ ճշդրտութեամբ: Աշխատութիւնը կը վերջանար նորոգուած ներբանը յղկելով, տաշելով եւ նոյնիսկ չրջազիծը ներկելով: Այս բոլորը արտասովոր կերպով զգայուն գործած մատներու չնորհիւ: Տանը որեւիցէ անկիւնը Սերգիս աղային համար գաղտնիք չէր ներկայացներ: Աչխոյժ եւ կոկիկ՝ Սերգիս աղային մօտ ամէն ինչ իր տեղը կը գտնէր եւ ինք ամէն ինչ իր ուրոյն տեղէն կը վերցնէր երբ պէտք ունենար: Արմանին հետ յաճախ իր տունը խաղեր կը սարքէինք ուրիշ ընկերներու ալ ներկայութեամբ: Բնակարանը ընդամէնը երկու սենեակ եւ խոհանոցէ մը կը բաղկանար, երկու սենեակները իրարմէ զատուած ըլլալով վարագոյրով մը միայն: Սերգիս աղան իր ներկայութեամբ փոխանակ բեռ զառնալու իր քենիներուն, ընդհակառակը կատարեալ տնավար մը զարձած էր: Երկու կիները կ'աշխատէին տանը ապրուստը ճարելու համար, Արմանը դպրոց կ'երթար, իսկ Սերգիս աղան տան գործերը կը տեսնէր: Կերակուրը ինք կը պատրաստէր չաբթուան մէջ:

Առանց մօտէն տեսնելու անկարելի էր հաւատալ: Ամէն առաւօտ կրակարանը կը պատրաստէր բակին մէջ. մոխիրին մէջ կը մխրճէր չրջանակաձեւ թիթեղը որուն կեդրոնական մասը կը զետեղէր ածուխի կտորները, կազիւղի թաթխուած կտոր մը կը ծռնկեցնէր կայծհանով եւ կը սպասէր կրակի պատրաստութեան: Սենեակին մէջ տեղափոխուելու ինքնահնար ուղեպիծ մը ունէր ան որու ընթացքին կ'օգտագործէր ինչպէս ձեռքի, նոյնպէս ոտքի չափում եւ հպումները, ներս-դուրս երթ-դարձերով ան կը ստուգէր կրակարանին վիճակը, հոտէն եւ ջերմութեան բարձրացումէն հետեւցնելով կրակին հասունութիւնը: Մէկ անգամ միայն ներկայ եղայ աչալուրջ զրացիի մը օգնութեան առաջարկին, զոր մերժեց ան: Ինք խոհանոցին մէջ բանջարեղէնները բծախնդրօրէն կը լուար, կը տակէր եւ կը մանրէր: Սանին մէջ միս կտրատելով կը զետեղէր, աւելցնելով աղը, համեմներն ու իւղը: Երբ ամէն ինչ պատրաստ էր, մեծ ուշադրութեամբ կափարիչը կը գոցէր սանին վրայ ու կը մեկնէր դէպի կրակարան մեծ խնամքով բռնած սանը: Այս տեսարանը ինծի համար ամէնէն տպաւորիչը զարձած էր քանի որ քայլերն ու չարժումները ուսումնասիրուած էին եւ գոյն սխալ չարժուձեւ արտօնուած չէր: Այսուհանդերձ կատարեալ ճշգրտութեամբ կը հասնէր կրակարանին մօտ եւ ոտքի թեթեւ հպումներով կը յաջողէր զետեղել սանը կրակարանին մօտ: Ստուգելէ վերջ թէ կրակը հասունցած է եւ ալ կիսավառածուխի հոտ չելլեր, թիթեղէ պահպանիչը կը վերցնէր լաթով մը եւ կը տանէր տեղաւորելու իր յատուկ անկիւնը: Ապա եռոտանին կը վերցնէր իր տեղէն մխրճելու համար մոխիրին մէջ: Կը մնար տեղաւորել սանը եռոտանիին վրայ: Այս փափուկ գործողութիւնը կը պահուէր նոր յաջողութեամբ աջ ու ձախ չարմարեցումի մի քանի չարժումներէ վերջ: Ցմռոնամ չհեցնելու որ մինչ այդ, ան կը հետեւէր նաեւ ձայնասփիւռի հաղորդումներուն եւ օրուան ժամը կը ճշդէր այս վերջիններուն համաձայն: Դեռ այսօրուան պէս թարմ

ՊԱՏՄՈՒԱԾՔ

ՍԵՐԳԻՍ ԱՂԱՆ

ՍՈՒՐԷՆ ՇԷՐԻՔ

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ԳՆԱԼԸ կազդուրման կայանի փակման հանդիսութիւնը տեղի ունեցած է Օգոստոս 27ին, կայանին խաղավայրին մէջ ճաշ-հանդիսութեամբ մը, Մեսրոպ պատրիարքի նախագահութեամբ: Մանուկներու մասնակցութեամբ ներկայացուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Կայանի տնօրէնուհին՝ Թալին Նայիր ելոյթ ունենալով չնորհակալութիւն յայտնած է վարիչներուն, բարերարներուն, որոնք մանուկներու հանդէպ հոգածու վերաբերում մը ցուցաբերած են: Փակման խօսքը արտասանած է Պատրիարքը չեչտելով թէ քառասուն տարի է կազդուրման կայանը յաջող գործունէութիւն մը կը ցուցաբերէ եւ գնահատած է կայանի պատասխանատուներուն ու բարերարներու ցոյց տուած ուշադրութիւնը հասատութեան հանդէպ:

ԳԻՊԼ

Ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր ճակատագիրը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր հոգսերը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր ուրախությունները, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր սերը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր մահը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր հիշատակը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր անունը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր ստվերը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր լռությունը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր ճանապարհը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր վերջը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր սկիզբը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր հավերժությունը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր չունեցածը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր կորուստները, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր գտածները, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր հարցերը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր պատասխանները, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր հարցականները, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր բացականչությունները, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր կետերը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր ստորակետերը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր կետ ստորակետերը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր հարցական նշանները, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր բացականչական նշանները, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր չակերտները, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր փակագծերը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր կրկնակետերը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր շեղագիրը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր ընդգծումները, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր ենթագիծը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր վերնագիրը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր գլխատառերը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր տողադարձը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր պարբերությունը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր գլուխը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր էջը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր կազմը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր տպագրությունը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր հրատարակությունը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր գրախոսականը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր ընթերցողը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր գրադարանը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր ինքնագիրը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր ձեռագիրը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր մատենադարանը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր գրքերը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր գրքի շապիկը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր գրքի ետնամասը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր գրքի առաջին էջը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր գրքի վերջին էջը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր գրքի միջին էջը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր գրքի ինդեքսը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր գրքի բովանդակությունը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր գրքի հեղինակը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր գրքի խմբագիրը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր գրքի նկարիչը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր գրքի տպագրիչը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր գրքի հրատարակիչը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր գրքի գրախոսը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր գրքի ընթերցողը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր գրքի գրադարանը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր գրքի ինքնագիրը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր գրքի ձեռագիրը, ինչպես ասում են՝ ամեն մարդ ունի իր գրքի

Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville

LA MCA FAIT
SA 28ème RENTREE
REPRISE DES ACTIVITES PERMANENTES
Mercredi 21 septembre

Inscriptions :
les 10, 14 et 17 septembre
de 14h30 à 17h30
Entre tradition et création

- Langue arménienne (14 niveaux)
  Eveil au langage, cours enfants, adolescents et adultes
  Cours classes collège — Préparation au Bac.
- Civilisation (3 niveaux)
  Eveil à l'identité et à la culture arménienne.
- Musique
  Eveil musical, Piano, Violon, Solfège Guitare (cours et musique d'ensemble)
- Danse arménienne (9 niveaux)
  Folklorique, traditionnel ,académique, classique
- Arts plastiques (4 niveaux)
  Dessin — peinture
- Anglais
  Soutien niveaux CM1/CM2 — 6e—5e
- Echecs (sous réserve)
- Diffusion livres — Emissions radio — Foyer.

Pour tous renseignements :
tél : 01 43 76 55 89
contact@mca-alfortville.fr
Salon du livre arménien ARMEN'LIVRES Alfortville, les 16, 17 et 18 décembre

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Աչէ Անէէլի "Ակնունի" մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Մարի Ծառուկեանի մահուան առթիւ.- Պ. Պասմաճեանէ եւ Տէր եւ Տիկին Խառւար Վարդանեանէ 100ական եւրօ, Տէր եւ Տիկին Հիսայեանէ 30 եւրօ, Պ. Սերժ Հիսայեանէ 20 եւրօ: Այս տխուր առթիւ մասնաճիւղը իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընտանեկան պարագաններուն:

ՀՕ ԱՄԵՆԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԿՐՔՆՈՊԼԸ.- Շաբէթ եւ Վարդան Մանուկեան 60 եւրօ:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ
RENTREE SCOLAIRE

Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՑ ԴՊՐՈՑ
2005 – 2006 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Ա. Յովհաննէս Մկրտիչ Մայր Տաճարի կիրակնօրեայ Դպրոցը կը վերսկսի կիրակի, Հոկտեմբեր 2ին, Առաջնորդարանի սրբատեղիներուն մէջ (15 ռիւ ժան–կուժոն, Փարիզ 8րդ):

Կը դասաւանդուին հայերէն լեզու, պատմութիւն եւ քրիստոնէական վարժութիւններ:

Դասընթացքները կը կատարուին ժամը 9·30էն 12·30:

Կը հրաւիրենք ծնողները որ առաջնորդեն իրենց զաւակները մասնակցելու սոյն դասընթացքներուն:

Մանրամասնութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Մայր Տաճարի Դիւանատան կամ Տիկնանց Ձանձնախումբին,
Հեռ. – 01·43·59·67·03:

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

*
**

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ
ՎԻԵՆԻ "ՍԵՒԱՆ" ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ
2005 – 2006 Դպրոցական Շրջան
Վիէնի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
9 rue du Cirque
Հայերէնի դասընթացքը կը սկսի
Շաբաթ Սեպտեմբեր 24,
ժամը 14 – 17

- 5–8 տարեկան – հայերէն լեզու եւ պար:
- 9 – 13 տարեկան – հայերէն լեզու, պար եւ թատրոն:
- միջնակարգ – նախապատրաստական դասընթացք:
- հայերէնի քննութեան պատրաստութիւն

Պաքալօրէայի համար:
... ...Նորութիւն... ... ...
Հայերէն համակարգչային դասընթացք:

CHAVILLE

Journée Nationale du Patrimoine

L'Association Cultuelle de l'Eglise arménienne de Chaville participe cette année à la journée nationale du patrimoine par une exposition :

«PATRIMOINE ARMENIEN D'ILE-DE-FRANCE»

qui se déroulera
le dimanche 18 septembre de 10h à 18h dans la salle «Balabanian» de l'Eglise arménienne; 6 rue Père Komitas 92370 CHAVILLE.

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՄՇԱԿՈՒԹԱՑԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

ԼՈՒՑ ԵՒ ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ

ԳՐԱԿԱՆ – ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՑԹՆԵՐՈՒ ՇԱՐՔ

Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 15,
ժամը 20·30ին

Ս. ՍԱՀԱԿ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՊԱՐԹԵՒ ԵՒ Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՎՐԴ. ՄԱՇՏՈՑ
Հայ Գիրերու գիւտն ու հայերէնի խորհուրդը

Կը ներկայացնէ՝
ԿԱՐԻՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

10bis rue Thouin, Paris 5e
Métro: Cardinal Lemoine/Monge

Մուտքը ազատ է

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 25
Տօն Ամուսնակոչութեան
Արեւուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ:
Ուխտի պատարագ եւ մատաղ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

COMMUNIQUE

«Nous sommes Arméniens et rien de ce qui est arménien ne nous est étranger»

Aujourd'hui, plus que jamais les Arméniens du Djavakhk sont menacés :
— dans leur vie quotidienne,
— dans leur identité,
— dans leur avenir.

Isolés dans cette région historique de l'Arménie, ils ont besoin de nous. Nous, Arméniens de France, devons les aider!

Avec toutes les Croix de Secours arméniennes, la Croix Bleue des Arméniens de France lance un appel :

— Pour la création d'antennes médicales dans les villages isolés du Djavakhk,

— Pour la rénovation et l'équipement du Centre Culturel à Akhalkalak,

— Pour la préservation des structures identitaires (églises, écoles...) de cette région.

Seule la mobilisation urgente et efficace de la diaspora permettra la survie du Djavakhk.

Envoyez vos dons à :
C.B.A.F. Djavakhk,
17 rue Bleue 75009 Paris

BRATSCH

La Croix Bleue d'Issy-les-Moulineaux
Section DIROUHIE SERENGULIAN
présente
«BRATSCH
25 ans ça s'fête»
avec la participation
de la troupe de danse **Yeraz**
le Dimanche 2 Octobre à 15 heures
au PACI — 25 Avenue Victor Cresson
à Issy-les-Moulineaux

Venez nombreux pour fêter cet événement !

Réservations auprès de :
— Jacqueline : 01. 40. 95. 81. 33
— Alice : 01. 46. 42. 90. 68
— Magasins FNAC et Carrefour.

TISSUS DES URSULES
Tout le décor de la maison
Siège Social 9, rue J. Duclos
42400 St-Chamond
SAINT-ETIENNE
SAINT-CHAMOND
CANNES LA BOCCA
VILLENEUVE-LOUBET

(Շար. Ա. էջէն)

մար, որոնք "երկրորդական արմատներ դարձած են, նման չողգամներուն":

Սարքոզի, իր ելոյթին մէջ բացատրած է նաեւ իր կարդ մը արտայայտութիւնները որոնք վրդոված են ոմանք ինչպէս "քարչէրով մաքրագործում" (Գուրմէօվի դէպքերուն առթիւ), չեչտելու համար որ ուզածն ալ ա՛յդ էր, ուր որ կ'երթայ, լըսած էին զսածը: Դէպքերը կը նկարագրէ ինչպէս որ են, ինչպէս որ կը տեսնէ: Մինչ փաթրիք Տէվէճեան կ'ըսէր՝ "Ազգային ժողովին մէջ, սարքոզիսմին ճայնը լսելի պիտի դարձնեմ", Սարքոզի կ'աւելցնէր՝ "Ազգային ժողովին մէջ պէտք ունինք իրեն, ես ալ պէտք ունիմ իրեն":

Նախարարի պաշտօն չունենալէն ի վեր, փ. Տէվէճեան երեսփոխանական մանկի ընտրութեամբ պէտք է վերադրաւէ երեսփոխանի իր աթոռը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԲԱՔՈՒԻ մէջ, չուրջ քսան հազար ընդդիմադիր ցուցարարներ փողոց լքած են Սեպտ. 10ին, բարեկարգումներ պահանջելով: Իրենց առաջին հաւաքոյթին էր Նոյեմբեր 6ի երեսփոխանական ընտրութիւններուն առընչութեամբ:

ՇԻՐԱՔ, Սեպտ. 12ին, ընդունեցաւ Հնդկաստանի վարչապետը, ինչ որ Նախդահին հրապարակային առաջին երեւոյթն էր հետանդանոցէն ելլելէն ի վեր: Հնդկաստան հասատատեց թէ կը գնէ վեց սուխոյնաւ եւ 43 էդպիւս, վաւերացնելով այն երկու պայմանագիրները որոնք կային: Ընդհանուր արժէքը չորս միլիառ տոլար է:

ՖԻԼԻՓ ՏԸ ՎԻԼԻԷ որ բուռն հակառակորդ մըն է Թուրքիոյ Եւրոպայի անդամակցութեան, 2007ի նախագահական ընտրութեան իր թեկնածութիւնը յայտարարելէ ետք ըսած է թէ պայքարը պիտի շարունակէ յատկապէս Թուրքիոյ համար կումին դէմ: Հոկտ. 3ին երբ Լիւքսանպուրկի մէջ կը բացուին բանակցութիւնները, ան ծաղկեպսակ պիտի զետեղէ Փարիզի Ցեղասպանութեան կոթողին առջեւ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

MARSEILLE

Les Activités du Centre Culturel SAHAK - MESROP

Septembre — Octobre 2005

Directeur KHATCHIG YILMAZIAN

— **CONCERT du Chœur Sahak-Mesrop**
Dimanche 25 septembre à 17 heures
en l'Eglise Notre Dame de Saint Antoine
à l'occasion de la fête nationale de la République d'Arménie.
Entrée sur invitation

— **VOYAGE EN BULGARIE du Chœur Sahak-Mesrop**
Vendredi 30 septembre — Lundi 3 Octobre
- CONCERT Vendredi soir à Sofia
- Messe à quatre voix de Komitas
- Dimanche matin à Plovdiv en l'Eglise arménienne
- CONCERT Dimanche après-midi à Plovdiv

— à l'occasion de la création de l'alphabet arménien
«RENCONTRE MUSICALE» avec la participation de divers chœurs et orchestres : corse, français, arméniens.
- CONCERT Vendredi 21 octobre à 20h45

en l'Eglise du Sacré Cœur, 2 rue St Adrien, 13008 Marseille
- CONCERT Samedi 22 Octobre à 20h45

en l'Eglise de Saint Barnabé, Place du Caire, 13012 Marseille
- CONCERT de clôture avec tous les groupes vocaux et orchestraux

Dimanche 23 octobre à 19h30 en la paroisse St Vincent-de-Paul «Les Réformés», La Canebière, 13001 Marseille

— **EXPOSITION DE PEINTURE de Garik KARAPETYAN d'Erevan**
Du 27 octobre au 4 novembre
Vernissage de l'exposition au Centre Culturel Sahak-Mesrop
Jeudi 27 octobre à 19h30
Réception à l'issue du vernissage de 20h30 à 21h
Entrée libre

— ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ
Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 27, ժամը 21ին,
Մայր Եկեղեցւոյ մէջ
339 avenue du Prado, 13008 Marseille
«Հայոց Գիրերու դերը այսօր, ստեղծումէն 1600 տարի յետոյ»
Կը բանախօսէ՝ Փրոֆ. Ռոպէր ՏԷՐ–ՄԵՐԿԵՐԵԱՆ
Entrée libre

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 15
JEUDI
15 SEPTEMBRE
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

81ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21.279 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 81e ANNEE — N° 21.279

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՂՏԱՏԻ չի թաղամասին մէջ, Սեպտեմբեր 14ի վաղ առաւօտեան կրկնակ ռմբափոքձեր զոհուած են որոնց տարողութիւնը ցարդ կատարուածներուն ամէնէն մահացուն կը նկատուի. երկու թաղարդ կառքեր խուժած են չինարարութեան բանուորներու համախմբումի մը վրայ եւ առաջին հաշուեկշիռի մը համաձայն 104 մեռեալ կար եւ 160 վիրաւոր: Ոճրագործը մեծ էր:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ Տնտեսութեան նախարարը՝ Թիէրի Պրետոն Ֆիկառոյի մէջ (Սեպտ. 14) յայտնեց եկամուտի տուրքերու այն փոփոխութիւնները զորս կը նախատեսէ 2007ի համար (2006ի եկամուտ): Այդ թուականէն, եօթնի տեղ հինգ չերտեր նկատի պիտի առնուին: Մինչեւ 5.514 եւրօ՝ 0%, 5.515էն 10.846՝ 5,5%, 10.847էն 24.431՝ 14%, 24.432էն 65.558՝ 30%, 65.559էն վեր՝ 40%: Սկզբունքով այս կարգադրութիւնը պէտք է նպաստէ միջին դասակարգին, այսինքն այն զոյգերը որոնք 1.000էն 3.500 եւրօ կը հասին ամիսը 2,5 միլիառ եւրոյի նուազում մը պիտի ունենան 2007ին:

ԼԻՈՆի մէջ, Սեպտ. 13ին վերջ գտած է Սանթ' Էճիտիօ համայնքին 19րդ հանդիպումը, որ ցոյց տուաւ թէ իսլամ-քրիստոնեայ երկխօսութիւնը այնքան ալ դիւրին չէ: Սեպտ. 14ի Ֆիկառօն իր թղթակցութեան վերջաւորութեան հետաքրքրական տողեր ունի: Հոն կ'ըսուի.-"Ներքանցքներուն մէջ, կաթողիկէ մը եւ օրթոտոքս մը կը խորհրդածէին, ըստ իրենց, Թուրքիոյ մէջ տիրող հակաքրիստոնեայ ցոյցերու աճին քանի մը ամիսէ ի վեր": Անանուն մնալու պայմանաւ երկուքէն մէկը կը յայտնէր իր մտավախութիւնները.-"Եթէ Թուրքիա այն տպաւորութիւնն ունի որ Եւրոպա դուռները կը փակէ իր առջեւ կամ կէս կը բանայ, որեւէ ճիգ պիտի չթափէ իր հոգեմտին վերայ գոնուող քրիստոնեաներուն ի նպաստ: Կը թուի որ ա'յդ է պարագան ներկայիս":

ՆՈՐՎԷԿԻՈՑ 3,4 միլիոն ընտրողները իրենց նախընտրութիւնը տուին ճախին (Աշխատաւորական կուսակցութիւն, Ընկերվարական ճախ եւ Հողագործական կեդրոնապաշտ կուսակցութիւն) որ 169ի վրայ 87 աթոռ ձեռք ձգեց Խորհրդարանին մէջ: Կառավարութիւնը պիտի կազմէ Աշխատաւորական կուսակցութեան ղեկավարը, որ արդէն վարչապետ եղած է 2000էն 2001: Ներկայի վարչապետը՝ Պոնտեւիկ, որ գլուխն էր աջի փոքրամասնութեան համախմբումի մը, իր հրաժարականը պիտի ներկայացնէ Հարալտ Ե. Թագաւորին: Ցատկանշական է նաեւ որ երկրորդ դիրքի վրայ կը հասնի աջի ժողովրդապաշտ հոսանքը՝ Ցառաջդիմութեան կուսակցութիւնը, որ 37 աթոռ ձեռք կը ձգէ:

ԻՐԱՔի Խորհրդարանը միաձայնութեամբ քուէարկած է ընտրական նոր օրէնք մը Սեպտ. 12ին: Ըստ այս օրէնքին, երկրին 18 գաւառները մէկական ընտրաշրջան կ'ըլլան եւ կը նախատեսուի համեմատականի դրութիւնը, մէկ շրջանով: 230 երեսփոխանական աթոռներ պիտի բաշխուին 18 գաւառներուն եւ մնացեալ 45ն ալ այն ցանկերուն որոնք աթոռ չեն չահած ընտրաշրջաններուն մէջ: Միւս կողմէ, նոյն օրը, Սեպտ. 12ին, 19 Իրաքցիներ սպաննուած են, որոնց մէջ երկու սիւննի կրօնաւորներ: Նախագահ Թալապանի յայտարարած է Ուաշինկթըն Փոստ-

ԱՄՆ

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱԶԵՒԻՆ ԴԷՄ ԹՈՒՐՔ ԵՒ ՀՐԷԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մինչ կը սպասուէր որ Սեպտեմբեր 15-ին ԱՄՆ-ու Ներկայացուցիչներու ժողովին օրակարգին առնուի Հայկական Ցեղասպանութեան բանաձեւը, Թուրքիա եւ Թրքամէտ անձնաւորութիւններ, կազմակերպութիւններ աշխոյժ գործունէութեան լծուած էին անոր դէմ: Այս անձնաւորութիւնները կը գլխաւորէր ԱՄՆ - Թուրքիա յանձնախումբին նախագահ ու ազգային ապահովութեան նախկին խորհրդական Պրժեզ Սքոուքրոֆթ. ան նամակով մը դիմած էր Ներկայացուցիչներու ժողովի նախագահ Տ. Հասթըրթին, պնդելով հրաւիրելով օրակարգին վրայ տեղ չտալու հայկական բանաձեւին: Այս վերջինը այն նոյն պաշտօնատարն է որուն մասին գրուեցաւ վերջերս թէ ակէ առայ մեծագումար կաշառք ստացած էր Անգարայէն, նոյն բանաձեւին օրակարգի առնուիլը արգիլելու համար:

Սքոուքրոֆթ գրած է իր նամակին մէջ թէ բանաձեւը կը հակադրուի ամերիկեան շահերուն եւ անոր ընդունուելը պարագային ԱՄՆ-ու համար լուրջ հետեւանքներ խնդրոյ առարկայ կ'ըլլան: Զէ մոռցած հարցը պատմաբաններուն ձգելու յանկերգն ալ, չեչտելով որ նման բանաձեւեր կը քաջալերեն բոլոր անոնք որոնք կը ջանան Թուրքիան Արեւմուտքէն հեռացընելու: Գրած է տակաւին թէ Ֆրանսայի Ծերակոյտին կողմէ նման բանաձեւի մը ընդունուիլը պատճառ եղած էր մէկ միլիառ տոլար վնասի, քանի որ ընկճուած էին պայմանագրութիւններ, կորսուած՝ դործի առիթներ:

Աւոր զուգահեռ, Թուրքիոյ վարչապետը որ ՄԱԿ-ի ընդհանուր ժողովին մասնակցելու համար Նիւ Եորք կը գտնուի, անմասն չէ մնացած բանաձեւին դէմ ձեռնարկուած արշաւէն: Ան ալ ընդունելով ԱՄՆ-ու հրեայ համայնքին ներկայացուցիչներէն խումբեր, հայկական բանաձեւին խոչընդոտումին համար անոնց օժանդակութիւնը խնդրած է: Ընդհանրը, ըստ Թրքական աղբիւրներու, դրական պատասխան ունեցած է, Էրտողանի խօսակիցները չեչտած ըլլալով թէ միշտ Թուրքիոյ կողքին, անոր զօրակից եղած են ու պիտի չարունակեն իրենց նեցուկը:

Բի որ ԱՄՆ կրնան քաշել 40էն 50 հազար զինուոր այս տարի իսկ:

ՊԵԼՖԱՍԹի մէջ, բախումները կը չարունակուին բողոքական ժողովրդական թաղամասերուն մէջ, ուր մթնոլորտը աւելի քան երբեք լարուած է լուայալիսթ (բողոքական) եւ կաթողիկէ համայնքներու միջեւ: Սեպտ. 10էն ի վեր 60 ոստիկաններ վիրաւորուած են: Բողոքականներու բարկութիւնն այն է որ իրենց թոյլ չէ տրուած անցնիլ կաթոլիկէ թաղամասէն իրենց աւանդական երթին ընթացքին:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԵԱՆ ԴՐՕՇԱԿԸ կը ծածանի Գազայի գօտիին մէջ, ուր Մահմուտ Ապպաս վճռած է կարգ ու կանոն հաստատել: Համասը, տակայն, կ'ըսէ թէ պիտի պահէ իր զէնքերը եւ զարկ տայ Իսրայէլի դէմ իր յարձակումներուն Այսրյորդանան եւ Երուսաղէմ:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ վարչապետին դէմ մահափորձի ամբաստանութեամբ երիտասարդ մը ձերբակալուած է: Ան մասնակցած էր Էրտողանի Գէօթահիայի հանրահաւաքին

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՎԱՐԶԱՊԵՏԸ ՆԻՒ ԵՈՐՔ ՄԵԿՆԱԾ

Վարչապետ Ա. Մարգարեան Սեպտ. 12-ին մեկնած է Նիւ Եորք, մասնակցելու ՄԱԿ-ի 60ամեակի ընդհ. ժողովին: Պատուիրակութեան մէջ է նաեւ Արտաքին գործերու նախարարը Վ. Օսկանեան: Կը սպասուի որ Ա. Մարգարեան ելոյթ ունենայ Սեպտ. 16ին: Այցը առիթ պիտի տայ նաեւ շարք մը հանդիպումներու, նաեւ տեղւոյն հայ համայնքին հետ:

ՋԱԽԱՔ

ՎՐԱՑԻՆԵՐԸ Կ'ՈՒԶԵՆ ՀԱՑԵՐՈՒ ՏՈՒՆԵՐԸ ԳՆԵԼ

Նինոծմինդայի մէջ նոր բացուած վրացական որբանոցին շրջակայքի հայապատկան տուներուն գնումին համար վրացիներ բարձր գիներ կ'առաջարկեն տանտէրերուն: Ատիկա մտահոգած է հայ համայնքը որ եղածին մէջ կը տեսնէ Նինոծմինդայի ժողովրդագրական պատկերը Հայերու ի վնաս փոփոխելու քաղաքականութիւն մը: Նախ համայնքէն խոշտանգած է մանկապարտէզը որ տրամադրուած է երկրին այլ շրջաններէն բերուած երախաներու, ներկայիս ալ տուները գնելու եւ անոնց մէջ Վրացիներ բնակեցնելու քաղաքականութիւն կը տարուի:

Նինոծմինդայի Հայերը մտահոգ են որ եթէ բարձր գին առաջարկելու հնարը չըյաջողի, Վրացիները կրնան ուժ գործադրելու դիմել, հասնելու համար իրենց նպատակին:

ԼՕՋԱՆ

ԹՈՒՐՔ ԿՈՒՍԱԿՑԱՊԵՏԸ ՀԱՐՑԱՓՆՆՈՒԹԵԱՆ ԿԱՆՉՈՒԱԾ

Թուրքիոյ Բանուորական կուսակցութեան նախագահը Տ. Փէրինչէք որ Ցուլիսին "Հայկական Ցեղասպանութիւնը միջազգային սուտ մըն է" խօսքին պատճառով զուիցերական դատախազութեան հետաքննութեան առարկայ եղած էր, Լօզանի դատախազութեան կողմէ հարցաքննութեան հրաւիրուած է: Հոն պէտք է ներկայանայ Սեպտ. 20ին. Եթէ մերժէ հրաւէրը, պիտի դատապարտուի հազար դուիցերական ֆրանք տուգանքի:

Թուրք մամուլը կը տեղեկացնէր թէ ենթական որոշած է տրուած թուականէն երկու օր առաջ Զուիցերիա երթալ, նաեւ Պէռնի մէջ դասախօսել "Հայկական Հարցը եւ իրականութիւնը" նիւթով:

ու հոն ձերբակալուած, կասկածելի չարժումներուն պատճառով: Իր քով գտնուած էր հայ մը որուն մէկ պահուած էր հրացան մը: Հարցաքննութեան ընթացքին ըսած է թէ կ'ուզէր սպաննել վարչապետը, սակայն վերջին պահուն տագնապի մատնուած ու կասկած հրաւիրած է:

Մ. ԽՈԴՈՐՈՎՍԿԻ, բանտի իր խուցէն ջանք չի խնայեր որ չմոռցուի: Ծանօթ է որ Եուկոսի նախկին նախագահը լինը տարուան դատապարտուած է զեղծարարութեան համար, բայց ներկայիս թեկնածու է երեսփոխանական մասնակի ընտրութեան (Դեկտ. 4) եւ զօրակցութիւնը կը վայելէ յատուկ յանձնախումբի մը: Կը նկատուի Կրեմլինի դէմ ըմբոստութեան խորհրդանիշը:

ՊՈԼԻՍ

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱՀՈՂՈՎԸ ՑԵԽԱԿԱՆ ՎԷՃԻ ՆԻՒԹ

Ցեղասպանութեան նիւթով Պոլսոյ Պօղոսեան Համալսարանին կողմէ կազմակերպուած համաժողովը որ անգամ մը յետաձգուելէ ետք տեղի կ'ունենայ Սեպտեմբեր 23-25, անմատչելի վէճերու մնայուն նիւթ է արդէն: Գրած էինք թէ Հանդիսատեան կոչուած սպաներու միութիւնը յայտարարած էր բազմանդամ պատուիրակութեամբ մը անոր ներկայ գտնուելու նպատակը. մանաւանդ, կ'ըսուէր թէ միայն "հայկական թեզ"ը ներկայացնողներ ելոյթ պիտի ունենային:

Թրքական լրատուիւներ Սեպտ. 14ին կը տեղեկացնէին թէ կազմակերպիչները մերժած են նման պատուիրակութեան մասնակցութիւնը, իսկ Սպաներու միութիւնը յայտարարած՝ "Արտօնեն կամ ոչ, մենք հոն պիտի ըլլանք": Կազմակերպիչ մարմինը պնդած է թէ ներկայ գտնուելու դիմումները չատ լայնօրէն զերազանցած են 400 հոգինոց սրահին տարողութիւնը ու արդէն ընդունուածներէն դուրս ոչ ոքի մուտքը պիտի արտօնուի: Սպաներու միութիւնն ալ սպառնացած է մերժումի պարագային ցոյցեր ընել դրան առջեւ:

ԵՒՐՈՊԱՆ ԳՐԳՌՈՒԹԻՒՆ Կ'ՈՐԱԿԷ Օ. ՓԱՄՈՒԿԻ ԴԱՏԸ

Եւրոպայի ընդլայնումի պատասխանատուն Օ. Ռէն Եւրոպական Հարցերանին Արտաքին գործերու յանձնախումբին տուած իր զեկուցումին մէջ "զբրգռութիւն" որակած է վիպագիր Օ. Փամուքը Հայկ. Ցեղասպանութիւնը հաստատող խօսքերուն համար դատի տալու որոշումը: Ուշադրութիւն հրաւիրելով Դեկտեմբեր 16ին որոշուած դատավարութեան առաջին նիստին ու Եւրոպական Միութեան նոյն ամսուան վեհաժողովին զուգադիպումին, եւրոպացի պաշտօնատարը ըսած է թէ ատիկա չէ կարծեր որ դիպուածի արդիւնք ըլլայ: Օ. Ռէն որ Թուրքիոյ անդամակցութեան կողմնակից մըն է, աւելցուցած է յետոյ թէ ատիկա "ճամբու արկած" մըն է պարզապէս, թէ Թուրքիա մարդկային իրաւունքներու մարզին մէջ կարեւոր զարգացում արձանագրած է:

Ան անդրադարձած է Կիպրոսի ճանաչումի խնդրին ալ, ըսելով թէ Անգարայի կողմէ ճանաչումի մերժումը տխուր երեւոյթ է, սակայն Թուրքիոյ մասին քննչէարկութեամբ որոշում տրուած է եւ Կիպրոսի պաշտօնական ճանաչումը պայման չէ դրուած: "Պէտք չէ հակասութեան մէջ իյնանք" ըսած է ան, աւելցընելով թէեւ թէ Թուրքիա որքան կարճ ատենի մէջ ճանչնայ Կիպրոսի հանրապետութիւնը, այնքան լաւ կ'ըլլայ:

*
**

Վարչապետ Թ. Էրտողան Նիւ Եորքի մէջ պատասխանելով Եւրոպայի անդամակցութեան մասին հարցումի մը, պահանջած է որ Միութիւնը յարգէ քարոյականութիւնը: "Եթէ Թուրքիոյ հանդէպ այսպէս ժխտական վարմունք պիտի ունենայիք, ինչո'ւ 1996ին առիք Մաքսային միութեան մէջ, ինչո'ւ Հելսինքիի մէջ թեկնածու երկրի օրինավիճակ տուիք եւ ինչո'ւ Գոփընհակընի չափանիշներ պարտադրեցիք: Կապ ունեցող կամ անկապակից յօդուածներ Թուրքիոյ առջեւ բերել չարիր չէ միջազգային դիւանագիտական բարոյականին: Ցատկապէս Կիպրոսի ճանաչումը տեղան բերել, չատ տգեղ բան է" ըսած է Էրտողան:

«ՄՓԻՒՌՔԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ» ԿՈՉՈՒՄԸ

Մայր Աթոռի Ծուլիս 28ի տեղեկատուութիւն մը կ'ըսէր թէ այս ամառ Սփիւռքի ուսուցիչներու վերապատրաստութեան դասընթացքները տեղի կ'ունենային Գէորգեան ճեմարանին մէջ, թէ բացումի հանդիսաւոր արարողութիւնը կատարուած էր նոյն օրը Վեհարանի սրահին մէջ ("Ծառայ", Ծուլիս 30 եւ 31)։ Կարելի չէր որ աչքէ վրիպէր նշումն ալ թէ դասընթացքը կը վայելէր Ամենայն Հայոց Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին հովանաւորութիւնը. եւ անշուշտ առով ալ կը բացատրուէր վայրին ընտրութիւնը։ Բացումի օրուան ներկաները զլխաւորուած էին պատկառելի խմբակով մը –Կրթութեան եւ դիտութեան նախարար, Ազգ. Ժողովի դիտութեան ու կրթութեան յանձնաժողովի նախագահ, Կրթութեան ազգային հիմնարկի տնօրէն, "Հայաստան" համահայկական հիմնադրամի գործադիր վարչութեան տնօրէնուհի, Գրօղներու Միութեան նախագահ–, որ ենթադրելի կ'ընէր ձեռնարկին սահմանուած կարեւորութիւն մը։ Աւով հանդերձ, կարելի չէր չանդրադառնալ վայրի, կազմակերպիչ հաստատութեան փոփոխութեան. բաներ որոնց մասին լուռ կը մնար տեղեկատուութիւնը, որոշ հետաքրքրութիւն արթնցնելով։ Այդ պատճառով անդրադարձած էինք (Ծուլիսի մեր նոյն թիւով) երեւոյթին, հարց տալով թէ հինգ տարիէ ի վեր "Սփիւռք" կեդրոնին կողմէ տարուած այդ գործունէութիւնը ի՞նչ առաւելութեան պատճառով փոխանցուած էր Մայր Աթոռին։

Սփիւռքի ուսուցիչներուն վերապատրաստութեան ամառնային նախաձեռնութիւնը նոր չէ, ոչ ալ անկախութեան շրջանին սկիզբ առած բան։ Անոր արմատները կը գտնուին խորհրդային շրջանի Սփիւռքի հետ մշակութային կապի կոմիտէին ծաւալած գործունէութեան մէջ։ Այսօր այդ դասընթացքին հետեւողն ալ, չհետեւողն ալ դիտէ թէ առաջին նպատակը քարոզչականն էր այդ օրերուն, ինչպէս չատ այլ մարզեր։ Այսուհանդերձ, առիթ մըն էր Երեւանը տեսնելու, դրական ու մշակութային հետաքրքրութիւնները զոհացնելու, անշուշտ անձնական նախաձեռնութեամբ։ Մնացածը բաւական ջուր վերցնող բան էր, քանի որ Սփիւռքին անհունօրէն անծանօթ շրջանակի մը մէջ ուր հետաքրքրութեան կեդրոնները հայպետականէ, հայերէնագիտութենէն բաւական հեռու տեղեր զետեղուած էին, դժուար էր չօշափելի արդիւնք ակնկալել։

Անկախութեան առաջին շրջանին ընդհանուր վերիվայրումին համեմատական խաղաղեցումէն ետք նոյն դասընթացքներուն տիրութեամբ յայտնուեցաւ Երեւանի Մանկավարժական համալսարանի "Սփիւռք" կեդրոնը։ 2000էն սկսեալ հինգ տարի կազմակերպեց, տարաւ այդ գործը։ Այլեւս բնականաբար խնդրոյ առարկայ չէր քարոզչական նախկին նպատակը. մանաւանդ որ այդ կեդրոնը զլխաւորաբար յանձին իր տնօրէն Սուրէն Դանիէլեանի, կը յատկանշուէր արեւմտահայերէնին, դասական ուղղագրութեան նաև զրաբարի տրուած կարեւորութեամբ։ Բան մը որ ամէնէն բնական նախապայմանն էր Սփիւռք կոչուած ոլորտին ուսուցիչներուն տրուելիք մշակութային, կրթական աջակցութեան։ Եւ պէտք չէ մոռնալ որ գործունէութիւնը կը տարուէր երկու հիմնականներուն –արեւմտահայերէնին ու դասական ուղղագրութեան– առնուազն ոչ այնքան բարեկամական միջավայրի մը մէջ։ Իսկ այս պարագան կը բաւէ զաղափար մը ունենալու Ս. Դանիէլեանի այդ միջավայրէն վայելած վարկին մասին. մանաւանդ որ զանազան առիթներով ան հրապարակաւ հանդէս եկած էր Հայաստանի մէջ արեւմտահայերէնի ուսուցումին, դասական ուղղագրութեան վերադարձին անհրաժեշտութիւնը չեշտելով։

"Սփիւռք" կեդրոնէն դասընթացքը այս ամառ Մայր Աթոռ փոխադրելու պատճառներուն մասին բացման լրատուութենէն ետք վակումի յայտարարութեան մէջ ալ ("Ծառայ", Օգոստոս 24) բան մը լսուած չըլլալով, այս ուղղութեամբ հետաքրքրութիւնը զոհացնելու հասցէ կը մնար Հիլտա Գալֆայեան–Փանոսեանը, որուն դասական ուղղագրութեան վերադարձին համար յամառ ջանքը ծանօթ է բոլորին։ Ըլլալով նաեւ հայերէն ուսուցանելու նոյնքան յամառութեամբ լրծուած մը, ան առաջին օրէն զործակցած է "Սփիւռք" կեդրոնին. մասնակիցը եղած է ծրագրաւորումի փուլէն կիրարկութեան, ժամանակացոյցի պատրաստութենէն մինչեւ հանդիպումներու, պտոյտներու կազմակերպութեան։ Ուստի 2005ի վերապատրաստութեան էմպիռնական օրերուն մասին իրեն հետ մեր զրոյցը նպատակ ունէր բացումի ու փակումի փակագիծերով պարփակուածին տեղեկանալու։

Դասընթացքը "Սփիւռք" կեդրոնէն Մայր Աթոռ փոխադրելու արարքին զլխաւոր դերակատարներէն եղած է "Կրթութեան ազգային հիմնարկի տնօրէն Վիկտոր Մարութիրոսեան որուն զօրավիզ յայտնուած է Կրթութեան եւ դիտութեան նախարարը՝ Սերգօ Երիցեան։ Այս վերջինին ընդառաջելով Գարեգին Բ. ընդունած է որ դասընթացքը Մայր Աթոռի ճեմարանին մէջ տեղի ունենայ, չուրջ 60 մասնակիցներուն կեցութեան լման պայմաններ ապահովուի անվճար։

Ու դասընթացքը կը սկսի Ծուլիս 26ին, մեծ մասով Սուրիայէն, Լիբանանէն եւ ներքին Սփիւռքէն մասնակիցներով, պարակահայ ուսուցիչներու խումբը մեծ ժամ է մասնակցիլ։ Որպէս ուսուցիչ, Սփիւռքէն երեք անձնաւորութիւն կայ. Հ. Գալֆայեան–Փանոսեան, ԱՄՆ–էն Արաքսի Թաթուլեան եւ Լիբանանէն քերականութեան դասագիրքերու հեղինակ Կարօ Առաքելեան։ Մնացածը ապահովուած է տեզական ուժերով որոնք անհարկի մեծ թիւ կը ներկայացնեն։

Սփիւռքի վերոնշեալ երբեակը անընդմէջ կը ստանայ "ժամ չկայ", "ժամանակ-ցոյցում չի տեղաւորուում" յանկերգ–պատասխանը, ամէն անգամ որ հարց կուտայ թէ ո՛ր օրը, օրուան ո՛ր ժամուն, որո՛ւ, ի՛նչ պէտք է դասաւանդէ։ Անկազմակերպ ու անճրկումի վիճակը կը չարունակուի առաջին չաբաթէն ետքն ալ ու սփիւռքցի դասախօսները կը հասկնան ի վերջոյ թէ իրենց ո՛չ դիտութեան, ո՛չ ալ փորձառութեան պէտք զզացող կայ այդ խառնարանին մէջ։ Աւելի սէն պատմաներուն մէջ երբ նախորդ տարիներուն "Սփիւռք" կեդրոնին մէջ տարուած գործունէութեան ծրագիրները փոխանցուած են նոր կազմակերպիչներուն։ Աւելորդ է ըսել որ արտասահմանէն զացած երբեակին նամակներուն պատասխանող ալ չէ զտնուած, նախապէս յայտնելու համար իրենցմէ սպասուածը, որպէսզի ըստ այնմ պատրաստուին։ Ու դասընթացքը որուն պատասխանատուն է Գագիկ Մելիքեան, կը քալէ առաւելաբար ընդհանուր հետաքրքրութեան նիւթով դասախօսութիւններով։ Այնինչ բախտաւորները կ'ըլլան երդն ու զծագրութիւնը որոնց բաւական լայն տեղ կը տրուի, կ'երեւի անոնք ունենալով "տեղաւորուել"ու բացառիկ յատկութիւն մը, ի տարբերութիւն հայպետական նիւթերու։ Այդ ոլորտն ալ արդէն պէտք է ընկալուի հայաստանեան տարբերակով, քանի որ դաւազուցակ եւ այլն, ընդհանուրին դիմող յայտարարութիւնները, կ'ըլլան միայն արեղեանա-ական ղրելաձեւով, հակառակ "Սփիւռքի ուսուցիչ վերապատրաստել"ու յաւակնութեան։ Այս տարրականին զով, աւելորդ մանրամասնութիւն կը մնայ հետաքրքրութիւնը թէ Սփիւռքի ուսուցիչները վերապատրաստելու կոչուած Հայաստանի "ուսուցիչ"ները իսկապէս ունէ՞ն անհրաժեշտ դիտութիւնը, փորձառութիւնը, յաւատեղե՞կ էին Սփիւռքի ուսուցիչին առօրեայ հարցերուն։

Ճիշդ է որ ամառնային նման ձեռնարկներ որոնք սկսած են տեղի ունենալ հայաշատ այլ շրջաններու մէջ ալ, չեն կրնար ամրողջովին շրջանցել արձակուրդային, զբօսանքի տրամադրութիւններու։ Ու առիկա ժխտական մը չի կազմեր եթէ ծրագրաւորումը ըմբռնէն հիմնուի բան մը սորվեցնելու նպատակին վրայ։ Մասնակիցները ըլլան ուսուցիչներ, կամ ոչ, բան չի փոխուիր։ Ու կան պարագաներ որոնց առաջնորդող նպատակը այս կեդրոնէն չեղած է։ Բայց առանց կարգին տեսնել Մայր Աթոռի հովանաւորութեան արժանացած ձեռնարկ մըն ալ, առնուազն տխուր է, իր թելադրած հետեւութիւններով։

Ի վերջոյ, ուսուցիչներու 60 հոգինոց խումբ մը որ Սփիւռքէն Երեւան կ'երթայ, ենթադրել կու տայ դիտցածին վրայ բան մը աւելցնելու բարի տրամադրութիւն, նիւթական միջոցներ։ Որքան ալ Մայր Աթոռի հիւրընկալութիւնը անվճար կեցութիւն ապահովէ, որքան ալ ձգող ըլլայ ձեռնտու պայմաններով հայաստանեան արձակուրդի մըն ալ հեռանկարը, դիւրին արհամարհելի բաներ չեն վստահաբար ենթակային վիճակած յարակից ծախքերը։ Անոնք կ'արդարանան բուն նպատակին իրականացումով միայն, որ այս պարագային հայապետական նիւթերու ուսացումը պէտք է ըլլար։

"Սփիւռք" կեդրոնը հիմնադրամին վարչապետարանին, Սփիւռքէն քանի մը հաւատաւորներու յատկացումներով կը զոյացնէր նոյն դասընթացքին պիւտճէն։ Մայր Աթոռին ընդառաջումով, հիմնադրամ ու վարչապետարան հաւանօրէն ձեռընպահ մնացին մասնակցութիւն բերելէ։ Բայց ո՞րն էր աւելի կարեւորը։

Սփիւռքի ուսուցիչներու հայապետական վերապատրաստութեան նման ընթացք, արդէն տրամաբանական, բնական ճամբով, պէտք է Սփիւռքի մէջ կազմակերպուի. Հայաստան այդի առիթին, պիւտճէին համար այդ վայրին ներկայացուցած առաւելութիւններուն պարագաները պէտք չէ վճռական դեր կատարելու չափ զօրեն կենսական այս գործին մէջ։ Այլապէս, արեւմտահայերէնին, արեւմտահայ ու Սփիւռքի մշակոյթին ամէն առիթով բաժին հանուած արհամարհանքի, անգիտութեան ներկայի պայմաններով յամառիլ Երեւանը ընտրել որպէս վայր, միշտ պիտի կրէ պարագայականին ստուերը։

Այսուհանդերձ, ըսենք որ հոն չե՛նք, չունինք կամենալուն եւ կարենալուն համապատասխան ընթացքը. ասիկա չի՞ պարտադրեր կարելին ամէնէն լայն սահմաններով օգտագործել, փոխանակ անտեսելու, ո՛չ դիտէ ի՞նչ նպատակի ծառայելով։ Նպատակ որուն մէջ այս տարի մասնակցութեան փոքր բաժին մը ունեցած է ուսուցիչ վերապատրաստելը, գրեթէ պատրուակային ընոյթով։ Որքան ալ փայլուն ըլլայ կատարուածը գովաբանող բառակոյտը, բացումի ու փակումի ինքնագոհ ոճով, էականէն ոչինչ կը փոխուի։

Ու ափսոսանքը աւելի՛ կը խորանայ մը տածելով որ Մայր Աթոռի ասպնջականութեամբ կարելի էր նոյնիսկ "Սփիւռք" կեդրոնին պայմաններով տրուածէն աւելի՛ն տալ. պայմանով որ Հայաստանի կրթական մարզին գլխաւոր պատասխանատուները կազմակերպիչ ու վայր փոխելու որոշումին մէջ չմոռնային էականը որ հայագիտական պատրաստութիւնը պէտք է ըլլար։

Պարզուած պատկերէն բան մը կրնա՞յ փրկել պարագայականին վրայ իջած "Հայաստագիր" վարագոյրը որ պետութեան, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութեան զինանշանին ու "Կրթութեան ազգային հիմնարկ"ի խորհրդանշանին պատկառելի երրորդութեամբ կը վկայէ թէ այսինչը "հաջողութեամբ ավարտել է Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի հովանավորությամբ ՀՀ Կրթության և Գիտության նախարարության և Կրթության ազգային հիմնարկի 2005թ. Հուլիսի 26–ից Օգոստոսի 22–ը կազմակերպված սփյուռքահայ ուսուցիչների վերապատրաստման դասընթացը"։ Նոյնիսկ երբ կնքուած ու ստորագրուած է նշուած նախաձեռնարկները գլխաւորող անձնաւորութիւններուն կողմէ։

Անտեղի՞ լաւատեսութիւն կ'ըլլայ յուսալ որ առաջին այս փորձը գոնէ բանի մը ծառայէ ու յաջորդ տարի դասընթացքը վերադարձուի "Սփիւռք" կեդրոնին, մէկ շրջանով սահմանափակելով արձանագրուած վնասը։

ԱՐՓԻ ԹՈՒԹՈՑԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԹԻՒ-15

ՅԻՊԼ

Երեւան, Օգոստոս

Երբեմն կը պատահի որ զիս սիրող եւ յարգող բարեկամները, «պատկերներս» կծու գանեն եւ նրբօրէն հասկցնեն որ արդեօք մի քիչ չե՞մ չափազանցեր…։ Կը զարմանան երբ խմանան որ տակաւին համեմատաբար զուսպ եմ եւ իրականութիւնը հարկ եղած մերկութեամբ չեմ ներկայացներ։ Ի վերջոյ գրողը, կիրթ անձ մը պէտք է ըլլայ, հոգեպէս հարուստ, հարուստ գիտելիքներով, այնքան հայրենասէր որ ամէնէն ցաւալի պարագաներն ալ ցաւած սրտով ներկայացնէ, առանց արհամարհանքի։ Ինչ որ մի քանի տարի է կը փորձեմ ընել։

Մեր ներկայ իրականութիւնը տակայն, հայրենիքի թէ սփիւռքի մէջ, այնքան ողբերգական է, աղքատ, խեղճ ու կրակ, չեմ կարծեր որ այս բոլոր տուեալները երբեւիցէ միասին զուգադիպած ըլլան, որքան այս տարիներուն։ Պահ մը արդար գնահատանքով դիտեք չորս կողմերնիս. պետական, եկեղեցական, ազգային մշակութային, կրթական մարզերուն մէջ որքա՜ն պարապութիւններ կան… «Նոմինա սունդ օտիոզա» (հաճելի չէ անուններ տալը) կ'ըսէին հին Հռոմայեցիները…։

Քանի մը դէպք արժէ մէջբերել։ Հայաստանի վարչապետը կը զարմանայ թէ ինչու ժողովուրդը զարմացած է իր հարազատ զաւակին Աւետիք Թաղապետ «ընտրըլելուն»…։ Ի՞նչ ընտրութիւն է երբ ո՛չ մէկ թեկնածու ներկայանալու քաջութիւնը ունեցած է։ Ինչպէ՞ս կարելի է մտածել պայքարիլ ամենահզօր վարչապետի նշանակումին դէմ…

Թերթերը գայթակղած էին նաեւ Գրողներու միութեան նախագահի ընտրութենէն…։ որ կանոնագրութեան համաձայն պէտք է գաղտնի քուէարկութեամբ տեղի ունենար եւ ընտրուած է բաց քուէարկութեամբ, ուրիշ թեկնածուի պակասէն…։ Եւ այսպէս քիչ մը ամէն օր ժողովրդավարութեան սկզբունքները կ'ոտնակոխուին հասարակաց անտարբերութեան առջեւ։ Այսպէս կ'ընտրուին ազգային դրամատան տնօրէնները, որոնց քէմահաճոյքին ձգուած է տոլարը բարձրացնելը կամ նուազեցնելը, միջազգային բոլոր կանոններուն հակառակ… ըսի՛ք, խնդրեմ, եթէ սա իւրայատուկ երկիր չի՞նչ է…։

Զանազան պետութիւններ, միջազգային կազմակերպութիւններ չեա երկրաչարժի, բազմաթիւ տուներ եւ թաղամասեր կառուցեցին Գիւմբրիի մէջ, ժողովուրդին ձրի տրամադրելու։ Բան է հայաստանեան մամուլը կարդալ, իմանալու համար թէ որքա՜ն զեղծարարութիւններ տեղի կ'ունենան եկող-գացող մարզպետներու եւ քաղաքապետերու ձեռքով…։ Մարդկային բարոյականութիւն մը գոյութիւն ունի. կարելի չէ ամէն բան սովեռներուն վերագրել։ Մեր ձուկը երբ սկսի գլուխէն հոտիլ, իմ դրիչս ստիպուած պոչէն կը սկսի չարժիլ։

Մարդուն, մէկը, իր ծննդավայր գիւղին մուտքին, Երեւանի կղզիին, հսկայական յաղթական կամար մը բարձրացուցած է, ինքզինքը Նափոլէոն կարծելով, մինչ Երեւանի հարաւային մուտքը, ուրկից կը մտնեն Պարսկաստանէն եւ Արցախէն եկող բոլոր կառքերը, այնպիսի ողբերգական վիճակ մը ունի, կարծես Սան Փաւլոյի Փաւէլներու մէջէն կ'անցնի Հայոց մայրաքաղաք ժամանողը։ Փողոցներու մէջ չարուած ժաւէլի սպիրտ, դաճ, կառքերու իւղ, քարիւղ, պտուղ, միս, ոչխար, չոգեկառքի անգործութեան դատապարտուած ուռած գիծ մը, ծակոտկէն կուտայ, աղբերով լեցուած, հաւեր, ճուտիկներ, բոկոտն մանուկներ, իւ՜նչ ուզես կայ… ամօթ չէ՞ մեզի…։

Այդ միեւնոյն հարաւային, ճամբով եթէ քաղաքէն դուրս ելլելու ըլլաք, վերջերս, բազմացած կը տեսնէք սատկած ագռաւներու, կաչաղակներու, ճնճղուկներու, դոյզդոյն տեսակներ, որոնք ժամանակին կը յայղղէին կծիկը դնել վրայ հասնող ժիկուլիներէն կամ դանդաղաշարժ վոլկաներէն. հիմա մեծաքանակ զոհ կ'երթան արեւմտեան քաղաքակրթութեան նուիրած մերսէտեաններու, պէ-էմ-ներու եւ ֆոլքսվակէններու։ Ինչպէս ամէն տարի, ամառ կը սկսի ջուրի պակասը

ՄՈՆՂՈԼՆԵՐՈՒ ՆՈՐ ՍՈՒՐԲԸ՝ ՋԷՆԿԻԶ ԽԱՆ

1990էն ի վեր ու խորհրդային ոլորտէն Մոնղոլիայի անջատումին թուականն է, օրէ օր կը մեծնայ Ջէնկիզ խանի հիացողներուն թիւը ու ան նոր օրեւոյթ մը վերածուելու ճամբուն վրայ է: Վարչապետին խորհրդական ու պատմաբան Պաթպատար կ'ըսէ թէ ան մոնղոլեան պետութեան հիմնադիրն է, պատմութեան ընկերակիցը. համայնավարները բրտօրէն խզած են Մոնղոլներուն կապը իրենց անցեալին հետ, պարտադրելով արեւմտեան հայեցակէտը: Իսկ այսօր ամբողջ ազգը կը վերադառնայ ազգային արժէքներուն:

Ջէնկիզ խանի ներկայի փարումին մէջ կայ երկու ազդակ. առաջինը աւանդութեան դերն է, երկրորդը համայնավարական շրջանին հանդիպ իրենց հակազդեցութիւնը: Աւանդութիւնը ազգին նահապետը կը նկատէ Ջէնկիզը, մինչ համայնավարներու օրով Մոսկուա վախնալով անոր աստուածացումէն, նոյնիսկ արգիլած էր անունը արտասանել: Ոչ ոք իրաւունք ունէր այցի երթալու երկրին հիւսիս-արեւելեան շրջանին մէջ գտնուող անոր ծննդավայրը: Խորհրդային զրահակոքերու շարան մը փակած էր այդ գաւառը երկրին միւս շրջաններուն միացնող ճամբան:

Այսօր մինչ Մոնղոլիա մէկ կողմէն կ'ընթանայ դէպի չուկայի ժողովրդավարութիւն մը, միւս կողմէն ինքնութենական հիմնաքարեր կը փնտռէ իր անցեալին մէջ: Ու այդ իմաստով ոչ մէկ դէմք աւելի կարեւոր տեղ կրնայ ունենալ, քան Ջէնկիզ խանը. ան է որ ժԳ. դարուն մինչեւ Աղբիական հասնող մոնղոլական կայսրութիւնը հիմնած է, արիւնարբու բռնակալի մը համբաւին տիրանալով միջազգային պատմագիրներու կողմէ: Սակայն այս կէտը ոչ մէկ նկատումի կ'արժանանայ ներկայիս իր ցեղակիցներուն կողմէ, որոնք իրենց զաւակներուն կու տան անոր անունը, պանդոկներ, փողոցներ, վոտկա, դարեջուր, ծխիկ, ղրամատուն, հաստատութիւններ կը մկրտեն նոյն անունով: Թղթադրամներու, ղրուշմաթուղթերու, պաշտօնական չէնքերու վրայ կայ իր դիմանկարը, որպէս ըմլոր ժամանակներու հպարտութեան առարկան: Ընդհանուր համոզումը այն է որ Ջէնկիզ քաղաքակրթութիւններ, ժողովուրդներ անհետացուցած գազանը չէ, այլ հզօր ու նոյն ատեն վեհանձն, բարի անձնաւորութիւն մը: Անոր մէջ կը տեսնեն ժողովուրդի ազատարարը որ ինչպէս կ'ըսէ նկարիչ մը. «ան ազնուական էր ու հզօր: Ոչ ոք կրնար մեղի դպչիլ երբ ան հոս էր»:

Պէտք կ'ըսէ յիշեցնելու որ Ջէնկիզ խանի զաւկին տիրած երկիրներէն եղած է Հայաստանն ալ ԺԳ. դարուն, ինչպէս Վրաստանը:

ՔԱՂՀԱՆ

ՄԱՔՍԱՆԵՆԳ ԹՈՒՐՔ ՈՒՍԱՆՈՂԸ ԼՐՏԵՍ ԿԱՐԾՈՒԱԾ Է ԵՂԵՐ

Հնատիպ հատորներ երկրէն հանելու փորձով ամբաստանուած ու երկու ամիս բանտարկուելէ ետք ազատ արձակուած թուրք ուսանողը ե. Թիւրքելմազ առանց Թուրքիա կայք մը ընելու վերադարձած է ԱՄՆ ուր կ'ուսանի: Համալսարանին կայքէջին վրայ լոյս տեսած հարցազրոյցի մը ըսած է թէ Ցունիսին իր ձերբակալութիւնը հնատիպ հատորներ ունենալու պատճառով չէր. բուն պատճառը այն էր որ Հայաստանի ազգային ապահովութեան վարչութիւնը կասկած ունէր թէ ինք լրտես էր:

"Հինգ անգամ դացած եմ Հայաստան եւ ոչ մէկ հարց ունեցած եմ: Սակայն այս անգամ դիս ձերբակալողները այնպէս կը թուէր թէ այլ պատճառներ ունէին. անդադար հարցումներ կ'ուղղէին քաղաքական մտածումներուս մասին: Այն տպաւորութիւնը կը դործէին որ չեն հասկընար թէ ինչ կը նշանակէր ուսանող ըլլալ, հետազօտութիւններ ընել: Կը մտածէին թէ լրտես էի, սակայն անշուշտ, ոչ մէկ փաստ կար այդ մասին":

Ե. Թիւրքելմազ ուշադրաւ նկատած է երեւոյթը որ կան հայ պաշտօնատարներ որոնք չեն ուզեր որ ինք Հայաստանի մէջ հետազօտութիւն կատարէ. կան միւս կողմէ Թուրքեր որոնք չեն ուզեր որ ինք Ցեղասպանութեան մասին արտայայտուի: Այսուհանդերձ կը յուսայ որ "մէջազդէպը ազդակ մը կ'ըլլայ հայ եւ Թուրք ուսանողներու կապերը սերտացնելու որպէսզի կարենան խօսիլ, վիճիլ պատմութեան ցաւառիթ հարցերուն մասին":

ԳԱՂԱՓԱՐ Է ԳԱՂԱՓԱՐ

ՊՈԼՍՈՑ Ս. Փրկիչ Հիւանդանոցին պարտէզին մէջ, Սեպտ. 1ին ընդունելութիւն մը տրուած է ի պատիւ Պ. Զաւէն Եկաւեանի: Նախքան հանդիպումը ունենալը կրթական եւ մշակութային պատասխանատուներու հետ, սարքուած այս ընդունելութիւնը ծանօթացման առիթ մը եղած է: Հանդիսութեան ներկայ եղած է Մեսրոպ Պատրիարք: Բարի գալստեան խօսքերով հանդէս եկած են Ցարութիւն Էօզչէլիք, Պետրոս Շիրինօղլու, ապա՝ Զաւէն Եկաւեան որ ընդգծած է թէ իրեն համար պատմական օր մըն էր: Այնուհետեւ ներկաները համախմբուած են Տիկնանց յանձնախումբին անդամուհիներուն կողմէ պատրաստուած քոքթէյլին շուրջ: Հաստքօթին հուսկ բանքը արտասանած է Մեսրոպ Պատրիարք:

***

ԳՆԱԼԸի կազդուրման կայանին մարզադաշտին մէջ, Գիւմրիի "Գոհար" երգչախումբը նախաճաշակ մը տալու համար իրենց համերգներու շարքին, առաջին ներկայացում մը տուած էին խումբին 20 անդամներով, դեկավարութեամբ Սեպուհ Սրգսարեանի: Կազդուրման կայանի խորհրդատար մարմնի ատենապետ Սեւան Զաւուչեանի տնօրինութեամբ պատրաստուած էր գեղեցիկ բեմ մը օժտուած լուսային արդիական "էֆէկտներով": Մարզադաշտը ծայրէ ծայր լեցուած էր: Հայկական ժողովրդական երգը, երաժշտութիւնը եւ պարը միահաճուելուած իրարու, տպաւորիչ տեսարան մը պարզած են: Ցայտագիրը տեւած է շուրջ երեք ժամ:

***

ԳԻՄԳՐԻՃԻ (Գանատա) գեղատեսիլ վայրերէն մէկուն մէջ, նախաճեռնութեամբ վեր. Ցովհաննէս Սարմազեանի և կազմակերպութեամբ տեղւոյն խումբ մը Քէսապցի հայրենակիցներու, Օգոստոս 21ին, տեղի ունեցած է առաջին անդամ ըլլալով Գանատա բնակող Քէսապցիներու համահաւաքը: Ներկայ եղած են երեք հարիւր հոգի: Պատուելին խանդավառութեամբ համակուած, ըսած է. "Տարիներու մեր փայփայած երազն է որ իրականացած է այսօր՝ համախմբել Քէսապցիները տօնական մթնոլորտի մէջ եւ վերապրիլ Քէսապցիի պատկանելիութեան գիտակցութեամբ": Ստեփան Փանոսեան կարդացած է օրուան յատուկ իր գրած երկու բանաստեղծութիւնները, մին՝ Քէսապի բարբառով: Ցուցադրուած է Քէսապի կեանքէն տեսերիզ մը, ուր կը հնչէր աւանդական Թմբուկն ու զուռնան եւ անոր կշռոյթին տակ կը թնդար Քէսապցիին յատուկ չուրջպարը:

ԱՆԻԾԵԱԼ
ՏԱՐԻՆԵՐ
1914 - 1919
(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)
ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ՏԷՐ ՋՕՐԷՆ ՀԱԼԷՊ

Նախ կը սարսափինք, կարծելով որ Թշուառականը մեզ մատնածէ, բայց ինք մեզ կը վստահեցնէ Թէ այդ ոստիկաններէն մին ազգականներէն է եւ երկուքը բարեկամներ, Թէ եկած են պարզապէս զիչերը մեզ պաշտպանելու համար: Եւ կը հրամայէ կիներուն որ կերակուր պատրաստեն մեր ինքնակոչ պաշտպաններուն համար:

Եղջ Մինասլեի ամբողջ ուտելիքները, խմելիքները, սիկար, սուրճ, եւն. ամէն ինչ կը սպառի մեկ զիչերուան մէջ: Առտուան դէմ ոստիկանները կը կորսուին կ'երթան, եւ մենք ալ կ'իյնանք ճամբայ եւ կը հասնինք Մատէնէն քիչ մը անդին ժայռոտ կիրճ մը ուր կ'անցնենք ցերեկը: Աբար կին մը եւ մարդ մը մածուն կը բերեն մեզի:

Գիչերը ճամբայ կ'ելլենք եւ դաշտին լոյսը չծագած կը շարունակենք մեր ուղեւորութիւնը եւ ի վերջոյ փոքրիկ բլուրի մը ետեւ վրան կը կանգնենք:

Աւազակ Ապտուլլահ կը չարունակէ մեզ նեղել եւ տեսակ տեսակ պատրուակներով կը փորձէ մենէ դրամ առնել: Անտանելի պաշտպան մը դարձած է մեր գլխուն:

Նորէն ճամբայ կ'ելլենք ամբողջ գիչերը թաւուտներու մէջէն կը ճամբտրդենք եւ կը հասնինք Սապքա որ Զօրի սանճաքին սահմանապլուխն է: Սարսափելի անձրեւ մը կը սկսի: Անկարելի է վրանը կանգնեցնել եւ ամէնքը ծածկոցին տեւ կը կծկտին:

Կէս գիչերէն երկու ժամ ետքը «Եա ալլահ» գոչելով ճամբայ կ'ելլենք: Մեր ուղեւորութեան ամէնէն վտանգաւոր մասըն է այս: Սապքա ոստիկանական մեծ կեդրոն մըն է եւ սահմանապլխին վրայ խիստ հսկողութիւն կը կատարուի: Խումբը երկուքի կը բաժնուի, որպէսզի աչքի չզարնէ: Բարեբախտաբար աստիկ խաւար գիչեր է ու աստիկ կ'անձրեւէ, այնպէս որ հաւանական չէ որ ոստիկաններ այդ գէշ օդին հսկողութիւն կատարեն:

Վերջապէս կ'անցնինք անվտանգ երկիւղալի կէտէն:

Հեւ ի հեւ հեռանանք Զօրի անիծեալ սահմաններէն եւ կը ջանանք ժամ առաջ ոտք դնել Հալէպի նահանգը:

Կէս օրին կը յաջողինք գտնել կիրճ մը եւ հոն մեր վրանը կանգնել: Մեր պահապանը Ապտուլլահ էլ Սէլամլի գիչերը անյայտացած էր ու ալ երեւան չէր ելած: Իր այս անհետացումը շատ չէփոթեց մեզի, ընդհակառակն տեսակ մը թեթեւացում զգացինք, որովհետեւ այդ արարը իր պահանջումներով եւ սպառնալիքներով ա՛լ անտանելի դարձած էր: Միայն Թէ կը վախնայինք որ մի՛ գուցէ Սապքայի մէջ մատնութիւն մը ընէ:

Գիչերը կանուխ ճամբայ կ'ելլենք: Նոր եւ լուրջ վտանգ մը կը սպառնայ մեզի: Զորս կողմերնիս խարոյկներ կը նշմարենք եւ ուղտապան Իպրահիմ Ապու Սալէհ սարսափահար դէմքով մը կու մօտենայ մեզի:

– Էնէզներու մէջ ինկած ենք, կ'ըսէ:

Էնէզին Թափառաշրջիկ եւ վրանաբնակ Արաբներու ցեղ մըն է որ հռչակաւոր է իրրեւ ամէնէն աւազակ ու վայրագ ցեղերէն մէկը:

Անհատնում վրանները կը տարածուին ընդարձակ դաշտին ամէն կողմը: Գրեթէ ամէն վրանի առջեւ մէկ-մէկ խարոյկ վառած է: Այդ խարոյկները ընդհանրապէս կը վառեն վրանաբնակները, զիչեր ատեն, նախ Թշնամիներու կողմէ յանկարծակիի չգալու համար, յետոյ գազանները հեռու վանելու, և վերջապէս տաքնալու համար: Կամաց կամաց կը քալենք մուԹին մէջ, կարելի եղածին չափ ոտքի ձայն չհանելով:

Իպրահիմ մեզի հրահանգներ կու տայ:

– Զըլայ որ իրարու հետ խօսիք, կ'ըսէ, ո՛չ ալ սիկառէթ ծխէք:

Արդարեւ Արաբները հաշուած են որ մըԹուԹեան մէջ սիկառէթին լոյսը կէս ժամ հեռուէն կը տեսնուի:

– Քանի՞ վրան կայ արդեօք, կը հարցընենք:

– Թերեւս հազարէն աւելի, կը պատասխանէ:

Ուղտապանը զիչին տակէն արաբերէն աղօթքներ կը փսփսայ որոնց մէջ յաճախ կը կրկնուին ուն Նէպի եւ Ալլահ բառերը (Մարգարէն եւ Աստուած): Ցայտնի կը տեսնուի որ շատ կը վախնայ խեղճը եւ իրաւունք ալ ունի, իր ամբողջ հարստութիւնը եօԹը ուղտերն են որոնք եԹէ էնէզները յափշտակեն, բոլորովին կը փճացնայ: Մենք ալ իրեն չափ սարսափած ենք: Այդ աւազակները եԹէ մեզ նշմարեն, տարակոյս չկայ որ, ըստ իրենց սովորութեան, եԹէ չսպաննեն իսկ, մօրէ մերկ պիտի Թողուն եւ միեւնոյն ատեն յափշտակեն տանիմ մեզի ընկերացող երեք կիները:

Կը քալենք ու կը քալենք անընդհատ մեր մաշլախներուն մէջ փաԹԹուած: Ո՛չ իրարու հետ կը խօսինք, ո՛չ կը ծխենք, ինչ որ ա՛լ աւելի անհանդուրժելի կը դարձնէ մեր գնացքը. վրաններուն կողմէ կը լսուին շուներու հաչիւնները:

Ձամբան մէկ աչքը կոյր չան մը համադիպած ենք որուն քիչ մը ուտելիք տըւինք: Վեց եօԹը օրէ ի վեր հաւատարիմ և երախտապարտ կենդանին մեզի կը հետեւի եւ մեր վրանին քով պահպանուԹիւն կ'ընէ: Սրտերնիս կը դողայ որ այժմ այդ հեռաւոր հաչիւններուն կը պատասխանէ ու այս կերպով մեզ կը մատնէ: Բայց խեղճ կենդանին ինք ալ կը զգայ Թէ ճըգնաժամային դրուԹեան մը մէջ կը գտնըւինք եւ պոչը տակը առած կը հետեւի մեզի անչշուկ:

(Շար. 124)

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊԱՍԿԻ

Վարուժան Աբթարեանի մահուան առթիւ հետեւեալ նուէրները եղած են "Յառաջ"ին.-

Ֆրէնօ.- Լեւոն, Անահիտ Տէր Մինասեան եւ ողբացեալին սանը՝ Վահէ 200 եւրօ:

***

Նիւ Եորք.- Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Աթթարեան 100 տոլար:

***

Կրընոպլը.- Յովհաննէս Այանեան 100 եւրօ:

***

Երեւան.- Զուլալ Գազանճեան 100 եւրօ:

Date à retenir

Grande Braderie de Noël

LES 3 et 4 DECEMBRE
CHENE FRANCE

APPEL

Avant l'échéance du 3 octobre prochain
LE COLLECTIF VAN
appelle à un PIQUET HEBDOMADAIRE
chaque vendredi
du 2 au 30 septembre
de 19h15 à 20h
sur le Parvis de l'Opéra Bastille
à Paris (75011)

Le Collectif VAN, qui a fait parvenir par deux fois un sonotone virtuel aux gouvernements et ministres européens pour inciter à accomplir leur mandat en écoutant les peuples qu'ils sont censés représenter, poursuivra son action de **«santé publique»** avec une opération **«VAN prend la tension de l'Europe»**, tous les Vendredis de 19h15 à 20h jusqu'au 30 septembre.

Tous ceux qui désirent s'inscrire pour assurer une permanence anti-négationniste, peuvent envoyer un mail avec leurs coordonnées à :
sender@vartanian.org

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդարու սակագինը

	€	
Մահազդ	150	(179,40)
Հոգեհանգիստ	135	(161,46)
Շնորհակալիք	135	(161,46)
Հարսնիք-Նշանտուք	135	(161,46)
Ծնունդ	135	(161,46)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհանուր գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անդամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին վարչութեան:

COMMUNIQUE

«Nous sommes Arméniens et rien de ce qui est arménien ne nous est étranger»

Aujourd'hui, plus que jamais les Arméniens du Djavakhk sont menacés :

— dans leur vie quotidienne,
— dans leur identité,
— dans leur avenir.

Isolés dans cette région historique de l'Arménie, ils ont besoin de nous. Nous, Arméniens de France, devons les aider!

Avec toutes les Croix de Secours arméniennes, la Croix Bleue des Arméniens de France lance un appel :

— Pour la création d'antennes médicales dans les villages isolés du Djavakhk,

— Pour la rénovation et l'équipement du Centre Culturel à Akhalkalak,

— Pour la préservation des structures identitaires (églises, écoles...) de cette région.

Seule la mobilisation urgente et efficace de la diaspora permettra la survie du Djavakhk.

Envoyez vos dons à :
C.B.A.F. Djavakhk,
17 rue Bleue 75009 Paris

□

BRATSCH

La Croix Bleue d'Issy-les-Moulineaux
Section DIROUHIE SERENGULIAN
présente
«BRATSCH
25 ans ça s'fête»
avec la participation
de la troupe de danse **Yeraz**
le Dimanche 2 Octobre à 15 heures
au PACI — 25 Avenue Victor Cresson
à Issy-les-Moulineaux

Venez nombreux pour fêter cet événement !

Réservations auprès de :
— Jacqueline : 01. 40. 95. 81. 33
— Alice : 01. 46. 42. 90. 68
— Magasins FNAC et Carrefour.

Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville

LA MCA FAIT
SA 28ème RENTREE
REPRISE DES ACTIVITES PERMANENTES
Mercredi 21 septembre

Inscriptions :
les 10, 14 et 17 septembre
de 14h30 à 17h30
Entre tradition et création

- Langue arménienne (14 niveaux)
  Eveil au langage, cours enfants, adolescents et adultes
  Cours classes collège — Préparation au Bac.
- Civilisation (3 niveaux)
  Eveil à l'identité et à la culture arménienne.
- Musique
  Eveil musical, Piano, Violon, Solfège Guitare (cours et musique d'ensemble)
- Danse arménienne (9 niveaux)
  Folklorique, traditionnel ,académique, classique
- Arts plastiques (4 niveaux)
  Dessin — peinture
- Anglais
  Soutien niveaux CM1/CM2 — 6e—5e
- Echecs (sous réserve)
- Diffusion livres — Emissions radio — Foyer.

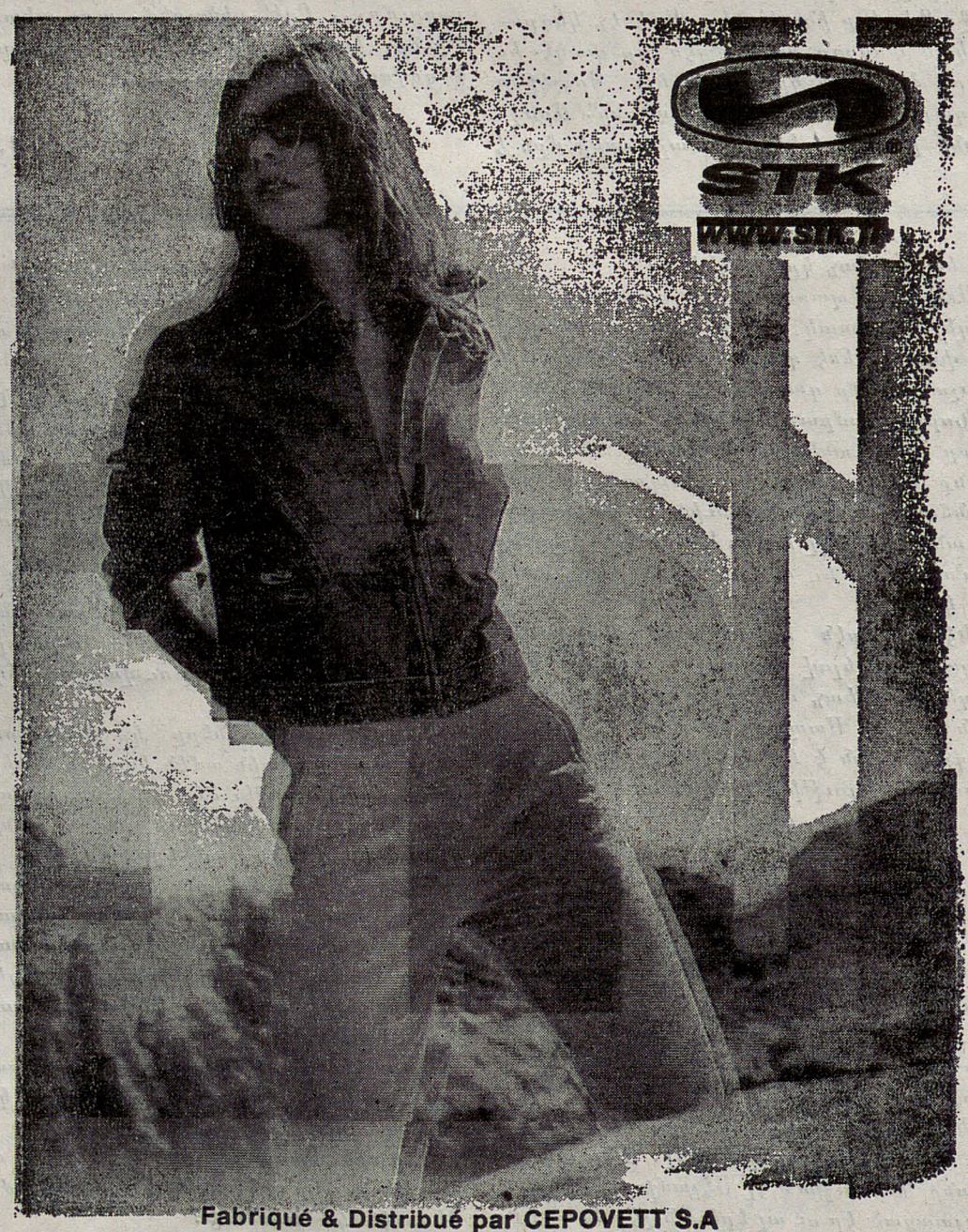
Pour tous renseignements :
tél : 01 43 76 55 89
contact@mca-alfortville.fr
Salon du livre arménien ARMEN'LIVRES Alfortville, les 16, 17 et 18 décembre

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 25
Տօն Ամուսնակոչութեաց
Արեւուվիլի վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ:
Ուխտի պատարագ եւ մատաղ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

Fabriqué & Distribué par CEPOVETT S.A
150, ancienne route de Beaujeu - GLEIZÉ BP 421
69653 VILLEFRANCHE / SAÔNE CEDEX
Tél : 04 74 62 47 00 - Fax : 04 74 68 20 09 - Em@il : stk@stk.fr

ՎԵՐԱՄՈՒՏ
RENTREE SCOLAIRE

Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՑ ԴՊՐՈՑ
2005 – 2006 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ Մայր Տաճարի կիրակնօրեայ Դպրոցը կը վերսկսի կիրակի, Հոկտեմբեր 2ին, Առաջնորդարանի սրբահներուն մէջ (15 rue Jean-Goujon, Paris 8ème):

Կը դասաւանդուին հայերէն լեզու, պատմութիւն եւ քրիստոնէական դիտելիքներ:

Դասընթացքները կը կատարուին ժամը 9·30էն 12·30:

Կը հրաւիրենք ծնողները որ առաջնորդեն իրենց զաւակները մասնակցելու սոյն դասընթացքներուն:

Մանրամասնութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Մայր Տաճարի Տիւանատան կամ Տիկնանց Յանձնախումբին,
Հեռ. - 01·43·59·67·03:

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

***

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ
ՎԻԷՆԻ "ՍԵՒԱՆ" ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ
2005 – 2006 Դպրոցական Շրջան
Վիէնի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
9 rue du Cirque
Հայերէնի դասընթացքը կը սկսի
Շաբաթ Սեպտեմբեր 24,
ժամը 14 – 17

- 5–8 տարեկան – *Հայերէն լեզու եւ պար:*
- 9 – 13 տարեկան – *Հայերէն լեզու, պար եւ թատրոն:*
- միջնակարգ – *Նախապատրաստական դասընթացք:*
- *Հայերէնի քննութեան պատրաստութիւն պաքալորէայի համար:*

... ...Նորութիւններ... ... ...
Հայերէն համակարգչային դասընթացք:

***

Ecole de la Croix Bleue
Section d'Issy-les-Moulineaux

La Croix Bleue des Arméniens de France (Section d'Issy-les-Moulineaux) informe que la rentrée scolaire est fixée au **mardi 20 septembre.** Les cours destinés tant aux enfants qu'aux adultes se tiendront de 18h à 21h à la MCA 45 rue de la Défense — Issy - les - Moulineaux.

— Préparation Bac — Niveau Bac — Adulte débutant — Adulte avancé.

Renseignements sur place aux heures de cours au 01. 45. 29. 20. 18 ou auprès de Mme Guiragossian 01. 46. 42. 45. 25 (le soir).

***

Ecole de la Croix Bleue
Section «A. Tathéossian» de Paris

Vous avez entre 4 et 77 ans, vous voulez apprendre la langue de vos aînés, alors rejoignez l'école de la C.B.A.F. section de Paris, dès le **samedi 17 septembre,** à la M.C.A., 17 rue Bleue 75009 Paris.

7 classes, de la maternelle à la terminale, 1 d'adultes, plus des ateliers de chant, danse et théâtre !

Par ailleurs, les mercredis après-midi, un cours de soutien en physique est assuré pour les lycéens et de soutien en anglais pour les élèves de secondaire.

Pour tout renseignements, contactez **Araxie** au 01 39 83 71 19
ou **Alice** au 01 42 93 03 56 (19h - 20h30).

CHAVILLE

Journée Nationale du Patrimoine

L'Association Cultuelle de l'Eglise arménienne de Chaville participe cette année à la journée nationale du patrimoine par une exposition :

«PATRIMOINE ARMENIEN D'ILE-DE-FRANCE»

qui se déroulera
le dimanche 18 septembre de 10h à 18h
dans la salle «Balabanian» de l'Eglise arménienne; 6 rue Père Komitas 92370 CHAVILLE.

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 16
VENDREDI
16 SEPTEMBRE
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՀԱՅՐԱՍՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱԽԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար· 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

81ՐԴ ՏԱՐԻ _ ԹԻՒ 21·280 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 81e ANNEE — N° 21·280

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԻՐԱՔ

ՋԱՐԴԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

12 ՈՁԲԱՓՈՐՁ
166 ՄԵՌԵԱԼ

Սեպտեմբեր 14ին գործուած յաջորդական 11 ոճրափորձեր 150 զիւիներու մահուան պատճառ եղան, մինչ Սեպտ· 15ի առաւօտուն ալ նոր ոճրափորձ մը, նոյնպէս պաղտատ, 16 մեռեալ եւս կը պատճառէր: Արդէն ալ-Քահտայի իրաքեան ճիւղին պետը ալ-Զարքաւի սառնամեղիք եղաք Սեպտեմբեր 14ի ոճրափորձերուն պատասխանատուութիւնը, չէ վարանած սպառնալու ապագային համար ալ, յայտնելով թէ "Միջազգային ալ-Քահտա կազմակերպութիւնը ամբողջական պատերազմ հռչակած է Ռաֆիհայի (զիւիներու վերաբերող վարչաբեկիչ տարազ) դէմ": Զարքաւի կը ճշդէ որ այդ պատերազմը անխնայ պիտի ըլլայ եւ ա՛յդ՝ ուր որ ալ գտնուին զիւիները: Այս նոր պայքարին դրդապատճառն է "վրէժը լուծել Թալ-Աֆարի սիւննի զոհերուն": Քանի մը օր առաջ քաղաքը արիւնահեղութեան գնով եւս առնուած էր իրաքեան եւ ամերիկեան զօրքերուն կողմէ: Կառավարութեան համաձայն 150 ըմբոստներ սպաննուած էին եւ 400 կասկածելիներ ալ ձերբակալուած: Ալ-Քահտա վրէժի կոչ ըրած էր:

Ինչպէս դիտել կու տար քաղաքագէտ մը, Իրաքի պարզած ինքնատիպ երեւոյթն այն է որ աւելի չատ մեռեալ կայ (եւ պիտի ըլլայ ալ) պատերազմէն եաք, քան ինչ որ եղաւ պատերազմի առեն:

*
**

Ալ-Քահտայի տեղական ղեկավարը կ'ապդարարէ նաեւ սիւննիներուն որ զգուշանան "անօրէն Սահմանադրութեան քարոզչութենէն եւ հանրաքուէին մասնակցելու կոչերէն": Կը հրաւիրէ Իրաքցիները որ ուրանան կառավարութիւնը եթէ չեն ուզեր "ենթարկուիլ մուճահեատիններուն հարւածներուն":

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Նիւ ԵՈՐՔի մէջ, Սեպտեմբեր 14ին բացուեցաւ ՄԱԿ-ի 60ամեակին ազգաժողովը, որու կը մասնակցին անդամ 191 պետութիւնները: Ֆրանսան կը ներկայացնէ վարչապետը՝ Տ· ը Վիլլփէն, քանի Շիրաք չէր կրնար տակաւին օդանաւով ճամբորդել: Երկու տարի առաջ, ինք էր, այն առեն Արտաքին նախարար, որ քուն բայց դիպուկ ելոյթ մը ունեցած էր Ապահովութեան Խորհուրդին առջեւ, Իրաքի պատերազմին դէմ: Պուշ ներկայացուցած է ահաբեկչութեան դէմ պատերազմի իր տեսլեզը: Կողմնակից է օգնութեան թեթաճ երկիրներու: Կ'ընդունի որ արմատական գաղափարականները կը սնանին լարկութիւնով եւ յուսահատութեամբ եւ ոտքեմն հարուստ երկիրները պարտին աւելցնել իրենց օժանդակութիւնը անոնց պարզացման: Տոմինիք տը Վիլլփէն չեշտը դրած է այն անհրաժեշտութեան վրայ որ կը վերաբերի ահաբեկչութեան դէմ պայքարին: Ֆրանսա կրկին յիշեցուցած է իր առաջարկը՝ համաշխարհային տուրք մը օդանաւային տոմսերուն վրայ՝ օգնելու համար թեթաճ երկիրներու զարգացման եւ պայքարելու համար սիւոայի եւ համաճարակներու դէմ:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ Հաշուեքննիչ Ատեանը, ամէն տարուան պէս իր հաշուետուութիւնը ներկայացուց նոյն խստութեամբ, մանաւանդ ինչ կը վերաբերի Ընկերային Ապահովութեան: 354 էջերու մէջ կը պարզուի կացութիւնը եւ յայտնի կը դառնայ որ անցեալ տարուան բարեւորոգումները որեւէ զարմանք չեն թերած: Բացին Թիւն անգամ սխալ է: Իրականին մէջ 11,9 միլիառ Եւրօ չէ այլ՝ 13,2 միլիառ, որու 12,3 միլիառը Հիւանդութեան Ապահովին կը պատկանի: Ատեանին նախագահը՝ Ֆիլիփ Սեկէն բառերը չի ծամծմեր· կ'ըսէ թէ խնդրոյ առարկայ արհեստաւորներուն ձեռք առած յանձնառութիւններէն ոչ մէկը կը յարգուած է: Սեկէն չատ խիստ է, բայց ինչպէս ամէն անգամ, ոչ ամբաստանութիւնները, ոչ ալ խստութիւնը հարկ եղած հետեւանքները կ'ունենան:

ՈՒԿՐԱՆԻՈՑ նախկին նախագահը՝ Լէոնիդ Կրաւչուկ, ներկայիս ընդդիմութեան երեսփոխան, ամբաստանած է ռուս միլիառատէր (այժմ "աքսորական") Բորիս Բերեզովսկին, որ Ֆինանսաւորած է Վ· Իուշչենկոյի ընտրապայքարը: Ծանօթ է որ ան իշխանութեան գլուխ հասաւ 2004ի վերջաւորութեան "նարնջագոյն յեղափոխութիւնով": Նախկին նախագահը ապաւինելով համացանցին, կը գտնէ որ մինչեւ 15 միլիոն տոլար փոխանցուած է ընտրապայքարին:

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ չորրորդ դաշնակցութիւնը (Պուշ-Ռիւ-Ռոն) միացաւ Ֆր· Հոլլանտի դիրքաւորման, ինչ որ յաղթանակ մըն է ընդհանուր քարտուղարին համար, քանի չորանը կը սպառնար առանձին բանաձեւ մը ներկայացնել: Հոլլանտ եւ Մ· Ռուայալ Մարսէյլի Ալօչ արուարձանը փութացին համոզելու համար չորանի ընկերները, մանաւանդ Կէռլինին:

ՀԵՐՎԷ ԿԷՄԱՐ, Տնտեսութեան նախկին նախարարը որու համբաւը կապուեցաւ դլխաւորաբար Ժան-Կուժոն փողոցի իր 600 քառ· մեթր յարկաբաժինով եւ սակարկեցաւ հրաժարիլ, վերադարձած է նոյն նախարարութիւնը, որպէս մատակարար:

ՊԱՊԻՆ ՊՈԼԻՍ ԱՑՑԻՆ ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Պապին Ցունաց ափեզերական պատրիարք Բարթուղիմէոսի հրաւէրով Պոլիս այցելելու հեռանկարը բաւական հետաքրքրական անդրադարձներու կը մղէ Թրքական չրջանակները: Նախ կայ քաղաքական մարզի հարց մը· Պապը ըլլալով նաեւ պետութեան նախագահ մը, Թուրքիա այցին համար Պաղրիարքին հրաւէրը երկրորդ ղիծի վրայ ձգելու հնարք մը կը փնտռուի: Անդարա կ'ուզէ որ հրաւէրին բուն նախաձեռնութիւնը իրեն պատկանած ըլլայ:

Ատոր քով պապական այցին մէջ տարբնոյթ նպատակներ կը մատնանչուին: Բացայայտ է որ ազգայնական չրջանակներ չատ ախորժակ չունին դիւրին-դիւրին բարի գալուստ մաղթելու Բենեդիկտոս ԺԶ·ի որ սկզբունքով համաձայնած է Թուրքիա երթալու: Այդ չրջանակներէն մէկն է Պոլսոյ Տնտեսական Ֆաքիւլթէի դասախօս փրոֆ· մը որ կը կոչուի Է· Մանեալը:

Ան այցին մէջ կը տեսնէ Իսրայէլ – Վատիկան–Ցունաց պատրիարքարան երրեակին Միջին Արեւելքի մէջ միացեալ ուժ մը գոյացնելու նպատակը: Վատիկանի ու պատրիարքարանի գործակցութիւնը կը միտի Բիւզանդիոնի համախոհութեան մը յանգիլ, միխոնարական աննախադէպ գործունէութեամբ մը:

Նոյն փրոֆ·ին համոզումով, "Պապը մէկ միխոնար – զինուորն է ընդլայնուած Միջին Արեւելքի ծրագրին": Այս առումով չատ իմաստալից է անոր Թուրքիա այցը եւ կը սխալին բոլոր անոնք որոնք այցին եաին մնացածը չեն կրնար տեսնել: Նախկին դեսպան եւ երեսփոխան Շ· Էլէքթաղ ալ աւելցուցած է թէ պապին ու պատրիարքին տեսակցութենէն եաք տրուելիք յայտարարութիւնը քաղաքական դետնի վրայ չատ դժուար կացութեան պիտի մատնէ Թուրքիան:

Պապին այցին նպատակներէն կը համարուի նաեւ Պոլսոյ Ցունաց պատրիարքարանին "տիեզերական" կոչումին անդարձ կերպով հաստատումը· բան մը զոր միշտ մերժած է Թուրքիա, հարկաւոր դատած պարագային հրապարակաւ բողոքելով այդ տիտղոսին դէմ:

Հետաքրքրական պիտի ըլլար դիտնալ թէ Պապը, կամ անոր չրջանակը ի՛նչ արժեւորում կու տան Թրքական այս մեկնաբանութիւններուն որոնք միակ թերթի մը, միակ դասախօսի մը, միակ նախկին դեսպանի մը մեկնաբերը չեն վստահաբար:

*
**

Սեպտ· 15ի Թուրք մամուլը կը տեղեկացնէր թէ հանրապետութեան նախագահ Ա· Սեզէր եւս հրաւիրած է Բենեդիկտոս ԺԶ·ն, որպէս Վատիկանի պետութեան նախագահը: Ատով վէճերը աւելի հրահրած են այն հետաքրքրութեամբ թէ Պապը երեն ուղղուած երկու հրաւէրներէն ո՛ր մէկը ընդունելով պիտի երթայ Պոլիս: Միւս կողմէ, այցին դէմ հակազդեցութիւնները կը չարունակուէին, երբեմն բաւական տզեղ արտայայտութիւններով, ինչպէս նոյն օրուան "Եէնի չաղ" ("Նոր Դար") Թերթին սա խորագիրը· "Գերմանացի ժամկոչը երկիր մի՛ մտցնէք":

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

1600ԱՄԵԱԿԻ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ

Մաչտոցի գիւտով հայ ժողովուրդին նուէր այբուբենին գործածութեան հաստակարզը 70 տարի պարտադրաբար, 15 տարիէ ի վեր ալ ազատ կամքով ոոնակոխելու երեւոյթը բնաւ արգելք չէ եղած որ 1600ամեակի գիտաժողով մը կազմակերպուի Գիտութեան ակադեմիային մէջ: Հանդիսաւոր նիստով մըն ալ բացուած է ան Սեպտ· 13ին, վայելելով "միջազգային" մակնիշն ալ: Ռ· Քոչարեան չնորհաւորական ուղերձ մը յղած է, Ամենայն Հայոց Գարեգին Բ· եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ Ա· կաթողիկոսներն ալ օրհնութեան դիրեր: Ակադեմիայի նախագահը Ֆ· Սարգսեան այբուբենը "Հայութեան համար մաքառումի ճամբուն վրայ վերածնութեան հաւատ" որակած է, ապա վայրկեանի մը լռութեամբ յարգուած "աչխարհահռչակ գիտնական", ակադեմիկոս Գ· Զահուկեանի յիչատակը· մարդ որ գիտնականի "համաչխարհային" պիտակով հանդերձ, պիտի յիչուի որպէս գլխաւոր պատասխանատուներէն մաշտոցեան այբուբենին դէմ գործուած ծանրադոյն մեղքին:

Փառաբանուած գիւտին ու ներկային միջեւ ինկած անհեթեթութիւնը, տգեղութիւնը չէ վրդոված կրթութեան ու գիտութեան նախարար, կամ Մատենադարանի տնօրէնն ալ, որոնք չեչտած են մաշտոցեան վաստակին կարեւորութիւնը, միեւնոյն ատեն բարի ընթացք մաղթած գիտաժողովին: Աւտոստհմանէն ալ 20 հայագէտ հրաւիրուած է որոնք յաջորդ երկու օրերուն չատ հաւանօրէն չվրդովելու նոյն վճռակամութեամբ պիտի փառաբանէին գիւտը, դիւտարարը, երկու աչքով կոյր ձեւանալով ներկայի ամօթին դէմ:

Այս բոլորը համեմուած՝ այցելով դէպի Օչական, Մայր Աթոռ, Ցեղասպանութեան Թանգարան, Մատենադարան, եւլն·:

«ՏԱԳՆԱՊՆԵՐՈՒ ԽՈՒՄԲ»ԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԵԱՆ Ա. ՑԵՂԵԿԱԳԻՐԸ

"Տագնապներու միջազգային խումբ"ը, ինչպէս կը սպասուէր, Սեպտեմբեր 14ին հրապարակած է Ղարաբաղի հակամարտութեան վերաբերեալ առաջին տեղեկագիրը մը, խորագրուած՝ "Դիտարկումներ հակամարտութեան վայրէն": 30 էջնոց տեղեկագրով ներկայի վիճակը կը ներկայացուի հայկական ուժերու հրկոզութեան ենթակայ չրջաններուն մէջ, նաեւ աղրբեջանցի գաղթականներուն պայմանները: Նախաբանին իսկ կ'ըսուի թէ "Ղարաբաղի մէջ պատերազմին վերսկսիլը չատ հաւանական է":

Սեպտեմբեր 15ի "Ազդ"ը անդրադարձած է տեղեկագրին, պարունակութեան ուր "Հայաստանի ու Ղարաբաղի համար մի չարք տհաճ ձեւակերպումներ կան": Այնպէս կը թուի որ տեղեկագրին հեղինակները դիւրութեամբ իրացուցած են աղբրբեջանական տեսակէտը ու լայն տեղ տուած անոնց: Այսպէս, Տագնապի խումբը ըսելէ եաք թէ Լեռնային Ղարաբաղը դարձած է աչխարհի ամէնէն ռազմականացած հանրապետութիւններէն մէկը, կը կրկնէ թէ Ղարաբաղեան ուժերը գրաւած են Աղրբեջանի տարածքին 13,4%ը, Լաչինը կը նկատեն Ղարաբաղի մաս՝ պնդելով որ ան Ղարաբաղը արտաքին աչխարհին կապող ճամբայ ըլլալով չի կրնար զիջումի առարկայ դառնալ:

Ղարաբաղի իշխանութիւնները կ'ամբաստանուին նախապէս աղրբեջանաբնակ Աղդամի, Քելբաջարի, Ջեբրայիլի եւ Ֆիզուլիի աւերումին արգելք չըլլալով, նաեւ նոյն վայրերուն մէջ որոչ չափով վերբնակեցման քաղաքականութիւն տանելով:

Տեղեկագիրը բաժին յատկացուցած է Ղարաբաղի բանակին ալ որ կ'ըսուի թէ 18 հազար 500 հոգիէ կը բաղկանայ· 8 հազար 500ը Ղարաբաղցիներ են, միւսները՝ Հայաստանէն: Ճշդուեր է որ մինչեւ 2000 թուականը զինուորական դասը կրեւոր դեր կը կատարէր քաղաքականութեան մէջ, Սամուէլ Բաբայեանի բանտարկութենէն եաք կացութիւնը փոխուեցաւ:

Ինչ կը վերաբերի գաղթականներուն, որոնց միայն Աղրբեջանցիները նկատի առնուած են, կ'ըսուի թէ անոնք բնակութեան չատ դէչ պայմաններ ունին, սակայն կ'ըսուի նաեւ թէ ներքաղաքական գործիքի վերածուած են եւ կը չահարկուին Բաքուի քաղաքականութեան մէջ:

Երկխօսութեան ու հաչտութեան դլխաւոր խոչընդոտ նկատուած է երկու կողմին ալ, բայց յատկապէս Աղրբեջանի կողմէ պետական մակարդակով տարուող ազգայնամոլութիւնն ու թշնամանքը:

Տեղեկագիրը աւարտած է երեւանցի ուսանողի մը խօսքերով· ան կ'ըսէ թէ ինք երեւանցի է եւ ուսումը աւարտելէն եաք պիտի մերժէ բանակի ծառայութիւնը, Հայաստանէն մեկնի· "որովհետեւ Ղարաբաղցիներն աւելի վատն են քան Աղրբեջանցիները: Ինչո՞ւ պէտք է ծառայենք նրանց":

Կը սպասուի որ խումբը Սեպտեմբերի վերջ հրապարակէ երկրորդ տեղեկագիրը:

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԹԻՒ-16

Օգոստոս 2005

Ցնցիչ լուրերու եռեւէն վազող մը չեմ, քրոնիկագիր մըն եմ որ ներկայ վիճակին պատկերը կը ջանայ տալ ապագայ սերունդներուն օգտակար ըլլալու հեռանկարով: Հայաստանեան դեպքերումներուս մէջ յաճախ ցնցիչ լուրն է որ եռեւէս կը վազէ ,այդ պարագային ընթերիք չի մնար ինծի եթէ ոչ գրիչ թուղթ առնել եւ արձանագրել: Երբեմն այնպիսի զերիրապաշտ կացութիւններ են որ ընթերցողը կրնայ չհոմոթէթան մատնուիլ, նոյնիսկ կասկածիլ անոնց առարկայականութեան մասին: Հրաշալի զբաղանք ապագայ բանասէրներու...:

Տարիներ առաջ յատուկ հրամանով գտնուած էի մեր ճարարապետութեան եզակի եւ հնագոյն յուշարձանին՝ Երերոյքի մօտ, քանի սահմանի փշաթելերուն կպած է ան եւ տեսած էի անոր բաւական վտանգուած վիճակը: Վրայ եկաւ սարսափելի երկրաշարժը եւ անոր որմերը հրաշքի նման կանգուն մնացեր էին, բայց կարօտ անմիջական միջամտութեան: Այդ միջամտութիւնը կատարած են Միլանոյի մանրագէտներ, երկաթէ ցողերով առաջամեայ լուծում մը գտնելով:

Այսօր, չաբաթ, օդը տաք, յարմար առիթն էր քաղաքէն հեռանալու, մանաւանդ որ վերցուած է յատուկ արտօնութիւններու պարտադրանքը:

Բնութիւնը սիրող քանի մը ընկերներով բռնեցինք Արմաւիրի ուղղութիւնը: Արմաւիր մարզի կեդրոնի չնորհքը ամբողջութեամբ կորնցուցած է. թափթփած քաղաք մը կարծես ամբակոծումներէ նոր արթնցած. փողոցները պատրուած ամէն կողմէ, վատահաբար մարզպետ մը եւ քաղաքապետ մը ունենալու է...զբաղած իրենց առանձնատունին վերջին վայրը տալո՞վ: Հաւանաբար Թիւէթի երկնամերձ գիւղերուն վիճակը աւելի կոկիկ է: Յորհուրդ կու տամ որ մայրաքաղաքը բաղմած քաղաքաշինութեան նախարարը փոքրիկ այցելութիւն մը կատարէ դէպի Արմաւիր...:

Ի՜նչ դեղեցիկ պատմական անուն: Եւ բանի՞ տեսած չըլլայինք եւ պատմական անունին համայքը չկորնցնէինք...: Անցանք առանց պահ մը կենալու, խմելու, ախորժակն ալ փախցնելով, ուղղուելով դէպի սահմանամերձ գիւղեր, հոն ուր անասունի խորհրդաւոր գողութիւններ տեղի կ'ունենան դիմացի Քիւրտեր՞ն կողմէ...

Եւ գտանք Յատուածմէ եւ մարդոցմէ մոռցուած, լքուած ժողովուրդ մը, որ կ'ապրի հրաբխային ամէնէն աղքատ ժայռերու վրայ, տասնեակ տարիներէ անխնամ ճամբաններով. վիսերու առատութիւն, հաղորդակցութեան չգոյութիւն, մարդիկ ճամբեզրին կեցած նախախնամական կառքի մը անցքին սպասումով, համակերպած յամրօրէն կը քալեն յաջորդ գիւղը հասնելու համար ուր ամուսնացած զաւակ մը եւ թոռներ իրենց կը սպասեն... Գիւմրիի եւ Վանաձորի երկրաշարժի զոհեր են, որոնք տարիներ ի զուր սպասելէ վերջ տուն մը ունենալու, եկած սպաստանած են այս սահմանամերձ լքուած գիւղերը, կովի, հորթի եւ ոչխարի մը վրայ դրած յոյսերնին:

Արմենուհի անոնցմէ էր: Մինչեւ յաջորդ գիւղը ընկերացանք իրեն... ուրախ կին մրն էր. համակերպած այդ վիճակին. գոհ էր որ այս տարի առատ խոտ կայ ամէն կողմ: Անասուն պիտի չմորթեն: Կը գանգատէր ձմեռուան անտանելի ցեխէն: Մեր չարչրկուած ճամբան մեծ մասով փշաթելերու երկայնքին կը յառաջանար: Ցանկարծ, քարակոյտերու մէջէն բարձրացած խոտերու եռեւէն, զերիպաշտ տեսարան մը... ժանդոտած սընտուկներ գանգաղօրէն կը յառաջանային... Երեւան-Գիւմրի չոգեկառքն էր... բոլորովին մոռցած որ չոգեկառք գոյութիւն ունի Հայաստանի մէջ, ամենայուղիչ «Ուեսթէրն» ֆիլմերու նման, ահա հորիզոնին վրայ ան կը յառաջանար տարօրինակ զղացումներ արթնցնելով... դեռ մի քանի օր առաջ էր. կէտիկեան Հայաստանեան իր ֆիլմին համար նման տեղի մը համար հարց տուած էր ինծի երպէս երկրին Ցանօթ... «Լօրէքա՛»... գոյ: Բայց աչքերս չէին հեռանար բընեռթեան մէջ յառաջացող այդ ուրուականի նմանող ժանգոտած անտուկներէն, որ հեռուհեռ ետ կը մնային... այնքան դանդաղ էր անոնց ընթացքը:

Քարակերտ, Արդենի, Արագած, Անի Պէդմա...Արմենուհին մեզ գրեթէ կը պարտադրէ մտնել իր տունը հիւրասիրուելու: Սուրճը թանկարժէք ապրանք է բայց պտուղով պատրաստուած տնային հիւթերը առատ, եւ ամէնէն աւելի ինք այնքան համակրելի եւ հարուստ գիւղական պատմըւածքներով, որ հրաւէրը կրկնել չենք տար եւ կը մտնենք աղքատիկ տունին մաքուր հիւրանոցը:

Դրացիները ժամանակ չեն կորնցներ հաւաքուելու մեր չուրջ եւ պատասխանելու մեր տեղատարափ հարցերուն:...Եւ այդ անմեղ խօսակցութեան ընթացքին յանկարծ անդրչիրիմեան պատմութիւն մը... արժէ մտիկ ընել:

... Գիւղացի մը փշաթելէն անդին հոզամաս մը ունի որ սահմանապահ իշխանութիւններու արտօնութեամբ կը մշակէ: Ամառուան չոր եղանակին կը մտածէ փոքր ջրմուղով Երասխէն օգտուիլ ոռոգելու իր ամառնային բանջարեղէնները:

Լուրը կը հասնի հարկային իշխանութիւններուն որ չեն ուշանար Արագքի չէզոք ջուրերուն համար խիստ հարկեր պահանջել իրմէ: Գիւղացին կը հրաժարի Արագքի հայկական ափէն: Կ'երթայ Անդարա եւ թրքական իշխանութիւններէն արտօնութիւն կ'առնէ իր ջրմուղին խողովակը դեպին միւս ափը նետելու, հայկական իշխանութիւններու իրաւասութենէն ազատ... Թուրքերը սկզբնական նըւէրով մը կը գոհանան եւ մեր հայ գիւղացին հանգիստ կերպով իր բանջարեղէնները կը ջրէ Մայր Արագքի թրքական ափունքէն օգտուելով...:

Նման անհեթեթութիւն մը պատմեց Տեղերի վանքի իմ Գուրգէն բարեկամս, որու պաշտօն տրուած է վանքի պահակութիւնը որ ան մեծ սիրով եւ խնամքով կը կատարէ:

Վանքը Ամբերդէն քիչ մը վար կը գտնուի, աստուածային տեսարան մը կը վայելէ Արարատեան դաշտին վրայ եւ յատուկ օրերուն կարելի է մինչեւ Վասպուրականի եւ Բիւրակնի լեռնաշղթաները մէկիկ մէկիկ համրել... բայց զըրկըւած է հոսուն ջուրէ: Գուրգէնն եւ իր կինը կ'օգտուին Արագածի ձիւնհալքի ըստեղծած զով առուակէն որ վանքի կողքին կը հոսի ամբողջ տարին:...Եւ ահա հոն ալ կը հասնի ամենահաս հարկայինը առուակի ջուրէն օգտուելնուն համար տուրք պահանջելու... «Իրք հանդերձեալ աշխարհին» պիտի ըսէին մեր պատմիչները:

ՑԻՊԼ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ
ՏԱՌԵՐՈՒՆ
ԱԿՈՒՆՔՆԵՐԸ

ՏՈՔԹ. ԱՐՄԵՆԱԿ ԵՂԻԱԶԵԱՆ

Ալեքսիա, 2005

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՀՈԳԵՒՈՐ - ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

ԿԱՐԻՆ Ա. ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Մեզմէ դիւրին կերպով ներում եմ երեխաներին, երբ ձրաձէ վախենում են խաւարից:

Կեանքի իսկական ողբերգութիւնն է, երբ հասուն մարդը վախենում է լոյսից:

ՊՂԱՏՈՆ

ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՎԻՐԱՀԱՏՈՒԹԻՒՆ

Ցիրաւի, հայ մշակոյթին վերաբերող հարցերը շատ են: Եւ պատասխանները ըստանալու համար անհրաժեշտ է ամէն անգամ դեպերումների ելնել բոլշեւիկեան ոչ հեռաւոր մեր անցեալի թաւուտների մէջ:

1920ից ի վեր տարիներն ու ամիսները զարձել են անյաղթահարելի թաւուտներ, որոնց միջով անցնելու համար հարկաւոր են ոչ միայն պրպտումներ, ոչ միայն համբերութիւն, այլեւ բացայայտուղ ճշմարտութեան աչքերի մէջ նայելու բարեկրթութիւն՝ առնուազն:

Բոլշեւիկեան մեր պատմութիւնը նըմանն է կէտագծերի: Իսկ թէ ի՞նչ է եղել այդ կէտագծերի միջեւ՝ ճերմակ անյայտութիւնն է, քօղարկուած իրականութիւնը, նաեւ կեղծիքը եւ սուտը:

Շարունակաբար արգելուղ եւ գրաքանութիւններից ընդհանրապէս մաքրազարդուղ գրքերը, բնական է, որ չէին կարողանալ հասնել սերունդներին: Ընդ որում, այդ սերունդներին արդէն այնքան էլ չէր հետաքրքրում, թէ, օրինակ, ինչո՛ւ չի կարելի որեւէ պրպտարան մտնել եւ թերթել անցած հնդամեակի մամուլը: Քանի որ քարոզչական պատրաստի բանաձեւերը իւրացնելն իսկ աւելորդ գլխացաւանք էր: Իսկ հետաքրքրուողն էլ պէտք է պատասխանութիւն ստացած լինէր, եթէ կամենում էր ճշդել որեւէ անցուդարձի մասին հրապարակուած փաստ, ինչին անճամբ մասնակից էր եղել մի քանի տարի առաջ եւ հիմա անհրաժեշտ էր ընդամէնը չվստահել սոսկ յիշողութեան...

Մարդիկ ապրում էին հնդամեակներով եւ ամէն անցնող հնդամեակը բերում էր "վիթխարի առաջադիմութիւն տնտեսութեան եւ մշակոյթի ասպարէզներում", եւ հէնց այդ "առաջադիմութիւնն" էլ երաշխիքն էր, թէ նոր հնդամեակը բոլշեւիկեան իրականութիւնը մի քայլ աւելի է մօտեցնելու երանաւէտ կոմունիզմի բարձունքներին:

Հետեւաբար, ճերմակ անյայտութիւնը բացայայտելով, մենք կարող ենք հնարաւորութիւն ունենալ նաեւ իրաւացի եզրակացութիւններ կատարել:

Ռուսական իրենց գաւառի մէջ, որ Հայերը մինչեւ հիմա էլ "հանրապետութիւն" են կարծում, ժողովուրդը այնպիսի զրկանքների ու հալածանքների են թարկուեց, որպիսիք էին քրիստոնէական հաւատի եւ եկեղեցականների բռնատութիւնները եւ ստալինեան մաքրազարդումները... Իսկ սովետական ինդուստրիալիզացիան ու կոլեկտիվիզացիան երկիրը ռազմականացնելու եւ գիւղացուն որպէս դասակարգ վերացնելու միջոցներն էին, որոնց զոհը զարձան միլիոնաւոր մարդիկ:

Հայաստանի մէջ բաւական եղաւ ընդամէնը մէկ եւ կէս տասնամեակ, որպէսզի բնաջնջուի ազգային ընտրանին, հոգեւորականութիւնը, մտաւորականութիւնը եւ վերանան կամ ընդյատակ անցնեն անհատականութիւնները:

Կոմունիստների տիրակալութիւնը արմատախիլ արեց կամ լաւագոյն դէպքում հաշմեց ու խեղեց այն ամէնը, ինչը այս կամ այն չափով որեւէ եղր ունէր հայկական կենցաղի, հայ մշակոյթի եւ Հայի քրիստոնէական էութեան հետ:

Հոգեւորականներին ընդհանրապէս մաքրազարդեցին, քանի որ նոր կրօնին նըրանք որեւէ նպաստ բերել չէին կարող: Մտաւորականները՝ բժիշկները, ուսուցիչները, ճարտարագէտները նոյնպէս դասակարգային պայքարի զոհեր զարձան: Գրողներին ու արուեստագէտներին փորձեցին ձեռնասուն զարձնել: Միջոցները բազմազան էին եւ բոլորն էլ սադայելական: Մի դէպքում սպառնալիքը, միւս դէպքում ծեծն ու խոշտանգումները, երբորդ դէպքում անցեալի "մեղքերը" չհարկելը՝ տարիքն առած, արդէն տարիքային հիւանդութիւններով տառապող եւ մահուան սուեերը տեսնող մարդկանց հաշտեցնում էին իրենց ճակատագրի հետ: Նրանք հասկանում էին անելանելի վիճակն ու այլեւս հեռանկար չունեցող իրենց գոյութիւնը. պարփակւում էին պատեանի մէջ՝ ապաւինելով դահիճի "բարութեան": Նրանց հետ "բացատրական" աշխատանք էր կատարում Ջէկան, քանի որ հեղինակութիւն ունեցող մտաւորականները անհրաժեշտ էին կոմունիստական բռնատիրութեանը: Առայժմ... Մինչեւ սեփական հեղինակութիւններ պատրաստելը...

1925 թուականին Մոսկուայի մտաւորական ներկայացուցիչների հետ հանդիպումի ընթացքին Նիկոլա Բուխարինը այսպէս ներկայացրեց բոլշեւիկեան ծրագիրը. "Այո՛, մտաւորականներին մենք կը բազմացնենք կաղապարներով, նրանց կ'արտադրենք զործարանային եղանակով":

Բայց առայժմ զործարանային եղանակով մտաւորականներ բազմացնելը հնարաւոր չէր: Առայժմ հարկաւոր էր նրբանց հաւաքագրել: Ցամառուղներին աքսորել երկրից, իսկ զիմադրողներին ենթարկել պրոլետարիատի զասակարգային դատաստանի:

Մէկ-երկու օրինակ միայն յիշենք, որոնք ներկայացնում են թէ՛ մարդու ողբերգական ճակատագիրը եւ թէ՛ քաղաքակիրթ մի ժողովրդի մշակոյթը հիմնովին ոչնչացնելու ոճրագործութիւնը:

ԾԱՆՐ ԴԷՊՔԻ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐԻՑ ՄԷԿԸ

Լէօ... Առաքել Բաբախանեան... Հայոց պատմութեան եւ հայ մշակոյթի խոշոր եւ անաչառ մասնագէտ: 1920 թուականին նա արդէն վաթսուն տարեկան էր: Բոլշեւիկեան իրականութեան մէջ ապրեց եւս տասներկու տարի: Աւելի քան քառորդ դար ապրել է "փխրուն առողջութեամբ", ինչպէս ինքն է գրում: Կեանքի վերջին տարիներին կուրացել ու զարձել է անօգնական: Նա եղել է Հայաստանի ժողովրդական կուսակցութեան չարքային: Իսկ Հճ կուսակցութիւնը ունեցել է Հայաստանի Արարատեան Հանրապետութեան կառավարութեան անդամներ... Այսքանն արդէն բաւական էր Լէոյին ըսպառնալիքի կամ, ինչպէս Ֆրանսացիներն են ասում՝ շանթաժի ենթարկելու համար: Եւ ենթարկել են: Բացի այդ, Լէոյի աչքի առաջ տեղի էին ունենում զանգուածային բանտարկութիւններ, ըսպանութիւններ, աքսորներ...

Կիսատ թողնելով իր վիթխարածաւալ աշխատութիւնների ծրագրերն իրականացնելը, նա սկսեց գրել կոմունիստական կրօնին հաճոյ գրքեր՝ "Ժողովրդական կապիտալ", "Թուրքահայ յեղափոխութեան զաղափարաբանութիւնը" եւն... Այս երկրորդ աշխատասիրութեան առաջաբանի մէջ նա գրեց. "Պէտք է հաւատալ, որ Խորհրդային Հայաստանի սկսած նոր գիտական չարժումը, որ փորում, փորփորում է հայ ժողովրդի անցեալը՝ մի իսկապէս ժողովրդական կեանքի պատմութիւն որոնելու եւ հիմնաւորելու համար, ի վիճակի կը լինի մեր ցաւագար եւ բազմաբիւր վէրքերով ծածկուած, խուժանավարակած, աղմուկ – աղաղակներով խոր ու անթափանց պահող գարշահոտ պալարները աչ ու ձախ պատռել սուրը նշտարակներով՝ մեր այնքան զարհուրելիօրէն վտանգուած գոյութիւնը առողջացընելու համար: Ես համարձակւում եմ

կաթծել, – չարունակում է վիտնականը, որ գիտակցութեն ուրանում է ինչքն իրեն, – որ ներկայ իմ ուսումնասիրութիւնն աւելորդ մի աշխատանք չի համարուի այդ նոր վիրահատական չարժման համար, որին այնքան կարօտ է մեր նորոգուող կեանքը":

Վիրահատական շարժում... Սա ամէնից առաջ բնորոշումն է այն աւերածութիւնների, որոնց ենթարկուեցաւ Հայ Մշակոյթը: Եւ հեղինակութիւնների ձեռքով կատարուած վիրահատութեամբ մեր մշակոյթը ընդհանրապէս յայտնուեց մահացքի մէջ, քանի որ ոճրագործ ու կործանարար չարժումն արդէն իսկ սկսել էին տգէտ պրոլետարների ծոցից ելած նոյնքան անկիրթ իշխանաւորները:

Բայց միայն այսպիսի առաջարանը բաւարար չէր սովետական պատմագէտ համարուելու եւ ապահովութիւն ունենալու համար: Երբեմնի բուրժուական պատմագիտից պահանջւում էր գործնականին ապացուցել իր "վերադաստիարակման" խոստովանութիւնը: "Ապագան... մեայլ յուսահատութեամբ է նայում ինձ: Ի՞նչ կը լինի: Գերեզմանն արագ մօտենում է ինձ", – գրել է Լէօն այն օրերին, երբ ըստ էութեան նրանից պահանջում էին հրաժարուել տասնեակ տարիների տքնաջան ու նուիրական աշխատանքից: Փաստօրէն հրաժարուել այն ամէնից, ինչը եղել էր նրա ապրելու իմաստը եւ կեանքի նպատակը:

Եւ ահաւասիկ, Լէօն "վերանայում" է ինքն իրեն: Մի քանի մէջբերում միայն.

"Թուրքահայ գաւառաբնակ ժողովուրդը մի խաւար, տգէտ, բաղցած ու տկլոր ժողովուրդ էր, որ հաց էր ուզում իր փիզիքական գոյութիւնը իրրեւ մարդ պահպանելու համար, բայց նրան ընդունում էին իրրեւ ճիւթ հայկական իմիւնավարութեան, գուցէ նոյնիսկ թագաւորութեան համար: Այսպէս էր հայրենիք որոնող գաղութահայ ինտելիգենցիան՝ իր հետ առնելով ցաւեր կղերա – առեւտրական վերնաշերտերը" (էջ 21):

"Ողորմելի էր գաղութաբնակ հայ ինտելիգենտի գիտակցութիւնը, եւ մենակ Նալբանդեանը չէր այդպէս" (էջ 23):

"Ողորմելի դիտակցութեամբ" հայ ինտելիգենցիայի միւս ներկայացուցիչներն էին.

"Կրօնամոլ լիբերալ Ստեփանոս Նազարեանցը". "Ֆա՞ռատիկոս, Թուրքերի դէմ պատերազմ երգող Մըկըրտիչ Պէշիկթաշլեանը". "Ժողովրդի հետ խաղացող Քամառ-Գաթիպան (Ռափայէլ Պատկանեանը)". "Կատարեալ գազանային կերպարանք ստացած հայկական շովինիզմի գաղափարախօս Գրիգոր Արծրունին", "Հայդուկային յափշտակիչ արուեստով տարուած Աբովեանը". "Մի խեղճ սալմաստեցի վաճառական Րաֆֆին, որ դառնում էր գինուորական հրամանատար եւ ծրագրում մի ամբողջ պատերազմ, մի քոչլ ու փոքրիկ ցիրուցան ժողովրդի ընդդէմ մի զինուորական պետութեան". "Արիւնով հայկական իրաւունքները ստեղծելու գաղափարի ներկայացուցիչ է դառնում մանաւանդ մեծ ժողովրդականութիւն վայելող Խրիմեանը... Ամէնից համարում էին, թէ Խրիմեանը Հայաստանի քարի ոգին է, «հրեշտակը», ինչպէս ասում էին: Այժմ հակասութիւններով լի այդ մարդը ուզում էր նոյն այդ գաւառական մերկութիւնն ու անիմաքրութիւնը զինուորել, արիւնայեղ ապըստամբութիւնների վարժեցնել «Մանուկ Հայաստան» ստեղծելու համար, եւ այս կողմից հանդիսանում էր նոյն Հայաստանի Զարոգին: Ապստամբութիւն խարոզողներից, պատրաստողներից ոչ մէկի վրայ այն աստիճան չէր ծանրանում թուրքահայ գիւղացիութեան արեան գետերի պատասխանատուութիւնը, որքան Խրիմեանի վրայ...":

Մերժելով ինքն իրեն, հրաժարուելով իր համոզմունքից, ըստ էութեան պատմութիւնը ղեղծելու ստիպողական այդ քայլը կատարելով, Լէօն, անտարակոյս ամենածանր հոգեկան տառապանքներն է ունեցել:

Ցատկապէս որ դրանով նա "դիտականօրէն հաստատում էր" կոմունիստական ապազդայնութեան գաղափարաբանութիւնը:

Այսպէս. ապազդայնացուած եւ համաշխարհային յեղափոխութեան յաղթանակի համար հայ ժողովրդին զոհաւորման տանելու պատրաստ Ս. Կասեանը, Ա. Նուրիջանեանը, Ա. Մռաւեանը, Ս. Տէր Գաբրիէլեանը եւ այլոք իրենց "Դեկլարացիա"յի մէջ սրտագին ողջոյն ուղարկելով Թուրքիային, դրել էին. "Հաւատում ենք, որ իմպերիալիստական լծից ազատագրուող Տաճկաստանը մեզ եւս իր հետ Սեւրի դաշնագրի հակառակորդ համարելով՝ մեզ եղմայրական ձեռք է մեկնելու...":

"Եռամսեայ Խորհրդային Հայաստանի առօրեայ խնդիրները" յօդուածի մէջ Ա. Միասնիկեանը գրում էր. "Տաճկահայաստանի խնդի՞ր – լուծուած է: Մեզ համար գոյութիւն չունի եւ սահմաններ չի հարց":

Ա. Կարինեանը յայտարարում էր. "Հայաստանի խորհրդայնացումով Հայկական Հարցը մի անգամ եւ ընդմիշտ լուծուած է":

Ի դէպ, Սեւրի դաշնագրի առիթով այս մէջբերումները եւ բազմաթիւ այլ յայտարարութիւններ, ընդհուպ Մոլոտովի յայտարարութիւնը՝ Թուրքիայից "հողային պահանջ չունենալու" մասին, դիտակցաբար կամ անգիտակցաբար, Հայաստանի Հանրապետութեան իշխանութեան վարչակազմը 1991ի Սեպտեմբերի 21ից ի վեր հաստատում է՝ իրեն ներկայացնելով սովետական Հայաստանի իրաւայորդը:

Ուստի անհրաժեշտ է մէկ անգամ եւս ընդգծումով արձանագրել, թէ նման մօտեցումը դատապարտելի է: Հայաստանի Հանրապետութիւնը իրաւական համարելով սովետական Հայաստանը եւ մինչեւ այսօր բացէ ի բաց չընդունելով, թէ այն եղել է ընդամէնը կոմունիստական Ռուսաստանի կողմից գաղութացուած մի երկիր, չմերժելով բոլոր օրէնքները, դեկրետները, դաշնագրերը եւ իրաւական բնոյթի մեւս փաստաթղթերը որպէս ո՛չ թէ հայ ժողովրդի, այլ Ռուսական կոմունիստական կայսրութեան շահերից բխող միջազգային գործողութիւններ, վերջապէս, հորթային հրճուանքով եւ ամէն առիթով գոչելով, թէ այսօրուայ եղածն էլ երրորդ Հանրապետութիւն է, ըստ էութեան ստեղծում է երկիմաստ մի վիճակ, որպիսին յաճողութեամբ օգտագործում է Թուրքիան:

Հայաստանի 1920–1991 Թուականների պատմութիւնը եղել է գաղութացուած եւ իրաւազուրկ ժողովրդի պատմութիւն: Եւ այս ճշմարտութեան հիման վրայ, Հայաստանի Հանրապետութեան իրաւայաջորդը լինելու հիման վրայ՝ բոլոր այն համաձայնագրերն ու դաշնագրերը, որոնք Ռուսաստանը կնքել է 1917ի կոմունիստական յեղաշրջումից յետոյ՝ դառնում են անվաւեր:

Այս պարզ իրաւական հարցը սրանից տասնհինգ տարի առաջ լուծեցին Ադրբեջանցիները: Նրանք իրենց պատմութիւնից սրբագրեցին նոյն այդ ժամանակաշրջանը եւ 1991թ. Հոկտեմբեր 18ին Ադրբեջան պետութիւնը իրեն յայտարարեց 1918 – 1920 Թուականների Ադրբեջանի Հանրապետութեան ժառանգորդը:

Այսպիսով "սկսուեց ադրբեջանական ժողովրդի կեանքի նոր փուլը –պետական անկախութեան եւ ազատութեան փուլը–, գրում է ադրբեջանցի պատմաբան Իպրահիմ Մելիքովը: – Ազգի ազատութիւնը պատմական այն երկարատեւ ճամբայի արդիւնքն է, որն անցել է ադրբեջանցի ժողովուրդը: Ազգային ինքնիշխանութեան բաղկացուցիչ մասը ազգային ինքնագիտակցութիւնն է, որի զարգացման ընթացքը ենթադրում է պատմական անցեալի իմաստաւորում, ընդհանուր ներկայի իւրայատկութիւնների յստակեցում եւ պատմական հեռանկարների բացայայտում":

Ինչ է ասել, թէ ցաւալի է, երբ "անկախ" եւ "ազատ" յայտարարուած Հայաստանի առաջնորդները ոտնատակ են տուել Ազգային Շահը ճիշդ եւ ճիշդ կոմունիստական գործիչների անբարոյականութեամբ: Նրանք բաւարարուեցին սոսկ "անկախ" եւ "ազատ" յայտարարելով, բայց իրականութեան մէջ չարունակելով 1920–1991 Թուականների բարքերը: Եւ ապա չարունակեցին պարզապէս դաւաճանել պետութեան շահերը՝ հետեւելով Վլադիմիր Ուլեանովի«Լենինի յանճնարարականին. "Ով ղէմ է պետական դաւաճանութեան նա կանդնած է բուրժուական կ'ուզեն հասկնալ թէ ուրկէ՛ կու գանք ո՞ւր, կ'երթանք: Խեղճերը երեք չորս տարիէ ի վեր հայու երես չեն տեսած:

– Ի՞նչ լուր, յոյս կա՞յ տեղերնիս դառնալու, կը հարցնեն:

Կը յուսադրենք զիրենք ու կը հեռանանք:

Մեր վրանին մօտերը ահագին քանակութեամբ, միլյան էօֆիւ կոչուած արմատներէն կայ դիզուած: Կառավարութիւնը գանոնք գրաւած է բանակին համար եւ հոն թողած: Այդ արմատը ջուրի մէջ խաշելով զովացուցիչ ըմպելի մը կը դառնայ որ շատ սովորական է Հալէպի ու Ատանայի կողմերը:

Ուղտապանը իր տոպրակները կը լեցնէ անոնցմով որպէսզի ճամբան իրրեւ վառելափայտ գործածէ, որովհետեւ հետզհետէ վայրը դժուար կը սկսինք գտնել եւ կը ստիպուինք փուշ ու մացառ հաւաքել եւ անոնցմով եփել մեր կերակուրը եւ հացը:

Մենք ալ բաւական կը բերենք վրանը այդ արմատներէն ու կը խաշենք եւ իրրեւ թէյ կը խմենք տաք տաք: Օդը բաւական ցուրտ է եւ անձրեւը կը չարունակէ տեղալ:

Յաջորդ օրը չարունակեցինք մեր ուղեւորութիւնը: Ուղտապանը շատ գանգատ առաջ կը տանէր կարաւանը, որովհետեւ աքանչելի արօտավայր մը գտած էր իր ուղտերը արածելու համար: Ե՛րգ անասունները իրենց մեկնումէն ի վեր բաւական գերցած եւ ուժովցած էին:

(Շար. 125)

ՋԱԽԱԽ

ՂԱԴՕ ԳԻՒՂԻ ԴՊՐՈՑԸ ՆՈՐՈԳՈՒԱԾ Է

Սեպտեմբեր 10ին Ախալքալաքի Ղազօ գիւղին մէջ բացումը կատարուած է ՀՕՄ-ի նախաձեռնութեամբ եւ Թէհրանի Հայոց Թեմական խորհուրդին տրամադրած միջոցներով նորոգուած դպրոցին: Շէնքը կառուցուած է 1950ական թուականներուն եւ անկէ ի վեր որեւէ նորոգութիւն չէր տեսած: Վախնալով վտանգաւոր վիճակէն, դասերը միայն չէնքին մէկ մասին մէջ տեղի կ'ունենային, օրական երկու հերթով:

Նոյն օրը Ախալքալաքի Ազաւրէթ գիւղին մէջ ալ նորոգուած բուժարանին բացումը կատարուած է: Այդ նորոգութիւնն ալ կարելի եղած է ՀՕՄ-ի ծրագիրով:

Անիծեալ տարիներ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ՏԷՐ ԶՕՐԷՆ ՀԱԼԷՊ

ժամերով կ'երթանք այսպէս: Խարոյկները, կամաց կամաց, ցանցառ կը դառնան եւ վերջապէս կ'անհետանան:

Ուղտապանը քովս կու գայ եւ սիկարէթ մը կ'ուզէ զոր կը վառէ:

Վտանգը անցուցած ենք:

Ամէնուս դէմքին վրայ ուրախութիւն կը ճառագայթէ:

Ա՛լ քալելու անկարող, առ նուազն ինը ժամ քալած էինք, կանգ կ'առնենք ու մեր վրանը կը կանգնենք: Կը լուսնայ եւ մենք կը ննջենք: Ամբողջ օրը հոն կ'անցընենք եւ ղիչերը, բաւական կազդուրուած, ճամբայ կ'ելլենք:

Առտուն կանուխ կը հասնինք Համմամի մօտերը, տափարակ դաշտ մը: Տեղը շատ անյարմար է ինչ որ նախապէս չէինք նշմարած: Քիչ մը անդիէն կ'անցնի մեծ ճամբայ ուրկէ կ'երթեւեկեն կառքեր ձիաւորներ եւն. կարելի չէ օր ցորեկով մեր ճամբան չարունակել աւելի յարմար վայր մը գտնելու համար: Կ'որոշենք փոսի մը մէջ պահուրտած մնալ, առանց վրանը կանգնելու: Իպրահիմ եւ իր զաւակը Սալէհ, միայն կրնան ազատօրէն երեւնալ, որովհետեւ արաբ են եւ վախնալիք բան մը չունին: Կ'երթան մեզի համար զառնուկ մը գնելու մօտերը իրենց հօտը արածող հովիւներէն:

Մութը կը տարածուի ամէն կողմ եւ ճամբայ կ'ելլենք ու չեղակի չարժումով մը կ'անցնինք Համմամի քովէն:

Համմամ գրեթէ Հալէպի ու Տէր Զօրի մէջտեղը կը գտնուի, հետեւաբար մեր ճամբորդութեան կէսը կատարած ենք ու տասը օրէ ի վեր կը ճամբորդենք:

– Քանի՞ օրէն պիտի հասնինք Հալէպ, կը հարցնենք ուղտապանին:

– Աստուած գիտէ, կը պատասխանէ:

Վարժուած ենք այդ պատասխանին: Ամէն անգամ որ Իպրահիմի կը հարցնենք թէ այսինչ տեղը ե՛րբ պիտի հասնինք, անփոփոխ կերպով նոյն պատասխանը կու տայ:

– Աստուած գիտէ:

Եւ եթէ աւելի որոշ պատասխան մը ստանալու համար պնդէինք՝ կը բարկանար:

Արաբ հաւատացեալին համար անկարելի է որ մարդս գիտնայ այնպիսի բաներ որոնք նախախնամութեան գաղտնիքն են ու անոր կամքէն միայն կախում ունին:

Չէ՞ մի որ եթէ որոշապէս ըսէ թէ, օրինակի համար, տասը օրէն պիտի հասնինք, Աստուած կարող է իր այս յանդգնութիւնը պատժելու համար այնպիսի փորձանք մը բերել որ ամիսէ մը հասնինք կամ բնաւ չհասնինք, ուստի.

– Աստուած գիտէ:

Կ'անցնինք խիտ թփուտներու անտառէ մը ուր պահ մը կը հանդչինք: Կողմնակի ճամբաներով մինչեւ կէսօր կը չարունակենք երթալ եւ կը հասնինք Եփրատի եզերքը եւ անկէց ալ դէպի դաշտ ուղղուելով աշտարակի մը դիմաց վրան կը կանգնենք:

Կը հանդիպինք արաբական տարագով կիներու եւ տղոց որոնք դաշտային աշխատանքէ կը վերադառնան:

Հետաքրքիր մեզի կը դիտեն:

– Դուք Հա՞յ էք, կը հարցնէ կիներէն մին թրքերէն լեզուով:

– Չէ՛ Իսլամ ենք, կը պատասխանէ մօրեղբայրս:

Կիները կասկածոտ դէմքով մը կը չարունակեն մեզ գնել իրենց նայուածքովը:

– Հայ են, բայց կը վախնան կոր ըսելու, կը փսփսայ կիներէն մին քովինին՝ հայերէն լեզուով:

– Դուք Հա՞յ էք ուրեմն, կը գոչենք այս անգամ:

– Այո՛, Հայ ենք, կը պատասխանեն:

Տարագիրներ են որոնք այդ կողմերը մնացեր են ու կ'աշխատին եղեր Արաբ պէյի մը ագարակին մէջ:

– Էրիկմարդ չի կա՞յ մէջերնիդ կը հարցնեմ:

« Չէ՛, մեր էրիկները տարին կտրեցին, կը պատասխանեն:

– Ինչպէ՞ս, ձեզի լաւ կը կերակրե՞ն:

– Չմեռնելու չափ հաց կու տան:

Իրենք ալ մեզի կը հարցուփորձեն:

80 ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻԻ

«ՅԱՌԱՋԻ ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԳԱՆԵԼ.– Ցովհ. Չիլինկիրեան 200 եւրօ:

***

ՓԱՐԻԶ.– Տիկին Աշխէն Սողոմոնեանց 200 եւրօ:

***

ՓԱՐԻԶ.– Տէր եւ Տիկին Տիգրան եւ Անժէլ Գուլումճեան 100 եւրօ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Ծաչի Տէսինի "Արշակ Ջամալեան" մասնաճիւղը իր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ իր ընկերուհիներէն Ալիս Քելեքեանին ,իր ամուսնոյն Անդրանիկ Քելեքեանի վաղահաս մահուան առթիւ եւ 50 եւրօ կը նուիրէ Տէսինի Պատանեկան Միութեան, փոխան ծաղկեպսակի:

Այս առթիւ մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.– Տէր եւ Տիկին Պօղոս Ցովհաննէսեանէ, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Ծաղդեանէ 30ական, Տէր եւ Տիկին Մաղաքեանէ 50, Տէր եւ Տիկին Պեոիկ Մալճեանէ, Տէր եւ Տիկին Քենոսեանէ, Տէր եւ Տիկին Ճապանեանէ 20ական, Տէր եւ Տիկին Վարդան Նաճարեանէ եւ զաւակներէն, Տէր եւ Տիկին Ցարութ Նաճարեանէ եւ զաւակներէն 40ական, Տէր եւ Տիկի Ծաչիկ Դարբինեանէ 15 եւրօ:

***

Մասնաճիւղը կ'ողբայ իր երիցագոյն անդամուհիին՝ ընկերուհի Արտեմիս Ղազարեանի մահը եւ այս առթիւ 50 եւրօ կը նուիրէ Տէսինի Հ.Մ.Ը.Մ.ին:

L'U. C. F. A. F.

sera présente
à la Fête du 10e arrondissement
sur le Canal Saint-Martin.

Dimanche 25 Septembre
avec son stand culturel
et ses dégustations arméniennes.

CHENE

Date à retenir

Grande Braderie de Noël

LES 3 et 4 DECEMBRE
CHENE FRANCE

CHAVILLE

Journée Nationale du Patrimoine

L'Association Cultuelle de l'Eglise arménienne de Chaville participe cette année à la journée nationale du patrimoine par une exposition :

«PATRIMOINE ARMENIEN D'ILE-DE-FRANCE»

qui se déroulera
le dimanche 18 septembre de 10h à 18h
dans la salle «Balabanian» de l'Eglise arménienne; 6 rue Père Komitas 92370 CHAVILLE.

BRUXELLES - 22-23 SEPTEMBRE 2005

LA FEDERATION EURO ARMENIENNE ORGANISE

JEUDI 22 SEPTEMBRE — PARLEMENT EUROPEEN
(Rue Wiertz — 1000 Bruxelles) Salle ASP 3E2

CONFERENCE:

«DECEMBRE 2004 — OCTOBRE 2005: LA TURQUIE A-T-ELLE CHANGE ?» Interventions de leaders politiques, d'experts et de responsables d'ONG sur la question de l'adhésion de la Turquie à l'EU au regard des exigences européennes.

***

VENDREDI 23 SEPTEMBRE —
MAISON DES ASSOCIATIONS INTERNATIONALES
(40 rue de Washington — 1050 Bruxelles)

RENCONTRES CONSULTATIVES DES ARMENIENS D'EUROPE:

«LES ARMENIENS D'EUROPE FACE AUX ENJEUX ACTUELS DE LA CONSTRUCTION EUROPEENNE»
interventions et débats autour des questions de l'Adhésion de la Turquie à l'UE, la Politique européenne de voisinage **à l'égard de l'Arménie, les actions contre la négation du génocide et le rôle des Arméniens d'Europe.**

OUVERTURE AU PUBLIC — PARTICIPATION GRATUITE — INSCRIPTION OBLIGATOIRE

Information et inscription : **www.feajd.org**

Tél. : +32 2 732 70 26 — Tél./Fax : +32 2 732 70 27
F.E.A.J.D. — Avenue de la Renaissance 10 — B-1000 BRUXELLES

Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville

LA MCA FAIT SA 28ème RENTREE
REPRISE DES ACTIVITES PERMANENTES
Mercredi 21 septembre

Inscriptions :
le 17 septembre
de 14h30 à 17h30
Entre tradition et création

- Langue arménienne (14 niveaux)
  Eveil au langage, cours enfants, adolescents et adultes
  Cours classes collège — Préparation au Bac.
- Civilisation (3 niveaux)
  Eveil à l'identité et à la culture arménienne.
- Musique
  Eveil musical, Piano, Violon, Solfège Guitare (cours et musique d'ensemble)
- Danse arménienne (9 niveaux)
  Folklorique, traditionnel ,académique, classique
- Arts plastiques (4 niveaux)
  Dessin — peinture
- Anglais
  Soutien niveaux CM1/CM2 — 6e—5e
- Echecs (sous réserve)
- Diffusion livres — Emissions radio — Foyer.

Pour tous renseignements :
tél : 01 43 76 55 89
contact@mca-alfortville.fr
Salon du livre arménien ARMEN'LIVRES
Alfortville, les 16, 17 et 18 décembre

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 25
Տօն Ամուսնակոչութեան
Արուվիլի վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ:
Ուխտի պատարագ եւ մատաղ

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

COMMUNIQUE

«Nous sommes Arméniens et rien de ce qui est arménien ne nous est étranger»

Aujourd'hui, plus que jamais les Arméniens du Djavakhk sont menacés :

— dans leur vie quotidienne,
— dans leur identité,
— dans leur avenir.

Isolés dans cette région historique de l'Arménie, ils ont besoin de nous. Nous, Arméniens de France, devons les aider!

Avec toutes les Croix de Secours arméniennes, la Croix Bleue des Arméniens de France lance un appel :

— Pour la création d'antennes médicales dans les villages isolés du Djavakhk,

— Pour la rénovation et l'équipement du Centre Culturel à Akhalkalak,

— Pour la préservation des structui res identitaires (églises, écoles...) de cette région.

Seule la mobilisation urgente et efficace de la diaspora permettra la survie du Djavakhk.

Envoyez vos dons à :
C.B.A.F. Djavakhk,
17 rue Bleue 75009 Paris

□

BRATSCH

La Croix Bleue d'Issy-les-Moulineaux
Section DIROUHIE SERENGULIAN
présente
«BRATSCH
25 ans ça s'fête»
avec la participation
de la troupe de danse **Yeraz**
le Dimanche 2 Octobre à 15 heures
au PACI — 25 Avenue Victor Cresson
à Issy-les-Moulineaux

Venez nombreux pour fêter cet événement !

Réservations auprès de :
— Jacqueline : 01. 40. 95. 81. 33
— Alice : 01. 46. 42. 90. 68
— Magasins FNAC et Carrefour.

ՎԵՐԱՄՈՒՏ
RENTREE SCOLAIRE

Ա. ՑՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՑ ԴՊՐՈՑ
2005 – 2006 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Ս. Ցովհաննէս Մկրտիչ Մայր Տաճարի կիրակնօրեայ Դպրոցը կը վերսկսի կիրակի, Հոկտեմբեր 2ին, Առաջնորդարանի սրբահնեարուն մէջ (15 ռիւ Ժան-Կուժոն, փարիզ 8րդ):

Կը դասաւանդուին հայերէն լեզու, պատմութիւն եւ քրիստոնէական պիտելիքներ:

Դասընթացքները կը կատարուին ժամը 9·30էն 12·30:

Կը հրաւիրենք ծնողները որ առաջնորդեն իրենց զաւակները մանակցելու սոյն դասընթացքներուն:

Մանրամասնութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Մայր Տաճարի Դիւանատան կամ Տիկնանց Յանձնախումբին, Հեռ. – 01·43·59·67·03:

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

***

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ
ՎԻԼՆԻ *"ՍԵՒԱՆ"* ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ
2005 – 2006 Դպրոցական Շրջան
Վիլնի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
9 rue du Cirque
Հայերէնի դասընթացքը կը սկսի
Շաբաթ Սեպտեմբեր 24,
ժամը 14 – 17

- 5–8 տարեկան – *հայերէն լեզու եւ պար:*
- 9 – 13 տարեկան – *հայերէն լեզու, պար եւ թատրոն:*
- միջնակարգ – *նախապատրաստական դասընթացք:*
- *հայերէնի քննութեան պատրաստութիւն Պաքալօրէայի համար:*

... ...Նորութիւն... ... ...
Հայերէն համակարգչային դասընթացք:

***

Ecole de la Croix Bleue
Section d'Issy-les-Moulineaux

La Croix Bleue des Arméniens de France (Section d'Issy-les-Moulineaux) informe que la rentrée scolaire est fixée au **mardi 20 septembre.** Les cours destinés tant aux enfants qu'aux adultes se tiendront de 18h à 21h à la MCA 45 rue de la Défense — Issy - les - Moulineaux.

— Préparation Bac — Niveau Bac — Adulte débutant — Adulte avancé.

Renseignements sur place aux heures de cours au 01. 45. 29. 20. 18 ou auprès de Mme Guiragossian 01. 46. 42. 45. 25 (le soir).

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԸՆԹԵՐՑԱՍԻՐԱԿԱՆ ԱՍԼԱՊԱՀԻՆ

	€	
Մահագդ	150	(179,40)
Հոգեհանգիստ	135	(161,46)
Շնորհակալիք	135	(161,46)
Հարսնիք–Նշանտուք	135	(161,46)
Ծննդեան	135	(161,46)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս վերեւի ծանուցումը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անդամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահագդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան:

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 17-18
SAMEDI-DIMANCHE
17-18 SEPTEMBRE
2005

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1,20 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօդեայ առաքում)
270 եւրօ (Շարաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

81ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21.281

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

81e ANNEE — N° 21.281

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻԱ. կրնայ ճակատագրական դեր խաղալ Գերմանիոյ երեսփոխանական ընտրութեան մէջ, Սեպտ. 18ին: Ծագումով Թուրքերու 86%ը (ընդհանուր թիւը 600 հազար է) պատրաստ են քուէարկելու Շրէօտէրի ԷՍ. ՓԷ. ՏԷ.ին ի նպաստ: Ծանօթ է որ Շրէօտէր կողմնակից է Թուրքիոյ անդամակցութեան: Նոյ. կոալակցութեան նախկին վարչապետը՝ Հելմութ Շմիթ յայտարարած է սակայն Պիւտ Ժողովրդական օրաթերթին, որ Անկելա Մերքէլի կարծիքն ունի, այսինքն՝ "Թուրքիոյ անդամակցութիւնը ապուշութիւն մըն է: Թուրքերը մշակութային չըլլանակի մը կը պատկանին որ բոլորովին օտար է մեզի": Այս տեսակէտը կրնայ վնասել Շրէօտէրի: Վերջին հարցախոյզերու համաձայն Շրէօտէրի ԷՍ. ՓԷ. ՏԷ.ն կը բաղձայ իր դիրքը (35%, բայց 42% Մերքէլի համար): Գերմանիա ապրող երկու մլիոն վեց հարիւր հազար Թուրքերէն վեց հարիւր հազարը գերմանահպատակ է: ՍՔ. ՏԷ. ԻԻ.ն (Մերքէլ) կ'ուզէ որ առանձնաշնորհեալ ընկերակցութիւն մը ըլլայ Թուրքիոյ հետ եւ ոչ թէ անդամակցութիւն:

ԹՈՒՐՔԻԱ. Կիպրոսի Թրքական զօտին յաւելեալ նեցուկ ապահովելու նպատակով դիմած է Վրաստանի: Պետական նախարար Ք. Թիւմփէն Թիֆլիսի առաջարկած է որ թուիչքներ տեղի ունենան Լէգքօշայի եւ Թիֆլիսի միջեւ: Եթէ առաջարկը ընդունուի, Աղրբեջանէն եաք Վրաստանն ալ մասնակցած կ'ըլլայ Կիպրոսի Թրքական ապօրինի հանրապետութեան չըլճափակումը խզելու քաղաքականութեան:

ՊԻՐՆԱՏԷ ՇԻՐԱՔ Շանթիյի եւ Սանլիս գացած է Սեպտ. 15ին իր զօրակցութիւնը յոյց տալու համար էրիք Վէօրթի, որ կը ջանայ վերադառնել երեսփոխանական իր աթոռը (ճամբու դրուեցաւ կառավարութենէն) եւ "հաւատարիմ Շիրաքեան"ի իր հանգամանքը պատճառ է որ եթէ ոչ նախագահը, գոնէ ընտանիքը դեր մը խաղայ: Շատեր հետաքրքրուած են Շիրաքի առողջութեամբ ինչ որ յուզած է կինը: Տիկին Շիրաք խանութէ խանութ տաք խօսքեր բաշխած է:

ԱՒՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ Բարձրագոյն Իշխանութեան Գոլֆէժը, Սեպտեմբեր 14ին աղղարարութիւն մը հրապարակած է ուրու մէջ կը յանձնարարէ ջնջել 221 դեղերու հաւուցումը: Բժշկական գետնի վրայ, այս դեղերուն օգտագործը "անբաւարար" նկատուած է: Առանց կարգին կանմարսողութեան, կոկորդի ցաւերու եւ այլ ընթացիկ դեղեր, որոնց ցանկը հրատարակուած էր Սեպտ. 16ի Լիպերասիոնին մէջ:

ԲԵՆԵԴԻԿՏՈՍ ԺԱ. Պապը Թուրքիա պիտ երթայ, բայց ոչ այս տարի, ինչպէս նախատեսուած էր (Նոյեմբեր 30ին պինք պիտի ընդունէր Բարթուղիմէոս տիեզերական պատրիարքը): Արդարեւ, Սեպտեմբեր 15ին, Թուրքիոյ նախագահը՝ Սեզէր յայտարարեց որ Պապը կը հրաւիրէ 2006ին եւ Անգարա կը սպասէ Վատիկանի պատասխանին: Այս նոր կարգադրութիւնը ապտակ մը կը նկատուի Ծունաց պատրիարքին համար: Այս առթիւ կը յիշուի կրկին որ երբ կարդինալ էր Միլանի, Պապը բուռն հակառակորդ էր Թուրքիոյ անդամակցութեան:

ԻՐԱՔԻ չարդը չի դադրիր եւ Սեպտեմբեր 15ի երեք ռճբակոծներէն եաք (23 մեռեալ), Սեպտեմբեր 16ին ալ նոր ռճբակոծ մը գործուած է վաղ առաւօտեան եւ առաջին հաշուեկշիռի մը համաձայն 1 մեռեալ եւ 15 վիրաւորներ կային:

Արարքը գործուած կը պաղտատի հարաւարեւելքը: Ցատակ կը թուի որ ալ-Զարքաուի միջ-յարանուանական պատերազմի մը ծնունդ կ'ուզէ տալ: Ցարձակումներուն թիրախները միշտ չի թաղամասերն են: Օտար դէմի մը համաձայն, Ամերիկացիք դիմադրութեան կեդրոնին վրայ յարձակեցան Թալ Աֆար եւ հակազդեցութիւնը ցոյց կու տայ որ բացուած վէրքը խոր էր:

ՊՈՒՇ Նիւ Եորքէն կրկին Նիւ Օրլէան գնաց Սեպտեմբեր 15ին եւ նոյն իրիկունը ելոյթ ունեցաւ խոստովանելով թէ յանցաւոր էր, այլ խօսքով մէա գուլպա մը արտասանեց ընդունելով գործուած բոլոր սխալները Լուիզիանի աղէտին առթիւ: Ընդունած է որ կառավարութիւնը համապատասխան հակազդեցութիւն չէ ունեցած:

ԵՆԻՍԷՅԻ դետին (հիւսիսային Ռուսաստան) Դուդինկա նաւահանգիստին մօտ զբօսանաւ մը ընկղմած է: 15 ճամբորդներէն ուրիշ անհետացած են, եօթը հոգի ազատած է:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ մէջ մէկ լիթր էսանսի դինը (սիւփէր) հետեւեալ ձեւով կը բաշխուի երբ դինը 1,20 եւրօ է.- 0,20 եւրօ թէ. վէ. Ա., 0,59 (թէ.ի.փէ.փէ.) այսինքն ներքին տուրք քարիւղային ապրանքներու վրայ, որ մնայուն գանձում մըն է, 0,05 եւ 0,06 բաշխում եւ գոտում եւ 0,30՝ քարիւղ: Պետութիւնը կը մերժէ որեւէ զեղչ իր տուրքերուն վրայ, որոնք չատ ծանր են եւ կ'ուզէ որ ընկերութիւնները նուազեցնեն իրենց գիները: Փեթրօսթրաթեժիի տնօրէնը՝ Պետրոս Թերզեան բացատրեց Ֆրանս-Ինֆոյէն (Սեպտ. 16) որ նման պահանջ մը տրամաբանական չէ, քանի այդ կարգադրութիւնը եթէ ընկերութիւնները ընդունին, չի կրնար սահմանափակուիլ Ֆրանսայի:

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ՎՈԼԿՈՖ, ֆրանսագիր ռուս դրագիտը մեռած է Տորտոնեի իր բնակարանը, Սեպտեմբեր 14ին, 72 տարեկանին: Համալսարանը իրեն հատմար "մտային համաձարակ" մըն էր եւ իր վէպերուն մէջ ջանացած է երեւան հանել այն բոլոր ծուղակները զոր այդ վարչակարգը լարած է ազատ Եւրոպայի մը դէմ: Ծնած էր Փարիզ ռուս տարագիրներու ընտանիքի մը մէջ:

ՌՈԳԸՐԹ ՈՒԱՅԶ, ամերիկացի բեմադիրը որու համբաւը տարածուեցաւ գըլխաւորաբար Ուէսթ Սայտ Սթորի ֆիլմով, մեռաւ 91 տարեկանին:

ՊԻՐԼԻՆԻ Էպըրհարտ Գլայն վարժարանը Գերմանացի ոչ մէկ աշակերտ ունի: 340ի վրայ 80%ը Թուրք են (13էն 16 տարեկան) մնացեալն ալ արաբախօս: Տնօրէնը կ'ըսէ թէ տասը տարի առաջ աշակերտներու թիւը կէս առ կէս Գերմանացի էր, իսկ այս վերամուտին չորս Գերմանացիներն ալ քաշուեցան, կարելի չէր աշխատիլ գաղթողներու հետ, որոնք գերմաներէնն ալ չեն սորվիր այլեւս: Սկիզբը, Թուրքերը կը սորվէին, յետոյ երիտասարդները իրենց կիներն ալ բերին Թուրքիայէն եւ տունը Թրքերէն կը խօսին: Տնօրէնը դեռ նկատել կու տայ որ կարելի է ապրիլ առանց մէկ բառ գերմաներէն գիտնալու: Բոլոր վաճառատուները Թրքական են, վարսայարդար, բժիշկ, աւելին՝ հեռատեսիլէն ալ իրենց կայանները կը դիտեն:

ԹՈՒՐՔԻԱ. Հոկտ. 3ի նախօրեակին ամէն միջոցի կը դիմէ լայնատոհմ ու տարբերութիւններու յարգանքին տէր երկրի մը պատկերը տալու համր աշխատելին: Սեպտեմբեր 25-30 Հաթայի մէջ կազմակերպուած է "Քաղաքակրթութիւններու հանդիպում" մը որուն պիտի մասնակցին Վատիկանի ներկայացուցիչները, Պոլսոյ Հայոց պատրիարքը, Ցունաց տիեզերական պատրիարքը, Թուրքիոյ հրեայ համայնքապետը եւ Թուրքիոյ կրօնից տեսուչը: Հանդիպումին հրաւիրուած են բազմաթիւ երկիրներէ ակադեմականներ ալ որոնք 45 զեկուցումով հանդէս պիտի գան: Մրագրուած են կրօնական զանազան արարողութիւններ, համերգներ:

ՄՈՍԿՈՒԱՑԻ Գիրքի 18րդ միջազգային տօնավաճառին մեծ հետաքրքրութիւն կեդրոնացուցած է գրագիտուհի Էլենա Զուտինովայի "Նոթր Տամի մզկիթը" հատորը ուր կը նկարագրուի 2048ի Եւրոպան: Գրագիտուհիին նախատեսածը այն է որ 40 տարի ետք մահմետականութիւնը այնքան տարածուած պիտի ըլլայ Եւրոպայի մէջ որ ցամաքամասը պիտի վերածուի Եւրօ-իսլամ միութեան մը: Զուտինովայի համոզումով Նոթր-Տամին կը սպասէ Պոլսոյ դրաւումով Այա Սոֆիային վիճակած ճակատագիրը:

ԱՄՆ

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ԶՈՑԳ ԲԱՆԱՁԵՒԵՐԸ ԸՆԴՈՒՆՈՒԱԾ

ԱՄՆ-ու Ներկայացուցիչներու ժողովին Արտաքին յարաբերութիւններու յանձնաժողովը Սեպտեմբեր 15ին քննարկած, ապա ձայներու կարեւոր մեծամասնութեամբ ընդունած է հայկական երկու բանաձեւերը (35 թեր - 11 դէմ, յետոյ 40 թեր - 7 դէմ): Առաջինով, թիւ 195 բանաձեւով "կ'ոգեկոչուէր 1915-23ին զոհուած Հայկական Ցեղասպանութիւնը, դիմում կ'ըլլար Թուրք կառավարութեան որ ընդունի իր նախորդ պետութեան՝ Օսմանեան կայսրութեան մեղքը այդ Ցեղասպանութեան մէջ": Բանաձեւով յանձնառուութիւն կը յայտնուէր զարկ տալու Հայաստանի, հայ ժողովուրդին հետ մերձեցումին եւ զօրավիգ կանգնելու Թուրքիոյ Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան, եթէ այդ երկիրը լրացնէ որոշ չափանիշեր:

Իսկ երկրորդը՝ թիւ 316 բանաձեւը կը դիմէր ԱՄՆ-ու նախագահին որ ուշադիր ըլլայ իր երկրին արտաքին քաղաքականութեան մէջ Հայկական Ցեղասպանութեան վերաբերեալ, մարդկային իրաւունքներու, ցեղային մաքրագործումի ու բացայայտ ցեղասպանութիւններու յատուկ զգայնութեամբ:

Բանաձեւերէն առաջինը ներկայացուած է Ա. Շիֆի (դեմոկրատ), երկրորդը Ճ. Ռահանովիչի (հանրապետական) կողմէ:

ԱՄՆ-ու Արտաքին գործերու նախարարութիւնը քուէարկութեան նախօրեակին նամակով մը դիմած է յանձնաժողովի նախագահին, ըսելու համար որ նման բանաձեւերու քուէարկութիւնը երկրին դեկավարութեան կեցուածքին հակասող արարք է:

Թուրքիոյ Ուաշինկթընի դեսպանը Ֆ. Լոզօղլու բանաձեւերուն մասին յայտարարութիւն մը հրապարակելով ըսած է. "Հայ եւ Թուրք ժողովուրդները միայն անկեղծ եւ պարկեշտ երկխօսութեամբ մը կրնան լուծել այն հարցերը որոնք կը հալածեն զիրենք ու կը վնասեն իրենց յարաբերութիւններուն":

Ընդունելու այս առաջին փուլէն եաք հարկ է որ Ներկայացուցիչներու ժողովին լիագումար նիստին օրակարգին վրայ տեղ գրաւեն ու վաւերացուին երկու բանաձեւերը: Թրքական առաջին արձագանգները մեծ չէ: Ատոր որոշումը կախում ունի ժողովին նախագահ Տ. Հասթըրթէն որ Թուրքիայէն կաշառք առնելով 2000 Հոկտեմբերին վերջին պահուն քաշած էր հայկական բանաձեւը:

ՂԱՐԱԲԱՂԵԱՆ ՀԱՐՑԻՆ ՄԱՍԻՆ ՓԱՐԻԶԵԱՆ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հայկական ու աղրբեջանական պատւիրակութիւններուն, Մինսկի խումբի նախագահներուն մասնակցութեամբ Ղարաբաղեան հարցին կարգաւորման բանակցութիւններ տեղի ունեցան Փարիզի մէջ Սեպտ. 14ին, Եւրոպայի Խորհուրդի խորհրդարանական վեհաժողովին յատուկ յանձնաժողովին չրջանակին մէջ:

Հայաստանի Ազգ. ժողովի Արտաքին յարաբերութիւններու յանձնաժողովէն Շ. Քոչարեան բանակցութիւններուն մասին տեղեկացնելով ըսած է թէ բոլոր խօսք առնողները չեչտած են հակամարտութեան միխայն Մինսկի խումբի չրջանակին մէջ լուծում գտնելու սկզբունքը. այլ խօսքով՝ ձախողած կը նկատուին հարցը աւելի լայն չրջանի մը փոխանցելու Աղրբեջանի ջանքերը:

Պարզուած տեսակէտները նչած են կողմերուն տարբեր մօտեցումներու տէր ըլլալու երեւոյթը (ինքնորոշում եւ տարածքային ամբողջականութիւն), ըսուած է թէ կարելի է մտածել այդ մօտեցումները համատեղելու մասին: Կարելի նկատուած է որ տարածքային ամբողջականութիւնը վերաբերի ԼՂՀ սահմաններէն դուրս գըտնուող տարածքներուն, իսկ ինքնորոշումի իրաւունքը՝ ԼՂՀ-ին:

Դրական կէտ մը եղած է այն որ բոլոր ելոյթ ունեցողները բացառած են Ղարաբաղի միջնադիր, փակ հողամասի վիճակին մէջ մնալու հեռանկարը:

Ըսուած է թէ ներկայիս հայկական հրաւիրութեան տակ գտնուող չրջանները պէտք է վերադարձուին, գաղթականները վերադառնան, յետոյ հանրաքուէ կազմակերպուի ու անով ժողովուրդը որոշէ իր յարմար դատած կարգավիճակը: Անդրադարձ եղած է նաեւ Հայերու գրաւման ենթակայ հողերուն հայկական կողմին ներկայացուցած առաւելութեան -ապահովութեան երաշխիք, Հայաստանի հետ կապ, բանակցութեան համար օգտագործելի գրաւարկ-, որ երկար ժամանակի վրայ կրնայ կորսուիլ:

Մինսկի խումբին նախագահները անդրադարձած են Աղրբեջանի մէջ պարբերաբար հնչող ռազմական կոչերուն, ռազմական պլուճէն աւելցնելու յայտարարութիւններուն, խնդիրը զէնքի ուժով լուծելու պատրաստակամութեան: Ըսուած է նաեւ թէ եթէ Բաքու ռազմական ճամբով լուծումի նախաձեռնէ, Եւրոպայի Խորհուրդէն կը վտարուի: Շ. Քոչարեան այս հեռանկարին մասին կարծիք յայտնելով աւելցուցած է թէ ատիկա չի կրնար միխթարութիւն նկատուիլ Հայաստանի ,կամ Արցախի համար, քանի որ կայ ըսուածը ժխտող նախընթացը. երբ Թուրքիան 1974ին կը զրաւէր Կիպրոսի հիւսիսային գօտին, ոչ ոք ձեռնարկեց այդ երկիրը վտարելու Եւրոպայի Խորհուրդէն:

Ան տեղեկատուական զեկուցումը ատարած է չեչտելով որ հայկական կողմին համար այլընտրանք չկայ. որքան չուտ կայանայ ժողովրդավարական, տըներեսպէս ամուր Հայաստանը, Ղարաբաղի խնդիրը այն աստիճան հայանպաստ լուծումի կը յանգի:

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԹԻՒ-17

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՀՈԳԵՒՈՐ - ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

ԿԱՐԷՆ Ա. ՍԻՄՈՆԵԱՆ

(Ր. եւ վերջին մաս)

ԾԱՆՐ ԴԷՊՔԻ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐԻՑ ՄԻՍԸ

Մշակոյթն ու արուեստը վիրահատելու գործը չատ աւելի դժուար էր յատկապէս ազնախի ոլորտի մէջ, որպիսին է գրականութիւնը: Որովհետեւ գրականութիւնը նախ խօսքի արուեստ էր, խօսքի արտաբերութիւն:

«Սկիզբը բանն էր...»:

Իսկ Բանի չնորհներով ծնուած մարդիկ ազատ անհատականութիւններ են, որոնց անհնար է, աւելորդ է ընդհանրապէս գործիք կամ քարոզչութեան ձայնափող: Այդ ազատ անհատականութիւնները իրենց համոզմունքներն ունեն եւ, ինչպէս համաշխարհային պատմութիւնից է յայտնի, երբեւէ իրենց հացը ծառայամտութեամբ ու ստորաքարշութեամբ չեն վաստակել: Նոյնիսկ եթէ եղել են արքունական բանաստեղծներ կամ երաժիշտներ... Իսկ հատ ու կենտ բախտաւորները, ովքեր հովանաւորութեան ներքոյ հնարաւորութիւն են ունեցել ապրել եւ ստեղծագործել, ապա միայն բռնակիրթ հովանաւորների դէեակների մէջ, երբ այդ հովանաւորները ոչ իրենց փառքն են կամեցել տարփողել եւ ոչ էլ իշխանութիւնը կորցնելու վախ ունենալով՝ կաշառել են տաղանդաւոր այդ անհատականութիւններին: Այդպէս ստեղծագործել են Հենտէլը, Հայդընը, Մոցարթը, Վակներ... Իսկ ես սարսափեցի այն օրը, երբ հայ գրականութեան ու արուեստի պարծանքը ներկայացնող հինգ կամ վեց հոգի 1991ի Հոկտեմբերի նախընտրական օրերին հեռատեսիլով, քովքովի նստած, խնկարկում էին Մոսկուայի հաւանութիւնը, իսկ աւելի ճիշդ նշանակումը ստացած հերթական դրածոյին:

Նկատի ունենալով այդ «վստահուած անձանց» վաստակն ու տարիքը, նրանք արդէն վաղուց պէտք է հասկցած լինէին, որ արուեստագէտի դործը, եթէ միայն ինքը անձամբ մասնակից չէ քաղաքական ու պատմական իրադարձութիւններին (Պայրոն, Հիւկօ, Միցքեւիչ եւն.) սոսկ գեղեցկի սկզբունքները պաշտպանելն ու վերականգնելն է, յատկապէս, որ անցած դրեթէ երեք քառորդ դարի ընթացքին այդ սկզբունքները կորցրել են իրենց արժէքը:

Կոմունիստական վարչակարգի բռնութիւններով արուեստագէտների «աչքը վախցնելով» եւ գեղարուեստի նպատակը փոխարինելով այն դրոյթով, թէ «վերջին եւ բացարձակ ճշմարտութիւնը կոմունիզմն է», հնարաւորութիւն ստեղծուեց, որ մեր մակոյթի մէջ ներխուժեն միջակութիւնները, անշնորհք գրամոլները եւ պարզապէս սիրողները, որոնք յետագային աւելի ու աւելի բազմացան: Եւ այդ ձախաւեր միջակութիւնները իրենց դորշութեան ուժով եւ «հարազատ պարտիայի ու սովետական կառավարութեան» հովանաւորութեամբ մահու եւ կենաց պայքար սկսեցին Անհատականութիւնների դէմ: Այդ պայքարի հետեւանքը անմիջապէս բնորոշեց Եղիշէ Զարենցը դեռեւս 1927 թուականին.

... եւ գլուխը մեր թեքեցիք գետին,
եւ նախատիքը մեր դէմքը թրջեց –
երգում ենք ահա ձեզ փառք ու պատիւ՝
Զորեքթաթ կեցած ձեր կառքի առջեւ:

Այդ մղձաւանջային ժամանակներին բոլորը, առանց բացառութեան, ստիպուած էին զիջումների դնալ ոմանց եւ ոչ մի տաղանդաւոր արուեստագէտ ու գրող չկարողացաւ խուսափել կեսարինը՝ կեսարին տալով: Միայն թէ Աստծուն էլ Աստծուն տալը յղի էր ամէնից ծանր հետեւանքներով, որպիսիք տեղի ունեցան չանձնահարուող գրողների գլխատումներով:

Գնդակահարուածների "բախտը" երեւի բանել էր, քանի որ նրանք չանցան սոցիալիստական համակենտրոնացման ճամբարների դժոխային պարունակներով: Իսկ ողջ մնացածները 50ականներին վերադարձան որպէս հոգեւոր ու մարմնաւոր խեղուածներ եւ մէկ-երկու բացառութիւններն էին միայն, որ կարողացան մինչեւ իսկ իրենց մահը դիմանալ համատարած սովետական գրականութեան թունաւոր մթնոլորտի մէջ արմատացած բարքերին, որոնք էին երկերեսութիւնը, անազնուութիւնը, քծնանքը, սուրբաքարչութիւնը, մատնութիւնները եւ ամէն առիթով կոմունիզմի եւ ռուս ժողովրդի հետ յաւերժ բարեկամութեան (համ՝ յաւիտենական դերութեան մէջ ապրը պահելու) իրենց հաւատարմութիւնը գրչելի եւ բարոյալքուած հնարանքներով ցուցադրութիւնները:

Միաժամանակ մտաւորական խաւի աղէտալի նօսրացումը լրացրին "խօսող չարքերով": Եւ ովքե՞ր էին "չարքեր խօսացնողները": "Կարմիր պրոֆեսուրայի" կազապարներով ձուլուած եւ գործարանային եղանակով արտադրուած, այսինքն լուացուած ուղեղներով "պրոլետարական մտաւորականութիւնը", որ մտածելու կարողութիւնից իր զուրկ լինելը հաւասարակշռում էր բթամիտ կամակատարի նուիրուածութեամբ:

20–30ականների սերնդի սրտի մէջ ըննաւ արձագանգ չգտան ո՛չ Մաչատուր Աբովեանին "հայդուկային յափշտակիչ արեւտուով տարուած" լինելու, ո՛չ "գաղութացնակ հայ ինտելիգենտի ողորմելի գիտակցութեամբ" Միքայէլ Նալբանդեանի, ո՛չ "սալմաստեցի մի խեղճ վաճառական, բայց զինուորական հրամանատարութեան ակնկալող" Րաֆֆիի նկատմամբ "վիրահատական գործողութիւնները": Այդ սերունդը կրթուել էր ու դաստիարակուել ազգային - ազատագրութեան ոգեկոչութեամբ... Իրականութիւնը, սակայն, որտեղ նրանք յայտնուել էին, ստեղծում էր պայքարի մի նոր պարունակ սկսելու բոլոր նախապայմանները: Այս հանդամանքը յայտնի էր նաեւ վարչակարգին: Եւ արդէն սովետական իրականութեան մէջ ծնուած պատանիների ուղեղները լուանալու համար, երեսնականների կէսերից՝ զանց առնելով ոգին և մատնանշելով ընդհանուր ենթաբնագրից կտրուած ու ձեւախախտուած մտքեր, Աբովեանին դարձրին ռուսական գաղութատիրութիւնը գովերգող, Նալբանդեանին դարձրին յեղափոխական – դեմոկրատ, որ "տարուած էր կացնի կոչող" դահիճների գաղափարներով... Րաֆֆիի հետ հաշուեյարդար տեսնելը դժուար էր: Նրան ընդհանրապէս արդելեցին:

Եղիշէ Զարենցին եւ նրա հետ Մաչի ճամբան ելած գրողներին անհնար էր մուտանգների՝ դարձուածների վերածել... Այդպիսի յատառները չատ էին սովետական իրականութեան մէջ: Մանդելչտամ եւ Ախմատովա, Պաստեռնակ եւ Ցվետաեւա, Բուլգակով եւ Տարկովսկի, Պլատոնով եւ Եսենին... Թէեւ մի քանիսը արդէն տարբեր բեմադրութիւններով կընքել էին իրենց մահկանացուն, ինչպէս, օրինակ, Նիկոլա Գումելիովը, որ կոմունիստների գնդակահարած առաջին բանաստեղծն էր, Վլադիմիր Մայակովսկին, որ Ջէկայի գոհը դարձաւ, Սերգէյ Եսենինը, որին հասցրին ինքնասպանութեան... Բայց անհնարին էր նոյնպիսի բեմադրութիւններով սանձահարել կամ վերացնել բոլորին... Անհրաժեշտ էր ստեղծել մի փարախ, որտեղ փակուածները մտրակի և չաքարի խստավարժութեան ենթարկուելով, դառնային "պարտիայի հաւատարիմ օգնականներ":

1934ին, կոմկուսը ստեղծեց Սովետական Գրողների միութիւն, համապատասխանաբար՝ նաեւ տեղական փիլիալներ՝ մասնաճիւղեր, որոնք ղեկավարւում էին Մոսկուայից: Այդպիսի փիլիալը Հայաստանի մէջ "Հայաստանի սովետական գրողների միութիւն" կոչուեց:

Հիմնադիր համագումարների ընթացքին գրողների անմիջական ելոյթները դարձան նրանց թացայայտելու եւ զոհման ենթարկելու հիմնական միջոցը: Ցատկ-

---

Օգոստոս 2005

Քեռորդիներէս մին զաւակներու տէր, ընտանիքի երիտասարդ հայր մըն է: Երբ հարց տամ ընտանիքի տնտեսական վիճակի մասին «Փառք Աստուծոյ, մի կերպ եօքա ենք գնում» կ'ըսէ միշտ ու կը լռէ: Աչցեաներըը սովորականէն աւելի ընկճըած գտայ զինք: Կրկին հարցումիս «Ոչինչ»ով միայն պատասխանեց: Սա արդէն դէշ նշան էր: Կինը առանձին անկիւն մը քաշելով զիս, բացատրեց որ 3 ամիս է գործի առնուած է քարիւղի կարեւոր բաշխողներէն մէկուն քով, փոխանակ քարիւղ բաշխելու տարուած է գործատիրոջ պալատին պարիսպի քարերը չարելու ձրի կերպով, որպէս պայման գործի ընդունուելու... եւ կան իրեն նման ուրիշներ... սկզբնական մէկ ամիսը եղած է երեք, գործի անցնելու պարագային այ ոչ մէկ աշխատաւարձք ստիտ առնայ, բացի յաճախորդներու կողմէն տրուած ԲԱՐԻ–ԶԵՌԲԻՆ...: Իր գործատէրը ոչ միայն երեսփոխան է այլեւ մեր թաղականին նախագահին, ամենամտերիմ անձերէն մին... խորհրդարանի նախագահն ալ՝ ՕՐԻՆԱՅ ԵՐԿԻՐ անունով յօրինուած կուսակցութեան պետ... խեղճ բանուորը որուն՞ բողոքէ:

Այս անմարդկային վարուելակերպը համաճարակի նման ընդունելութիւն գըտած է բոլոր մանր-մունր գործի տէրերու մօտ: Անոնք անպատիժ կերպով հազարաւոր ուսանող-ուսանողուհիներ կը կեղեքեն, օրական 12 ժամ աշխատցնելով փակ եւ բացօթեայ սրճարան–ճաշարաններուն մէջ, առանց սանթիմ մը վճարելու... յաճախորդներու թարեացակամութեան ձգուած... որ իրենց կարգին առանց անդրադառնալու ամէն օր գործատէրերուն լարած թակարդին մէջ կ'իյնան քանի «ծառայութիւն» տիտղոսին տակ դըրուած 10% ալ տէրերը կը գանձեն որպէս աղմուկի տուրք (զոր իրենք «երդ» կը կոչեն) եւ անգիտակից յաճախորդը մտածելով որ այդ տոկոսը բաւարար է պետութեան դատապարտուած սպասաւորին, ժպիտով կը հեռանայ...

● *Կերակուրներէն թունաւորումները սկսած են յաճախակի դառնալ: Ներածուած ապրանքները ջախջախիչ մեծամասնութեամբ թրքական են: Սովորական դարձած է Հայաստանի մայրուղիներու վրայ խաչաձեւ թրքական մեծ-դոյզ բեռնակառքեր, կոկիկ կերպով ծածկուած: Աստուած միայն գիտէ թէ ինչե՞ր կը նեըածեն նախարարի, երեսփոխանի կամ գործարարի պատուէրով... Հայաստանի չուկան թրքական արտածումներու ցանկին երրորդ տեղը կը գրաւէ (հասկըցողի մը համաձայն): Լաւագոյնները կը հասնին Գերմանիա, Ֆրանսա: Երկրորդ կարգինը կը գնեն արաբական երկիրները, իսկ թափուելիքները... Հայերը եւ Ազերիներըը: Ոչ միայն վատորակ, այլեւ յաճախ հինցած թունականներով: Երկիրը արտադրութիւն չունի. պարտադրուած է գնելու. ո՞վ է հսկողութիւն ընողը...*

Անցեալներըը գործով եւրոպական պետութեան մը դեսպանատունը մտայ: զարմանքս մեծ եղաւ երբ դուրին մօտ, զարմանքս ու զունաւոր նկարներով մի-ջազգային պոռնկութեան ցանցերու մասին զգուշացումի թռուցիկներ տեսայ, դրուած՝ այցելուներու տրամադրութեան ... եւ կրցայ անմիջապէս կապ մը դնել վերջերս քիչ մը ամէն կողմ փակցուած անծանօթ կոչերու հետ, յատկապէս վերելակներու մէջ, որոնք կու տային հեռաձայնի թիւ մը, բոլոր ԱՅՆ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԱՂՋԻԿՆԵՐՈՒՆ որոնք կը փափաքին լաւ վարձատրուած ԳՈՐԾ ԳՏՆԵԼ ՕՏԱՐ ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒ ՄԷՋ... Այդ աղջիկներէն չատերը օտար երկիր երթալու կարիքը չեն զգար: Երեւանի փողոցներու մայթերուն վրայ օրէ օր զգալի կը դառնայ իրենց դիւերային ներկայութիւնը, յատակօրէն զրգռիչ տրամադրութիւններով... անոնք աստիճանաբար քաղաքի արուարձաններէն դէպի կեդրոն հասած են, միշտ աւելի չքեղ կառքերու մէջ պատըպարուած, Բաղրամեան փողոցի ըկըզբնաւորութեան մինչեւ ուշ ժամեր տեղ գրաւած, քանի մը քայլ անդին քաղաքային ոստիկաններու ներկայութեան: պզտիկ ոստումով կրնան չուտով Օվերայի չրջափակն ալ գրաւել...:

Կանանց նուիրուած ՋԱՐՈՒՀիի չաբաթաթերթը, խումբ մը կիներու ջանքերով հրատարակուող, ստէպ կ'անդրադառնայ այս նորելուկ երեւոյթին. կը գրէ «Մագրոներու» դատերու մասին. անոնք միշտ անպարտ դուրս կու գան հայկական դատարաններէն եւ կասկած կը յայտնէ որ քարձր ոլորտներու հովանաւորութիւնը կը վայելեն... դէպքերու ընթացքը այդ ցոյց կու տայ:

Այս մտահոգիչ երեւոյթներուն քով որքա՛ն երկրորդական կը թուին կարգ մը խորամանկութիւններ որ մեր ամէն կարգի վաճառողները սովոր են ընելու... կ'ըսուի որ կշռաքներու մեծագոյն մասը խարդախուած է եւ միշտ մի քանի տոկոս աւելի ցոյց կու տան: Թէ վարձակալքերը նշանակուած գումարէն աւելի կը պահանջեն օտարականէն. գումարը այնքան ընչին է որ օտարականը եթէ մեծահոգի է, պէտք չէ դժուարանայ տալու: Տեղական, կամ Լիբանանէն ներածուած կօշիկներուն վրայ իտալական մակնիշ կը դնեն... վերջապէս մանր-մունր խորամանկութիւններ որ երկրագունդի բոլոր աղքատ երկիրները, լռելեայն համաձայնութեամբ կ'ընեն պատառ մը հաց աւելի ուտելու համար:

● *Եթէ մէկը ելեկտրական սիւներուն կպցուած թղթիկները համբերութեամբ կարդայ, օրական նորութիւն մը կը յայտնաբերէ: Օրիորդ Թոմասեանի գտած յաջողութիւնը Եւրոպայի գեղեցկուհիներու չարքին համաճարակի բնոյթ առած է մեր երկրին մէջ, ամէն տեսակ ՄԻՍերու ընտրութեան, համալսարանականներու, սրճարաններու մէջ ծառայողներու, հիւանդապահուհիներու, զպրոցականներու բոլոր դասակարգերուն հասնելով մինչեւ մանկապարտէզ...: Անցեալներըը խոշոր դիրերով նոր ազդ մըն ալ յայտնաբերեցի Սայաթ-Նովա պողոտայի սիւներէն մէկուն վրայ. «Գնում ենք մարդեր բարձր գներով -- առքը կատարում է համաճայն գնացուցակի՝ կախած մարդերի երկարութիւնից եւ քաշից. ոչ կարճ 40սմ. սպիտակած կամ ներկուած 45 սմ. սկսած -- հեռաճայն... քոլիչային»...: Ո՞վ գիտէ, տակաւին ինչե՞ր կան մեզի անծանօթ:*

● *Փորձեցէք Երեւանի հարաւային արուարձանէն մինչեւ Սուրբհնաւան գիւղը ճամբաորիւռի հայկական կայան մը որսալ. անկարելի է... կոճակը որ կողմ դարձնելու ըլլաք անպայման ԹՐՔ թրքական կայան մը դուրս կու գայ: կարելի՞ բան է որ Աբարատեան դաշտի սրտին վրայ Հայկական կայանները անհասանելի ըլլան...: Տարօրինակ երկիր, տարօրինակ պետականութիւն:*

ԳԻՊԼ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ Հ.Մ.Ը.Մ.Ի

1924 – 2003

ԿԱՐՊԻՍ ԳՈՒՑՈՒՄՃԵԱՆ

Աբէմ 2004

պէս գեղեցիկ արուեստի ճակատագրով մտահոգ Ահաւասիկանութիւնները զլխի չընկնելով, թէ կոմունիստների պահանջը ոչ թէ Գեղեցիկ արուեստն է, այլ բոլորովին հակառակը՝ գեղարուեստը կոմունիստական քարոզչութեամբ փոխարինելը, իրենց եղոյթներով բացայայտում էին նուիրական համոզմունքները եւ յայտնում էին սեւ ցուցակների մէջ:

Սովետական Գրողների միութեան հիմնադիր համագումարին կոմկուսը ներկայացրեց իր հիմնական պահանջը. "կեանքը ներկայացնել ոչ թէ որպէս «անաչառ իրականութիւն», այլ իրականութիւնը պատկերել իր յեղափոխական զարգացումի մէջ": Մարդկային լեզուով այս պահանջը նշանակում է ամէն կերպ քօղարկել եւ ընդհանրապէս դուրս չունենալ անաչառ իրականութեան հետ եւ իրականութիւնը ներկայացնել այնպէս, ինչպէս պահանջում է պարտիան: Իսկ համագումարի մասնակիցներն էլ իրենց հերթին "երկաթէ" երդում տուեցին, որ այսուհետեւ ծառայելու են Առաջնորդին, Պարտիային եւ Պետութեանը:

Մշակուեց նաեւ մի նենգ միջոց, որ "նեղճակատ կինոտոյից" ընդօրինակում էին գաւառների կուսակցապետերը: Նրանք "հովանաւորում", նոյնիսկ "բարեկամութիւն" էին անում յատկապէս անվերապահ արուեստագէտների հետ նրանց սանձահարելու եւ նրանց օգնութեամբ ձեռնասուն դարձնելու համար ընդհանրապէս ստեղծագործող մտաւորականութիւնը:

Ջանադէն յօրինումներ են պատմում կոմկուսակցապետ Խանջեանի եւ Եղիչէ Չարենցի "բաեկամութեան" մասին: Եւ դեռեւս չարունակւում են "հայ" կոմունիստ եւ "կոմունիստ" Հայի "տարբերութեան" մասին անհեթեթ մտային մարզանքները: Դեռեւս չարունակւում են հայ ժողովրդի գլխին կարգուած կոմունիստ սատրապներին "հայասէր" գործիչներ յայտարարելու փորձերը:

Նոյնիսկ չրջանառութեան մէջ է մտել, որ եթէ Խանջեանը սպաննուած չլինէր, ապա Եղիչէ Չարենցի ճակատագիրը եւս ուրիշ կը լինէր:

Իսկ 1936ին Եղիչէ Չարենցը գրել է.

Եւ ես դիմում եմ ձեզ, ով Արարիչ,
դարձեալ,
Ինչպէս վկան մեր հին՝ Նարեկացին, –
Քանզի՛ կարօտ ոգու եւ անարիւն
Հացի, –
Տեսնում եմ լոկ – կացին արեգնացեալ:–

Իբրեւ մի նոր վկայ՝ վաղուց
աստուածարեալ՝
Ես՝ երկրային՝ երկրին լոկ հաւատացի,–
Չկամեցայ, Աստուած, ես՝
ինձանից բացի,–
Ոչ գոյութիւն՝ ինձ պէս
գէթ կատարեալ:

Ես անսացի միայն – իմ հանճարի
ձայնին:–
Ճանաչեցի լոկ ձիւթն՝ իմ ինքնարարիչ,–
Եւ՝ հանճարիս ուժով ենթարկեցի այն
ինձ:–

Եւ – թունաւոր ինքեան, որպէս կարիճ՝
Ահա կանգնած եմ – զուրկ անգամ դժնի
հացից,
Եւ կախուած է գլխիս – մի արեգնացեալ
կացին:

Եւ աւելին. իշխանութեան մրցապայքարի մէջ, որ արդէն բացայայտօրէն սկսուել էր Կիրովի սպանութիւնից յետոյ, Ստալինին հաւատարիմ Խանջեանին իր ճամբայից վերացնելու նպատակով էր, որ Բերիան զնդակահարեց նրան: Իսկ որ Ստալինը առանձնայատուկ վստահութիւն ունէր Խանջեանի նկատմամբ եւ Խանջեանն էլ միանգամայն արդարացնում էր այդ վստահութիւնը ապացուցում է ոչ միայն 1922–28 թուականներին նրա "կուսակցական ղեկավար աշխատանքը Լենինգրադում" (Հայկական սովետական հանրագիտարան, հ. 5, էջ 14), այլեւ 1928ին Հայաստան ուղարկուելը: Ցիշենք թէ այդ ի՛նչ տարիներ էին ընդհանրապէս Սովետական Միութեան եւ մասնաւորապէս "սովետիզացիայի ենթարկուած" Հայաստանի համար: Հէնց այդ տարիներին էր, որ կոմունիստները ոչընչացրին գիւղը եւ գիւղացու տնտեսութիւնը՝ սովի մատնելով ամբողջ երկիրը: Հէնց այդ տարիներին էր, որ իրականացուեց ստալինեան մաքրազարդումների առաջի՛ փուլը: Հէնց այդ տարիներին էր, որ կոմունիստ–ապազգայինները հիմնովին կործանեցին մշակոյթը՝ այդ ոճրագործութիւնը անուանելով "մշակութային յեղափոխութիւն": Եւ 1935 թուականին էր, որ Ստալինը կուսակցութեանն ու կառավարութեանը մատուցած այդ ծառայութիւնների համար Հայաստան ուղարկած սատրապին պարգեւատրեց Լենինի չքանչանով, որին այն ժամանակ արժանացել էին մի քանիսը միայն:

Եւ, ըղհանրապէս անհասկանալի է, թէ ինչպէ՞ս դարձաւ մեր հասարակութեան որոշ խաւերին քնորոշող այն ախտը, որից ծնուել է "Գնա՛ մեռի՛ր, արի՛ սիրեմ" խօսքը: Այնկախ այն հանգամանքից, թէ գնացողը մի ամբողջ ժողովրդի մշակո՞յթ է կործանել, թէ զէնք է լիցքաթափել օրինականութիւն պահանջող Հայի վրայ...

Հանրագիտարանի նոյն յօդուածի մէջ կարդում ենք պաշտօնականացուած մի գնահատական, թէ "Խանջեանը մեծ չանքեր է ներդրել ՀՍՍՀ... կուլտուրական յեղափոխութեան յաղթանակն ապահովելու... ուղղութեամբ":

Ցիշենք, որ "կուլտուրական յեղափոխութեան" նպատակը ազգային մշակոյթները լ սպառ ոչնչացնելն էր:

Գիտէ՞ր, տեսնո՞ւմ էր Եղիչէ Չարենցը, թէ ո՛վ է իր "բարեկամը" եւ մշակոյթի "ջատագովը":

Խանջեանի սպանութիւնից ամիսներ առաջ, 1935 թուականի Ապրիլ 14ին Երեւանին յանձնած նրա հոգու աղեկտուր ճիչն է "Մեր նոր ճորտերին" քերթուածը, որից մէջբերում եմ հետեւեալ տողերը.

Օ, խեղճ մարդուկներ, – օ, ստորաբար
Գարշապար լիզող գերիներ էսու
Դուք ոչ թէ պրդէն գրող էք ու մարդ,
Այլ – ճորտեր միայն ցնցոտիաւոր:

Կոչուած եմ ահա այսօր ես Զէկա...
Կարծես թէ ուրիշ յերիւրանք չկայ,
Որով "օրհնիից դուրս" համարեն ինձ...
Մատնում է մի "հին բարեկամ"
Մակինց.
"Գրողները" ինձ "դուրս են շպրտում
Դրաստամատեան Գրական Տնից":
Իսկ վերից խանջեանց ինքն է
յոխորտում.
Թէ ինձ "կը հանի իմ յիմար բնից...
Էհ, վաղուց եմ ես "բնից" արբնացել,–
Արդ դուք էք, աւաղ, բնած մնացել...
...Պետութիւնն ամբողջ իր ապարատով
Ելել է ահա... մի պոէտի դէմ, –
Էլ ինչպէս ես ինձ ահով չդիտեմ.
Ու չհիանամ իմ "բիրտ" սփաթով, –
Եւ... զարհուրելի իմ ուժով հպարտ՝
Զբացագանչեմ՝ "Հերոս եմ և մարդ...":

Ահաւասիկ, այսպէս Հայի յիշողութիւնից փորձեցին մաքրել այն ամէնը, ինչը նրա ապրելու, ստեղծագործելու, բարքերի մշակոյթն էր:

Հայի ազգային Դիմագիծը:

Եւ ո՞վ մտքով կարող էր անցնել, թէ չուրջ վեց տասնամեակ յետոյ բոլշեւիկեան "Գրական Տանը" տեղի է ունենալու ճիշդ նոյն բարքերի կրկնողութիւն... Քանի որ կրկնողութիւնը յիշողութեան մայրն է:

Քանի որ չեն կամենում մոռանալ եւ մոռացեցնել տալ բոլշեւիկեան անցեալը:

Քանի որ չեն կամենում վերականգնել մշակութային մեր կապը ազգային մեր արմատներին:

Քանի որ մշակութաղերծուած ժողովուրդը մոլորեալ ոչխար է, եւ կարող է գնալ այն ուղղութեամբ, որտեղից աւելի լաւ կը լսի հովուական սրնգի ձայն:

Եթէ նոյնիսկ այդ ձայնը խաբէութեամբ նրան տանելու է գայլի բերան...

Կ. Ա. Ս.

Փարիզ

ԳԵՐՀԶՕՐ ԵՐԿՐԻՆ ԱՆԿԱՐՈՂ ՆԱԽԱԳԱՀԸ

Ամերիկեան մամուլը յօդուածներով, ծաղրանկարներով խստօրէն կը քննադատէ Ֆաթրինա Մըրիկին հետեւանքներուն բերած համով նախագահ Պուշի անկարողութիւնը: Կը քննադատուի յատկապէս անոր վարչութեան կիրարկած ցեղային բացայայտ խտրութիւնը, քանի որ աղէտեալ չրջանը լայն չափով աղքատ սեւամորթներու բնակավայր էր, բարեկեցիկները օրեր առաջ մեկնած ըլլալով:

Օրերով առանց ելեկտրականութեան ձգուեցան հիւանդանոցները ուր ծանր հիւանդներ կային. օդափոխիչ սարքեր չէին գործեր, ջուրը ծածկած էր ստորին յարկերը եւ դիակներ կային ամէն տեղ. անցքերուն մէջ, սանդուխներուն վրայ: Այն հիւանդները որոնք քաղցկեղէ, սրտի հիւանդութենէ կամ երիկամի անբաւարարութենէ կը տառապէին, մահաքունի մտան ու իրենց վերջին չունչը փչեցին անզօր բժիշկներու եւ աղղականներու աչքերուն առջեւ: Այդ մարդիկը նոյնպէս Ամերիկացիներ էին, սակայն այն տպաւորութիւնը կար որ նախագահը չէր դիտակցեր կացութեան:

Յետոյ դիակներուն պարչահոտութիւնը ծածկեց ամբողջ քաղաքը: Անոնք օրերով ձգուած մնացին պարտէզի աթոռի մը, կամ ուղղակի մայթի մը վրայ, արեւուն տակ ու սկսան տարբաղադրուիլ: Ուրիշները կը ծփային ջուրերուն երեսը, ամէն տեսակ աղտեղութեամբ ծածկուած: Բնական է որ սրիկաները տիրեցին անտէր քաղաքին, գողցան, թալանեցին, բռնաբարութիւններ գործեցին: Նախագահը որ ամէն առիթի կը հպարտանար երկրադունդին հզօրագոյն իր երկրով, կրկին չէր դիտակցեր:

Հեռատեսիլի կայաններ ցոյց տուին առանց էնսիւլինի մնացած չաքարախտաւորներ, սովահար մանուկներ որոնք երրորդ աշխարհի պատկանող լուսանկարներու մէջ տեղ կը գտնեն սովորաբար: Ցոյց տուին անոնց մայրերը որոնք կուլային, իրենք եւս աղտեղութեան մէջ թաթխուած: Հիւանդ ծերուկներ լքուած էին իրենց վիճակին, երբեմն մոլորած կենդանիներու պէս մեռնելով մերկ գետնին վրայ: Ու նախագահը չարունակեց չդիտակցիլ, չանդրադառնալ:

Անդրադարձած պիտի ըլլար այդ թշուառներուն մեծամասնութիւնը սպիտակամորթ եւ հարուստ ըլլար: Բայց անոնք սեւամորթ էին ու աղքատ, հետեւաբար նախագահէն ու անոր չրջանակէն անտեսանելի:

Օրերով տեղացող քննադատութիւններէ ետք որոնք կը բարձրանային թէ՛ սեւամորթներէ, թէ սպիտակամորթներէ, պահպանողականներէ ու յառաջդիմականներէ, հանրապետականներէ թէ դեմոկրատներէ, նախագահը ի վերջոյ ըզգաց թէ պէտք է դուրս գայ իր անտարբերութենէն: Սեպտեմբեր 2ին գնաց աղէտի գօտին եւ թէ տակաւին հարկ կար ատոր, փաստը տուաւ թէ ուշին հասկցած էր: Փոխանակ մտահոգութիւն յայտնելու աղէտեալ, սովահար, հիւանդ ու մահմերձ քնակչութեան վիճակին, ան խօսեցաւ բոլորովին ուրիշ բաներու մասին. պատմեց յուշերը այն օրերէն երբ ռօնա-կատարութիւն տեղի կ'ունենար Նիւ Օրլէանի մէջ ու ինք կը մասնակցէր:

Անոր վարմունքը ամէնէն պախարակելիներէն մէկը ըլլալով պիտի մնայ այնքան ծանր ազգային տագնապի մը դէմ որպէս նախագահի մը ունեցածը:

Ու տեսնելէ ետք անկարողութեան ու մարդկային տառապանքին դէմ անտարբերութեան այդ աստիճանը, ամերիկացիները պիտի դժուարանան երկրին յառաջիկայ տարիներու ապագան նշմարելու: Եւ ըսել որ մինչ երկիրը այնքան անհրաժեշտաբար կարօտ է կարող ու բարենորոգիչ վարչակարգի մը, դիմագրաւելու համար պատերազմի ու խաղաղութեան ժամանակի, ահաբեկչութեան, ներքին ապահովութեան հարցերը, տնտեսական հրամայականները, համաչխարհայնացումը, քարիւղի գինին տարապայման բարձրացումը, այդ նոյն երկրին գլուխը կը գտնուի նախագահ մը որ իր լրջագոյն պատասխանատուութիւններուն անպիտակից կը թուի: Հաստատում որ արդարօրէն կը վրդովէ ոչ միայն նիւ օրլէանցիները, այլեւ որեւէ ամերիկացի:

ՓԱՂՀԱՆ

ԱՆԻՆԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ՏԷՐ ԶՕՐԵՆ ՀԱԼԷՊ

Հակառակ իրենց համբաւեալ սակաւակերութեան, ուղտերը եթէ թոյլ տըրուէր իրենց, օրը 24 ժամ պիտի ճարակէին:

Նոյն օրը հազիւ 3 ժամ ճամբայ ըրինք ու կեցանք նոյն դաշտին մէջ: Մեծ քանակութեամբ սունկ ժողված էինք ճամբան զոր եփեցինք եւ կերանք: Կիներըը, բացի սունկէն, տեսակ տեսակ համեղ բոյսեր կը հաւաքէին զոր խաշելով կ'ուտէինք կամ աղցան կը չինէինք:

Անձրեւը միշտ կը չարունակէ եւ մենք անձրեւին տակ ճամբայ կ'ելլենք ցեխերուն մէջ տապալակելով: Ապու Հարաբի գիտուորական կայանէն կ'անցնինք: Դաշտը կը լճանայ ու բլուրներուն մէկերէն կ'երթանք թանձր խաւարով մը:

Արշալոյսին ուղտապանը կը նշմարէ որ իր զաւակը Սալէհ, մէջտեղ չի կայ, ի զուր ասդինանդին կ'երթայ իր զաւակը փնտռելու. մէջտեղ չկայ. խեղճը յուսահատ լալահառաչ կը պոռայ չորս հովերուն.

- Եա՛ Սալէհ, եա ուէլի՛մ...

Կ'աղօթէ, կը պաղատի, Ալլահն ու Նէսիին օգնութեան կը կոչէ:

Իր վիճակը կը յուզէ ամէնքս եւ մենք ալ անձկութեամբ հորիզոնը կը պրպտենք Սալէհը գտնելու համար:

Վերջապէս երեւան կ'ելլէ էշուն վրայ հեծած:

Մոռցայ ըսելու որ գողցուած էշուն տեղ, ուղտապանը ճամբան ուրիշ էշ մը գնած էր:

Իպրահիմ իր զաւակը նշմարելուն պէս իր լացը կը դադրեցնէ, փառք կու տայ Աստուծոյ, յետոյ զաւազանը առնելով լաւ մը կը տիպէ Սալէհը, որ կը սկսի լալ: Կը միջամտենք ու կ'ազատենք տղան հօրը ձեռքէն:

- Ինչպէ՞ս եղաւ որ կորսուեցար, կը հարցնենք:

- Էշուն վրայ քունս տարեր է, կը պատասխանէ:

Եւ որովհետեւ էշը նոր գնուած էր ու տակաւին վարժութիւն չունէր կարաւանին հետեւելու, դաշտին մէջ կանգ առեր եւ սկսեր է խոտ ուտել:

Սալէհի համար բաւական ժամանակ կորսնցուցինք, ուստի աճապարանքով ճամբայ ելանք, մանաւանդ որ ժամ առաջ հեռանալ կ'ուզէինք վտանգաւոր կայանէն: Փոքրիկ անխոհեմութիւն մը կրնար մեր բոլոր չարչարանքները անօգուտ դարձնել եւ նորանոր փորձանքներ բերել մեր գլխին:

Արագ արագ քալելով կ'երթայինք. ամէնէն տոկունները առաջ կ'անցնէին, իսկ չուտով յոգնողները եռեւ կը մնային, այնպէս որ խումբը բոլորովին տարտղնած կ'երթար:

Ցանկարծ տեսանք որ մօրեղբայրս, որ եռեւ մնացած էր գետինը նստած, նշան կ'ընէր մեզի: Ստիպուեցանք վերադառնալ իր քով: Այլեւս չնչասպառ եղած էր ոչ էր կրնար քալել: Թեւերէն կը մտնենք ու կը տանինք մօտակայ կիրճ մը ուր կը ստիպուինք մնալ նոյն օրը եւ գիշերն ալ հոն անցընել:

Հետեւեալ օրը, Մարտ 25ին, Մէսքէնէի հարաւակողմը վրան կը կանգնենք: Հոն կը մնանք ամբողջ օրը: Շատ կը նեղուինք ջուրէ եւ կը ստիպուինք գոհանալ փորերու մէջ հաւաքուած անձրեւի աղտոտ ջուրերով:

Հետեւեալ օրը կը հասնինք Մէսքէնի մօտերը, գրեթէ մէկ ժամ հեռաւորութեամբ: Ձէպրան եւ Սալէհը կը ղրկենք Մէսքէնէի չուկան, որպէսզի մեզի իւղ հաց ծխախոտ եւն. բերեն, որովհետեւ բոլոր պաշարնիս գրեթէ սպառած է:

Կը չարունակենք մեր ճամբան եւ կը հասնինք Ասադ իւլ Տէորէ ըսուած վայրը, հոն կը մնանք ցերեկը և գիշերը ճամբայ կ'ելլենք եւ յաջորդ օրը Մարտ 27ին կը հասնինք Ճապուռ կոչուած աղի լճին մօտ վայր մը: Օրերէ ի վեր տեղացող անձրեւը ամէն կողմ ճախճախուտներ ձեւացուցած է եւ ճամբաները գրեթէ անանցանելի դարձուցած: Տէղ մը հարկ կ'ըլլայ անցնիլ ջուրերուն մէջէն:

(Շար. 126)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ ԵՒ ՑԱԽԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Տիկին Թաճէր Նահապետեանի մահուան առթիւ կապտյտ Խաչի Տէրնի "Արշակ Զամալեան" մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.–

Տէր եւ Տիկին Պետրոս Փափազեանէ, Տէր եւ Տիկին Մանուէլ Գէզիրեանէ, Պ. Մատթէոս Փափազեանէ եւ Տիկին Մարի Ղազարեանէ 50ական Եւրօ:

Մասնաճիւղս իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Նահապետեան ընտանիքին:

***

Յակոբ Ղազարեանի մահուան 10րդ տարելիցին առթիւ, մասնաճիւղս չնորհակալութեամբ ստացած է Մարսէյլէն Տօքթ. եւ Տիկին Գաբրիէլեանէ 100 Եւրօ:

ARMENIE

Vols Directs
PARIS › EREVAN › PARIS

Séjours à la Carte

Circuits Guidés
de 8 Jours et de 12 Jours

Saberatours
SevanVoyages

SABERATOURS
11, rue des Pyramides 75001 Paris
tél 01 42 96 10 10
fax 01 42 96 18 77
saberatours@selectour.com

SEVAN VOYAGES
48, cours de la Liberté 69003 Lyon
tél 04 78 60 13 66
fax 04 78 60 92 26
sevan@selectour.com

WASTEELS VOYAGES
67, La Canebière 13001 Marseille
tél 04 95 09 30 60
fax 04 95 09 30 61
marseille@wasteels.fr

EREVAN
32-38, rue Hanrabedoutian Erevan
tél 52 55 55
fax 56 40 30
sabera@armincom.com

www.saberatours.fr

EN COLLABORATION AVEC LA NOUVELLE COMPAGNIE AÉRIENNE Armavia Արմավիա

Studio VICKEN 20052

L' U. C. F. A. F.
sera présente
à la Fête du 10e arrondissement
sur le Canal Saint-Martin.
Dimanche 25 Septembre
avec son stand culturel
et ses dégustations arméniennes.

Ի ՅԻՇՄՏԱԿ

Սեդա, Վահագն եւ Անահիտ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ, Սեպտ. 12ին, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել տուած են իրենց մօր՝ Տիգրանուհի Կարապետեանի (ծնեալ Եայլայխաեան) մահուան 40րդ եւ հօր՝ Միհրան Կարապետեանի մահուան 30րդ տարելիցներուն ընտանիքներուն համայն ննջեցեալց յիշատակին:

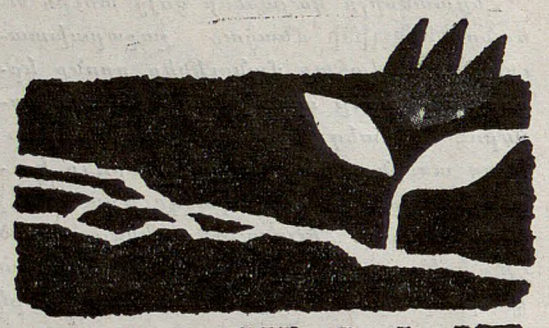
«ՅԱՌԱՋ»Ի ՔԱՐՈՒԱՆԴԱԿ ԱՊԱՀՈՎՈՒՄՆԵՐ

	€	
Մահազդ	150	(179,40)
Հոգեհանգիստ	135	(161,46)
Շնորհակալիք	135	(161,46)
Հարսնիք-Նշանուխ	135	(161,46)
Ծննդուն	135	(161,46)

Բոլոր ապահովուն սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս վաճառքի մէջ ընդհանուր պայմանը):

Այս դիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրապարակելի ապահովուն, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՕՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Ամուսնական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին վարչութեան:

CHENE

Date à retenir

Grande Braderie
de Noël

LES 3 et 4 DECEMBRE
CHENE FRANCE

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ
«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՓԵԱՆ
ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ 16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ
ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ 13€
ԹԱՑ ՏՈՄԱՐԸ 12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՆ 12€

եւ

«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Տաղկախառ 50-ամեայ հաւաքածոյէն) 19€

Դիմել՝ «ՅԱՌԱՋ»ի:
Թղթատարի ծախք՝ 6 €, հատոր ղլուխ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

COMMUNIQUE

«Nous sommes Arméniens et rien de ce qui est arménien ne nous est étranger»

Aujourd'hui, plus que jamais les Arméniens du Djavakhk sont menacés :
— dans leur vie quotidienne,
— dans leur identité,
— dans leur avenir.

Isolés dans cette région historique de l'Arménie, ils ont besoin de nous. Nous, Arméniens de France, devons les aider!

Avec toutes les Croix de Secours arméniennes, la Croix Bleue des Arméniens de France lance un appel :

— Pour la création d'antennes médicales dans les villages isolés du Djavakhk,

— Pour la rénovation et l'équipement du Centre Culturel à Akhalkalak,

— Pour la préservation des structures identitaires (églises, écoles...) de cette région.

Seule la mobilisation urgente et efficace de la diaspora permettra la survie du Djavakhk.

Envoyez vos dons à :
C.B.A.F. Djavakhk,
17 rue Bleue 75009 Paris

□

BRATSCH

La Croix Bleue d'Issy-les-Moulineaux
Section DIROUHIE SERENGULIAN
présente
«BRATSCH
25 ans ça s'fête»
avec la participation
de la troupe de danse **Yeraz**
le Dimanche 2 Octobre à 15 heures
au PACI — 25 Avenue Victor Cresson
à Issy-les-Moulineaux

Venez nombreux pour fêter cet événement !

Réservations auprès de :
— Jacqueline : 01. 40. 95. 81. 33
— Alice : 01. 46. 42. 90. 68
— Magasins FNAC et Carrefour.

ՎԵՐԱՄՈՒՏ
RENTREE SCOLAIRE

Ա ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՑ ԴՊՐՈՑ
2005 – 2006 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ Մայր Տաճարի կիրակնօրեայ Դպրոցը կը վերսկսի կիրակի, Հոկտեմբեր 2ին, Առաջնորդարանի սրբահներուն մէջ (15 ռիւ Ժան-Կուժոն, Փարիզ 8րդ):

Կը դասաւանդուին հայերէն լեզու, պատմութիւն եւ քրիստոնէական պիտելիքներ:

Դասընթացքները կը կատարուին ժամը 9·30էն 12·30:

Կը հրաւիրենք ծնողները որ առաջնորդեն իրենց զաւակները մասնակցելու սոյն դասընթացքներուն:

Մանրամասնութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Մայր Տաճարի Դիւանատան կամ Տիկնանց Յանձնախումբին, Հեռ. – 01. 43. 59. 67. 03:

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

***

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ
ՎԻԵՆԻ "ՍԵՒԱՆ" ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ
2005 – 2006 Դպրոցական Շրջան
Վիէնի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
9 rue du Cirque
Հայերէնի դասընթացքը կը սկսի
Շաբաթ Սեպտեմբեր 24,
ժամը 14 – 17

- 5-8 տարեկան – *Հայերէն լեզու եւ պար:*
- 9 – 13 տարեկան – *Հայերէն լեզու, պար եւ թատրոն:*
- *միջնակարգ – նախապատրաստական դասընթացք:*
- *Հայերէնի քննութեան պատրաստութիւն Պաքալօրէայի համար:*

... ...Նորութիւն... ... ...
Հայերէն համակարգչային դասընթացք:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 25
Տօն Անուանակոչութեան
Արեւուվիլի վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ:
Ուխտի պատարագ եւ մատաղ

MARSEILLE

Les Activités du Centre Culturel SAHAK - MESROP

Septembre — Octobre 2005

Directeur KHATCHIG YILMAZIAN

— **CONCERT du Chœur Sahak-Mesrop**
Dimanche 25 septembre à 17 heures
en l'Eglise Notre Dame de Saint Antoine
à l'occasion de la fête nationale de la République d'Arménie.
Entrée sur invitation

— **VOYAGE EN BULGARIE du Chœur Sahak-Mesrop**
Vendredi 30 septembre — Lundi 3 Octobre
- CONCERT Vendredi soir à Sofia
- Messe à quatre voix de Komitas
- Dimanche matin à Plovdiv en l'Eglise arménienne
- CONCERT Dimanche après-midi à Plovdiv

— à l'occasion de la création de l'alphabet arménien
«RENCONTRE MUSICALE» avec la participation de divers chœurs et orchestres : corse, français, arméniens.
- CONCERT Vendredi 21 octobre à 20h45

en l'Eglise du Sacré Cœur, 2 rue St Adrien, 13008 Marseille
- CONCERT Samedi 22 Octobre à 20h45

en l'Eglise de Saint Barnabé, Place du Caire, 13012 Marseille
- CONCERT de clôture avec tous les groupes vocaux et orchestraux

Dimanche 23 octobre à 19h30 en la paroisse St Vincent-de-Paul «Les Réformés», La Canebière, 13001 Marseille

— **EXPOSITION DE PEINTURE de Garik KARAPETYAN d'Erevan**
Du 27 octobre au 4 novembre
Vernissage de l'exposition au Centre Culturel Sahak-Mesrop
Jeudi 27 octobre à 19h30
Réception à l'issue du vernissage de 20h30 à 21h
Entrée libre

— ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ
Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 27, ժամը 21ին,
Մայր եկեղեցւոյ մէջ
339 avenue du Prado, 13008 Marseille
«Հայոց Գիրերու դերը այսօր, ստեղծումէն 1600 տարի յետոյ»
Կը բանախօսէ՝ Փրոֆ. Ռոպէր ՏԷՐ-ՄԵՐԿԵՐԵԱՆ
Entrée libre

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 20
MARDI
20 SEPTEMBRE
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

81ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21.282

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

81e ANNEE — N° 21.282

Ա. ԿԷՕՎՃԵԱՆ՝ «Օ. ՓԱՄՈՒԿ ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ ՊԷՏՔ Է ԸՍԷՐ»

Թուրք մամուլի ծանօթ անուններէն "Վաթան" օրաթերթը Սեպտ. 19ին բանական ծաւալուն հարցազրոյց մը հրատարակած է Ֆրանսահայ կազմակերպութիւններու խորհուրդին նախկին նախագահ Ա.Կէօվճեանի հետ, որպէս ցեղասպանութեան Ֆրանսայի կողմէ պաշտօնապէս ճանաչումին գլխաւոր դրդիչներէն մէկը: Հարցազրոյցին առիթ եղած է ցեղասպանութեան նիւթով վիճայարոյց այն համաժողովը որ Ուրբաթ Սեպտ. 23ին պիտի սկսի Պոլսոյ մէջ:

Ա. Կէօվճեան կենսագրական հակիրճ տեղեկութիւններէ ետք կը բացատրէ 17 տարեկանին Պոլիսէն Փարիզ հաստատուելու ազդակները: Անոնց գլխաւորն է, կ'ըսէ, Մխիթարեան վարժարանի աշակերտութեան օրերուն 1915ի իրականութեան տեղեկանալը որ մեծապէս ազդած է իր վրայ:

Համայնքի կեանքին գործօն մասնակցութեան թուական կը նկատէ 1992ը երբ ՀԲԸՄ-ի մէջ կարեւոր դեր կատարելու կը հրաւիրուի: Ցետոյ, 1994ին երբ "Ապրիլ 24ի կոմիտէ"ն կը կազմուի, մաս կը կազմէ անոր ղեկավարութեան:

Անդրադառնալէ ետք Ֆրանսայի ճանաչումին համար տարուած երկարատեւ, բծախնդիր աշխատանքին, Ա. Կէօվճեան վստահութիւն կը յայտնէ որ ԱՄՆ եւս այս տարի, կամ յաջորդ տարի պիտի ընդունի ցեղասպանութիւնը:

Թուրք լրագրողուհին Թուրքիոյ Հայերուն վերագրելով խօսքը, հարց կու տայ թէ ճի՞շդ է որ ցեղասպանութեան դատը Սփիւռքի Հայերուն համար քաղաքական շահու աղբիւր մըն է: Ա. Կէօվճեան կը պատասխանէ. "Ֆրանսայի ու ԱՄՆ-ու գաղութներուն պայթարող տարրերը շատ մօտէն կը ճանչնամ: Որպէս բազմակական շահ այդ մարդոց վիճակածը շատ-շատ ձախէն ալէն իրենց ստացած ապտակներն են: Ո՛չ Ֆրանսայի, ոչ ալ ԱՄՆ-ու մէջ միմիայն Հայկական Դատին պաշտպանութեամբ մարդ կրնայ բազմականութիւն վարել":

Ակնարկելով Ֆրանսայի կէս միլիոնի մօտ Հայութեան թիւին, լրագրողուհին կը փորձէ ամբարտաւանութիւնը չարունակել տարբեր ուղղութենէ. կ'ըսէ թէ այդ թիւը կրնայ որոշ կուսակցութիւններու հետաքրքրութիւնը արթնցնել ու առեւտուր մը խնդրոյ առարկայ կ'ըլլայ. կ'ըսէ. "Դուք իրենց քուէ կու տաք, անոնք ալ ձեզի օրէնք, ձեր դատը պաշտպանելու կարելիութիւն": "Ատիկա Ֆրանսայի բաղաքական դէմքերը խոհեմիկ նկատել կը նշանակէ, կը պատասխանէ Ա. Կէօվճեան. մենք օրէնքը ընդունիլ տալու համար բառասուն տարի աշխատեցանք": Ապա կը ժխտէ իր խօսակիցին պնդումն ալ թէ ցեղասպանութիւնը Սփիւռքի գոյութեան համար դատ մը վերածուած է:

Որպէս վերջին լաստ, լրագրողուհին կը յիշէ Հայաստանը: Թուրքիոյ հետ լարուած վիճակին պահպանումով Հայաստանի պատճառած վնասին մասին կը մտածէ՞ Սփիւռքը: Սահմանը չի բացուիր, առեւտուրը չի զարգանար: Ա. Կէօվճեան կը պատասխանէ թէ Սփիւռքը չի կրնար ազդել Հայաստանի քաղաքականութեան վրայ: Երկիրը անկախ է եւ գիտէ ընելիքը: Իր տպաւորութիւնը այն է որ լարուած կացութիւնը չահագործողը Թուրքիան է,

Ցետոյ նիւթ կ'ըլլայ վիպագիր Օ. Փամուկի պարագան: Այո՛, հետաքրքրական անճնաւորութիւն է ան, լաւ գրող մը ոչ ոքուն արտայայտութիւնը պոհունակութիւն պատճառած է Հայերուն. սակայն թիւ նշելը տեղին չէր, որովհետեւ հարցը թիւերուն վրայ չէ: "Ջոհերը համրել հետաքրքրական ոչ մէկ կողմ ունի. փաստերուն ճշմարտութիւնը պէտք է ըսէր. ըսէր թէ պատահածը ցեղասպանութիւն էր: Ուրիշ անգամ մը ըսած է արդէն" կը չեշտէ Ա. Կէօվճեան: Իսկ ինչ կը վերաբերի նման արտայայտութեան Նոպէլեան մրցանակին համար ներդրումի արժէքին, Ա. Կէօվճեան կը պատասխանէ. "Եթէ կը կարծէք թէ Հայերը Նոպէլեան մրցանակ ապահովելու կարողութեան տէր են, կեցցէ՛ք: Ես չէի գիտեր":

Լրագրողուհին Ա. Կէօվճեանի մասին յատկեալ զաղափար տալու համար գրած է թէ իրեն անծանօթ Հայու մը հարց տրուած է. "կարեւորութեան կարգով ձեզի համար քանի՞երորդ դիրքի վրայ է Ա. Կէօվճեանը": Խօսակիցը անվարան կը պատասխանէ. "Առաջին":

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՈՒ ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ԱՄՆ-ՈՒ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ

Վարչապետ Ա. Մարգարեան ՄԱԿ-ի 60ամեակի նստաշրջանին զուգահեռ Նիւ Եորքի մէջ շարք մը հանդիպումներ ունեցած է միջազգային կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներու, պետութեան ղեկավարներու հետ: Այս վերջիններէն է Իրանի նախագահը Մ. Ահմէտինէճատի ո-րուն հետ հանդիպումին Ա. Մարգարեան յատկապէս չեշտած է թէ Հայաստանի անկախացումէն ետք Իրանի հաւասարակշռուած քաղաքականութիւնը էական դեր կատարած է Ղարաբաղին կովկասի մէջ կայունութեան պահպանումին տեսանկիւնէն եւ թէ կարեւոր է որ այդ քաղաքականութիւնը չարունակուի: Իրանի նախագահն ալ նշած է թէ դրացիներուն, յատկապէս Հայաստանի հետ բարիդրացիական յարաբերութիւններու զարգացումը արդիւնք է իրենց քաղաքական ուղեգծին, ան ալ կարեւոր նկատած է տնտեսական ներկայի ծրագիրներուն հետեւողական կերպով իրականացումը:

Վարչապետը Հայաստանի կողմէ ստորագրած է "Հիւլէական ահաբեկչութեան վերջ տալու" միջազգային պայմանագիրը, հանդիպում ունեցած ԻԻՆԻՍԻՖ-ի գործադիր տնօրէնին հետ:

Սեպտեմբեր 16ի երեկոյեան ՄԱԿ-ի ամպիոնէն իր ելոյթով Ա. Մարգարեան կ'անդրադառնար Հազարամեակի հռչակագիրը ստորագրելէ ետք Հայաստանի պարտաւորութիւնները կատարելուն, ընդհանրի ապահովութեան, կայունութեան հարցերուն, հակամարտութիւններուն եւ անոնց կարգին Ղարաբաղի հարցին խաղաղ կարգաւորման հոլովոյթին, շրջանային գործակցութեան դէմ ցցուած խոչընդոտներուն, եւլն.:

Իր կարգին Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան ալ նոյն շրջանակին մէջ կարգ մը հանդիպումներ ունեցած է, ինչպէս՝ Կիպրոսի եւ Եգիպտոսի Արտաքին գործերու նախարարներուն Ճ. Եազովուի, Ահմէտ Ապուլ Կէյթի, Պելժիոյ ներկայացուցիչին ու Մինսկի խումբին նախագահներէն Սթիվըն Մանի հետ:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ Ե�տՔ ՇՓՈԹ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԿՈՒ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐՆ ԱԼ ՊԱՐՏՈՒԵՑԱՆ

Հակառակ հարցախոյզերու նախատեսութիւններուն, հարկ է հաստատել որ Անկելա Մերքէլի քրիստոնեայ – դեմոկրատ կուսակցութիւնէն (Սի. Տի. Իւ.) չընտրուած այն ջախջախիչ յաղթանակը զոր կ'ակնկալէր: Հարցախոյզերը մինչեւ 45%ի կը հասցնէին ստանալիք ձայները մինչ հազիւ 35%ի հասաւ եւ իրականին մէջ երկու կուսակցութիւններէն (Շրէօտէր, Մերքէլ) ոչ միայն ոչ մէկը յաղթած է, այլ կարելի է ըսել թէ երկուքն ալ պարտուած են, քանի բացարձակ մեծամասնութիւն չկայ: Ա. Մերքէլ 225 աթոռ ձեռք կը ձգէ, Շրէօտէր՝ 222, ուրեմն ոչ մէկը կրնայ ղեկավարել երկիրը եւ համախմբում մըն ալ հաւանական չի թուիր: Հակառակ փոքրիկ տարբերութեան, Շրէօտէր արդէն իսկ չուզեր գինջիլ իր աթոռը եւ յայտարարած է որ ինք կը կազմէ հարկ եղած ձախ համախմբում մը:

Գերմանիոյ պարզած պատկերը աղտարարութիւն մըն ալ կը նկատուի Ֆրանսայի աջին համար եւ որոշ դոհունակութիւն մըն ալ կը պատճառէ ազատականութեան հոսանքին (Սարքոզի) ընդդիմադիրներուն:

Լիպերասիոնի մէջ (Սեպտ. 19) մեկնաբանութիւններ կան երկու հոսանքներու: Փաթրիք Տէվէճեանի համար (Սարքոզիի քաղաքական խորհրդական) ի պատասխան այն հարցումին որ կը վերաբերի Անկելա Մերքէլի "ազատական չափազանցութիւններուն", ան կ'ըսէ թէ բուն չափազանցութիւնները կը վերաբերին գործազրկութեան եւ տիրող անբաւարարութիւններուն: Չի խորհիր որ ներկայիս ալ-ձախ մեծ համախմբում մը կարելի կ'ըլլայ Ֆրանսայի մէջ: Մնաց որ Շրէօտէր ալ չատ տրամադիր չէ եղած գործակցելու համայնավարներուն եւ ծայրայեղ ձախին հետ: Ինչ կը վերաբերի Մերքէլի ընդդիմութեան Թուրքիոյ անդամակցութեան, Տէվէճեան դիտել կու տայ որ ԻՒ. ԷՄ. ՓԷ-ն ալ կը նախընտրէ առանձնաշնորհեալ ընկերակցութիւն մը: Վարչապետն ալ յստակ եղած էր այդ մասին եւ կը յուսայ որ գործադիր իշխանութիւնն ալ նոյն դիրքն ունենայ:

Ընկերվարականներուն կողմէ Փիէր Մոսկովիչի նկատել կու տայ որ Գերմանիոյ ընտրութիւնը բոլոր մերժումներու պատկերը կը պարզէ: Գերմանացիք չեն ուզած անցեալին չարունակութիւնը, որ դժուար եւ ոչ ժողովրդական բարենորոգումներ կատարեց, բայց գլխաւորապար մերժեցին որ Ա. Մերքէլ վարչապետ դառնայ: Մերժեցին ազատական ծրագիր մը, հարկերու բարեփոխումներ որոնք կը նպաստեն մանաւանդ հարուստ դասակարգին: Գերմանիան, այսօր, անկառավարելի է, բոլոր կարելի համախմբումները դէշ լուծումներ են:

Առաջին արդիւնքներու համաձայն, ծայրայեղ ձախն է որ յառաջդիմութեան մէջ է, ձեռք ձգելով ձայներու 8,5%ը, երբ միայն 4% ստացած էր 2002ին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՖՂԱՆԻՍՏԱՆԻ մէջ, հակառակ տիրող վտանգին, ժողովուրդին 50%ը քուէա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՈՂՋՈՅՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի 80ԱՄԵԱԿԻՆ

Chère Arpik,

En cette période de quatre-vingtième anniversaire de **Haratch,** je tiens à vous témoigner toute ma solidarité et à vous remercier, vous et votre équipe, pour le très important travail que vous réalisez avec sérieux, rigueur et professionnalisme.

Comme tout militant, je ne puis que me féliciter pour le maintien et le développement des valeurs que vous défendez et dans ce cadre, la préservation de l'identité arménienne en diaspora, ainsi que du présent et de l'avenir de l'Arménie sont particulièrement à souligner.

Depuis 1925, votre journal participe à la vie de la communauté arménienne de France et en constitue sans aucun doute la mémoire, mais aussi et surtout la référence. Cela, on le comprend d'autant plus, lorsque dans d'autres pays de la diaspora ou bien en Arménie, le quotidien le plus cité s'appelle **Haratch** et que ce sont vos articles ou éditoriaux comme auparavant ceux de Ch. qui fournissent les éléments liés à l'arménité et à l'état d'esprit dont il faut tenir compte pour le passé, le présent et l'avenir du peuple arménien.

Je me permets aussi de vous redire mon admiration pour votre engagement et pour les idées que vous défendez. Femme de conviction, appuyée d'une journaliste de grand talent et de conviction aussi, vous ne ménagez pas votre peine dès qu'il s'agit des intérêts supérieurs de notre peuple.

Enfin, je vous confirme tout notre respect à Europe de la Mémoire pour le travail que **Haratch** réalise au service de la mémoire et de l'histoire et j'espère que pendant encore de très longues années, cette très importante mission pourra se continuer. Sachez que nous serons toujours à vos côtés, pour que vive longtemps **Haratch** et continue à constituer ce point, ce lieu indispensable de fierté pour tous.

Dans l'attente du plaisir de vous revoir à une toute prochaine occasion, et en vous renouvelant mes félicitations, je vous prie de croire, Chère Arpik, à l'assurance de mes sentiments très fidèles et amicaux

Merci pour tout.

Europe de la Mémoire
Le Président
ALEXIS GOVCIYAN

Paris, le 18 septembre

ԱՊՐԻԼ 1-Ի ԼՈՒՐՋ ԳՈՐԾ

Փարիզի Մաշտոց Միութիւնը որ իրեն գործունէութեան դաշտ ընտրած է հայ լեզուին պահպանութիւնը, վերջին տարիներուն գործնապէս ու նիւթականով լըծուած է Հայաստանի մէջ արեւմտահայերէնին, արեւմտահայ եւ Սփիւռքի գրականութեան դասաւանդումը ապահովելու գործին: Այդ նպատակը անհրաժեշտ պիւտճէին հետ կ'ենթադրէ վարչարարական-թղթատարական յոգնեցնող աշխատանք մը ու բաւական համբերութիւն, յամառութիւն: Բնական է որ առանց պատկան իշխանութեան համաձայնութեան չի կարելի որեւէ նիւթ ներդրաւել պետական դասացուցակներու մէջ: Ատոր համար ալ հարկաւոր է բացատրել, համոզել, խնդրել, ապահովութիւն տալ: Բացատրել թէ գոնէ վերջին 15 տարուան ընթացքին ամէնէն բնական բանը պիտի ըլլար որ նախարարութիւնը ինք նախաձեռնէր այդ բաներուն եւ չէ եղած. համոզել որ առանց այդ մարզերուն մեծ թերի մը պիտի ունենայ Հայաստանի պատանիներուն հայերէնագիտութիւնը. ի վերջոյ, երբ անկախ Հայաստանի սահմանադրութիւնը կը հռչակէ որ "Հայաստանի պետական լեզուն հայերէնն է", պատճառ չկայ որ ատկէ միայն արեւելահայերէնը հասկցուի: Այս կալուածէն անբաժանելի նիւթ է անշուշտ դասական ուղղագրութիւնն ալ որուն մասին հայաստանցի պատանին ճիշդէն չատ աւելի սըխալ ու տգիտութեամբ, կամ կամաւոր կերպով խեղաթիւրուած տեղեկութիւն միայն կրնայ ստանալ:

Մաշտոց միութիւնը յանձն առած է ինք հայթայթել այս ճիւղի ուսուցիչներուն աշխատավարձը, որպէսզի պիւտճէի յաւելեալ թեռ մը խուսափելու արդարացումին դուռը փակէ պատկան իշխանութիւններու առջեւ: Այդ գոհողութեան գըլնով Երեւանի ու վանաձորի քանի մը ղեկավարներուն հիներորդ դասարանի աշակերտները առիթ կը գտնեն "պետական" կոչումին իր բաժինէն ղրկուած լեզուն սորվելու: Մանաւանդ սորվելու դասական ուղղագրութիւնը եւ տեսնելու, չափելու տգիտութեան ու եսասիրութեան, ստրկամտութեան չարիքը որ անկախութեան 15րդ տարին ալ կը զօրէ, մոլորութեան մէջ պահելով ամբողջ ժողովուրդ մը:

"Մէկ ծաղիկով գարուն չի գար" կ'ըսէ առածը, այս պարագային մտածել տալով ովկիանոսին մէջ երկու կաթիլ անոյշ ջուրի համաշօր ձեռնարկին: Բայց կայ հաւատքն ալ թէ մեծ ճամբաներն ալ առաջին քայլով մը կը սկսին: Այսօր եթէ Հայաստանի կրթական նախարարութիւնը անհրաժեշտութիւնը չի կրնար տեսնել "հայերէն" կոչուածին մէջ երկուքով հարստութիւն մը իւրացնելուն, լաւ չէ՞ որ գտնուած է Սփիւռքէն միութիւն մը որ իր կարողութեան չափով գարմանին մասին մտածած է:

Ինչ կը վերաբերի արդիւնքին, Մաշտոց միութեան տարեկան կանոնաւոր հաշուետուութենէն գատ ուր առաւելաբար թըւական տուեալներ տեղ կը գտնեն, փաստ մըն ալ կարելի է նկատել աշակերտական թերթիկները: "Եղբայր եմք մեք"ը անոնց մէկն է. գոյն պատրաստած են Վանաձորի Վ. Տէրեան միջնակարգ վարժարանի իններորդ դասարանի աշակերտ-աշակերտուհիները: Ա. թիւը լոյս տեսած է անցեալ Ապրիլ 1ին: Անոր ներածականի քանի մը տողերուն մէջ կ'լսուի թէ թերթին որպէս անուն ընտրած են Մ. Պէչիկթաշլեանի ծանօթ քերթուածին խորագիրը, քանի որ այդ էջը արեւմտահայ գրականութենէն իրենց առած առաջին դասին նիւթը կազմած է. ու այդ խորագիրը նաեւ ամէնէն ճիշդ ձեւով կ'արտայայտէ աշակերտական թերթին նպատակն ու գաղափարական ուղղութիւնը: Նոյն պարբերութիւնը կ'աւարտի Սփիւռքի իրենց տարեկիցներուն հետ համագործակցով կապ հաստատելու, գործակցելու ցանկութեամբ:

Թերթիկը տեղ տուած է արեւմտահայերէնի դասընթացքին հետեւող պատանիներու տպաւորութիւններուն: Առաջին նկատառութիւնը դասին ուսուցչուհիին՝ տիկին Ղումաշեանի նկատմամբ առաջին պահէն ծնունդ առած մեծ համակրանքն է: Շատեր կ'ըսեն նաեւ թէ հետաքրքրութիւն ունէին արդէն արեւմտահայերէնին առընչութեամբ: Գոհունակութիւն կը յայտնեն որ այդ դասին շնորհիւ առիթ գտած են արեւմտահայ աշխարհին ծանօթանալու, Սփիւռքահայութեան մասին չատ բան իմանալու: Առնչմամբ մէկը նախ խոստովանելով հանդերձ թէ սկիզբը չէր հաշտուած այդ նիւթին հետ, գոհունակութեան նոյն տողերով կ'աւարտէ գըրութիւնը: Լսող ալ կայ որ "այս առարկան պէտք է պարտադիր դասաւանդուի հանրապետութեան բոլոր դպրոցներուն, քանի որ այն կապող օղակն է հանդիսանում հայ ժողովուրդի երկու մասերի միջեւ, ինչպէս մարդու արիւնը, որ կապ է ստեղծում նրա բոլոր օրգանների միջեւ":

Աւելորդ է ըսել որ թերթիկները լոյս տեսած են դասական ուղղագրութեամբ. անկեղծ ըլլալու համար պէտք է աւելցընել որ ուղղագրական սխալներ կան տղոց էջերուն մէջ: Հաւանօրէն հին մտածած գոնէ իրենց ուսուցչուհիին՝ տիկին Ղումաշեանի բովէն անցընել թերթիկները, գանոնք բազմացնելէ առաջ: Հաւանօրէն արդէն իրենք ալ անդրադարձած են երեւոյթին ու մտածած դարմանի մասին:

"Եղբայր եմք մեք"ի էջերէն (Գ. թիւ) վերջին նշումը պիտի ըլլայ այն ցանկութիւնը զոր իններորդի աշակերտները արտայայտած են, արեւմտահայերէնէն լեզուն եւ գրականութիւնը ուսումնասիրելու նաեւ տասներորդ դասարանին մէջ: Դրական արձագանգ կը գտնէ՞ իրենց փափաքը: Այնքա՛ն գոհունակութիւն կայ անոնց տողերուն մէջ, որ մարդ կ'ափսոսայ որ ափ մը մենաշնորհեալներ են այդ տղաքը, մինչ մեծամասնութիւնը ձգուած է նոյն հաճոյքէն զրկուելու վիճակին մէջ:

Թերթիկի թիւերուն մէջ կան բազմաթիւ աշակերտներու ստորագրութիւններ. գանոնք գլխաւորողներէն պէտք է լըսել Անդրէ Քոչարեանը: "Պատառիկներ մեր օրագրերից" խորագրին տակ, առաջին թիւին մէջ կան անոր հետեւեալ տողերը, արեւմտահայ գրականութեան ուսուցումին մասին.

"Արեւմտահա՛յ լեզու, գիտե՞ս, սկսեցի քեզ սիրել եւ հասկանալ առաջին օրւանից: Ես մինչ հիմա չգիտէի, որ քո մէջ կայ այսքան խորք եւ այսքան թախիծ... Չգիտեմ՝ ինչ բառերով բացատրեմ եւ ինչպէս հասկացնեմ նրանց, ովքեր քեզ չեն հասկանում: Մինչ այսօր շատ եմ կարդացել քեզնով, բառերիդ բացատրութիւնը ցայել բացատրական բառարա՞ներում, բայց, սկսած առաջին դասից, հասկացայ քեզ եւ քո անցած դըժուարին ճանապարհը... Սակայն դու անցար այդ ճանապարհը եւ հասար ինձ, իմ սերնդին..., որ սիրեցիր, շա՛տ սիրեցիր քեզ... պահպա՞ցիր ու փայփա՞յեցիր...":

Ջէր՞ արժէր զոհողութիւնը:

ԱՐՓԻ ԹՈՈՏՅԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԱՆԿԱՇԱՌԵԼԻ ԳԵՐՄԱՆԱՑԻՆ ՀԱՐԻՒԻՒ ՈՃԻՐԻՆ ՀԵՏՔԵՐՈՒՆ ՎՐԱՑ

Տէթլէվ Մէհլիս Պէրլինի ընդհանուր դատախազին առաջին փոխանորդն է. Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան պաշտօնական նուիրապետութեան մէջ երբորդ կարգը ունի: Ք. Անանի կողմէ նըշանակուած էր Լիբանանի նախկին վարչապետ Ռ. Հարիրիի սպանութեան հետաքննիչ միջազգային յանձնախումբին պետ: Այդ պաշտօնով, ան լաւատեղեակ էր թէ գործ կ'ունենայ քաղաքական դաշտի մը վրայ որ լեցուն է ականներով:

Տ. Մէհլիս որ կ'ապրի 40 թիկնապահներու անմիջական հսկողութեան տակ, վճռակամ ու անկաշառելի դէմք է: Օգոստոս 30ին ալ ցոյց տուաւ որ արդարը է որպէս այդ վայելած համբաւը ու ոչ ոքի կը խնայէ: Այդ թուականին իր պահանջով լիբանանեան ոստիկանութիւնը ապահովութեան սուրիամէտ երեք պատասխանատուները ձերբակալեց ու հըսկողութեան տակ առաւ: Նոյնիսկ Ազգարութեան նախկին նախարարն ու նախագահական պահակազօրքին հրամանատարը իր կողմէ հարցաքննութեան կանչուեցան:

Մէհլիս ծուղակներէ վախցողը չէ. իր մէկ պաշտօնակիցը զինք նամանգուած է որսի չուներուն որոնք ոչ մէկ գնով կը հրաժարին իրենց որսէն: Ահաբեկչութեան մարզի բազմաթիւ հետաքննութիւններու մասնակցած է, չփոյմ ունենալով զանազան կառավարութիւններու հետ: Քանի տարի առաջ ահաբեկիչ Գարլոսը առած է որոնելի անձերու ցանկին վրայ երբ ան տակաւին գաղտնի սպասարկութիւններու պահպանութիւնը կը վայելէր: Երբ սպահովութիւնը ունեցած է թէ ան Դամասկոս կ'ապրի, ձեռնարկած է հետապնդումի. իր յամառութիւնը այն աստիճան վըհատեցուցած է նախագահ Ասատը որ Գարլոս պարտաւորուած է Սուրիայէն մեկնիլ: Ներքին թաքնուած է միջոց մը ուր 1994ին Ֆրանսական սպասարկութիւններ գտան զինք:

Մէհլիսի կարեւոր յաջողութիւններէն է Պէրլինի տիսfորթէքի մը դէմ 1986ին գործուած մահափորձին պատասխանատուները գտած ըլլալ: Տանըմէկ տարուան աշխատանք արժած է ատիկա եւ վերջապէս կրցած է յանգուցալրնելը դատարան առաջնորդել: Անոնք դատապարտութիւններ կրած են եւ բացայայտուած է Լիբիոյ "պետական ահաբեկչութիւն"ը: Իր չնորհիւ է նաեւ որ նոյն երկիրը ի վերջոյ 35 միլիոն տոլար վճարած է զոհերուն:

Եթէ կայ մէկը որ կրնայ լուսաբանել Հարիրիի սպանութիւնը, ինք է որ մօտիկ ծանօթ է քաղաքական ոլորտին, գաղտնի սպասարկութիւններուն եւ ահաբեկչութեան խմբակներու միջին արեւելեան բարդ կապերուն: Իր դէմը հզօր հակառակորդներ կան. կասկածելի կը նկատուին սուրիական գաղտնի սպասարկութիւնները: Կան քաղաքական մեծամեծ գրաւարկներ: Հարիրիի սպանութիւնը տակնուվրայ ըրած է քաղաքական համայնապատկերը, ոչ միայն Լիբանանի:

Տ. Մէհլիս արդէն փաստած է Պէյրութի մէջ որ պատրաստ է օրէնքի պետութիւնը պարտադրել եւ առով կայունացնել "Մայրիներու յեղափոխութիւնը": Հարցաքննութեան սկսելէ միայն հինգ օր եւս հարցաքննած է նախագահական պահակազօրքին հրամանատարը, յետոյ ապահովութեան նախկին պետը: Անոնք ու Օգոստոս 30ին ձերբակալուած բոլոր միւսները կարելի պիտի ընեն դիտնալ թէ Հարիրիի սպանութեան պատասխանատուները գաղտնի սպասարկութիւննե՞րն էին, թէ ան գործն էր իսլամական ահաբեկիչներու խումբի մը: Ո՛վ որ ալ յայտնուի որպէս մեղաւոր, անոր ձերբակալութիւնը պիտի լուսաբանէ ո՛չ միայն Լիբանանի, այլեւ ամբողջ Միջին Արեւելքի առընչուած պատահարներ: Ու այդ ուղղութեամբ մեծ է Մէհլիսի վստահողներուն թիւը:

ՔԱՂՀԱՆ

ԲԱՔՈՒՈՒՄ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՇՈՒՐՋ ՎԷՃԵՐՔ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒՄ ԵՆ

ԼԵՒՈՆ ՄԿՐՏՉԵԱՆ-ՓԻՕՆՈՒՆՑ

*Բաքու քաղաքի կենտրոնում վեր խոյացած հայկական եկեղեցին մնում է կանգուն: Այս եկեղեցու չուրջ ծաւալած վէճերը թեժանում են: Կան բազմապիսի եւ բազմաբնոյթ առաջարկութիւններ: Բաքուում հրատարակուող մի շարք թերթեր յօդուածներ են տպագրում հայկական եկեղեցու ոչնչացման, նրա հետքը կորցնելու մասին: Յօդուածների հեղինակները Ադրբեջանի մէջ լիազօրուած՝ "Պատմական եւ մշակութային կոթողների պաշտպանութեան մասին" օրէնքի առընչութեամբ առաջարկութիւններ են անում, որ "անյանկալի" կոթողներն ու չէնքերը, որոնց տեսքը միայն ցաւ ու տխրութիւն է առաջացնում, չքակաք է դոյութիւն ունենան: Նման անցանկալի կոթողների թւում՝ առաջին հերթին, դնում է հայկական եկեղեցին: «Զերկալո» թերթում տպագրուած յօդուածում Շերխղադէն գրում է. «Բաքուն 19րդ դարում ադրբեջանական քաղաք չէր: Տեղացիների (ադրբեջանցիների) թիւը, նաեւ արուարձանների բնակչութիւնը, հազիւ էր հասնում 40 տոկոսի: Մըւսացեալները ռուսեր էին, հայեր հրեաներ եւ այլն: Գուցէ դա՞ է պատճառը, որ քաղաքի կեդրոնական ամենաչքեղ մասում (այսպէս կոչուած, "հին կենտրոնում") չկար մահմեդական ոչ մի կառոյց, բացառութեամբ «Իչերի Չհար» մզկիթից: Բայց կար բողոքականների եկեղեցին, ուղղափառների՝ «Ալեքսանդր Նեւսկի» մայր տաճարը եւ, անշուշտ հայկական եկեղեցին, որն արժանի է առանձին յիշատակման: Այնուհետեւ յօդուածագիրը նշում է, թէ հայկական այս եկեղեցին կարողացել է, որպէս կրօնական արբատեղի իր կարգավիճակը պահպանել աւելի երկար (մինչեւ 1990 թուականը), քան իր հարեւան կառոյցները, սակայն առայսօր նրա ճակատագիրը մնացել է "օդից կախուած": Մի այլ համարում "Զերկալո" թերթը տպագրել է ճարտարապետութեան միջազգային ակադեմիայի նախագահ Շամիլ Ֆաթուլլաեւի յօդուածը որտեղ ասում է. «20րդ դարի սկզբին Բաքուն դեռեւս չունէր ճարտարապետական յատուկ նախագիծ: 1903ից Բաքուի հայկական համայնքը, համապատասխան հողաշերտեր գնելով, սկսում է շինարարական աշխատանքները»: Տեղն է նշել, որ Բաքուի կենտրոնում առայսօր գոյութիւն ունեցող հոյակերտ շէնքերը, այդ թւում՝ օպերայի եւ պալեդի փիլհարմոնիայի նախկին հայկական դրամատիկական թատրոնի, օրիորդաց հայկական ճեմարանի եւ շատ այլ շէնքեր կառուցուել են հայ գործարար մարդկանց նախաձեռնութեամբ եւ ֆինանսական միջոցներով: Այդ շէնքերից են Ադրբեջանի Հանրապետութեան այսօրուայ դրամատիկական թատրոնի շէնքը, պետական թանգարանը, Բաքուի քաղաքապետարանը, նաեւ՝ ինստուդրիալ ինդիթուտի եւ վարչական բազմաթիւ շէնքերի հարեւանութեամբ՝ հոյակերտ մի այլ հայկական եկեղեցի՝ Սբ. Մկրտիչ եկեղեցին, որը քանդուեց եւ նրա հիմքերի վրայ կառուցուեց այդ հանրապետութեան կոնսերւատորիայի շէնքը: Ճարտարապետ, ադրբեջանական ճարտարապետութեան վերաբերեալ մի շարք գործերի հեղինակ, պիտութիւնների տոքթոր Տավատ Ախունտովը առաջարկում է «Հայկական եկեղեցին օգտագործել որպէս արուեստի թանգարանի մասնաճիւղ կամ ցուցասրահ»: Նա դէմ է արտայայտուում բոլոր նրանց, ովքեր պահանջում են հայկական այդ եկեղեցին զարձնել մզկիթ: «Այդպիսի բան չի կարելի անել: Կան մարդկային օրէնքներ, որոնք վերաբերում են այլազգի կրօնը յարգելուն»: Դա սրբապղծութիւն կլինի», - ասում է նա: Մէկ այլ յօդուածում Ադրբեջանի հանրապետութեան ճարտարապետական կոթողների պահպանութեան յանձնախմբի նախագահ Ֆահրատին Միրալիեւը համաձայն է որ հայկական եկեղեցին յատկացուի մի այլ քրիստոնեայ համայնքի կամ խաղաղութեան եւ համաձայնութեան քարոզող ինչ-որ կրօնական

ՄԱՍՆԱԳԷՏ, ԴԻԼԵԹԱՆՏ

Ակադեմիկոսների հետ ջուրս մի առավ չգնաց: Տարակարծութիւնը հետեւեալն էր. նրանք գրում էին, թէ հայերը եկուոր են, եւ Ուրարտուն հայկական չի եղել, ես էլ պնդում էի, որ հայերը բնիկ են, եւ Ուրարտուն հայկական է եղել:

Իմ բարեկամ պատմաբան ու լեզուաբան ակադեմիկոսները, որ յետոյ չբանակեմ զարձան, լինձ համոզում էին ձնդք քաշել այդ հարցերից ու զբաղուել քեզ յանձնարարութեամբ: Ահա ակադեմիկոսներից մէկի հետ իմ զրոյցը.

- Այ տղայ, լաւ մասնագիտութիւններ ունես՝ լեզուաբան, մատենագէտ, ի՞նչ գործ ունես հայ ժողովրդի ծագումնաբանութեան խճճուած հարցերի հետ:

- Պա էդ հարցերը պիտի պարզուե՞ն, թէ չէ:

- Մասնագէտներ կան, զբաղուում են, ը՛ն ինչ գործն է:

- Իսկ եթէ մասնագէտների ասածը չի համոզում:

- Ինչպէս թէ չի համոզում: Նրանք տարիներով ուսումնասիրել են հարցերը, հմուտ մասնագէտներ են, պիտի վստահես նրանց: Ամէն բնագաւառ իր մասնագէտն ունի: Մեր ժողովրդի կազմաւորումը եւ Ուրարտուն քո մասնագիտութիւնը չեն, դու էդ բնագաւառում դիլետանտ ես, ինչ գործ ունես խառնուում ես:

- Իսկ ովքեր են էդ հարցերի մասնագէտները:

– Այ, օրինակ, Սուրէն Երեմեանը, այդ հարցերի խոշոր մասնագէտ է, համաշխարհային ճանաչում ունի:

Սա 1971 թուականն էր: Ակադեմիկոս Երեմեանն այն ժամանակ որդեգրել էր հայերի եկուորութեան եւ ոչ հայկական Ուրարտուի տեսակէտը:

Անցաւ 14 տարի: Այդ ընթացքում հրատարակուեցին աշխատութիւններ, որոնց համաձայն Հայկական բարձրավանդակում հայերը բնիկ են: Ս. Երեմեանն էլ յօդուածներ գրեց՝ ցոյց տալով, որ հայերն իրօք այս լեռնաշխարհում հնագոյն բնիկներն են: Իսկ քիչ անց գրեց նաեւ, որ Ուրարտուն հայկական պետութիւն է եղել:

Այդ ժամանակ ես կրկին հանդիպեցի այն ակադեմիկոսին. որն ինձ խրատ էր տալիս չզբաղուել հայոց հնագոյն պատմութեան հարցերով, քանի որ այդ հարցերի այնպիսի խոշոր մասնագէտ կայ, ինչպիսին Երեմեանն է:

- Բարեւ Ձեզ:

- Բարեւ:

- Ինչպէ՞ս էք ընկեր Ն.:

- Լաւ եմ: Իսկ դու էլի քեզ չվերաբերող հարցերո՞վ ես զբաղուում:

- Ձիշդ էք ասում պիտի թողնեմ էդ ըզբաղմունքը:

- Վաղուց պիտի թողնէիք:

- Ես համոզուեցի, որ դուք ճիշդ էիք ասում, որ Երեմեանը հայերի ծագման հարցերի չատ խոշոր մասնագէտ է: Ցոյց է տալիս, որ հայերը բնիկ են: Իսկական դիւտ...

- Ո՞վ:

- Սուրէն Երեմեանը ակադեմիկոս...

- Տո նա ո՞վ է ,նա ինչ մասնագէտ է, իսկական դիլետանտ է...

Ռ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

«Իրական Պատմութիւններ»

ՁՇԴՈՒՄ ՄԸ (*)

Սիրելի "Ազդակ"ի խմբագրութիւն,

"Ազդակ"ի 2005 Յունիս 29 թուականի 5րդ էջին վրայ կարդացինք Շահանդուխտի "Հայաստան – Հայաքերք" եւ "Եղեռն եւ Վերապրում" յօդուածը, ուր ան կը ներկայացնէ գոյք հրատարակութիւնները, մեկնելով Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Թանգարանէն ներս տեղի ունեցած այդ հրատարակութիւններուն առիթով կազմակերպուած երեկոյթէն, որուն ընթացքին խօսք առին Ժիրայր Դանիէլեան ու Պէպօ Սիմոնեան, առաջինը՝ "Հայաստան – Հայաքերք"ի վերհրատարակութեան մատենագիտական ծանօթագրութիւնները փոխանցելու, իսկ երկրորդը՝ "Եղեռն եւ Վերապրում" բանաստեղծածաղկաքաղին կարեւորութիւնը շեշտելու համար: Շահանդուխտ յօդուածին մէջ կը գրէ. «Ժ. Դանիէլեան յիշատակեց առնուները "Հայաստան – Հայաքերք"ի խմբագիրներուն, աշխատակիցներուն եւ յիշատակեց ան անունները Շաւարշ Միսաքեանի, Կոստան Զարեհանի եւ այլ գրողներու, որոնք ընդհանրապէս օգտագործած են ծածկանուններ՝ չմատնուելու համար Օսմանեան պետութեան հալածողներու ձեռքը":

Շահանդուխտի այս տողերէն մեկնած Զարեհանագէտ՝ Վարդան Մատթէոսեանի բաղձանքով անցանք աշխատանքի դրականութեան պատմութեան լոյսին բերելու Կոստան Զարեհանի ցարդ չյայտնաբերուած էջերը: Քանի մը շաբթուան պրպտումներս դժբախտաբար ապարդիւն անցան: Ոչ Արամ Ա. Վեհափառի նախաբանին մէջ յիշատակուած էր Զարեհանի անունը, ոչ ալ Պ. Դանիէլեանի մատենագիտական ծանօթութիւններուն: Մտիպուած դիմեցինք Պ. Դանիէլեանին պարզելու համար հանելուկ դարձած փնտռտուքը: Պ. Դանիէլեան որ լրջօրէն աշխատած էր մատենագիտական ծանօթութիւնները կազմելու եւ ծածկանուններուն եռեւ պահուըտած մըտաւորականներուն եւ գրողներուն անունները յայտնաբերելու, հերքեց Զարեհանի անունին չուրջ ստեղծուած առասպելը, որ կը պատմէ Զարեհանի "Հայաստան – Հայաքերք"ի աշխատակցելուն մասին: Թէ ուրկէ՞ Շահանդուխտ իր յօդուածին մէջ յոգնաբեր զայն որպէս ճշմարտութիւն յանձնած է ժամանակի վաւերականութեան՝ անհասկնալի կը մնայ:

Աւելին. Շահանդուխտի յօդուածէն մեկնած "Ցառաջ" Օգոստոս 6–7ի թիւին մէջ կը կրկնէ նոյն սխալը՝ չփոթ յառաջացնելով Կոստան Զարեհանի անունին չուրջ: Կը սպասենք լուսաբանութեան:

ՍՈՆԻԱ – ՍԱՆԱՆ

(*) ԽՄԲ. "ՑԱՌԱՋ"Ի.– Նամակին հեղինակը մեզմէ ալ կը խնդրէ հրատարակել իր ճշդումը, քանի որ նոյն սխալը արձագանգ գտած է "Ցառաջ"ի Օգոստոս 6/7ի թիւին գաղութի բաժնին մէջ: Ի դէպ, այդ լուրը քաղած էինք հանդիսութեան թղթակցութենէն, լոյս տեսած "Ազդակ"ի մէջ:

ՎԷՃ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ՕՐԵՐՈՒՆ ՊԻՏԱՃԷԻՆ ՇՈՒՐՋ

Երիտասարդական համաշխարհային օրերը որոնք տեղի ունեցած Գէօլնի մէջ, Օգոստոսի կէսին, մէկուէս միլիոն Եւրոյի վէճի մը պատճառ եղած են Եւրոպական Յանձնախումբին եւ Խորհրդարանին միջեւ: Եւրոպական քրիստոնեայ-ղեմոկրատ ժողովրդական կուսակցութիւնն է որ պահանջած է այդ գումարը փոխանցել երիտասարդական օրերու կազմակերպիչներուն եւ յանձնախումբը համաձայն գտնուած: Այս կարգադրութեան առաջին հակազդեցութիւնները բարձրացած են պելժ երեսփոխաններէ որոնք անընդունելի ու անօրինական համարած են զայն:

Իսկ յանձնախումբը մամուլի յայտարարութեամբ մը բացատրած է թէ տրուելիք գումարը կազմակերպողներուն կրթելութիւն պիտի տայ կեցութեան, ճաշերու ծախքերու 80% փակել: Պէտք չէ մոռնալ որ մէկ միլիոն կը նկատուի մասնակիցներուն թիւը:

Հարցը օրակարգի եկած էր Խորհրդարանին Դեկտեմբերի նիստերուն: Ժողովրդական կուսակցութեան առաջարկը մերժուած էր: Փետրուարին նորէն օրակարգի հարց եղած էր յանձնախումբին աշխատանքի ծրագրին առընչուած բանաձեւի մը շրջանակին մէջ. անոր 88րդ կէտը կը նախատեսէր մասնակցութիւն բերել Երիտասարդական օրերու պիտճէին: Ընդդիմադիրներ դնուած էին կըրկին, մինչեւ իսկ Լիւքսանպուրկի եւրոպական առեանին առջեւ դատի դիմելու սպառնալիքով: Ընդդիմացողներուն մէջ պնդողներ կային որ նման պարագաներու կարելի չէ հանրային դրամով յատկացում կատարել: Այս խումբէն մէկը ըսած է. "Ի վերջոյ, խնդրոյ առարկայ է հաւատացեալներու մասնաւոր ժողով մը: Ոչքան ալ յարգանք ու համակրանք ունենանք նման բանի, այս տեսակի ձեռնարկներ պէտք չէ եւրոպական գումարներով տեղի ունենան": Այս խումբը եկեղեցիի և պետութեան անջատումի սկզբունքին ոտնակոխում կը նկատէ պահանջուած օժանդակութիւնը: Իրենց համար նոյնը պիտի ըլլայ պարագան Միւթեան մէջ տեղի ունենալիք աշխարհական ժողովի մը մասին:

Թ. Ա. Թ.

ՀԱՑ ՄԱՄՈՒԼ

ՄԱՐՍԷՑԼ

Շաբաթ, Սեպտեմբեր 10ին, իր նոր եւ կոկիկ կեդրոնի դահլիճի մէջ, ԺՍՄ-ը հանդիպում մը կազմակերպած էր, նուիրուած հայ մամուլին Ֆրանսայի մէջ:

Մասնակցողներու - այնպէս ըսուած - կոկիկ թիւ մը հաւաքուած էր ունկնդրելու հրաւիրուած գանազան թերթերու ներկայացուցիչները:

- Գասպար Գայաճանեան և Պ. Քէչքէկեան (Բարեւ)

- Արա Թորանեան (Նուվէլ ա'Արմէնի մակագին)

- Վարուժան Սարգիսեան (Ֆրանս Արմէնի)

- Կրէկուար Ադամեան (Ազատ մակագին)

- Ցրէյէրիք Ազիլազեան (Ինչ կայ ինչ չի կայ)

- Աչխարհ Թերթ երկտողով մը կը յայտնէր որ կարելիութիւն չունէր մասնակցելու:

- Ցառաջ ներկայացուած էր (Ժ. Շալճեան)

Իւրաքանչիւր ներկայացուցիչ նկարագրեց՝ իր թերթին պայմանները՝ նպատակ, տպաքանակ (երբեմն բարելաւուած), աչխատակիցներու թիւ (կրկին խնդրոյ առարկայ) հայերէն պզտիկ բաժին կամ ոչ, հասոյթ (բաժանորդագրութիւն, ծանուցում, պետական նպաստ) եւ այլն:

Վերջաւորութեան խօսք տրուեցաւ Ցառաջին որուն հակիրճ պատմականը տրուեցաւ, չեչտը դրուելով միակ հայատառ օրաթերթի հանդամանքին վրայ, չծածկելով դժուարութիւնները: Պէտք է այտեղ ըսել թէ զգալի է որ Ցառաջ ունի հաստատ համակրանքի դրամագլուխ. թէ գանազան խմբագիրներու մօտ թէ մանաւանդ ներկաներու քով: Ցնայած որ չատերը երբեք չեն կարդացած, չեն ալ տեսած թերթին երեսը:

Երանի թէ այդ համակրանքը աւելի դործնական ըլլայ, օր մը:

ԺԻՐԱՅՐ ՇԱԼՃԵԱՆ

ԱՆԻՆԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ՏԷՐ ԶՕՐԷՆ ՀԱԼԷՊ

Ուղտերը կը մերժեն ջուրը մտնել. ի զո՛ւր Իպրահիմ իր երկար գաւազանով կը հարուածէ զիրենք: Նոյն միջոցին մօտակայ վրաններէն զինուորներ դուրս կ'ելլեն եւ կը մօտենան մեզի:

Կը հարցնեն թէ ուտելիք ունի՞նք:

– Ո՛չ, կը պատասխանենք:

Զեն հաւատար, կը զննեն մեր գոյքերը եւ երբ կը տեսնեն թէ իրապէս բան մը չունինք, կը հեռանան մեր քովէն, ուղտապանին գոյց տալով լաւագոյն ուղի մը ուրկէ ուղտերը կը բարեհաճին անցնիլ:

Ցերեկին պէտքվի կիներ, ծխախոտի փոխարէն մեզի կաթ կը բերեն, անարատ անոյշ կաթ մը, զոր հաճոյքով կը ճաշակենք:

Իրիկուան կը շարունակենք ճամբանիս եւ կը հասնինք արաբական գիւղ մը ուր առատ թան կը խմենք:

Հետեւեալ օրը, իրիկուան դէմ կը հասնինք խոտաւէտ դաշտ մը, ուրկէ փոքրիկ գետակ մը կ'անցնի. կը լուացուինք գետակին մէջ ու հոն կը գիչերենք:

Առտուն չատ կանուխ ճամբայ կ'ելլենք:

Օդը գեղեցիկ է, պայծառ ու զով:

– Ո՞ւր պիտի կանգ առնենք, կը հարցընենք Իպրահիմին:

– Եթէ Աստուած ուզէ, պզտիկ հանգիստ պիտի ընենք քիչ մը եւ ճամբայ ելլենք, կը պատասխանէ: Գիտենք թէ պզտիկ Հալէպն չորս ժամ հեռու գիւղ մըն է, հետեւաբար նոյն իրիկունը պիտի հասնինք Հալէպ:

Այս իրողութիւնը ամէնուս ուրախութիւն եւ նոր եռանդ կը ներչնչէ: Վերջապէս մեր տաժանագին ուղեւորութիւնը վերջ գտած է եւ յաջողութեամբ պսակուած:

Ուրախ զուարթ կը խօսակցինք մերթ քալելով մերթ ալ ուղտերուն վրայ հեծնելով. ես միչտ կը նախընտրեմ խոնարհ իչուկը:

Պզտիկ մօտեցած ենք երբ յանկարծ եօթը հեծեալ եւ հրացանակիր ոստիկաններ կը պաչարեն մեր կարաւանը:

Սարսափը կը տիրէ մեր վրայ: Այս անգամ ա՛լ ազատում չունինք. օձիքը ձեռք տուած ենք:

Նախ կը հարցուփորձեն ուղտապան Իպրահիմը:

– Ուրկէ՞ կու գաք:

– Տէր Զօրէն, կը պատասխանէ չուարած, մինչդեռ ճամբան որոշած էինք որ եթէ երբեք ոստիկանի հետ գործ ունենայինք պիտի ըսէինք թէ Մէսքէնէէն կու գանք:

– Ո՞ւր կ'երթաք, չարունակեց ոստիկանները պետը:

– Հալէպ, պատասխանեց Իպրահիմ: Ցետոյ դարձաւ մօրեղբօրս:

– Դուք ո՞վ էք, հարցուց:

– Մենք հայ գաղթականներ ենք, Մէսքէնէէն կու գանք: Հո՛ն հանդիպեցանք Իպրահիմի եւ ուղտերը վարձեցինք:

– Վէսիքա ունի՞ք:

– Չէ՛, այնտեղի քօմիսէրը ըսաւ որ Հալէպ երթալու համար վէսիքայի պէտք չիկայ... մենք արդէն պիտի վերադառնանք Մէսքէնէ. ապրանք առնելու համար կ'երթանք Հալէպ:

– Այս կիները ո՞վ են:

– Անոնք ալ գաղթականներ են, իրենց ամուսիններուն քով կ'երթան:

– Դարձէ՛ք ամէնքդ մէկէն, բայց նախ վար իջէ՛ք ուղտերէն:

Գրեթէ դողահար վար իջանք:

– Եկէ՛ք միասին, հրամայեց ոստիկաններուն պետը:

Եւ մեզ տարին Պլաղ, ուր հորի մը քով նստեցանք:

Կը մտածէինք, որ քիչ յետոյ բանտ պիտի առաջնորդուէինք:

Ոստիկանները հրամայեցին ուղտապանին որ բեռները վար առնէ ուղտերուն վրայէն:

Հրամանը բնականաբար իսկոյն գործադրուեցաւ:

– Ուղտերը տարէ՛ք, բաւ ոստիկաններուն պետը:

Իպրահիմ, Սալէհ եւ Ապտուլլահ հետեւեցան ուղտերուն եւ մենք մնացինք մեր տեղը:

(Շար. 127)

(Շար. Ա. էջէն)

տուփ վճռած է Սեպտեմբեր 18ին, երեսփոխանական առաջին ընտրութիւններուն համար: Նախագահ Քարզայի իր զոհունակութիւնը յայտնած է որ հակառակ թալիսաններու սպառնալիքներուն, ժողովուրդը իր մասնակցութիւնը բերած է: Նախորդ գիշերն ալ ֆրանսացի զինուոր մը սպաննուած էր, երբ կառքը ականի մը վրայէն անցած էր: Իր ընկերներէն մէկն ալ ծանրօրէն վիրաւորուած է: Ֆրանսացին մաս կը կազմէր Ֆրանսական յատուկ ուժերուն, որոնք 2003էն ի վեր կը մասնակցին Հերաքլէս գործողութեան, Ամերիկացիներու կողքին:

ՇԱՐՈՆ ԵՒ ԱՊՊԱՍ հանդիպում մը պիտի ունենան Հոկտեմբեր 2ին Նիւ Եորքի մէջ: Առաջին հանդիպումն է զոր կ'ունենան Գազայի պարպումէն ի վեր:

ԷՇՐԻՖԻԷի (Պէյրութ) հարաւը ժէյթաուիի թաղամասին մէջ ռճրափորձ մը գործուած է Սեպտ. 16ին, որու հետեւանքով մէկ մեռեալ եւ 22 վիրաւորներ կան: Հարիրիի սպանութենէն ի վեր 12րդ ռճրագործութիւնն է: Ռումբը պայթած է չէնքի մը սանդուխներուն վրայ. չէնքին ճակատը քարուքանդ եղած է:

ՌԱՖԻԼԻՆ ԵՒ ՖԻԼՄՆ, Սեպտ. 18ին, ապաստան գտան Մերակոյտին մէջ, ուր երկուքն ալ որոնք այլեւս ոչ վարչապետ, ոչ ալ նախարար են, Ժերակուտականն ընտրուեցան: Առաջինը կը խորհի նաեւ յաջորդել Փոնսըլէի, որպէս նախագահ, թէեւ առայժմ ըսած է թէ նման հարց չկայ:

ՅՈՎՍԷՓ ԷՍՔԻՃԵԱՆի Ֆրանքոնվիլի սրճարանէն է (նաեւ ծխախոտի վաճառատուն) որ Մոհամէտ անուն Թունուզցի մը չհած է Եւրոմիլիոնի բարձրագոյն պարգեւը՝ 75 միլիոն 888·514 Եւրօ, ինչ որ համապատասխան է 62 դարերու ՍՄԻՒ-ին: Թունուզցին գործազուրկ է, նաեւ զաւակներէն մէկը՝ Նայիմ: Սովորականին պէս, յաջորդ առաւօտը՝ Սեպտ. 17ին, Մոհամէտ զացած է նոյն սրճարանը, կայարանին դիմաց եւ գիրկընդխառնում մը ունեցած Էսքիճեանի հետ, որ ուրախ է եւ չի նախանձիր:

MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE

Foire Internationale de Marseille

23 SEPTEMBRE — 3 OCTOBRE

Parc Chanot
PAVILLON ARMENIE
Palais des Congrès — Niveau 1

JOURNEE OFFICIELLE DE L'ARMENIE
Vendredi 30 septembre

— **12h** : Accueil à l'entrée principale
Visite du Pavillon Arménie en présence de **Jean-Noël GUERINI,** Président du Conseil Régional et Sénateur des Bouches du Rhône.
— 15h : Projection de Films
• **«Voici l'Arménie»** d'Arsène Arslanian;
• **«Mon Sardarabad»** — Concert d'Ara Gevorguian
— 18h30 : Animation avec orchestre — Musique — Danses folkloriques au Pavillon Arménie.

BRUXELLES - 22-23 SEPTEMBRE 2005

LA FEDERATION EURO ARMENIENNE ORGANISE

JEUDI 22 SEPTEMBRE — PARLEMENT EUROPEEN
(Rue Wiertz — 1000 Bruxelles) Salle ASP 3E2

CONFERENCE:

«DECEMBRE 2004 — OCTOBRE 2005: LA TURQUIE A-T-ELLE CHANGE ?»
Interventions de leaders politiques, d'experts et de responsables d'ONG sur la question de l'adhésion de la Turquie à l'EU au regard des exigences européennes.

***

VENDREDI 23 SEPTEMBRE —
MAISON DES ASSOCIATIONS INTERNATIONALES
(40 rue de Washington — 1050 Bruxelles)

RENCONTRES CONSULTATIVES DES ARMENIENS D'EUROPE:

«LES ARMENIENS D'EUROPE FACE AUX ENJEUX ACTUELS DE LA CONSTRUCTION EUROPEENNE»
interventions et débats autour des questions de l'Adhésion de la Turquie à l'UE, la Politique européenne de voisinage **à l'égard de l'Arménie, les actions contre la négation du génocide et le rôle des Arméniens d'Europe.**

OUVERTURE AU PUBLIC — PARTICIPATION GRATUITE —
INSCRIPTION OBLIGATOIRE

Information et inscription : **www.feajd.org**

Tél. : +32 2 732 70 26 — Tél./Fax : +32 2 732 70 27
F.E.A.J.D. — Avenue de la Renaissance 10 — B-1000 BRUXELLES

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՏՕՆ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ՄԱՅՐ ԱՐՈՒՄՈՎԻԼ

Արնուվիլի Վարագայ Սուրբ Խաչ եկեղեցւոյ անուանակոչութեան տօնակատարութիւնը այս կիրակի, Սեպտեմբեր 25ին:

Առաւօտեան ժամը 10·30ին, եկեղեցւոյ մէջ ուխտի պատարագ կը մատուցանէ Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ եւ Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԴԱՇԵԱՆ

Պատարագի աւարտին տեղի կ'ունենայ հոգեհանգստեան պաշտօն եկեղեցւոյ հանգուցեալ հոգեւոր հովիւներուն, բարեբարեներուն եւ երախտաւորներուն հոգիներուն ի հանգիստ, մասնաւորաբար եկեղեցւոյ նորոգ հանգուցեալ հոգեւոր հովիւ՝ Մեսրոպ Ա. Քհնյ. Թամկոչեանի:

Ժամը 13ին, Արնուվիլի "Շարլ Ազնաւուր" հանդիսասրահին մէջ կը տրուի ճաշ մը, որուն ջերմօրէն հրաւիրուած են բոլոր հաւատացեալները:

***

ՄԱՐՍԷԼ
ՍԷՆ ԼՈՒ - ՍՈՒՐԲ ԳԷՈՐԳ

Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան տօնին առթիւ կիրակի, Սեպտեմբեր 25ին տեղի կ'ունենայ յատուկ հանդիսութիւն:

Պատարագ՝ ժամը 10ին,

Մատաղօրհնութեան արարողութիւն ժամը 11·45ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝

ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՑ. ՏԷՏԷԵԱՆ

U.C.F.A.F.
COMITE DE PARIS — ILE-DE-FRANCE

A quelques jours de l'ouverture des négociations pour l'adhésion de la Turquie à l'Union Européenne

L'U.C.F.A.F. PARIS — ILE-DE-FRANCE
vous invite à une conférence - débat

La Turquie Dans l'Europe?

Avec la participation de

Alexis GOVCIYAN -
Président de l'Europe de la Mémoire
Ara TORANIAN -
Président du C.C.A.F.
Edmond YANEKIAN -
Secrétaire National de l'U.C.F.A.F.

Jeudi 29 septembre à 20h30

au Centre Culturel et Artistique Arménien
6 Cité du Wauxhall 75010 Paris —
Métro : République

— Entrée libre —

U.C.F.A.F. : www.ucfaf.com

L' U. C. F. A. F.
sera présente
à la Fête du 10e arrondissement
sur le Canal Saint-Martin.
Dimanche 25 Septembre
avec son stand culturel
et ses dégustations arméniennes.

Informations artistiques

GERARD BEDANIAN
Sculptures

Exposition du 20 septembre au 22 octobre; Hall de la Médiathèque Louis-Aragon, 2 avenue Gabriel-Péri, Bagneux.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

COMMUNIQUE

«Nous sommes Arméniens et rien de ce qui est arménien ne nous est étranger»

Aujourd'hui, plus que jamais les Arméniens du Djavakhk sont menacés :
— dans leur vie quotidienne,
— dans leur identité,
— dans leur avenir.

Isolés dans cette région historique de l'Arménie, ils ont besoin de nous. Nous, Arméniens de France, devons les aider!

Avec toutes les Croix de Secours arméniennes, la Croix Bleue des Arméniens de France lance un appel :

— Pour la création d'antennes médicales dans les villages isolés du Djavakhk,

— Pour la rénovation et l'équipement du Centre Culturel à Akhalkalak,

— Pour la préservation des structures identitaires (églises, écoles...) de cette région.

Seule la mobilisation urgente et efficace de la diaspora permettra la survie du Djavakhk.

Envoyez vos dons à :
C.B.A.F. Djavakhk,
17 rue Bleue 75009 Paris

□

BRATSCH

La Croix Bleue d'Issy-les-Moulineaux
Section DIROUHIE SERENGULIAN
présente
«BRATSCH
25 ans ça s'fête»
avec la participation
de la troupe de danse **Yeraz**
le Dimanche 2 Octobre à 15 heures
au PACI — 25 Avenue Victor Cresson
à Issy-les-Moulineaux
Venez nombreux pour fêter cet événement !
Réservations auprès de :
— Jacqueline : 01. 40. 95. 81. 33
— Alice : 01. 46. 42. 90. 68
— Magasins FNAC et Carrefour.

ՎԵՐԱՄՈՒՏ
RENTREE SCOLAIRE

Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՑ ԴՊՐՈՑ
2005 – 2006 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ Մայր Տաճարի կիրակնօրեայ Դպրոցը կը վերսկսի կիրակի, Հոկտեմբեր 2ին, Առաջնորդարանի սրբարահներուն մէջ (15 ռիւ ժան–կուժոն, փարիզ 8րդ):

Կը դասաւանդուին հայերէն լեզու, պատմութիւն եւ քրիստոնէական վարդապետութիւն:

Դասընթացքները կը կատարուին ժամը 9·30էն 12·30:

Կը հրաւիրենք ծնողները որ առաջնորդեն իրենց զաւակները մասնակցելու սոյն դասընթացքներուն:

Մանրամասնութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Մայր Տաճարի Դիւանատուն կամ Տիկնանց Յանձնախումբին, Հեռ. – 01·43·59·67·03:

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

***

ԿԱՊԱՑՏ ԽԱՉԻ
ՎԻԵՆԻ "ՍԵՒԱՆ" ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ
2005 – 2006 Դպրոցական Շրջան
Վիեննի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
9 rue du Cirque
Հայերէնի դասընթացքը կը սկսի
Շաբաթ Սեպտեմբեր 24,
ժամը 14 – 17

- 5–8 տարեկան – *հայերէն լեզու եւ պար:*
- 9 – 13 տարեկան – *հայերէն լեզու, պար եւ թատրոն:*
- *միջնակարգ – նախապատրաստական դասընթացք:*
- *հայերէնի քննութեան պատրաստութիւն պաքալօրէայի համար:*

... ...Նորութիւն... ... ...

Հայերէն համակարգչային դասընթացք:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 21
MERCREDI
21 SEPTEMBRE
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ԱՐԱՐԱՏ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար· 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

81ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21·283

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

81e ANNEE — N° 21·283

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

ԱՆԵԼ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՐՁԱՊԵՏ ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Սեպտեմբեր 20ին, Գերմանիա կը մնար անել կացութեան մը մէջ եւ ելք մըն ալ չէր տեսնուեր համախմբումի կառավարութիւն մը կազմելու համար: Ա. Մերքէլ հակառակ իր երեք աթոռներու առաւելութեան, բուն պարտուածն է քանի իր կուսակցութեան ծոցին մէջ իսկ բազմաթիւները աչք ունին իր աթոռին:

Պարզուած պատկերը սա է Պունտըսթագին մէջ (երեսփոխանական ժողով) :– ՔՍ. ՓԷ. ՏԷ· (Շրէօտէր) ձայներու 34,2%ով 222 աթոռ ունի, ապա 54 աթոռով կան նոր համայնավարները (Դեմոկրատ ընկերվարութեան կուսակցութիւն), որոնք զգալի յառաջդիմութիւն մը կ'արձանագրեն առաւել 52 աթոռով, Կանաչները 51 աթոռ ունին (4 աթոռ կը կորսընցնեն): Միւս կողմը, Մերքէլի քրիստոնեայ դեմոկրատները 225 աթոռ ունին, 61 աթոռ ալ Ընկերային Քրիստոնեայ Միութիւնը (ՍԷ· ՔՍ· ԻԻ) եւ որովհետեւ երեսփոխաններու ընդհանուր թիւը 613 է, ոչ մէկ կողմ մեծամասնութիւն մը կայ: Ծանօթ է որ Շրէօտէր բոլորովին դէմ է նոր համայնավարներուն հետ գործակցելու, մինչ կանաչներն ալ տրամապիր չեն Շրէօտէրի հետ աշխատելու: Մերքէլի չնչին յաղթանակը –եթէ կարելի է յաղթանակ որակել այդ երեք աթոռներու առաւելութիւնը–, կապ ունի, ըստ դէտերու, իր ծրագրին հետ, մանաւանդ ինչ կը վերաբերի Փօլ Քիրչոֆի ֆինանսական ծրագիրներուն: Նախատեսուած էր որ ելմտական նախարար ըլլայ, մինչ արդիւնքներէն ետք որոշեց քաշուիլ քաղաքական ասպարէզէն: Ինք կը նախատեսէր 2%ի յաւելում Թ. Վ. Ա.ին վրայ, եկամուտի տուրքերու մէկ սակ միայն՝ 25%, ինչ ալ ըլլայ ենթակային եկամուտը եւ կը ընդունէին հարկային 400 առաւելութիւններ: Որեւէ ձեւով հարկ եղած լուսաբանութիւններէն ալ չեն տրուած, որպէսզի ժողովուրդը համոզուի որ ի՞նչ առաւելութիւններ կան:

Ներկայիս քաղաքական լուրջ տագնապ մը կայ եւ մինչեւ մէկ ամիս հարկ է լուծում մը գտնել: Ա. Մերքէլ յայտարարած է թէ պատրաստ է որեւէ համախմբումի: Երկու ելք կայ.– մեծ համախմբում մը Շրէօտէրի կուսակցութեան հետ, կամ համախմբում մը ազատականներու եւ կանաչներու հետ, ինչ որ շատ հաւանական չի նկատուիր: Մնաց որ թէ՛ Շրէօտէր, թէ՛ Մերքէլ վարչապետի աթոռը կ'ուզեն:

***

Այս արդիւնքները մեծ զոհունակութիւն պատճառած են Թուրքիոյ, որու համար իր անդամակցութեան հարցը կը նպաստաւորուի, քանի Մերքէլ դէմ էր:

***

Գերմանիոյ ընտրութեան արդիւնքներէն մէկն ալ այն է որ Խորհրդարանին մէջ հինգ թուրք երեսփոխան կայ ներկայիս: Նախապէս անոնց թիւը երկու էր: Անոնցմէ միայն մէկը Գերմանիոյ մէջ ծնած է:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ ԿԻՊՐՈՍԻ ՇՈՒՐՋ

Եւրոպական Միութեան դեսպանները համաձայնութեան եկած են, Սեպտ· 19-ին, պատասխանի մը չուրջ կիպրոսի վերաբերեալ, Թուրքիոյ ճանաչման մերժումէն ետք: 25երը որոշած են պահանջել Անգարայէն որ այդ ճանաչումը կատարէ "ամէնէն ուշ" իր հաւանական անդամակցութեան օրը: Համաձայնութիւնը կը վաւերացուէր յաջորդ օրը –Սեպտ· 20ին– Պրիւսէլի Նախարարական ժողովին ընթացքին: Այս ձեւով բանակցութիւններու ճամբան կը բացուի Հոկտեմբեր 3ի համար:

ՋՈՒԻՑԵՐԻԱ

ԹՈՒՐՔ ԿՈՒՍԱԿՑԱՊԵՏԸ ԿԸ ՑԱՄԱՌԻ ԺԽՏԵԼ

Թուրքիոյ Բանուորական կուսակցութեան ղեկավարը Տօղու Փէրինչէք որ "Հայկական ցեղասպանութիւնը միջազգային սուտ մըն է" արտայայտութեան համար դատական հետապնդումի ենթարկուած էր Զուիցերիոյ կողմէ, Սեպտ· 19ին Պէրնի մէջ կրկնած է իր տեսակէտը: Ան Զուիցերիա գացած է պատասխանելով դատարան ներկայանալու կոչին ու անկէ առաջ դասախօսութիւն մը տուած է, հակառակ նմանը արգիլէ ետ կենալու ըզ-ւիցերական ոստիկանութեան հրահանգին: Ըսած է թէ ան է իր նախորդ յայտարարութեան ու հարց տուած թէ այսպէ՞ս կը բանի ազատութիւններու դուիցերական սկզբունքը: Այդ երկրին մէջ Թուրքիոյ հայհոյելը ազատ է, մինչ ի բուն կ'արգիլուի ցեղասպանութիւնը ժխտել:

Ջատագովելով Թուրքեւզուցերական բարեկամութիւնը, Փէրինչէք ըսած է թէ վճռակամ է ամէնուն հասկցնելու թէ միջազգային սուտ մըն է Հայկական Ցեղասպանութիւնը:

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԻ ՄԷՋ ԵԿԵՂԵՑԻԻ ՀԻՄՆԱՐԿԷՔ

Սեպտեմբեր 15ին Ստեփանակերտի մէջ հիմնաքարկէքը կատարուած է Ս· Յակոբ եկեղեցիին որուն բարերարն է Սփիւռքէն Վաչէ Եփրեմեան: Եկեղեցին կը կոչուի անոր վաղամեռիկ եղբօրը անունով: Ինչպէս յայտնած է Արցախի առաջնորդ Պարգեւ Արք· Մարտիրոսեան, հաւանական է որ կառուցումը աւարտի յառաջիկայ գարնան: Իսկ Հոկտեմբերի Բ. կէսին կը ձեռնարկուի Մայր տաճարի կառուցումին որ կը տեւէ 2–3 տարի: Այսպէսով, ԼՂՀ մայրաքաղաքը որ եկեղեցի չունէր, կ'ունենայ երկու տաճար: Վարչապետ Ա. Դանիէլեան ուրախութիւն յայտնելով հիմնարկէքին, ըսած է թէ յոյս ունի որ նոր եկեղեցին կը նպաստէ տարաձեւակ աղանդներուն անյայտացման:

ՊԱՂՏԱՏԻ մէջ երաքցի լրագրողի մը դիակը գտնուած է Սեպտեմբեր 19ին, որ առեւանգուած էր նախորդ օրը: Կ'աշխատակցէր Նիւ Եորք Թայմզի երկու տարիէ ի վեր: Բատ կնոջը, նախորդ գիշերը չորս զինեալ տունը խուժած էին եւ լրագրողը առեւանգած: Միւս կողմէ, խռովութիւններ ծագած են Պասրա, ուր երբ

(Շար·բ Դ· էջ)

ՀԱՑԱԽՕՍ ԹՈՒՐՔԸ ԿԸ ԶԱՐՄԱՑՆԷ ՀԱՑ ԲԱՆՏԱՊԱՀՆԵՐԸ

Երեւանի օդակայանին մէջ Յունիս 17–ին հնատիպ հատորներ երկրէն հանելու փորձի ամբաստանութեամբ հակողութեան տակ առնուեցաւ, բանտարկուեցաւ, դատուեցաւ Թուրք երիտասարդ ուսանող մը: Ան իր տոքթորայի աւարտաճառին համար գացած էր պրպտումներ ընելու Հայաստանի պետական դիւանները: ԱՄՆ–ու "Տիւք" համալսարանի այս ուսանողը իր ուսումնասիրութեան նիւթ ընտրած է Օսմանեան կայսրութեան մէջ Բ. Սահմանադրութենէն մինչեւ Բ. Աշխարհամարտ երկարող շրջանին հայկական, քրտական, Թրքական ինքնութեան հարցերը:

Բաւական հետաքրքրական ընթացք ունեցան անոր դասը, դատապարտումն ու ազատ արձակումը: Դատաւորը նախ երկու տարի բանտարկութեան դատապարտեց զինք, յետոյ պատիժը զեղչեց 15 ամսուան· վերջն ալ յետաձգեց ու Ե· Թիւրքելմազ երկու ամիս բանտարկուելէ ետք Օգոստոս 16ին ազատ արձակուեցաւ, մեկնեցաւ Երեւանէն:

"Հիւրրիյէթ" Երեւանի մէջ իրեն հետ հարցազրոյց մը կատարած է, բայց ըսած անոր Երեւանէն մեկնումին, որպէսզի հրատարակէ: Հարցազրոյցը լոյս տեսած է Թերթին Սեպտեմբեր 17ի յաւելուածին մէջ:

Ե·Թիւրքելմազ իր աշխատութեան մասին կ'ըսէ թէ մինչեւ հիմա պրպտումներ ըրած է Թուրքիոյ Ազգ· Մատենադարանին, Օսմանեան ու հանրապետական դիւաններուն, Վիէննայի Մխիթարեաններու մատենադարանին մէջ: Նաեւ Տիյարպէքիրի, Թունճէլիի, Երեւանի մէջ տեսակցութիւններ ունեցած, յուշեր, դիրքեր, քարտէսներ հաւաքած: Ներկայիս հասած է նիւթը չարադրելու փուլին:

Երեւանի դիւանները իր նիւթին կապակցութեամբ չատ հարուստ յայտնուած են: Քննած է պատրիարքարանի թղթակցութիւնները, Փարիզի, Լօզանի ու Սեւրի ժողովներուն մասնակիցներուն տեղեկագրերը, չրջանի թերթերուն մէջ լոյս տեսած նամակներ, դրկուած Անատոլուէն: Ամէնէն հետաքրքրականները Վանի դէպքերուն ընթացքին կատարուած թղթակցութիւնները, դիւղերէ դրկուած նամակները, 1915ի նախօրեակին եւ վաղորդայնին դրուած նամակներն են, հետապօտութիւնները, վիճակագրութիւնները:

Բանտարկութիւնը առիթ տուած է որ զինք "Հայաստանի բարեկամ", "Ամերիկայի մարդը" որակեն: Ատիկա տխրեցուցած է զինք: "Ոչ թէ Հայաստանի, այլ Հայերու բարեկամն եմ ու այդպէս ալ կը մնամ: Բարեկամն եմ նաեւ Թուրքերուն եւ Քիւրտերուն: Հետաքրքրութիւնս բաղաքակից բնոյթ չունէր, այլ ակադեմական: Երկու երկրի լարուած վիճակին հաշուետոյգը մենք կը վճարենք: Ջերբակալութիւնս ալ, ազատ արձակումս ալ քաղաքական որոշումով էր" կ'ըսէ ան: Մեծ զոհունակութիւն զգացած է տեսնելով հայ, Թուրք եւ ամերիկացի մտաւորականներու իրեն ի նպաստ միջամտութիւնը:

Խօսելով բանտի իր առօրեայի մասին, Ե· Թիւրքելմազ երկու ուշագրաւ կէտ կը մատնանշէ, անշուշտ առանց յետին նպատակի. առաջինը այն է որ զինք հարցաքննողները տակաւին ռուսական ժարկոնէն տիրապետուած լեզու մը կը գործածեն, պատերէն խորհրդային քարտէսները տակաւին վար առնուած չեն, գրադարանը մեծ մասով ռուսերէն հատորներ ունի: Երկրորդը՝ իր գիտցած հայերէնին տըրտած դնահատականն է բանտապահներուն կողմէ· անոնք տարօրինակ գտնելով հանդերձ Թուրք երիտասարդի մը հայերէն խօսիլը, կ'ըսեն իրեն· "Ապրի՛ս, դրական հայերէն կը խօսիս դուն": Մինչ իրենցը ժարկոնով լեցուն արկղ մըն է: Զինք անդադար կը ծաղրեն ալ որ գիրքերու պատճառով բանտ ինկած է:

ԱՄՆ

Ճ. ՊՈՒՇ ՀԱՄԱՁԱՅՆ ՉԷ ՀԱՑԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱՁԵՒԵՐՈՒՆ

Արտաքին գործերու նախարարութեան բանբերը յայտնած է թէ Ճ· Պուշի վարչակազմը համաձայն չէ ներկայացուցիչներու Ժողովին Արտաքին յարաբերութիւններու յանձնաժողովին կողմէ ընդունուած հայկական բանաձեւերուն: Անոնք կը պնդեն իրենց տեսակէտին վրայ թէ հարցը պէտք է լրջօրէն քննարկուի, եւլն·: Բանբերը ըսած է նաեւ թէ Ապրիլ 24ին նախագահին ուղերձը լիովին կ'արտայայտէ այդ մասին պաշտօնական կեցուածքը: Իսկ այդ ուղերձով Ճ· Պուշ յիշատակելով Օսմանեան կայսրութեան զանգուածային սպանութիւններու մէկուկէս միլիոն հայ զոհերը, ըսած էր թէ Հայերէն չատեր այդ սարսափելի պատահարները Մեծ Եղեռն կ'անուանեն: Ապա կոչ ըրած էր "անկեղծ մօտեցումով ու բծախնդրութեամբ ուսումնասիրելու Ի· դարու սկիզբի պատմական իրադարձութիւնները":

Ամերիկեան պաղիւրներու համաձայն որպէս փոխադարձութիւն հայկական զոյգ բանաձեւերու քուէարկութեան, կը պատրաստուի "Հայերու կողմէ Թուրքերու դէմ գործուած ցեղասպանութեան բանաձեւ" մը· Նիւ Եորքէն փատառանական գրասենեակի մը պատրաստած բանաձեւը կը պնդէ թէ 1915 – 23 "Հայերու կողմէ մօտ 2,5 միլիոն Թուրքեր եւ Հրեաներ սպանուած են Արեւելեան Անատոլուի մէջ"···:

***

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԸ ՄԱԿ-Ի ԱՄՊԻՈՆԷՆ

ՄԱԿ-ի համաժողովին ամպիոնէն Արտաքին գործերու երկու նախարարներու ելոյթին անդրադարձ եղած է Ղարաբաղի հարցին: Ադրբեջանի նախարարը Է· Մամէդեարով չեչատ է Ղարաբաղի Հայերուն եւ Նախիջեւանի Ադրբեջանցիներուն իրենց մայր երկիրներուն հետ հաղորդակցութեան կարեւորութիւնը: Լաչինի անցքը պէտք է խաղաղութեան ճամբու վերածուի ու դրուի միջազգային խաղաղապահ ուժերու հսկողութեան տակ, ըսած է ան· աւելցուցած ալ թէ Հայերը պէտք է դուրս ելլեն իրենց գրաւած չրջաններէն, դաղթականները վերադառնան եւ Ղարաբաղի մէջ տեղական ոստիկանութիւն մը կազմակերպուի, Հայերու եւ Ադրբեջանցիներու ապահովութիւնը երաչխաւորելու համար:

Վ· Օսկանեան ծանրացած է ինքնորոշման իրաւունքին վրայ· անգամ մը եւս ըսած է թէ Ղարաբաղի Հայերը պարտաւորուեցան դիմակայել իշխանութեան մը զոր իրենք չէին ընտրած եւ որ կոպտօրէն, բռնութեամբ կը փորձէր ճնշել իրենց վրայ: Անոնք կը պահանջէին, ըսած է նախարարը, չատ չատերու ունեցածը· այսինքն՝ իրենց հողին վրայ առանց բռնութեան ենթարկուելու ապրելու իրաւունքը· ատիկա նուաճեցին պայքարով եւ փաստը տուին որ կառավարելու, ժողովրդական հաստատութիւններ զարգացնելու եւ իրենց անկախութիւնը պահելու կարողութեան տէր են, չեչատ է Վ· Օսկանեան:

ՓՆՏՌՈՂՆԵՐ, ՓՆՏՌՈՒՈՂՆԵՐ ԵՒ «ՆԵՐԿԱ՛Յ» ԸՍՈՂ ՄԸ

Պոլսոյ «Ակօս» շաբաթաթերթը գլխաւորաբար մեծ մասով թրքերէն ըլլալով ունի թուրք ընթերցողներու զանգուած մըն ալ որ չուրջ հազարի չափ է, ինչպէս ըսած էր խմբագիր Հրանդ Տինք «Նովէմպր տ'Արմէնի»ի (Սեպտեմբեր) տրուած հարցազրոյցին մէջ: Ըսուածը առաջին ակնարկով բաւական զարմանալի կը թուի. Թուրքեր բաժանորդագրուած հայկական թերթի՞ մը: Բայց տրուած բացատրութիւնը կը համոզէ. Ան կ'ըսէ թէ այդ հազարին մէկ մասը մտաւորականացատրութիւնը կը համոզէ. ան կ'ըսէ թէ րեա նաեւ իսլամացած Հայեր»: Այս վերջին խումբը, անկախ իր ներկայացուցած ճշդրիտ թիւէն, ստոյգ ներկայութիւն է նշուած հազարին մէջ, դատելով՝ խմբագրութեան հասած ու պարբերաբար հրատարակուած նամակներէն:

Այդ նամակները կարելի է բաժնել երկու գլխաւոր խումբի. առաջինը առօրեայ, ընդհանրապէս հայկական նիւթերու մասին մտահոգումներէ, կարծիքներէ, դիտողութիւններէ կը բաղկանայ: Երկրորդը կ'ամփոփուի «Կր փնտռեմ» խորագիրով: Ահմէտներ, Մէհմէտներ, Քէմալներ կամ Այշէներ կը փնտռեն իրենց ընտանիքին անցեալին մէջ կորսուած Մարիամ մը, Լուսին մը, Շուշան մը: Մեծ մասով կարճ, մէկ երկու պարբերութենէ բաղկացած կ'ըլլան որոնումի այդ նամակները, վերջացած՝ միշտ օգնութեան կոչով, չնորհակալութեան խօսքերով:

Շատ հետաքրքրական այս երեւոյթը Թուրքիոյ մէջ հայկական խնդրին պարտադրուած թաղումներու մասնակի ջնջումին արդիւնք է: Այն տասնամեակները երբ մեղքէն աւելի բան մըն էր «Մեծ մայրս հայ է եղեր» ըսելն իսկ, մարդիկ կամ թաղուած էին անգիտութեան մէջ, կամ իրենց դիտացածը պահ տուած լռութեան: Իսկ այսօր անգիտացողը կը տեղեկանայ, տեղեակը լռութենէն դուրս կը բերէ դիտացածը: Ու դուրս բերելու վայրերէն մէկն է «Ակօս»ը:

Անոր Սեպտեմբեր 9ի թիւին մէջ «Ազգականս կը փնտռեմ» խորագիրով երկու նամակ հրատարակուած է. մէկը ստորագրուած՝ Քէմալ Ալփարսլան, միւսը՝ Էմին Զէթին Ճերան: Կայ նոյն նպատակով գրուած երրորդ մըն ալ, բայց հասարակաց բան չունի առաջին երկուքին հետ:

Ք. Ալփարսլան կ'ըսէ թէ կը փնտռէ մօրեղբայր մը հայ մեծ հօր հարազատները: Մայրը իրեն պատմած է թէ իր մայրը հայ ընտանիքի մը զաւակը եղած է. հօրը անունը Ղազար: Ան իր տան մէջ մորթուած ու սարսափելի մահ մը ունեցած է: Նոյն ճակատագիրը կրած է կինը՝ Մարիամն ալ: Այս վերջինին մօրեղբայրները, երկու եղբայրները յաջողած են խոյս տալ: Առաջիններուն անուններն են Մղսի եւ Սեպո եղբայրներունը՝ Յովսէփ եւ Կալիփ: Իր մօրը անունը Սապահ է: Մօրը հետ երկար ատեն փնտռած են նշուած ազգականները, բայց ոչ մէկ հետք գտած են: Պէտք է ըսել որ կատարուած տեղեկատուութիւնը թերի է, հոն ո՛չ խնդրոյ առարկայ ընտանիքին մականունը կայ, ոչ ալ վայրի նշում: Այսուհանդերձ, Ղազարին ու Մարիամին ծոռը՝ Քէմալ Ալփարսլան կը խնդրէ որ օգնական ըլլան իրեն զանոնք գտնելու, աւելցընելով որ գտնելու պարագային չատ երջանիկ պիտի ըլլայ:

Երկրորդ նամակագիրը Հ. Տինքին թուրք մամուլին մէջ ստորագրած մէկ գրութեան կ'ակնարկէ նախ, ըսելու համար թէ հոն ըսածները ամբողջութեամբ ճիշդ են, ինքը օրինակ մըն է ու իրեն պէս չատերու գոյութեան տեղեակ է: Ցետոյ կը պարզէ խնդիրը. ինք ալ մօրը քոյրերը կը փնտռէ:

Մեծ մօրը անունը Էլմաս է, մեծ հօրը՝ Պօղոս: Էլմաս իր զաւակներուն՝ Շուշանին, Հերիքային, Մարթային հետ աքսորուած է: Իրենց մականունը Տօլտուրեան է, Սեբաստիոյ Հաֆիք գաւառին Զիմմէննէճէ գիւղէն են:

Մեր այժմէականութիւնը տակաւին չատ հոնի փնտռուած նման անձերու գտնուելու պարագաներու արձանագրութիւնը: Ի՞նչ պիտի ըլլայ եթէ աշխարհի այս կամ այն անկիւնին մէջ յայտնուի փնտռուողներէն մէկը. կրնա՞յ մտածուիլ 80–85 տարի առաջ բզիկ-բզիկ եղած ընտանիքներու վերամիացումի նման բան, մինչ մէկ կողմը «եան»ները մնացած են «եան», միւս կողմը վերածուած՝ Ճէբրանի, Ալփարսլանի: Թէ՞ գտնուածները վշտի, մորմոքի նոր աղբիւր պիտի ունենան եւ ուրիշ ոչինչ:

Այս օրերուն ձեռքս անցաւ Երեւանի պետական համալսարանի պաշտօնաթերթ «Երեւանի համալսարան»ին 19րդ թիւը (Յունիս 10): Հոն ուսանողական տարեշրջանի աւարտին մասին էջեր կան, ցեղասպանութեան 90ամեակին յատկացուած էջեր: Անոնց մէջ կան ուսանողներու լատորագրութեամբ լոյս տեսածներ ուր մեծ մայրիկներու պատումները կը ներկայացուին: Ամէնքն ալ չատ ծանօթ թեմաներով: Կարաւանին ընկերացող ժանտարմաներու խարազանին տակ իսկ քալելու անկարող մայրեր, ճամբաներու եզրին լքուած նորածիններ, քիւրտէ մը կամ արաբէ մը որդեգրուած «բախտաւոր»ները, յետոյ «օր մը անպայման» վերադառնալու վճռակամութիւն, Արարատի, Մարթունիի չուրջ ազգային չուրջպարը կրկնելու հաւատք:

Անկիւն մը փոքր գրութիւն մը կայ, ուսանողուհի Մելիսա Պողոսի ստորագրութեամբ: Ան ուղիղ դիծով մը կը կապուի «Ակօս»ի ճամբով ազգական փնտռողներուն, այն տարբերութեամբ որ ծայրը ծայրին փրկուած է փնտռելի ըլլալու ճակատագրէն:

«Քալ դիտակցելով իմ հայ լինելը» խորագրուած գրութիւնը հետեւեալն է.

«Սեբաստիայի դիւղերից մէկում 1915 թուականին չատ-չատերի նման մի ճրագ եւս մարեց, մի հայ ընտանիք եւս թուրքերի պատճառով վերացաւ աշխարհիս երեսից: Դպրոցի սեղանները, եկեղեցիները աթոռները մի ընտանիքի պէս դատարկ մնացին. հայ մի ընտանիքի որի արիւնն եմ հրում ես այժմ:

Սեբաստիայի Սու Շէհրի դիւղում ապրող պապիկներս մինչ այդ թուրք հարեւանների հետ ապրում էին խաղաղ եւ համերաչխ: Բայց երբ հասել է օրհասական պահը, թուրք հարեւաններից մէկը մատնել է նրանց, եւ ընտանիքի բոլոր անդամները սպանուել են, ողջ է մնացել միայն Աբրամ պապիկս:

Այդ ժամանակ հազիւ մէկ տարեկան Աբրամ պապիկս հրաչքով է փրկուել. հարեւան թուրքերից մէկը ամիսներով նրան պահել է կարասի մէջ: Երբ իրադրութիւնը հանդարտուել է թուրք հարեւանները պապիկիս ընդունել են իբր զաւակ եւ թուրքի անուն տալով որդեգրել են: Մինչեւ զինուոր դառնալը պապիկս իմացել է որ իր անունը Հասան է եւ ինքը ազգութեամբ թուրք է: Սակայն ամուսնանալիս նրան յայտնել են իր հայ լինելը եւ յորդորել ամուսնանալ հայուհու հետ: Նեղճ Աբրամ-Հասանը չփոթուել է, բայց կարողացել է գտնել իր Եղիսաբէթին: Իսկ ես՝ նրանց թոռնիկը Մելիսան կարողանում եմ ձեզ գրել նրանց պատմութիւնը՝ քալ դիտակցելով իմ հայ լինելը»:

Հայկական պատկերազարդ պատմութիւն. կորսուած ու գտնուածներով, ինչպէս՝ Մելիսային մեծ հայրը, անհետ կորսուածներով ու փնտռուողներով, փընտռողներով: Ո՞վ պիտի կրնայ ըսել թէ այդ բոլորին մէջ Մելիսանե՞րն են չատ, թէ Քէմալ Ալփարսլանները...:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ԱԿՆԱՐԿ

ՊՈՒՐՃ ՀԱՄՈՒՏ 75 ՏԱՐԵԿԱՆ ԱՅՍ ՔԱՂԱՔԸ

Այսօր պիտի չխօսինք այդ մասին, թէ ո՞վ, որո՞նք, ի՞նչպէս հիմնեցին հայկական այս քաղաքը, զոր անուանեցին Պուրճ Համուտ:

Հայեր հիմնեցին, չինեցին ու չէնցուցին այս քաղաքը, որ հողէ էր ու տարածութիւն՝ մրգաստաններու, թթաստաններու եւ բանջարանոցներու: Տարածութիւնն այս արդէն ունէր անուն. Պուրճ Համուտ, տեղական ու պատմական մկրտութեամբ: Մեծ մասամբ կիւլիկեցի Հայեր եղան քաղաքաշինութեան հեղինակները, որոնք թէեւ չունէին քաղաքաշինական մասնագիտութեան տիրացած անձեր, բայց չինեցին ժողովուրդին յարմար չափերով, փոքր տուներով, նեղ փողոցներով:

Հին օրերու պատկերը՝ Պուրճ Համուտի, որ Պէյրութ գետի ձախ ափին կը գտնուէր եւ իբրեւ տարածքային հողամաս կը սկսէր այս գետին վրայ հաստատած կամուրջով՝ իբրեւ արեւմտեան սահմանագիծ քաղաք մուտքի:

1930ական թուականի առաջին օրերուն կ'երթայ պաշտօնական թուականը քաղաքաշինութեան: Երեք հայ համայնքներու եկեղեցի–դպրոցները չուտով եղան ներկայութիւն, եւ սերունդներ հասակ առին չուքին ներքեւ մեր եկեղեցիներուն, դպրոցներուն, ակումբներուն, մտաւտակն եւ մարզական միութիւններուն: Կ'ըսեն, թէ սկզբնական այս տարիներուն Պուրճ Համուտի բնակչութեան թիւը կը հաշուէր տասը հազար հայ բնակիչ: Տեղացի մեր հայրենակիցներուն հետ խառն բնակչութեան թուականը 1946էն կը սկսի: 1946ը Լիբանանէն դէպի Հայաստան ներգաղթի թուականն է, անշուշտ չենք մոռնար: Այս ցոյց կու տայ Բ. Աշխարհամարտի թուականին աւարտը՝ 1945ի գարնան:

Բնակչութիւնը բազմացաւ 1946էն ետք: Դէպի Հայաստան ներգաղթած ընտանիքներուն բնակարանները փոխարինուեցան նորեկներով: Կառուցուեցան նաեւ նոր բնակարաններ, եւ Պուրճ Համուտի բնակչութեան թիւը եռապատկուեցաւ, քառապատկուեցաւ: Այսուհանդերձ հայաչէն այս քաղաքին դիմագիծը մնաց զուտ հայկական, հայակերտ, հայաշունչ:

Իրրեւ քաղաքապետութիւն, Պուրճ Համուտ կապուած էր Ժըտէյտիի քաղաքապետութեան, բայց 1950ական թուականներու սկիզբէն ան ունեցաւ իր առանձին քաղաքապետութիւնը, որուն քաղաքապետը եղաւ հայր Պօղոս Աբիս Վրդ., Զմմառու միաբանութենէն:

Այդ թուականէն անցած է արդէն 45 տարի, եւ Պուրճ Համուտ ունեցած է յաջորդաբար հինգ հայ քաղաքապետներ: Անոնք կատարած են իրենց կարելին, քաղաքապետական յանձնառութիւնները պահպանելով:

ՊՈՒՐՃ ՀԱՄՈՒՏԸ՝ ԱՅՍՕՐ

75 տարեկան է այսօր Պուրճ Համուտ: Ան հասուն մարդու մը տարիքը ունի թէեւ, բայց մեզի կը ժպտի ծաղկուն տրամադրութեամբ: Վեց-եօթը տարիներէ ի վեր Պուրճ Համուտ ամբողջովին դալարագեղ վրձան մը դարձած է: Իր մայր ճամբաներուն թէ թաղային ներքին փողոցներու եզրին բարձրացան գեղեցիկ ծառեր, ծառուղիներ զարդարանք ու նոր յարդարանք բերին հայակերտ այս քաղաքին: Ոչ միայն ծառերով, ան օժտուեցաւ նաեւ մեծ ու փոքր չափի ծաղկած դալար թաղամասերով: Անտոր չուկաները, վաճառատուներու սեմերը ունին տեսակաւոր դալար բոյսերով աճած թաղարներ, որոնք աչքի ու տրամադրութեան նպաստող հաճոյատեսիլ ներկայութիւններ են՝ վրձնապատի ապականումը չէզոքացնող: Կ'արժէ 10–15 վայրկեան ինքնաշարժով վրձնազայութիւն մը կատարել՝ վայելելու համար վրձնային մէջ ծաղկած պուրակները, հանրային պտոյտները քաջալերող, նորակերտ յուշարձաններու չուրջը ծաղկեցուցած ածուներուն ժպտելու:

Պտոյտ մը՝ Պուրճ Համուտի հրապարակէն բացուած լայն ճամբայէն դէպի Սուրբ Փրկիչ եկեղեցի եւ "Ց. Պօղոսեան" հանդիսասրահ, հոսկէ բոլորակը ճեղքելով անցնիլ դէպի "Սրբուհի Ագնէս" վարժարան, դէպի ԼՕՄ-ի "Արաքսի Պուլղուրճեան" ընկերարժէքական կեդրոն տանող ճամբաները, ձեր աչքերը պիտի ցոլան ծաղկաւէտ ճամբեզրով, գունագեղ ծաղիկներով, որոնք գարնանային առաջին օրերէն կը սկսին ցուցադրել իրենց գեղն ու ծաղկունքը:

Պուրճ Համուտի Քաղաքապետութեան հրապարակի ծաղկաւէտ պուրակը չեք կրնար անտեսել: Ամանք իրենց երեկոյեան պտոյտին ժամադրավայրը ըրած են այս փոքր բայց դաղտրիկ պարտէզը, ուր բարձրացած քանդակներն ու կոթողային արձանները դիտողին կ'առթեն արուեստին քաղցրութիւնը: Ապա հոն գեղեցիկ բարձրադիր ժամացոյցը ձեզի կը յիշեցնէ, թէ բաւական երկար ժամանակ մնացած էք հոն՝ առանց անդրադառնալու ժամանցին...

Գետեզերեայ ճամբան, որ կ'ուղղուի դէպի Սէն Էլ Ֆիլ, արդէն եղերած է պարսպանման պատերով, որոնք կառուցուած են հոն գարնանամուտի ձիւնհալի եղանակին գետափնեայ շրջանը պահպանելու հաւանական ողողումէ:

Գետափի պարիսպները չոր ու ցամաք պատեր չեն, այլ անոնք զարդարուած են գեղարուեստական ստեղծագործութեամբ, յարմար ու պատշաճ քանդակներով, գծագրութիւններով, որոնք մինոլորտին կը պարզեւեն գեղեցիկին ու հաճելիին զարդարուն տեսարաններ: Այս պարիսպներուն մօտակայքը, յատուկ բոլորակի մը մէջ առանձնացած է Լիբանանի պատերազմին ինկած նահատակներուն յուշակոթողը: Ցարմար առիթներով այս յուշակոթողին չուրջ կը կատարուին հոգեպարարական հանդիսութիւններ, յուշահանդէսներ: Լուսաւորուած է չորս բոլորը, մինչ որ յաւերժական գեղեցկութիւն կը չնորհէ շրջապատին:

Դէպի Սամանոս թաղի խաչմերուկին կանգնած է վերականգնուած կոթողը:

Ծառեր, ծաղիկներ, յուշակոթողներ, ճամբեզրի ցուցամոյկներ, թաղերը ցոյց տուող ու նոր արձանագրուած փողոցի եւ բնակարանի թուանշաններ, կարմիր-կանաչ լոյսերու նշանները, նկարչազեղ պատեր, պողոտաներու եզրին բարձրացած չէնքերու մաքուր տեսք, մայթերու մաքրութիւն, կարելիին սահմանին չափ կառատումն-փարթիկնկներ, "նեղ ըրէք – տեղ ըրէք"ի հիւրընկալութիւն, որ երբեմն կը չարաչահուի անխոհեմ քաղաքացիներուն, բնակիչներուն, չոփայի մարդոց կողմէ:

Տասը-քսան տարի առաջ Պուրճ Համուտէն հեռացած պուրճ Համուտցի մը պիտի զարմանայ անչուշտ այսքան դրական, գեղատեսիլ փոփոխութիւն նկատելով: Այսուհանդերձ քաղաքապետութեան ներդրած ճիգին դիմաց կան անխոհեմ քաղաքացիներ, որոնք անխնայ կը վարուին հոն ծաղկած բուսականութեան, նոյնիսկ թէ հասակ առած ծառ ու ծաղիկներուն հետ: Այդպիսիք իրենց չոները կը պտըտցնեն այդ փափուկ ծաղկանոցներուն չուրջ՝ անոնց պէտքերը հոն կատարել տալով, ինչ որ կը ցամքեցնէ բոյսն ու տունկը: Կան նաեւ այլ կարգի անկարգ քաղաքացիներ, որոնք կոպիտ վերաբերում կ'ունենան այս բուսականութեանց հանդէպ, ոչ միայն գանոնք կոխկռտելով, այլեւ կ'ընեն բաներ, զորս կ'ամչնանք հոս արձանագրելու: Քաղաքացին պէտք է գուրգուրայ հայակերտ այս քաղաքին, որ երիտասարդացաւ իր 75ամեակին:

Ամփոփ ու հակիրճ եղաւ մեր ակնարկը. բայց չմոռնանք յիշելու իրողութիւն մը. եթէ մեր ունեցած դասակարգը "լաւ աչքով" նայէր Պուրճ Համուտին, հոն կառուցուած փոքր ու հին, կիսափուլ տնակները գնելով չէնքեր բարձրացնէին, Լիբանանի գեղեցկագոյն շրջանը կ'ըլլար Պուրճ Համուտ: Մեր ճարտարապետներն ալ անտեսեցին այս տուն հեռուէն կը դիտեն Պուրճ Համուտը, բայց այսօր վստահ ենք՝ "նոր նայուածքով": Շինարար Հայուն

ՂՐԻՄԻ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՆԱՒԱՏՈՐՄԸ ԱՆԲԱՂՁԱԼԻ Է

Սեւաստոփոլի ռուսական խարիսխը բազմաթիւ հարցերու մեկնակէտ է. Ռուսերը ամէն առիթով կը կրկնեն թէ իրենց նաւատորմը ուկրանական ծովային սահմանը կը պաշտպանէ մինչդեռ կիեւ կ'ըսէ թէ Ռուսաստանի զինակցութեամբ ՕԹԱՆի դէմ ճակատելու ոչ մէկ նպատակ ունի: Այս անհեթեթ կացութիւնը կ'ըսէ թէ Ղրիմի մէջ ռուսական նաւատորմին ներկայութիւնը Ուկրանիան ճնշումի տակ պահելու համար է որպէսզի չճգտի եւրատլանտեան դաշինքներու: Գաղտնիք չէ որ կան Ռուսական կայսրութիւնը վերստին կեանքի կոչելու հետամուտ քաղաքական դէմքեր որոնց համար մեծ կայսերութիւն կը ներկայացնէ Սեւ Ծովուն վրայ նաւատորմ պահել:

Այս շրջանակները տեղական անջատողական ուժերու հետ ալ չփոում կը պահեն, իսկ ամէն անգամ որ Կիեւի եւ Մոսկուայի միջեւ յարաբերութիւնները լարումի վիճակ ստանան, սեւծովեան նաւատորմը ուժի ցուցադրութիւն մը կը կատարէ: Այլ խօսքով՝ ռուսական ծովային այդ խարիսխը Ղրիմի թերակղզիին զբօսաշրջութիւնն ու նաւահանգիստի գործունէութիւնը ջլատող ազդակ կ'ըլլայ:

Ուկրանական շրջանակները որոնք դէմ են այդ խնդրայարոյց խարիսխին ներկայութեան, սեղան կը բերեն վճարումի հարցն ալ. մինչ կիեւ կը պնդէ որ տարեկան 98 միլիոն տոլար կը վճարէ գրաւած տարածքին, ենթակառոյցներուն փոխարէն, ատիկա ծիծաղելի կը նկատուի: Կը յիշեցնեն թէ ԱՄՆ 2 միլիառ կը վճարէ Փլիպպիններուն նոյն կարեւորութեամբ խարիսխի մը համար: Իսկ Ռուս պաշտպանութեան նախարարութիւնը յայտնած է թէ ռուսեւուկրանական պայմանագրին աւարտի թուականէն - 2017 - ետքն ալ միտք չունին Ղրիմէն մեկնելու:

Ուկրանիա կը փափաքի մաս կազմել ՕԹԱՆի. ատիկա լաւագոյն պատրուակ մը կու տայ Ուխտին, կամ ԱՄՆու առաջարկելու որ ահաբեկչութեան դէմ միջազգային պայքարի շրջանակին մէջ խարիսխ մը հաստատէ Ղրիմի հարաւային շրջանը: Ատիկա կարեւոր դեր կրնայ խաղալ Մերձին Արեւելքի խաղաղութեան պահպանման մէջ: Նոյն ատեն հակակշիռ մը կ'ըլլայ ռուսական զինուորական ներկայութեան եւ նոյնիսկ երկրին չէզոքութիւնը կ'ներաչխատուրէ Արեւելքի ու Արեւմուտքի, ՕԹԱՆի եւ Ռուսաստանի միջեւ: Տըմոտեսական մարզին մէջ ալ կարեւոր աշխուժութեան ազդակ կ'ըլլայ ՕԹԱՆի խարիսխ մը զարկ տալով տեղական հողագործութեան, հաղարաւոր գործատեղիներու ստեղծումին:

Ուկրանական շրջանակները տեղեակ են որ Մոսկուայի ու նաեւ Ղրիմի ռուսամէտ շրջանակներու մէջ մեծ աղմուկ պիտի յարուցանէ նման նախաձեռնութիւն: Բայց ի վերջոյ կացութիւնը պիտի հանդարտի: Ներկայիս ՕԹԱՆի զինուորական նոր խարիսխներ հաստատելու ծրագիր կը մշակուի Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ մէջ. այդ շրջանակին մէջ Ուկրանիա որպէս թիկունք յարմարագոյն խարիսխ կրնայ ծառայել աննախատեսելի վրդովմունքներու հաւանականութեան առջեւ, օրինակ Թուրքիոյ պարագային:

Սեւաստոփոլի ռուսական խարիսխին մեկնումը պահանջողները կը պնդեն որ Ուկրանիոյ իշխանութիւնները վճռական ու համարձակ որոշումներ տան այդ ուղղութեամբ, քանի որ առանց երկրին աշխարհաքաղաքական իրավիճակին նորոգի սահմանումին, Ուկրանիա երբեք իսկական անկախութիւն պիտի չունենայ:

Սեւաստոփոլի ռուսական խարիսխը կը խմբէ աւելի քան 20 հազար հոգի: Ունի երեք տասնեակի չափ մեծ չէնքեր, տասնեակ մը ընդծովեայ, հարիւրի չափ զրահակառք, ռազմական օդանաւեր, թնդանօթներ: Այլ խօսքով՝ Սեւ ծովու ռուսական նաւատորմը աւելի հզօր է քան՝ ափակից երկիրներու բոլոր նաւատորմերը միասին:

ՔԱՂՀԱՆ

ԵՐԴՈՒՄ ԸՆԵԼ ԻՆՉԻ՞ ՎՐԱՑ

Մինչ ամբողջ աշխարհի մէջ ընդհանուր ուշադրութեան առարկայ են քրիստոնեաներու եւ մահմետականներու յարաբերութիւնները, ամերիկացի դատաւորները նեղացնող հարցի մը դէմ յանդիման են այսօր. դատավարութիւններու վկայ կոչուածները կրնա՞ն իրենց աչ ձեռքը բարձրացնել ու ճշմարտութիւնը ըսելու երդում ընել Գուրանին վրայ: Խնդիրը արծարծած է երբ դատաւոր մը մերժած է այդ իրաւունքը մահմետականի մը:

Անոնք որ դէմ են արդարութեան համակարգին մէջ Գուրանին տեղ տալու, կը յիշեն երկրին հրէական – քրիստոնէական արմատները: Իսկ անոնք որ կողմնակից են, կը պնդեն թէ իրենց սրբազան գիրքին տեղ տալ դատարանին մէջ, կրօնական փոքրամասնութիւններու համարկումին կ'ծառնէ եւ վիրենք կը քաջալերէ իրականութիւնը ըսելու:

Վճճին զուգահեռ նախընթացներ կը յիշուին: 1997ին Ուաշինկթընի մէջ դատաւոր մը արտօնած է որ մահմետական վկաներ երդում ընեն Ալլահին անունով: Աւելի առաջ, 1945ին ճափոնական ընդծովեայ մը նաւապետը արտօնութիւն ունեցած է զինուորական տեսանի մը առջեւ երդում ընելու շինթօ կրօնքին պահանջած ձեւով, այդ մկը ճափոնի նախկին կրօնքը ըլլալով:

Ամերիկեան 1777ի օրէնք մը որ հիւսիսային Գոլորատոյի մէջ ի զօրու է, կ'ըսէ յստակօրէն թէ երդումներու համար պիտի գործածուին "Սրբազան գրութիւնները". ատիկա չատ չատերու համար բացայայտ ակնարկութիւն է Աստուածաշունչին: Ու այդ հիմով ալ մինչեւ հիմա մերժուած էին կանոնադրութեան մէջ փոփոխութիւն ընելու մահմետական կազերակցութիւններու դիմումները:

Այսօր ամբողջ ցանկ մը կայ Աստուածաշունչին որպէս այլընտրանք, մինչեւ Մորմոններուն գիրքը...:

Որոշ իրաւագէտներ կը պաշտպանեն տեսակէտը թէ Գուրանին վրայ երդումը մերժել, բռնադատել է Սահմանադրութեան այն յօդուածը որ կրօնքներու ազատութիւն կը տահմանէ: Միւս կողմէ միշտ կը կրկնուի Գուրանին վրայ երդում ընդունելուն հետ ատ վկայութեան նուազումի պարագան:

Այսուհանդերձ, տիրական է տակաւին համոզումը թէ Ամերիկացիները պէտք չէ մոռնան որ Աստուածաշունչը ԱՄՆ-ու հիմնաքարերէն մէկն է:

Թ. Ա. Թ.

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

Լիբանանի Զմմառու վանքը այցելած է, Օգոստոս 12ին, Հայաստան Համահայկական Հինադրամի գործադիր տնօրէնն՝ Նայիրա Մելքոմեան ընկերակցութեամբ Հայաստանի արտակարգ եւ լիազօր դեսպան Սրեգ Յովհաննէսեանի: Պատմական վանքին մէջ զիրենք ընդունած է հայ կաթողիկէ կաթողիկոս-պատրիարքը՝ Ներսէս-Պետրոս ԺԹ: Հիւրերը շուրջ 40 վայրկեան մտերիմ խօսակցութիւն մը ունեցած են, որու ընթացքին, կաթողիկոս - պատրիարքը պատմականը ըրած է Զմմառու դարաւոր վանքին, ապա, արժեւորած է Հայաստան Համահայկական Հիմնադրամի դերը: Իր կարգին հիւրն ալ պատիւ նկատած է այս հանդիպումը եւ ուրախութեամբ յայտնած թէ իր առաջին խաչը կնքուած էր հայ կաթողիկէ եկեղեցւոյ կողմէ: Դեսպանն ալ շնորհակալութիւն յայտնած է կաթողիկէ համայնքին որ միշտ թիկունք հանդիսացած է զանազան ձեռնարկներու: Հանդիպումի աւարտին հիւրերը այցելած են վանքին զանազան բաժինները եւ իրենց հիացումը արտայայտած թանգարանին մէջ պահուած հնադարեան արժէքներն ու գանձերը տեսնելով:

***

ՊԻՒՑԻՒՔՏՐԻի Հռիփսիմեանց երաժշտասիրացը Սեպտեմբեր 4ին, տօնած է իր հիմնարկութեան 61րդ տարեդարձը: Կրօնական արարողութենէն ետք, ներկաները համախմբուած են սիրոյ սեղանի շուրջ: Հանդիսութեան նախագահած է Շահան Արքեպիսկոպոս: Բացումը կատարած է Կարապետ Ք.Հնյ.Թէրզեան, որ ողջունած է դպրաց դասը, ապա երկար պատմական էջերուն մէջ, յիշելով թէ հայ ժողովուրդը ինչպիսի տագնապալի զաւակներ հասցուցած է Օսմանեան օրէնքն ի վեր այդ երկրին մէջ: Գեղարուեստական յայտագրէ մը ետք, խօսք տրուած է Ռ. Հատտէճեանի, որ անդրադարձած է Հռիփսիմեանց երաժշտասիրաց որ, ըսած է, մեր եկեղեցիին եւ սեփական պատմութեան հաւատարիմ պահակն է: Օրուան հուսկ բանը արտասանած է Շահան Արքեպսկոպոս:

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՉԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ԱՆԻԾԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ՏԵՐ ՋՕՐԵՆ ՀԱԼԷՊ

Չէինք համարձակեր տրեւէ բացատրութիւն ուզել ոստիկաններէն, բայց կացութեան անորոշութիւնը մեզ կը մտատանջէր:

Անցաւ քիչ մը ժամանակ. տեսանք որ մեզի հետ զբաղող չկար:

Մէկ քանի ոստիկաններ հեռացած էին, ուրիշ մէկ քանիներ հեռու նստած կը ծխէին ու կը խօսակցէին:

Ուզեցինք փորձ մը կատարել հասկըննալու համար որ հսկողութեան ներքո՞ էինք թէ ո՛չ:

Ես ու Միքայէլ ուղղուեցանք դէպի պիւղ եւ գացինք նպարավաճառի մր խանութը ուրկէ չամիչ, ծխախոտ ու սիկառայի թուղթ առինք ու վերադարձանք տեղերնիս: Ո՛չ ոք դիտողութիւն ըրաւ:

Ատիկա քաջալերեց մեզի ու մօտեցանք ոստիկաններու պետին:

- Ո՞ւր տարիք ուղտապանը հարցուց մօրեղբայրս:

- Ուղտապանը իր ուղտերուն հետ Պապ համար բոլոր մարզասէրներուն:

Բարի՛ տարեդարձ 75 տարեկան Պուրճ Համուտին:

Եւ... բարի եկաք Պուրճ Համուտ:

ՊՈՒՐՃ ՀԱՄՈՒՏՑԻ

"Ա զ դ ա կ"

ձեռքերուն կարօտ է Պուրճ Համուտը, մայրաքաղաքին ու արուարձաններուն այնքան մօտիկ մեր քաղաքը:

Իր 75րդ տարեդարձին առիթով նորոգ զարդարեալ մեր Պուրճ Համուտի քաղաքապետութեան մարզադաշտն ալ իր կարգին կը պճնուի՝ ուրախութիւն ներշնչելու

պիտի երթայ անկարեայի համար, հոն ապրանքները կան զինուորական իշխանութեան պատկանող, որոնք ուրիչ տեղ պիտի փոխադրուին:

- Մենք ի՞նչ պիտի ընենք...

- Դուք կրնաք ձեր ճամբան շարունակել:

Այս խօսքերը չանկարծ հաճելի անակնկալով մը լուսաբանեցին խնդիրը: Ոստիկանները մեզի չէին հետապնդեր, այլ ուղտերը:

Քաջալերուած այս յայտարարութենէն՝ թողուցինք մեր աղաչաւորի դիրքը եւ դարձանք պահանջողներ:

- Բայց առարկեց մօրեղբայրս, մենք ուղտերուն վարձքը կանխիկ վճարած ենք, հիմա որ առիք զանոնք մեր ձեռքէն, ի՞նչպէս կրնանք մեր ճամբան շարունակել այսչափ բեռներով:

- Հոս կրնաք էշեր գտնել եւ անոնցմով ճամբան շարունակել, արդէն հոսկէ մինչեւ Հալէպ հազիւ 4 ժամուան ճամբայ է:

- Այո՛, բայց էշերուն համար կրկին դրամ պիտի վճարենք:

- Լ՛ւ, ի՛նչ ընենք, մենք հրաման ըստացած ենք հոսկէ անցնող բոլոր ուղտերը եւ ձիերը գրաւելու, ուրիշ կերպ չենք կրնար ընել:

- Գոնէ մեզի օգնեցէ՛ք որ չուառով էշ գտնենք ու ճամբայ ելլենք:

Ոստիկաններու պետը հրաման ըրաւ որ երթան գիւղէն էշ բերեն: Դժբախտաբար կարելի չեղաւ ցերեկուան այդ ժամուն գիւղին մէջ նոյնիսկ հատ մը գտնել այդ համեստ ու խոնարհ անասուններէն: Ամէնքն ալ դաշտ զացած էին զանազան աշխատութիւններու համար եւ իրիկունը, մայրամուտին, պիտի վերադառնային գիւղ, հետեւաբար պարտաւորուած էինք նոյն գիշերը Պլաղ անցընել:

Այս փոքրիկ անպատեհութիւնը չատ չըյուզեց մեզ: Վերջապէս բախտաւոր էինք եւ մեր յուսացածէն չատ աժան կ'ազատէինք:

Եւ սակայն այսչա՛փ նպատակին մօտ հասնիլ եւ յանկարծ ստիպուիլ կանգ առնել՝ չատ դժնդակ կը թուէր մեզի:

Միքայէլին առաջարկեցի որ երկուքս ոտքով երթայինք Հալէպ ուր կրնայինք հասնիլ մինչեւ իրիկուն, իսկ մեր ընկերները հետեւեալ օր ճամբայ կ'ելլէին: Միքայէլ հաւանեցաւ ու միասին առնելով նաեւ ձէպրան, սկսանք քալել:

Ճամբան հանդիպեցանք երկու հեծեալ ոստիկաններու, որոնք մեզ ճանչցան, ուրուհետեւ մեզ կեցնողներէն էին:

– Ո՞ր կ'երթաք, հարցուցին:

– Հալէպ, պատասխանեցինք:

– Ո՞ւր են ձեր ընկերները:

– Անոնք պլաղ մնացին, որովհետեւ չըկրցանք էշ գտնել. վաղը պիտի գան:

Ոստիկաններուն սէրտլիր վարմունքէն քաջալերուած՝ հարցուցի:

– Արդեօք այս ճամբան վտանգաւո՞ր է:

– Շատ դրամ ունի՞ս քովդ, հարցուց ոստիկաններէն մէկը:

– Չէ՛, բայց վերջապէս, չեմ ուզեր կողոպտուիլ:

– Երբեմն ճամբուն վրայ դէպքեր կը պատահին, ըսաւ, եթէ կ'ուզէք մենէ մի բաժնուիք:

Այս առաջարկը քիչ մը կասկածելի թըւեցաւ մեզի. ոստիկանները թերեւս կ'ուզէին մեզ իրենց հետ տանիլ յարմար վայր մը կողոպտելու համար: Ակէ զատ չատ վտանգաւոր էր մեզի համար երկու հեծեալ ոստիկաններով Հալէպ մտնելը:

– Մենք ձեր ձիերուն չենք կրնար հասնիլ, դիտել տուի:

– Կամաց կը քշենք զանոնք:

– Մեզի համար դուք ուշ պիտի մնաք այն ատեն... ասկէ զատ քովերնիս դրամ չունինք արդէն, հետեւաբար գողերէն չատ չենք վախնար:

– Դուք գիտէք:

Եւ երկու ոստիկանները ձիերը քշեցին ու հեռացան:

Մեր վախը անտեղի էր արդէն: Ճամբան ամայի չէր եւ միշտ եկող գացող գիւղացիներու կը հանդիպէինք, որոնք բարեբախտաբար Պէտվիներ, Շավիներ կամ Ինճէլիներ չէին: Ցետոյ, քանի կը յառաջանայինք, կը հանդիպէինք արաբական գիւղերու, ագարակներու, պարտէզներու:

Երկու ժամ քալելէ ետքը, հասանք բաւական մեծակ գիւղ մը ուր կանգ առինք հանգչելու համար:

Այդ տեղէն կ'երեւար արդէն Հալէպի միջնաբերդը, վարը ընդարձակ դաշտին մէջ: Հիմա մեր ուղին այրեաս հեչտ զառիվայր մըն էր պիտի կրնայինք կտրել առանց յոգնութեան: Ժամու մը չափ նըստելէ ու մածուն ուտելէ ետքը, ճամբայ ելանք եւ մէկուկէս ժամ եւս քալելէ ետքը հասանք ձիթաստան մը ուրկէ որոշ կերպով կ'երեւային Հալէպի տուները:

Քանի վայրկեանէն կրնայինք քաղաք հասնիլ եւ սակայն դեռ մութենալու բաւական ժամանակ կար եւ մենք կ'ուզէինք գիշեր ատեն հասնիլ, ապահովութեան համար:

(Շար. 128)

(Շար. Ա. Էջէն)

կու անգլիական հրատարակչութիւնները այլած են եւ բազմաթիւ վիրաւորներ կան։

ՄԱԿ-ի ընդհանուր ժողովին առջեւ, իրանի նախագահը՝ Ահմատինեճատ ելոյթ ունենալով յայտարարած է որ իր երկիրը իրաւունքն ունի զարգացնելու հիւլէական իր ուժանիւթը ոչ պատերազմական նպատակներով։ Դատապարտած է կարգ մը երկիրներու "հիւլէական ափարթհէյտ" մը պարտադրելու փորձը։

ԻՍՐԱՑԷԼԱՑԻ ԱՐԱԲՆԵՐԸ չեն կրցած զսպել իրենց բարկութիւնը, երբ 13 յուցարարներու մահուան պատասխանատու ոստիկանները ազատ արձակուած են։ Ցուցարարները սպաննուած էին 2000 Հոկտեմբերին։ Նոր յոյց մը եղած է պահանջելով որ ոստիկանները անպայման պատժուին։

"ԱԼԷՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ" մակնիշը, Սեպտ. 20ին ծախուած է Հոլիվուտէն եկած Մաքս Ազրիայի եւ այդ օրն է որ Մերքիւրոլի (Վալանսի մօտ) 500 աշխատաւորները կը ծանօթանային իրենց նոր գործատիրոջ։ Ազրիա յայտարարած է Ֆիկառոյի, որ մտադիր է եռապատկելու գործառնութիւնը կրկնապատկելով անձնակազմը։ Շուրջ տասը "Ալէն Մանուկեան" վաճառատուներ ասկէ ետք "Պէ. Սէ. Պէ. Ժէ." մակնիշը պիտի կրեն։ Նոր տէրը, Թուրկէն ետք իր առաջին հաստատութիւնը հիմնած էր Սանթիէի թաղամասը, նախքան Գալիֆորնիա հաստատուիլը։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, Սեպտեմբեր 24
Եկա՛յք տօնեցուբ...
Զտօն Սրբոցն Գէորգայ զօրավարին,
Ադոկտոսի եւ Ռոմանոսի երգեցողին
Գիշերային եւ Առաւօտեան ժամերգութեանց պաշտամունք։
Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 9ին։

ԴԻՒԱՆ ՄԱՑՐ ՏԱՃԱՐԻ

*
**

ՀԱՆՐԱՊԻՏԱԿԱՆ ՄԱՂԹԱՆՔ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՎԵՐԱՆԿԱԽԱՅՄԱՆ ԱՒԻԹՈՎ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 21, 2005

ԿԻՐԱԿԻ, Սեպտեմբեր 25.-
Տօն է Վարագայ Սուրբ Խաչին

Այդ առթիւ Արնուվիլը-լէ-Կոնէսի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ, ինչպէս բոլոր եկեղեցիներուն մէջ, նոյն օր, ի ժամ պատարագի կը կատարուի Հանրապետական Մաղթանք՝ Հայաստանի վերանկախացման տօնին առիթով։

Կը հրաւիրուի մեր ամբողջ ժողովուրդը, ի բոլոր սրտիւ փութալ մասնակցիլ գոհաբանական այս ազօթքներուն վասն յաւերժ բարգաւաճման Հայրենեաց Հանրապետութեան։

"Տէր կեցո դու զՀայս"։

ԴԻՒԱՆ ՄԱՑՐ ՏԱՃԱՐԻ

ՄԱՐՍԷՑԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի, 2005 Դեկտեմբեր 18ին, ժամը 10էն 17, տեղի կ'ունենայ Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ վարչական խորհուրդի կազմի մէկ երրորդի՝ այսինքն հինգ անդամներու ընտրութիւնը։

Ընտրութիւնը տեղի կ'ունենայ բացարձակ մեծամասնական սկզբունքով անձառ անձ։ Ի հարկին, ամիս մը յետոյ՝ յարաբերական մեծամասնութեամբ մնացած տեղերու համար(1)։

Կրօնական ընկերակցութեան անդամները, որոնք վճարած են 2005ի իրենց անդամագրութեան տուրքը, այս տարուան Սեպտեմբեր 12ին յատուկ նամակով հրաւիրուած են կատարելու իրենց պարտականութիւնը (2), իսկ անոնք, որոնք կը փափաքին վարչական խորհուրդի անդամութեան համար իրենց թեկնածութիւնն առաջադրել, պարտին զայն կատարել 2005 Հոկտեմբեր 18էն առաջ(3)։

Կ ա ց ո ն ա գ ի ր
(1) Յօդուած 16 տողագլուխ 2
(2) Յօդուած 17 տողագլուխներ 2, 3 եւ 4
(3) Յօդուած 18

ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ
Ատենապետ՝ Լեւոն Էրէր
Քարտուղարուհի՝ Գայեանէ ՄԱՇՈՑԵԱՆ

ՏՕՆ
ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ

ՎԱՐԱԳԱՑ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Արնուվիլի Վարագայ Սուրբ Խաչ եկեղեցւոյ անուանակոչութեան տօնակատարութիւնը այս կիրակի, Սեպտեմբեր 25ին։

Առաւօտեան ժամը 10.30ին, եկեղեցւոյ մէջ ուխտի պատարագ կը մատուցանէ Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ եւ Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ

Պատարագի աւարտին տեղի կ'ունենայ հոգեհանգստեան պաշտօն եկեղեցւոյ հանգուցեալ հոգեւոր հովիւներուն, բարերարներուն եւ երախտաւորներուն հոգիները ի հանդիստ, մասնաւորաբար եկեղեցւոյ նորոգ հանգուցեալ հոգեւոր հովիւ՝ Մեսրոպ Ա. Քհնյ. Ժամկոչեանի։

Ժամը 13ին, Արնուվիլի "Շարլ Ազնաւուր" հանդիսասրահին մէջ կը տրուի ճաշ մը, որուն ջերմօրէն հրաւիրուած են բոլոր հաւատացեալները։

*
**

ՄԱՐՍԷՑԼ ՍԷՆ ԼՈՒ - ՍՈՒՐԲ ԳԷՈՐԳ

Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան տօնին առթիւ կիրակի, Սեպտեմբեր 25ին տեղի կ'ունենայ յատուկ հանդիսութիւն։

Պատարագ՝ ժամը 10ին,
Մատաղօրհնութեան արարողութիւն ժամը 11.45ին։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Հոգեւոր Հովիւ՝

ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՑ. ՏԷՏԷԵԱՆ

80 ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ - Աստղիկ Շինկիթեան 100 Եւրօ։

*
**

ՄՈՐՍԱՆ - Տէր եւ Տիկին Գէորգ Սաչլեան 50 Եւրօ։

*
**

ՓԱՐԻԶ - Պ. Գեղամ Նիկողոսեան 30 Եւրօ։

L' U. C. F. A. F.
sera présente
à la Fête du 10e arrondissement
sur le Canal Saint-Martin.
Dimanche 25 Septembre
avec son stand culturel
et ses dégustations arméniennes.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

BRUXELLES - 22-23 SEPTEMBRE 2005

LA FEDERATION EURO ARMENIENNE ORGANISE

JEUDI 22 SEPTEMBRE — PARLEMENT EUROPEEN
(Rue Wiertz — 1000 Bruxelles) Salle ASP 3E2

CONFERENCE :

«DECEMBRE 2004 — OCTOBRE 2005: LA TURQUIE A-T-ELLE CHANGE ?»
Interventions de leaders politiques, d'experts et de responsables d'ONG sur la question de l'adhésion de la Turquie à l'EU au regard des exigences européennes.

*
**

VENDREDI 23 SEPTEMBRE —
MAISON DES ASSOCIATIONS INTERNATIONALES
(40 rue de Washington — 1050 Bruxelles)

RENCONTRES CONSULTATIVES DES ARMENIENS D'EUROPE :

«LES ARMENIENS D'EUROPE FACE AUX ENJEUX ACTUELS DE LA CONSTRUCTION EUROPEENNE»
Interventions et débats autour des questions de l'Adhésion de la Turquie à l'UE, la Politique européenne de voisinage **à l'égard de l'Arménie, les actions contre la négation du génocide et le rôle des Arméniens d'Europe.**

OUVERTURE AU PUBLIC — PARTICIPATION GRATUITE —
INSCRIPTION OBLIGATOIRE

Information et inscription : **www.feajd.org**

Tél. : +32 2 732 70 26 — Tél./Fax : +32 2 732 70 27
F.E.A.J.D. — Avenue de la Renaissance 10 — B-1000 BRUXELLES

MARSEILLE

Les Activités du Centre Culturel SAHAK - MESROP

Septembre — Octobre 2005

Directeur KHATCHIG YILMAZIAN

— CONCERT du Chœur Sahak-Mesrop
Dimanche 25 septembre à 17 heures
en l'Eglise Notre Dame de Saint Antoine
à l'occasion de la fête nationale de la République d'Arménie.
Entrée sur invitation

— VOYAGE EN BULGARIE du Chœur Sahak-Mesrop
Vendredi 30 septembre — Lundi 3 Octobre
- CONCERT Vendredi soir à Sofia
- Messe à quatre voix de Komitas
- Dimanche matin à Plovdiv en l'Eglise arménienne
- CONCERT Dimanche après-midi à Plovdiv

— à l'occasion de la création de l'alphabet arménien
«RENCONTRE MUSICALE» avec la participation de divers chœurs et orchestres : corse, français, arméniens.
- CONCERT Vendredi 21 octobre à 20h45
en l'Eglise du Sacré Cœur, 2 rue St Adrien, 13008 Marseille
- CONCERT Samedi 22 Octobre à 20h45
en l'Eglise de Saint Barnabé, Place du Caire, 13012 Marseille
- CONCERT de clôture avec tous les groupes vocaux et orchestraux
Dimanche 23 octobre à 19h30 en la paroisse St Vincent-de-Paul
«Les Réformés», La Canebière, 13001 Marseille

— EXPOSITION DE PEINTURE de Garik KARAPETYAN d'Erevan
Du 27 octobre au 4 novembre
Vernissage de l'exposition au Centre Culturel Sahak-Mesrop
Jeudi 27 octobre à 19h30
Réception à l'issue du vernissage de 20h30 à 21h
Entrée libre

— ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ
Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 27, ժամը 21ին,
Մայր եկեղեցւոյ մէջ
339 avenue du Prado, 13008 Marseille
«Հայոց Գիրերու դերը այսօր, ստեղծումէն 1600 տարի յետոյ»
Կը բանախօսէ՝ Փրոֆ. Ռոպէր ՏԻՒՐ-ՄԵՐԿԵՐԵԱՆ
Entrée libre

MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE

Foire Internationale de Marseille

23 SEPTEMBRE — 3 OCTOBRE
Parc Chanot
PAVILLON ARMENIE
Palais des Congrès — Niveau 1

JOURNEE OFFICIELLE DE L'ARMENIE
Vendredi 30 septembre

— **12h** : Accueil à l'entrée principale
Visite du Pavillon Arménie en présence de **Jean-Noël GUERINI,** Président du Conseil Régional et Sénateur des Bouches du Rhône.
— 15h : Projection de Films
- **«Voici l'Arménie»** d'Arsène Arslanian;
- **«Mon Sardarabad»** — Concert d'Ara Gevorguian

— 18h30 : Animation avec orchestre — Musique — Danses folkloriques au Pavillon Arménie.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 22
JEUDI
22 SEPTEMBRE
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱԽԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 Եւրօ -- Վեցամսեայ : 135 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 Եւրօ (Շաբաթաթերթի առաքում) -- Հատը : 1,20 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

81ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21.284 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 81e ANNEE — N° 21.284

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԱՆԳԼԻՈՑ ԳԼԽԱՒՈՐ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆԸ՝ ԹՈՒՐՔԻՈՑ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Դէտերը կը նկատեն որ Եւրոպական Միութեան բրիտանական հերթական նախագահութիւնը չատ չի մտահոգուիր Եւրոպայով, բայց Թուրքիոյ անդամակցութեան հարցէն։

Բաւական դժուար եղած էր համաձայնութեան գալ արդէն Կիպրոսի կնճռոտ հարցին շուրջ եւ միայն Սեպտ. 19ին է որ ելք մը գտնուած էր, երկար վէճերէ ետք։ Ի՞նչ կ'ըսէր այդ համաձայնութիւնը. - "25երը կը հաստատեն որ բոլոր անդամ պետութեանց ճանաչումը անհրաժեշտ բաղկացուցիչն է ընդունման գործընթացին եւ ուրեմն Եւրոպական Միութիւնը, կը չեշտէ կարեւորութիւնը, զոր կու տայ յարաբերութիւններու կանոնաւորման Թուրքիոյ եւ անդամ պետութեանց մէջեւ, որքան չուտ կարելի է"։ Վէճերու նիւթը կեդրոնացած է մանաւանդ այդ ուրեմն բառին վրայ, անգլերէն աֆորտիճկի (ըստ ա՞յնմ գործել, Ֆրանսացին կը գործածէ այ գոնսեֆաեա տարազը)։

Ամէն պարագայի մէջ, ոչ մէկ թուական ճշդուած է քանի "որքան չուտ կարելի է" բաւական անորոշ է այս համաձայնութեան մէջ, որ "հակայարաբերութիւն մը" որակուած է Թուրքիոյ ի պատասխան անոր կիսակատար համաձայնութեան, Մայիսին, երբ մաքսային ընդլայնման փաստաթուղթը ստորագրած ատեն յաւելուած մը կցած էր ճշդելու համար թէ չի ճանչնար Կիպրոսի Հանրապետութիւնը։ Մնաց որ, կը չարունակէ նաեւ իր նաւահանգիստներն ու օդակայաններն ալ արգիլել կիպրական նաւերուն եւ օդանաւերուն։

Այս թղթածրարին կապակցութեամբ է որ Ֆիկառոյի Պրիւքէլի թղթակիցը (Ա. Լեքսանտրին Պույէ) կը նկարագրէ մթնոլորտը, դիտել տալով թէ բրիտանական նախագահութիւնը եւրոպական հարցերով չի հետաքրքրուիր, միակ հոգը՝ Թուրքիոյ անդամակցութեան հարցն է։ Ֆիկառօ կը գրէ որ բրիտանական նախագահութիւնը մէկ հրահանգ տուած է միայն Պրիւքէլի իր դիւանագէտներուն՝ ապահով ըլլալ որ Թուրքիոյ անդամակցութեան հարցը չաւ ճամբու մէջ է, խոչընդոտ չկայ եւ ամէն ինչ լաւ կը սկսի Հոկտեմբեր 3ին։ Եւ այս կէտին վրայ, կը թուի որ Թ. Պլէր մասնաւոր մտահոգութեամբ չի գործեր։ Իր դիւանագէտները այդ ուղղութեամբ կ'աշխատին տիւ եւ գիշեր, ներառեալ շաբաթավերջ եւ այս վերջին պարագան անսովոր կը նկատուի։ Անգլիական այս մեթոտը արդիւնաւոր եղած է եւ Անգարա դժգոհ չէ։ Դժգոհ է սակայն Կիպրոս, որ կ'ամբաստանէ Անգլիան իր "նոր-գաղթաթերական" գործելակերպին համար։ Բայց, Անգլիացիք մտահոգ չեն եւ կ'ըսեն պարզապէս՝ "Կիպրացիներուն հետ հարկ է համբերատար ըլլալ"։

*
**

Անգլիացիք հրաժարած են նաեւ հրաւիրել ասանդական վեհաժողովը Հոկտեմբերին, խուսափելու համար անհաճոյ հարցեր ծեծելէ եւ գայն փոխարինած են տեղեկատուական ժողովով մը Հոկտ. 27-ին եւ 28ին, Լոնտոնի մօտ։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՑԻ գործազուրկներու կացութիւնը պիտի դժուարանայ, երբ յաջորդաբար առաջարկուած աշխատանքներ մերժեն։ Առաջին առաջարկի մը մերժումը պատճառ կ'ըլլայ որ 20% գեղչուի նպաստը, երկրորդ մերժումին՝ 50% նուազում կ'ըլլայ եւ երրորդ մերժումի մը բոլորովին կը ջնջուի։ Այս որոշումը բաւական մեծ աղմուկ հանած է գործազուրկներուն մօտ։

ՏԱՇԿԵՆՏԻ մէջ, Սեպտեմբեր 20ին բացուած է դատավարութիւնը այն 15 անձերուն, որոնք ամբաստանուած են Անգլիացիներու խոշտանգութիւններուն (Մայիսին) որպէս հեղինակները։ Առաջին օրէն, բոլորն ալ խոստովանած են որ յանցաւոր են, ինչ որ ակնկալուած էր, որպէսզի իշխանութեան տեսակէտը, որ իսլամապաշտներուն կը վերաբերի պատահածը, արդարացուի։ Ամբաստանեալներուն 12ը Ուզբեկ են, երեքն ալ Կիրղիզ եւ քառասուն ամբաստանութիւն կայ իրենց դէմ։ Ցաւալի որ Մայիս 12էն 13ի գիշերը, գինեալ խմբակ մը յարձակած էր Անդիճանի բանտին վրայ եւ ազատ արձակած 23 գործարարներ, որոնք ամբաստանուած էին որպէս իսլամապաշտ։ Խոստովանութիւններն ալ մեծ արժէք չեն ներկայացներ, քանի ծանօթ է որ չարչարանք կը կիրարկուի բանտին մէջ։

ՎԻԼՆՈՒԱՅԻ մէջ, Սեպտեմբեր 20ին, իր մահկանացուն կնքած է Սիմոն Վիզենթալ, որ ամբողջ կեանքի երկայնքին անխոնջ հալածած է նախկին նացիները որոնք պատասխանատուները եղած են Շոայի։ 96 տարեկան, հնարկիս իրեն կատարուած են բազմաթիւ ձերբակալութիւններ, որոնց կարգին Աւոլֆ Այխման (Արժանթին), Ֆրանց Շթանկլը, նոյնպէս հարաւային Ամերիկա, ինչպէս Եոզէֆ Մենկելէ եւ Քարլ Զիլպէրպաուըր եւ ուրիշներ։ "Համաշխարհային խիղճը" նկատուած, չատեր մեծարեցին իր յիշատակը։ 1964ին ըսած էր արդէն. - "Հաւատացեալ մըն եմ, եւ ինքզինքս կ'երեւակայեմ անդենականը՝ արտելափակման կայաններու մէջ մեռած Հրեաներու դիմաց եւ պիտի կարենամ ըսել իրենց որ զիրենք չեմ մոռցած"։

ԶԷՋԷՒՈՑ մէջ կացութիւնը աւելի քան երբեք լարուած է եւ առեւանգումները կը բազմանան։ Ցանուն ահաբեկչութեան դէմ պայքարին, ռուսամէտ իշխանութիւնները զինեալ քաղաքացիներ ստեղծած են եւ կ'ըսուի թէ անոնք են առեւանգումներուն մեծ մասին պատասխանատուները։ Լիպերասիոնի թղթակիցը կը գրէ թէ (Սեպտ. 20) մզկիթին խորը ապաստանած (Ատակիի գիւղը) չուրջ քսան կիներ կուլան եւ կը պաղատին առանց գիտնալու թէ որո՞ւ պէտք է դիմեն եւ բոլորն ալ նոյն պատմութիւնը կը պատմեն։ Սեպտեմբեր 13էն 14ի գիշերը ծպտուած անձեր խուժած են իրենց բնակարանը եւ առեւանգած են ութ այրեր (ամուսին, եղբայր, զաւակ)։ Հարց տուած են թէ ի՞նչ յանցանք գործած են. չեն պատասխանած ու առած տարած են։ Զաւակները կը ժողվեն եւ անխնայ կը ծեծեն. երբեմն մայրեր կը յաջողին "գնել" առեւանգուած որդիները։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ հիւանդանոցի մը մէջ, Սեպտեմբեր 18ին իր մահկանացուն կնքած է ռուսական լրագրութեան մեծ դէմքերէն՝ Էգոր Եակովլեւ, 76 տարեկանին։ Գործօն դեր խաղացած է Պերեստրոյկայի շրջանին, պայքարած է գրաքննութեան դէմ։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ մամուլի սպառումի հակակշռի մարմինը (Օ. Ժի. Տէ.) կու տայ վերջին թիւերը, որոնցմէ կը պարզուի որ ղրուխը կը հասնի միջա էֆիփ։ ապա Ֆիկառօ Մոնտէն առաջ կու գայ, յայտնելով թէ միայն 8.000 օրինակ կորսնցուցած է, Մոնտը՝ 13.000։ Լիպերասիոն՝ 14.600։

Տ. ՓԷՐԻՆՉԷՔԻ ԴԱՏԸ

Թուրքիոյ Բանտարկեալ կուսակցութեան ղեկավարը Տ. Փէրինչէք Սեպտ. 20ին ներկայացած է Լօզանի դատարանին որ զինքը ամբաստանած է Հայկական Ցեղասպանութեան ժխտումի յանցանքով։ Ան ամբաստանուած է նաեւ ցեղային խորութեան արարքով։ Դատաւորը ծափ Ափէչէն յայտնած է թէ Թուրք կուսակցապետին ուղղուած ամբաստանութիւնները հիմ ունին զուիցերական օրէնքին յօդուածը որ պատժելի արարք կը նկատէ ժխտումն ու ցեղային խորութիւնը։ "Հարցը չի վերաբերիր 1915ին կատարուածին ցեղասպանութիւն ըլլալու - չըլլալու խնդրին" ըսած է ան, աւելցնելով որ Փէրինչէքը թիւրախ առած դատը ուղղուած չէ Թուրք պետութեան դէմ։

Սեպտեմբեր 20ի նիստին ոչ մէկ վճիռ արձակուած է. տեսնենք կը սպասէ Պէռնի եւ Ցիւրիխի դատարաններուն յանձնուած երկու նոր թղթածրարներուն. անոնցմով ալ բողոք յայտնուած է նոյն անձին ցեղասպանական արտայայտութիւններուն դէմ։

Կը սպասուի որ դատավարութիւնը եզրակացութեան յանգի մինչեւ տարեվերջ։

Փէրինչէքի կուսակցութիւնը լուսանցքային դոյութիւն մը ունի Թուրքիոյ մէջ ուր խորհրդարանական վերջին ընտրութեան 0,51% արդիւնք ձեռք ձգած էր։

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՊԱՐԱԳԱՑԻՆ

ԱՄՆ-ու Հայկական Համագումարը ամերիկացի եւ եւրոպացի 24 փորձագէտի կարծիքը առած է Ղարաբաղի մէջ պատերազմին վերսկսելու հեռանկարին մասին։ 40%էն աւելին ըսած է թէ մօտ ապագային ռազմական գործողութիւններու վերսկսելու պարագային հայկական բանակը յաղթանակը կր տանի։ Սակայն անոնց նախատեսումները նոյնը չեն եղած տասը տարի ետքի համար։ Այդ պարագային հայկական կողմին յաղթանակի հաւանականութիւնը չափազանց նուազած կ'ըլլայ համեմատած ադրբեջանականին, քանի որ Բաքու 2015էն սկսեալ մեծ եկամուտ կ'ունենայ քարիւղի վաճառքէն։

Փորձագէտները լայն համեմատութեամբ ըսած են թէ Ղարաբաղի մէջ ներկայի իրավիճակը երկար տաեն կը պահպանուի եւ թէ հակամարտութիւնը չատ հաւանօրէն կը յանգի "կիպրոսացում"ի կացութեան։ Անոնցմէ ոչ մէկը կարծիք յայտնած է թէ Ղարաբաղը Ադրբեջանի կազմին մէջ կը մնայ որպէս ինքնավար միաւոր. 20%ը ապագան կը տեսնէ անկախացումով, կամ Հայաստանի միացումով։

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ԵՒ ՅՈՒՆԱԿԱՆ ՎԱԳՔՖՆԵՐՈՒՆ ԴԱՏԸ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԱՏԵԱՆԻՆ ԱՌՋԵՒ

Պոլսոյ Ս. Փրկիչ հիւանդանոցին եւ Ֆէնէրբահչէի յունական լիսէին վագըֆներուն կողմէ Եւրոպայի մարդկային իրաւունքներու ատեանին առջեւ բացուած դատը տեղի ունեցած է Սեպտ. 20ին. վագըֆները Թուրքիան ամբաստանած են Լօզանի դաշնագիրը բռնաբարելով, քանի որ իր քաղաքացիներուն ծառայի վերաբերում ցոյց կու տայ։ Այդ հիմով բողոքականները պահանջած են որ պետութեան կողմէ իրենցմէ խլուած կալուածները վերադարձուին։

Երկու վագըֆներուն փաստաբանները բացատրած են որ խնդրոյ առարկայ կալուածները 1940-60ի ընթացքին նուիրուած կամ կտակուած են նշուած հաստատութիւններուն, սակայն 1990ական տարիներուն պետութիւնը 1974ի վճռաբեկ ատեանի մէկ որոշումին հիմնուելով պետական գանձին փոխանցած է զանոնք. տրուած է պատճառաբանութիւնը թէ կատարուածը "ազգային ապահովութեան" պարտադրանքով է։ Փաստաբանները չեշտած են որ վճռաբեկի այդ որոշումը "մահապատիժի հրամանագիր" մը եղած է վագըֆներուն համար որոնք 500 տարի գոյութիւն պահելէ ետք հասած են փակուելու չեմին։

Թրքական կողմը իր պաշտպանողականին մէջ տեղ տուած է վագըֆներու օրէնքին վերջին բարեփոխումներուն, պնդելով ալ թէ փոքրամասնութեան վագըֆները 1936էն ի վեր անչարժ կալուածի սեփականատէր չեն կրնար ըլլալ։ Ծանօթ է որ այդ թուականին նոյն վագըֆներէն իրենց ունեցած կալուածներուն մասին յայտարարագիր պահանջուած է եւ ըսած թէ ատկէ ետք նոր կարուածի տիրանալու իրաւունք չի արուիր իրենց։

Վէճի նիւթ է նաեւ երկու փոքրամասնութիւններէն խլուած կալուածներուն թիւը։ Վագըֆներու փաստաբանները պընդած են որ այդ թիւը պետութեան ընդունածէն չատ աւելին է։ Փոքրամասնութեան իրաւունքներու մասնագէտ փաստաբան Մ. Ճանոյի պրպտումներուն համաձայն, պետութիւնը փոքրամասնութեան 160 վագըֆներէ 1974էն ի վեր 2570 կալուած գրաւած է, մինչ տրուած թիւը 900 է միայն։

Ֆէնէրի Ցունաց պատրիարքին խորհրդական փաստաբանը Ք. Չաֆէմի ալ ըսած է թէ վագըֆներու բարեփոխումի օրինագիծը ներկայիս Խորհրդարանին օրակարգին վրայ է եւ եթէ ներկայացած ձեւով ընդունուի, Եւրոպական Միութեան կողմէ բուռն հակազդեցութեան թիւրախ կ'ըլլայ։ Անհրաժեշտ նկատած է գրաւուած բոլոր կալուածներուն վերադարձը, հակառակ պարագային Մարդկային իրաւունքներու եւրոպական ատեանին առջեւ հարիւրաւոր դատեր նախատեսելով։

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԷՄԻՐԸ ԾԻԾԵՌՆԱԿԱԲԵՐԴ ԱՅՑԵԼԱԾ

Շարժայի Էմիրը՝ Շէյխ Սուլթան Մոհամմէտ ալ Ֆասիմի որ արաբական մշակոյթի օրերուն առթիւ Երեւան կը գտնուէր, Սեպտ. 20ին այցելած է Ցեղասպանութեան զոհերուն յուշարձանը, ծաղկեպսակ զետեղած ու յարգանք մատուցանած զոհերու յիշատակին։

Ռ. Քոչարեանի 2002ին Շարժա այցով աշխուժացած փոխադարձ յարաբերութիւններուն մասին Շէյխը մեծ գոհունակութեամբ արտայայտուած է, ըսելով որ վարչապետ Ա. Մարգարեանի հետ ունեցած տեսակցութեան որոշուած է զարկ տալ տնտեսականէն զատ մշակութային, դիտական, զբօսաշրջիկական գործակցութեան։ Նոյն տեսակցութեան համաձայնութիւն գոյացած է արաբական մշակոյթի մը կեդրոն հիմնելու Երեւանի մէջ. Շէյխը պատրաստակամութիւն յայտնած է նիւթականը հայթայթելու։

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԹԻՒ-18

Երեւան, Օգոստոս 2005

Ոմանք հակասութիւն կը տեսնեն մէջը: Հայրենասիրութիւն եւ ցաւտ հարցեր: Հակասութիւնը երեւութական է միայն. զոյգ իրականութիւնները մէկ ամբողջութիւն կը կազմեն: Այս ըսածատենս կը յիշեմ Զարենցի ներքին տառապանքը, համլէթեան իրականութիւնը որու մէջ ապրեցաւ եւ որուն ողջակէզը դարձաւ ի վերջոյ...: Այն որ բարձրաձայն կ'աղաղակէր իր կատաղի սէրը Հայաստանի արեւահամ բառին, հին սազի լացակումած լարին, արնանըմանդ ծաղիկներուն եւ վարդերու վառման բոյրին, նայիրեան աղջիկներու հեզաճկուն պարին, մուգ երկնքին, ջինջ ջուրերուն, լուսէ լճին, խրճիթներու անհիւրընկալ սեւ պատերուն, եւ հնամեայ քաղաքներու հազարամեայ քարերուն... չվրանեցաւ այդ ամենադաժան օրերուն ծածկագիրով կոչ ընել իր ժողովուրդին եւ իշխանաւորներուն որ Միութեան գաղափարին մէջ է մեր փրկութիւնը...:

Ես Չարենցեան ջերմութեամբ կը սիրեմ մեր արեւահամ բառը, լացակումած լարը. մեր հնամեայ վանքերու հազարամեայ քարերն եւ խրճիթներու անհիւրընկալ սեւ պատերը... օրեր, շաբաթներ կ'անցընեմ դիւղերու եւ լեռներու մէջ, իմ կարօտած սրտի համար ոչ մի ուրիշ հէքեաթ չկայ, իմ աղնիւ, բազմաչարչար ժողովուրդի նման հեզահամբոյր, քաղցր ժողովուրդ չկայ, որ հակառակ անցեալի ամէն տեսակ բռնաբարութիւններուն օտար տիրակալներէն, այսօր պերմարդկային համբերութեամբ կը հանդուրժէ իր ծոցէն ելած զաւակներու նուաստացումները, միշտ այն յոյսով որ լաւ օրեր պիտի գան, հայրենիքը պիտի ծաղկի, պիտի վերազտնէ անցեալի իր վայրը եւ դրաւէ արժանաւոր տեղը մարդկային հասարակութեան մէջ: Ես Զարենցի հոգիով եւ առանց ծածկագիրերու կոչ կ'ընեմ մեր ազգի բոլոր պատասխանատուներուն.- եկեղեցական, քաղաքական, մշակութային, դրական, պատմական, դեղարուեստական -. մէկդի չպրտել այլասերումի դերակատարներուն հաճոյանալու դիմակները, քաջարար դարձ կատարել դէպի ակունքները մեր իսկութեան, հաւատքին, լեզուին, մշակոյթին: Միայն հոս է մեր փրկութիւնը:

● *Եթէ դուք ճանչնաք Մարկարիթան, այն սքանչելի կինը, մայրը, որ հազարումէկ ծառայութիւններ կը կատարէ գեղարուեստական, երաժշտական, թատերական աշխարհի երիտասարդ սերունդներուն առանց զոյգն վարձատրութեան, միայն նուիրումի հոգիով, օգտակար ըլլալու տրամադրութեամբ, վըստահ եղէք դուք ալ կը սիրահարիք այս քաջարի ժողովուրդին: Աստուած գիտէ թէ քանի՛ քանի Մարկարիթաներ կան մեր չուրջը, ամէն օր կը խաչաձեւենք գիրար Երեւանի մայթերուն վրայ, չրջանային կառքերու մէջ, գաւառներու մայրուղիներու երկայնքին: Իրերօգնութեան, նուիրումի քանի՛ հերոսական դէպքեր կարելի է լսել ամէն օր ժողովրդական թաղերուն եւ կեդրոնի բակերուն մէջ, որոնց մեր չքնաղ մամուլը ժամանակ չունի արձագանգելու: Ամէն օր քիչ մը աւելի հարց կու տամ ես ինծի թէ ինչպէ՞ս այսքան հրաշալի ժողովուրդ մը նման ղեկավարներու ծնունդ տուած է... Տուա՞ծ է արդեօք:*

● *Անորակելի հակասութիւն մը զոյութիւն ունի անտարակոյս. ոչ իմ մէջս, այլ Հայաստանի Հայուն... ան ունի չըտեսնուած հանդուրժողութիւն մը իր առօրեայ կեանքին եւ գործին մէջ. Երեւանի չուկաները լաւագոյն տեղերն են զայն չօշափելու: Առնենք վերնիսաժը ուր հազարաւոր մարդիկ գիրար կը խաչաձեւեն, ի խնդիր որեւէ առարկայի կամ պատյտի, ուր հազարաւոր այցելուներու կողքին կան հարիւրաւոր վաճառողներ եւ ամէն ինչ կը կատարուի անաղմուկ, գրեթէ փսփսուքով, առանց հրմչտուքի, ընդունուած կարգ-կանոնով... նոյնը ժողովրդական ընդարձակ բացօթեայ չուկաներու մէջ:*

Առաւօտ մը, կանուխէն Գէորգ ընկերոջս հետ ծաղիկի չուկան այցելեցի. ե-ղեռնի հին մարզաւանի մուտքին կը գտնուի: Տեսնելու բան էր իւրաքանչիւր ծաղիկի տեսակի դասաւորումը, մեխակները առանձին, վարդերը եւ չուչաններըը առանձին, սակառներն ու կանանչի բաժինը առանձին եւ ամէնէն աւելի իրար ճանչցող վաճառողներ որոնք երբեք չեն վարանիր չուկային մէջ ձեր վիճառածը ցոյց տալու եթէ նոյնիսկ իրենց մօտ ալ գտնուի նոյնէն... «ճէնթլմէն» ժողովուրդ պիտի ըսէր Անգլիացին:

Ո՞ւր է հակասութիւնը: Այս միեւնոյն ժողովուրդին ծոցը կ'ապրին մարդիկ յատկապէս երիտասարդներ,, որ անգործութիւնը, դրամի պակասը, ընտանիքի մէջ աչխատող մը կախում ունենալը դարձուցած է ջղային, ջղադրգիռ, հոգեկան հիւանդութեան մը սահմանին բերած. ամենաղոյղն եւ յաճախ անիմաստ վէճի մը առիթով կրնան կռուիլ, դաշոյն չողացնել, սարճանակով կրակել... դժբախտաբար ընկերային ներկայ կացութիւնը նման սերունդի մը ծնունդ տուած է որ միայն կրնայ տնտեսական բարելաւումով բարւոքիլ:

● *Երեւանի մէջ չկայ անձ որ չճանչնայ Սուրէն Դանիէլեանը. հրաշալի անձնաւորութիւն մըն է. գործունեայ, ստեղծագործ, տարիներէ ի վեր նուիրուած արեւմտահայերէնի դասաւանդութեան. կրցած է իր ջանքերով ստեղծել Սփիւռքի կեդրոնը. արդիական, օրինակելի, համապատասխան՝ արեւմտեան լաւագոյն չափանիշերու: Հինգ տարի անդադար ամառները կազմակերպած է սփիւռքի ուսուցիչներու կատարելութեան ընթացքներ. այս տարի ի պատիւ գրոց գիւտի 1600ամեակին ան դուրս ձգուած է... առանց բացատրութեան. որպէս վարձատրութի՞ւն իր նուիրումին... Այս տարի ի պատիւ Ս. Մեսրոպի, ընթացքի հովանաւորութիւնը տրուած է Վեհափառ Հայրապետին եւ Փէտրոգեան դպրեվանքի ճեմարանը փոխարինած է Սփիւռք կեդրոնը...:*

Ո՞վ գիտէ Ս. Մեսրոպ որքան դառնութեամբ կը ժպտի երկինքէն, տեսնելով իր անունին չհագուրդ տամին մեքենայութիւնները...:

● *Արարատեան դաշտին մէջ կէտ մը կայ, Երասխ գիւղը, որ մեր պատմութեան դարաւոր ողբերգութեան խտացումն է... ամէն անգամ բնազդաբար կանգ կ'առնեմ եւ երկար չատ երկար աչքերս սեւեռած, զամռուած կը մնամ:*

Զորս երկիրներու սահմանագիծ է: Նախիջեւան (Ադրբեջան), Թուրքիա, Պարսկաստան եւ Հայաստան... Թուրքիոյ բաժինը Վասպուրականի վերջին մասնիկն է, Ադրբեջանը՝ մեր Նախիջեւանն է, Պարսկական հողամասը Պարսկահայքի հիւսիսային մասն է որ վտքը Մասիսի լանտորոտէն կը սկսի եւ ինք Երասխ գիւղը Արարատեան մարզին դաշտային վերջին գիւղն է... հայկական աննշան գիւղ մը, չորս կողմէն հայկական հողամասերով շրջապատուած զարճած է չորս օտար երկիրներու սահման... Տէ՛ր Աստուած, այս ի՛նչ ողբերգութիւն է...:

ԹԻՒ-19

Երեւան, Օգոստոս 2005

Եղերամայր: Ճատուկ կիներ էին որ սեւ հագուած իրենց ծառայութիւնը կ'առաջարկէին Թաղման արարողութիւններուն, փոքր վարձատրութեան փոխարէն:

Ունէին ուսումնասիրուած բացատրութիւններ, ողբերգական լաց ու կոծի վարժութիւն, նախապէս տեղեակ ըլլալով հանդուցեալի պարագաներուն եւ ընկերային յատկութիւններուն, գիտէին արհեստավարժ ձեւով այնպիսի մթնոլորտ մը ստեղծել որ ներկաները մղեն լալու եւ ողբալու իրենց նման, եւ միշտ կը յաջողէին: - "Զեղերամայր կանայս ձայնատկից ինքեանց կոչէին", կը գրէ Աբիստակէս Լաստիվերցին (ԺԱ. դար): - "Որ թէ ամենայն բանակը անմահից եղերամայրս լինիցին, չեն բաւական իմ անբաւանդակելի կորստեանս" (Ագօթամատոյց գիրք Բենիկ վարդապետի- Կիլիկեան շըրջան):

Ձեմ կարծեր որ հինէն եկող այս աւանդութիւնը պահուած ըլլայ նիւկայիս Հայաստանի մէջ. թերեւս մի քանի կորսըւած գիւղերու մէջ. վստահ չեմ:

Միւս կողմէն, մեզի նման հինէն եկող ժողովուրդի մը մէջէն դժուար է մէկ օրէն միւսը արմատացած սովորութիւններ արմատախիլ ընել. ան անպայման ձեւով մը կը յայտնուի:

Ինծի ներկայացողը սեւ չէր հագուած, մազերը չէր խառնակած, ոչ ալ եղերամօր երեւոյթ ունէր. պարզ, շնորհալի, զարդացած եւ կիրթ օրիորդ մըն էր որ չատ քաղաքավարի մօտեցում մը ցոյց տուաւ, հին ծանօթներու նման, տեղեակ՝ իմ գործունէութիւններուս, գրութիւններուս, հրատարակած գիրքերուս, ունեցած պաշտօններուս եւ մեծ ցաւ յայտնեց որ հակառակ այս ամէնուն, տակաւին հարկ եղածին չափով չեմ ճանչցուած հանրութեան կողմէ, յատկապէս Հայաստանի մէջ... եւ թէ ինչ այս բացը լեցնելու համար իր ծառայութիւնը կ'առաջարկէ... լոյս ընծայել կոկիկ հատոր մը, ներկայացնելով գործերս եւ արժանիքներս չնչին վարձատրութեան մը փոխարէն (500 տոլար):

- Կը ներէք օրիորդ, հատոր մը լեցնելու չափ հետաքրքրական կեանք մը չեմ ունեցած:

- Հոգ մի՛ ընէք, ինձ վստահեցէք. ես գիտեմ հետաքրքրական դարճնել աւելի աղքատ կեանքերն ալ...

Եւ թուեց կարգ մը անծանօթ անուններ, մի քանի հատ ալ ծանօթ ողորմելի անձերու անուններ, որոնք չատ դոհ մնացած են իր ծառայութիւններէն...:

Հանճարեղ ժողովուրդ. մխքէս երբեք պիտի չկարենայի անցընել որ անցեալի եղերամայրերը եղերաֆոյրի հանդերձանքով կենդանի կը պահեն մեր դարաւոր աւանդութիւնները...:

Եղերամայրի ուրիշ մէկ տարբերակն ալ հեռատեսիլի կայաններուն մնօրէնները ստեղծած են: Օգակայանի մէջէն արդէն կը քաղեն տեղեկութիւններ թէ ո՞ր ծանօթ կամ նուազ ծանօթ անձը ժամանած է Երեւան եւ յաջորդ օրն իսկ կը յայտնուին պանդոկին առջեւ եւ կը հրաւիրեն իրենց խօսքը, պատգամը տալու (եթէ ուներն) հայ ժողովուրդին, այլապէս՝ խօսելու իրենց մասին, իրենց արտասահմանեան գործերու մասին, իրենց գաղութի մէջ գրաւած տեղի մասին, վերջապէս բանի մը մասին, իր՛նչ ուզէ ըլլայ, միայն թէ 300–1·000 տոլար մը նուէր ձգէ հեռատեսիլի իրենց կայանին, քանի, խեղճերը միայն ատով կրնան ապահովել իրենց գոյութիւնը... անհամ անժուռ կայաններ, որ գոյութիւն ունին մխմխայն իշխանամէտ ըլլալուն համար եւ իբր վարձատրութիւն, միլիոններ կը գանձեն ժամեր եւ ժամեր երկարող գովազդներէն, եւ առանց ամչնալու կը չարաշահեն չահագործել Սփիւռքահայուն միամտութիւնը (երբեմն) եւ փառամոլութիւնը (յաճախ), որպէս նոր ժամանակներու հեռատեսիլի եղերամայրեր... Եղերատեսիլնե՛ր...:

Քանի հեռատեսիլի մասին է խօսքը, չարաթ մը առաջ կրկին հիւրն էի մեր ազգային կայանին, աղանդներու մասին կարծիք յայտնելու Ա. Բախտամեանի "Ցրդ անիւ" հետաքրքրական հաղորդաչարին:

Մինչեւ պատրաստութիւն, լոյսերու ձեւաւորում, մասնակցողներու ժամանում, օգտագործուելիք կայանի նորաթաց լսարանէն: Նախապէս ստորգետնեայ թափթփած անկիւն մը տրամադրուած էր էրզրումի դիւղերուն սրճարանները յիշեցնող. նորը մուտքի սրահին մէջ է, ճաշակով զարդարուած, բացառապէս մաքուր եւ արագ սպասարկող օրիորդներով եւ մանաւանդ չատ մատչելի գիներով:

Հիմա գանք զուարճալի բաժինին. հոն առաջարկուած խմիչքներուն եւ ուտեստեղէններուն տեսակները իրենց նմանը չտեսնին ամբողջ երկրագունտի վրայ: Սկսինք սուրճերէն. անոնք են.

- Սերիալի հովանաւոր (սեւ),
- Կինօ (երեքը մէկում),
- Առաջին ծրագիր (սեւ փարիզեան),
- Գովազդ (Նէսգաֆէ),
- Հայկական տարբերակ (ամերիկեան սուրճ),
- Էքս մուտանտներ (էքսփրէսօ):

Կարդը եկաւ թէյերուն.

- Ռեժիսորական (մրգահամով),
- Հինգերորդ անիւ (սեւ, Սէյլան),
- Կնոջ համբոյրի գաղտնիքը (Գարզասոէ),
- Կանաչ գօտի (կանաչ թէյ),
- Աւր 7 (պաղ թէյ),
- Հաղորդավարական (առանց թէյինի):

Աղցաններն են.

- Բաց նախադիծ (կաղամբով),
- Կին կոմ (հայսերիզ-ստեպղին),
- Բանաձեւ (տլոռ, եգիպտացորեն),
- Գիւղ-Մարդիկ-Գործեր (լոլիկ, վարունգ, պղպեղ),
- Օտար տմայի ճամբէքին (յունական սալատ),
- Առաջին ալիք (մրգային սալատ),
- Օլիվիէ - Վիտամին Գ. ...

Ջմռոնանք սանտուիչները.

- Ռուպիգոն բլիթ (միսով կամ սունկով),
- Թէյ տասնեակ (hop-տոգ),
- Գիւղական հորիզոններ (լաւաշ, պանիր, հաւկիթ, կանաչեղէն),
- Թօփ 10 (ապուխտով սանտուիչ),
- Հայլուր (հաւ կամ ապուխտ՝ թոսթով):

Ուտեստեղէններ.

- Բարի ախորժակ (բրինձի փիլաւ),
- Երաժշտական փոստարկղ (ներբերլիկ, ոլոռ, ստեպղին),
- Աքլորականէ (հաւի պուտ - երկու կտոր),
- Սերիալ (թոյլ տապկուած բանջարեղէն - հաւի կտորներ):

Եւ երբ այս ամէնը ճաշակէք, չմոռնաք համեղ պաղպաղակ մըն ալ ապսպրելու՝

- Առաջին ալիք,
- Առաջին ծրագիր (չոկոլատէ գլազուրով),
- Էէքեաթն է կանչում (անակնկալով):

Այս բոլոր հրաշալիքները համտեսելէ վերջ ինչպէ՞ս կարելի է որ անյաջող հաղորդում տեղի ունենայ:

ՔԻՊԷ

ՊՈՒՏԸ ՇԱՐԺԱՎԱՐ

ՀԱՅԿ ՆԱՎՈՒՇԵԱՆ

Հեղնանք չէ ըսածս, իրականութիւն է: Իրականութիւն որ ըսեմ իրականութիւն ալ չէ. երազ մըն էր: Զարմանալի՛, ուրկէ՛ ուր. երազիս մէջ նախագահ Պուշը չարժավար էր, ինքնաշարժէ վարիչ: Եւ ի՞նչ ինքնաշարժէ եւ ո՞ւր.- Մերսէդէս 190ի, Պէյրութի նշանաւոր օթոսթրատին վրայ: Վա՛յ Պուշ, վա՛յ:

Ձեռք ըրի՝ կեցաւ: Նայեցայ ինձ կ՝ ճորճ Պուշ. Մ. Նահանգներու նախագահը: Զէ՛, ճանըմ, չի կրնար ըլլալ, կ'երեւի երազ է տեսածս, մտածեցի ես: Բայց ո՛չ, չարժավար Պուշ կասկած չէր թողուր տեսածիս վաւերականութեան մասին. դուրը բանալով գլխ ներս հրաւիրեց:

- Աչքերս գիս կը խափե՞ն արդեօք. դուն Ս. Նահանգներու նախագահ ճորճ Պուշը չե՞ս: Դեռ քանի մը չաբաթ առաջ Մոնրէալ, թէէվիզիոնէն քու խօսիլդ տեսայ, ուր կ'ըսէիր թէ օդնական նոր զօրք պիտի ղրկես Իրաք: Ի՞նչ հանելուկ է ասիկա:

- Հանելուկ, բան չկայ, ոչ ալ երազ է տեսածդ. իրականութիւնն է: Մ. Նահանգներ եւ Իրաք ամէն ինչ կարգին է:

- Ամէն ինչ կարգին է կ'ըսես բայց ամէն օր պայթում կայ, ամէն օր տասնեակներով եւ հարիւրներով մեռելներ կան, որոնցմէ տմանք ալ, հարկաւ, Ամերիկացի են:

- Շատ մի՛ հաւատար լսածներուդ. ատոնք զուտ Ամերիկացի չեն. սեւ-մեւ, տեսակաւոր մարդկային նմոյշներ են, որոնք կրին fարտ առնելու, կամ իրենց չափանիշով չուտ հարստանալու համար կեանքերնին կը վտանգեն:

- Շուրջ 200·000 զօրքով աւելի քան երկու տարիէ ի վեր չկրցաք Իրաքի հարցը կարգադրել, եւ վստահ եմ չատ մեծ յաստանի մէջ. թերեւս մի քանի կորսըւած գիւղերու մէջ. վստահ չեմ:

Միւս կողմէն, մեզի նման հինէն եկող ժողովուրդի մը մէջէն դժուար է մէկ օրէն միւսը արմատացած սովորութիւններ արմատախիլ ընել. ան անպայման ձեւով մը կը յայտնուի:

Ինծի ներկայացողը սեւ չէր հագուած, մազերը չէր խառնակած, ոչ ալ եղերամօր երեւոյթ ունէր. պարզ, շնորհալի, զարդացած եւ կիրթ օրիորդ մըն էր որ չատ քաղաքավարի մօտեցում մը ցոյց տուաւ, հին ծանօթներու նման, տեղեակ՝ իմ գործունէութիւններուս, գրութիւններուս, հրատարակած գիրքերուս, ունեցած պաշտօններուս եւ մեծ ցաւ յայտնեց որ հակառակ այս ամէնուն, տակաւին հարկ եղածին չափով չեմ ճանչցուած հանրութեան կողմէ, յատկապէս Հայաստանի մէջ... եւ թէ ինչ այս բացը լեցնելու համար իր ծառայութիւնը կ'առաջարկէ... լոյս ընծայել կոկիկ հատոր մը, ներկայացնելով գործերս եւ արժանիքներս չնչին վարձատրութեան մը փոխարէն (500 տոլար):

- Կը ներէք օրիորդ, հատոր մը լեցնելու չափ հետաքրքրական կեանք մը չեմ ունեցած:

- Հոգ մի՛ ընէք, ինձ վստահեցէք. ես գիտեմ հետաքրքրական դարճնել աւելի աղքատ կեանքերն ալ...

Եւ թուեց կարգ մը անծանօթ անուններ, մի քանի հատ ալ ծանօթ ողորմելի անձերու անուններ, որոնք չատ դոհ մնացած են իր ծառայութիւններէն...:

Հանճարեղ ժողովուրդ. մխքէս երբեք պիտի չկարենայի անցընել որ անցեալի եղերամայրերը եղերաֆոյրի հանդերձանքով կենդանի կը պահեն մեր դարաւոր աւանդութիւնները...:

Եղերամայրի ուրիշ մէկ տարբերակն ալ հեռատեսիլի կայաններուն մնօրէնները ստեղծած են: Օգակայանի մէջէն արդէն կը քաղեն տեղեկութիւններ թէ ո՞ր ծանօթ կամ նուազ ծանօթ անձը ժամանած է Երեւան եւ յաջորդ օրն իսկ կը յայտնուին պանդոկին առջեւ եւ կը հրաւիրեն իրենց խօսքը, պատգամը տալու (եթէ ուներն) հայ ժողովուրդին, այլապէս՝ խօսելու իրենց մասին, իրենց արտասահմանեան գործերու մասին, իրենց գաղութի մէջ գրաւած տեղի մասին, վերջապէս բանի մը մասին, իր՛նչ ուզէ ըլլայ, միայն թէ 300–1·000 տոլար մը նուէր ձգէ հեռատեսիլի իրենց կայանին, քանի, խեղճերը միայն ատով կրնան ապահովել իրենց գոյութիւնը... անհամ անժուռ կայաններ, որ գոյութիւն ունին մխմխայն իշխանամէտ ըլլալուն համար եւ իբր վարձատրութիւն, միլիոններ կը գանձեն ժամեր եւ ժամեր երկարող գովազդներէն, եւ առանց ամչնալու կը չարաշահեն չահագործել Սփիւռքահայուն միամտութիւնը (երբեմն) եւ փառամոլութիւնը (յաճախ), որպէս նոր ժամանակներու հեռատեսիլի եղերամայրեր... Եղերատեսիլնե՛ր...:

Քանի հեռատեսիլի մասին է խօսքը, չարաթ մը առաջ կրկին հիւրն էի մեր ազգային կայանին, աղանդներու մասին կարծիք յայտնելու Ա. Բախտամեանի "Ցրդ անիւ" հետաքրքրական հաղորդաչարին:

Մինչեւ պատրաստութիւն, լոյսերու ձեւաւորում, մասնակցողներու ժամանում, օգտագործուելիք կայանի նորաթաց լսարանէն: Նախապէս ստորգետնեայ թափթփած անկիւն մը տրամադրուած էր էրզրումի դիւղերուն սրճարանները յիշեցնող. նորը մուտքի սրահին մէջ է, ճաշակով զարդարուած, բացառապէս մաքուր եւ արագ սպասարկող օրիորդներով եւ մանաւանդ չատ մատչելի գիներով:

Հիմա գանք զուարճալի բաժինին. հոն առաջարկուած խմիչքներուն եւ ուտեստեղէններուն տեսակները իրենց նմանը չտեսնին ամբողջ երկրագունտի վրայ: Սկսինք սուրճերէն. անոնք են.

- Սերիալի հովանաւոր (սեւ),
- Կինօ (երեքը մէկում),
- Առաջին ծրագիր (սեւ փարիզեան),
- Գովազդ (Նէսգաֆէ),
- Հայկական տարբերակ (ամերիկեան սուրճ),
- Էքս մուտանտներ (էքսփրէսօ):

Կարդը եկաւ թէյերուն.

- Ռեժիսորական (մրգահամով),
- Հինգերորդ անիւ (սեւ, Սէյլան),
- Կնոջ համբոյրի գաղտնիքը (Գարզասոէ),
- Կանաչ գօտի (կանաչ թէյ),
- Աւր 7 (պաղ թէյ),
- Հաղորդավարական (առանց թէյինի):

Աղցաններն են.

- Բաց նախադիծ (կաղամբով),
- Կին կոմ (հայսերիզ-ստեպղին),
- Բանաձեւ (տլոռ, եգիպտացորեն),
- Գիւղ-Մարդիկ-Գործեր (լոլիկ, վարունգ, պղպեղ),
- Օտար տմայի ճամբէքին (յունական սալատ),
- Առաջին ալիք (մրգային սալատ),
- Օլիվիէ - Վիտամին Գ. ...

Ջմռոնանք սանտուիչները.

- Ռուպիգոն բլիթ (միսով կամ սունկով),
- Թէյ տասնեակ (hop-տոգ),
- Գիւղական հորիզոններ (լաւաշ, պանիր, հաւկիթ, կանաչեղէն),
- Թօփ 10 (ապուխտով սանտուիչ),
- Հայլուր (հաւ կամ ապուխտ՝ թոսթով):

Ուտեստեղէններ.

- Բարի ախորժակ (բրինձի փիլաւ),
- Երաժշտական փոստարկղ (ներբերլիկ, ոլոռ, ստեպղին),
- Աքլորականէ (հաւի պուտ - երկու կտոր),
- Սերիալ (թոյլ տապկուած բանջարեղէն - հաւի կտորներ):

Եւ երբ այս ամէնը ճաշակէք, չմոռնաք համեղ պաղպաղակ մըն ալ ապսպրելու՝

- Առաջին ալիք,
- Առաջին ծրագիր (չոկոլատէ գլազուրով),
- Էէքեաթն է կանչում (անակնկալով):

Այս բոլոր հրաշալիքները համտեսելէ վերջ ինչպէ՞ս կարելի է որ անյաջող հաղորդում տեղի ունենայ:

ՔԻՊԷ

ծախքերու ալ կ'ենթարկուիք. ատոր վերջը ո՞ւր պիտի հասնի:

– Ամերիկացիներուս առաքելութիւնն է աշխարհը դեմոկրատականացնել: Այդ ճամբուն վրայ զոհեր ալ պիտի ըլլան, հսկայական դումարներ ալ պիտի ծախսուին: Հարցին մարդկային կողմը, ինչպէս ըսի, մասամբ լուծած ենք արդէն, իսկ նիւթականը՝ Իրաքի մեր պատասխանատուներուն հրահանգած եմ որ քարիւղ-մարիւղ ծախելով պետական գանձին վրայ բեռ չըլլան:

– Ահիկա դիտենք. արար աշխարհ արդէն գիտէ, թէ դեմոկրասի – մեմոկրասի պարապ խօսքեր են, աչքի փոշի: Իրականութիւնը այդ է՝ քարի'ւղը:

– Ճիշդ այդպէ'ս. առանց քարիւղի կեանք չկայ. ըսել կ'ուզեմ՝ արդի կեանքը տեղի կու տայ նախնական կեանքին:

– Այդպէս ըլլալուն համար է որ ձեր ուշադրութիւնը պէտք է ըլլայ հին աշխարհի վրայ, ուր ամբարուած են հարիւրաւոր միլիառներ: Ասոնք ձեզի կ'ապահովեն ձեր ներկայ կեանքի ապրելակերպը, ինչպէս նաեւ ապագայ սերունդներուն համար ալ ապահովութիւն մը կը ստեղծեն:

– Ամերիկա դիտենք. արար աշխարհի արդէն գիտէ, թէ դեմոկրասի – մեմոկրասի պարապ խօսքեր են, աչքի փոշի: Իրականութիւնը այդ է՝ քարի'ւղը:

– Ճիշդ այդպէ'ս. առանց քարիւղի կեանք չկայ. ըսել կ'ուզեմ՝ արդի կեանքը տեղի կու տայ նախնական կեանքին:

– Այդպէս ըլլալուն համար է որ ձեր ուշադրութիւնը պէտք է ըլլայ հին աշխարհի վրայ, ուր ամբարուած են հարիւրաւոր միլիառներ: Ասոնք ձեզի կ'ապահովեն ձեր ներկայ կեանքի ապրելակերպը, ինչպէս նաեւ ապագայ սերունդներուն համար ալ ապահովութիւն մը կը ստեղծեն:

– Բայց, մի՛շտ խուսափելագաղ եղածը ցեղասպանութիւն որակելէ:

– Ուէլ, վերջին հաշուով, ցաւալի կոտորածներ էին:

– Ինծի նայէ՛, Ջարդ, կոտորած եւլն. ըսելով մեզ քնացնել մի փորձէք: Հերի՛ք է որքան խաղացիք հայ ժողովուրդին ճակատագրով: Կը պահանջենք որ Թուրքին ոճիրը ի՛ր անունով որակէք: Դուն ինծմէ լաւ գիտես Ջարդին ու ցեղասպանութեան տարբերութիւնը:

– Ուէլ, վերադարձիս բան մը կ'ընենք:

– Բան մը կ'ընենք ըսելով քիթիս մի՛ խնդար: Գիտե՞ս թէ ո՞ւր ես: Դժուար բան չէ Մերսիտէսդ եւ քեզ օդը հանելը: Այնպէս որ...:

– Զէ՛, չէ՛, կ'աղաչեմ առանկ բան չընէք: Սա տեղ քանի մը օր է կենալիքս մինչեւ որ մեր գործակալներէն իմանամ պէտք եղած տեղեկութիւնները:

– Ի՞նչ տեղեկութիւններ:

– Ինչ գիտնա՛մ, օր չանցնիր որ Իրաքի մէջ պայթում չըլլայ եւ, ի միջի այլոց, քանի մը Ամերիկացիներ ալ չմեռնին:

– Լա՛ւ, ատոր համար պէյրութէ ինչո՞ւ եկար, Պաղտատ երթայիր:

– Մեր գաղտնի սպասարկութիւններուն համաձայն Պէյրութն է պայթումի մասնագէտներուն եւ ահաբեկիչներուն կեդրոնը:

– Հա՛, կ'երեւի քիթերնիդ Լիբանան ալ խոթելու միտք ունիք: Կը յիշես անշուշտ պատերազմի տարիներուն Նաքքաշի բըլուրներուն վրայ ձեր դեսպանատան պայթումը, որուն զոհ գացին չուրջ 350 Ամերիկացիներ. խելքդ գլուխդ հաւաքէ:

– Ոչ միայն այդ. աշխարհի զանազան վայրերուն մէջ չատ ուրիչ պայթումներ ալ չեմ մոռցած, սակայն, գիտեմ թէ երկրագունտի տիրապետութեան ձգտող մեր քաղաքականութիւնը միշտ ալ զոհեր պիտի պահանջէ:

– Ձեր աշխարհակալական ձգտումը պատճառ եղաւ որ ոուս եւ չին երկու ծանօթն է եւ զոր տարի մը առաջ տեսած եմ, երբոր Համայկն Տէր Զօր կ'աքսորէինք եւ որուն փուռն ալ ծանօթ է ինծի:

– Ո՞ւր պիտի երթանք, կը հարցնէ Միքայէլ:

– Պապը Նասըր, հո՛ն կը գտնուի Պաղտատի աղայի փուռը, կը պատասխանեմ:

Բայց դժբախտաբար ո՛չ ես եւ ոչ ձեզբան Հալէպի օճապտոյտ փողոցները կըրնանք վերյիշել ու թատերական կը թափառինք հոս ու հոն, որու միջոցին ճեպրա մեր հետքը կը կորնչցնէ:

Վերջապէս մէկ քանի անձերու հարցնելով կը յաջողինք Պապը Նասր հասնիլ ուր մեծ ուրախութեամբ կը գտնենք ճեպրան:

Կ'երթանք փուռը եւ դուռը կը զարնենք. կը բանան. բոլորն ալ արաբի անծանօթ դէմքեր:

– Պաղտատի աղան հո՞ս է, կը հարցնենք:

– Չէ՛, կը պատասխանէ մէկը:

– Ե՞րբ կու գայ:

– Անիկա հոս չի գար... այս փուռը հիմա ուրիշը կը բանեցնէ:

– Իսկ ինք ո՞ւր է:

– Թիլել փողոցը, Հիլալ հիւանդանոցին դէմը:

– Ո՞ր կողմն է այդ փողոցը:

– Շիտակ դէպի վար գացէք, կը գտնէք:

Քալելու կարողութիւն չէ մնացած վրանիս այսուհանդերձ ճամբայ կ'ելլենք եւ կ'ուղղուինք Հէնտէքէն վար:

Հէնտէք Հալէպի մեծ փողոց է, ամէնէն ոգեւորեալը, ամէնէն լայնը:

Փողոցին, սրճարաններուն լոյսերը կը շլացնեն մեզի: Տարիներէ ի վեր մեր աչքերը չեն տեսած կապի լոյսը եւ դիւթանք չէ Մերսիտէսդ եւ քեզ օդը հանելը: Այնպէս որ...:

– Զէ՛, չէ՛, կ'աղաչեմ առանկ բան չընէք: Սա տեղ քանի մը օր է կենալիքս մինչեւ որ մեր գործակալներէն իմանամ պէտք եղած տեղեկութիւնները:

– Ի՞նչ տեղեկութիւններ:

– Ինչ գիտնա՛մ, օր չանցնիր որ Իրաքի մէջ պայթում չըլլայ եւ, ի միջի այլոց, քանի մը Ամերիկացիներ ալ չմեռնին:

– Լա՛ւ, ատոր համար Պէյրութէ ինչո՞ւ եկար, Պաղտատ երթայիր:

– Մեր գաղտնի սպասարկութիւններուն համաձայն Պէյրութն է պայթումի մասնագէտներուն եւ ահաբեկիչներուն կեդրոնը:

– Հա՛, կ'երեւի քիթերնիդ Լիբանան ալ խոթելու միտք ունիք: Կը յիշես անշուշտ պատերազմի տարիներուն Նաքքաշի բըլուրներուն վրայ ձեր դեսպանատան պայթումը, որուն զոհ գացին չուրջ 350 Ամերիկացիներ. խելքդ գլուխդ հաւաքէ:

– Ոչ միայն այդ. աշխարհի զանազան վայրերուն մէջ չատ ուրիչ պայթումներ ալ չեմ մոռցած, սակայն, գիտեմ թէ երկրագունտի տիրապետութեան ձգտող մեր քաղաքականութիւնը միշտ ալ զոհեր պիտի պահանջէ:

– Ձեր աշխարհակալական ձգտումը պատճառ եղաւ որ ոուս եւ չին երկու անհաշտ ղրացիները քարեկամանան եւ ձեր վանդը դիմակալելու համար միացեալ ռազմափորձեր կատարեն:

– Այո՛, աշխարհակալական մեր ծրագրին ճամբուն վրայ մեծ խոչընդոտ է ռուսերէնին քարեկամութիւնը: Մենք Սովետական Միութիւնը կրցանք կործանել երկու համայնավար հսկաներուն միջեւ հակամարտութիւն սերմանելով, բայց ներկայ ղեկավարները աւելի խորամանկ կը թուին ըլլալ:

– Աւելի լաւ կ'ընէք եթէ մարդկութիւնը հանդիստ ձգէք եւ դուք ձեր տագնապներով զբաղիք:

– Այո՛, այո՛, ֆաթրինան ինծի տիկա սովրեցուց: Վաղն իսկ պիտի երթամ աղէտին վնասները թեթեւցնելու գործին գլուխը անցնելու:

*
**

Երազէս արթննալով ինքզինքս գտայ Մոնրէալ՝ հեռատեսիլին առջեւ, որուն պաստառին վրայ երեւցող նախագահ Պուշը նախկին դառդ եւ ամբարտաւան արտայայտութիւններուն փոխարէն, աւելի համեստ եւ մարդկային երեւցաւ:

Հ. Ն.

Մոնրէալ, Սեպտեմբեր 8

ԱՄԵՆԱՀԻՆ ԳԻՐԵՐԸ

Պելկրատի արեւմտեան չրջանի պեղումներէն մարդկային լեզուով գրուած ամէնէն հին արձանագրութիւնները գտնուած են. գիտնականներու կարծիքով մօտ եօթը հազար տարուան հնութիւն ունին անոնք: Գրուած են իլիկներու եւած հողէ ճախարակներու վրայ: Արձանագրութեան գործածուած նշանագիրները վէնսա մկրտուած են, անոնք գտնուած ըլլալով Սերպիոյ մայրաքաղաքին մօտակայ նոյնանուն վայրին մէջ: Գտնուած են նաեւ Հունգարիոյ արեւմտեան եւ Խրուաթիոյ արեւելեան գօտիին մէջ:

Գիտնականները անոնց վրայ տասնեակներով խորհրդանշաններ ճշդած են որոցմով կը ներկայանայ հին եւրոպական մշակոյթ մը որ ապրած պէտք է ըլլայ Ք.ա. վեց հազարէն չորս հազար տարի առաջ: Մշակոյթ մը որ անհետացած է ներխուժումի մը հետեւանքով:

Այդ ճախարակներուն գրութիւնը վերծանած է ամերիկացի լեզուաբան մը, Թոպի Կրիֆըն: Ան ուսումնասիրած է նշանագրերուն նմանութիւնները՝ եւած հողէ գործիքներու վրան գտնուածներուն հետ: Մեկնած է այն վարկածէն որ ճախարակներուն վրայի արձանագրութիւնները կրօնական պէտք է ըլլան, քանի որ ճախարակն ու հիւսուածները յաճախ միթաբանական կամ կրօնական բնոյթ կ'ունենային: Երկու ճախարակի վրայ ան նըշմարած է նոյն նշանագրերը, ուստի նոյն նախադասութիւնը, նոյն արտայայտութիւնը ենթադրած է: Երկարատեւ աշխատանքէ ետք եղրակացուցած է որ գրութիւնները դիցուհի Արտեմիսի մասին են:

Կան գիտնականներ որոնք կը դժուարանան անոր եղրակացութիւններուն համաձայն գտնուելու: Կան վարանողներ թէ վէնսա դրելակերպը իսկական դրելակերպ մըն է: Այսուհանդերձ, Թ. Կրիֆընի վերծանումով կը թուի թէ նոր տեսանկիւն մը բացուած է գիրի պատմութեան մէջ: Անոր համաձայն, մարդկութեան գրաւոր ամենահին վաւերաթուղթը կը պատկանի Պալքանեան չրջանին որ քաղաքակրթութեան օրրանը կը գառնայ, բնականաբար Միջագետքէն չատ առաջ:

ՔԱՂՀԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՎԱՆԳՈՒՎԸրի Հայ կեդրոնի Լազարեան սրահին մէջ, Օգոստոս 30ին Հայոց Ցեղասպանութեան մասին դասախօսած է գերմանացի պատմաբան տոքթ. Հիլմար Քայզըր, որ Գանատա կը գտնուէր Պրիթիշ Կոլոմպիայի հայկական միացեալ մարմնի հրաւէրով: Դասախօսը ներկայացուցած է Հայ Դատի տեղւոյն յանձնախումբին անդամ՝ Յակոբ Տէր Յակոբեան, տալով անոր կենսագրական դիծերը: Դասախօսը անդրադարձած է Հայոց Ցեղասպանութեան առընչութեամբ իր կատարած նորագոյն ուսումնասիրութիւններուն եւ 2005ին Թուրքիա կատարած իր այցելութեան՝ ուսումնասիրելու համար Հայոց Ցեղասպանութեան եւ հայկական կալուածներու վերաբերեալ թըրքական արխիւները: Արխիւները ուսումնասիրելու հարցը արդիլուած էր 1995ին տոքթ. Քայզըրի, բայց 2005ին արտօնուած էր: Դասախօսը յիշեցուցած է սակայն որ Թուրքիոյ պետական արխիւները ամբողջութեամբ ձեռնտու չեն եւ պատմաբաններուն չեն տրամադրուիր, հակառակ այն յայտարարութիւններուն զորս թրքական իշխանութիւնները կ'ընեն աշխարհին, որ բաց են պատմաբաններուն համար: Դասախօսութեան ընթացքին, պատմաբանը սահիկներու ցուցադրութեամբ ներկայացուցած է Հայոց Ցեղասպանութեան եւ ժողովուրդին աքսորին նորագոյն նկարներ, զորս ինք գտած է գերմանացի պաշտօնեաներու եւ բանակայիններու մօտ, որոնք պատերազմի չրջանին Թուրքիոյ մէջ կը ծառայէին: Աւարտին տեղի ունեցած է հարց – պատասխանի քաժին մը:

*
**

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ ՀՕՄ-ի ամէնօրեայ վարժարանի 26րդ տարեչրջանի վերամուտի հանդիսութիւնը տեղի ունեցած է Սեպտեմբեր 6ին Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ մէջ, ներկայութեամբ խումբ մը կրօնական թէ աշխարհական անձնաւորութիւններու, աշակերտներու եւ ծնողներու: Բացման խօսքը արտասանած է տնօրէն խորհուրդի առենապետ՝ Մարզար Շապրախանեան: Ապա առած է Ցարութիւն Շիթիլեան որ ներկայացուցած է վարժարանի անցեալի ուսուցչական կազմը, ապա յաջորդաբար խօսք առած են Տիանա Հանըմեան, Արփի Աճէմեան և Մեղրիկ Ծ. Վրդ. Բարիքեան: Հանդիսութիւնը փակուած է եղիա Ծ. Վրդ. Գիրէջեանի խօսքով եւ աղօթքով:

ԱՆԻԾԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ՏԷՐ ՁՕՐԷՆ ՀԱԼԷՊ

Ճամբան մեզի ըսած էին թէ նոյն միջոցին Հալէպի մէջ, ամենախիտ կերպով կը հետապնդէին զինուորական տարիք ունեցող Հայերը եւ Միքայէլ որ զինուորականն տարիքին մէջ էր, սկսած էր չափազանց երկիւղ զգալ, նոյնիսկ կը զղջար Տէր Զօրէն մեկնելուն:

Կը սկսի կամաց կամաց մթնել: Վրայիս զինուորի ժաքէթը ճամբան նետած եմ, որովհետեւ այլեւս կրնար վտանգաւոր ըլալ ինծի: Միքայէլ ինծի փոխ կու տայ իր մաշլախը եւ գլխի էկիլը եւ ես կատարեալ Արաբի մը կերպարանքը կ'առնեմ: Ինք աւելի մաքուր հագուած է, գլուխը ֆէս, քաղքենիի հով մը ունի եւ կրնայ իբրեւ բնիկ Հալէպցի նկատուիլ: Իսկ ճեպրա արդէն կատարեալ ֆէլլահ մըն է:

Ճամբայ կ'ելլենք ու կ'ուղղուինք դէպի քաղաք ուր կը հասնինք կէս ժամէն:

Գիշերը ապաստանելու համար որոշած ենք գտնել Սասունցի փոսպան Պաղտասար աղա Մուրատեանը, որ մօրեղբօրս ծանօթն է եւ զոր տարի մը առաջ տեսած եմ, երբոր Համայկն Տէր Զօր կ'աքսորէինք եւ որուն փուռն ալ ծանօթ է ինծի:

– Ո՞ւր պիտի երթանք, կը հարցնէ Միքայէլ:

– Պապը Նասըր, հո՛ն կը գտնուի Պաղտասար աղայի փուռը, կը պատասխանեմ:

Բայց դժբախտաբար ո՛չ ես եւ ոչ ճեպրան Հալէպի օճապտոյտ փողոցները կըրնանք վերյիշել ու թատերական կը թափառինք հոս ու հոն, որու միջոցին ճեպրա մեր հետքը կը կորնչցնէ:

Վերջապէս մէկ քանի անձերու հարցնելով կը յաջողինք Պապը Նասր հասնիլ ուր մեծ ուրախութեամբ կը գտնենք ճեպրան:

Կ'երթանք փուռը եւ դուռը կը զարնենք. կը բանան. բոլորն ալ արաբի անծանօթ դէմքեր:

– Պաղտասար աղան հո՞ս է, կը հարցնենք:

– Չէ՛, կը պատասխանէ մէկը:

– Ե՞րբ կու գայ:

– Անիկա հոս չի գար... այս փուռը հիմա ուրիշը կը բանեցնէ:

– Իսկ ինք ո՞ւր է:

– Թիլել փողոցը, Հիլալ հիւանդանոցին դէմը:

– Ո՞ր կողմն է այդ փողոցը:

– Շիտակ դէպի վար գացէք, կը գտնէք:

Քալելու կարողութիւն չէ մնացած վրանիս այսուհանդերձ ճամբայ կ'ելլենք եւ կ'ուղղուինք Հէնտէքէն վար:

Հէնտէք Հալէպի մեծ փողոց է, ամէնէն ոգեւորեալը, ամէնէն լայնը:

Փողոցին, սրճարաններուն լոյսերը կը շլացնեն մեզի: Տարիներէ ի վեր մեր աչքերը չեն տեսած կապի լոյսը եւ դիւթանք կան բան մը կը թուի մեզի: Երջեցիկ սրճարանի մը առջեւէն կ'անցնինք. երաժշտութեան ու երգչուհիներու ձայնը, հանդիսականներու ժխորը տարօրինակ տպաւորութիւն մը կ'ընեն մեր վրայ: Ապշած, շլմորած, պահ մը կը դիտենք ապակիներուն եռեւէն: Ընդարձակ սրահի մը մէջ խոնուած են գերմաներ եւ թուրք զինուորականներ, արաբ եւ քրիստոնեայ բազմութիւն մը: Սիկառէթի եւ նարկիլէի ծուխը պատած է ամբողջ մթնոլորտը եւ այդ մշուշին մէջէն, հեռուն փոքրիկ բեմի մը վրայ, կը տեսնենք հոլանի աղջիկ մը որ վաւաշոտ պար մը կը խաղայ:

Հանդիսականներուն վրայ նախանձոտ ակնարկ մը նետելէ ետքը կը շարունակենք մեր ճամբան:

Չենք գիտեր թէ ո՞ր կողմ կը գտնուի Թիլել եւ հարցնելու ալ չենք համարձակիր կասկած չյարուցանելու համար:

Կառք մը կը կեցնենք, մէջը կը մտնենք եւ կառապանին կը հրամայեմ.

– Թիլել տար մեզի, Հիլալ հիւանդանոցին դիմացը:

Կառապանը զարմացած երեսս կը նայի:

– Ձե՞ս գիտեր այդ փողոցը:

– Գիտեմ, կը պատասխանէ:

– Հիլալ հիւանդանո՞ցը:

– Ան ալ գիտեմ:

– Ուրեմն քշէ կառքը:

– Ի՞նչ պիտի վճարէք, կը հարցնէ:

– Դուն ըսէ՛, տեսնենք:

– 15 ղրչ. արծաթ, այսինքն 75 ղրչ. թղթադրամ:

– Լա՛ւ, քշէ՛ տեսնենք կառքը,

– Պէտք է որ կանխիկ վճարէք:

Հարկ կ'ըլլայ գոհացնել կառապանը եւ վերջապէս կը բաբեհաճի ձիերը մտրակել:

Երկու քայլ առնելէ ետքը կը կենայ:

– Հասանք կ'ըսէ:

Արդարեւ հասած էինք եւ հիմա կը հասկնանք թէ ինչո՛ւ կառապանը զարմացած ինծի կը նայէր երբ Թիլել փողոցը երթալու համար կառք կը նստէինք:

Փուռը բայ է տակաւին:

– Պաղտասար աղան հո՞ս է, կը հարցնենք:

– Այո՛, կը պատասխանէ աշկերտ մը, ներսն է:

Տատամոտ քայլերով ներս կը մտնենք: 5–6 հոգի նստած են, որոնց մէջ կը նշմարեմ փոսպանը:

Վարանոտ կը մօտենամ իրեն, չեմ ուզեր ինքնութիւնս յայտնել, վախնալով որ չուրջը գտնուող անծանօթներուն մէջ թերեւս կասկածելի մարդիկ կան:

– Քերովբէ էֆէնտին կը ճանչնա՞ք, կը հարցնեմ:

Կասկածոտ երեսս կը նայի եւ կ'ըսէ.

– Ո՞ր Քերովբէ էֆէնտին:

– Այն որ Անթաքիա կ ը գտնուէր, Քերովբէ Արսլանեան, անցած տարի հոսկէ անցաւ եւ ձեզի հետ տեսնուեցաւ:

– Չեմ գիտեր, առանկ մարդ չեմ ճանչնար, կը պատասխանէ:

Կ'ենթադրեմ որ կա՛մ իրաւցնէ պիտ չէ ճանչցած եւ կամ հոն գտնուողներէն վախնալով այնպէս ցոյց կու տար: Սմէն պարագայի աւելորդ էր մեր խօսակցութիւնը երկարել աւելի եւ երեքս միասին դուրս կ'ելլենք:

(Շար. 129)

ՅԱՒԱԿՅՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի "Նայիրի" մասնաճիւղը իր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի Սրբուհի Եօթնեղբայրեանի, Աւետիս Կուսուզեանի, Տէր եւ Տիկին Ռաուլ Կուսուզեանի, Տէր եւ Տիկին Րաֆֆի Կուսուզեանի, ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն, իրենց սիրեցեալ զաւկին, կնոջ, մօր, քրոջ եւ մեծ մօր՝ Լիւսի Կուսուզեանի մահուան առթիւ։

Այս առթիւ մասնաճիւղս 100 Եւրօ կը նուիրէ Համազգային ճեմարանին։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի "Նայիրի" մասնաճիւղին ընդհանուր ժողովը Սեպտեմբեր 27, երեքշաբթի, ժամը 19ին, եկեղեցւոյ վերի սրահին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

FRANCE-CULTURE
FM 93.9
Les Lundis de l'Histoire :
Le Génocide arménien
26 septemre de 9h05 à 10h.

ՎԵՐԱՄՈՒՏ
RENTREE SCOLAIRE

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ
Վիէննի *"ՍԵՒԱՆ"* ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ
2005 - 2006 Դպրոցական Շրջան
Վիէննի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
9 rue du Cirque
Հայերէնի դասընթացքը կը սկսի
Շաբաթ Սեպտեմբեր 24,
ժամը 14 - 17

- 5-8 տարեկան - *հայերէն լեզու եւ պար։*
- 9 - 13 տարեկան - *հայերէն լեզու, պար եւ թատրոն։*
- միջնակարգ - *նախապատրաստական դասընթացք։*
- *հայերէնի քննութեան պատրաստութիւն Պաքալօրէայի համար։*

... ...Նոր դասընթացներ... ... ...
Հայերէն համակարգչային դասընթացք։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

COMMUNIQUE

«Nous sommes Arméniens et rien de ce qui est arménien ne nous est étranger»

Aujourd'hui, plus que jamais les Arméniens du Djavakhk sont menacés :
— dans leur vie quotidienne,
— dans leur identité,
— dans leur avenir.

Isolés dans cette région historique de l'Arménie, ils ont besoin de nous. Nous, Arméniens de France, devons les aider!

Avec toutes les Croix de Secours arméniennes, la Croix Bleue des Arméniens de France lance un appel :

— Pour la création d'antennes médicales dans les villages isolés du Djavakhk,

— Pour la rénovation et l'équipement du Centre Culturel à Akhalkalak,

— Pour la préservation des structures identitaires (églises, écoles...) de cette région.

Seule la mobilisation urgente et efficace de la diaspora permettra la survie du Djavakhk.

Envoyez vos dons à :
C.B.A.F. Djavakhk,
17 rue Bleue 75009 Paris

□

BRATSCH

La Croix Bleue d'Issy-les-Moulineaux
Section DIROUHIE SERENGULIAN
présente
«BRATSCH
25 ans ça s'fête»
avec la participation
de la troupe de danse **Yeraz**
le Dimanche 2 Octobre à 15 heures
au PACI — 25 Avenue Victor Cresson
à Issy-les-Moulineaux

Venez nombreux pour fêter cet événement !

Réservations auprès de :
— Jacqueline : 01. 40. 95. 81. 33
— Alice : 01. 46. 42. 90. 68
— Magasins FNAC et Carrefour.

MARSEILLE

Les Activités du Centre Culturel SAHAK - MESROP

Septembre — Octobre 2005

Directeur KHATCHIG YILMAZIAN

— **CONCERT du Chœur Sahak-Mesrop**
Dimanche 25 septembre à 17 heures
en l'Eglise Notre Dame de Saint Antoine
à l'occasion de la fête nationale de la République d'Arménie.
Entrée sur invitation

— **VOYAGE EN BULGARIE du Chœur Sahak-Mesrop**
Vendredi 30 septembre — Lundi 3 Octobre
- CONCERT Vendredi soir à Sofia
- Messe à quatre voix de Komitas
- Dimanche matin à Plovdiv en l'Eglise arménienne
- CONCERT Dimanche après-midi à Plovdiv

— à l'occasion de la création de l'alphabet arménien
«RENCONTRE MUSICALE» avec la participation de divers chœurs et orchestres : corse, français, arméniens.
- CONCERT Vendredi 21 octobre à 20h45
en l'Eglise du Sacré Cœur, 2 rue St Adrien, 13008 Marseille
- CONCERT Samedi 22 Octobre à 20h45
en l'Eglise de Saint Barnabé, Place du Caire, 13012 Marseille
- CONCERT de clôture avec tous les groupes vocaux et orchestraux
Dimanche 23 octobre à 19h30 en la paroisse St Vincent-de-Paul
«Les Réformés», La Canebière, 13001 Marseille

— **EXPOSITION DE PEINTURE de Garik KARAPETYAN d'Erevan**
Du 27 octobre au 4 novembre
Vernissage de l'exposition au Centre Culturel Sahak-Mesrop
Jeudi 27 octobre à 19h30
Réception à l'issue du vernissage de 20h30 à 21h
Entrée libre

— ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ
Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 27, ժամը 21ին,
Մայր եկեղեցւոյ մէջ
339 avenue du Prado, 13008 Marseille
«Հայոց Գիրերու դերը այսօր, ստեղծումէն 1600 տարի յետոյ»
Կը բանախօսէ՝ Փրոֆ. Ռոպէր ՏԻՐ-ՄԵՐԿԵՐԵԱՆ
Entrée libre

Ս. ՅՈՒԼՅԱՆՆԷՎԱՄԿՐՏԻՋ ՓԱՐԻՋ

ՇԱՒԱԹ, Սեպտեմբեր 24
Եկա՛յք տօնեսցուք...
Զտօն Սրբոցն Գէորգայ զօրավարին,
Ադոկտոսի եւ Ռոմանոսի երգեցողին
Գիշերային եւ Առաւօտեան ժամերգութեանց պաշտամամբ։
Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 9ին։

ԴԻՒԱՆ ՄԱՑՐ ՏԱՃԱՐԻ

⁂

ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՂԹԱՆՔ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՎԵՐԱՆԿԱԽԱՑՄԱՆ ԱՌԻԹՈՎ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 21, 2005

ԿԻՐԱԿԻ, Սեպտեմբեր 25։-
Տօն է Վարագայ Սուրբ Խաչին

Այդ առթիւ Արնուվիլլ-լէ-Կոնէսի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ, ինչպէս բոլոր եկեղեցիներուն մէջ, նոյն օր, ի ժամ պատարագի կը կատարուի Հանրապետական Մաղթանք՝ Հայաստանի վերանկախացման տօնին առիթով։

Կը հրաւիրուի մեր ամբողջ ժողովուրդը, ի բոլոր սրտիւ փութալ մասնակցիլ զոհաբանական այս աղօթքներուն վասն յաւերժ բարգաւաճման Հայրենեաց Հանրապետութեան։

"Տէր կեցո դու զՀայս"։

ԴԻՒԱՆ ՄԱՑՐ ՏԱՃԱՐԻ

U.C.F.A.F.
COMITE DE PARIS — ILE-DE-FRANCE

A quelques jours de l'ouverture des négociations pour l'adhésion de la Turquie à l'Union Européenne

L'U.C.F.A.F. PARIS — ILE-DE-FRANCE
vous invite à une conférence - débat

La Turquie Dans l'Europe?

Avec la participation de
Alexis GOVCIYAN -
Président de l'Europe de la Mémoire
Ara TORANIAN -
Président du C.C.A.F.
Edmond YANEKIAN -
Secrétaire National de l'U.C.F.A.F.

Jeudi 29 septembre à 20h30
au Centre Culturel et Artistique Arménien
6 Cité du Wauxhall 75010 Paris —
Métro : République
— Entrée libre —

U.C.F.A.F. : www.ucfaf.com

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՏՕՆ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ

ՎԱՐԱԳԱՑ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Արնուվիլի Վարագայ Սուրբ Խաչ եկեղեցւոյ անուանակոչութեան տօնակատարութիւնը այս կիրակի, Սեպտեմբեր 25ին։

Առաւօտեան ժամը 10·30ին, եկեղեցւոյ մէջ ուխտի պատարագ կը մատուցանէ Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ եւ Առաջնորդ Հայոց Փարիզի
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ

Պատարագի աւարտին տեղի կ'ունենայ հոգեհանգստեան պաշտօն եկեղեցւոյ հանգուցեալ հոգեւոր հովիւներուն, քահանաներուն եւ երախտաւորներուն հոգիները ի հանգիստ, մասնաւորաբար եկեղեցւոյ նորոգ հանգուցեալ հոգեւոր հովիւ՝ Մեսրոպ Ա. Քհնյ. Ժամկոչեանի։

Ժամը 13ին, Արնուվիլի "Շարլ Ազնաւուր" հանդիսասրահին մէջ կը տրուի ճաշ մը, որուն ջերմօրէն հրաւիրուած են բոլոր հաւատացեալները։

⁂

ՄԱՐՄԷՑԻ ԱԷՆ ԼՈՒ - ՍՈՒՐԲ ԳԷՈՐԳ

Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան տօնին առթիւ կիրակի, Սեպտեմբեր 25ին տեղի կ'ունենայ յատուկ հանդիսութիւն։

Պատարագ՝ ժամը 10ին,
Մատաղօրհնութեան արարողութիւն ժամը 11·45ին։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝

ՇԱՒԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

ՄԱՐՄԷՑԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի, 2005 Դեկտեմբեր 18ին, ժամը 10էն 17, տեղի կ'ունենայ Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ վարչական խորհուրդի կազմի մէկ երրորդի՝ այսինքն հինգ անդամներու ընտրութիւնը։

Ընտրութիւնը տեղի կ'ունենայ բացարձակ մեծամասնական սկզբունքով անձառ անձ։ Ի հարկին, ամիս մը յետոյ՝ յաբաթեական մեծամասնութեամբ մնացած տեղերու համար(1)։

Կրօնական ընկերակցութեան անդամները, որոնք վճարած են 2005ի իրենց անդամագրութեան տուրքը, այս տարուան Սեպտեմբեր 12ին յատուկ նամակով հրաւիրուած են կատարելու իրենց պարտականութիւնը (2), իսկ անոնք, որոնք կը փափաքին վարչական խորհուրդի անդամութեան համար իրենց թեկնածութիւնն առաջադրել, պարտին զայն կատարել 2005 Հոկտեմբեր 18էն առաջ(3)։

Կ ա ց ո ղ ա գ ի ր
(1) Յօդուած 16 տողագլուխ 2
(2) Յօդուած 17 տողագլուխներ 2, 3 եւ 4
(3) Յօդուած 18

ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ
Ատենապետ՝ Լեւոն ԷՓԷՐ
Քարտուղարուհի՝ Գայեանէ ՄԱՇՈՑԵԱՆ

MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE

Foire Internationale de Marseille

23 SEPTEMBRE — 3 OCTOBRE
Parc Chanot
PAVILLON ARMENIE
Palais des Congrès — Niveau 1

- **JOURNEE OFFICIELLE DE L'ARMENIE**
Vendredi 30 septembre

— **12h** : Accueil à l'entrée principale
Visite du Pavillon Arménie en présence de **Jean-Noël GUERINI,** Président du Conseil Régional et Sénateur des Bouches du Rhône.
— 15h : Projection de Films
- **«Voici l'Arménie»** d'Arsène Arslanian;
- **«Mon Sardarabad»** — Concert d'Ara Gevorguian

— 18h30 : Animation avec orchestre — Musique — Danses folkloriques au Pavillon Arménie.

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 23
VENDREDI
23 SEPTEMBRE
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

81ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21·285

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

81e ANNEE — N° 21·285

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻՈՑ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԱՆԳԱՐԱ ՊԷՏՔ Է ՃԱՆԶՆԱՑ ԿԻՊՐՈՍԸ

Ե՛Ր Բ

Սեպտեմբեր 21ին, Եւրոպայի 25երը նոր համաձայնութեան մը յանգած են եւ հասարակաց վերջնական պատասխան մը տուած են Թուրքիոյ, մասամբ վաւերացընելով նախորդ օրուան համաձայնութիւնը ("Յառաջ", Սեպտ. 21): Շաբաթներու վիճաբանութիւններէ ետք է որ կարելի եղած է ելք մը գտնել եւ ըսել Թուրքիոյ որ պէտք է բնականոն դարձնէ կիպրոսի հետ իր յարաբերութիւնները "որքան կարելի է չուտ", բայց՝ ե՛րբ· սկզբունքով բուն անդամակցութենէն առաջ (10–15 տարի ըստ Շիրաքի) կամ Ծրագրէն...: Յայտարարութեան մէջ, 25–երը կ'ըսեն սակայն թէ մինչեւ 2006 "Անգարա պարտի վերցնել բոլոր խոչընդոտները ինչքերու ազատ երթեւեկութեան, ներառեալ փոխադրութեան միջոցներու վերաբերեալը": Կիպրոս յայտ ունի որ ճանչման ճամբան կը բացուի այս ձեւով, այլ խօսքով եթէ ոչ տէ եուրէ գոնէ տէ ֆաքթօ ճանաչում մը կ'ըլլայ:

Լիպերասիոն (Սեպտ. 22) դիտել կուտայ որ մինչեւ Հոկտեմբեր 3, բոլոր հարցերը կարգադրուած չեն ըլլար: Պէտք է նաեւ ճշդեն բանակցութեան իրենց լիազօրութիւնը եւ այդ ուղղութեամբ ամէնէն թրքատեացը –Աստրիա– կ'ուզէ որ սեւ ձերմակի վրայ արձանագրուի "առանձնաշնորհեալ լինկերակցութիւն"ը փոխանակ անդամակցութեան, Ֆրանսա ալ կ'ուզէ պայմանաւորել Թուրքիոյ ժամանումը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ Ցանձնախումբին նախագահը՝ Խոսէ Մանուէլ Պարոզո վերամուտի իր ելոյթին մէջ յայտնեց թէ (Սեպտ. 21) պէտք չէ իրենց բոլոր ձիւերը կեդրոնացնեն հիմնարկներու պատրաստութեան վրայ, հարկ է վերջ տալ Սահմանադրութեան մը պատրանքին եւ աշխատիլ գոյութիւն ունեցող դաշինքներուն վրայ: Այլ խօսքով, յանձնախումբն ալ ո՛չ կ'ըսէ Սահմանադրութեան:

ԳԵՐՄԱՆԻԱ. կը չարունակէ վարչապետ մը փնտռել եւ կը թուի որ Շրէօտէր եւ Մերքէլ հրաժարած են այդ պաշտօնին յաւակնելէ, ինչ որ Պէրլիներ Ցայթունկը կ'որակէ "թագուհիին եւ թագաւորին կրկնակ զոհողութիւնը": Այդ առընչութեամբ այլ թեկնածուներ հրապարակ իջած են: Շատ կը խօսուի նաեւ "ճամայիքեան" լուծումի մը մասին, ինչ որ խորագրել տուած է ճամայիքա կիները օրաթերթին՝ "ճամայիքան յաղթեց Գերմանիոյ ընտրութիւններուն": Պատճառն այն է որ, արդիւնքներէն ետք խօսուեցաւ գնդապետ համախմբումներու մասին եւ քաղաքական մեկնարանող մը լսած է հեռաեսիլէն՝ "Եւ ինչո՞ւ ոչ սեւ – դեղին – կանաչ գինակցութիւն մը", որ պիտի համախմբէր քրիստոնեայ դեմոկրատները (խորհրդարանիշը սեւ է), էֆ. Տի. փէ· ազատականները, որոնց խորհրդանիշն ալ դեղին է եւ կանաչները: Գոյները կը համապատասխանեն ճամայիքի դրօշակին:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ նախկին ՓՔՔ-ի անդամները յայտարարած են որ մինչեւ Հոկտ. 3 կ'երկարաձգեն հրաժարարը զոր հրուչակած էին: Քոնկրակէլը, որ ՓՔՔ-ի քաղաքական թեւը կը նկատուի, յայտարած է որ Փիւրաները կ'ուզեն փաստել որ չեն փափաքիր վնասել Թուրքիոյ անդամակցութեան դործընթացին, ինչպէս կ'ուզէ հաւատացնել Անգարա:

ՌԻԹԱ մըրիկն է այս շաբթու, որ կը սպառնայ ԱՄՆ-ու Թեքսասի շրջանին եւ մակարդակը 5 է, այսինքն բարձրագոյնը եւ ամէնէն վտանգաւորը: Սպառնալիքի տակ է Հիւսթըն քաղաքը եւ Պուշ այս անգամ կը չանայ հարկ եղած միջոցները ձեռք առնել կանխելու համար նոր քննադատութիւններ: Սեպտ. 21ին նախագահը ստիպողական վիճակ հռչակած է, մէկ միլիոն բնակիչ պէտք է տեղահան ըլլան նախքան Ռիթայի ժամանումը Սեպտ. 24ի առաւօտուն երբ ան հասնի Մեքսիքայի ծոցը: Նիւ Օրլէանը կրկին պէտք է պարպուի, մինչ բնակչութեան մէկ մասը նոր վերադարձած էր: Հովին արագութիւնը ժամական 265 քմ. կը գնահատուի:

ՊԱՏԱԿԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ դատարանը կ'ամբաստանէ Վատիկանը որ կը պաշտպանէ խրուաթ զօրավար մը (Անթէ Կոթովինա) որու դէմ ամբաստանութիւն կայ թէ մարդկութեան դէմ ոճիր գործած է: Դատախազը՝ Գարլա տէլ Փոնթէ յայտարարած է Տէյլի Թելեկրաֆի (Սեպտ. 20) որ Կոթովինա ապաստանած է Խրուաթիոյ մէկ վանքը, աւելցնելով "Կաթողիկէ եկեղեցին կը պաշտպանէ զայն, հարցը դրի Վատիկանի առջեւ, որ մերժեց գործակցիլ": Օտար լեգէոնի նախկին սպայ, Անթէ Կոթովինա Սերպերու դէմ ոճիրներ գործած է 1991ին եւ 1996ին, Խրուաթիոյ մէջ:

ՈՒԿՐԱՆԻՈՑ քաղաքական տագնապը մեծ ուրախութիւն պատճառած է Ռուսաստանի եւ մանաւանդ Կրեմլինի, որոնց համար բուն յանցաւորը նախկին վարչապետուհին է՝ Եուլա Տիմոշէնկո, որ պաշտօնազրկուեցաւ Սեպտ. 8ին: Նշանակած նոր վարչապետն ալ՝ Եուրի Էխանուրով դրական երեւոյթ մըն է Կրեմլինի համար, բայց կիեւի Խորհրդարանը մերժած է վաւերացնել Սեպտ. 20ին: Միայն 226 ձայն ստացած է, պակսած է 3 ձայն: Նախագահը կը փորձէ դուրս ելլել այս անել կացութենէն եւ Սեպտ. 21ին հեռաձայնած է պաշտօնազրկուած վարչապետուհիին՝ Եուլա Տիմոշէնկոյի որ հաշտութիւն կնքեն:

ԿԻՑՕՄ ՍՍՐՔՈՋԻ, Ներքին նախարարին եղբայրը, որ նաեւ ՄԵՏՖՖ-ի նախագահութեան թեկնածու էր (ըստ չար լեզուներու աշխատավարձի մը պէտք ունէր, որովհետեւ կերպասեղէնի իր գործը սնանկութեան դուռն էր), յայտարարած է որ Սոմի իր ձեռնարկութիւնը (թիսաժ որ Փիքարտի) այլեւս վճարում չի կրնար կատարել (85 աշխատաւոր): Կ. Սարքոզի կը բացատրէ որ եթէ 2000, 2001, 2002ի պայմանները մնացած ըլլային ինչ կը վերաբերի տոլարի մակարդակին և Հնդկաստանի ու Չինաստանի չուկաներուն, սնանկութեան չէր հասներ:

ՊԱՊԸ ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՄԷՋ ՈՒ՞Ր ԾՆՐԱԴՐԷ

Պապին Թուրքիա այցին խնդիրը Պոլսոյ Ցունաց Պատրիարքին ու նախագահ Ա. Սեզէրի զոյգ հրաւէրներուն մրցակցութեամբ տեղ փուլի մը մէջ մտնելէն ետք, ծայր առած է Այա Սոֆիայի նիւթով վէճ մըն ալ: Արդէն Թուրքերը բաւական խրտչած էին այդ տաճարին այցով, ատոր մէջ յեղին նպատակներ նշմարելով: Վատիկանի Պոլսոյ ներկայացուցչին Թրքական թերթի մը ունեցած պատասխանն ալ հրահրած է վէճը:

Այդ ներկայացուցիչը Ժ. Մարովիչ ըսած է· "Յովհաննէս Զ. պապը Պոլսոյ այցին Այա Սոֆիա մտած ու հոն աղօթած էր: Բենեդիկտոս ԺԶ.ի հոն արարողութիւն կատարելը պատշաճ չէ անշուշտ, բանի որ տաճարը այսօր թանգարան է: Սակայն ի՞նչ կ'ըլլայ եթէ երկու վայրկեան աղօթքին նիւթը առանց մտածելու առաջարկուած բան նկատած է, աւելցնելով որ Այա Սոֆիայի թանգարանի իրավիճակը ամէնէն ճիշդն է եւ ան որպէս թանգարան համայն մարդկութեան կը պատկանի: Նոյն պաշտօնատարը երկու վայրկեան ծնրադրելու եւ աղօթելու այլ վայրերու գոյութիւնը մատնանշած է, տալով Իզմիրի Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ օրինակը, որ քրիստոնեաներու ամէնէն նուիրական վայրերէն մէկն է:

Պապին երկրին յեղափոխական զարգացման՝ ժողովրդավարութեան ու իրաւական պետութեան կառուցումի ճամբուն վրայ:

Անկախութեան տօնը յատուկ արարողութեամբ նշուած է նաեւ Մայր Աթոռին մէջ ուր գոհարանական մաղթանք կատարուած է Հայաստանի Հանրապետութեան համար, հանդիսապետութեամբ Ամենայն Հայոց Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին:

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ Ա. Կաթողիկոսն ալ շնորհաւորական ուղերձ մը յղած է, անկախութեան նուաճումը Հայուն դարաւոր երազներուն երակցացումը նկատելով:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ 14-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Անկախութեան 14րդ տարեդարձը երեւանի մէջ յատկանշուած է ղեկավար դասուն եռաբլուրի պանթէոն այցով: Նախագահ Ռ. Քոչարեանի գլխաւորած թափօրը որուն մաս կազմած են ԼՂՀ նախագահ Ա. Ղուկասեան, վարչապետը, նախարարներ, երեսփոխանները, բանակի հրամանատարը զօր· Մկրտչեան, ծաղկեպսակներ զետեղած են ազգային հերոսներու դամբարանին: Հրամանատար Մ. Յարութիւնեան հոն յիշեցուցած է թէ Հայաստանի բանակը հիմնուեցաւ 90ական թուականներուն ըսկիզբին եւ ան անկախութեան գլխաւոր երաշխիքն է· "Ըստ իս անկախութիւնը սկիզբ է առնում էստեղից· իմ հայրենակիցներիս դամբարանից" ըսած է ան:

Օրուան առթիւ զոյգ կաթողիկոսները, նախագահը, վարչապետը, Ազգային ժողովի նախագահը չնորհաւորական ուղերձներ յղած են ժողովուրդին:

Նախագահ Ռ. Քոչարեան իր ուղերձին մէջ ծանրացած է տնտեսական աճին, քաղաքական կայունութեան վրայ: Ապա անդրադարձած է Սահմանադրական բարեփոխումներու հանրաքուէին որ տեղի կ'ունենայ մօտ աուեկն: "Դրանով մենք կ'արձանագրենք լուրջ քայլ եւ կ'ամրապնդենք մեր երկրի միջազգային վարկն ու հեղինակութիւնը: Դա կը լինի ճաւէ իրագործուող բարեփոխումների անշրջելիութեան լաւագոյն երաշխիքը" ըսած է ան:

Վարչապետ Ա. Մարգարեան յիշեցուցած է թէ Հայաստանի երիտասարդ պետութիւնը տակաւին դէմ յանդիման է բազմաթիւ մարտահրաւէրներու որոնց դիմագրաւումը կապուած է միասնականութեան, ցնցումներէ հեռու մնալու կարողութեան եւ փրկութիւնը օտարէն չըյուսալու խմաստութեան:

Ազգային Ժողովի նախագահ Ա. Պաղտասարեան եւս չեչտած է Սահմանադրական բարեփոխումներու կարեւորութիւնը, ըսելով որ անոնք երաշխիքը կ'ըլլան երկրին յետագայ զարգացման՝ ժողովրդավարութեան ու իրաւական պետութեան կառուցումի ճամբուն վրայ:

Անկախութեան տօնը յատուկ արարողութեամբ նշուած է նաեւ Մայր Աթոռին մէջ ուր գոհարանական մաղթանք կատարուած է Հայաստանի Հանրապետութեան համար, հանդիսապետութեամբ Ամենայն Հայոց Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին:

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ Ա. Կաթողիկոսն ալ շնորհաւորական ուղերձ մը յղած է, անկախութեան նուաճումը Հայուն դարաւոր երազներուն երակցացումը նկատելով:

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

Թիւ-20

Երեւան, Օգոստոս 2005

Այսօր դարակները խառնած ատեն, տրցակ մը երեւանեան քարտեր անցան ձեռքս: Կը յիշէ՞ք, այն նշանաւոր քարտերը, գունատ եւ վատորակ տպուած, մատնքի նման կը պահէինք: Որքա՜ն ուշախտութիւն կը պատճառէր տեսնել կայարանի սովետական չքեղ ճարտարապետութիւնը որ կը ծառայէր որպէս խորք Երուանդ Քոչարի լաւագոյն գործերէն մէկուն՝ ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ յուշարձանին: Հապա Մատենադարանի քաղդէական բերդի նմանող վսեմաշուք ճակատը, որ Լենինի ծառապատ լայն եւ գեղեցիկ պողոտան կը սկզբնաւորէր իր բարձունքէն: Օփերայի թաղամասը կանաչութեան մէջ թաղուած, միակ կապոյտ տարածութիւնը կարապի լիճն էր այդ թաղամասին մէջ, եզերուած՝ մեծ ճարտարապետներու յաղթական կամարներով զարդարուած չքամուտներով, նուրբ քանդակներով ճոխացած պատշգամներով, Երեւանի լիճը, կարծես փոքր Սեւան մը ըլլար մայրաքաղաքի բնակիչներուն համար: Ազգային գրադարանի հոմոէական սիւնաշարքը եւ բժշկական Հիմնարկներուն եւ համալսարանի մասնաճիւղերու իւրայատուկ կառոյցները: Կինօ Մոսկուայի հրապարակը եւ Երիտասարդական պալատ կոչուածը ուր ամէնքը կարդ կը բռնէին ինքն իր վրայ դարձող սրճարանը բարձրանալու. եւ հուսկ մարզական համալիրը, փոքր ազգի մը մեծ նուաճում, Հրաշդեղան մարզադաշտի նման.., որքա՜ն «Էլիտար» էր այդ օրերու ժողովրդական Երեւանը:

Շէնքերը բոլորն ալ տակաւին կանգուն են այսօր: Դադրած են տպաւորիչ ըլլալէ... Տանիքին վրայ աւելցած են նոր յարկեր որ ոչ մէկ կապ ունին չէնքի ճարտարապետութեան հետ...: Գետնայարկին ամբողջ երկայնքին հապճեպով, կըրաշիւսէ պլոքներ աւելցած են, ապակեղէններով չրջապատուած եւ ստեղծուած սրճարաններ, պուրժուքներ...: Երեւանեան լիճին վրայ ամերիկեան քաղաք մը կառուցուած է ԴԵՍՊԱՆԱՏՈՒՆ անունով, ուր ոչ միայն կարելի չէ մօտենալ, արգիլուած է կանգ առնել եւ նկարել... Ամերիկացիներուն մարզասիրական վերջին առաջարկը եղած է մաքրել տիղմը լիճին մէջէն որ անկախութենէն ի վեր լճացած մնացած է, պայմանով որ ամբողջ լճափը դառնայ ամերիկեան սեփականութիւն... հրաշալի առաջարկ: Եթէ վաղը Ռուսերը ուզեն Սեւանի չուրջի մաքրութեամբ զբաղիլ, յուսամ որպէս վարձատրութիւն Սեւանայ լիճը չպահանջեն(*):

... Եւ այսպէս, այդ զեղնոտած քարտերը յայողեցան տակնուվրայ ընել զգացումներս, մոռցնել տալով թէ ինչո՞ւ սկսած էի զարակներս խառնել:

Ի վերջոյ, առանց երեւանածին ըլլալու երեւանցի մըն ալ ես եմ: Երեւանը 35 տարիներու ծանօթս է, մտերիմս է, տունը, որուն անուանի բնակիչները մի առ մի կը ճանչնայի, չատերուն մտերիմն էի... ափսոս մեծ մասը անոնցմէ մեկնած է այս աշխարհէն, իմ մազերս ալ (մնացածը) սպիտակած ամբողջութեամբ:

Երիտասարդական պալատը սկսած են քանդել-չինել, մարդ բան չի հասկնար... ըսին որ մոսկուացի երգիչ մը գնած է(*): Համալիրի մէջ դադրած են մարզանքները եւ ան յատկացուած է նորելուկ երգիչերգչուհիներու ազմկարար համերգներուն: Հրազդան մարզադաշտը վտանգած եւ փակ է տարիներէ ի վեր... իսկ չրջապատը վերածուած է Հայաստանի մեծագոյն փակ-չուկային ուր որակաւոր որեւէ առարկայ գտնելը անհնարին դարձած է: Իսլամական երկիրներու արտադրանքներ են մեծ մասով:

Դեռ տասը տարի առաջ, երբ տունիս պատշգամը ելլէի, Ցաղթանակի զբօսայգին մինչեւ հեռատեսիլի կայանը, Նորքի բլուրները, թարմիներու մէջ կորսուած էին. հատիկ մը փոշի չէր կրնար թափանցել այդ բնական կանանչ պարիսպին մէջէն եւ Երեւանը օդափոխութեան քաղաք էր, հոն ապրիլը, գործելն ու հանգիստը նոյնքան հաճելի:

Ա՜տոնա՛ծ իմ. նոր անդրադարձայ որ սարսափելիօրէն այլանդակուած է այդ բարձունքը: Ե՞րբ յայողեցան պնեւտացնել ամբողջ կանանչութիւնը, տակնուվրայ ընել հողը, պայթեցնել կարծր ժայռերը եւ անկապ առանձնատուներ բարձրացնել մէկը միւսին եռեւէն... գիշեր-ցերեկ կ'աշխատին, առանց կանգ առնելու նոյնիսկ երբ ջերմաչափը մինչեւ 40ի բարձրացաւ: Երեկոյեան դէմ երբ հաճելի հով մը սկսի փչել Ափրատեան դաշտէն, որքան անհաճոյ փոշիի մշուշ մըն է որ կը տեղայ քաղաքին վրայ... Երեւանցիին միակ մաղթանքն է որ չուտ վերջացնեն չինարարութիւնները որ վերջ մը տրուի իր չնչահեղձութեան:

Դարակս գոցեցի, այնպէս ինչպէս բացած էի, առանց հասկնալու թէ ինչո՞ւ էի բացած: Տխրութի՞ւն մը չահելու միա՜ն... հին, անցած, աղքատ բայց քաղցր օրերու Երեւանին տխրութիւնը, երբ մի քանի փայլուն մտաւորական, դիտնական, արուեստագէտ «խենթ» տղաքներով, անկախութեան երազներ կը հիւսէ, ինք, քաղաքէն դուրս համեստ սրճարանի մը անկիւնը, առանց ուշադրութիւն դարձնելու ածրեւին եւ ձիւնին, քանի Պելլա Դարբինեան մեզի հետ էր միշտ: Իր աչուղական երգերը, իր բնածին տաքուկ ձայնը, մեր հայրենի երազներով գինովցած հոգիները Նարեկացիի աղօթքներու ուժգնութեամբ կը չերմացնէին մեր երիտասարդ սիրտերը...: Ա՜տոնա՛ծ իմ, որքա՜ն քաղցր էր այդ տարիներու Երեւանը. որքա՜ն հարազատ էին այդ օրերու Երեւանի իսկապէս Լաւ տղերքը...:

Ինչ վերջ, երբ դուրս դամ տունէն, Բաղրամեանէն իջնեմ դէպի Օփերա, մարդ պիտի չբարեւէ զիս. հին օրերու սա կորսըսած զբօսաչրջիկը, երկիր կամ քաղաք չփոթած ըլլալու է...: Մեր մայթին վրայ յաճախակի է պարոկերէն եւ արաբերէն լսելը: Կեդրոն է, դեսպանատուներու թաղամաս. միլոյոններ ունին. տուներ վարձած եւ գնած են. գիտեն երթալիք սրճարանը, գիշերային ակումբը, հոն իրենց անպայման Մկիկը կը սպասէ. պատրաստած են հաճելի գիշեր մը անցնելու: Ես սպասող չունիմ: Մայթերու բազմութիւնը չատ երիտասարդ է իմ սեռընդիս համար: Շրջան մը ընեմ... եւ գլխիկոր վերադառնամ տուն:

Թիւ-21

Անկախ Հայաստանի առաջին մէկ օրէն, փոքրիկներու հանդէպ «մանաւոր սիրոյ եւ գուրգուրանքի» չարժում մը ծայր տուաւ: Երկրին մէջ սկսան յայտնուիլ «Հայրենասէր - մարզասէր - մանկասէր բարերարներ», յատկապէս աղէտալի երկրաչարժէն յետոյ, ծնողազուրկ մանուկներու համար հանգանակութիւններ, պատյաններ, զանազան ձեռնարկներ կազմակերպելու, կոչ ընելով Սփիւռքի հայրենասէր զանգուածին, որ չուշացաւ, իր բարի սովորութեան համաձայն, իր կարդին կազմակերպուիլ Հայաստանի որբերու վիճակը մեղմացնելու:

Վստահաբար, երկուստեք չատ բարիք ըրին, ջանալով մասամբ դարմանել մեծ աղէտին հետեւանքները:

Առաջին «չոքը» ունեցայ Հալէպի մէջ, ուր այդ տարիներուն կը գտնուէի պաշտօնով: Ինձմէ խնդրուեցաւ չուրջ 40 որբեր պատսպարել մեր կալուածին մէջ մինչեւ անոնց Քէսապ ճամբորդելը:

«Որբերէն» մին, որ այդքան ալ փոքր չէր, առաջին անգամ ըլլալով կը հեռանար իր քաղաքէն եւ կը տառապէր հայրենաբաղձութեան զգացումէ: Խնդրեց հեռաձայնել հօրը.

- Բայց դուն որբ չե՞ս...

- Ի՞նչ որբ. հայրս մարզպետի տեղակալ է. կարո՞ղ եմ գանգել...

Հեռաձայնեց. չհետեւեցայ խօսակցութեան: Կրցայ սակայն ստուգել որ որբեր ալ կան խումբին մէջ... միայն 30 տակոսը...:

... Եւ այդ օրէն, բնածին կասկած մը մտած է մէջս բոլոր այն «բարերարներուն» հանդէպ որ մանուկներու բարիք ընելով կը զբաղին:

Ն'ըսուի որ անոնցմէ ամէնէն վարպետը, «տաղանդաւոր մանուկներով» զբաղող, մանուկներու նկարչական ակադեմիայի անօրէնն է, արուեստագէտ, ծանօթ անձնաւորութիւն մը, որ միջազգային ցուցահանդէսներ ալ կը կազմակերպէ անոնց գծագրական գործերով, գունաւոր ալպոմներ տպել կու տայ, բոլոր ծնողները գնել կու տայ, բարերարներ կը գտնէ անոնց հրատարակութիւնը ապահովող. չար լեզուները կ'ըսեն նաեւ որ կարդ մը մանկական գործեր ծախու կը հանէ իր արտասահմանեան չրջագայութիւններու ընթացքին... բայց «տաղանդաւոր մանուկներու» ձեռքը ոչինչ կը հասնի. նոյնիսկ իրենց նկարները չեն վերադարձուիր...:

Ուրիշ մը ճանչցայ որ «Հրաշք մանուկներ»ու խումբ մը ձեւացուցած, գաղութները կը պտըտէր, չանալով ձրիաբար օգտըսիլ բոլոր ծառայութիւններէն... այդ հրաշք մանուկներէն մաս մը իր գերդաստանի անդամներն էին, մնացեալներն ալ ճամբորդութեան իրենց դումարը վճարած մանուկներ...:

Հիմա անոնց թիւը հաշուել կարելի չէ: Բացուած են ամէն տեսակ ԱԿԱԴԵՄԻԱներ, նոյնիսկ անվճար, ուր երեխաները կը սորվին Փիկասի եւ Պրոտուէյի բոլոր արդիական պարերը, թանկոններու զանազան տեսակներ, ռոք, Զա չա չա, վալս, ներառեալ նորելուկները, որոնց հետեւիլը իմ մասնագիտութենէս դուրս է: Նման խումբերու կարիքը մեծ է ներկայ Հայաստանի մէջ: Զանազան աչխարհիկ հանդիսութիւններ, մեծ կեդրոններու բացումներ, ցուցահանդէսներու առիթներ. անոնք ներկայ են. կը պարեն. կը խանդավառեն: Լոս Անճըլըսէն ժամանած նախկին երեւանցի իրենց պարուսոյցն ալ անչափ փոհ կը ձգեն: Ան բեմ կ'ելլէ ամբողջ արժանիքը այդ հրաշք մանուկներուն վերագրելու... «Հայաստանի տաղանդաւոր մանուկները»... ծնողները եօթներորդ երկինք կը բարձրանան տեսնելով ներկաներուն բուռն ծափահարութիւնները, ոմանք նոյնիսկ կը թելադրեն արտասահմանեան բեմեր չըրջեցնել իրենց խումբը... բայց գանձուած դումարը կը մտնէ միայն «բարերար պատասխանատուին» գրպանը: Ոմանք, աւելի ճարպիկները, կը յայողին արտասահման ալ երթալ, ծնողներէն բոլոր դումարը գանձելէ վերջ, առանց բացառութեան (Քեռորդուհիս պարտքերու տակ մտաւ որ Թոռնուհին չզրկէ այդ պատյտէն...) աչքըբաց «չֆիը» անմիջապէս կը կապուի Սփիւռքի յայտնի կազմակերպութիւններէն մէկուն («Համազգայինի», «Թէքէեան», «Կապոյտ Խաչ», եւլն.) կ'առաջարկէ իրենց միութեան օգտակար հանդիսանալ, եկամուտէն մաս մը իրենց տրամադրելով, եթէ չատ ներկայացումներ կազմակերպեն... եւ այսպէս մեր Հրաշք մանուկները «տաղանդաւոր սերունդը» կը չարունակեն չահագործել մինչեւ որ պետութիւնը անդրադառնայ եւ կարգ կանոն մը դնէ մանուկներու չահագործումին... Այս խորամանկ մեքանիզմին լաւ տեղեակ եմ, քանի ինծի ալ առաջարկուած են նման «Հայրենասիրական ելոյթներ» երբ պաշտօնի հանգամանքներս կը ներէին:

Կայ մեծագին միւս կողմը. բազմութիւնը այն կազմակերպութիւններու, Հայաստանի եւ Սփիւռքի մէջ, որոնք հեռուսական գործ կը կատարեն, միջազգային կազմակերպութիւններու մակարդակով, եւ չաճախ առանց անոնց նիւթական միջոցներուն, անաղմուկ, անանուն, հսկայական զոհողութիւններ կ'ընեն, կեանքերնին նուիրելով հաչմանդամներուն, իսկական որբերուն, տնազուրկներուն, կոյրերուն, մանկական հիւանդութիւններէ տառապողներուն, ուսման կարօտ աչակերտներուն... այցելած եմ անոնց կեդրոններըը եւ յուզուած անոնց նուիրումը տեսնելով:

Վենետիկի արուարձաններէն մէկուն մէջ աչակերտ մը ունիմ, որ ամբողջ դիւղի մը (ՓՄԱՆԻԿ) նիւթական եւ առողջապահական հոգերը վրան առած, ստեղծած է կազմակերպութիւն մը, զուգադիպութեան ճամբով, ամէն տարի կը հոգայ 500 ուսանողի դպրոցական ծախքերը, դիւղին բարեկարգութիւնը, անոր հիւանդանոցը եւ դեղօրայքը, ծանր գործողութիւններու կարիք ունեցողները եւ անոնցմէ չատերուն ամառնային լաւ վարձատրուած աչխատանք Իտալիոյ մէջ օրինաւոր պայմանագիրներով. Ալպէր Մահչիկեան նուիրումի ամենալատիար տիպար մըն է:

Ան տարեկան քանի մը անգամ նաւերով հարկ եղած նիւթական օգնութիւնը կը հասցնէ դիւղին, եւ մի քանի անգամ կ'երթայ անձամբ քաջալերելու զիրենք որ ամուր կառչած մնան հողին: Ինք չատերու նման ո՛չ հող գնած ո՛չ ալ տուն չինած է հոն. իր հոգեկան հարստութիւնը զոհաբերելով իր ընտրած դիւղին կարիքներուն. երբ սկսաւ այդ առաքելութիւնը, հոն հոգեւոր հովուութիւն կ'ընէր իր դաստիարակներէն մին՝ լուսահոգի Հ. Կոմիտաս Վրդ.ը, որուն օրինակը իրեն ներշնչարան հանդիսացած է: Ես վստահ եմ Ալպէռի նման չատեր կան թէ՛ հայրենիքի թէ՛ Սփիւռքի մէջ. անոնց անունները չենք լսեր. կը լսենք ՁԱՅՆը, «Ցեղին ձայն» են անոնք:

ՑԻՊԷ

ՀԱՑԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԿԵՂՏՈՏ ՁԵՌՔԵՐՈՎ ԲԱՐԻ ԳՈՐԾ ՉԻ ԿԱՏԱՐՒՈՒՄ

ԾԱՆՕԹ. ԽՄԲ. – "Կանչ"ը, ինչպէս շատեր ծանօթ են, Հայաստանի պատանեկան թերթն էր. հիմնուած էր "Ցառաչ"ի ըլլալու 1925ին. սակայն "Կանչ"ին չտրուեցաւ կարելիութիւնը նշելու իր 80ամեակը: Ու իր հեռատեսութեամբ, խիզախութեամբ, պատանեկանէն շատ աւելի լայն ընթերցող շրջանակի մը հետաքրքրութեան արժանացած թերթը լուեց: Լռեցուցին: "Հայկական ժամանակ"ի (Սեպտ. 10) մէջ Վ. Յովսէփեան հասկնալի մորմոքով ու արդար զայրոյթով կը հակազդէ:

***

Ովքեր ծանօթ են 80ամեայ "Կանչ"ի յատկապէս վերջին 15 տարիներուն կենսագրութեանը, գիտեն, թէ ի՛նչ է իրենից ներկայացրել եւ ի՛նչ ճանապարհ է անցել թերթը:

Եւ լաւ գիտեն, թէ ո՞վ, ինչո՞ւ եւ ե՞րբ է անցանկալի դառնում օրուայ իշխանութիւնների համար: Նրանք արդէն գիտեն, թէ Հայաստանի պետպիւտճէով նախատեսուած ֆինանսական յատկացումը ինչո՞ւ չտրուեց "Կանչ"ին, ինչո՞ւ խմբագրութիւնը ներքաշուեց դատական եւ այլ անցանկալի գործընթացների մէջ, ինչո՞ւ նրա խղճուկ ունեցուածքը աճուրդի հանուեց: Իրերն իրենց անունով կոչենք: Արդէն քանի՛ տարի այս խիզախ, համարձակ, անկոտրում, սեփական դէմք ունեցող թերթը անցանկալի էր դարձել իշխանութեան համար: "Կանչ"ի վերջին 15 տարիների իսկապէս ազատ ու ազնիւ տեսակն էր անցանկալի դարձել: Եւ նախորդ 7 տարիների ընթացքում հէնց դրա համար այն հետեւողականօրէն դաժան փորձութիւնների ենթարկուեց: Դա արտայայտւում էր "Կանչ"ին հասանելիք պիւտճէտային ֆինանսական յատկացումները չտրամադրելու, նրան հէ պիւտճէից դուրս մղելու եւ խմբագրութիւնը ներսից քայքայելու փաստերով ու ձգտումով, որոնց հետեւանքով թերթը հրատարակւում էր երկարատեւ ընդհատումներով: Լաւ, ի՞նչն է այստեղ արտառոցը: Այն, որ այսօր Հայաստանում ոչ վերահսկելի, ազատ ու անկախ մամուլի առկայութիւնը իշխանութիւնների համար անցանկալի է՝ պարզից էլ պարզ է, օրինակները բազմաթիւ են: Արտառոցն այն է, որ մանկա-պատանեկան ազատ խօսքը բացառելու, սահմանափակելու միջոց է ընտրուել օրէնքի խախտումը: Այս դէպքում՝ պետպիւտճէի մասին օրէնքի ո՛չ միայն կոպիտ, այլեւ անբարոյական խախտումը, որով փակուեց մեր երեխաների ազատ խօսքի խօսափողը: 2005թ. պետպիւտճէի մասին օրէնքով "Կանչ"ը ֆինանսաւորուելու էր պետպիւտճէից: Օրէնքով ֆինանսաւորուելու

ՎԵՐՋԻՆ ՀՐԱԺԵՇՏԸ ՎԱՐՈՒԺԱՆ ԱԹԹԱՐԵԱՆԻՆ

Սեպտ. 14, Շորեքշաբթի աւելի քան երկու հարիւր հոգի փութացած էր Ժընեւի Ս. Ցակոբ եկեղեցին, վերջին հրաժեշտը տալու Վարուժան Աթթարեանին որ անճայն-անշշուկ բաժնուած էր կեանքէն Սեպտ. 9ին, քունին մէջ: Ընտանիքը շրջապատուած էր հին ու նոր բարեկամներու ստուար խումբով մը, եկած՝ Ֆրանսայէն, Ցունաստանէն, Պելժիայէն, Գերմանիայէն: Անոնց հետ ներկայ էին Ժընեւի քանթոնին խորհուրդին երեսփոխաններէն, կրթական նախարարութեան խորհրդական Շ. Պէր, Հայ Դատի Եւրոպայի յանձնախումբի նախագահ Հիլտա Զոպոյեան, Հ.Ց.Դ.-ի հիմնադիրներէն Ռոստոմ Զօրեանի ծոռը, լրագրող Արման Գասպար, եւլն.: Անոնք բոլորն ալ պայքարի ընկերներն էին ողբացեալին, որուն եւ Զուիցերիոյ Հայոց Միութեան հետ աշխատած էին Զուիցերիա – Հայաստան խորհրդարանական խումբին կազմութեան որուն կանքերով կարելի եղաւ Ցեղասպանութեան այդ երկրին կողմէ ճանաչումը: Ներկաները կը մարմնաւորէին Վ. Աթթարեանի յանձնառութիւններուն մարզերը. ոմանք դաշնակցական ընկերներ էին, ուրիշներ Հայ Դատի աշխատանքներու, Թրքական ժխտողականութեան դէմ ՄԱԿ-ի կրթանգքներուն մէջ տարած պայքարին լծակիցները, կային էքիմէնիզմի ի նպաստ եկեղեցիներու միջազգային համագումարին իրեն նման մասնակիցներ, տակաւին՝ անկախ Հայաստանի տրուած բազմաճիւղ նեցուկին իրեն հետ զօրակիցներ: Այս վերջին մարզէն օրինակ մը տալու համար կ'արժէ յիշել որ Վ. Աթթարեանի չանքով Եղեռնի բնագիտութեան հիմնարկներէն ամէն տարի երեք մասնագէտ կը հրաւիրուէր Զուիցերիոյ Մոլեքիւլային Փիզիքի աշխատանոցը կատարելագործուելու, շնորհիւ Կիւլպէնկեան հիմնարկի եւ Զուիցերիոյ Հայոց Միութեան տրամադրած նիւթական պայմաններուն:

Ծաղկեպսակներով ողողուած տաճարին մէջ Արամ Ա. Կաթողիկոսի ներկայացուցիչ Ցուսիկ Վրդ. Մարտիրոսեանի ներկայութեան յուղակիզութեան արարողութիւնը կատարեց Զուիցերիոյ հինգ հազարնոց հայ գաղութին ու Ս. Ցակոբ եկեղեցիին հոգեւոր հովիւը Աբէլ Քհնյ. Մանուկեան: Մեծապէս տպաւորիչ արարողութիւնը տեւեց մօտ երկու ժամ: Վ. Աթթարեանի դագաղը ծածկուած էր կարմիր – կապոյտ – նարնջագոյն ծաղիկներէ հիւսուած պսակով մը եւ երկու եռագոյն դրօշով որոնց մէկը Ցունաստանէն Վազգէն եւ Ցակոբ Գնունի եղբայրներուն վերջերս Արարատի գագաթը պարզածն էր: Նոյն գագաթէն բերուած քանի մը քարի կտորներ ալ զետեղուած էին դագաղին մէջ:

Իր կուռ դամբանականով Աբէլ Քհնյ. առանց ծայրայեղութեան դիմելու յիշատակեց Վ. Աթթարեանի կեանքին գլխաւոր գիծերը: Ծանրանալով Մարդուն բարոյական խստապահանջութեան, մտաւորականի լրջութեան վրայ, չէշտեց Սիփւռքահայուն կերպարը որ մասնակից եղած էր ապագան կերտելու գործին: Թուելէ ետք անոր մասնակցութիւն բերած կազմակերպութիւնները որոնք երկու տասնեակի չուրջ էին, չէշտեց յատկապէս Ցեղասպանութեան ճանաչումին համար տարած չանքերը եւ "Մաշտոց բառարանի բարձրագոյն դպրոց":

Ան ըսաւ.

"Երբ ժամանակի փոշիին Հայկական Հարցը մոռացութեան իր ծածկոյթով կը պատէր, երբ պատմութեան բարացած խիղճը Հայոց Ցեղասպանութեան իրողութիւնը կ'ուրանար, Վարուժան 10 տարի շարունակ, խումբ մը ազգասէր տղոց հետ ՄԱԿ-ի սրահներուն մէջ կը պայքարէր, կը հետեւէր ու անձկագին կը հետապընդէր Ցեղասպանութեան ճանաչման օրինագիծի որդեգրումը: Քաղաքական եւ դիւանագիտական այս պայքարի շուրջ հաւաքած նիւթերը 1997ին Վարուժան ամփոփեց հատորի մը մէջ ու զայն հրատարակեց «Հայոց Ցեղասպանութիւնը Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան շրջանակներու մօտ» վերտառութեամբ:

Վերջին տարիներուն բանի մը գործընկերներու հետ Վարուժան յղացած էր փայլուն ծրագիր մը, որ կը կոչուի «Մաշտոց բառարանի բարձրագոյն դպրոց»: Փաստօրէն, համակարգչային համակարգի համար նախատեսուած բառարանի մը ստեղծումը՝ հայերէն-ֆրանսերէն ու ֆրանսերէն-հայերէն լեզուներով, որուն հիմնական նպատակը պիտի ըլլար երիտասարդ ֆրանսախօս հայութեան պարզել ազդու եւ գործնական միջոց մը կարենալ պահպանելու համար մայրենի լեզուն:

«Մաշտոց բառարանի բարձրագոյն դպրոց»ին զուգահեռ մշակուած էր նաեւ ծրագիր մը, որուն դէտ նպատակին պիտի ըլլար յատկապէս հայ հասարակութեան գործածութեան յանձնել ոչ միայն եղեկտրոնիկ հայերէն առաջին բառարանը, այլեւ այսպիսով ընթացք տալ համակարգչային այլազան պատրաստ ծրագիրներու արտադրումին":

Ապա կարդաց Արամ Ա.ի ներբողական տողերը, հուսկ՝ հարազատներէ ու բարեկամներէ ղրկուած հեռագիրները. այս վերջիններուն շարքին էին Երեւանէն Լ. Տէր-Պետրոսեանի, Բարգէն Արարքցեանի, Զուլալ Գաղանճեանի ցաւակցական գիրերը: Ցետոյ խօսքը տուաւ ողբացեալին աշխատակցած հիմնարկներուն, ընկերութիւններուն ներկայացուցիչներուն: Ցիշատակի խօսք արտասանեցին Հայաստանի դեսպանը Զօհրապ Մնացականեան, Զուիցերիոյ Հայոց միութեան նախագահը Վահէ Կապրաչ որ երկար տարիներու բարեկամի ու գործակիցի յուզումով ոգեկոչեց Վ. Աթթարեանը որուն կորուստով լուսամիտ խորհրդականի, իսկական իմաստունի մը խորհուրդներէն կը զրկուէր գլխաւորած միութիւնը:

Պայքարի երկար տարիներու ընկերոջ մը կորուստին մեծ ցաւով արտայայտուեցաւ Վարուժան Գնունի որ Աթէնքէն ժամանած էր, հետը բերելով Եռագոյնն ու Արարատեան մասունքները: Ան ալ ընդգծեց համեստութիւնն ու վերապահութիւնը մեկնողին որ ապրած կեանքին օրինակով անճայն-անշշուկ ալ հեռացած էր: Իր խոր համոզումով գինքը լաւագոյնս կը բնորոշէր "Մարդ" որակումը. այսուհանդերձ, աւելցուց "սպարապետ"ը, չէշտելու համար Հայաստանի ու Սիփւռքի միջեւ քաղաքական ու հոգեբանական պատնէշները անզօրացնելու կարող առաջնորդ դէմքի անոր յատկանիշը: Ֆրանսերէն դամբանականով երիտասարդ Ալեք Աւետիսեան խօսեցաւ 2000ին հիմնուած "Մաշտոց բառարանի բարձրագոյն դպրոց"ին մասին որ Վարուժանին կարեւոր վերջին նախաձեռնութիւնն էր: Անով նպատակը կը հետապընդուէր հայերէն-ֆրանսերէն եւ ֆրանսերէն-հայերէն էլեկտրոնիկ առաջին բառարանին որ անհրաժեշտ գործիք պիտի ըլլար երիտասարդ սերունդներուն համար: Գրեթէ աւարտած էր ան, չնորհիւ աշխատանքի պրկուած թափի մը:

Ընտանիքին յայտնուած ցաւակցութիւններու երկար շարանէ մը ետք, չուրջ հարիւր յուշարկաւորի ներկայութեան Վ. Աթթարեանի դագաղը հողին յանձնուեցաւ Կրան-Սաքոնէքսի գերեզմանատան մէջ, Աբէլ Քահանայի վերջին աղօթքներուն ընկերակցութեամբ: Ան դագաղին վրայ դրաւ Տէր Զօրէն բերուած ոսկերոտիքով խառն ափ մը հող: Հրաժեշտի վերջին խօսքը վիճակեցաւ Սարգիս Շահինեանի (Ֆրանսերէն): Երգչախումբին երգած "Հայր մեր"էն ետք, ներկաները հնչեցուցին "Մեր Հայրենիք"ը որով Վ. Աթթարեան Մեր "Վարուժան"ը որուն համար հայերէնը հոգեկան հայրենիք եղած էր, զուիցերական հողին մէջ սկսաւ ննջել իր յաւերժական քունը:

ԱՆԱՀԻՏ ՏԷՐ ՄԻՆԱՍԵԱՆ

էր, բայց չֆինանսաւորուեց: Վերջին հաշուով, օրէնքը օրէ՞նք է, թէ թղթի կտոր, որի հետ ով ինչպէս ուզենայ, այնպէս էլ վարուի: Վայրագութիւն է, երբ յատկապէս ձեռք է բարձրացւում մանուկների երկար տասնամեակների սերունդների դաստիարակման եւ լինքնատայտման գործում իր անփոխարինելի դերն ու ձեռագիրն ունեցող սիրելի թերթի վրայ: Բայց դա արդարանական հեռեւանքն է ներկայ իշխանաւորների օրէնքից վեր կանգնելու ձգտման, ինչից էլ բխում է օրէնքի գերակայութեան նկատմամբ մարդկանց հաւատի կորուստը: Եւ այս ձեւո՞վ ենք ուզում այդ նոյն մարդկանց հաւատացնել, համոզել, թէ երկրում սահմանադրական փոփոխութիւնները իրականացւում են երկրի զարգացման թելադրանքով եւ նրանց կոչ անում համաժողովրդական հանրաքուէով "այո" ասել "բարեփոխուած" Սահմանադրութեանը: Ինչո՞ւ պիտի հաւատան խօսքին, երբ գործն այլ բան է յուշում: Օրինականութեան դաշտում մեծ ու փոքր հարցեր չեն լինում: Այսօր ինչ վերաբերմունք ցուցաբերում է պիւտճէի մասին օրէնքին, վաղը նոյնը լինելու է փոխուած Սահմանադրութեան հանդէպ: Եւ "կանչ"ի լինել-չլինելու հարցը մենք դիտարկում ենք այս առումով: Արդէն համոզուած ասում ենք՝ իշխանութիւնները չհանդուրժեցին "կանչ"ի այս տեսակը: Սա, ի հարկէ, շատ ցաւալի է բոլոր նրանց համար, ովքեր մտահոգուել են "կանչ"ի ճակատագրով եւ ահազանգում, ողջախոհութեան են կոչում իշխանութիւններին՝ միամտօրէն հաւատալով, թէ դեռ կարելի է փըրկել "կանչ"ը: Տասնեակ, հարիւրաւոր, հազարաւոր մարդկանց չէինք ուզենայ յուսախաբ անել, բայց սա է դառը իրականութիւնը: Բոլոր հիմքերն ունենք պընդելու, որ այս "ճաշը" եփուել է նախագահականում, ինչպէս սահմանադրական փոփոխութիւններն են ուղղորդուում նախագահականից: Ականջդ կանչի մեծն Պարոնեանի՝ մամուլի ազատութիւն կը պոռանք, բայց եղածը կ'ոչնչացնենք: Այսպէս դէպի ո՞ւր: Այսպէս դէպի հանրաքուէ՞:

ՎԱՐԴԱՆ ՑՈՎՍԷՓԵԱՆ

"Հայկական ժամանակ"
Սեպտեմբեր 10

ԱՆԻՄԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ՏԷՐ ԶՕՐԷՆ ՀԱԼԷՊ

Թուրք զինուոր մը կեցած էր դրան առջեւ:

- Ո՞վ են ասոնք, կը հարցնէ փոռան աչակերտին:

Մենք այս հարցումը լսելով կ'արագենք մեր քայլերը դէպի մութ փողոց մը: Ետեւնուս կուգայ պատանի մը որ յետոյ կը հասկնանք թէ Պաղտասար աղայի ազներուածն է, Ցովսէփի անուն:

Պատանին կ'ուզէ մեզի օգտակար ըլլալ, մեզ առաջնորդելը, որովհետեւ Հալէպի փողոցները լաւ չենք ճանչնար:

Փոպանէն յոյսերնիս կտրած՝ կ'ուզենք ձէպրայի եղբօրը կարապետի հետքը գտնել:

- Համխոխէի կողմը Անթաքիացիներ կը բնակին, երթանք անոնց հարցնենք, կ'ըսէ Ցովսէփ:

Կը գտնենք Անթաքիացիներուն բնակած տունը, դուռը կը զարնենք, բացող չի կայ:

- Մօտերը Հայու փուռ մը կայ, հոն երթանք, կ'առաջարկէ մեր առաջնորդը: Կ'երթանք, մեր վիճակը կը բացատրենք եւ կ'աղաչենք որ մեզ գոնէ մէկ գիշեր պատսպարէ: Նոյնիսկ դրամ կը խոստանանք, կը մերժէ:

- Դուք անծանօթ մարդիկ էք, կ'ըսէ, կրնայ ըլլալ որ ալիւր գողնաք, փուռին տէրը ես չեմ, պատասխանատու կ'ըլլամ, եւլն.:

Նորէն կ'աղաչենք, կրկին կը մերժէ: Ի վերջոյ կ'ըսէ:

– Արդէն այս փուռը ապահով տեղ մը չէ, գիշերները պահակ ոստիկաններ կուգան կ'այցելեն եւ եթէ անծանօթ մարդիկ գտնեն, կը ձերբակալեն:

Եւ խորհուրդ կուտայ մեզի որ անմիջապէս մեկնինք:

Մի քայլել այս խօսքերը լսելով կը սկսի պաղ պաղ քրտինք թափել:

– Ուրեմն ելլենք երթանք կ'ըսէ փուռէն դուրս ելլելով: Կը հետեւիմ իրեն եւ փողոցին մէջ մեր թափառումը կը վերըսկսինք:

Ցովսէփին կ'աղաչենք որ մեզի գոնէ ծակ մը գտնէ գիշերուան մնացորդը անցընելու համար: Ա՛լ կարողութիւն չունինք ոտքի վրայ կենալու, գրեթէ տասը ժամէ ի վեր է որ կը քալենք:

Աղնիւ պատան կը յօժարի մեզ իր տունը տանիլ:

Երբ կը մտնենք տան բակը, սրտի խորունկ հառաչանք մը կ'արձակենք: Մեր Գողգոթան վերջացած է:

Ներս կը մտնենք. տանեցիները որոնք տարի մը առաջ տեսած էին զիս, չեն ճանչնար բնաւ իմ արաբական տարազովս:

Վերջապէս մաշլախս ու էկիլս կը հանեմ, անունս կուտամ:

Այն ատեն կը փութան մեզ հիւրընկալել: Մէկմէկ անկողին կը փռեն գետինը, որոնց վրայ կ'իյնանք գիշակներու պէս: Հետեւեալ առտու բաւական կազդուրուած եմ:

Տնեցիները օրուան կացութիւնը կը բացատրեն մեզի:

Լուրերը շատ դէշ են, Ջարդի չչուկներ կը լսուին: Զինուորական տարիք ունեցող բոլոր հայերը կը ձերբակալուին եւ զընտանիները կը նետուին: Սեղմերը 30–40 օր բանտարկուելէ եւ ամենախիստ չարչարանքներ կրելէ ետքը, կը ղրկուին Պօզանթի, ամէնէ թափուրի մէջ ծառայելու համար:

Այս տեղեկութիւնները յուսահատութեան կը մատնեն Մի քայէլը որ կ'որոշէ փակուած մնալ տան մէջ:

Ես իր ժաքէթն ու խալփախը կը զնեմ ու դուրս կ'ելլեմ: Զինուորական ծառայութեան տարիքս անցուցած եմ եւ ատոր համար ձերբակալուելու վախ չունիմ:

Ծանօթներ ունիմ որոնք կ'ուզեմ տեսնել: Կ'երթամ Պառօնին օթէլը, ուր կը գտնեմ Արամ Անտոնեանը:

Կը համբուրուինք, կը տեսակցինք:

ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

Հետեւեալ օրերը կը տեսնեմ նաեւ ուրիշ բարեկամներ: Օսմանեան պանքան կ'երթամ ուր կը գտնեմ Պ. Պարսեղ Փափազեանը: Պանքային վերնայարկը սենեակ մը յատկացուած է իրեն, սենեակին կից կայ ընդարձակ թեռաս մը ուր կը նստինք:

Կը պատմէ իր աքսորի դրուագները: Նոյն միջոցին ոստիկան մը կը ներկայանայ: Երկուքս ալ դող կ'ելլենք: Ապահովաբար զիս բռնելու եկած է...

Բայց ո՛չ, ոստիկանը Պարսեղ Փափազեան կը փնտռէ:

- Ես եմ կը պատասխանէ բարեկամս:

- Ոստիկանութեան տնօրէնը ձեզ տեսնել կ'ուզէ:

- Լաւ, բայց այսօր անհանգիստ եմ, վաղը թերեւս կարենամ գալ, կը պատասխանէ Փափազեան:

Ոստիկանը առանց դիտողութիւն ընելու կը մեկնի:

– Անկարեւոր բան մը ըլլալու է, կ'ըսեմ:

- Այնպէս կ'երեւայ, կը պատասխանէ Փափազեան. արդէն առեն առեն կը կանչեն զիս ոստիկանատունէն, ա՛լ վարժուած եմ առոր:

Հետզհետէ տեսայ ուրիշ բարեկամներ ալ, Տօքթ. Պօղոսեանը, Տօքթ. Հէքիմեանը զոր Տէր Զօր ճանչցած էի ուր եկած էր իրրեւ զինուորական բժիշկ, յետոյ Հալէպցի բարեկամներ, Գարեգին եւ Ցովհաննէս Ճիւէրճեան, Միքայէլ Նաթանեանը որ շատ զգոյշ կը կենար, հեռաւոր թաղ մը քաշուած, ինչպէս նաեւ Անտոն Ռշտունիի կինը եւ աղջիկը ու իր ամուսինը, եւն.:

Իմացայ որ Գր. Անգուլեն ալ հոն է եղեր, բայց ծածկուած կը մնար:

Նոյն միջոցին Արշաւիր հոն էր եւ քիչ շատ վտանգաւոր համարուած Հայերը մեծ զգուշութիւններ ձեռք առնելու ըսուած էին գլուխնուն փորձանք մը չբերելու համար:

Հազիւ թէ քանի մը օրէ ի վեր Հալէպ էի երբ Արամ Անտոնեան ինծի ըսաւ.

– Արշաւիրը իմացեր է քու հոս ըլլալդ:

– Գէշ բան, ըսի:

(Շար. 130)

ՏՕՆ
ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՁՈՒԱՎԱՒ

Արնուվիլի Վարագայ Սուրբ Խաչ եկեղեցւոյ անուանակոչութեան տօնակատարութիւնը այս կիրակի, Սեպտեմբեր 25ին։

Առաւօտեան ժամը 10·30ին, եկեղեցւոյ մէջ ուխտի պատարագ կը մատուցանէ Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ եւ Առաջնորդ Հայոց Փարիզի
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ

Պատարագի աւարտին տեղի կ'ունենայ հոգեհանգստեան պաշտօն եկեղեցւոյ հանգուցեալ հոգեւոր հովիւներուն, քարեբարներուն եւ երախտաւորներուն հոգիներուն ի հանգիստ, մասնաւորաբար եկեղեցւոյ նորոգ հանգուցեալ հոգեւոր հովիւ՝ Մեսրոպ Ա. Քհնյ. Ժամկոչեանի։

Ժամը 13ին, Արնուվիլի "Շարլ Ազնաւուր" հանդիսասրահին մէջ կը տրուի ճաշ մը, որուն ջերմօրէն հրաւիրուած են բոլոր հաւատացեալները։

*
**

ՄԱՐՍԷՅԼ
ՍԷՆ ԼՈՒ - ՍՈՒՐԲ ԳԷՈՐԳ

Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան տօնին առթիւ կիրակի, Սեպտեմբեր 25ին տեղի կ'ունենայ յատուկ հանդիսութիւն։

Պատարագ՝ ժամը 10ին,
Մատաղօրհնութեան արարողութիւն ժամը 11·45ին։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝

ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՑ. ՏԷՏԷԵԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՆԳՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի, 2005 Դեկտեմբեր 18ին, ժամը 10էն 17, տեղի կ'ունենայ Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ վարչական խորհուրդի կազմի մէկ երրորդի՝ այսինքն հինգ անդամներու ընտրութիւնը։

Ընտրութիւնը տեղի կ'ունենայ բացարձակ մեծամասնական սկզբունքով անձ առ անձ։ Ի հարկին, ամիս մը յետոյ՝ յաբեթեական մեծամասնութեամբ մնացած տեղերու համար(1)։

Կրօնական ընկերակցութեան անդամները, որոնք վճարած են 2005ի իրենց անդամագրութեան տուրքը, այս տարուան Սեպտեմբեր 12ին յատուկ նամակով հրաւիրուած են կատարելու իրենց պարտականութիւնը (2), իսկ անոնք, որոնք կը փափաքին վարչական խորհուրդի անդամութեան համար իրենց թեկնածութիւնն առաջադրել, պարտին զայն կատարել 2005 Հոկտեմբեր 18էն առաջ(3)։

կ ա ց ո ն ա գ ի ր
(1) Յօդուած 16 տողագլուխ 2
(2) Յօդուած 17 տողագլուխներ 2, 3 եւ 4
(3) Յօդուած 18

ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ
Ատենապետ՝ Լեւոն ԷՓԷՐ
Քարտուղարուհի՝ Գայեանէ ՄԱՇՈՅԵԱՆ

Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ
ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, Սեպտեմբեր 24
Եկա՛յք տօնեացուք...

Զտօն Սրբոցն Գէորգայ զօրավարին, Ադոկտոսի եւ Ռոմանոսի երգեցողին Գիլէրայիին եւ Առաւօտեան Ժամերգութեանց պաշտամունք։

Սկիզբ Ժամերգութեանց՝ Ժամը 9ին։

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

*
**

ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՂԹԱՆՔ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՎԵՐԱՆԿԱԽԱՅՄԱՆ ԱՒԻԹՈՎ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 21, 2005

ԿԻՐԱԿԻ, Սեպտեմբեր 25։-
Տօն է Վարագայ Սուրբ Խաչին

Այդ առթիւ Արնուվիլ-լէ-Կոնէսի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ, ինչպէս բոլոր եկեղեցիներուն մէջ, նոյն օր, ի ժամ պատարագի կը կատարուի Հանրապետական Մաղթանք՝ Հայաստանի վերանկախացման տօնին առիթով։

Կը հրաւիրուի մեր ամբողջ ժողովուրդը, ի բոլոր սրտիւ փութալ մասնակցիլ զոհաբանական այս աղօթքներուն վասն յաւերժ բարգաւաճման Հայրենեաց Հանրապետութեան։

"Տէր կեցո դու զՀայս"։

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

FRANCE-CULTURE
FM 93.9
Les Lundis de l'Histoire :
Le Génocide arménien
26 septemre de 9h05 à 10h.

U.C.F.A.F.
COMITE DE PARIS — ILE-DE-FRANCE

A quelques jours de l'ouverture des négociations pour l'adhésion de la Turquie à l'Union Européenne
L'U.C.F.A.F. PARIS — ILE-DE-FRANCE
vous invite à une conférence - débat

La Turquie Dans l'Europe?

Avec la participation de
Alexis GOVCIYAN -
Président de l'Europe de la Mémoire
Ara TORANIAN -
Président du C.C.A.F.
Edmond YANEKIAN -
Secrétaire National de l'U.C.F.A.F.
Jeudi 29 septembre à 20h30
au Centre Culturel et Artistique Arménien
6 Cité du Wauxhall 75010 Paris —
Métro : République
— Entrée libre —

U.C.F.A.F. : www.ucfaf.com

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE

Foire Internationale de Marseille

23 SEPTEMBRE — 3 OCTOBRE
Parc Chanot
PAVILLON ARMENIE
Palais des Congrès — Niveau 1

● JOURNEE OFFICIELLE DE L'ARMENIE
Vendredi 30 septembre

— **12h** : Accueil à l'entrée principale
Visite du Pavillon Arménie en présence de **Jean-Noël GUERINI,** Président du Conseil Régional et Sénateur des Bouches du Rhône.
— 15h : Projection de Films
● **«Voici l'Arménie»** d'Arsène Arslanian;
● **«Mon Sardarabad»** — Concert d'Ara Gevorguian
— 18h30 : Animation avec orchestre — Musique — Danses folkloriques au Pavillon Arménie.

ՎԵՐԱՄՈՒՏ
RENTREE SCOLAIRE

SEVRAN-LIVRY

Les cours d'arménien de la Croix Bleue Section «Dirouhie Missakian» de Sevran-Livry reprendront :
— pour les enfants jusqu'au Baccalauréat :
le samedi 24 septembre
à partir de 14 heures
— les cours pour adultes ont débuté **le 19 septembre.**
Pour vous inscrire à un de ces cours, téléphoner au **01 43 83 87 68** (Madeleine) ou **01 43 85 03 76** (Ardémis).
Les cours ont lieu à la Maison de la Croix Bleue, 17 rue Charles Péguy, 93190 Livry-Gargan.

*
**

Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ
ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՑ ԴՊՐՈՑ
2005 - 2006 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ Մայր Տաճարի կիրակնօրեայ Դպրոցը կը վերսկսի կիրակի, Հոկտեմբեր 2ին, Առաջնորդարանի սրբարհներուն մէջ (15 rue Jean-Goujon, Paris 8e)։

Կը դասաւանդուին հայերէն լեզու, պատմութիւն եւ քրիստոնէական դիտելիքներ։

Դասընթացքները կը կատարուին ժամը 9·30էն 12·30։

Կը հրաւիրենք ծնողները որ առաջնորդեն իրենց զաւակները մասնակցելու սոյն դասընթացքներուն։

Մանրամասնութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Մայր Տաճարի Դիւանատան կամ Տիկնանց Յանձնախումբին, Հեռ. - 01·43·59·67·03։

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

ՅՈՒՇԱՏԵՏԵՑ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի "Նայիրի" մասնաճիւղին ընդհանուր ժողովը Սեպտեմբեր 27, Երեքշաբթի, ժամը 19ին, եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

COMMUNIQUE

«Nous sommes Arméniens et rien de ce qui est arménien ne nous est étranger»

Aujourd'hui, plus que jamais les Arméniens du Djavakhk sont menacés :
— dans leur vie quotidienne,
— dans leur identité,
— dans leur avenir.

Isolés dans cette région historique de l'Arménie, ils ont besoin de nous. Nous, Arméniens de France, devons les aider!

Avec toutes les Croix de Secours arméniennes, la Croix Bleue des Arméniens de France lance un appel :
— Pour la création d'antennes médicales dans les villages isolés du Djavakhk,
— Pour la rénovation et l'équipement du Centre Culturel à Akhalkalak,
— Pour la préservation des structures identitaires (églises, écoles...) de cette région.

Seule la mobilisation urgente et efficace de la diaspora permettra la survie du Djavakhk.

Envoyez vos dons à :
C.B.A.F. Djavakhk,
17 rue Bleue 75009 Paris

□

BRATSCH

La Croix Bleue d'Issy-les-Moulineaux
Section DIROUHIE SERENGULIAN
présente
«BRATSCH
25 ans ça s'fête»
avec la participation
de la troupe de danse **Yeraz**
le Dimanche 2 Octobre à 15 heures
au PACI — 25 Avenue Victor Cresson
à Issy-les-Moulineaux

Venez nombreux pour fêter cet événement !
Réservations auprès de :
— Jacqueline : 01. 40. 95. 81. 33
— Alice : 01. 46. 42. 90. 68
— Magasins FNAC et Carrefour.

MARSEILLE

Les Activités du Centre Culturel SAHAK - MESROP

Septembre — Octobre 2005

Directeur KHATCHIG YILMAZIAN

— **CONCERT du Chœur Sahak-Mesrop**
Dimanche 25 septembre à 17 heures
en l'Eglise Notre Dame de Saint Antoine
à l'occasion de la fête nationale de la République d'Arménie.
Entrée sur invitation

— **VOYAGE EN BULGARIE du Chœur Sahak-Mesrop**
Vendredi 30 septembre — Lundi 3 Octobre
● CONCERT Vendredi soir à Sofia
● Messe à quatre voix de Komitas
● Dimanche matin à Plovdiv en l'Eglise arménienne
● CONCERT Dimanche après-midi à Plovdiv
— à l'occasion de la création de l'alphabet arménien
«RENCONTRE MUSICALE» avec la participation de divers chœurs et orchestres : corse, français, arméniens.
● CONCERT Vendredi 21 octobre à 20h45
en l'Eglise du Sacré Cœur, 2 rue St Adrien, 13008 Marseille
● CONCERT Samedi 22 Octobre à 20h45
en l'Eglise de Saint Barnabé, Place du Caire, 13012 Marseille
● CONCERT de clôture avec tous les groupes vocaux et orchestraux
Dimanche 23 octobre à 19h30 en la paroisse St Vincent-de-Paul
«Les Réformés», La Canebière, 13001 Marseille
— **EXPOSITION DE PEINTURE de Garik KARAPETYAN d'Erevan**
Du 27 octobre au 4 novembre
Vernissage de l'exposition au Centre Culturel Sahak-Mesrop
Jeudi 27 octobre à 19h30
Réception à l'issue du vernissage de 20h30 à 21h
Entrée libre

— ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ
Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 27, ժամը 21ին,
Մայր եկեղեցւոյ մէջ
339 avenue du Prado, 13008 Marseille
«Հայոց Գիրերու դերը այսօր, ստեղծումէն 1600 տարի յետոյ»
կը բանախօսէ՝ Փրոֆ. Ռոպէր ՏԷՐ-ՄԵՐԿԵՐԵԱՆ
Entrée libre

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 24-25
SAMEDI-DIMANCHE
24-25 SEPTEMBRE
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱԽԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 250 Եւրօ — Վեցամսեայ : 135 Եւրօ
Արտասահման : Տար· 300 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

81ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21·286

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

81e ANNEE — N° 21·286

ՊՈԼԻՍ

ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՀՈՂՈՎԸ ԿՐԿԻՆ ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ

Պոլսոյ Պաղպիւլի համալսարանին կողմէ կազմակերպուած "Օսմանցի Հայերը կայսրութեան անկումի շրջանին – Դիտակէտ պատասխանատուութեան ու ժողովրդավարութեան հարցեր" խորագրուած համաժողովը որ Մայիսին ազգայնականներու բուռն հակազդեցութիւններուն պատճառով յետաձգուած էր, որոշուած երկրորդ Թուականին –Սեպտ· 23 – 25– նախօրեակին կրկին յետաձգուած է: Վերջինը արձակած է Վարչական դատարանը, նկատի առնելով խումբ մը փաստաբանի դիմումը: Որոշումը տրուած է 2 թեր, 3 դէմ քուէով· այսինքն, մէկ քուէ վճռական եղած է յետաձգումին մէջ:

Հիւրրիյէթ (Սեպտ· 23) Ա· էջի մեծատառ խորագիրով մը հաղորդելէ ետք լուրը, կու տայ ատեանին հրապարակած պատճառաբանութիւնները ալ·

– Պէտք է յետակացուի թէ նախաձեռնութեան մասին տեղեակ պահուա՞ծ է վարչական միաւոր մը: Կը պահանջուին կամքակերպչական գործոդութիւններուն փաստաթուղթերուն վաւերացուած օրինակները:

– Պէտք է բացատրուի թէ մանակիցները ի՛նչ չափանիշերով ընտրուած են: Կը պահանջուին այդ մասին եւս վաւերացուած փաստաթուղթեր ուր նշուած ըլլան դիմումները, ենթականերուն հրատարակած հատորներուն ցանկերը, ասպարէզներուն մասին տեղեկութիւններ, եւլն·:

– Նոյն փաստաթուղթերը կը պահանջուին մասնակիցներուն համար եթէ սահմանափակ շրջանակ մը նկատի առնուած է որպէս այդ:

- Կը պահանջուի մանրամասն տեղեկացնել թէ մասնակիցներու կեցութեան, փոխադրութեան ծախքերը եւ ճեռնարկին յարակից ծախքերը ի՛նչպէս կը դիմագրաւուին ի՛նչպէս որոշուած, կամ ընտրուած են հովանաւորները, եթէ կան այդպիսիները:

Թրքական այլ աղբիւրներ կը տեղեկացնէին թէ համաժողովին մասնակից Թուրք եւ օտար անձնաւորութիւնները դրեթէ առանց բացառութեամբ դիմած էին Թուրքիոյ հանրապետութեան նախագահին, վարչապետին, նախարարներու, Պոլսոյ կուսակալութեան եւ համալսարանին տեսչութեան, որպէսզի իրենց պաշտպանութիւնը ապահովուի: Այս նպատակով տրուած աղերսագրին մէջ ըսուած է· "Կ'ուզենք մեր խոր մտահոգութիւնը յայտնել Թուրքիոյ մէջ վերջին շրջանին փոքրամասնութիւններու հարցերուն առընչութեամբ մտածումի եւ արտայայտութեան ազատութեան ուղղուած սպառնալիքներուն մասին": Աղերսագրողները ըսուածին որպէս ապացոյց նշած են վիպագիր Օ· Փամուքի, "Ակօս"ի տնօրէն Հրանդ Տինքի եւ փրոֆ· Պ· Օրանի դէմ ճեռնարկուած դատական հետապնդումները:

Վարչապետ Թ· Էրտողան Վարչական դատարանին կողմէ արձակուած յետաձգումի վճիռին մասին ըսած է· "Կ'ուզեմ որպէս անփնական կարծիք, ըսել թէ անկեղծօրէն չեմ կրնար վաւերացնել ճնռան որոշում որ ուղղուած է ժողովրդավար երկրի մը մէջ գաղափարներու, մտածումներու հրապարակումին վայր տրամադրող ճեռնարկի մը: Մանաւանդ ատիկա կ'ըլլայ շրջանի մը երբ «Առաւել ժողովրդավարութիւն, աւելի անկախ Թուրքիա մը» կը բարձրանք: Մեկը կրնայ գաղափար մը չհաւնիլ, չվաւերացնել, սակայն կարելի չէ այս ճեւով խոչընդոտել: Մանաւանդ որ երբ ճեռնարկը տակաւին տեղի ունեցած չէր, յայտնի չէր թէ ինչեր պիտի խօսուին, ժողովրդավարութեան, անկախութիւններու, ժամանակակից արժէքներու ամբողջովին անյարիր կը նկատեմ արգելքը":

*
**

Հ·Ց·Դ·ն եւ Հայ Դատի Ֆրանսայի Յանձնախումբը հաղորդակցութեամբ մը (Սեպտ· 22) դատապարտած էին յետաձգումի որոշումը, կատարուածին մէջ փաստը տեսնելով թէ Հայկական Հարցը կը շարունակէ թաղուա մը մնալ Թուրքիոյ մէջ: Անոնք ցաւ կը յայտնէին որ Եւրոպական Միութիւնը հակառակ նման տուեալներու կը յամառի եւրոպական հիմնական արժէքներէն զ իլումներ ընելու Թուրքիոյ առջեւ:

*
**

Եղածը կարելի է աւելորդ մէկ փաստը նկատել Թուրքիոյ մէջ փոփոխութիւններու, լայնախոհութեան, արեւմտականացումի, ազատութիւններու միայն մակերեսային կարճնալ ըլլալու յատկանիշին: Կարելի է քայլ մը աւելի անդին ալ երթալ ու Եւրոպայի հետ բանակցութիւններու մօտալուտ օրացոյցին քով զետեղել հարցը. համաժողովին կազմակերպութիւնը, առաջին յետաձգումէն ետք անպայման իրագործելու յամառութիւնը ապացոյց նկատել յառաջդիմական տրամադրութիւններու, իսկ արգելքը՝ յետադիմական վճռակամութեան: Ապահետեւցնել թէ հարկ է ընթացք տալ Թուրքիոյ Եւրոպայի անդամակցութեան, որպէսզի յետադիմական տարրը զօրանալու զեղին չգտնէ, եւլն·: Մանաւանդ որ Թ· Էրտողան ալ եւրոպացիի յարիր ընթացքով մը անհամաձայնութիւն կմկըմացած է յետաձգելու երկրորդ որոշումին:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ վարչապետը Գոսթաս Գարամանլիս պաշտօնական առաջին այցելութիւնը կատարեց Ֆրանսա եւ այդ առթիւ հարցազրոյց մը տուած է Ֆիկարոյի (Սեպտ· 23), ուր կ'անդրադառնայ նաեւ Թուրքիոյ անդամակցութեան: Կը հետեւցնել թէ հարկ է ընթացք տալ Թուրքիոյ Եւրոպայի անդամակցութեան, որպէսզի յետադիմական տարրը զօրանալու զեղին չգտնէ, եւլն·: Մանաւանդ որ Թ· Էրտողան ալ եւրոպացիի յարիր ընթացքով մը անհամաձայնութիւն կմկըմացած է յետաձգելու երկրորդ որոշումին:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ ՍՊԱՅԻՆ ԴԱՏԸ

Պուտափէշթի մէջ վարժընթացի մը շրջանին աղբրեջանցի ասպետ մը կողմէ սպաննուած էր Գուրգէն Մխիթարեան: Մարդասպանին դատավարութիւնը քանի մը յետաձգումներէ ետք որոշուած է Սեպտ· 27ին: Զոհին պարագաներուն փաստաբանը Հայկ Դեմոյեան որ նաեւ Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարարութեան ներկայացուցիչն է, եւ փաստաբան Նազելի Վարդանեան Սեպտ· 23ին մեկնած էին Պուտափէշթ: Իրենց կ'ընկերանար Հայկ Մուկուչեան որ նոյն մարդասպանին յարձակումին ենթարկուած էր:

Սեպտ· 27ի նիստին կը սպասուէր որ ատեանը ունկնդրութեան կանչէ Ազրբեջանցին քննած երկու հոգեբոյժները:

ՄԱՄՈՒԼ

«LIBERATION»

(23 septembre)

VAKIFLAR SERT DE VITRINE A ANKARA SUR LA QUESTION DU DROIT DES MINORITES

Le dernier village mémoire du passé arménien en Turquie

Լիպերասիոնի թղթակիցը Մարք Սեմօ մանրամասն կը նկարագրէ Վաքըֆլար գիւղի Հայերուն կեանքը: Սկիզբէն կը ստեղծէ մթնոլորտը· - "Երբեք չէ կըրցած մոռնալ ինչ որ հայրը պատմեց իրեն: Երբեք չուզեց իր զաւակներուն պատմել: «Որպէսզի տղաքս ինծի պէս ներսէն այրած չըլլան» կը բացատրէ ծերուկը որ ամէն օր կու գայ օգ առնել եկեղեցւոյ քովի նստարանին վրայ": Ենթական կը կոչուի Աւետիս Տէմիրճեան (թերթը գրած է Հաւատիս) որ իր 90ամեակը կը տօնէ: Կը բացատրէ որ իր անունը "լուր" կը նշանակէ· կ'աւելցնէ· "Ֆրանսական նաւատորմը կու գար մեզ ազատելու, լուրը հասած էր եւ ես կը ծնէի եւ այդ էր պատճառը ծնողքիս ընտրութեան": Լրագրողը կը գրէ թէ Տէմիրճեան միշտ մեծ երախտագիտութիւն մը ունի հանդէպ անոնց, որ դեռ ձախող ֆրանսերէնով մը կը կոչէ "ալոնզաֆիան": Ու Սեմօ կը պատմէ Մուսա Լերան 1915ի օրերը, երբ Ալեքսանդրէթի 3000 Հայերը լեռ բարձրացան ազատելու համար ջարդերէն եւ տեղահանութենէն զորս հրահանգած էր Թուրք կառավարութիւնը: Սեմօ անդրադառնալով Ցեղասպանութեան կը գրէ թէ երկար ատեն թաղու, Թուրքիա սկսած է դժուարութեամբ առճակատիլ այդ ողբերգական անցեալին հետ: Քառասուն օր դիմադրեէ ետք, Մուսա Տաղի Հայերը փրկուեցան Ֆրանսական նաւատորմին շնորհիւ: Վաքըֆ գիւղը հայկական վերջին գիւղն է կը գրէ լրագրողը: Ճիշդ է 60–80 հազար Հայ կայ, մանաւանդ Պոլիս, ուր չուրջ 20 դպրոց ունին, լիսէ եւ երկու թերթ, բայց Վաքըֆ գիւղը վերջին վայրն է այլեւս գոյութիւն չունեցող անցեալի մը: Ամէն ոք հայերէն կը խօսի: "Բոլոր երիտասարդները երկու սերունդ է մեկնած են, ինչ որ թոյլ կու տայ ապաստան տալու անոնց որոնք կը վերադառնան, երբ այլեւս ընտանիք չունին" կը բացատրէ Աշոտ Մարտիրեան, 80 տարեկան, որ 20 տարի Ֆրանսա ապրած է: Իր երկու տղաքը Ալֆորվիլ են: Աւանին խորը մեռելատուն մը կայ, որովհետեւ կ'ըսէ Ցակոբ Շերին, հարկ է մարմինները պահել մինչեւ որ աշխարհի չորս կողմերը ցրուած ընտանիքին բոլոր անդամները գան: Ինք, ինչպէս չատեր, նարինջի արտադրութեամբ կը զբաղի: Վաքըֆ գիւղը կը զանազանուի չուրջի գիւղերէն, անցեալին բոլորն ալ Հայերով բնակուած: Անցեալի ողբերգութիւնը, զրեթէ բոլորն ալ կ'ուզեն թաղել: "Անցեալը քրքրել կեանք պիտի չտայ մեռեալներուն եւ աւելի լաւ է ձգել որ պատմաբանները իրենց գործը տեսնեն" կ'ըսէ քաղաքապետը, երբ կը յիշուին 1915ի ջարդերը: Ծերուկ Աւետիսը որու մեծ հայրն ու հօրեղբայրը ջարդուած են, չուզելով կ'ոգեկոչէ անցեալը· "Հայրս պատմեց որ այն առենուան գիւղապետը հասկցած էր որ հասած տեղահանութեան հրամանը մահ կը նշանակէր: Բազմաթիւ ականատեսներ պատմած էին մարդոց ջարդերը, տեղահանուածներու չարչարանքը անօթի–ծարաւ եւ այդ պատճառով է որ Վաքըֆ գիւղը եւ վեց ուրիշ գիւղեր որոշեցին դիմադրել լերան վրայ": Ու լրագրողը կը պատմէ որ 1938ին գիւղը յանձնուեցաւ Թուրքիոյ:

Ու Սեմօ կ'եզրակացնէ թէ գիւղը այլեւս խորհրդանիշ մը դարձած է, զոր Անդարա կը խնամէ ցոյց տալու համար իր բարեացակամութիւնը փոքրամասնութիւններու իրաւունքներու յարգանքին մասին: Հանդիսութիւններ, նուագահանդէսներ կը կազմակերպուին: Նախակըրթարանը փակ է, որովհետեւ հարկ եղածին չափ երախայ չկայ եւ եղածը քովի գիւղի Թրքական դպրոցը կ'երթայ: Գիւղացի մը կը խոստովանի – "Լեզուն տունը կը սորվեցնենք, յետոյ Պոլիս լիսէ կ'երթան ուր կը սորվին հայերէն իրական լեզուն, տարբեր մեր զաւառաբարբառէն եւ կ'երթան Արեւմուտք հաստատուելու, որովհետեւ հոս գործ չկայ":

Այս թղթակցութեան կցուած է կարճ լրատուութիւն մը խորագրուած՝ «Le génocide un tabou qui dure» եւ ուր կը յիշուի որ անդամ մը եւս դատապարտուած համաժողովը (պիտի բացուէր Սեպտ· 23ին) արգիլուած է Պոլսոյ Վարչական դատարանին կողմէ:

ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻՆԵՐԸ ԴԺԳՈՀ ԵՆ ՖՐԱՆՍԱՑԻՆ

Ֆրանսայի Բաքուի դեսպանը Ռ· Պլաթման Ղարաբաղի ազատագրումի ազգբեջանական կազմակերպութեան դիմած է որպէսզի վերջ տրուի դեսպանատան ուղղուած սպառնալիքներուն: Նշուած կազմակերպութիւնը վերջերս դեսպանատան ղրկուած նամակով մը զատապարտած էր Ղարաբաղի իշխանութիւններուն հետ ֆըրանսական ընկերութիւններու գործակցութիւնը, յատկապէս հաղորդակցութեան մարդին մէջ: Դեսպանը պատասխան նամակին մէջ գրած է· "Ֆրանսական կառավարութիւնը շրջաններն կացութեան տեղեակ կը պահէ ֆրանսական ընկերութիւնները, յորդորելով գործունէութենէն չվեռնարկել հոն": Դեսպանը աւելցուցած է թէ պատրաստ է վիճարկումի, բայց պէտք է վերջ տալ կացութիւնը իր երկրին ու իր հայրենակիցներուն դէմ չհարկելու ընթացքին:

Ղարաբաղի ազատագրումի կազմակերպութիւնը որ վճռակամ է ի հարկին ուժի միջոցով ետ առնելու Ղարաբաղը, յայտնապէս չէ գոհացած դեսպան Պլաթմանի նամակով· ըսած է թէ Ֆրանսական կառավարութիւնը պարտի աւելի առարկայական դիրք ունենալ շրջանին մէջ:

Ֆրանսայի Բաքուի դեսպանը Ռ· Պլաթման Ղարաբաղի ազատագրումի ազգբեջանական կազմակերպութեան դիմած է որպէսզի վերջ տրուի դեսպանատան ուղղուած սպառնալիքներուն: Նշուած կազմակերպութիւնը վերջերս դեսպանատան ղրկուած նամակով մը զատապարտած էր Ղարաբաղի իշխանութիւններուն հետ ֆըրանսական ընկերութիւններու գործակցութիւնը, յատկապէս հաղորդակցութեան մարդին մէջ: Դեսպանը պատասխան նամակին մէջ գրած է· "Ֆրանսական կառավարութիւնը շրջաններն կացութեան տեղեակ կը պահէ ֆրանսական ընկերութիւնները, յորդորելով գործունէութենէն չվեռնարկել հոն": Դեսպանը աւելցուցած է թէ պատրաստ է վիճարկումի, բայց պէտք է վերջ տալ կացութիւնը իր երկրին ու իր հայրենակիցներուն դէմ չհարկելու ընթացքին:

Ղարաբաղի ազատագրումի կազմակերպութիւնը որ վճռակամ է ի հարկին ուժի միջոցով ետ առնելու Ղարաբաղը, յայտնապէս չէ գոհացած դեսպան Պլաթմանի նամակով· ըսած է թէ Ֆրանսական կառավարութիւնը պարտի աւելի առարկայական դիրք ունենալ շրջանին մէջ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏԱՌԵՐՈՒ ԳԻՒՏԻՆ 1600ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻԻ

Ն. ՈՒԶՈՒՆԵԱՆ

(Ցապաւումով)

Հայ ժողովուրդի ամենաթանկագին ժառանգութիւնն է իր մայրենի լեզուն, եւ այդ լեզուն կ'արտայայտուի իր սեփական ու աննման տառերով: 1600 տարի առաջ, Դ. դարու սկիզբը, մեր երանելի վարդապետը Մեսրոպ Մաշտոց եղաւ ըստեղծիչը հայկական այբուբենի 36 լուսաճաղ տառերուն, որոնք մինչեւ այսօր կը թաւալին յորդուն գետի մը նման, ջամբելով գիր ու գրականութիւն համայն հայ ժողովուրդին:

Բազմաթիւ ներբողներ հիւսուած են ի պատիւ Հայ տառերուն ու հայ լեզուին, որոնցմէ ահաւասիկ մի քանի հակիրճ օրինակ.

Դու մեր առաջին, առաջին մորմոք,
առաջին աղօթք,
Որ տատապանօվ փոխուեցիր բառի ու
դարձար լեզու...
Ու երբ «Հայրենիք» անունը տուին
հողին այս բարոտ,
«Մայրենի» դրին անունը ճո սուրբ...
(Վահագն Դաւթեան)

Մեր լեզուն՝ մեր խիղճն է դա, սուրբ
հացը մեր սեղանի,
Մեր հոգու կանչն է արդար, ու համր
բերանի:
(Համօ Սահեան)

Ինչպէս գետ մը անհուն, հիմնաւորց
լեռներու
անմատոյց բարձունքներէն ծնած, եւ
որ անհաշուելի
ժամանակներէ ի վեր արեւուն տակ կը
պտըտցնէ իր
մեծ, թարմ կեանքը, մշտահոս ու
երգեցիկ, դուն կը
վազես դարերուն մէջէն, ո՛վ
գեղեցիկ ու բաղցր
Լեզու հայկական:
(Արշակ Զօպանեան)

Դո՛ւն, առաջին վանկ շրթունքիս,
առաջին ձայն իմ հոգւոյս,
Նախկին հնչիւն իմ մանկական լեզուիս
հեզ,
Որով լացի ու երգեցի միշտ
յուզումներս, իղձս ու յոյս,
Իմ մայրենի բաղցր բարբառ,
ողջո՛յն ինձ:
(Սիպիլ)

Այս եւ նման ներբողներու եւ գեղօներու կարգին կան դեռ շատ ուրիշներ եւս, սակայն ամենախորն ու ամեհագեղեցիկն է Սիամանթոյի Սուրբ Մեսրոպ հոյակապ տաղերգութիւնը, որմէ ահաւասիկ փոքր հատուած մը «Տեսիլքը» խորագրով.

Ո՛վ հրաշալիք, ո՛վ հատատիկ
աննիւթական հոգի,
Ո՛վ զարմանագործ զօրութիւն,
Ո՛վ բոցեղէն բժժանիք, ո՛վ պնդոյծ
խորհուրդ,
Ահաւասիկ ինքնիրէ մը մրափին մէջ
Մեսրոպին:
Իր աջ ձեռքովն լուսագիծ՝
Ակնթարթ մը՝ մեհեաստանին որմին
վրայ
Հայկազեան այբբենարանը
տառագրեց...:
Ցանկարծ՝ Սուրբը մեծ տեսիլքէն
ցնորաշարժ՝
Մեռեալի մը պէս ընդոստ ոտքի,
Փետուր գրիչն ու տախտակն ի ձեռին,
Հրաշքին տակ արտասուելով,
Որմին առջեւ անհունօրէն
ծնրադրեց...:

*
**

Ցոյժ հետաքրքրական է գիտնալ, թէ ինչ կ'ըսեն օտար գրողներ ու գիտնականներ Հայերէնի ու զայն կենդանացնող նշանագրերուն հնչիւնային գեղեցկութեանց մասին:

Ջորճ Պայրըն (1788–1824) – "Սկսած եմ ու կը շարունակեմ ուսումնասիրել Հայոց լեզուն...: Հայերէնը հարուստ լեզու է եւ կը պարունակէ մարդկային ձայնի բոլոր հնչիւնները: Հայերէնը կը պահանջէ խոր ուսումնասիրութիւն, եւելի գրաւիչ դառնալու համար":

Վիկտոր Հիւկօ (1802 – 1885) – "Ձեր հնամենի լեզուն չեմ գիտեր ես, բայց կը սիրեմ այդ լեզուն: Ձեր լեզուին մէջ առեւելքն է գոր կը գտամ, դարերը կը նըմարեմ այնտեղ: Կը տեսնեմ անցեալի խորհրդաւոր նշոյլի չողարձակումը: Ինծի համար պարծանք է հայերէնի թարգմանութիւնը": (Գրուած իր "Թշուառները" վէպի հայերէն թարգմանութեան առթիւ):

Ժողէֆ Մարքուարտ (1864 – 1930) – "Հայկական այբուբենի կատարելութիւնը աշխարհի մեծագոյն լեզուաբաններէ զարմանքն է առաջացրել":

Անթուան Մէյէ (1866–1936) – "Հայկական այբուբենի կառոյցը իսկական գլուխ գործոց մըն է: Ան մինչեւ օրս կրցած է գոյատեւել առանց որեւէ նշանակալից փոփոխութեան կարիքը զգալու, որովհետեւ ան սկիզբէն կատարեալ եղած է":

Ջրէֆէրիք Ֆէյտի (1908 – 1991) – "Կեանքիս ամէն մէկ վայրկեանը նուիրած է հայերէնի ուսումնասիրութեանը եւ թէ իմ գիտցած լեզուներուն մէջ՝ հայերէնը բացառիկ է, նախ որպէս զարմանալի տրամաբանական լեզու, նոր բառեր կազմելու դիւրութիւններով":

Հարկ է չեշտել, թէ բազում գիտնականներ քանիցս մեզադրած են Հայերը՝ իրենց լեզուին հանդէպ ցուցաբերած տգիտութեան եւ անփութութեան համար:

*
**

Մեսրոպեան այբուբենը, որ ստեղծուեցաւ 405 թուականին, կը բովանդակէ 36 տառ կամ նշանագիր, որոնցմէ իւրաքանչիւրը կը համապատասխանէ հայերէն լեզուի առանձին ու իւրայատուկ մէկ հնչիւնին: Մաշտոցի որդեգրած սկզբունքն էր՝ մէկ տառ մէկ հնչոյթ, եւ փոխադարձաբար՝ մէկ հնչոյթ մէկ տառ: Ժբ. դարուն, Կիլիկեան Թագաւորութեան շրջանին, այս 36 տառերուն վրայ աւելցուեցան երկու տառ՝ օ եւ ֆ (ֆէ), որոնք փոխառութիւններ էին լատիներէն o եւ f տառերէն: Գրաբարի մէջ արդէն կար ու երկբարբառը դրեթէ համապօր լատիներէն au եւ o հնչոյթներուն, ինչպէս հայերէն աւուր > օր, Պաւղոս > Պօղոս, եւլն.:

Մեսրոպեան այբուբենը 1600 տարիներէ ի վեր անսայթաք կատարելութեամբ ծառայած է Հայ դպրութեան ու քաղաքակրթութեան, յաճախ դերազանցելով իրեն ժամանակակից ու իրմէ աւելի եռք կազմաւորուած այլ ազգութիւնները, որոնք ստիպուեցան փոխ առնել ուրիշներու այբուբենը, որ յաճախ չէր իսկ լրիւ պատշաճեր իրենց լեզուին հնչիւնաբանութեանը: Ներկայիս կան բազմաթիւ լեզուներ որոնք իրենց այբուբենի հնչիւնային անբաւարարութեան պատճառաւ որդեգրած են տրոհման նշաններ: Իսկ հայերէնի 36 կամ 38 տառերը, իրենց ճայնեղ, չնչեղ խուլ, եւ ճայնեղ պայթական երանգներով կ'ըսան ներքօրէն արտայայտել մեր լեզուին բոլոր հնչիւնները: Ինչպէս նշուեցաւ վերեւ, հայերէն այբուբենի իւրաքանչիւր տառը կը ներկայացնէ միայն մէկ հնչոյթ եւ իւրաքանչիւր հնչոյթ կը ներկայացուի միայն մէկ տառով: Սակայն հետաքրքրական է, որ այլ լեզուներ, ի մասնաւորի անգլերէնն ու ֆրանսերէնը, որոնք այժմ կը համարուին կատարելագործուած միջազգային լեզուներ, ունին հնչիւնային եւ ուղղագրական բազմաթիւ անհետեւողականութիւններ:

Անգլերէնն ընթացիկ լեզուն, առանց հաշուելու բարբառները, ունի, ըստ անգլիական Օքսֆորտ բառարանին՝ 47 հնչոյթ, իսկ ըստ ամերիկեան Ուէպսթըր բառարանին՝ 44 հնչոյթ, որոնք ի հարկէ չեն կրնար արտայայտուիլ լատին այբուբենի սահմանափակ 24 տառերով: Ուստի այս եւ այլ լեզուներու համար անհրաժեշտ է գործածել տրոհման նշաններ, նաեւ որոշ տառերու եւ տառակապակցութիւններու տալ մէկէ աւելի հնչութային արժէքներ, կամ փոխադարձաբար՝ նոյն հնչիւնը արտաբերել տարբեր տառերով կամ տառակապակցութիւններով:

... Հայերէն այբուբենը ունի նաեւ այլ

ՋՈՒԱՐՃԱԼԻ ՀԱՐՑԱԽՈՅՋ ՏԽՈՒՐ ԱՐԴԻՒՆՔՈՎ, ԿԱՄ «ԴՐԱԳԷՏ» ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ՊԱՏԿԵՐԸ

Պարագայականը եւ ամօթալին իսկ հնչպարտութեան առիթով վերածելու սովորամոլութիւնը չատ, չատ ամուր հիմեր ունին մեր մեծամասնութեան մօտ: Այնքան ամուր որ ո՛չ անհանգստութիւն կը պատճառեն անհեթեթի պարզուած պատկերով, ո՛չ ալ լուրջ ընդվզում հարկը կը զգացնեն: Կարեւորը տակաւին կը նըկատուի նշումը, հանդէսը, ճառը, ծափը, չնորհաւորութիւնը, մաղթանքը եւ ամէնուն վրայ լիցած գոհունակութեան վարագոյրը: Հոգ չէ թէ նշումին առարկան երկար տեւէ ի վեր գաղրած ըմպայ գոյութենէ, հոգ չէ թէ ճառն ու ծափը քնացնելու կամ քունէ արթնցնելու դրծէն ուրիշ բանի չծառայեն, հոգ չէ թէ չնորհաւորութիւն ու մաղթանք մնան օդին մէջ տեղ մը, յարմար հանդրուանի յաւերժական փնտռտուքին մէջ:

Տարբեր չէր պարագան Գիւրերու գիւտին 1600ամեակին առիթով կազմակերպուած «գիտաժողով»ին: Կարեւորը պարագայականն էր ու ներկայ էր ան ամբողջ լայնքով, երկայնքով. ակադեմական հաստատութիւն, պերճաշուք սրահ, համաչխարհային ու տիեզերական համբաւի տէր գիտնականներու մասնակցութիւն, մեծ-մեծ խորագրեր, նախագահներ, փոխ նախագահներ, դասախօսներ, դասատուներ, յետոյ կարեւորագոյն նկատուած հացկներէ չնորհաւորութիւն, մաղթանք, օրհնութեան դիր եւլն. հանդիսաւորութեան պատրանքին անհրաժեշտ ամբողջ թափօրը:

Ներկայի իրականութեան նեղլիկ մէկ լուսանցքին մէջ ինկած այս երանելիներ, ոչ մէկ բան կրնար վրդովել. ո՛չ կրնային Մաշտոցի գիւտին 70+15 տարի բաժին հանուած անպզանքէն ամչնալ, ո՛չ ալ սրբագրութեան կանչերուն ղեմ «գրագէտ» ժողովուրդ մը անգրագէտ դարձնելու իրենց սպառնալիքէն: Բա՛նք որ Մաշտոցը իրենց համար «անցած էտապ» է, ո՛չ կրնայ հաշիւ պահանջել, ո՛չ իրաւունք պնդել, ոչ ալ ամօթել: Իր գործը հազար-հազար սերունդի համար կատարած անդորրով կը ննջէ ան Օշականի անկիւնը, վրան դրուած իտալական մարմարին ծանրութեան հանդուրժելով: Ու վստահաբար 1600 դարու փորձառութեամբ կը խորհի որ 70+15 տարուան չեղումը, ուրացումը ովկիանոսին մէջի կաթիլ մը ջուրն է, կորսուելու դատապարտուած:

Բայց անցածէն եռք կայ ներկայի «էտապ»ն ալ: Ան միս ու ոսկորէ գոյութիւնը որ կը կոչուի Հայաստանի ժողովուրդ, որուն «գրագիտութեան» վրայ կը դուրգուրան մեր թալիսմանները: Բայց սանկ քիչ մը մօտէն հետազբօսել դուրդուրանքի առարկայով, յայտնաբերել կու տայ ամբողջովին հակասական միջուկ մը:

Ըսուածին փաստը այն հարցախոյզն է որ կատարուած է 1600ամեակի գիտաժողովին նախօրեակին նոյն՝ Գիտութիւններու ակադեմիային Փիլիսոփայութեան եւ քնկերաբանութեան հիմնարկին հետազօտութեան ճիւղին կողմէ: Նպատա՞կը. պարզել Հայոց այբուբենին մասին երեւանցիներու գիտութեան մակարդակը: Կատարուածին արձագանգը տուած է Ռուբէն Պօղոսեան («Ազգ», Սեպտ. 16), առաջին տողերէն գրեթէ աւելորդ համարելով նման աշխատանք, քանի որ «կրթական համակարգին մօտ կանգնած մարդիկ, անշուշտ, խիստ զարմանալի պիտի նկատէին եթէ հարցուածներուն գոնէ 80 տոկոսի պատասխանները գոհացուցիչ լինէին»:

Ըսուածին փա՞ստը. ահա՛. երեւանցի 1200 ընտանիքի 18էն վեր անդամներուն միայն 30%ը գիտցած է գիրերուն ստեղծումի ստոյգ թուականը: Միւսները ըսած են թէ «վաղուց են ստեղծուել», այդքան: Շատ աւելի բարձր չէ այբուբենին տառերուն ճիշդ թիւին տեղեակներուն տոկոսը: Թէեւ հոս արդէն երգիծաղերգական առաջին չերտ մը կը բացուի: Մաշտոցի այբուբենը որ 36 տառէ կը բաղկանար, միջնադարուն հիւրընկալած է 0-ն եւ Ֆ-էն այսինքն, ընդունելի պատասխան պէտք է համարուէին 36ը, կամ 38ը: Մինչդեռ հայաստանեան այբուբենը ՈՒն ալ դիր ընդունելով, ճիշդ պատասխան կը նկատէ 39ը: Ուստի, 40% «ճիշդ» պատասխանողներու տուած թիւը այս վերջինն է: Մնացածները տատանած են 18–50 բաւական լայն միջոցի մը մէջ:

Կայ աւելի ողբերգականն ալ: Ռ. Պօղոսեան կը գրէ թէ «զգալի մաս» մը պատասխանած է «36 տառ» որ անչուշտ սըխալ համարուած է: Միակ մխիթարականը հոս փաստն է թէ ժողովուրդին յիշողութիւնը անքան ալ դիւրին չէ լուսլ, մաքրել, անկէ անհետացնելով բոլոր հետքերը: Այս պայմաններուն մէջ գոհունակութեան առիթ կրնայ նկատուիլ 97% ճիշդ պատասխանողներու զանգուածը այբուբենին ստեղծողին ինքնութեան մասին. երեք տոկոսը այդ դիրքին վրայ տեսնել կարծած է Մ. Խորենացին:

Պէտք չէ մոռնալ որ Հայաստանի «զըրագէտ» ժողովուրդին մաս կը կազմեն ռուսական դպրոց յաճախողներն ալ: Հարցախոյզին պատասխանողներու 17%ը այդ հատուածէն եղած է. եւ երբ պահանջուած է որ այբուբենը արտասանեն, ստիպա բնականաբար չատ բարդ հարց եղած է անոնց համար: Բայց պէտք չէ կարծել որ հայկական կրթութեան տէր «զրագէտներըն» դիւրութեամբ յաջողած են: Անոնց միայն 38%ը կրցած է այբուբենը ամբողջութեամբ արտասանել. մըն նացածը այբ-բեն-գիմէն անդին չէ անցած: Այսքանէն եռք կարդալ թէ պատասխանողները Ծ, Ճ, Շ, Ջ գլխագիրները դրելու դժուարութիւն ցոյց տուած են, ո՛չ կը զարմացնէ, ոչ ալ կը տխրեցընէ: Ո՞վ տեսած է որ տանձի ծառը խաղող, կամ ընկոյզ տայ:

Աւոր քով ամէն երեւակայութիւն գերազանցող է հարցախոյզին նախաձեռնարկ հիմնարկին անօրէն Գ. Պօղոսեանի մեկնաբանութիւնը, հայերէնի այբուբենին որոշ տառերը դրելու դժուարութեան. անոր համար ստիպա կը վկայէ թէ «Հայերէնէն բացի այլ լեզուներ ուսումնասիրելը ազդում է հայկական մըտածելակերպի եւ հայերէնի իմացութեան վրայ»: Մի՛ երթաք մինչեւ Աճառեանի օրինակը բերելու, ըսելու համար թէ բոլոր ժամանակներու լաւագոյն հայերէն դիտցողներէն այս մէկուն ո՛չ հայկական մտածելակերպը, ո՛չ հայերէնը ազդուած էին դիտցած աւելի քան տասնեակ մը միւս լեզուներէն: Լա՛ւօրէն կը բաւէր նոյնիսկ կէս-կատար ականջալուր ըլլալ լեզուներու ուսուցումի ժամանակակից մօտեցումներուն մասին լրատուիւններ ողողած տուեալներու, գոնէ լմացած ըլլալու համար թէ մայրենիէն եռք երկրորդ, երրորդ լեզուներու իմացութիւնը միայն հարստացնող ազդակ կ'ըլլայ ենթակային. անշուշտ այն պայմանով որ մայրենին իր արժանի տեղը ունենայ անոր զարգացումին մէջ: Ամէն պարզայի, կարելի չէ չընդգծել հետեւութիւնը թէ «Եթէ Հայոց գրերը ինքնութեան պահպանման երաշխիքն են, ապա այսօր հայապահպանման, նաեւ Հայոց լեզուի պահպանման խնդիր կայ ոչ միայն ըստփիւռքում, այլեւ Հայաստանում»:

Մէջբերելէ եռք այս կարեւոր մտածումը, Ռ. Պօղոսեան տեղ կու տայ փրովանսի համալսարանի մէջ հայերէն սորվող օտար ուսանողներու լրջութեան, արձանագրած յաջողութեան: Կերպով մը լռելեայն հակադրելով դուրսի ու ներսի պատկերները:

Այսուհանդերձ, գիտաժողովը գիտաժողով, ամէն բան ընթացած է ըստ ժամանակացոյցի, գերազանց որակով, մեծ խանդավառութիւն ստեղծելով, դէպի 1700 ամեակ ազգօգուտ յանձնառութիւններով, պայծառագոյն տեսիլքներով, հարիւրամեակի պլանը գերազանցելու սրբազան ձգտումով:

Ու Օշականի կողմէն երեք խնճոր գըլորելով հասած են Ակադեմիային դրան առջեւ. մէկը որդնոտ, մէկը փտած, երրորդն ալ խակ:

ԱՐՓԻ ԹՈՒԹՈՑԵԱՆ

յատկանիշ մը, որն է այն, թէ այբուբենի իւրաքանչիւր տառը ունի թուական արժէք մը, որ կը սկսի "այբ"էն (թիւ 1) ու կը վերջանայ "քէ"ով (թիւ 9000)։ Այբուբենի 36 տառերը բաժնուած են չորս խումբերու, որոնց իւրաքանչիւրը կը պարունակէ ինը տառ ու յաջորդաբար կը ներկայացնեն միաւորները, տասնաւորները, հարիւրաւորները եւ հազարաւորները։ Այսպէսով կարելի է արտայայտել բոլոր թուանշանները 1էն (Ա.) մինչեւ 9999 (ՔՋՂԹ), որուն կը յաջորդէ տասը հազարը (10,000) որ կը կոչուի բիւր։

Կ'արժէ փոքր բաղդատութիւն մը ընել լատիներէն տառերու թուական արժէքներուն հետ։ Լատիներէն այբուբենի միայն եօթը տառերն են, որ թուական արժէք ունին. I (1), V (5), X (10), L (50), C (100), D (500), M (1000)։ Տարւոյս 2005 թուականը լատիներէն տառերով կը գրուի MMV, իսկ հայերէն տառերով Սե։ Ըստ բախտի առնենք 3874 թուանշանը որ հայերէն տառերով կը գրուի ՎՊՀԴ, իսկ լատիներէն տառերով՝ MMMDCCCLXXIV։ Ընթերցողը թող որոշէ, թէ ո՞րն է առաւել գիտնականն ու տրամաբանականը։

*
**

Հայկական տառերը որ աւելի քան 1500 տարի գոյատեւեցին անընդմէջ եւ մնուցին ու պայծառացուցին հայ ժողովուրդին միքն ու հոգին, յանկարծ, 1922 թուականի Մարտ 4ին, Խորհրդային Հայաստանի Լուսաւորութեան Ժողովրդական Կոմիսարներուն Խորհուրդի նախագահ Պօղոս Մակինցեանի յայտարարած հրամանագրով բնօրէն պարտաւորեցաւ "Ուղղագրական Ռեֆորմ" յորջորջուած խեղագրութիւն մը, որ ոչ այլ ինչ, քան դաւադրութիւն մըն էր հանդէպ հայ լեզուին։ Ցաւօք՝ այն կոչուեցաւ "Աբեղեան" ուղղագրութիւն։

Մանուկ Աբեղեան (1865–1944), գրականագէտ, լեզուաբան, Երեւանի Պետական Համալսարանի հիմնադիրներէն, 1913 Հոկտեմբեր 14ին, համայնավար կարգերու հաստատումէն շատ առաջ, զեկուցում մը կարդացած է Էջմիածնի մէջ, տառերու դիտին 1500ամեակի հանդիսութեան առթիւ, ջատագովելով բոլոր հայութեան համար միակերպ ուղղագրութիւն մը գործածել եւ բառերու պատկերները հնարաւորին չափ անփոփոխ պահել, որպէսզի նոյն լեզուն խօսող մարդիկ կարողանան մկկմկկու գրածը դիւրութեամբ վերծանել եւ յաջորդ սերունդները հաղորդակից դարձնել նախորդներուն հետ։ (Տեսնել Մանուկ Աբեղեան, Երկեր, հատոր Ը., էջ 330)։

Դժբախտաբար այսպէս չստացուեցաւ։ Ստալինեան միահեծան իշխանութիւնը այլ ծրագրեր ունէր. խզել ազգութիւններու կապը իրենց անցեալին հետ, իրենց դարաւոր պատմութեան ու գրականութեան հետ, որու լաւագոյն մէջոցն էր խեղաթիւրել լեզուն։ Նոյնիսկ չանքեր եղած էին, որ Խորհրդային Հայաստանը որդեգրէ լատինական տառերը, ինչ որ դաղտնի մնաց երկար ժամանակ։ "Երեւանում լոյս տեսնող «Նախիջեւան» թերթում (Հոկտեմբեր-Դեկտեմբեր 2000 թ.) տպագրուեց գրող Կարէն Ա. Սիմոնեանի «Ուղղագրութեան խնդրին վերաբերող դիտանական փաստաթղթեր» վերնագրով յօդուածը։ Այդ նորագիւտ փաստաթղթերն էլ իրենց հերթին վերջնականօրէն հաստատում են, որ մեր ուղղագրութիւնը կործանուել է Կրեմլից արձակուած դաղտնի հրամանների հետեւանքով"։ (Տես. Լեւոն Միրիջանեան, Մեր Մեծագոյները, 2004, էջ 173)։ 1922ին ընդունուած ուղղագրութեան համաձայն, այբուբենէն վերցուեցան է, ւ, օ տառերը, փոխարինելով անոնց հնչիւնները ե, վ, ո տառերով, եւ ւ տառին տեղ դրուեցաւ ու երկբարբառը որպէս "տառային առանձին միաւոր", որ սակայն կը բաղկանար երկու տառէ։ Այս նոր ուղղագրութեան դէմ բողոքեցին ամբողջ աշխարհն ու Հայաստանէն բազմաթիւ հայ եւ օտար հայագէտներ, լեզուաբաններ ու գրողներ, բայց բողոքները մնացին անկատ։

1940ի Օգոստոս 22ին հռչակուեցաւ նոր հրամանագիր մը, որու համաձայն վերականգնուեցան է եւ օ տառերը, ինչպէս նաեւ ե եւ ո տառերուն բառասկիզբի հնչիւնները։ Այս այբուբենն է, որ ցարդ կը գործածուի միայն Հայաստանի մէջ։ Նշենք նաեւ, որ մեր դեղահունչ տառերը ունին իրենց յատուկ անունները, ինչպէս՝ այբ, բեն, գիմ, դա, եչ, զա, եւլն.։ Մինչդեռ ցաւով կը տեսնենք, թէ Հայաստանի մէջ դպրոցականները կը հեգնեն հայերէն տառերը յօժ նախնական ձեւով որպէս՝ ա, բը, գը, դը, եը, զը, եւլն.։

ԴԱՍԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՎՆԱՍՆԵՐԸ

Ռ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

1986 թ. գարունն էր։ Համալսարանի բակում մի երիտասարդ մօտեցաւ ինձ։

– Ես "Զարթօնք"ի թղթակիցն եմ, կրո՞ղ եմ ձեզ դիմել մի հարցով։

– Խնդրեմ։

– "Զարթօնք"ը հարցաթերթիկ ունի։

– Ինչի՞ մասին։

– Հայաստանում դասական ուղղագրութեան վերադառնալու մասին։ Ինչպիսի՞ն է ձեր կարծիքը։ Նոյն հարցն ուղղել ենք նաեւ ակադեմիկոս Եղուարդ Աղայեանին։ Նա արդէն պատասխանել է։

Ներկայացրի կարծիքս, այն է՝ Հայաստանում այժմ կիրառուող ուղղագրութիւնը 1922 թուին բռնութեամբ պարտադրուել է մեզ։ Հիմա ժամանակն է, որ հրաժարուենք դրանից ու վերադառնանք մեր աւանդական, դասական ուղղագրութեանը։ Դրանով նաեւ կը վերականգնուի աշխարհի բոլոր Հայերի համար միասնական ուղղագրութիւնը։

Անցաւ բաւական ժամանակ։ Թղթակցի հետ հանդիպմանս մասին մոռացել էի։

Մի օր բանասիրական բաժանմունքի տնօրէնն (դեկան) Գառնիկ Անանեանը ինձ ասաց.

– Ռեկտորատից ձեզ չտապ կանչում են։

– Ի՞նչ է պատահել։

– Ինձ եւ ամպիոնի վարիչ Բարսեղեանի հետ պիտի զննանք ռեկտորատ. ինտեղ կը պարզուի, թէ ինչու են կանչում։

Եկաւ ամպիոնի վարիչը։ Գնացինք։ Ռեկտորատը համալսարանի կենտրոնական չինգհոտ է։ Բակով էինք անցնում։ Մէջտեղում ես էի, աջ ու ձախից տնօրէնն ու ամպիոնի վարիչը։ Նման էր բանտարկեալի փոխադրմանը։

Նոր էին աւարտուել իմ հարցաքննութիւնները ՊԱԿ-ում (ՔԱ. կէ. Պէ.)։ Ինձ, որդուս եւ մի քանի ուսանողների մեղադրում էին "նացիոնալիզմի" եւ "հակասովետականութեան" մէջ։ Տունս խուզարկեցին 11 ժամ։ Կարծում էի կ'աքսորեն։ Բայց ամէն ինչ աւարտուեց համալսարանական խիստ նկատողութեամբ եւ ստորագրութիւն տալով ՊԱԿ-ին (որ այլեւս "նացիոնալիզմով" ու "հակասովետականութեամբ" չեմ զբաղուի)։ Հիմա ռեկտորատից այսպէս խորհրդաւոր կանչում են, չլինի՞ այն մեղադրանքների չարունակութիւնն է։ Երեւի հեռացնում են համալսարանից, – մտածում էի ճանապարհին։

Ռեկտորատի առանձնասենեակներից մէկում մի քանի հոգի կային՝ պրոռեկտորը (համալսարանի փոխնախագահը), կոմ. կուսակցութեան կոմիտէի առաջին քարտուղարը։ Միւս երկուսին չէի ճանաչում։

– Ո՞վ է ձեզ թոյլ տուել արտասահմանեան թերթին նիւթ ուղարկել, – խստաձայն հարցրեց պրոռեկտորը։

Ապշեցի՝ ի՞նչ նիւթ, ի՞նչ արտասահմանեան թերթ։ Դա ի՞նչ նորութիւն է։

– Ես արտասահման որեւէ թերթի նիւթ չեմ ուղարկել։

– Դուք Պէյրութի "Զարթօնք" թերթին նիւթ չէ՞ք ուղարկել։

– Ոչ։

– Ուղղագրութեան մասին, – ճշդեց ամպիոնի վարիչը։

Ուրեմն, նա դիտէր, թէ ինչու են ինձ կանչել ռեկտորատ, քիչ յետոյ պարզուեց որ բանասիրականի տնօրէնն էլ գիտէր։

Ցիշեցի Թղթակցի հետ ունեցածս հանդիպումը, եւ պատմեցի եղածը։

– Մի՞թէ տպուել է պատասխանս։ Անկեղծ եմ ասում՝ չգիտէի։

Բոլորը զայրացած սկսեցին նախատել ինձ։

– Դուք չգիտէի՞ք, որ արտասահմանեան թղթակիցների հարցերին կարող էք պատասխանել միայն յատուկ թոյլտուութիւն ստանալուց յետոյ, – հարցրեց պրոռեկտորը։

– Չգիտէի։ Բայց դրանում ի՞նչ կայ որ։ Եղուարդ Աղայեանն էլ է նոյն թղթակցի միեւնոյն հարցին պատասխանել։ Հիմա ինչո՞ւ էք ինձ մեղադրում, – ուզում էի ասել՝ եթէ ակադեմիկոսն էլ է նոյն բանն արել, ուրեմն ի՞նչ վատ բան կայ դրանում։

– Այո՛, Աղայեանն էլ է պատասխանել, – բղաւեց ամպիոնի վարիչը, – բայց նա պաշտպանել է սովետական ուղղագրութիւնը, իսկ դուք՝ հակասովետական ուղղագրութիւնը։

Ցնցուեցի։ Մտքովս չէր անցել, որ ուղղագրութիւնն էլ է լինում հակասովետական։ Ու վայրկենապէս մտածեցի՝ Մաշտոցից մինչեւ Թումանեան, Մեծարենց, Տէրեան Հայերը գրել են հակասովետական ուղղագրութեամբ։ Հիմա էլ ամբողջ Սփիւռքն է հակասովետականութեամբ գրաղւում։ Բայց լռեցի։ Վախեցայ։

Վերջ, այս անգամ կը հեռացնեն համալսարանից, – մտածեցի ես։

Բայց չհեռացրին։ Այս անգամ էլ բաւարարուեցին նկատողութեամբ։ Թէեւ վեց տարի յետոյ, այնուամենայնիւ, հեռացրին ուղղագրութեան հիմնական մեղադրանքով։

Մինչ այդ ուղղագրութեան հարցով իմ դէմ բազմաթիւ յօդուածներ տպագրեցին՝ "Գրական Թերթ"ում, "Աւանգարդ"ում, "Խորհրդային Հայաստան"ում, "Պատմաբանասիրական հանդէս"ում, "Խորհրդային մանկավարժ"ում եւ այլուր։ Գրում էին Հայոց լեզուի ամպիոնի իմ գործընկերները, գրողներ, գրականագէտներ, ուսուցիչներ եւ այլն։ Համալսարանի լեզուաբանների մի մեծ խումբ ընդարձակ յօդուած տպագրեց եւ հրապարակեց "Հայաստանի Հանրապետութիւն" օրաթերթում։

Բանասիրականի տնօրէնն իմ մասին մի ժողովում ասաց. – Դեռ հարց է նա իրաւունք ունի՞ լսարան մտնելու, տասնողների հետ չխօսելու։ Ապա ամպիոնի նոր վարիչին առաջարկել էր՝ զեկուցագիր ներկայացնել ինձ հեռացնելու համար։ Ինքս ինձ հաստատ խօսք տուեցի այլեւս չխօսել ու չգրել ուղղագրութեան մասին։ Բայց արդէն ուշ էր։ 1992 թ. գարնանը համալսարանի մեծ խորհրդում ասուել էր, որ ես պահանջում եմ վերադառնալ հին ուղղագրութեան, որպէսզի մեր նոր սերունդը անգրագէտ լինի, եւ Հայոց լեզուն աղէտի հանդիպի։ Խորհրդի անդամները աչքերը ճպճպացրել էին, գլուխները օրօրել (իբր ինչ խայտառակութիւն՝ համալսարանի Հայոց լեզուի դասատուն ուզում է, որ Հայերն անգրագէտ լինեն ու Հայոց լեզուն կործանուի)։ Դրան դիմադրել էին իմ իրը հակառուսութիւնը եւ միահամուռ ջնջել ազդանունս։ Այդպէս, ի վերջոյ ինձ հեռացրին համալսարանից։ Եւ այդքան վնասներ կրեցի դասական ուղղագրութեան պատճառով։

Մի հարցնող լինի՝ ի՞նչ գործ ունէիր։

"Իրական պատմութիւններ"

Ա՞յս ալ արդեօք կոմիսարներէ եկած հրահանգի արդիւնք է։

"Հայաստանեան ուղղագրութիւնը", որ չի գործածուիր որեւէ այլ տեղ, խախտած է հայերէն լեզուի ազգային ուղղագրութիւնը, յառաջ բերած է քերականական բազմաթիւ սխալներ, եւ մանաւանդ քանդած է բիւրաւոր բառերու ստուգաբանական կառոյցը՝ վերածելով զանոնք անյարիր ու անիմաստ կապակցութիւններու։ Այս պարագան ինքնին կարող է երկար զեկուցագրի մը նիւթ ընել։

Այսօր Հայաստանը Միացեալ Ազգերու հասարակութեան մէջ աշխարհով մէկ ճանչցուած Ազատ-Անկախ Պետութիւն է։ "Լեզուի մասին Հայաստանի Հանրապետութեան օրէնքը" ուժի մէջ մտաւ 1993 թուականի Ապրիլի 17էն սկսեալ, ուր յստակօրէն նշուած է, թէ "Հայաստանի Հանրապետութիւնը ճանաչում է հայերէնի ուղղագրութեան միասնականացումը"։ Այս միասնականացումը կարելի է իրականացնել. նախ՝ մարելով ցարդ կուտակուած անճնական ու հատուածային կիրքերը, ու ապա վերադառնալով մեր աւանդական ու ազգային ուղղագրութեան եւ ի հարկին համադործակցարար ողորկելով մի քանի դոյզն կէտեր, վերահաստատել մեր դարաւոր ուղղագրական համակարգը։

Կա՞յ մի թէ աւելի պատեհ ու հրճուալի առիթ մը, քան Գիրերու Գիւտին 1600–ամեակի տեղեկոչումը, վերահաստատելու համար հայերէն ուղղագրութեան միասնականութիւնը ի փառս եւ յուրախութիւն համայն հայ ժողովուրդին։

Ն. ՈՒ.

Մոնրէալ, Մայիս 10

"Գ ե ղ ա ր դ" – Պոլսահայ Մշակութեան պարբերաթերթ
(Ապրիլ – Մայիս)

ԱՆԻՆԵԱՎ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

– Չէ՛, պատասխանեց, չեմ կարծեր որ քեզի դէչութիւն մը ընել ուզէ, ընդհակառակը կը փափաքի կոր հետդ ծանօթանալ, լաւ կ'ըլլայ որ անդամ մը հետը տեսնուիս։ Հիմա Արշաւիր կը ջանայ կոր մեզի պէս մարդոց օգտակար ըլլալ կամ գոնէ վնաս չհասցնել, որպէսզի ապագային իրեն մասին լաւ վկայութիւն տանք։

– Լա՛ւ, անդամ մը կը տեսնուիմ, ըսի Անտոնեանին։

Պապ էլ Ֆարաճի հրապարակը կապելայ մը կար որուն տէրը Ռոտոսթոյի հայ մըն էր եւ ուր ընդհանրապէս կը յաճախէի իրիկունները։ Արշաւիր ալ հոն կու գայ եղեր։ Կապելային տէրն ալ խորհուրդ տուաւ անդամ մը տեսնուելու այդ նշանաւոր լրտեսին հետ ըսելով թէ այսպէս փափաք յայտնած էր ինք։

– Բայց ի՞նչ կ'ուզէ ինէ, հարցուցի, ես գինքը երբեք չեմ տեսած։

– կարծեմ կ'ուզէ քեզի հետ տեսնուիլ ինքզինք արդարացնելու համար։

Հակառակ որ այդ տեսակցութիւնը հաճելի պիտի չըլլար ինծի, հետեւեալ օրուան համար ժամ մը որոշեցի որպէսզի իրար տեսնենք։

Որոշեալ ժամուն Արշաւիր չեկաւ, յետոյ խմացայ որ հիւանդացած էր։

Մեր Տէր Զօր հասնելէն քանի մը օր ետքը լուր առի թէ մեր հրամանատարը Պ. Էտվալ ընտանիքով եկած էր Հալէպ։ Անմիջապէս գացի գինքը տեսնելու։ Հաբիւրապետ Շուլցն ալ իրեն հետ էր։

Սիրալիր ընդունելութիւն մը ըրին ինծի։

Պ. Էտվալին յիշեցուցի իր խոստումը գիս գերմաններու ծառայութեան մէջ առնելու մասին։

– Վաղը եկուր մեր կեդրոնատեղին, ըսաւ։

Հետեւեալ օրը երբ գացի, գիս անմիջապէս ներկայացուց մէկ քանի բարձրաստիճան սպաներու, որոնք յանճնարարագրով մը զրկեցին Թուրք եւ գերմանական խառն մէնզիլը։

Հոն անունս եւ հասցէս առնելէ ետքը պատուիրեցին որ պատրաստ դտնուիմ պէտք եղած ատեն մեկնելու։

– Ո՞ւր պիտի երթամ, հարցուցի։

– Կամ Ճարապլուս եւ կամ Համա, ըսին։ Հարիւրապետի մը իբրեւ թարգման՝ պիտի ընկերանաս եւ ձիով պիտի ճամբորդէք։

Այս վերջին պարագան չատ հաճելի չէր թէեւ, բայց պէտք էր համակերպիլ։ Որչափ ատեն որ գերմանական ծառայութեան մէջ չըլլայի անձս ապահով չէր կրնար ըլլալ։

– Չէ՞ք կրնար անմիջապէս վէսիքա մը տալ ինծի։

– Ո՛չ, պատասխանեցին, որովհետեւ յայտնի չէ տակաւին թէ երկու հարիւրապետներէն որո՞ւ հետ պիտի երթաս։

Հակառակ վէսիքա չկրնալ ունենալուս՝ համարձակօրէն դուրս եկայ գերմաններուն քովէն։

Պաշտօնապէս որոշուած էր թէ իբրեւ թարգման պիտի ծառայէի իրենց քով եւ արձանագրուած՝ իրենց տետրակին մէջ։ Այս իրողութիւնը քաջութիւն կու տար ինծի եւ սկսայ աւելի համարձակ պտտիլ։

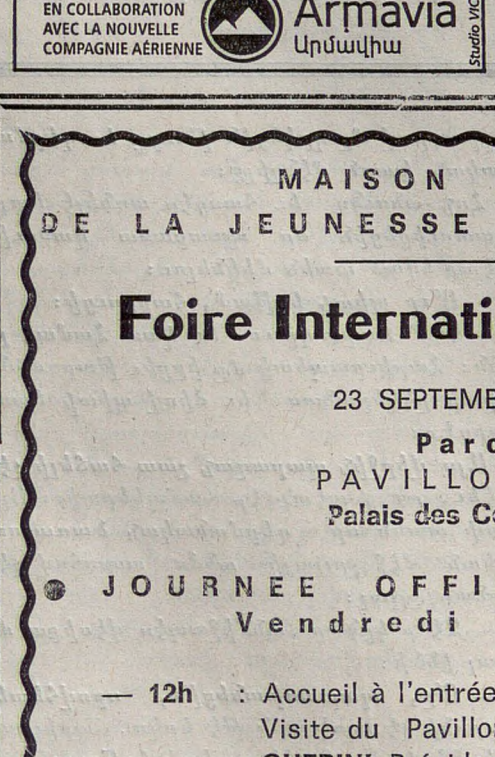
(Շար. 131)

(Շար. Ա. էջէն)

նկատուի Թուրքիոյ անդամակցութեան։ Արտաքին նախարարութեան համար, յայտարարութիւնը "կրնայ տկարացնել ՄԱԿի ճիգերը յանգելու համար հետաքննութեան մը կիպրոսի հարցի"։

ՈՒԿՐԱՆԻՈՅ նոր վարչապետը՝ Եուրի Եխանուրով Սեպտ. 22ին առացաւ այն մեծամասնութիւնը որ մերժուած էր 48 ժամ առաջ։ Նախորդ քուէարկութեան իրեն կը պակսէր 3 ձայն, այս անգամ 289 ձայնով 450ի վրայ. իր նշանակումը վաւերացուեցաւ Մորհրդարանին կողմէ։ Նախագահ Իուշչենկօ, քուէարկութենէն առաջ հրաւիրած էր երեսփոխանները որ "քուէարկեն Ուկրանիոյ կայունութեան համար"։ Այս նոր վարչապետը պարտի վերջ տալ տիրող տագնապալի մթնոլորտին եւ զարկ տալ տնտեսութեան։

ՍՈՆԻ միջազգային համբաւի տէր ճարփոնական ծանօթ հաստատութիւնը 10 հազար պաչտօնագրկում յայտարարած է եւ 11 գործատուն պիտի փակէ։ Իր նոր նախագահը՝ կալլէսեան ծագում ունեցող Ամերիկացի մը, Հաուըրտ Սթրինճըր, որ առաջին օտարն է ձեռնարկի գլուխը, վերջնական ախտաճանաչում մը ըրած է.– "Սոնի միակ այլընտրանքը չէ չուկային վրայ։ Պէտք է միշտ մրցակցութեան մէջ ըլլանք եւ յարձակողական։ Պէտք է ըլլանք նման Ռուսերուն որոնք Մոսկուան կը պաշպանէին Նափոլէոնի առջեւ և կըռւիլ Սոնիի պատերազմիկներու պէս"։ Կը թուի որ Սոնի սուղ կը վճարէ իր ռազմագիտական սխալները։ Սոնի 151·400 աշխատաւոր ունի աշխարհի մէջ, որուն 10%ը Եւրոպա (2·500ը Ֆրանսա)։ Սոնի արդէն 20 հազար պաչտօնագրկում ըրած էր 2003ին, որպէսզի կարենայ գինները իջեցնել եւ աւելի լաւ արդիւնք տալ։

80 ԱՄԵԱԿԻ ԱՌՔԻՒ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. – Տիկին Ալիս Ալանեան եւ Արմէն Սամուէլեան 500 Եւրօ։

***

ՓԱՐԻԶ. – Եւա Մկրտիչեան 100 Եւրօ։

***

ՓԱՐԻԶ. – Տօքթ. Բ. Խրիմեան 50 Եւրօ։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ
RENTREE SCOLAIRE

SEVRAN-LIVRY

Les cours d'arménien de la Croix Bleue Section «Dirouhie Missakian» de Sevran-Livry reprendront :

— pour les enfants jusqu'au Baccalauréat :

le samedi 24 septembre
à partir de 14 heures

— les cours pour adultes ont débuté **le 19 septembre.**

Pour vous inscrire à un de ces cours, téléphoner au **01 43 83 87 68** (Madeleine) ou **01 43 85 03 76** (Ardémis).

Les cours ont lieu à la Maison de la Croix Bleue, 17 rue Charles Péguy, 93190 Livry-Gargan.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽՍՋի Պօմոնի "Նայիրի" մասնաճիւղին ընդհանուր ժողովը Սեպտեմբեր 27, Երեքշաբթի, ժամը 19ին, եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

U.C.F.A.F.
COMITE DE PARIS — ILE-DE-FRANCE

A quelques jours de l'ouverture des négociations pour l'adhésion de la Turquie à l'Union Européenne
L'U.C.F.A.F. PARIS — ILE-DE-FRANCE
vous invite à une conférence - débat

La Turquie Dans l'Europe?

Avec la participation de
Alexis GOVCIYAN -
Président de l'Europe de la Mémoire
Ara TORANIAN -
Président du C.C.A.F.
Edmond YANEKIAN -
Secrétaire National de l'U.C.F.A.F.
Jeudi 29 septembre à 20h30
au Centre Culturel et Artistique Arménien
6 Cité du Wauxhall 75010 Paris —
Métro : République
— Entrée libre —

U.C.F.A.F. : www.ucfaf.com

Ա. ԾՈՎԱՆՆԷՍՄԿՐՏԻՋ ՓԱՐԻԶ

ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՂԹԱՆՔ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՎԵՐԱՆԿԱԽԱՅՄԱՆ ԱՈՒԻԹՈՎ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 21, 2005

ԿԻՐԱԿԻ, Սեպտեմբեր 25·–
Տօն է Վարագայ Սուրբ Խաչին

Այդ առթիւ Արնուվիլ-լէ-Կոնէսի Վարդապայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ, ինչպէս բոլոր եկեղեցիներուն մէջ, նոյն օր, ի ժամ պատարագի կը կատարուի Հանրապետական Մաղթանք՝ Հայաստանի վերանկախացման տօնին առիթով։

Կը հրաւիրուի մեր ամբողջ ժողովուրդը, ի բոլոր սրտիւ փութալ մասնակցիլ գոհաբանական այս աղօթքներուն վասն յաւերժ բարգաւաճման Հայրենեաց Հանրապետութեան։

"Տէր կեցո դու զՀայս"։

ԴԻՒԱՆ ՄԱՑՐ ՏԱՃԱՐԻ

ՄԱՐԱԼԵՑԻի
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի, 2005 Դեկտեմբեր 18ին, ժամը 10էն 17, տեղի կ'ունենայ Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ վարչական խորհուրդի կազմի մէկ երրորդի՝ այսինքն հինգ անդամներու ընտրութիւնը։

Ընտրութիւնը տեղի կ'ունենայ բացարձակ մեծամասնական սկզբունքով անձառ անձ։ Ի հարկին, ամիս մը յետոյ՝ յաբաթերական մեծամասնութեամբ մնացած տեղերու համար(1)։

Կրօնական ընկերակցութեան անդամները, որոնք վճարած են 2005ի իրենց անդամագրութեան տուրքը, այս տարուան Սեպտեմբեր 12ին յատուկ նամակով հրաւիրուած են կատարելու իրենց պարտականութիւնը (2), իսկ անոնք, որոնք կը փափաքին վարչական խորհուրդի անդամութեան համար իրենց թեկնածութիւնն առաջադրել, պարտին զայն կատարել 2005 Հոկտեմբեր 18էն առաջ(3)։

Կ ա ց ո ւ ա գ ի ր
(1) Յօդուած 16 տողագլուխ 2
(2) Յօդուած 17 տողագլուխներ 2, 3 եւ 4
(3) Յօդուած 18

ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ
Ատենապետ՝ Լեւոն Էրիր
Քարտուղարուհի՝ Գայեանէ Մաշոցեան

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

COMMUNIQUE

«Nous sommes Arméniens et rien de ce qui est arménien ne nous est étranger»

Aujourd'hui, plus que jamais les Arméniens du Djavakhk sont menacés :
— dans leur vie quotidienne,
— dans leur identité,
— dans leur avenir.

Isolés dans cette région historique de l'Arménie, ils ont besoin de nous. Nous, Arméniens de France, devons les aider!

Avec toutes les Croix de Secours arméniennes, la Croix Bleue des Arméniens de France lance un appel :

— Pour la création d'antennes médicales dans les villages isolés du Djavakhk,

— Pour la rénovation et l'équipement du Centre Culturel à Akhalkalak,

— Pour la préservation des structures identitaires (églises, écoles...) de cette région.

Seule la mobilisation urgente et efficace de la diaspora permettra la survie du Djavakhk.

Envoyez vos dons à :
C.B.A.F. Djavakhk,
17 rue Bleue 75009 Paris

□

BRATSCH

La Croix Bleue d'Issy-les-Moulineaux
Section DIROUHIE SERENGULIAN
présente
«BRATSCH
25 ans ça s'fête»
avec la participation
de la troupe de danse **Yeraz**
le Dimanche 2 Octobre à 15 heures
au PACI — 25 Avenue Victor Cresson
à Issy-les-Moulineaux

Venez nombreux pour fêter cet événement !

Réservations auprès de :
— Jacqueline : 01. 40. 95. 81. 33
— Alice : 01. 46. 42. 90. 68
— Magasins FNAC et Carrefour.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE

Foire Internationale de Marseille

23 SEPTEMBRE — 3 OCTOBRE
Parc Chanot
PAVILLON ARMENIE
Palais des Congrès — Niveau 1

● JOURNEE OFFICIELLE DE L'ARMENIE
Vendredi 30 septembre

— **12h** : Accueil à l'entrée principale
Visite du Pavillon Arménie en présence de **Jean-Noël GUERINI,** Président du Conseil Régional et Sénateur des Bouches du Rhône.
— 15h : Projection de Films
● **«Voici l'Arménie»** d'Arsène Arslanian;
● **«Mon Sardarabad»** — Concert d'Ara Gevorguian
— 18h30 : Animation avec orchestre — Musique — Danses folkloriques au Pavillon Arménie.

ECOLE
BIHEBDOMADAIRE
SAMUEL MOORAT

ԵՐԿՕՐԵԱՅ
ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ
ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Հայ Գիրերու գիւտի 1600ամեակին առիթով
Dans le cadre du 1600ème anniversaire de l'invention de l'alphabet arménien par Mesrob Machtotz
Jean-Pierre MAHE
Directeur à l'Ecole Pratique des Hautes Etudes
présente *կը ներկայացնէ*
une conférence sur *դասախօսութիւն մը*

L'HISTOIRE DE L'ECRITURE ARMENIENNE
ՀԱՅ ԳԻՐԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

La communauté arménienne est cordialement invitée
Համայնքը սիրով հրաւիրուած է

A l'issue de la conférence, Annie et Jean-Pierre Mahé dédicaceront leur dernier ouvrage **«L'Arménie à l'épreuve des siècles».**

Une collation sera servie.

Samedi 1er octobre à 14 heures précises

au COLLEGE SAMUEL-MOORAT
26 rue Troyon 92310 SEVRES (Métro : Pont de Sèvres)

— Parking assuré —

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 27
MARDI
27 SEPTEMBRE
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱԽԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

81ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21.287 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 81e ANNEE — N° 21.287

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԺԻՍՔԱՐԻ ԲՈՒՌՆ ԸՆԴԴԻՄՈՒԹԻՒՆԸ

ԿՐ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԻ ՇԻՐԱՔԻ ԵՐԿԴԻՄԻ ԴԻՐՔԸ

Ֆիկարոյի աշխատակիցը՝ Ժիւլիթ Վէնթրոպ կը գրէ թէ (Սեպտ. 24) ով որ չէ դիտած Սարքոզին, երբ Ուրբաթ օր, Սեպտ. 23ին, Միւթիւալիթէի մէջ լ՚ինչ յափշտակութեամբ կը լսէր Ժիսքարի ելոյթը, բան չէ տեսած: Ա.րդարեւ, Հանրապետութեան նախկին նախագահը քուռն ամբաստանագիր մը արտասանած է Թուրքիոյ անդամակցութեան դէմ այն հանրաժողովին, զոր կազմակերպած էր Ն. Սարքոզի Եւրոպայի մասին: Ժիսքար բառերը չէ ծամծմած եւ անդրադառնալով նաեւ 2007ի հեռանկարին ըսած է. "Կասկած չկայ որ յառաջիկայ ընտրութիւններուն չատ պիտի ըլլան այն թեկնածուները որոնք դէմ են Թուրքիոյ անդամակցութեան եւ այդ առընչութեամբ խոհեմ խօսքեր պիտի արտասանեն: Այն, որ պիտի չզոհանայ սփոփարար եւ երկդիմի խօսքերով, այլ յստակ կերպով պիտի ըսէ թէ ինչպէ՚ս վճռած է արագօրէն դուրս ելլել այս անելքէն, իսկապէս պատասխանած կ՚ըլլայ մեր հայրենակիցներուն սպասումներուն": Ժիսքար "անընդունելի կը գտնէ որ Ֆրանսա, բանակցութեան իր լիազօրագրին մէջ, որ Հոկտ. 3ին պիտի ենթարկուի վեհաժողովին, ձգէ նախադասութեան այն մասը, ըստ որուն հեռանկարը անդամակցութիւն է: Այս հաստատումը չի ցոլացներ Ֆրանսայի ժողովուրդին ժողովրդավար կամքը: Պէտք է հանուի կամ բարեփոխուի":

Ժիսքար Շիրաքի անունը չէ տուած, բայց ըսածը յստակ է. "Ֆրանսացիներուն խօսք կը տրուի որ կրնան ո՛չ ըսել բանակցութեան աւարտին, բայց Տէքարթին այնքան սիրելի իմաստութեամբ, մեր հայրենակիցները իրենք իրենց կ՚ըսեն որ Ֆրանսա երբեք հարկ եղած ծանրութիւնը չունենար, որպէսզի բանակցութիւններու եւ փոխադարձ զիջումներու 10–15 տարիներ յետոյ ընդդիմանայ Թուրքիոյ անդամակցութեան": Ու որոշ հեգնանքով Ժիսքար կը չեշտէ "ներկայացմանի ճարպիկութիւնը" Ֆրանսական իշխանութեանց Թուրքիոյ հարցին կապակցութեամբ, որոնք կը ծանրանան այն պայմաններուն վրայ, որոնք դրուած են անդամակցութեան համար, հասկցնելով թէ այդ պայմանները այնքան խիստ պիտի ըլլան որ պիտի ձախողեցնեն բանակցութիւնը մինչ Ժիսքարի համար այս բանաձեւումը "երկդիմի լեզուէն տարբեր չէ": "Բացայայտ հակասութիւն մը կայ, կ՚աւելցնէ Ժիսքար, Եւրոպայի քաղաքական համարկումին եւ Թուրքիոյ անդամակցութեան մէջեւ եւրոպական հիմնարկներէն ներս": Եւ որպէսզի, ունկընդիրներէն ոչ մէկը կասկած ունենայ թէ ի՞նչ կը մտածէ Շիրաքի մեթոտին մասին, Ժիսքար կը ճշդէ որ պէտք է կրկին հրապարակ ելլէ եւրոպական հիմնարկներու բարենորոգման ծրագիրը, որ կ՚անցնի "Ֆրանսայի դիրքաւորման փոփոխութենէն: Փափուկ հարց մըն է, որու պէտք է ձեռնարկել": Այս վերջին թելադրանքը ուղղուած է ԻԽ. ԷՄ. Փէ.ի ներկայ չարքայիններուն եւ այս կոչը, Ժիսքարի համար Ֆրանսական նոր նախաձեռնութիւն մը կենթադրէ 2007ի ընտրութենէն ետք:

Տուեալ-Պլազի ալ ետ չէ մնացած, բայց ճշդած է թէ կը խօսի որպէս պարզ չարքային եւ ոչ Արտաքին նախարարի իր

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՔԱՂԱՔԱԿՐԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Պոլսոյ վիճակարոյց համաժողովին օրերուն Հաթայի մէջ ալ բացուած է "Քաղաքակրթութիւններու ժամադրութիւն" կոչուած հանդիպում մը: Թուրքիոյ մահմետական, քրիստոնեայ եւ հրեայ կրօնապետներուն հետ մասնակցած են կրօնական այլ փոքրամասնութիւններու ներկայացուցիչներ, բազմաթիւ երկիրներէ աւելի քան չորս տասնեակ դիտնականներ:

Ձեռնարկին նպատակն է Թուրքիայէն աշխարհին տալ անհատասարելի լայնախոհութեան տէր երկրի պատկերը: Բացումին ներկայ գտնուած է վարչապետ Թ. Էրտողան: Հանդիպումին զուգահեռ մինչեւ Սեպտ. 29 տեղի կ՚ունենան գեղարուեստական ձեռնարկներ ալ, որոնց կը մասնակցին նաեւ հայկական, հրէական երգչախումբեր, որպէս յաւելեալ ապացոյց Թուրքիոյ մէջ "կրօնքներու եղբայրութեան" երեւոյթին:

Բացումին առթիւ Թ. Էրտողան յայտարարած է. "Մեր երկիրը պատմութեան ընթացքին քանի՛ քանի բաղաքակրթութիւններու տանտիրութիւն ըրած է: Անցեալէն փոխացուած այս հարստութիւնը յարգել ու պահպանել մեր պարտականութիւնն է":

Հանդամանքով: Զուգեր որ Թուրքիան անդամակցի ցորչափ չի ճանչնար բոլոր պետութիւնները ներառեալ մանաւանդ՝ Կիպրոսը: Բուռն կերպով արտայայտուած են նաեւ Արտաքին Նախկին Նախարարը՝ Հերվէ տը Շառէթ, ժաա Միար, մանաւանդ Ժագ Թուզոն, որ չեչտած է թէ Թուրքիոյ անդամակցութիւնը խոտոր կը համեմատի եւրոպական քաղաքական ծրագրին հետ:

Շարաթ օր, փակման առթիւ, Ն. Սարքոզի բաւական ջուր դրած էր իր գինիին մէջ եւ աւելի մեղմ ոճով արտայայտուեցաւ: "Բանակցութիւնները, ըսաւ ԻԽ.ԷՄ. Փէ.ի նախագահը, պիտի սկսին գալ ամիս: Հարկ եղած պահուն, Ֆրանսացի ժողովուրդը իր կարծիքը կու տայ, ինչպէս առաջարկած էր Նախագահը: Ոչ մէկ պատճառ կայ ողբերգական բնոյթ տալու անցած-դարձացին: Հարց ծագած է թէ ինչո՞ւ Սարքոզի յանկարծ տարբեր ոճ գործածած է: Ուրբաթէն Շարաթ բազմաթիւ հեռաճայնային խօսակցութիւններ եղած են, Գաթրին Կոլոնա (Եւրոպական հարցերու նախարար) յայտնած է Ալէն Լամասուրի որ չի մասնակցիր: Ըսած է՝ հրահանգ ստացայ որ չմասնակցիմ, հեռաճայնելով Նիս Եորքէն. Շիրաք-Սարքոզի խօսակցութիւններ ալ եղած են եւ կը թուի որ Սարքոզի չէ ուզած "աղլեցնել վէրքին վրայ": Էլիզէի կարծիքն այն է որ Սարքոզի գործը ճգած է Ժիսքարի, որպէսզի ինք պատակտողի դեր խաղացած չըլլայ:

***

ՄԱՄՈՒԼ

Սեպտեմբեր 24ին Ֆիկարօ առանձին թղթակցութիւն մը հրատարակած էր նուիրուած Պոլսոյ ծանօթ դիտաժողովին որ կրկին արգիլուելէ ետք արտօնուեցաւ յաջորդ օրը եւ տեղի ունեցաւ Պիլկի համալսարանը: Մանրամասնօրէն կը խօսէր նաեւ Փամուքի մասին, մինչ Ընդլայնման պատասխանատուն Օլի Ռեհն "նոր գրգռութիւն" որակած էր եղած արձագանգը:

Սեպտ. 26ին ալ Լիպերասիոն կ՚անդրադառնայ Ֆրանսայի Սենատի կողմէ Թուրքիոյ անդամակցութեան դէմ ընդունուած բանաձեւին, որ կը պահանջէ որ Թուրքիա ճանչնայ Կիպրոսի Հանրապետութիւնը եւ Ղպրոսի հարցը լուծուի մինչ անդամակցութիւնը: Ֆիկարօ կ՚ակնարկէ նաեւ Ֆրանսայի Ազգային Ժողովի ընդունած բանաձեւին որ կը պահանջէ Թուրքիոյ ճանչնալ Հայոց Ցեղասպանութիւնը:

Ֆիկարօ կ՚անդրադառնայ նաեւ Ֆրանսայի Ազգային Ժողովի ընդունած բանաձեւին որ կը պահանջէ Թուրքիոյ ճանչնալ Հայոց Ցեղասպանութիւնը:

ՊՈԼԻՍ

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ ՏԵՂԻ ՈՒՆԵՑԱՒ ՏԱՐԲԵՐ ՎԱՅՐԻ ՄԷՋ

Ցեղասպանութեան նիւթով Պոլսոյ համաժողովը երկրորդ անգամ դատարանի որոշումով յետաձգուելով հանդերձ, տեղի ունեցած է արդ համալսարանի մը –Պիլկի– մէջ, Սեպտ. 24–25ին:

Երկօրեայ նիստերուն տեղեկատուութենէն առաջ նչելու արժանի է այն լուրջ հակադրեցութիւնը որ ուղղուած է յետաձգոմի վճիռին: Զայն խոտիւ քննադատողներուն մաս կը կազմէ Բարձրագոյն ուսման խորհուրդը որ կատարուածը "Համալսարանի դիտական անկախութեան միջամտութիւն" համարած է: Վճիռը պախարակուած է տակաւին իրաւագէտներու, քաղաքական ու գիտական հատուածներու կողմէ: Յատկանշական արտայայտութիւն մը ունեցած է Արտաքին գործերու նախարարը Ա. Կիւլ, ըսելով. "Ինճն իրեն աւս աստիճան վնասող երկիր ճիչ կը գտնուի: Հոկտեմբեր 3ի նախօրեակին այս նախաձեռնութիւնը խոչընդոտելու վճռակամ մարդիկ ներքին ու արտաքին ճակատի վրայ իրենց վերջին ճիգը կը գործադրեն":

Այս բազմութեան քով եղած են անշուշտ նոյնիսկ յետաձգումի վճիռէն եռք հակազդողներ ալ: Ազգայնական տարբերէ բաղկացած խմբաւորումներ յոյցեր ըրած են Պողազիչի համալսարանին մուտքին ու քաղաքին այլ վայրերուն մէջ: Օրինակ, հանգստեան կոչուած զինուորականներ նաեւ մը դրօշակներով յարգանքի արտայայտութիւն ունեցած են Տօլմապահչէի պալատին դէմ ուր մահացած է Թուրքիոյ հանրապետութեան հիմնադիրը:

Քաղաքական չրջանակին ամէնէն բուռն հակազդեցութիւններէն մէկը ունեցած է ընդդիմութեան պարագլուխներէն Տէնիզ Պայքալ (Հանրապետական ժողովուրդին կուսակցութիւնը). ան քննադատած է նեղ կազմով մը ու գործակիցներու հետ ծրագրուած ձեռնարկը զոր հանրային կարծիքին մէջ քաղաքական ու գաղափարական որոշ թեզերու տեղ տալու նպատակով կազմակերպուած նկատած է: Ան քննադատած է Սոցիալ Դեմոկրատ կուսակցութենէն Էրտալ Ինէօնիւի ալ համաժողովին մասնակցութիւնը եւ զօրակցութիւնը:

Այս նոյն անձը թիրախ եղած է հակառակորդներու կողմերուն ալ որոնց ընթացքին հաւկիթ, լոլիկ նետուած է համաժողովին մասնակիցներուն, ներկաներուն վրայ: Հետաքրքրական է այս մասին "Հիւրրիյէթի" հետեւեալ նչումը. "Դիւրին չեղաւ քարերով, բիրերով, սակրերով զոյցերէն անցքը դէպի Եւրոպական մակնիչով հաւկիթով ու լոլիկով զոյցերը":

Նոյն թերթը տեղ տուած է Պոլսոյ Մեսրոպ պատրիարքին արտայայտութեան ալ. ան ըսած է թէ զոյցերը աւելորդ են, լայնախոհութիւն հարկաւոր է, ապա չարունակած է. "կարգ մը նիւթեր մենք կատակերգութեան կը վերածենք. այս մէկը յաջող չէր":

Երկու օրուան ընթացքին մեծ մասով Ցեղասպանութեան տեսակէտին ծանրութիւն տուող ելոյթներ ունեցած են Թուրքիայէն (հայ եւ թուրք), արտասահմանէն դէմքեր, ինչպէս Թ. Աքչամ, Պ. Օրան, Մ. Պէլկէ, Հ. Պէրքթայ, Հ. Տինք, Խ. Մահչուպեան, Ն. Մադսուտեան, Ռոպէր Քոփթաշ, Օ. Զալըչլար, Առողջութեան նախկին նախարարներէն Ճ. Այքան, եւ այլն:

Ինչ կը վերաբերի ելոյթներուն միջուկին, տիրական դիծերը եղած են Հայկական Հարցի մը գոյութեան նչումը, առոր Թուրքիոյ մէջ թապու մը ըլլալէ դադրեցնելու երեւոյթը եւ լայն չափով հայկական Սփիւռքին ուղղուած թելադրանքակնկալութիւններ: Համաժողովէն տըրուած գլխաւոր պատկերը այն եղած է թէ Թուրքիա նուաճած է արտայայտութեան ազատութեան եւ ժողովրդավարութեան այնպիսի մակարդակ որ կրնայ ընթացք տալ Հայկական Հարցին նման վիճայարոյց համաժողովի մը: Այլ հարց թէ չեչտուած դաղափարներէն եղած են Հայերու եւ Թուրքերու անխառն միասնութեամբ մը ապրելու տեսակէտը, յանցանքը Իթթիհատականներուն վերագրելու ջանքը, Ա.Մ.Ն.-ի արարքներուն հետ 1915ը նոյն նժարին մէջ դնելու փորձեր, հայ որբերուն տէր կանգնող Թուրքերու յիչեցումներ եւլն.: Հետաքրքրական է տեսնել թէ Սփիւռքին ուղղուած թելադրանքները ամփոփելով, Պ. Օրանի նմանօրինակ ճչմարտութիւնը խօսելու, գրելու իրաւախութեան տէր նկատուած մէկը կ՚ըսէ. «Սփիւռքը հարկ է մէկդի ձգէ "ճանաչում – հատուցում–հողային պահանջ"ի բաղաքականութիւնը եւ քաց պահէ երկխօսութեան ճամբաները»:

Սեպտեմբեր 26ի Թուրք մամուլը մէջբերումներ ունէր յատկապէս "Ակօս"ի տնօրէն Հ. Տինքի ելոյթէն. ան Թուրքերուն եւ Հայերուն Ցեղասպանութեան նկատմամբ կեցուածքին մասին ըսած է. "Անոնք երկուքն ալ տարբեր ախտերէ կը տառապին. Հայերը հոգեբեկումի մէջ են, իսկ Թուրքերը հալածախտի ենթակայ: Դարմանը երկուքին միասնութիւնն է: Այս համաժողովը իր ազդեցութիւնը պիտի ունենայ նաեւ Սփիւռքին վրայ. Թուրքիոյ ապաքինումը պիտի առողջացնէ բոլոր Հայերը":

"Հիւրրիյէթ" (Սեպտ. 26) Ա. էջի ակնառու խորագիր մը ունէր. "Երեւան դուն ալ ատոնց մասին խօսէ" տակը պետեղուած էին ԱՄԱՆ-ի արարքներուն զոհ 32 Թուրք դիւանագէտներուն լուսանկարները: Ենթախորագիրով մըն ալ կ՚ըսուէր. "Թուրքիա քայլ մը առաւ, կարգը Սփիւռքինն է":

ՊՐԻՍԷԼ

ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՆԻՒԹՈՎ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ ԵՒ ՀԱՑԵՐՈՒ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Թուրքիոյ նիւթով Եւրոպական Խորհրդարանին մէջ Սեպտեմբեր 22ի համաժողովը յաջողութեամբ տեղի ունեցաւ: Հայ Դատի Եւրոպայի կեդրոնին եւ Քրիստոնեայ Դեմոկրատներու խորհրդարանական խմբակին կազմակերպած ձեռնարկը որուն նիւթն էր "2004 Դեկտեմբերէն 2005 Հոկտեմբեր Թուրքիան փոխուա՞ծ է", աւելի քան 200 մասնակից ունեցաւ:

Յաջորդ օրն ալ, Պրիւսէլի Միջազգային ընկերակցութիւններու տան մէջ կազմակերպուած էր Եւրոպայի Հայերուն խորհրդակցական հանդիպումը, կրկին Հայ Դատի Եւրոպայի յանձնախումբին կազմակերպութեամբ:

Կ՚անդրադառնանք յաջորդով:

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԹԻՒ-22

Երեւան, Օգոստոս 2005

ԽԱՋԻՆԸ

Տիեզերական պատմութեան հաւատքի եւ արուեստի խորհրդանիշը որ ՄԻԱՑՆ Հայերուն յատուկ է՝ ԽԱՉԻՆ է:

Մանրանկար՝ մինչեւ զար տեսած բոլոր քրիստոնեայ ազգերը ունին: Ճարտարապետութիւն՝ նմանապէս: Հոգեւոր եւ աշխարհիկ գրականութիւն՝ նոյնպէս: Երաժշտութիւն, հոգեւոր եւ աշխարհիկ երգեր, հէքեաթներ, աւանդավէպեր՝ ունին: Խաչքարը, այն ձեւով որ կը ներկայանայ, միայն մենք ունինք: Ան մեր մայրենի լեզուին նման միայն մեզի յատուկ է. մեր ինքնութեան մաս կը կազմէ:

Փորագրուած, քանդակուած, ոսկեպատուած խաչեր բոլոր քրիստոնեայ ազգերը ունին, զանազան տարբերակներով: ԽԱՉԻՆ միայն մենք ունինք:

Պիտի զարմանաք եթէ հաստատեմ որ 35 տարի է մէկ հատ պատմական խաչքար կը փնտռեմ մեր Երեւանին մէջ եւ չեմ գտած:

Մանրանկարները ունին իրենց սրբատեղին՝ Մատենադարանը: Ճարտարապետութիւնը ունի հազարաւոր կոթողներ, նորոգուած կամ վերատակ վիճակի մէջ, ունի թանգարան: Երաժշտութիւնը ունի իր երաժշտանոցները, համերգասրահները, կատարողները: Ո՞ւր է Խաչքարին տեղը Հայաստանի մայրաքաղաքին մէջ:

Հասկնալի է որ համայնավարներու հալածած քրիստոնէութեան խորհրդանիշը չէր կրնար իր թանգարանը ունենալ այդ տասնամեակներուն: Մնացեալ բոլոր մշակոյթի կեդրոնները իրենց կը պարծին:

Խաչքարը միայն քանդակագործութիւն չէ. արուեստի իւրայատուկ աշխարհ մըն է, որուն մէջ խտացած է ամէնէն առաջ Հայ ժողովուրդի խղճի ապաստութեան սկզբունքը: Կը յիշէք. Վարդանանք ի՞նչ պատասխան տուին Ցազկերտին... «Ցայսմ հաւատոյ ոչ ոք կարէ խախտել զմեզ... սո՛ւր քո եւ պարանոց մեր»: Ցազկերտի օրերէն խաչքարը Հայ Հողի ամբողջ տարածքին կանգնիլ սկսաւ որպէս Հայուն խղճի ազատութեան խորհրդանիշ: Ցազկերտին յաջորդեցին Աբրաները, ապա Սելճուքները, Շահ Աբասները, Օսմանցիներ եւ ԽԱՉԻՆԸ աւելի եւ աւելի բազմացաւ, հակառակ տարուէ տարի աճող բռնութիւններուն, հալածանքներուն, որպէս խորհրդանիշ ազգային աննկուն հաւատքին...:

Խաչքարը է՛ նաեւ պատմութիւն, տեղական դէպքերու նկարագրութիւն, հինութիւններու եւ կործանարար յարձակումներու ժամանակագրութիւն, ԱՁԲ ու ԲԵՆԻ յաւերժական թանգարան: Հոն կը գտնէք առաջին դարերու (գրոց գիւտի) երկաթագիրը տառերը, փոքր երկաթագիրը, բոլորգիրը, իր բոլոր տարբերակներով:

Խաչքարը է՛ նաեւ տեսնուած արուեստի թանգարան մը: Քրիստոնեայ աշխարհը պէտք է գուրգուրայ այդ մասունքներուն վրայ քանի Քրիստոսի խորհրդանիշին բարձրագոյն արտայայտութիւնն է զոր յարմար եւ հասուն ժողովուրդ մը մշակեց հակառակ անոր որ պատմականօրէն ամենադէտ եւ ամենավայրագ դրացիները ունեցած է եւ ունի (ինչպէ՞ս մոռնալ Ջուղայի անկրկնելի խաչքարերուն կոտորածը). ո՞ր ժողովրդավար քաղաքակիրթ երկիրը մասը չարժէ խօսք մը ըսելու ոճրագործներուն...:

Մեր պետական պատասխանատու մարմիններուն, մշակոյթով զբաղող բոլոր հաստատութիւններուն ուղեղները դժբախտաբար բրածոյացած են: Անոնց համար հայ մշակոյթը միայն է թատրոն, չարժապատկերը, երգի-պարի համոյթները, հեռատեսիլ, բեմապար, օփերա եւ վերջ...: Խաչքա՞ր. «ի՞նչ անենք, լիքն են». այնքան լիքը որ սկսած են արտասահման նուէր ղրկել: Երանի մէյ մըն Լուվրի կամ բրիտանական թանգարանին ըլլար... քիչ մը ամէն տեղ: Էջմիածնական եկեղեցիներու բակերուն, հայաչատ կեդրոններու պարտէզներուն, եւ ալլն եւ այլն...

Անցեալները Մոմիկի խաչքարներէն մին կրցայ տեսնել Եղեգնաձորի թանգարանի մուտքին: Պօղոսինը տեսնելու համար, որ ուրիշ գլուխ գործոց մըն է, պէտք է երթալ Իջեւանի շրջան, բարձրանալ Գոշավանք. հոն կանգուն է վանքի շրջապակին մէջ: Նորադուսի մէջ հազարներով են, նոյնպէս Սեւանի աւազանի չուրջը, Վայոց ձորին մէջ, Արագածի փէշերուն, Սիւնեաց աշխարհի լեռներուն եւ ձորերուն մէջ... Միայն ըսէք խնդրեմ, ո՞ւր խաչքար չկայ: Եթէ Տայքի, Բարձր Հայքի, Վասպուրականի, Մուշի Սասունի կամ Կիլիկիոյ խաչքարերը անմերձենալի են առ այժմ մեզի համար, ինչո՞ւ քաղաքակիրթ աշխարհին ուշադրութեան չհրամցնենք Խաչքարը, ստեղծելով ԲԱՑՕԹԵԱՑ ԹԱՆԳԱՐԱՆ ՄԸ հանրապետութեան հրապարակին մինչեւ Միասնիկեանի յուշարձանը երկարող պարտէզին մէջ, ուր տակաւին քաղաքապետութեան աւերը չէ հասած: Մի քանի տասնեակ յատկանշական խաչքարեր, զանազան գաւառներէն ընտրուած, կանանչութեան մէջ զետեղուին յարմար բացատրութիւններով եւ տախտակի մը վրայ տրուին նաեւ այն բոլոր խաչքարերուն տեղերն ու քարէքոնները որ դուրս մնացած են ներկայ Հայաստանի սահմաններէն, բայց ոչ հայկական հողէն...:

Ա՛խ ըլլայի՛, ըլլայի՛... Երեւանի քաղաքապետ ըլլայի...: Ափսոս որ քաղաքապետ չեմ. թեկնածութիւնս դրկած կ'ըլլայի եւ հաւանաբար մի քանի քուէ ալ կրնայի չահիլ... նշանակովի է. եւ չեմ կարծեր որ մեր թանկագին նախագահը զգացական, գաղափարական մարդիկը չատ սիրէ... ափսո՛ս:

ԹԻՒ-23

«ԻՆՉՊԷՍ ՏԵՍԱՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ...»

Դէմս նստողը Անթոնիօն է. համալսարանական տարիներուս լաւագոյն ընկերներէս Ֆրանչեսքոյի մանչը, գեղեցիկ երիտասարդ մը քաղաքական գիտութիւններու եւ միջազգային տնտեսագիտութեան փայլուն ուսուներէ վերջ Հռոմի եւ Նիւ Եորքի մէջ, գործած է զբօսաշրջութեան Իտալիոյ մեծագոյն կազմակերպութիւններէն մէկուն թիւ 2 անձնաւորութիւնը: Առաջին անգամ է կու գայ Հայաստան. հայրը փոխանցած է հեռաձայնիս թիւը, հիմա ղէմ ղիմաց նստած ենք "Թրիումֆ" սրճարանի հաճելի պարտէզին մէջ, կը խօսինք որպէս երկար տարիներու մտերիմներ: Իտալացիները ունին այդ յատկութիւնը. չատ հաղորդական են. օտարութեան մէջ ընտանիքին հետ կապ ունեցող մը գտնելը, օտարութեան զգացումը բաւականին կը մեղմացնէ: Աւելի չեչտելու համար մտերմութիւնս Անթոնիոյին պատմեցի թէ ինչպէս հայրը երբեմն կը բացակայէր դասընթացքներէն, զանազան "կարեւոր գործեր" պատրուակելով, մինչ գիտէինք որ թաղին մէջ գեղեցկուհիի մը սիրահարած էր... որ Անթոնիոյին մայրը պիտի ըլլար աւելի ուշ: Լռութիւն եւ չարաճճի ժպիտ մը դէմքին վրայ, որպէս խոր գոհունակութեան արտայայտութիւն:

Արդէն չաթաթ մըն է, առանձին վարորդով չրջած է այն բոլոր վայրերը որոնք կրնան եւրոպացի զբօսաշրջիկները հետաքրքրել:

Ինք ատարն է, ես՝ "երկրացին"...: Ծօսակցութեանս եւ նաեւ հիւրասիրութեանս դվխաւոր նպատակը իր արհեստավարժի տպաւորութիւնները քաղելն է:

– Անթոնիօ, Հայաստանի ո՞ր մասը աւելի հետաքրքրական գտար:

= Ամբողջը. վերէն վար. աջէն ձախ. հիւսիսէն հարաւ. արեւելքէն արեւմուտք. երբեք պիտի չկարենայի երեւակայել որ այսքան կոթող երկիր մը կարենամ գտնել վիճենայէն երեք ժամ արեւելք: Նման բան մը գտնելու համար մենք մեր չահախորդները մինչեւ Կուաթէմալա, Փերու, Գուլումպիա կը տանինք. անտանելի երկար ճամբորդութիւն, վտանգաւոր հողամասեր, հազար ու մէկ դժուարութիւններ ունենալով տարուէ տարի անոնց թիւը զգալիօրէն կը նուազի:

– Միայն ա՞յդ...

= Մեր աչքերը բացողը Յովհաննէս – Պօղոս Բ. պապին այցելութիւնը եղաւ Հայաստան: Այդ առիթով զրուած յօդուածները եւ հեռատեսիլի փաստագրական քանի մը հաղորդումները, ուր յանկարծ զգացինք որ իսլամական ծովու մը մէջ մաքուր քրիստոնեայ ազգ մը կ'ապրի 1700 տարիներէ ի վեր, եւ տարիներով կորսուած՝ Սովետական Միութեան խառնարանին մէջ... կաթողիկէ կազմակերպութիւնները ըսին. եթէ Պապը գնայ մենք ինչո՞ւ չերթանք... "Սուրբ Երկիր" մը որուն վանքերուն դեղեցկութիւնը, անհամար սրբատեղիները, իսլամ տարրին բացակայութիւնը, անմիջապէս նոր գաղափարներ ծնան...

– Ի՞նչ գաղափար:

= Սուրբ Երկրի միլիոնաւոր ուխտաւորներէն այն մասը որ հրաժարած է պատերազմական գօտիներ այցելելէ, ուր ամէն վայրկեան ինքնաչարժներ կը պայթին... տեղափոխել դէպի Հայաստան, նահատակներու երկիր, Աստուածաչունչի հետքերով հասցնել Ա-բարատի դիմաց, այցելել, առանց ահաբեկչութեան սարսափի՝ սրբատեղիները...

– Մեր երկիրը պատրա՞ստ է ձեզ ընդունելու:

= Պէտք է որոշել թէ ձեր պետութիւնը ի՞նչ ուղղութիւն կ'ուզէ տալ զբօսաշրջութեան: Օդակայանի ճամբուն վրայ պահ մը ինքզինքս լաս վեկաս կարծեցի. յուսախաբութիւն եկաւ վրաս: Շաթաթ մը վերջ կարծիքս արմատապէս փոխած եմ. Հայաստան զբօսաշրջութեան բացառիկ երկիր մըն է ուր միլիոնաւոր եւրոպացիները կրնան գալ, ամառ եւ ձմեռ: Բաւ է ուղղութիւն մը տալ. բախտախաղի համար Եւրոպան ունի չատ աւելի չքեղ, մօտիկ եւ վստահելի տեղեր. հոս չի գար: Ըստ իս հարկ է գերազանցօրէն պարկ տալ կրօնական մշակութային ուղղութեան որ իւրայատուկ է Հայաստանի: Այն վանքերը զորս ես այցելեցի, քրիստոնեայ ճարտարապետութեան ամենահին չրջանի գանձեր են. ձեզմէ զատ մէկը չունի: Մատենադարանը ուրիշ հրաշալիք մըն է. եւ բժշկական ձեր բնատուր յատկութիւններով հրաչքներ կարելի է գործել արեւմտեան գործակցութեամբ, նոյնը կարելի է ընել ուսումնական եւ գիտական հիմնարկներու հետ: Ինծի համաձայն սա է Հայաստանի կոչումը:

– Թերութիւննե՞ր...

= Ենթակառոյցներու բացակայութիւնը: Ճամբաներու վիճակը չափազանց դէշ է: Առողջապահական կայաններ գրեթէ գոյութիւն չունին հարիւրաւոր քիլոմեթրերու վրայ: Այս մակարդակով մշակութային կեդրոններու մէջ պէտք չէ թոյլատրեն կպչուն տիպարներ, որ վանքերու մուտքին զբօսաշրջիկները կը խանգարեն... եթէ իշխանութիւնները գործակցին, վստահաբար օտար ներդրողներ կը խուժեն: Երեւակայեցէք որ սա ամառնայինէն աւելի ճմեռնային զբօսաշրջութեան երկիր է. զուիցերական հրաչքը կրկնուած է հոս. Երեւանէն դուրս ամէն կողմ լեռներ... դահոյկի եւ սահնակի միջազգային երկիր կրնայ դառնալ... Եւրոպայի մէջ այլեւս տեղ չէ մնացած. չատեր չուարած են թէ ո՛ւր պիտի երթան սահնակի... ես առանց վարանելու պիտի ըսէի ՀԱ-ՅԱՍ-ՏԱՐ... Ես յափշտակուեցայ Սեւանայ լիճով:

– Անթոնիօ, պիտի վերադառնա՞ս:

= Շուտով եւ մեծ ծրագիրներով...:

Անթոնիօն գնաց. կամացուկ մը թղթածրարէս չաբթուան լրագիրներու կտրոնները դուրս կը հանեմ եւ աչք մը կուտամ:

–"Մայթը վերածուել է, չես հասկնում, աղբահոսի՞ թէ չինհրապարակի"...

– "Դադրեցնել Երեւանի քանդումը"... (Հայկական ժամանակ):

– "Արեւելեան փնթի քաղաքը... երեւանն աւերւում է: Քաղաքի կենտրոնում անընդհատ ինչ-որ չինքեր են քանդւում, փողոցներ են փակւում, տարածքներ են զաւթւում, ծառեր են արմատախիլ արւում, անճոռնի էլիտար չինքեր են յայտնւում, իշխանութիւններն ի հարկէ դերադասում են այս ամէնը ներկայացնել իբրեւ անտեսական աճի ապացոյց..." (Զարթարդ Իշխանութիւն):

– "Մինչ քաղաքային իշխանութիւնները ուղիներ են որոնում Երեւանի սրճարաններում երաժշտութիւն կոչուած խլացուցիչ աղմուկը փոքր-ինչ մեղմելու, սրճարանատէրերի երաժշտական ճաչակը գնահատելի աւելի ահաւոր դրսեւորումներ է ըստանում..." (Առաւօտ, 23·07·05):

– "Ճարտարապետական արժէք ներկայացնող չինքերը քանդում են "օպյեկտ" սարքելու նպատակո՞վ..." (Առաւօտ, 26·08·05):

– "Մեր ատրիպտիզը յուսալի ձեռքերում է...":

– "Ձմեռը Երեւանի անկոյս փողոցներում... Բարեկամութեան մետրոյից սկսած չատ ու չատ փողոցներ անյիշելի ժամանակներից ո՛չ վերականգնուել, ոչ էլ ասֆալտապատուել են: Տարիներ չարունակ անձրեւն ու ձիւնը, արեւը, մարդն ու մեքենան մաշել են ասֆալտը, գոյացրել փոս ու փոսորակներ, մեքենաների համար դժուար երթեւեկելի, մեզ համար վտանգաւոր... եւ ամենավատը բաց լուկերը" (Ազգ, 12·02·05):

– "Մեր քաղաքի անտուն չները... լատոյդ թիւը յայտնի չէ. մօտաւորապէս մեր քաղաքում 20–30 հազար փողոցային շուն կայ..." (Երկիր, 15·07·05):

– "Տուրիստը Հայաստանում ուտելու եւ քնելու համար չի գալիս... Չնայած որ վերջին տարիներին չարունակ խօսւում է այն մասին թէ մեր երկիրը խիտ բաբեռնապատ է տուրիզմի զարգացման համար եւ տպաւորութիւնն այնպիսին էր որ Հայաստանի պիւտճէն պիտի հիմնականում տուրիզմից եկող եկամտով լցուի, իրականում առանձնապէս աչխուժութիւն չի նկատւում այս բնագաւառում..." (Երկիր, 22·07·05):

– "Ազգային զրադարանը Ս.Օ.Ս. է հնչեցնում..." (Առաւօտ):

– "Ցուշարձանները չեն պահպանում պետութեան կողմից" (Օրինաց Երկիր):

– "«Օն-լայն» հարսանիք Հանրապետութեան հրապարակում... Հրապարակի մեծ էկրանը աչխատում է առաւօտեան ժամը 8ից մինչեւ ուչ գիչեր ժամը 1ը: ...Այդտեղ մերօրեայ հայ երգիչ-երգչուհիները «կլիպ»ներ են ֆոտում... սա իւ նպատակը չակոյթի զարգացման... ցանկութեան դէպքում կարելի է վճարել եւ օրուայ ցանկացած պահի, ցանկացած տեւողութեամբ մէկ էկրանին պահել ձեր սիրոյ խոստովանութիւնը սիրած էակի, համակրելի կուսակցութեան կամ իշխանութիւնների հանդէպ... կարելի է հարսանեաց արարողութիւնները ցուցադրել իր ողջ «թաչախուստով»... նորապսակները եկեղեցուց յետոյ գալիս են հրապարակով մի քանի պտոյտ են անում, էկրանին կը հնչի բարձր երաժշտութիւն, կը ցուցադրուի իրանց նկարները, անունները, քաւորը, չնորհաւորանքներ, կենացները, քաւորը, չնորհաւորանքներ, կենացներ... մի խօսքով չատ էֆէկտ բան ա էն պահից երբ հարսնեւորները մտնում են հրապարակ, կարելի է հարսանիքը «Յայն ցուցադրեն...» (168 ժամ, 13·07·05):

Մաղթանքս է որ երբ սիրելի Անթոնիօն վերադառնայ իր Մեծ ծրագիրներով, նմանները խոստովանութիւններ վերցուած ըլլան մեր մայրաքաղաքէն...:

ՅԻՊԻ

ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ ՈՒՂՂԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՍԵՐ

ՅԱԿՈԲ ՊԱԼԵԱՆ

Երբեմն ալ պէտք է խօսիլ հին գիրքերու մասին:

Սեպտեմբերի դեռ ամառնային այս Զորեքշաբթին, հայաքաղաք Պուրճ Համուտի փողոցներուն մէջ կը դառնայի, կամդ առնելով ցուցափեղկերու առջեւ: Ա-րեամտեան երկիրներու մէջ նորոյթ է թափառիլ հին ապրանքներու չուկաները, պրոֆանք կամ փլի մարէէք: Հոն հինն ու նորը իրարու վրայ դումարուած էին: Ինքզինքս գտայ վաղեմի ծանօթի մը փողոցին վրայ բացուած գրասենեակին առջեւ: Գրավաճառ չէր, բայց դարակներու մէջ գիրքեր կային, յաճախ մէկական օրինակով, տան գրադարանի նմանութեամբ: Ըստ երեւոյթին ծախու չէին բայց ընդդէմ չունէին: Արդէն գրասենեակի նպատակն ալ այդ չէր: Երկրին մէջ քաղաքական պատերազմը աւարտած էր, սակայն անապահովութիւնը դամոկլեան սուրի պէս կախուած էր, խոչընդոտելով առեւտուրը, հետեւաբար յառաջացնելով գործազրկութիւն:

Ակներեւ դոհունակութեամբ, այս գիրասէր բարեկամս առաջարկեց որ ուզած գիրքս, գիրքերս վերցնեմ որպէս նուէր: Պնդեց եւ չորս գիրք տուաւ: Անոնցմէ մին լոյս տեսած է 1932ին, Վենետիկ, հեղինակն է Հ. Արսէն Ղազիկեան: Գիրքին անունն է *ՄԻ ԳՐԻՔ... ԱՅԼ ԳՐԵՑԷՔ... ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ ՈՒՂՂԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՍԵՐ:* Ցաւալի չէր որ Բենիամին Թաչեանը, որ կը տառապէր երբ ոսկեղինիկը տգիտութեան թիրախ կ'ըլլար: Աւելի հին, բայց նոյն երակէն կու գար Հ. Արսէն Ղազիկեանի գիրքը. Պուրճ Համուտի փողոցներէն եկաք, թափառեցայ նաեւ այս գրքի էջերուն վրայ, ուր արծարծուած հարցերը, մեր տեղատուութիւններու աշտարակին դիտուած, կը նմանին թանգարանային իրերու, այդպէս, քանի որ մաքուր եւ ճշգրիտ հայերէն կարդալու եւ լսելու համար պիտի ստեղծենք լեզուի թանգարան եւ պիտի ստիպուինք հոն երթալ հաղորդուելու համար: Ի դէպ, թերթօն հրատարակող հայ թերթ մը պիտի չուզէ այս վաթսուն չորս "դասեր" ամփոփող եւ երեք հարիւր փոքրիկ էջերէ բաղկացած գրքոյկը լոյս ընծայել, նոյնիսկ ոչ ներքին էջի վրայ: Երբ տակաւին կը հաւատայինք որ ազգային լեզուն մեր գոյատեւման կռուանն էր, այս գրքոյկը երեք անգամ հրատարակուած է: Երրորդ հրատարակութիւնը՝ երեք քառորդ դար առաջ:

Իւրաքանչիւր դաս կը սկսի *ՄԻ ԳՐԻՔ ԱՅԼ ԳՐԵՑԷՔով*: Սովորական դարձած աւելի քան վաթսուն սխալներ... եւ անոնց համապատասխան ճիշդը կը գրենենք: Եթէ ապրէր վարդապետը, այսօր քանի մը անգամով պիտի բազմապատկէր արտառօգութիւնները, երբ լսէր թէ ինչպէ՞ս կը խօսինք, երբ տեսնէր թէ ինչպէ՞ս կը գրենք: Կը դարձնեմ էջերը այս գրքոյկին եւ կը տարուիմ որ պէտք չէ գրել *ՑԵՑԱՅԱՑ*, այլ *ՀԵՏԱԴԱՑ*, եւ վարդապետը մէջբերումներու վաստերով կը հիմնաւորէ ճիշդը: Կ'ըսէ թէ պէտք չէ գրել *ՍՊԱՆՆԻՒԹԻՒՆ*, *ՍՊԱՆՆԻՉ*, այլ՝ *ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ*, *ՍՊԱՆՈՒՉ*: Եւ կ'աւելցընէ. "Մեղք ու մեղք. դեռ տակաւին այսպիսի այլանդակութիւններ կը վխտան մեր լրագիրներուն մէջ: Մարդ չի գիտեր թէ ինչ է խմբագիրներուն գործը. ճա՞նճ կ'որսան...": Բառեր կան, որոնց ուղղագրութիւնը կը հպատակի իւրաքանչիւր խելապատիկէն բխած մղումներու: Վարդապետը կ'ըսէ թէ պէտք չէ գրել *ՁԵՁՈՒ*, այլ՝ *ՁԷՁՈՒ*, կը բացատրէ: Ըստ երեւոյթին, Հայր Արսէն Ղազիկեան զայրացած է, որովհետեւ ուրիշ տեղ կ'ըսէ՝ *ՄԻ ԸՍԷՔ ԵՒ ՄԻ ԳՐԻՔ*: Ի՞նչ բան: Բաները: Կը պատմէ. "Ճիշդ այսօր աղգային մը եկած էր. խօսակցութեան միջոցին ուսա...ած գործածեց. հէ՞ն որուտայի երեսին, մարդը լեղապատառ եղաւ": Մերօրեայ իմաստասէրները վարդապետին պիտի ըսէին որ մարդ կը խրտչեցնէր, թէ "աչք պէտք է գոցել", կամ "այսպէս ալ կ'ըլլայ այնպէս ալ": Կ'ըսէ. "Մի ըսէք, մի գրէք *ՈՒՍԱՆԱՅ*, *ՉԻՉԱՆԱՅ*, *ԲԵԿԱՆԱՅ*, այլ գրեցէք *ՈՒՍԱՅ*, *ՉԻՉԱՅ*, *ԲԵԿԱՅ*": Եւ սրտցաւ Հայր Արսէն կը հառաչէ. "Սոսկալի բան է մեր լեզուին վիճակը: Ախ, սա կէս գիտուն զարգացածները, որոնք կ'ապականեն լեզունիս"...: Վարդապետը բախտ ունեցած է կանուխ ծնած եւ կանուխ մեռած ըլլալու, եթէ այսօր ապրէր այդ ապականող լեզուն զինք կը թունաւորէր: Կը դարձնեմ էջերը: Կ'ըսէ. "Մի գրէք *ՁԱՐԴԱՅԱՅԿ*, *ՀՈՂԱՅԱՅԿ*, *ՄՈՒՐԱՅԱՅԿ*, *ՑՆՑՈՏԻԱՅԱՅԿ*, այլ գրեցէք *ՁԱՐԴԱՅԱՅՈՒԿ*, եւլն": Շարունակող սխալի մը կ'անդրադառնայ վարդապետը, երբ կ'ըսէ թէ պէտք չէ գրել *ՑԵՆԱՅ* այլ *ՑԵՑԱՅ*, եւ կը տրտնջայ. "Հազար ըսէ ուղիղը, ով մտիկ պիտի ընէ... այս ո՛րքան անուշ բան է ծուռին՝ սխալին հետեւիլը": Եւ դեռ, պէտք չէ գրել *ՈՍՏՈՒՄ*, *ՋԱՐԹՈՒՄ*, այլ՝ *ՈՍՏՈՒՄ*, *ՋԱՐԹՈՒՄ*, պէտք չէ գրել *Կ'ԸՍՏԱՆԱՆՔ*, այլ՝ *ԿԸ ՍՏԱՆԱՆՔ*, պէտք չէ գրել *ԽՈՋՆԴՈՏ*, այլ՝ *ԽՈՋԸՆԴՈՏ*, պէտք չէ գրել *ԱՐՆԱՔԱՄ*, *ԱՐՆՈՏ*, այլ՝ *ԱՐԻՒՆԱՔԱՄ*, *ԱՐԻՒՆՈՏ*...

Գունաթափ էջերով այս գրքոյկը խնդրական չեմարան դիտելեաց է: Զկա՞յ մեկենաս մը որ այս գիրքը վերահրատարակէ եւ Մեսրոպի մեծ տօնին առիթով որպէս նուէր բաժնէ ուսուցիչներու, խմբագիրներու, գրասէրներու, ճառախօսներու եւ այդ տեսակ բաներու: Միթէ՞ մոռցուած կարգախօս է հայապահպանումը...

Սեպտեմբեր 2005

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՄՔԵՐ

Ն. ՍԱՐՔՈԶԻ ԻՐ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐՈՒՆ ԱԿՆՈՅՈՎ

Ներքին գործերու նախարար Ն. Սարքոզի որ լրատփուներուն կեդրոնական դէմքը ըլլալու մնայուն չանքի մէջ է, յաջողած է ուշադրութիւնը գրաւել հունդարացի լրագրողի մըն ալ որ անոր անձնաւորութեան մէջ կը նշմարէ իր նպատակին հասնելու համար ամէն բանի պատրաստ ռամկամէտ (փոփիւլիսթ) մը: Ա-ռաջին տողէն ըսուածը այն է որ նախագահ Շիրաքի արագ ապաքինում ու կարճ առնէն իր պաշտօնին վերադարձի մաղթանքը բաւական կեղծ կը հնչէր: Մանաւանդ որ անկէ անմիջապէս վերջ բացատրեց թէ ոչ ոք պիտի կրնայ արդելք ըլլալ նպատակին հասնելու: Այլ խօսքով՝ 2007ին նախագահ դառնալու: Այս վարուելակերպը հունդարացի լրագրողը չատ իւրայատուկ կը նկատէ Սարքոզիին. խիղճի, գութի ականջ չկախել, նպատակին հասնելու համար: 1995էն ի վեր, երբ ան Պալատիւրի կողքին դիրք գրաւեց, Շիրաք զինք կը նկատէ իր Բրուտոսը:

Ներկայի ուժի յարաբերութեամբ գրեթէ անվիճելի կը համարուի Սարքոզիի 2007ի յաջողութիւնը: Նման յաղթանակ սկզբունքով պէտք է հրճուանք պատճառէ Հունդարացիներուն, քանի որ հօրը կողմէ Սարքոզի հունդարական ծագում ունի: Հայրը Բ. Աչխարհամարտէն ետք Ֆրանսա գաղթած է: Թէեւ նախարար զաւակը մեծ հպարտութիւն արտայայտած չէ հունդարական իր արմատներով, բայց ի հարկին ըսած է թէ գաղթականի զաւակ է: Մանաւանդ հետաքրքրութիւն ալ ցոյց չէ տուած հունդարական մշակոյթին ու լեզուին զոր չէ սորված արդէն: Այլ խօսքով՝ ոչ մէկ կապ ունի Հունդարացիներուն հետ: Այսուհանդերձ, իր ռամկամէտութիւնն ու անողոք վճռակամութիւնը մտահոգիչ են, երբ նոյնիսկ ընտրած նպատակը յարգելի նկատուի:

Ֆրանսացիներուն ամէնէն սիրած քաղաքական դէմքերէն համարուող այս մէկը լռե՞լ կը պարտի իր ժողովրդավարութիւնը: Ամէն բանէ առաջ, կանոնաւորաբար նախագահ Շիրաքը խուզի ու մուրի թիրախ ընելու իր կեցուածքին: Հարցը վերաբերի ներքին քաղաքականութեան կամ արտաքինին, եւ կամ որեւէ այլ մարզի, Սարքոզի երբեք ետ կեցած չէ նախագահը քննադատելէ: Աւտոր քով չատեր իրեն կը վերագրեն Ներքին դործերու առաջին նախարարութեան օրով ոճրային արարքները պակսեցնելու արժանիքը. ուրիշներ կը գնահատեն գաղթականներու դէմ անոր անզիջող ընթացքը, մանաւանդ երբ ամէն առիթով կը կրկնէ թէ ներգաղթի կանոնադրութիւնը պէտք ունի վերաքննութեան: Աւտով կուզէ Լը Փէնէն խլել կարեւոր խաղաթուղթ մը: Այսօր երբ վերադարձած է գլխաւորելու նոյն նախարարութիւնը, միշտ կը քննադատէ միւս նախարարներուն աշխատանքը, այն տպաւորութիւնը տալով որ ինք կապ չունի կառավարութեան աշխատանքին հետ:

Ցաճախ Սարքոզիի մասին կը խօսուի որպէս ապագայի Եւրոպային քաղաքական գլխաւոր դէմքերէն մէկը: Սակայն ինք կը մոռնայ որ իսկապէս մեծ դէմք դառնալու համար հարկ է խզէ ռամկամէտ ընթացքին հետ: Թ. Ռոնայ կը յիշեցնէ թէ պատմութիւնը բազմաթիւ վաստեր ունի ցոյց տալու համար թէ ինչ վտանգ կը ներկայացնէ երկրի մը գլխաւոր դիրքին վրայ ունենալ մէկը որ հոն հասած է ռամկամէտութեամբ եւ բռցաչունչ ճառերով:

ՔԱՂՀԱՆ

ԱՆԻՄԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

Երկու օր մեր ասպնջականներուն սենեակը մնալէ ետքը, որու միջոցին Բլադ մնացող մեր ընկերներն ալ եկան միացան մեզի, Միքայէլը, ես եւ Տիրուհին փոխադրուեցանք մօտակայ տուն մը, ուր գետնայարկի վրայ սենեակ մը վարձեցինք:

Ներս Միքայէլ միշտ փակուած կը մնար սենեակին մէջ, որովհետեւ դուրսը ձերբակալութիւնները կը չարունակուէին ամենայն խստութեամբ:

Ցաճախ փողոց կը հանդիպէի 20–30 հայ երիտասարդներու որոնք հազիւ չուանով մը իրարու կապուած, զէնիկոր կ'երթային դէպի ոստիկանատուն, ուրկէ կը յանձնուէին զինուորական իշխանութեան:

Բարեբախտաբար չատ մը արհեստաւոր երիտասարդներ զինուորական աշխանոցներու մէջ կը գտնուէին ենթ այս կերպով ազատ էին զինուորական ծառայութենէ:

Նոյն միջոցին այդ աշխատանոցներու մէջ գտնուող կին եւ էրիկմարդ բանուորներուն թիւը հինգ հազարը կ'անցնէր:

*
**

Ինչպէս պատմութեանս ընթացքին ըսած եմ, երբ Հալէպէն Տէր Զօր աքսոր պիտի երթայինք, ես եւ մօրեղբայրս մեր հազուստներէն ու ճերմակեղէններէն մաս մը թողած էինք բարեկամի մը՝ Պ. Ռուբէն Սեթեանի քով:

Այդ հազուստները չատ մեծ օգտակարութիւն մը ունեցան, որովհետեւ գրեթէ բոլոր հագնելիք բան չունէի երբ Հալէպ հասայ:

Բարեկամս Փելիկ Ախթիարեան ասոնց վրայ աւելցուց նաեւ նոր փէս մը, ինչ որ չատ թանկագին բան մըն էր, եւ բաւական չնորհքով արտաքինով մը կրցայ դուրս ելլել:

Ցերեկները ընդհանրապէս կը յաճախէի ճիշտ ոստիկանութեան ընդդիմադիր փոքրիկ գինետուն մը, Հէնտէք փողոցին վրայ:

Տէրը աքսորուած յոյն մըն էր որուն հաւատացուցած էի թէ նպարավաճառի խանութ մը ունիմ Մէնքէնէի մէջ եւ յաճախակ եկած եմ Հալէպ գնումներ ընելու: Նոյնիսկ խոստացած էի օղին իրմէ առնել:

Այդ փոքրիկ կապելան կը յաճախէին մէկ քանի Ցոյներ նոյնպէս աքսորուած Սուրիական ծովեզերքերէն:

Օր մը գինեպանը ցոյց տալով յաճախորդ մը որ քանի մը գաւաթ օղի խմելէ ետքը դուրս կ'ելլէր խանութէն՝ ըսաւ.

- Կը տեսնա՞ս այդ մարդը, զգուշացիր իրմէ:

Ձերմակներ հագած մէկն էր որ արդէն քանի մը անգամ տեսած էի հոն ու հետն ալ խօսք փոխանակած, միշտ յունարէն կը խօսէր եւ կը կարծէի որ երկաթուղիի յոյն պաշտօնեայ մըն է:

- Ի՞նչ ազգ է, հարցուցի:

- Կրետացի թուրք մըն է, բացատրեց գինեպանը եւ արհեստն ալ լրտեսութիւն է... Սէր քամիսէրին մասնաւոր լրտես է ու Զիա էֆէնտի կը կոչուի:

- Ես վախնալիք բան մը չունիմ, պատասխանեցի, վէսիքայով եկած եմ ու քանի մը օրէն պիտի մեկնիմ:

- Միշտ լաւ կ'ընես որ իրմէ զգուշնաս, մանաւանդ հետը խօսած ատենդ:

- Շնորհակալ եմ տուած տեղեկութենէդ:

Հինդշաբթի ցերեկ մը, մեր Հալէպ հասնելուն տասնմէկերորդ օրը, կրկին մտայ այդ խանութը եւ գաւաթ մը օղի պատուիրեցի:

Նախորդ օր գացած տեսած էի հարիւրապետ Պ. Խովալը որ ինձ ըսած էր թէ ուրբաթ ճամբայ պիտի ելլէինք գերմանհ հարիւրապետին հետ դէպի Համա:

Օղին խմելէ յետոյ պիտի երթայի վէսիքա առնելու:

Այսպէս ուրեմն, բոլորովին ապահով կը զգայի ինքզինքս: Գինետանէրն ալ թէ՝ հետեւեալ օր կը մեկնէի Գերմաններուն հետ իբրեւ թարգման:

Նոյն միջոցին ներս մտաւ Զիա, ոտքի վրայ օղի մը խմեց եւ դուրս ելաւ:

Ես ալ երկրորդ գաւաթս խմելու վրայ էի, 50 տրէքմնոց մեծկակ գաւաթ մը, երբոր ոստիկան մը ներս մտաւ եւ քովս գալով ըսաւ.

- Քիչ մը ոստիկանատուն հրամմէ՛:

- Սա գաւաթս լմնցնեմ եւ երթանք, ըսի:

- Վերադարձիդ կը խմես, պատասխանեց:

Ցետոյ գինեպանին դառնալով աւելցուց.

- Էֆէնտիին գաւաթը պահէ՛:

Մտանք միւտիւրիյէթը որ նախապէս "պաղտատ օթէլի"ն էր եւ զոր կառավարութիւնը պատերազմի միջոցին գրաւած էր:

Ոստիկանը գիս առաջնորդեց Սէր քամիսէր ձէմիլ պէյի սենեակը:

Այս վերջինը երկարահասակ, նիհար, թուխ մարդ մըն էր:

– Անունդ ի՞նչ է, հարցուց:

– Սահակ օղլու Երուանդ պատասխանեցի:

– Ուրկէ՞ կու գաս:

– Գերմանացի հարիւրապետ Խովալի հետ Տէր Զօրէն կու գամ ուր գացած էի իբրեւ թարգման:

– Հիմա հոս ի՞նչ կ'ընես:

– Կրկին Գերմաններուն քով թարգման եմ, վաղը պիտի մեկնիմ դէպի Համա:

– Վէսիքադ ո՞ւր է:

– Վէսիքաս հիմա պիտի երթայի առնելու, երբոր ոստիկանը եկաւ գիս կանչեց:

- Այս միջոցիս գրպանդ վէսիքա ունի՞ս, պոռաց ձէմիլ պէյ բարկաճայթ ձայնով մը:

– Ո՛չ, պատասխանեցի:

– Ուրեմն բոլոր բաժիններդ սուտ են... վեր վերցուր ձեռքերդ:

Երկու թեւերս վեր բարձրացուցի:

(Շար. 132)

(Շար. Ա. էջէն)

բաղառնայ դիտաժողովին: Թղթակցութեան սկիզբը թղթակիցները կը գրեն թէ մասնակցողները դիմաւորուած են հաւկիթներով եւ լոլիկներով, բայց եւ այնպէս այլ միջադէպեր տեղի չեն ունեցած, խօսողները չափաւոր լեզու գործածած են: Նոյն թիւին մէջ, յօդուած մըն ալ ստորագրած է Փիէր Լըլուշ, որ նախագահն է ՕԹԱՆ-ի Խորհրդարանական ժողովին, ուր կ'ըսէ ի մէջ այլոց որ "առ ի չգոյէ քաղաքական զօրաւոր արտայայտութիւններուն Կիպրոսի ճանաչման կամ Հայկական Հարցի մասին, բանակցութիւնները սկսիլ Թուրքիոյ հետ կանխահաս կը գտնեմ":

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶ, ՎԻՆՆԱ եւ ՆԻԿՈՍԻԱ բաւական աշխատանք կը տանին ճախողեցնելու համար Թուրքիոյ հետ բանակցութիւններու սկսիլը քանի մը օրէն: Այդ առընչութեամբ, բրիտանական նախագահութիւնը բաւական մտահոգ է եւ անդլիացի դիւանագէտ մը դիտել տուած.– "ընդդիմադիրները մութ աշխատանք կը տանին: Նոր պահանջներ կը դնեն եւ լարած մթնոլորտ մը կը պահեն այնպիսի ձեւով մը որ կարծես կ'ուզեն մղել Թուրքերը դուռը քաշել երթալու":

ՊԷՅՐՈՒԹԻՆ 20 քմ. հիւսիս (ՃուՆիէհ) լիբանանցի հեռատեսիլի լրագրողուհի մը՝ Մայ Շեհաբ ծանրօրէն վիրաւորուած է չաբաթավերջին թակարդ կառքի մը պայթումէն: Առաւելաբար վիրաւորուած է թեւերէն եւ ոտքերէն եւ հաւանական էր որ անդամահատուի: Մահ նաթ է որպէս ընդդիմադիր մը Սուրիոյ:

ՌԻԹԱ մըրիկը նախատեսուածէն չատ աւելի մեղմ եղաւ Թեքսաս եւ Լուիզիանի վրայ եւ Հիւսթընէն տեղահանուած երկու ու կէս միլիոն բնակիչները վերադարձան: Այսուհանդերձ 26 մեռեալ կար: Պուշ, այս անգամ սկիզբէն լրիւ անյագ էր եւ "բնական աղէտի վիճակ" հռչակած էր, մինչ Սեպտեմբեր 25ին հարիւր հազարաւոր Ամերիկացիներ դոյզ մը կ'ընէին Ուաշինկթըն Իրաքի պատերազմին մասնակցութեան դէմ:

ԳԱԶԱՅի մէջ, Իսրայէլացիներու քաշելէն երկու չաբաթ ետք, բիրս ուժի գործածութիւնը վերսկսած է եւ Իսրայէլ յարձակման անցած է ի պատասխան պղեստինեան հրթիռներուն: Իսլամական Ճիհատի մէկ պատասխանատուն սպաննըւած է: Համասը, Սեպտ. 25ին, յայտարարեց թէ վերջ կու տայ Իսրայէլի դէմ յարձակումներուն:

ՓԱՐԻԿ ՏԷՎԻՃԵԱՆ ձայներու աւելի քան 41%ով լաւ դիրքի մէջ է 13րդ ընտրաշրջանի երեսփոխանական մասնակի ընտրութեան մէջ, յաջորդն աւելի առաջ քան ընկերվարական թեկնածուն:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ վարչապետին եւ Հիւլէթ – Փաքարտի միջեւ լուրջ տարակարծութիւն մը կայ եւ Տոմինիք տը Վիլըփէն արդէն յետքայլ մը ըրաւ, քանի թիւրիմացութեան մէջ էր եւ հարկ էր որ մէկ գուլփա ընէ: Նախարարապետը կ'ուզէր որ ամերիկեան ընկերութիւնը, որ 1200 պաշտօնապրկում կը նախատեսէ Ֆրանսա, հատուցանէ իր ստացած պետական նպաստը, մինչ այդ դամարները կոչուած էին օգնելու ընկերութեան միջազգային ռազմավարութիւնը: Նախագահն ալ՝ Փաթրիք Սթարք կ'ըսէ թէ չի կրնար հատուցանել նպաստներ զորս չէ ստացած:

ՋՈՒԻՅԵՐԻՈՑ ժողովուրդը ձայներու 56%ով իր հաւանութիւնը տուաւ, Սեպտեմբեր 25ին, արեւելեան Եւրոպայէն գաղթող աշխատաւորներու մուտքին:

U.C.F.A.F.
COMITE DE PARIS — ILE-DE-FRANCE

A quelques jours de l'ouverture des négociations pour l'adhésion de la Turquie à l'Union Européenne
L'U.C.F.A.F. PARIS — ILE-DE-FRANCE
vous invite à une conférence - débat

La Turquie Dans l'Europe?

Avec la participation de
Alexis GOVCIYAN -
Président de l'Europe de la Mémoire
Ara TORANIAN -
Président du C.C.A.F.
Edmond YANEKIAN -
Secrétaire National de l'U.C.F.A.F.

Jeudi 29 septembre à 20h30
au Centre Culturel et Artistique Arménien
6 Cité du Wauxhall 75010 Paris — Métro : République

— Entrée libre —

U.C.F.A.F. : www.ucfaf.com

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑ ԽԱԶԻ Պօմոնի "Նայիրի" մասնաճիւղին ընդհանուր ժողովը Սեպտեմբեր 27, Երեքշաբթի, ժամը 19ին, եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

*
**

ԿԱՊՈՑ ԽԱԶԻ Փարիզի "Արշալոյս Թադէոսեան" մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Հոկտեմբեր 1, ժամը 16ին, սովորական հաւաքատեղին:

ՄԱՐՍԻԼԻԱ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի, 2005 Դեկտեմբեր 18ին, ժամը 10էն 17, տեղի կ'ունենայ Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ վարչական խորհուրդի կազմի մէկ երրորդի՝ այսինքն հինգ անդամներու ընտրութիւնը:

Ընտրութիւնը տեղի կ'ունենայ բացարձակ մեծամասնական սկզբունքով անձառ անձ: Ի հարկին, ամիս մը յետոյ՝ յաջաբերական մեծամասնութեամբ մնացած տեղերու համար(1):

Կրօնական ընկերակցութեան անդամները, որոնք վճարած են 2005ի իրենց անդամագրութեան տուրքը, այս տարուան Սեպտեմբեր 12ին յատուկ նամակով հրաւիրուած են կատարելու իրենց պարտականութիւնը (2), իսկ անոնք, որոնք կը փափաքին վարչական խորհուրդի անդամութեան համար իրենց թեկնածութիւնն առաջադրել, պարտին զայն կատարել 2005 Հոկտեմբեր 18էն առաջ(3):

Կաճոճագիր

(1) Յօդուած 16 տողագլուխ 2
(2) Յօդուած 17 տողագլուխներ 2, 3 եւ 4
(3) Յօդուած 18

ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ
Ատենապետ՝ Լեւոն ԷՒԷՐ
Քարտուղարուհի՝ Գայեանէ ՄԱՇՈՑԵԱՆ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

BRATSCH

La Croix Bleue d'Issy-les-Moulineaux
Section DIROUHIE SERENGULIAN
présente
«BRATSCH
25 ans ça s'fête»
avec la participation
de la troupe de danse **Yeraz**
le Dimanche 2 Octobre à 15 heures
au PACI — 25 Avenue Victor Cresson
à Issy-les-Moulineaux

Venez nombreux pour fêter cet événement !
Réservations auprès de :
— Jacqueline : 01. 40. 95. 81. 33
— Alice : 01. 46. 42. 90. 68
— Magasins FNAC et Carrefour.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE

Foire Internationale de Marseille

23 SEPTEMBRE — 3 OCTOBRE
Parc Chanot
PAVILLON ARMENIE
Palais des Congrès — Niveau 1

JOURNEE OFFICIELLE DE L'ARMENIE
Vendredi 30 septembre

— **12h** : Accueil à l'entrée principale
Visite du Pavillon Arménie en présence de **Jean-Noël GUERINI,** Président du Conseil Régional et Sénateur des Bouches du Rhône.
— 15h : Projection de Films
- **«Voici l'Arménie»** d'Arsène Arslanian;
- **«Mon Sardarabad»** — Concert d'Ara Gevorguian

— 18h30 : Animation avec orchestre — Musique — Danses folkloriques au Pavillon Arménie.

ECOLE
BIHEBDOMADAIRE
SAMUEL MOORAT

ԵՐԿՕՐԵԱՅ
ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ
ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Հայ Գիրերու գիւտի 1600ամեակին առիթով
Dans le cadre du 1600ème anniversaire de l'invention de l'alphabet arménien
par Mesrob Machtotz
Jean-Pierre MAHE
Directeur à l'Ecole Pratique des Hautes Etudes

présente — *կը ներկայացնէ*
une conférence sur — *դասախօսութիւն մը*

L'HISTOIRE DE L'ECRITURE ARMENIENNE
ՀԱՅ ԳԻՐԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

La communauté arménienne est cordialement invitée
Համայնքը սիրով հրաւիրուած է

A l'issue de la conférence, Annie et Jean-Pierre Mahé dédicaceront leur dernier ouvrage **«L'Arménie à l'épreuve des siècles».**

Une collation sera servie.

Samedi 1er octobre à 14 heures précises

au COLLEGE SAMUEL-MOORAT
26 rue Troyon 92310 SEVRES (Métro : Pont de Sèvres)

— Parking assuré —

MARSEILLE

Les Activités du Centre Culturel SAHAK - MESROP

Septembre — Octobre 2005

Directeur KHATCHIG YILMAZIAN

— **VOYAGE EN BULGARIE du Chœur Sahak-Mesrop**
Vendredi 30 septembre — Lundi 3 Octobre
- CONCERT Vendredi soir à Sofia
- Messe à quatre voix de Komitas
- Dimanche matin à Plovdiv en l'Eglise arménienne
- CONCERT Dimanche après-midi à Plovdiv

— à l'occasion de la création de l'alphabet arménien
«RENCONTRE MUSICALE» avec la participation de divers chœurs et orchestres : corse, français, arméniens.
- CONCERT Vendredi 21 octobre à 20h45
en l'Eglise du Sacré Cœur, 2 rue St Adrien, 13008 Marseille
- CONCERT Samedi 22 Octobre à 20h45
en l'Eglise de Saint Barnabé, Place du Caire, 13012 Marseille
- CONCERT de clôture avec tous les groupes vocaux et orchestraux
Dimanche 23 octobre à 19h30 en la paroisse St Vincent-de-Paul
«Les Réformés», La Canebière, 13001 Marseille

— **EXPOSITION DE PEINTURE de Garik KARAPETYAN d'Erevan**
Du 27 octobre au 4 novembre
Vernissage de l'exposition au Centre Culturel Sahak-Mesrop
Jeudi 27 octobre à 19h30
Réception à l'issue du vernissage de 20h30 à 21h
Entrée libre

— ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ
Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 27, ժամը 21ին,
Մայր Եկեղեցւոյ մէջ
339 avenue du Prado, 13008 Marseille
«Հայոց Գիրերու դերը այսօր, ստեղծումէն 1600 տարի յետոյ»
կը բանախօսէ՝ փրոֆ. Ռոպէր ՏԷՐ-ՄԵՐԿԵՐԵԱՆ
Entrée libre

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 28
MERCREDI
28 SEPTEMBRE
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐԱՑ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱԽԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

81ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21.288 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 81e ANNEE — N° 21.288

ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՄԱՍԻՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻՆ ՀԱՄՈԶՈՒՄԸ՝ «ՄԵՆԱՇՆՈՐՀԵԱԼ ԳՈՐԾԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ»

Թուրքիոյ նիւթով համաժողովը որ Եւրոպական Խորհրդարանին մէջ կազմակերպուած էր Հայ Դատի Եւրոպայի յանձնախումբին ու Քրիստոնեայ դեմոկրատ խմբակցութեան կողմէ (տե՛ս "Ցառաջ", Սեպտ. 27) Սեպտ. 22ին բացուեցաւ Խորհրդարանի փոխ նախագահ Ինկօ Ֆրիտրիխի խօսքով։ Այս առաջին եւլոյթով որոշ մօտեցում մը ուրուագրծուեցաւ Թուրքիոյ անդամակցութեան նիւթով, քանի որ փոխ նախագահը յարմարացոյն պահուն կազմակերպուած նախաձեռնութիւն նկատեց համաժողովը, չեշտելով որ արդէն որոշ տագնապի մատնուած Միութիւնը չի կրնար իր կազմին մէջ տեղ տալ Թուրքիոյ նման երկրի մը։ Ան ակնարկեց Միութեան քրիստոնէական արժէքներու հմայնաքարին, առաջարկելով "մենաշնորհեալ գործընկերութեան" ձեւը եւ զօրավիդ կանգնելով անոր։

Ի. Ֆրիտրիխի եւլոյթին մէջ նիւթ եղաւ ցեղասպանութեան ճանաչումին հարցն ալ ու ան յիշեցուց թէ իր երկիրը ճանչցած էր Հրեաներու Ողջակէզը. Թելադրեց որ Թուրքիա հետեւի Գերմանիոյ օրինակին։

Իրմէ եւաք առաւօտեան նիստին 15 եւլոյթներն ալ կեդրոնացան Թուրքիոյ անդամակցութեան անընդունելի բնոյթին վրայ. Թուեցին այդ համոզումին առաջնորդող տուեալները. Թուրքիա տակաւին չէր հարթած մարդկային իրաւունքներու հարցերը, չէր ապահոված մտածումի ու արտայայտութեան լիակատար ազատութիւնը, կը չարունակէր ուրանալ Հայերու ցեղասպանութիւնը, չէր կարգաւորած Քրտական հարցը, եւլն.։ Բնականաբար ամէնէն հրատապը կը նկատուէր Կիպրոսի ճանաչումին մերժումը որուն ուղղութեամբ Անգարայի յամառութիւնը գլխաւոր հակաւութիւնը կը կազմէր եւրոպական արժէքներուն։

2004 Դեկտեմբերէն մինչեւ այսօր Թուրքիոյ լրջօրէն փոխուած ըլլալուն հարցումին ամէնէն չեշտ ժխտականով պատասխանող եւլոյթներէն մէկն էր իտալացի խորհրդարանական Ֆ. Էնրիքօ Սփերոնիի ունեցածը. ան պնդեց թէ Թուրքիա ոչինչով փոխուած է, թէ կը չարունակէ ոտնակոխել մարդկային ու փոքրամասնութիւններու իրաւունքները։ Ինչ կը վերաբերի Կիպրոսի ճանաչումի նիւթին, Թուրքիան երկիր մըն էր որ գրաւման տակ կը պահէ Եւրոպական Միութեան հողերը։ Ան ալ կրկնեց թէ մեծ սխալ մը պիտի ըլլար նման երկրի անդամակցութեան ընդառաջել։

Մասնակիցներու մեծամասնութիւնը արտայայտուեցաւ նոյն դիրքէն, ձայնակցելով Եւրոպացի ըլլալու տակաւին անպատրաստ Թուրքիոյ պատկերին։ Իսկ պատրաստ ըլլալու չափանիշներուն գլխաւորները կը նկատուէին Կիպրոսի ճանաչումը, փոքրամասնութիւններու իրաւունքներուն յարգանքը եւ ցեղասպանութեան ընդունումը։

Ցեմիլօրէի նիստին ուշադրաւ անցքերէն եղաւ Եւրոպական Ցանձնախումբին ընդլայնումի պատասխանատու կազմին ներկայացուցիչ Փ. Միրէլի եւ ներկաներուն միջեւ արձանագրուած վէճը։ Այս վերջինին դիրքէն դժուար չէր հետեւցնել թէ բաւական լայն միջոց մը կը բաժնէր Եւրոպական Ցանձնախումբը Եւրոպական հանրային կարծիքէն։ Երեւոյթ մը որ ըսել կու տար Կիպրոսի ներկայացուցիչ Թրիանտաֆիլլիտիսի թէ ունեցած ամբողջ վստահութիւնը կորսնցուցած է Ցանձնախումբին, այսուհետեւ նկատի կ'առնէ միայն Եւրոպայի քաղաքացիներուն կարծիքը։

Ուրիչ Ցոյն մը, ընկերվարական Փ. Պէլիթիս չեշտեց ոչ թէ ետ, այլ առաջ նայելու հարկը, ըսելով թէ Թուրքիա քաղաքական եւ ընկերային մարզերու մէջ կարեւոր յառաջդիմութիւն արձանագրած է, ասոնք Եւրոպայի չափանիշներուն յարիր են, եւլն.։ Ան Ցունաստանի զօրակցութիւնն ալ արտայայտեց Թուրքիոյ անդամակցութեան, հերքելով Միութեան "քրիստոնէական ակումբ" մը ըլլալու տեսակէտը, պահանջելով թէեւ որ Անգարա ճանչնայ Կիպրոսի հանրապետութիւնը։

Համաժողովին չորեքշաբթի մէջ նիւթ եղաւ Հայաստանի հանդէպ Անգարայի ոչ բարեկամական ընթացքն ալ, երբ Հայաստանի Ազգային Ժողովի փոխ նախագահ Վ. Ցովհաննիսեան արտայայտուեցաւ այս մասին, Կովկասի մէջ անկայունացումի վտանգ նկատեց Հայաստանի դէմ Թուրքիոյ յարձակունակ դիրքը։

Նախաձեռնութիւնը կը միտէր Հոկտ. 3ի նախօրեակին զգօն գտնուելու հարկը յիշեցնելու Եւրոպական Խորհրդարանի երեսփոխաններուն։ Ատով, ինչպէս ընդգծեց Հայ Դատի Եւրոպայի Ցանձնախումբին նախագահուհի Հիլտա Զոպոյեան, այդ երեսփոխանները հարկը պիտի ղգան զոհացնելու իրենց քաղաքացիներուն առաւել թափանցիկութեան պահանջը, Թուրքիոյ անդամակցութեան հարցին մէջ։

ՄԱՄՈՒԼ

«LE MONDE»

(27 septembre)

TURQUIE:
DES HISTORIENS BRISENT LE TABOU SUR LA QUESTION ARMENIENNE

Լը Մոնտի Թղթակցին համաձայն (Սոֆի Շիհապ) ազատական ձախ Ռատիքալ օրաթերթին է որ լաւագոյնս բնորոշած է դէպքը, բանակցութիւններէն ուժ օր առաջ, խորագրելով.- «Գիտաժողովը տեղի ունեցաւ։ "Ցեղասպանութիւն" բառը արտասանուեցաւ։ Աշխարհի կը շարունակէ դառնալ։ Թուրքիան միշտ հոս է»։

Թղթակիցը կը գրէ թէ հեղինակը համապատասխան է թաբուի այն ուժին, որ դեռ կայ Թուրքիոյ մէջ որեւէ վէճի մասին, զոր զանազան այլ երկիրներ Անատոլուի Հայերու ցեղասպանութիւն կ'որակեն։ Ոգեկոչել կրնայ մահուան սպառնալիքի կամ դատական հետապնդումի առաջնորդել, ինչպէս հասկցաւ, ի վնաս իրեն, գրագէտ Օրհան Փամուք։

Ու Ս. Շիհապ հակիրճ պատմականը կ'ընէ գիտաժողովի ողիսականին (արգիլուած - արտօնուած - արգիլուած - արտօնուած)։ Փրկութիւնը եկաւ, կը գրէ, ոչ պետական Պիլկի համալսարանէն, ուր Սեպտ. 23ին եւ 24ին ժողովը տեղի ունեցաւ մինչ 200 ոստիկաններ կը ճգնէին որ 200 ազգայնականներ, այլ թէ ձախ, ցոյց չընեն եւ հաւկիթ նետեն "դաւաճաններուն" վրայ։

որ ըսել կու տար Կիպրոսի ներկայացուցիչ Թրիանտաֆիլլիտիսի թէ ունեցած ամբողջ վստահութիւնը կորսնցուցած է Ցանձնախումբին, այսուհետեւ նկատի կ'առնէ միայն Եւրոպայի քաղաքացիներուն կարծիքը։

Ուրիչ Ցոյն մը, ընկերվարական Փ. Պէլիթիս չեշտեց ոչ թէ ետ, այլ առաջ նայելու հարկը, ըսելով թէ Թուրքիա քաղաքական եւ ընկերային մարզերու մէջ կարեւոր յառաջդիմութիւն արձանագրած է, ասոնք Եւրոպայի չափանիշներուն յարիր են, եւլն.։ Ան Ցունաստանի զօրակցութիւնն ալ արտայայտեց Թուրքիոյ անդամակցութեան, հերքելով Միութեան "քրիստոնէական ակումբ" մը ըլլալու տեսակէտը, պահանջելով թէեւ որ Անգարա ճանչնայ Կիպրոսի հանրապետութիւնը։

Համաժողովին չորեքշաբթի մէջ նիւթ եղաւ Հայաստանի հանդէպ Անգարայի ոչ բարեկամական ընթացքն ալ, երբ Հայաստանի Ազգային Ժողովի փոխ նախագահ Վ. Ցովհաննիսեան արտայայտուեցաւ այս մասին, Կովկասի մէջ անկայունացումի վտանգ նկատեց Հայաստանի դէմ Թուրքիոյ յարձակունակ դիրքը։

Նախաձեռնութիւնը կը միտէր Հոկտ. 3ի նախօրեակին զգօն գտնուելու հարկը յիշեցնելու Եւրոպական Խորհրդարանի երեսփոխաններուն։ Ատով, ինչպէս ընդգծեց Հայ Դատի Եւրոպայի Ցանձնախումբին նախագահուհի Հիլտա Զոպոյեան, այդ երեսփոխանները հարկը պիտի ղգան զոհացնելու իրենց քաղաքացիներուն առաւել թափանցիկութեան պահանջը, Թուրքիոյ անդամակցութեան հարցին մէջ։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱԿԱՏ

ՋԱՀԱՖ

Գ. ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ ԹԻՖԼԻՍԻ Կ'ԱՌԱՋԱՐԿԷ ԻՆՔՆԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ՏԱԼ

ՀԱՅ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԸ ԿԸ ՀԱԿԱՋԴԻ

Սեպտեմբեր 24ին Ախալքալաքի շրջանային մշակոյթի տան մէջ 700 հոգիի մասնակցութեամբ տեղի ունեցած է "Համարկում բայց ոչ ձուլում" խորագրուած հանրային Գ. համաժողովը։ Ջաւախքի հայկական հանրային կազմակերպութիւններուն խորհուրդին նախաձեռնած համաժողովը օրակարգի միակ նիւթ ունեցած է. "Ջաւախքի կարգավիճակը Վրաստանի պետական կառոյցին մէջ"։

Օրակարգի նիւթին քննարկումէն առաջ Ա.-Ինֆոյի միութեան նախագահը Խաչատուր Ստեփանեան զեկուցում կարդացած է Վրաստանի դաշնակցային կառոյցին անհրաժեշտութեան մասին. "Ազգ" միութեան նախագահ Մելս Թոլոսեան ներկայացուցած է Ջաւախքի կարգավիճակը, իսկ Ջաւախքի մտաւորականներու միութեան նախագահը Ազատ Շիպակցեան խօսած է այդ նոյն կարգավիճակը արհեստականօրէն փոխելու կեդրոնական իշխանութեան ընթացքին մասին։

Օրակարգի նիւթին քննարկումին փուլին խօսք առած են "Ջաւախք" ժող. չարժման նախագահը Նորիկ Կարապետեան, "Վիրք" կուսակցութեան նախագահներէն Դաւիթ Ռստակեան, մտաւորականներ՝ Ներսէս Պալեան, Վահագն Ցակոբեան եւ ուրիշներ։ Բոլորն ալ կանգ առած են Վրաստանի կազմին մէջ Ջաւախքին ինքնավար կարգավիճակ տրուելուն վրայ. տարիկա համարած են ներկայի խնդիրներուն լուծման եւ կարելի լարումէ մը խուսափելուն դրաւականը։

Մասնակցելու հրաւիրուած են միջազգային կազմակերպութիւններու եւ դեսպանատուներու ներկայացուցիչներ, որոնք քննարկուող նիւթին մասին որեւէ մեկնաբանութիւն չեն կատարած։ Հրաւիրուած երեսփոխանները, պաշտօնական դէմքերը չեն գացած Ախալքալաք։

Աւարտին ընդունուած է բանաձեւ մը, ուր եւս չեշտուած է Վրաստանի դաշնակցային կառոյցին մէջ Ջաւախքի ինքնավարութեան անհրաժեշտութիւնը։

*
**

Անակնկալ չէ Ա.-Ինֆոյի յայտնի (Սեպտեմբեր 26) տեղեկատուութեան մէջ կարդալ թէ վրացական մամուլը մեծ մասով ժխտական հակազդեցութիւն ցոյց տուած է Ջաւախքի Գ. համաժողովին։ Ինչ որ մտահոգիչ ու ցաւալի երեւոյթ է, նոյնպէս ժխտական հակազդեցութիւնն է երեսփոխան ու լրագրող Վան Բայբուրդեանի։ Ջաւախքի հայկական կազմակերպութիւններու խորհուրդը Սեպտ. 26ի յայտարարութեամբ մը հանդէս եկած է հերքելու համար հայ երեսփոխանին կարծիքը թէ Ջաւախքին ինքնավարութիւն տրամադրելու առաջարկը անհիմն է, թէ վրացական իշխանութիւնները Ախալքալաքին եւ Նինոծմինդային տեղական կառավարման բոլոր լծակները տուած են։

Նոյն առիթով խորհուրդը կը չեշտէ թէ եթէ երկրին իշխանութիւնները պատրաստակամ են Հարաւային Օսէթիոյ ամէնը 40 հազար Օսէթիներուն ամենայն ինքնավարութիւն տալու, 150–200 հազար Հայերը որոնք համախմբուած են Ջաւախքի մէջ, նոյնպէս արժանի են ինքնավարութեան. մանաւանդ որ անոնք եղած են օրինապահ քաղաքացիներ ու ղէնք չեն բարձրացուցած պետութեան դէմ։

Ցայտարարութեամբ կ'ըսուի տակաւին թէ Վան Բայբուրդեանի ինքնութեան նկատմամբ խորհուրդը մտահոգութիւններ ունի. նկատի առնելով յատկապէս մօտաւոր անցեալը, երբ նոյն երեսփոխանը խորհրդային օրերէն Շեւարնաձէի իշխանութեան գովքը հիւսելէ եաք, օր մըն ալ յայտնուած է ղինք տապալող Սահակաշվիլիի խումբին մէջ։ Խորհուրդը համոզում կը յայտնէ որ Վ. Բայբուրդեան մութ ուժերու ձեռքը խամաճիկ այն անձնաւորութիւնն է որ յանուն սեփական շահուն կրնայ Ջաւախքի մէջ ապակայունացում հրահրել, առելութիւն սերմանել հայեւվրացական բարեկամութեան մէջ։

*
**

Անկախ այն հարցումէն թէ հայկական ներկայի պայմանները մէջ ի՞նչպէս պէտք է մեկնաբանել Ջաւախքի հայկական խորհուրդին ինքնավարութեան դիմումը, խորապէս մտահոգիչ է հայ երեսփոխանի մը վերոնշեալ կեցուածքը։ Մեր իրականութեան մէջ մանկապարտէզի տղան ալ ծանօթ է "տապարին կոթ"ին մը ըստակայ ներկայութեան։ Ներէն ալ մարդ երբեմն կը կարծէ թէ հասած պէտք է ըլլայ եթէ ոչ պատմութենէն, գոնէ ներկային խրատուելու ժամանակը. մանաւանդ երբ այսօր մեր ներկան ունի այդ առիթին յարմար տուեալներ։ Տխուր է յատկապէս երբ "տապարին կոթը" կը յայտնուի երեսփոխանի մը անձով որ պէպքերու վերլուծումը ամէնէն ճիշդ ձեւով կատարելու լաւագոյն դիրքին վրայ գտնուող մըն է։

ՆՈՐ ԱԹՈՄԱԿԱՅԱՆ

Ուժանիւթի նախարար Աբմէն Մովսիսեան յայտնած է թէ նպատակ ունին նոր աթոմակայան մը հիմնելու, Աթոմական ուժանիւթի միջազգային կեդրոնին օժանդակութեամբ։ Նորը պիտի փոխարինէ ներկայի կայանը. անոր փակումը կարելի կ'ըլլայ միայն այս պայմանով, քանի որ երկրին էլեկտրականութեան պահանջին համար ամէնէն յարմարը կը նկատուի նոր աթոմակայանի մը կառուցումը։ Ան պիտի արժէ շուրջ 800 միլիոն տոլար։ Մեծամօրի կայանը կը գործէ 1977էն ի վեր ու կ'արտադրէ երկրին էլեկտրականութեան պահանջին 40%ը։

ՍՈԼԻՏԱՐՆՈՍՔԻ 25ԱՄԵԱԿԸ ԵՒ ՀՀՇ-Ն

Լեհաստանի այս արհմիութիւնը որ խորհրդանիշը դարձաւ խորհրդային կարգերու դէմ ձեռնարկուած պայքարին, վերջերս նշեց իր 25ամեակը: Անոր մէջ կային մտաւորական դէմքեր, քաղաքական խմորի տէր անձնաւորութիւններ, բայց պատմութիւնը անկէ որպէս առաջին դէմք պիտի պահէ նաւաշինարանի բանւոր-նախագահ Լ. Վալէզայի անունը: Անոր որուն վիճակեցաւ անկախացած երկրին առաջին նախագահի աթոռը:

Վերջերս մեծ չուքով նշուեցաւ Սոլիտարնոսքի 25ամեակը, արտասահմանէն հրաւիրեալներու լայն շրջանակի մը մասնակցութեամբ: Այդ հրաւիրեալներէն էին Հայաստանէն Ղարաբաղեան կոմիտէի գլխաւոր դէմքերէն, անկախութեան առաջին վարչապետ Վազգէն Մանուկեան, Արարատչին գործերու Ա. նախարար Ր. Յովհաննիսեան, Արարատ Զուրաբեան եւ ներկայի ընդդիմութեան պարագլուխներէն Սաթենիկ Դեմիրճեան: Միայն առաջին երկուքը պատասխանեցին հրաւէրին, մանակցելով նշումներուն:

Անոնցմէ Վ. Մանուկեան պատասխանելով «Հայկական ժամանակի» (Սեպտ. 6) մէջ Անուշ Վ. Յակոբեանի հարցումներուն, ըրած է կարգ մը մտահոգութիւններ. անոնք ուշագրաւ են խորհրդային կարգերուն դէմ երկի ձեռնարկուած միասնական չարժումի մասնակիցներուն այսօրուան կեցուածքներուն առընչութեամբ: Վ. Մանուկեան յատկապէս կանգ կ'առնէ Հայաստանի Ղարաբաղեան կոմիտէին ձեւացած Համազգային չարժումին վերաբերութեան վրայ:

Իր համոզումը այն է որ եթէ Լեհաստանի չարժումը հիմնական դեր կատարեց Խորհրդային երկիրներուն եւ արեւելեան Եւրոպայի կեանքը փոխելու գործին մէջ, հայաստանեանին պարագան ալ տարբեր չէր: Կ'ըսէ. «Այդպէս մեր չարժման եւ Լեհաստանի չարժման միջեւ համագործակցութեան տարբեր կային»: Կը մէջբերէ ՀՀՇի ծանօթ անուններէն Ա. Մանուչարեանի ըսածն ալ թէ նոյնիսկ նամակ ունէին Ա. Միչնիկէն (Սոլիտարնոսքի գաղափարախօսը) ուր ան չնորհակալութիւն կը յայտնէ Ղարաբաղեան կոմիտէին, հրապարակային գործողութիւնները խորհրդարանին մէջ չարունակելու ճամբան ցոյց տուած ըլլալուն համար: «Այսինքն, երբ բոլոր չարժումները առճակատումէ յետոյ փակուղի էին մըտել, Ղարաբաղեան կոմիտէն ցոյց տուեց որ կարելի է օգտուիլ ընտրութիւնների մեխանիզմէ եւ իշխանութեան ներսէն պայքարել սեփական սկզբունքների համար»: Բնական կը նկատէ Լ. Տէր Պետրոսեանի, Ա. Մանուչարեանի եւ Ղարաբաղեան կոմիտէի միւս անդամներուն հրաւիրուիլը:

Անտեսումին բացատրութիւնը կը գտնէ Լեհաստան հասնելէն ետք. մեղքը որոշ չափով նաեւ իրենց եղած է, որովհետեւ չէն կրցած պահպանել չարժումին Հայաստանին տուած կշիռը: Զէն գրաւած քարոզչական աշխատանքով ալ: Ու կը մեղադրէ յատկապէս առաջին նախագահը իր ներկայի մեկուսացումին համար: Աչխարհը դէպքերու, դէմքերու անընդմէջ յաջորդութեամբ չուտ կը մոռնայ անցեալը: Վ. Մանուկեան կ'ըսէ թէ պէտք էր անդադար ներկայացնել, ցոյց տալ թէ Հայաստանը, Ղարաբաղեան չարժումը ինչ դեր ունեցած են աչխարհի նոր քարտէսին ձեւաւորման մէջ:

Կ'ափսոսայ նաեւ այն բանին համար որ կարեւոր այդ հանդիպումին ուր ԱՄՆէն արտաքին գործերու երկու նախարար մասնակից էին, Օլպրայթն ու Պէյքերը, պաշտօնական եղբայրներու ցուցակին մէջ Հայաստանէն մէկուն տեղ արուած չէր: Միայն վիճարկումի բաժիններուն մէջ արտայայտութեան առիթ ունեցած են:

Հետաքրքրական է հետեւեալ մասնաղնշումն ալ որ նման այլ կեցուածքներ կը լրիւցնէ. Սոլիտարնոսքի 25ամեակին չհրաւիրած մայր գաղափարը այն եղած է որ կար չարիքի կայսրութիւնը մը որ Լեհաստանի այդ արհմիութեան խիզախութեան, խելացի ընթացքին ոչ հետեւողական պայքարին չնորհիւ քանդուեցաւ: Այս մարտավարութեան մէջ միութեան ներքին միւս չարժումները, ինչպէս պալթեանները, ինչպէս հայկականը «կարծես մրցակից էին համարուած Սոլիտարնոսքին: Նրանք չէին ուզում թարգմացնել ուրիշները, այլ ուզում էին բարձրացնել միայն իրենց» կ'ըսէ Վ. Մանուկեան: Նշուած են նաեւ Ուկրանիոյ, Վրաստանի յեղափոխութիւնները, ներկայացուած Բելառուսի ընդդիմութիւնը: Այս երեւոյթը ան կը մեկնաբանէ որպէս առաջնորդի դերը ստանձնելու լեհական միտում: Քիչ մը զարմացած է տեսնելով որ լարանց յոտնկայս բուռն ծափերով ընդունած է Լ. Վալէզան, Վ. Հաւէլն ու Վ. Իուշչենկոն: Անոնց յաջորդած է Վրաստանի նախագահը: Իսկ Հայաստա՞նը. «պարզապէս գոյութիւն չունէր»:

Անուշ Յակոբեան հարց կու տայ թէ արդիկա Միութեան փլուզումէն ետք երկու երկիրներուն - Լեհաստանի ու Հայաստանի - հետեւած ճամբաներուն տարբերութեան արդիւնք չէ՞: Լեհաստանի մէջ երբ ժողովուրդը ապատութիւն ունեցաւ, հոն սկսան ժողովրդավարական գաղափարները ալ ճամբայ կտրել. մինչ Հայաստանի չարժումը, ճիշդ է որ Միութեան փլուզումին սատարեց, բայց յետագայ ճամբուն կէսին կանգ առաւ:

Վ. Մանուկեան մասամբ կը համաձայնի ըսուածին: Լեհաստանի ժողովուրդն ալ դժգոհութիւններ ունի. բայց ո՛չ անկախութենէն, ո՛չ ժողովրդավարութենէն, կամ ազատական տնտեսութեան հիմնական սկզբունքներէն: Մինչդեռ Հայաստանի մէջ սկսան գաղափարները վարկաբեկուիլ: Այլ խօսքով՝ Լեհաստանի մէջ ալ յայտնուած են նոյն հարցերը. դեկավարութիւնը բաժանումներ կրած է, անարդարութիւններ արձանագրուած, բայց Լեհերը երբեք չեն ըսեր թէ իրենց անկախութիւն, ժողովրդավարութիւն պէտք չէր, ոչ ալ մասնաւոր սեփականութիւն: Նաեւ երբեք չեն ափսոսար Խորհրդային միութեան փլուզումին: Հայաստանի պարագային ցաւալին այն է որ չարժումը մոռցուեցաւ միջազգային ասպարէզին մէջ, իսկ երկրին ժողովուրդը յուսախաբ եղաւ, չտանալով ակնկալուած պտուղները: Այդ պատճառով ալ մեղադրանքը կ'ուղղուի ոչ թէ մարդոց, այլ գաղափարներուն, որպէս թէ անոնք ըլլային մեղաւորը եւ ոչ այն պատեհապաշտ, անձնասէրները որոնք ամենայն հանդգնութեամբ մսխեցին հրաշալի դրամագլուխ մը:

Զրոյցը աւարտած է դարմանի որոնումով: Ի՞նչպէս կարելի կ'ըլլայ կացութիւնը բարեշրջել Հայաստանի մէջ:

Վ. Մանուկեան երկու տարբեր հոլովոյթ կը նախատեսէ. մէկ կողմէն պէտք է կորուկ փոխոխութիւն կատարել, քանի որ ներկայի վիճակին չարունակութիւնը ոչ մէկ արդիւնքի կ'առաջնորդէ: Միւս կողմէն՝ չարժումին դեկավարները խոռվածի մեկուսացումէն պէտք է դուրս գան, դեկը ձեռք առնեն, գործածեն բոլոր կապերն ու կարելիութիւնները: Անոնք քիչ չեն: «Մէրթոլ աչխարհի դեկավարների հետ կապուիլը մեզ համար հարց չէ» կ'ըսէ Վ. Մանուկեան, անդամ մը եւս չեչտելով չարժումը չմոռցնելու քաղաքականութեամբ զբաղելու հարկը: Ասիկա Հայաստանի ապագային համար կըրնայ մեծ նշանակութիւն ունենալ:

Վ. Մանուկեանի ըսածները անդրադարձնել կուտան առօրեայ հարցերու, վերիվայրումներու մէջ մէկդի ձգուած իրականութիւններուն: Ամէնէն կարեւորը Ղարաբաղեան աղուոր չարժումին այնքան տխուր կերպով մսխումն է: Անոր կապուած հաւատքներուն, յոյսերուն ամենայն անտարբերութեամբ փոչիացումը:

Սակայն, կարելի չէ նաեւ հարց չտալ թէ Ղարաբաղեան չարժումին կորիզն իսկ որ իշխանութեան դիրքերը գրաւեց անկախութեան առաջին չրջանին, բոլորովին զե՞րծ էր մսխումի, փոչիացումի մեղքէն: Կը բաւէ յիշել 1992–93ի ցուրտ ու մութ ձմեռնային ամիսները: Այն որ արտաղաթի մղիչ գլխաւոր ազդակ եղաւ, որքա՛ն չարաչահումներու թղթածրարներ բացուելու պէտ եղան այդ ամիսներուն հեղուկ վառելանիւթի ներածումին մասին: Սպանութիւն անդամ եղաւ այդ թղթածրարին կապուած լարերով: Բայց ոչինչ լուսաբանուեցաւ: Մտողը մնաց մսածովը, մուքէն խենթեցողը իր խենթութեամբը: Ու այսօր, հազիւ տասնամեակ մը ետք, արդէն բացայայտ է մեսին, չարիքին ընդհանուր տարողութիւնը:

Ի՛նչ լաւ պիտի ըլլար որ օր մը նեղ անձնականը մէկդի դրած, դէմացինը կամ քովինը ամբաստանելու կիրքը մոռցած, 15 տարուան գլխաւոր դէմքերը բոլորուէին սեղանի մը չուրջ, անկեղծ պատասխան տալու հարցումին թէ ո՛վ, ե՛րբ, ի՛նչ սխալ գործեց որպէսզի մեկնակէտ ու ելակէտ ա՛յս աստիճան տարբեր աչխարհներու մէջ զետեղուէին:

ԱՐՓԻ ԹՈՒՐՈՑԵԱՆ

"ԱԶԴԱԿ"Ի ՏԵՍԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

«ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՈՒԺԵՐՈՎ ՊԷՏՔ Է ՊԱՀԵԼ ԱՅՆ, ԻՆՉ ՈՐ ԿԱՐԵԼԻ Է»

ԿԸՍԷ Հ. ՊՕՂՈՍ ԳՈՃԱՑԵԱՆ

ԽՄԲ. "ԱԶԴԱԿ"Ի.- Վերչերս, իր եղբօր՝ Մովսէս Գոճայեա՞ի մահուան առիթով Այնճար կը գտնուէր 1992–2000 թուականի Մխիթարեան Միաբանութեան ընդհանրական աբբահայր Հայր Պօղոս Գոճայեանը: Օգտուելով Լիբանան իր ներկայութենէն՝ հետեւեալ հարցազրոյցը ունեցանք այժմու Վիէննայի տեղական աբբահօր հետ:

***

ՀԱՐՑՈՒՄ.- Կարելի՞ է ամփոփ գիծերու մէջ մեր ընթերցող հերուն ներկայացնել ձեր կեանքի ճանապարհը:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.- Ծնած եմ 1938ին, Մուսա Լերան Խորպէկ գիւղին մէջ, Մանուէլ եւ Ռեբեկա Գոճայեաններու բազմանդամ ընտանիքին մէջ: 1939ին մուսալեռցիներու հետ մեր ընտանիքն ալ փոխադրըւած է Այնճար: Ճանախած եմ ազգային "Ճառաջ" վարժարան, նախնական կըրթութիւնս ստանալու համար մինչեւ 1950 թուականն:

12 տարեկան հասակիս միացած եմ Մխիթարեան Միաբանութեան՝ իբրեւ աշակերտ: Վեց ամիս Պասպտաթի մէջ կեցութենէ ետք, 1950ի ամրան մեկնած եմ Վիէննա (հասակակից աշակերտներու հետ միասին):

Ճաշորդող տասը տարիները եղան ուսման տարիներ: Դասերուս մէջ յաջող ըլլալով՝ կրցայ արագ ընթացքով ստանալ Պաքալորէա (Վիէննայի Մխիթարեան վանքին մէջ) եւ ապա հետեւեցայ համալսարանական ուսման՝ աստուածաբանութեան եւ իմաստասիրութեան մասնագիտութեամբ:

Վիէննայի Պետական համալսարանին մէջ հետեւած եմ նաեւ սեմական լեզուներու մասնագիտութեան (երբայերէն, արաբերէն, ասորերէն, արամերէն...): Տիրացած եմ աստուածաբանութեան մագիստրոսի վկայականին:

Իբրեւ Մխիթարեան Միաբանութեան անդամ՝ 1956ին կատարած եմ իմ առաջին ուխտս (երեք տարուան համար) եւ 1959ին դարձած եմ Մխիթարեան ուխտի մչտնջենական անդամ: Վարդապետական օծումս տեղի ունեցաւ 1961ին:

Մինչեւ 1969 թուական Վիէննայի վանքի փոխ տեսուչն էի: 1969ին գործուղեցայ Պէյրութ եւ մինչեւ 1974 դարձայ Հազմիէի Մխիթարեան վարժարանին մեծաւորը եւ փոքր դպրեվանքին պատասխանատուն:

1974–75ին Վիէննայի վանքին մէջ ուսուցիչ էի: 1975ին դարձեալ վերադարձայ Պէյրութ, սակայն պատերազմին պատճառով վերադարձայ Վիէննա:

1975էն մինչեւ 1989 Վիէննայի Մխիթարեան վանքի գլխաւոր տեսուչն էի: 1989ին, մէկ տարուան ժամանակաչրջանի մը համար մեկնեցայ Միացեալ Նահանգներ եւ դասաւանդեցի Լոս Անճըլըսի մեր դպրոցին մէջ:

1990–92 Պոսթընի չրջանի հոգեւոր հովիւն էի:

1992 Յուլիսին Մխիթարեան Միաբանութեան ընդհանուր ժողովը զիս ընտրեց իբրեւ Մխիթարեան Միաբանութեան ընդհանրական աբբահայր (Վիէննայի եւ Վիէննայէ): Այս պարտականութիւնը տարի մինչեւ 2000 թուական:

2000ին, միացումէն ետք, Հայր Քրիլաղեան ընտրուեցաւ Մխիթարեան Միաբանութեան ընդհանրական աբբահայր վեց տարուան ժամանակաչրջանի մը համար:

2003ին, ընտրուած եմ Վիէննայի տեղական աբբահայր: Պարտականութիւնս մը, զոր կը տանիմ մինչեւ այսօր:

Հ.- Ամփոփ գիծերու մէջ կարելի՞ է հպա՛ցիկ ակարկ մը ձեռնել Մխիթարեաններու վաստակին վրայ:

Պ.- Մխիթարեաններու հիմնադիրը Մխիթար Սեբաստացին է, որ 1701ին Պոլիսէն հեռանալով՝ կը հաստատուի Յունաստանի Մեթո՛ն ծովեզերեայ քաղաքին մէջ, որ Վենետիկի հանրապետութեան ենթակայ էր: 1717ին Թուրքիոյ եւ Վենետիկի հանրապետութեան մէջեւ պատերազմ ծագեցաւ, Թուրքերը գրաւեցին Մեթո՛ն քաղաքը: Մխիթարեանները հեռացան չրջանէն եւ կայք հաստատեցին Ս. Ղազար լքուած կղզիին վրայ: Մխիթար Աբբահայր կը կազմակերպէ Վենետիկի մխիթարեանները եւ կը կառուցէ վանքը: Արժէ յիչել, որ հիմնադիր Մխիթար Սեբաստացին մեծ դաստիարակ էր, գիտնական եւ ճարտարապետ:

Միաբանութեան ներքին օրէնքներու անհամաձայնութեան պատճառով 1772ին տեղի կ'ունենայ բաժանում: Միաբանութեան մէկ մասը կը բաժնուի եւ երկար տարիներու դժուարութիւններէ ետք, 1811ին կը հաստատուի Վիէննա:

Առաջին տարիներու դժուարութիւններէն ետք, 1830ական թուականներու նոր սերունդ մը ձեռք կ'առնէ Վիէննայի Մխիթարեաններու աչխատանքը եւ կը սկսի հրատարակչական, ուսումնասիրական եւ դաստիրքերու պատրաստութեան բեղուն չրջան մը:

1840ին տեղի ունեցաւ դասական գրաբարի գիւտը (Ոսկեդար): Հայր Յովսէփ Գաթրճեան տարաւ լուրջ գրական-գիտական հայագիտական աչխատանք, որ դարձաւ հիմնաքարը գրական զարթօնքին:

Այս չրջանին մեծ խումբ մը օժտուած հայասէրներ, բեղուն գործունէութիւն ծաւալեցին եւ այլազան բնագաւառներու մէջ լուրջ ձեռքբերումներ ունեցան: Հայր Սրսէն Այտընեան (Բնական քերականութիւն, 1860), Յակոբոս Մաղեան, Մատաթիա Գարագաչեան, Յովսէփ Գաթրճեան, Գրիգորիս Գալեմքեարեան, Ներսէս Ակինեան, Համազասպ Ոսկեան, Սահակ Կոգեան եղան այն դէմքերը, որոնք հայ լեզուաբանութեան, քերականութեան, մատենագիտութեան եւ այլ ճիւղերու հիմնադիրները եղան:

Ազգօգուտ հսկայ աչխատանք կատարած են այս չրջանի մխիթարեանները:

1887էն սկսեալ սկսած է հրատարակուիլ "Հանդէս Ամսօրեայ"ն, որ կը շարունակուի հրատարակուիլ մինչեւ այսօր:

Վանքը դարձած է հայկական մշակոյթի հսկայ կեդրոն:

Հ.- Վիէննայի Մխիթարեան վանքի թանգարան - մատենադարանը հանրածանօթ է իր հարստութիւններով: Կարելի՞ է այս մասին քիչ մը մանրամասնութիւններ տալ:

Պ.- Վիէննայի Մխիթարեան վանքի թանգարանն ու մատենադարանը հսկայ հաւաքածոներ ունին հայկական մչակոյթի այլազան բնագաւառներէն: Հոս կը գտնուի հայկական դրամներու ամէնէն ճոխ հաւաքածոն (չմոռնանք, որ առաջին դրամագէտը հայ իրականութեան մէջ Հ. Կղեմէս Սիպէլեանն էր): Հոն կը գտնուի նաեւ հայկական մոմուլի ամէնէն ընդարձակ հաւաքածոն եւ չուրջ 2500 ձեռագիր մատեաններ (հնագոյնը 8րդ

դար): Ձեռագիրներու հաւաքածոն չորրորդն է աշխարհի վրայ՝ Երեւանի Մաշտոցի անուան մատենադարանէն, Էջմիածնի Մատենադարանէն եւ Վենետիկէն ետք: Թանգարանը հարուստ է գործերով, գեղանկարներով (Այվազովսկի, Վարդան Մախոխեան, Իտալո Շահին, Օհնիկ Աւետիսեան, Գրիգոր Խանճեան եւ այլն):

Կարելի է ըսել, որ Եւրոպայի կեդրոնին մէջ Վիէննայի վանքը հայկական մշակոյթի հարուստ կեդրոն է: Մանաւանդ հայ մշակոյթը օտարներուն ծանօթացնելու համար չատ կարեւոր դեր ունի վանքը Եւրոպայի մէջ:

Հ.- Ի՞նչ հիմնական փոփոխութիւններ տեղի ունեցած են Մխիթարեաններու գործունէութեան մէջ վերջին հարիւր տարիին:

Պ.- 1900ին, Մխիթարեանները ունէին չուրջ 100 հոգեւորականներ եւ իրենց աշխատանքը տարածուած էր Պոլիս, Կարին, Իզմիր··· ինչպէս նաեւ ամբողջ հայ ժողովուրդը, նոյնպէս ալ Մխիթարեանները մեծ ցնցումի ենթարկուեցան Հայկական Ցեղասպանութեամբ եւ իրենց աշխատանքի ծիրն ու դաշտը հիմնական փոփոխութիւններ կրեցին:

Այժմ Մխիթարեանները, բացի Վենետիկէն եւ Վիէննայի վանքերէն, դպրոցներ եւ կեդրոններ ունին Պոլիս, Պէյրութ, Հալէպ, Արժանթին, Լոս Անճըլըս, եւ այս բոլորը՝ 28 ուխտեայ միաբաններով:

1995էն ետք նաեւ աշխատանքներ սկսան Հայրենիքի մէջ՝ նոր դաշտ բանալով Մխիթարեաններու ազգային – կրօնական գործունէութեան:

Հ.- Ի՞նչ է այսօրուան իրավիճակը Մխիթարեան Միաբանութեան:

Պ.- Մխիթարեան Միաբանութիւնը իր առաքելութեան մէջ է: Ազգօգուտ գործունէութիւնը կը շարունակուի, թէեւ՝ նուազ մարդուժով: Կը շարունակենք հրատարակել "Հանդէս Ամսօրեան", զոր այժմ ես կը խմբագրեմ: Հայագիտական, քաղաքական եւ գիտական տարեգիրք է այս հանդէսը: Կը շարունակեն գոյատեւել Մխիթարեան վարժարանները աշխարհի տարածքին: Իրենց առաքելութեան մէջ են նաեւ զոյգ կեդրոնները՝ Վենետիկի եւ Վիէննայի վանքերը:

1995էն ետք Երեւանի մէջ աշխատանքի սկսանք եւ հաստատեցինք նախակրթարան դպրոց մը: Այժմ երեք վարդապետներ Հայաստանի մէջ կը գործեն:

Միաբանութիւնը անչուշտ ունի իր դժուարութիւնները: Մարդուժի պակասը զգալի է: Մանաւանդ Մխիթարեան վարդապետներու ազգային – կրօնական գործունէութեան մէջ: Ունինք մեր հոգեւոր հայրերը, որոնք ամբողջ կեանքերնին նուիրած են Մխիթարեան Միաբանութեան հիմնական մարդուժի աղբիւրները Մխիթարեան Արեւելքի միաբաններն էին:

Հ.- Իբրեւ ապագայի հեռանկար, ի՞նչ կը տեսնէք հորիզոնին վրայ:

Պ.- Դժուար կացութեան մէջ են ըմիւռքահայ գաղութները: Պէտք է հսկայ աշխատանք տանիլ՝ միաոնական ուժերով պահելու համար այն, ինչ որ կարելի է պահել:

Բաղձալի է անշուշտ, որ ամուր կազմակերպուին մեր գաղութները, իրապաշտ պէտք է ըլլալ սակայն· չատ դժուար է: Գաղութները երկար չեն դիմանար: Պէտք է ամուր կապ հաստատել հայրենիքին հետ: Անմիջական պէտք է ըլլայ մեր կապը:

Վիէննայի մէջ, նիւթական դժուարութեանց պատճառով մեր միաբանութեան տպարանը, 1998ին փակեցինք: Այժմ "Հանդէս Ամսօրեան" Հայաստանի մէջ կը տպենք: Նուազ ծախսալից է Հայաստանի մէջ տպագրութիւնը: Նաեւ այդ պատճառով քանի մը ամիսը անգամ մը, պէտք է Երեւան ըլլանք, որ նոր եռանդ կու տայ մեզի:

Հ.- Իբրեւ սրտի խօսք ի՞նչ կ'ըսէք մեր ընթերցողներուն:

Պ.- Կարճ խօսքով, կարելի է պահանջել բոլորէն, որ ամուր պահեն իրենց կապը իրենց արմատներուն եւ ժողովուրդին հետ: Միայն միաբանական ջանքերով կարելի է իրագործումներ կատարել:

Ամբողջանք կապը Հայ Եկեղեցւոյ, հայ մշակոյթին եւ հայրենիքին հետ: Այս պէտք է ըլլայ մեր բոլորին աշխատանքը:

Հարցազրոյցը վարեց՝
ԵՍԱՅԻ ՀԱԽԱԹԵԱՆ

Յուլիս 29

ՇՆԻԼ

ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ

Սեպտեմբեր 17-18ին, տեղի ունեցան այլեւս աւանդութիւն դարձած Ֆրանսայի ազգային ժառանգութեան 22րդ օրերը, ապահովելով չուրջ 12 միլիոն անձերու հետաքրքրութիւնը մօտ 16·000 վայրերու վրայ: Այս տարի, Շաւիլի քաղաքապետարանն ալ, առաջին անգամ ըլլալով, ուզեց դուրս չմնալ այս կարեւոր իրադարձութենէն ու նոյն առեն, խնդրեց Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ կրօնական ընկերակցութեան մասնակցութիւնը, ինչ որ սիրով ընդունեցաւ: Այսպէս, Կիրակի Սեպտեմբեր 18ին, մեր եկեղեցին ու քովընտի Ս. Պալապանեան սրահը բաց էին հանրութեան առջեւ, նախ առաւօտեան պատարագով զոր մատուցանեց հոգեւոր հովիւ՝ Գրիգոր Աբգ. Խաչատրեան, ապա «Հայկական հոգեւոր եւ մշակութային ժառանգութիւն Փարիզեան շրջանի մէջ» ցուցահանդէսով, յատուկ այդ առիթին համար պատրաստուած: Այսպէս, ամբողջ օրւան ընթացքին, մօտ հարիւր այցելուներ, մեծամասնութեամբ Ֆրանսացի, ծանօթացան 15 պատառներու վրայ ներկայացուած նիւթերուն, որոնք խօսուն լուսանկարներով ու բացատրութիւններով, կը պատմէին մեր գաղութի ու անոր հոգեւոր եւ մշակութային արժէքները:

- Ցեղասպանութիւնը ու առաջին գաղթականներու ժամանումը,
- Շաւիլի գաղութի կազմութիւնը,
- Կոմիտաս վարդապետ,
- Փարիզեան շրջանի առաքելական, աւետարանական եւ կաթողիկէ եկեղեցիները,
- Շրջանի դպրոցները,
- Հայագիտութեան զարգացումը եւ առեւելեան լեզուներու կաճառը,
- Շրջանի մշակութային օճախները,
- Նահատակաց տաճը յուշարձանները,
- Մամուլն ու Ռատիօն,
- Հայերու մասնակցութիւնը երկու համաշխարհային պատերազմներուն եւ դիմադրական չարժումը,
- Ֆրանսական ազգային դրադարանին մէջ ի պահ դրուած քանի մը ձեռագիր մատեաններու մանրանկարները,
- Այլ հետաքրքրութեան առարկայ նիւթեր:

Յուցահանդէսին մասնաւոր վայել մը կու տար յատուկ «Յառաջ»ին 80 ամեակին առիթիւ նկարուած Շաւիլցի Մեղու Փանոսեանի կտաւը ուր՝ հինգ անգամ մեծցուած, ոսկէ տառերով, կը վայլէր Ֆրանսահայ թերթին անունը:

Մաղթելի է որ յաջորդ տարուան համար, մեր միւս գաղութներն ալ մասնակից դառնան ազգային ժառանգութեան այս օրուան որ, տարիէ տարի, աւելի ժողովրդականութիւն կը վայելէ: Պատեհ առիթ մը մեզ օտարին ծանօթացնելու:

ՀՐԱՑՐ ՀՐԱՉԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ԲԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 11ին, Սասընաժի «Սասօ Մարգոնի» դաշտին մէջ տեղի ունեցաւ 6րդ անգամ ըլլալով Համայնքներու Բարեկամական մեծ դաշտահանդէսը, զոր կազմակերպած էր տեղւոյն քաղաքապետը՝ Քրիսթիան Գուանեզէ:

14 ազգեր իրենց մասնակցութիւնը բերին ներկայացնելու իրենց երկրի կենցաղը եւ գեղարուեստը:

Մասնակցող ազգերն էին Ալժերացիները, Հայերը, Զիլիցիները, Գորէացիները, Սպանացիները, Յոյները, Կինէացիները, Իտալացիները, Լաոսցիներ, Լեհերը, Ռումանացիները, Ռուսերը եւ այլք:

Այսպէս առաւօտեան ժամը 10ին տեղի ունեցաւ աւանդական տարազներով փողերախումբի ընկերակցութեամբ տողանցքը, տեղւոյն քաղաքապետարանի շրջակայքը: Հայերու կողմէ իրենց մասնակցութիւնը բերին Հայ Մշակոյթի Տան աշակերտները, ուսուցիչները եւ բազմաթիւ ծնողներ (աշակերտներու):

Ապա տողանցքը կանգ առաւ· բազմաթիւ բարձրաստիճան անձնաւորութիւններ յայտնուեցան բեմին վրայ: Կրընտպլի քաղաքապետ-երեսփոխան Մ. Տեսթօն, երեսփոխան Տ. Միկօն, Սէնէնի երեսփոխան-քաղաքապետ Այէն Շափըլէն, Ալժերիոյ եւ Կինէայի ներկայացուցիչները, Սասընաժի քաղաքապետը, եւ ուրիշներ: Բոլոր խօսք առնողները քաջալերեցին ձեռնարկը եւ հաւաքոյթին նպատակը:

Ժամը 12·30ին հանդիսականները առիթը ունեցան համտեսելու մասնակից իւրաքանչիւր համայնքի ճաշերն ու անուշեղէնները:

Իսկ ժամը 14էն սկսեալ, արուեստագէտները հրամցուցին խմբային երգեր եւ պարեր, հակառակ տեղատարափ անձրեւին: Հայաստանը ներկայացուցին երաժիշտ Ա. Մարգարեան եւ Շ. Մանուկեան, որոնք հայկական ուրախ երգերով մեծ խանդավառութիւն ստեղծեցին:

Գնահատելի էր բոլոր միութիւններու երիտասարդներուն, կանանց եւ այրերուն բերած սիրայօժար աշխատանքը, որ լաւ տպաւորութիւն գործեց ներկաներուն վրայ:

ՇԱՒԻ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԱՆԻԾԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

- Լաւ մը խուզարկէ՛ վրան գլուխը, հրամայեց քօմխէրը քովէն կեցող ոստիկանին:

Վրայէն գտան մէկ արծաթ մէճիտ, «ժամանակ»ի թիւ մը, Օսմանիչէր Լօյտի կոր մը ժամացոյց մը եւ թուղթի մը որուն կրայ նշանակուած էր ակնոցի թիւս:

Այդ թուղթը, Տօքթ. Հէքիմեանի յանձնարարութեան վրայ, տուած էր թուրք զինուորական ակնաբոյժ մը Հիլալ հիւանդանոցին մէջ աչքերս քննելէ ետքը եւ կը կրէր իր ստորագրութիւնը:

- Ի՞նչ է այս թուղթը են ի՞նչ կը նշանակեն այս թուանշանները, հարցուց քօմխէրը խստութեամբ:

Բացատրեցի իրեն ի՛նչ ըլլալը:

Ձեմիլ պէյ չափազանց յուսախաբ կը թուէր խուզարկութեան արդիւնքէն:

- Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ վրադ որ եւ է թուղթ կամ նամակ չի գտնուիր, հարցուց:

- Ես նամակ գրելու սովորութիւն չունիմ, պատասխանեցի, հետեւաբար ինծի ալ գրող չըլլար:

- Դաշնակցակա՞ն ես թէ Հնչակեան:

- Ո՛չ մին, ո՛չ միւսը:

- Ախիկա եոքէն յայտնի կ'ըլլայ··· վեր վերցուր թեւերդ:

Նորէն թեւերս վեր բարձրացուցի:

- Լաւ մը խուզարկէ՛ վրան, հրամայեց ոստիկանին, առաջին անգամ աղէկ չըխուզարկեցիր:

Ի զո՞ւր խեղճը աշխատեցաւ վրայէս բան մը գտնելու:

Ոչինչ, ոչինչ:

Սկը քօմխէրը այս անգամ համոզում գոյացուց թէ իրաւցնէ բան մը չունիմ վրաս, այսուհանդերձ հրամայեց ոստիկանին:

- Տար այս մարդը, որպէսզի իֆատէն առնուի:

Փորձեցի վերջին անգամ, օճիքս ազատելու համար, Գերմանացիները առաջ քշել:

- Հարիւրապետ Էտվալ ինծի կը սպասէ, ըսի, թոյլ տուէք որ երթամ ու յետոյ գամ հոս···

Իմ դիտաւորութիւնս էր երթալ Պ. Էտվալը գտնել եւ իր պաշտպանութիւնը խնդրել ինծի համար ու միեւնոյն առեն ձերբակալուած ըլլալս իմացնել:

Բայց հազիւ թէ այս խօսքերը արտասանած էի՝ ձեմիլ պէյ կատաղի բարկութեամբ մը պոռաց·

- Գետնին տակն անցնիք դուն ալ հարիւրապետն ալ··· հոս Թուրքիա է, Գերմանացիները չեն իշխեր, այլ Թուրքերը, Նախկին տանս հասցէն ալ տուի:

- Իսկ անկէ առա՞ջ···

Ու այսպէս գիտնալ կ'ուզէր բնակած տուներուս փողոցին անունը, տանը թիւը, թաղին անունը, տանտիրոջ անունը, եւն·, եւն·:

Եւ կը գրէր ու կը գրէր:

Վերջապէս եկանք մեր Տէր Զօրէն Հալէպ հասնելուն: Իրեն ալ կրկնեցի թէ գերմանհրամանատարին հետ եկած էի:

- Ուրիշ Հայեր կայի՞ն ձեզի հետ, հարցուց:

- Այո՛, պատասխանեցի, Տէօրթ եօլցի Ովսաննա Պալեանը եւ Աստ բազարցի Անդրանիկ անուն տղայ մը:

- Հիմա հոս ո՞ւր կը բնակիս:

- Պապը Նասրի կողմերը:

- Ո՞ր փողոց, ո՞ր տուն:

- Ո՛չ փողոցին անունը դիտեմ, ոչ տան թիւը, պատասխանեցի, բայց եթէ պէտք ըլլայ տեղը կրնամ ցոյց տալ:

Երկու ժամէն աւելի տեւած էր հարցաքննութիւնը եւ Մեհմէտ Ալի ամբողջ եւրեսներ լեցուցած էր:

Հարցաքննութիւնս ստորագրել տուաւ ինծի, յետոյ ոստիկան մը կանչեց եւ ըսաւ·

- Թիւ 17 սենեակը տար այս մարդը եւ հոն բանտարկէ՛:

Շէնքին ետեւի կողմը, միակ խուցի պատուհանով, բաւական մեծակալ սենեակ մըն էր, գետինը գաճով ծածկուած:

Իբրեւ կարասի փոքրիկ սեղան մը, աթոռ մը եւ դարակ մը կար միայն:

Ոստիկանը ինծի ներս մտցուց, դուռը վրայէս կղպեց ու հեռացաւ:

(Շար· 133)

(Շար. Ա. էջէն)

ւէր, պահպանողական աջը յաղթեց երեսփոխանական ընտրութեան և իշխանութեան գլուխ գտնուող ճախը 4րդ դիրքի վրայ հասաւ, չախչախիչ պարտութիւն մը կրելով։ 460 աթոռի վրայ աջը (երկու կուսակցութիւն) 285 աթոռի տիրացած է, բայց չունի երկու երրորդի անհրաժեշտ ճեծամասնութիւնը կարենալ Սահմանադրութիւնը փոխելու համար։ Գործադրութիւնը և կաշառակերութիւնն են ոռնք պատճառ եղան ճախ իշխանութեան անկումին։ Հարկ է այլեւս կառավարութիւնը կազմել։ Հետաքրքրական երեւոյթ է նաեւ երկու երկուորեակ եղբայրներու մրցակցութիւնը։ Քաչինսքի եղբայրները թեկնածու են մէկը՝ նախագահութեան աթոռին (ընտրութիւնը Հոկտ. 9ին), միւսն ալ՝ վարչապետութեան։

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 4ի գործադուլի չաբժումը օրէ օր ծաւալ կ'առնէ եւ ռուսցչական կազմէն հաք ուղեվարները եւ հանրակառքի պաշտօնէութիւնը միացած են կոչին։ Երկաթուղիի 6 սենտիքաներ համաձայնած են 24 ժամուան ազգային կոչին։ Դժգոհութիւնը կը վերաբերի աշխատավարձի յաւելման անբաւարարութեան եւ անձնակազմերու պակասին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ մէջ մթնոլորտը միշտ լարուած կը մնայ ԷՄ·ԵՆ·ՍԷ·ԷՄ·ի (Գործիք – Միջերկրական Ազգային Ընկերութիւն) տագնապին հետեւանքով։ Բողոքը կը վերաբերի ընկերութեան սեփականաշնորհման դէմ եւ կը թուի որ կառավարութիւնը տեղի տալու տրամադրութիւն չունի։ Աչխատաւորներու սպառնալիքը յստակ է եւ չեն ընդունիր 2400ի վրայ 350էն 400 պաշտօնազրկումներ։ Կը թուի որ նախընտրուած գնորդն է Ուալթէր Պըթլէը, որ Ֆրանքեամերիկացի նախագահն է Պըթլէը Գափիթըլ Փարթնըրսի, որու առաջարկը ամէնէն հետաքրքրականը կը նկատուի։

ՓԱԹրիՔ ՏԻՎԼԷՃԵԱՆ եւ Մարի-Անն Մոնչան երեսփոխանական մասնակի ընտրութիւններուն գլուխը հասան Սեպտ. 25ին։ Առաջինը ձայներու 41,83%ով, եկրորդը՝ 40,47%ով։ Վալ տը Մարնի մէջ, Մ·Ա·Մոնչան լաւ դիրքի մէջ էր, բաղդատմամբ ընկերվարական Նատին Պագոսեանի (17,98%)։ Երկու վայրերուն մէջ ալ ԻՒ·ՏԻ·ԼՖ·ը երրորդ դիրքի վրայ է։

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ փոքրիկ բայց հարուստ ընկերութիւնը՝ Փորշ 20%ը գնած է Ֆոլքսվակընի դրամագլուխին, որ վերջերս տկարացած էր։ Փորշ (6,56 միլիառ եւրօ գործառնութիւն, 11 հազար 600 աչխատաւոր) օգնութեան կը հասնի Ֆոլքսվակընի որ 2004ին մեծ դժուարութիւններու դէմ յանդիման էր։

ՌՈՒՍ ԿՈՒՐՈՒ մը հրապարակ իջած է եւ կը վարկաբեկէ Բեսլանի (հիւսիսային Օսէթիոյ գրաւուած գպրոցը, 2004 Սեպտեմբերին) Մայրերու կոմիտէին անդամներ, բայց կոմիտէն Արգարութեան ուղղուած նամակի մը մէջ, եղածը "գըրգռութիւն" մը կը նկատէ յատուկ ռպառազինութեանց կողմէ։ Ի՞նչ է պատահածը։ կուռուն՝ Գրիգորի Յետրովիչ Գրաբովոյ իր ամէն մէկ դասախօսութեան 2000 հոգի կը հաւաքէ։ Ի՞նչ կ'ըսէ՝ մեռեալներուն յարութիւն կը խոստանայ եւ յաւիտենական կեանք ողջերուն։ 42 տարեկան է եւ 2004 Յունիս 5, ժամը 13·15ին ինքզինք աստուած հռչակած է եւ նախատեսած որ Ռուսաստանի Դաշնակցային Հանրապետութեան նախագահ պիտի ըլլայ 2008ին։ Կուսակցութիւն մը հիմնած է՝ ՏՐԻԻԳ (Գ. Գրաբովոյի ուսուցման կամաւոր տարածողներ) եւ իր ծրագիրը 10 առաջարկ ունի, որոնց առաջինը կը դատապարտէ մահը, որ 2 – 3 տարիէն պիտի անհետանայ Ռուսաստանէն։ Հարցը հոն է, որ Բեսլանի Մայրերու կոմիտէի տասնեակ մը կիներ, որոնց կարգին նախագահուհին իր աչակերտները զարձած են եւ մասնակցած են ՏՐԻԻԳ-ի 6րդ համագումարին։ Ամբողջ ռուսական մամուլը կը զբաղի այս հարցով։ Վերջին համագումարը տեղի ունեցած է Սեպտ. 16–ին Մոսկուայի Գոսմոս պանդոկը։ Եւ չաւոր կուռուին գովքը հիւսած են։ 2008–էն Ռուսաստանի հողամասը պիտի արգիլուի մահուան···։

ՀԱՄԱՋԳԱՅԻՆ
HAMASKAINE
ՓԱՐԻԶ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԵՐԱԺԻՇՏ ԿԱՐՊԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ ՀԵՏ

– Տպաւորութիւններ Հայաստանէն, իր տուած համերգին առիթով
– Բացատրութիւններ եւ ունկնդրութիւն "Աբեղան" օփերայէն

Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 14, ժամը 21ին

Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը
17 rue Bleue 75009 Paris
(Métro Cadet)

– Մուտքը ազատ է –

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ-Գաշանի "Հ. Իսահակեան" մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները կի Մուսայեանի մահուան տարելիցին առթիւ.– Տէր եւ Տիկին Ֆերման 100 եւրօ, Տէր եւ Տիկին Արթիւր Սարգիսեան 60 եւրօ, Տիկին Շաքէ Մուսայեան 50 եւրօ։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

COMMUNIQUE

«Nous sommes Arméniens et rien de ce qui est arménien ne nous est étranger»

Aujourd'hui, plus que jamais les Arméniens du Djavakhk sont menacés :
— dans leur vie quotidienne,
— dans leur identité,
— dans leur avenir.

Isolés dans cette région historique de l'Arménie, ils ont besoin de nous. Nous, Arméniens de France, devons les aider!

Avec toutes les Croix de Secours arméniennes, la Croix Bleue des Arméniens de France lance un appel :

— Pour la création d'antennes médicales dans les villages isolés du Djavakhk,

— Pour la rénovation et l'équipement du Centre Culturel à Akhalkalak,

— Pour la préservation des structures identitaires (églises, écoles...) de cette région.

Seule la mobilisation urgente et efficace de la diaspora permettra la survie du Djavakhk.

Envoyez vos dons à :
C.B.A.F. Djavakhk,
17 rue Bleue 75009 Paris

□

BRATSCH

La Croix Bleue d'Issy-les-Moulineaux
Section DIROUHIE SERENGULIAN
présente
«BRATSCH
25 ans ça s'fête»
avec la participation
de la troupe de danse **Yeraz**
le Dimanche 2 Octobre à 15 heures
au PACI — 25 Avenue Victor Cresson
à Issy-les-Moulineaux

Venez nombreux pour fêter cet événement !

Réservations auprès de :
— Jacqueline : 01. 40. 95. 81. 33
— Alice : 01. 46. 42. 90. 68
— Magasins FNAC et Carrefour.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

U.C.F.A.F.
COMITE DE PARIS — ILE-DE-FRANCE

A quelques jours de l'ouverture des négociations pour l'adhésion de la Turquie à l'Union Européenne
L'U.C.F.A.F. PARIS — ILE-DE-FRANCE
vous invite à une conférence - débat

La Turquie Dans l'Europe?

Avec la participation de
Alexis GOVCIYAN -
Président de l'Europe de la Mémoire
Ara TORANIAN -
Président du C.C.A.F.
Edmond YANEKIAN -
Secrétaire National de l'U.C.F.A.F.
Jeudi 29 septembre à 20h30
au Centre Culturel et Artistique Arménien
6 Cité du Wauxhall 75010 Paris — Métro : République
— Entrée libre —

U.C.F.A.F. : www.ucfaf.com

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի "Արշալոյս Թադէոսեան" մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Հոկտեմբեր 1, ժամը 16ին, սովորական հաւաքատեղին։

ՄԱՐՄԱՇԵՆԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի, 2005 Դեկտեմբեր 18ին, ժամը 10էն 17, տեղի կ'ունենայ Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ վարչական խորհուրդի կազմի մէկ երրորդի՝ այսինքն հինգ անդամներու ընտրութիւնը։

Ընտրութիւնը տեղի կ'ունենայ բացարձակ մեծամասնական սկզբունքով առանձ։ Ի հարկին, ամիս մը յետոյ՝ յատկաբերական մեծամասնութեամբ մնացած տեղերու համար(1)։

Կրօնական ընկերակցութեան անդամնիրը, որոնք վճարած են 2005ի իրենց անդամագրութեան տուրքը, այս տարուան Սեպտեմբեր 12ին յատուկ նամակով հրաւիրուած են կատարելու իրենց պարտականութիւնը (2), իսկ անոնք, որոնք կը փափաքին վարչական խորհուրդի անդամութեան համար իրենց թեկնածութիւնն առաջադրել, պարտին զայն կատարել 2005 Հոկտեմբեր 18էն առաջ(3)։

կ ա ց ո ց ագ ի ր
(1) Յօդուած 16 տողագլուխ 2
(2) Յօդուած 17 տողագլուխներ 2, 3 եւ 4
(3) Յօդուած 18

ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ
Ատենապետ՝ Լեւոն Էֆէր
Քարտուղարուհի՝ Գայեանէ ՄԱՇՈՑԵԱՆ

MARSEILLE

Les Activités du Centre Culturel SAHAK - MESROP

Septembre — Octobre 2005

Directeur KHATCHIG YILMAZIAN

— **VOYAGE EN BULGARIE du Chœur Sahak-Mesrop**
Vendredi 30 septembre — Lundi 3 Octobre
• CONCERT Vendredi soir à Sofia
• Messe à quatre voix de Komitas
• Dimanche matin à Plovdiv en l'Eglise arménienne
• CONCERT Dimanche après-midi à Plovdiv
— à l'occasion de la création de l'alphabet arménien
«RENCONTRE MUSICALE» avec la participation de divers chœurs et orchestres : corse, français, arméniens.
• CONCERT Vendredi 21 octobre à 20h45
en l'Eglise du Sacré Cœur, 2 rue St Adrien, 13008 Marseille
• CONCERT Samedi 22 Octobre à 20h45
en l'Eglise de Saint Barnabé, Place du Caire, 13012 Marseille
• CONCERT de clôture avec tous les groupes vocaux et orchestraux
Dimanche 23 octobre à 19h30 en la paroisse St Vincent-de-Paul
«Les Réformés», La Canebière, 13001 Marseille
— **EXPOSITION DE PEINTURE de Garik KARAPETYAN d'Erevan**
Du 27 octobre au 4 novembre
Vernissage de l'exposition au Centre Culturel Sahak-Mesrop
Jeudi 27 octobre à 19h30
Réception à l'issue du vernissage de 20h30 à 21h
Entrée libre

— ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ
Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 27, ժամը 21ին,
Մայր Եկեղեցւոյ մէջ
339 avenue du Prado, 13008 Marseille
«Հայոց Գիրերու դերը այսօր, ստեղծումէն 1600 տարի յետոյ»
կը բանախօսէ՝ Փրոֆ. Ռոպէր ՏԻՐ-ՄԵՐԿԵՐԵԱՆ
Entrée libre

MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE

Foire Internationale de Marseille

23 SEPTEMBRE — 3 OCTOBRE
Parc Chanot
PAVILLON ARMENIE
Palais des Congrès — Niveau 1

• **JOURNEE OFFICIELLE DE L'ARMENIE**
Vendredi 30 septembre

— **12h** : Accueil à l'entrée principale
Visite du Pavillon Arménie en présence de **Jean-Noël GUERINI,** Président du Conseil Régional et Sénateur des Bouches du Rhône.
— **15h** : Projection de Films
• **«Voici l'Arménie»** d'Arsène Arslanian;
• **«Mon Sardarabad»** — Concert d'Ara Gevorguian
— **18h30** : Animation avec orchestre — Musique — Danses folkloriques au Pavillon Arménie.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 29
JEUDI
29 SEPTEMBRE
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար· 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

81ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21·289 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 81e ANNEE — N° 21·289

ՊՈԼԻՍ

ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎԷՆ ԵՏՔ

Թուրքիոյ Իրաւաբաններու միութիւնը Յեղասպանութեան նիւթով Պիլկի համալսարանին մէջ տեղի ունեցած համաժողովին փակումէն ետք, ամբաստանագիրով մը դիմած է դատախազութեան: Ամբաստանութիւնը նիւթ ըրած է "Դատարանի վճիռին գործադրութեան արգելք"ը: Նոյն միութիւնը դատարան դիմելով համաժողովը անթոյլատրելի յայտարարել տուած էր, բայց ան տեղի ունեցած էր տարբեր վայրի մէջ:

Ջուարճալին այն է որ իրաւաբաններու ամբաստանագիրը ուղղուած է 17 հոգիի դէմ ու այս խումբին մաս կը կազմեն վարչապետ Թ. Էրտողան, Արտաքին գործերու նախարար Ա. Կիւլ, Պողազիչի Համալսարանի տեսուչները, Պոլսոյ կուսակալը, Ապահովութեան տնօրէնը, Եւրոպական Միութեան յանձնախումբին մէկ անդամը:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՋԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻՆ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Թուրքիոյ ցամաքային ուժերու հրամանատարը զօր. Ե. Պիւյիւքանըթ պինուորական վարժարանի վերամուտին առթիւ ուսանողութեան ազդարարած է արթուն մնալ Եւրոպայի անդամակցութեան հոլովոյթին առջեւ: Զօրավարը բուռն կերպով հակազդած է Միութեան չրջանակներէն Թուրքիոյ ուղղուած ազգայնականութեան չեչտումի ամբաստանութեան: "Մեր ըմբռնումը աթաթիւրքեան ազգայնականութիւնն է: Անչուշտ պիտի սիրենք մեր ազգը եւ աւելի բան խօսելով՝ պիտի առենք չսիրողները: Այս սէրը ցեղային հիմով սէր մը չէ, այլ քաղաքացիական պարտականութիւն մը" ըսած է ան, ապա աւելցուցած. "Մեր քաղաքացիներէն ո՛ր մէկուն դէմ խտրութիւն կատարուած է. թէ ոչ, արդեօք երկրին մէջ անջատողականութիւն նախատեսող խումբեր ստեղծելու ջա՞նքը կայ: Անոնք որոնք կ'ուզեն մեր ազգային ինքնութիւնը մասնատել, վերջ տալ մեր ընդհանուր միութեան, անոնք են որոնք կը ձգտին մասնատումի պատրաստ Թուրքիա մը ունենալ":

Պիւյիւքանըթ զայրոյթ յայտնած է նաեւ Եւրոպական Միութեան կողմէ մինչեւ իսկ Աթաթիւրքի լուսանկարները պաշտօնատուներէն վերցնելու թելադրանքին: "Այս կարգի ձայները նկատեցէք դիւերուան խաւարին մէջ բարձրացող վայրի սադերու վայրի ազաղակներ ու արթուն կեպէք: Ձեր զօրեղ ձայնով դոչեցէք Մ. Քէմալին. «Ո՛չ քեզմէ կը հրաժարինք, ո՛չ ալ քու ժառանգութենէդ"":

Հրամանատարը անջատողական հակումներու հետ Թուրքիոյ դէմ ծառացող զգաստ վտանգ համարած է յեղափոխութիւնը, մոլեռանդութիւնը:

ԱՆԳԱՐԱՑԻ ՊԱՑՄԱՆՆԵՐԸ

Եւրոպական Միութեան հետ անդամակցութեան բանակցութիւններուն հազիւ քանի մը օր մնացած, հակազդելով գլխաւորաբար Աւստրիոյ "մենաշնորհեալ դործընկերութեան" պնդումին, Անգարա իր պայմանները հրապարակած է, Հոկտեմբեր 3ին սեղան նստելու համար:

Այդ պայմաններուն գլխաւորը այն է որ Անգարա բանակցութեան սեղանը նստելէ առաջ, մինչեւ Հոկտեմբեր 2ի կէս գիշերը կ'ուզէ անպայման ունենալ բանակցութիւններու չրջանակին նախագիծը: Եթէ հոն տեղ գտած ըլլայ "մենաշնորհեալ դործընկերութիւն"ը, վճռած է չմասնակցիլ բանակցութեան: Աւստրիա-Քուվ կիպրոսի ճանաչումին, Թրքական նաւահանդիստները կիպրական նաւերու առջեւ բանալու պայմանները բանակցութեան մերժումի պատճառ պիտի չնկատուին: Անգարա որոշած է կիպրոսի ճանաչումի պայմանին պատասխանել Արտաքին գործերու նախարար Ա. Կիւլի ուղերձով. ան պիտի չեչտէ թէ կիպրոսի հարցին կարգաւորման առեանը ՄԱԿ-ն է եւ ոչ Եւրոպական Միութիւնը: Նաեւ պիտի ընդգծէ թէ Միութիւնը կիպրոսի թրքական բաժնին դէմ կիրարկուած մեկուսացումի քաղաքականութեան վերջ տալու խոստումը չէ յարգած:

Այս տրամադրութիւնները, յատկապէս բանակցութիւններու չրջանակին նախագիծը մինչեւ Հոկտ. 2ի կէս գիշերը ունենալու Անգարայի պահանջը փոխանցուած է Եւրոպական Միութեան ներկայի նախագահ Բրիտանիոյ:

Վերոնչեալներէն զատ, Անգարա կը պատրաստուի դրաւոր յայտարարութեամբ մը նչելու թէ Միութիւնը բանակցութիւններու չրջանակին մէջ տեղ տըրուած պայմաններով "կը դժուարացնէ բանակցութիւններու չարունակութեան կարելիութիւնը": Այլ խօսքով՝ Անգարա կ'ուզէ հասկցնել թէ յառաջիկային կրնայ բանակցութեան սեղանը լքել ու մեկնիլ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԻՍՏՐԻԱ կը չարունակէ խոչընդոտել Թուրքիոյ հետ բանակցութիւններու բացումը եւ Անգլիա մեծ չանք կը թափէ առաջքն առնելու համար վէթոյի մը: Վիէննա, Սեպտ. 28ին, դեռ չէր համաձայնած պաշտօնական փաստաթուղթին մէջ դռնուող սա նախադասութեան. – "Թուրքիոյ հետ բանակցութիւններու հասարակաց հեռանկարը անդամակցութիւնն է": Բանավէճը որպէս նիւթ ունի նաեւ Թուրքիոյ անդամակցութեան սակարկութիւնը եւ Անգլիա կը չանայ Թուրքիոյ համար որոշել Թուրքիոյ համար, զոհացում տալով Աւստրիոյ: Աւստրիացի դիւանագէտ մը կ'ըսէ.– "Չենք հասկնար որ բանակցութիւններ բացուին Թուրքիոյ հետ եւ չբացուին Թուրքիոյ համար": Աւելեւս յստակ է որ երկու թղթածրարները կապուած են: Թուրքիոյ համար կը սպասուի Պաժոական Միջազգային Դատարանին հաւանութիւնը, որովհետեւ ան կը մեղադրէ Թուրքիան որ չի գործակցիր դատարանին հետ: Անցեալին կ'ըսուէր թէ Թուրքիա ապաստան տուած է պատերազմական ոճրագործներու եւ Անգլիա անզիջող էր. այսօր, փրկելու համար Թուրքիոյ անդամակցութեան հարցը, աւելի բարեացակամ է:

ԳՈՐՍԻՔԱՅի նաւաստիները, Սեպտ. 27ին, գրաւեցին ԷՄ·ԷՆ·ՍԷ·ԷՄ·ի պատկանող Փասքալ Փաուլի նաւը, երբ ան –առանց ճամբորդի– Թուլոնէն Գորսիքա կ'երթար: Գրաւողները կը ճշդէին որ ծովահէններ չեն եւ կը պաշտպանեն միայն ընկերութեան եւ աշխատաւորներուն իրաւունքները: Նման արարք մը կրնայ 20 տարուան բանտարկութեան դատապարտուիլ եւ այդ պատճառով է որ արարքին հեղինակները կը մերժեն որ "բացայայտ ոճիր" մը գործած ըլլան: Նաւը հասած էր Գորսիքա, բայց խարիսխ չէր նետած Պաստիա, կը մնար նաւահանգիստին բացը: Գիշերը սակայն բուռն բախումներ պատահած էին Պաստիայի նաւահանգիստը ցուցարարներու եւ ապահովութեան ուժերու միջեւ: Միաժամանակ գործադուլ կը տիրէր Մարսէյլի նաւահանգիստը: Սենտիքաներըը բուռն կերպով կը դողքեն ընկերութեան –ԷՄ·ԷՆ·ՍԷ·ԷՄ·ի (Գորսիքա–Միջերկրական Ազգ· Ընկերութիւն)– սեփականաչնորհման դէմ: Այս առընչութեամբ կառավարութիւնն ալ յետքայլ մը ըրաւ յայտնելով թէ սեփականաչնորհումը ամբողջական պիտի չըլլայ, այլ պետութիւնը փոքրամասնութեամբ բաժենտէր պիտի մնայ: Սակայն պարագայի մէջ, սեփականաչնորհումն ալ զանազան հանգրուաններէ պէտք է անցնի, մինչեւ Պրիւսէլի յանձնախումբին վաւերացումը: ԷՄ·ԷՆ·ՍԷ·ԷՄ·ի Թուրքիոյ անդամակցութեան հարցը, աւելի բարեացակամ է:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE CANARD ENCHAINE»

(28 septembre)

LE GRAND TURC ET LE JEUNE TURC

ԵՐԲ ՇԻՐԱՔ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՑ...

Թուրքիոյ անդամակցութեան հարցը չատ կը ծեծուի այս օրերուն, քանի կը մօտենայ բանակցութիւնները սկսելու թուականը (Հոկտ. 3):

Շատ խօսուեցաւ այս առթիւ այն յանկարծակի փոփոխութեան մասին, զոր ընդդրկեց Սարքոզի, Սեպտ. 24ի իրիկունը, երբ կը փակէր Իւ. Էմ. Փէ.ի ժողովը: Ոմանք բացատրեցին Սարքոզիի անսպասելի նահանջը դիտել տալով թէ ուրիչներու (Ժիսքար, Թուպոն, եւլն.) ընել տուաւ "աղտոտ գործը", բայց Գաւեաք Անշէնէն աւելի դիպուկ լուսաբանութիւն մը կու տայ: Կը դրէ թէ Թուրքիոյ անդամակցութեան հարցը մեծ տագնապ մը ստեղծած է Պետութեան վերի խաւերուն մէջ: Միւթիւալիթէի ժողովին ամէնէն բուռն արտայայտուողը եղած էր Ժիսքար տ'Էսթէն (տե՛ս. "Յառաջ", Սեպտ. 27), ուրիչներ հետեւած էին եւ կը սպասուէր Սարքոզիի նոյնիմաստ ելոյթին, երբ այս վերջինը զգալի պէմոլ մը դրած էր եւ չատ մեղմ արտայայտութիւն ունեցած էր: Գաւեաք կը պատմէ թէ ի՛նչ պատահած էր:

Սարքոզի, Սեպտ. 23ի երեկոյեան բուռն յանդիմանութիւն մը կրած էր Շիրաքէն հեռաձայնով: Այս վերջինը չատ բարկացած էր Ժիսքարի ճառէն եւ ազդարարած էր Սարքոզիի որ նոյն ոճը չդործածէ: Աւելին, բաւական կոպիտ եղած է եւ ըսած Սարքոզիի որ երբեք պիտի չընդունի որ դէմ արտայայտուի բանակցութիւններու բացումին: Եզրակացուցած էր.– "Պէտք է ընտրես խօսքիդ ազատութեան եւ կառավարութեան մէջ քու ներկայութեանդ միջեւ": Սարքօ որոշած էր ձայնը իջեցնել եւ ակնարկել միայն "առանձնաչնորհեալ ընկերակցութեան": Երդիճաթերթը կը յիչէ որ Սարքոզի երկու յանդիմանութիւն կրած էր արդէն Սեպտ. 12ին եւ 19ին, չաբաթական իրենց հանդիպումին առեն: Շիրաք ըսած կ'ըլլայ.– "Պայթուցիկ մի դներ աթոռիս տակ Թուրքիոյ հարցով" եւ Սարքոզի խորապէս վիրաւորուած պատասխանած կ'ըլլայ. ըստ իրեն.– "Պայթուցիկ չեմ դներ, աւելի ճիշդ ձեռնառումբ կը դնեմ":

*
**

Երդիճաթերթը քանի մը ծաղրանկարներ ալ կը հրատարակէ նոյն հարցին կապակցութեամբ, որոնցմէ մէկը կը ներկայացուի որպէս ամփոփում ժիսքարի ելոյթին, որ կը թարգմանուի սապէս.– "Chirac aux chiottes turques":

անձնակազմը արդելք կը հանդիսանայ նաեւ որ իր մրցակիցը՝ Գորսիքա Ֆէռի գործէ: Սեպտ. 28ի առաւօտուն, ժամը 8ի չուրջ ապահովութեան ուժերը գրաւած էին նաւը, առանց լուրջ միջադէպի: Ամբողջ տագնապը ծնունդ առած էր ընկերութեան ծանր բացէն, հակառակ Պետութեան օժանդակութեան: Ժամը 9ի լուրերու համաձայն նաւը գրաւող նաւաստիները ձերբակալուած էին:

ԱՐԴԱՐԻԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐ Փ. Գլեմանի եւ Ներքին նախարարին միջեւ նոր եւ

(Շար.ը Դ· էջ)

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԹԻՒ-24

Երեւան, Օգոստոս 2005

ՏԷՐ ԱՍՏՈՒԱԾ, միթէ չատ չէ՞ այսքան անդիտակցութիւն...:

Կարելի է տհասութիւն կոչել, կուրութիւն կամ թեթեւսոլիկութիւն ... կարեւոր չէ: Կարեւորը ա՛յն է որ այսօր հայութիւնը, հայ իշխանութիւնները, Հայաստանի եւ Սփիւռքի մէջ, մեթրոներէն դուրս խուժող բազմաթիւններու նման, գիւրար հրմշակելով փապուղի մը մտած են որուն ելքը անյայտ է...:

Ամէն առաւօտ, երբ տակաւին արեւի ճառագայթները չեն բարձրացած, ուղղութիւն կը բռնեմ Բաղրամեանէն բարձրանալ մինչեւ Ակադեմիա, իջնել Օփերա եւ հասնիլ Մատենադարանի առջեւը, ապա անցնիլ օրուան զբաղումներուս:

Չէ՛ք կրնար երեւակայել որքան տխուր է Ակադեմիայի պատկերը: Ամայի, լոյսերը մարած: Պատկառելի ակադեմականներուն սպիտակ գլուխներէն աւելի կը նշմարեմ երիտասարդ դէմքեր, գիտաչխատո՞ղ, պարտէզ աշխատո՞ղ, թէ վարձուորներ, որ չէնքին մէջ եւ դուրս, տարածութիւն վարձած են փոքր եկամուտ մը աւելի ստեղծելու համար այդ ազգային հաստատութեան որ մոռցած է կարծէք Պետութենէն:

Մատենադարանի առջեւ սովոր էի տեսնել «Ինտուրիստ» հանրակառքերը որոնք Միութեան ամէն անկիւններէն, զարգացած զբօսաշրջիկներ կը բերէին, զմայլելու մեր թանկարժէք ձեռագիրներուն եւ մանրանկարներուն...: Հիմա պատառներէն ժամանող աչակերտներն են որ երբեմն կը զուարթացնեն այդ հրապարակը, ուր անցեալի մեր տիտաններըՙ Նահապետ-Քուչակ, Մովսէս Խորենացի, Շնորհալի, Եղիշէ եւ այլք իրենց սովետական կերպարներով ինքնաբերաբար լրջութիւն կը պարտադրեն...: Օփերայի ճաղերուն չուրջ օրէ օր աւելի կարելի է զեղեցկուհիներու ընտրութեան, հանրաչուկայի մը բացումին, պարսկերէն - արաբերէն անհասկնալի զովազդներու հանդիսիլ, քան՝ օփերավայել երաժշտական համերգներու, ձեռնարկներու ժամանակացոյցի...: Յաւաք, ոչ մէկ չափազանցութիւն կայ տողերուս մէջ. միայն հաւաստում:

ԻԱ. դարու նորարութիւններէն մէկին ալ, ծնողներուն կամ պապերուն ծննդավայրերը այցելելու փափաքն է թոռնիկներու մօտ, որ Հայաստանի եւ Սփիւռքի կարգ մը համբոյրդական զբաստենեակներու եկամուտի նոր աղբիւր սկսած է հանդիսանալ, թոյլտուութեամբ Թրքական իշխանութիւններու, որոնք աւելի մեզմ քաղաքականութիւն կը վարեն ներքին գաւառներու համբոյրդութիւններուն հանդէպ...: Ինամբին մէջ միշտ կը գտնուի զերդեան զրոյ-բրոյ մը որ վերադարձին ոչ թէ գիտական աչխատանք մը կը կատարէ իր լուսանկարներով ճոխացուած, այլ զրպրիչ յօդուածներով օձին ծակը կը խառնէ, հայրենասիրական մեծ եռանդով չափազանցելով ամէն կէտ: Ապա կը զարմանանք որ յաջորդ տարին այդ իր յայտնաբերած խաչքարը անհետացեր է... կամ արձանագրութիւնները ընկուզեր, կամ եկեղեցին մզկիթի վերածուած՝ տեղւոյք ճարտարապետի մը վերագրուելը... աւելի խոհեմ պիտի չըլլա՞ր զաղանը քունէն չարթնցնել... եւ թողուլ որ պատմագէտներն ու գիտնականները իրենց ուսումնասիրութիւնները ամբողջացնեն...:

Ափսոսանքով ստէպ կ'անդրադառնանք քրիստոնեայ Հայաստանի ցաւալի կացութեան, առանց յանցաւորներ փնտռելու: 80 տարի արդիլուած Ս. խորհուրդներու մատակարարումը կարելի չէր մէկ օրէն միւսը վերականգնել: Անկախութենէն 14 տարի յետոյ ըսել որ հայ ժողովուրդի մեծագոյն մասը կնքուած չէ, մնացած է առանց հոգեւորականի, պարարտ հող ստեղծելով ամէն տեսակ վտանգաւոր աղանդաւորներու, որոնց հանդէպ պետութիւնն ալ չփոթած է թէ ի՛նչ վերաբերմունք ունենայ, քանի ո՛չ մէկ փորձառութիւն ունի այդ մարդէն ներս...և կարդալ որ մեր կաթողիկոսական գոյդ աթոռներն ալ, եռանդով նուիրուած են հայ լեզուն եւ հայ ուսուցիչը գնահատելու աչխատանքին... հրանալի՛ գործ: Յիսուս պիտի ըսէր.

- Զայս առնել, եւ զայնու ոչ անցանել:

Մեր ներքին հակասութիւնները, անհեթեթութիւնները, պիտի ըսէի՝ երբեմն թատերական՝ երդիծական կտորի կերպարանք կ'առնեն...: Առնենք մեր ազգային պարծանք հաղիւագիւտ բարեգործական մեծատոհմ հաստատութիւնը որ այնքան ճգճիմ խղճմտանքով զպրոցի մը կամ ուսանողի մը յատկացնելիք սանթիմները հաշիւ կ'ընէ, ինչ որ արդար է, չես պիտեր ինչ՞ խորհրդաւոր տրամաբանութիւններէ մղուած, յանկարծ երկօրեայ հանդիպում կը կազմակերպէ մեծ մայրաքաղաքի մը մէջ, առանց անդրադառնալու որ հոն ծախսուողը սանթիմներ չեն... այլ՝ միլիոններ, ան ալ տոլարով:

Այնցեանները, Ամենիայի... ներողութի՛ւն Մարիօթի բացօթեայ սրճարանին մէկ անկիւնը նստած հայկական սուրճ կը ճաշակէի: Պրիւսէլեան համազոյամարէն ծանօթ դէմք մը, սիրալիր ժպիտով մօտեցաւ, ջերմօրէն բարեւելով գիս, ձեռքի ծրարէն մի քանի թերթեր հանեց եւ խորհուրդ տուաւ, պարտադրելու չափ թեւադրեց, որ անպայման մասնակցիմ Սեպտ. 28 - 1 Հոկտ. Երեւանի մէջ տեղի ունենալիք «Համաշխարհային Հայկական կոնգրեսի եւ Ռուսաստանի հայերի միութեան օրեր Հայաստանում եւ Արցախում 2005» համազոյամարին...

Մեծ դժուարութեամբ, սովետական մշակոյթէ եկած անհասկնալի խրթին դարձուածքներով, հինգ էջնոց ծրագիրը միասին կարդացինք... կը փորձեմ մի քանի տողերու մէջ ամփոփել:

1.- Ծրագրին նպատակն է աջակցիլ Հայաստան-Սփիւռք, Սփիւռք-Սփիւռք, համագործակցութեան ընդլայնումին, համաշարքային փոխ-յարաբերութիւններու նոր ձեւերու որոնման ու ներդրումին:

2.- Համդիպումներ նախատեսուած են Հայաստանի ղեկավարութեան, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, գործարար շրջանակներու ներկայացուցիչներուն, մարզերու ներկայացուցիչներուն հետ եւ կազմակերպում ցուցահանդէսներու, շնորհահանդէսներու, մշակութային միջոցառումներու եւ ԼՒՒՍԿՈՒՐՍԻԱՆերու կազմակերպում:

3.- Նախատեսուած է Հայաստանի եւ Արցախի զպրոցներու համաշարքչայացում... ինվեստիցիոն ներդրաման այլ ծրագրերի իրականացում...:

4.- Եւ հուսկ կը յիշեցուի որ իւրաքանչիւր մասնակցող կամ պատուիրակութիւն իր միջոցներով պիտի հոգայ իր բոլոր ծախքերը...:

Ինդավառ խօսակիցիս հարց տուի թէ «Համաշխարհային հայկական կոնգրեսը եւ Ռուսաստանի հայերի միութիւնը», այս հինգ տարիներու ընթացքին, հակառակ իր տնտեսական մեծ կարելիութիւններուն, Ռուսաստանի իշխանութիւններու մօտ ունեցած ընդունելութեան, քանի՞ հայկական զպրոց բացած է ԵՐԿՈՒ ՄԻԼԻՈՆԱՆՈՑ Ռուսաստանեան հայ գաղութին մէջ... ի՞նչ կրցած է ընել Ռուսաստանի մէջ օր ըստ օրէ ծաւալող ՀԱՑԱՏԵԱՑՈՒԹԵԱՆ ՀՈՍԱՆՔԻՆ դէմ...պըղծըղող վերեզմանաքարերուն, եկեղեցիներուն, հալածուող հայ աղքատ բանւորներուն, ապաստնուող անհատներուն իրաւունքներու պաշտպանութեան գործին մէջ...

Ի՞նչ ձեւով կարելի է արդարացնել այս ուռուցիկ տիտղոսը «ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՀԱՑ ԿՈՆԳՐԵՍ»... երբ այս 5 տարիներու ընթացքին Սփիւռքի մէջ ո՛րեւէ գործունէութիւն տեղի չէ ունեցած, մեզի ծանօթ ... եւ թէ Համաշխարհային Հայ կոնգրէսի նախագահը ի՞նչ գործ ունի Նիժերոյ մէջ, յանուն կոնգրեսին ռուս բանտարկեալներու ազատագրումին փութալ... ինչ որ տակաւին այս օրուան հայ մամուլը (ԱԶԳ) արձանագրեց...: Երբ Հայաստանի բանտերու մէջ այնքան անիրաւ բանտարկեալներ թխմուած են, երբ Երեւանի արուարձաններուն մէջ այնքա՜ն կարօտեալներ կան, երբ Մոսկուայի, Պետերպուրգի եւ Եալթայի ծովափը բազմութիւն մը Արցախի զաւակներ կան որոնք կրնան շատ լաւ ձեռք մը տալ իրենց ազատագրուած հայրենիքին... վերակառուցման եւ զպրոցներուն եւ համակարգիչներուն:

Մինչեւ Արեւելքը բռնկած է. ահաբեկչական սոսկնօրեայ գործողութիւնները մեծապէս կը վնասեն հայկական գաղութներու դրօսութենական պայքարին: Հակամերիկեան, հակաեւրոպական չարժումը օրէ օր հակաքրիստոնեայ պատեբազմի գոյներ կը զգենու եւ դարերու ընթացքին ստեղծուած համերաշխ եւ բարեկամական կենակցութիւնը Հայ - Իսլամ համայնքներու մէջեւ, սկսած է փուլ գալ աստիճանաբար եւ տնտեսական, ապրելու մեծ դժուարութիւններ կը ստեղծէ հայ արհեստաւորութեան: Հեռատրական ճառերով քօղարկել իրականութիւնը, ոչ ոք կը համոզէ: Շատեր, յատկապէս Լիբանանէն եւ մօտակայ Հալէպէն արդէն փորձեր կը կատարեն Հայրենիք տեղաւորուելու, նոյն գործով կամ նոր գործի ձեռնարկելով: Բացի ազգականներէ եւ հինէն եկող բարեկամութիւններէ, ոչ մէկ նեցուկ ունին. չկայ որեւէ պետական հիմնարկ, կազմակերպութիւն որ ուղղութիւն մը տայ, կամ օրինաւոր ճամբանեը բացատրէ երկրին օրէնքներու մեքանիզմին: Ոմանք խաբուած, վաւիղները ծրարած, աւելի աղքատացած վերադարձած են կրկին իրենց ծննդավայրը...

Դեռ վերջերս, ծանօթացայ ազնուական այրի տիկնոջ մը որ իր եբեք չափահաս զաւակներով յաջողած էր մեծ դժուարութիւններով, Պաղտատէն մխամսեայ արձակուրդի պալ Երեւան, Մայր Հայրենիք փոխադրուելու վերջնական հեռանկարով... եւ ամիս մը վերջ տակաւին չէր կրցած հասկնալ թէ ինչպէ՞ս եւ ո՞ւր դիմել: Իսրայէլ ներգաղթի նախարարութիւն ունի, որ ամէն տեսակ օժանդակութիւն կը չնորհէ երկիր վերադառնալ փափաքողներուն: Մեր սփիւռքը արժանի չէ՞ իրմով զբաղող պարզ գրասենեակ մը ունենալու: Մեր արտասահմանեան դեսպանատուները, անփորձ են եւ ոչինչ կ'ընեն ... մինչեւ ե՞րբ պիտի տեւէ այդ ողբերգական վիճակը...:

... Եւ ամէնէն ցաւալին, ամէնէն ողբերգականը, ամէնէն ցեղասպանութեան սահմանը հասնող երեւոյթը... Հայաստանի հողը իր բնակչութեան կէսին չափով արդէն պարպուած է եւ կը շարունակէ դատարկուիլ... միլիոնը անցնող բազմութիւն մը անդադար կը դեղերի Եւրոպայի, Թուրքիոյ, Արաբական ծոցի երկիրներու մէջ, առանց օրինաւոր թոյլտուութեան, չուարած, անդոյա, յաճախ ստիպուելով ծախել, ինչը, պատիւ, ինչքնութիւն... ո՞վ կը զբաղի իրենցմով: Հիմա նորութիւն է. աւելի Թուրքերով զբաղած ենք քան մեր հայրենակիցներով: Անոնց համար, անոնց մասին համագոյամար համագումարի եռեւեթ կը կազմակերպուի... պիտի գա՞յ օրը որ Հայաստանեայց Եկեղեցին, իր բոլոր ենթակառոյցներով եւ աթոռներով եւ քոյր կազմակերպութիւններու աջակցութեամբ, արտասահմանի բոլոր կազմակերպութիւնները, կուսակցական թէ բարեգործական, Հայաստանի կառավարութիւնը իր բոլոր նախարարութիւններով, հիմնարկներով կազմակերպէն վերջապէ՞ս, այն փրկարար ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐը որուն դռները չփակուին մինչեւ վերջնական լուծում եւ դարման չգտնուի ԱՅՍ ՆՈՐ ՄԵԾ ԱՂԷՏԻՆ - ՍՊԻՏԱԿ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ...:

ՅԻՖ

ՀԱՑ ՄԵԾ ԳԵՐԴԱՍՏԱՆՆԵՐ

ՊՈՌՃԵԱՆՆԵՐՈՒ ՏՈՀՄԱԿԱՆ ՏԻՐՈՅԹՆԵՐԸ, ԲՆԱԿԱՎԱՅՐԵՐԸ ԵՒ ՀՈԳԵՒՈՐ ԿԵԴՐՈՆՆԵՐԸ

Պոռչեաննները մեծ դեր ունեցան իբրեւ եկեղեցաչէն ու աչխարհաչէն գերդաստան: Գլխաւորաբար Վայոց Ձորի մէջ գտնուող իրենց տոհմական տիրոյթներուն մէջ կառուցեցին վանքեր, եկեղեցիներ, բնակավայրեր ու ամրութիւններ եւ հովանաւորեցին մշակոյթն ու զպրութիւնը: Այս ծիրին մէջ հետաքրքրական է ծանօթանալ անոնց տոհմական տիրոյթներուն, կառուցած վանքերուն, եկեղեցիներուն ու բնակավայրերուն:

ՊՈՌՇԵԱՆՆԵՐՈՒՆ ՏՈՀՄԱԿԱՆ ՏԻՐՈՅԹԸ՝ ՎԱՅՈՑ ՁՈՐ

Վայոց Ձոր, որ դարեր չարունակ Պոռչեան տոհմին տիրոյթը հանդիսացած է, կը գտնուի Սիւնիքի հիւսիսը, Արփա գետի աւազանին մէջ: Անիկա ընդհանրապէս լեռնային է եւ Վարդենիսի, Սիւնեաց ու Վայոց Ձորի լեռնաշղթաներով շրջափակուած է: Գլխաւոր լեռնագագաթներն են՝ Գնդասար, Սուլեմասար, Վարդենիս, Սանդխաքար, Գորգասար, Կուքի, Հարանասար, Քուռակախազաց, Դիտավանք եւ Սարկողովք:

Վայոց Ձոր պեղեցիկ բնութիւն ունի. ամէնուրեք՝ լեռներ, ձորեր, կիրճեր, հովիտներ, անտառներ, վտակներ, լճակներ եւ սառնորակ ու տաք աղբիւրներ: Արփայի եւ անոր վտակներու ջուրերը կ'առաջացնեն բազմաթիւ ձորեր, անդնդախոր կիրճեր, հեղեղատներ ու խորխորատներ: Գլխաւոր լիճերն են՝ Սեւակն, Ջուլտակ, Ճմալիճ եւ Հրեշտակալիճ: Սառնորակ ու տաք, ընդհանրապէս հանքային աղբիւրներէն յիչենք՝ Կզաւորը, Աղբերքը, Ակնաղբիւրն ու Շահակնը. իսկ ամէնէն նչանաւորը Ջերմուկի տաք աղբիւրներն են: Աննման գեղեցկութիւն ունի Ջերմուկի ջրվէժը, որ 70 մեթր բարձրութենէ կը գահավիժի:

Գաւառին կլիման ընդհանուր առմամբ չոր եւ ցամաքային է, ցուրտ ու ձիւնառատ ձմեռներով եւ տաք ամառներով:

Վայոց Ձոր հարուստ է բուսականութեամբ. կան նչենիի, կեռասենիի, դիհի, կաղնիի, հացենիի եւ տարբեր տեսակի վայրի պտղատու անտառներ, ընդարձակ տարածութեամբ թփուտներ, նաեւ՝ չոր տափաստաններ: Տարածուած են վարսը, արջը, գայլը, աղուէսը, զանազան միջատներ, սողուններ, ու թռչուններ, յատկապէս՝ կաքաւ եւ ճնճղուկ: Գետերը եւ վտակները հարուստ են կարմրախայտ ձուկերով: Ընդհերքը հարուստ է արծաթով, կապարով եւ զանազան չինանիւթերով:

Պոռչեաններ կալուածներ ունէին նաեւ Վայոց Ձորէն դուրս, Շահապունիքի, Վարաժնունիքի եւ Կոտայքի շրջաններուն մէջ:

ՊՈՌՇԵԱՆՆԵՐՈՒՆ ԳԼԽԱՒՈՐ ԲՆԱԿԱՎԱՅՐԵՐԸ

Վայոց Ձորի մէջ Պոռչեաններուն առաջին գլխաւոր կեդրոն դարձաւ Սրկղունք գիւղը, որ կը գտնուի Սրկղունեաց լեռներու լանջին, համանուն հովիտի (ուրկէ կը հոսի Սրկղունք վտակը) ափին. անիկա Վայոց Ձորի ամէնէն մեծ գիւղը դարձաւ: Հոն կը գտնուէր Սուրբ Յակոբ եկեղեցին:

Սրկղունքի մօտ, անմատչելի լերան վրայ Պոռչեաններ կառուցեցին Բոլորաբերդը, որ դարձաւ իշխանանիստ: Բոլորաբերդ կամ Պոռչայ բերդ, լերան պատքի մօտաւորապէս մէկկուկէս հեկտար տարածութեան վրայ, պազալթաչար ամուր պարիսպով եւ ջրմուղով անառիկ դիրք ունէր: Բերդը ունէր ներքին պաշտպանական կառոյցներ, գինանոցներ, զորանոցներ եւ իշխանական պալատ, իսկ արեւելեան կողմը կար մատուռ:

Բոլորաբերդի արեւելեան կողմը Պոռչեաններ կառուցեցին Աղբերից վանքը կամ Գայլվածորը, իսկ հիւսիս-արեւմտեան կողմը՝ Սպիտակաւոր Սուրբ Աստուածածին վանքը, որ Բոլորաբերդի անապատ կոչուեցաւ. անոր մօտ Պոռչեաններ կառուցեցին Զորոյ վանքը:

Սրկղունքի մօտակայքը կը գտնուէր Փանձաթաղը եւ անոր մօտը՝ Փանձաթաղի այգին, որ յետագային Թանատի վանքին սեփականութիւնը դարձաւ:

Արփա գետին մօտակայքը, Դելիկ լերան հրաբուխի լաւաներով ծածկուած

Ֆ. ԳԱՍԹՐՈՑԻ ՓՈՔՐԻԿ ԲԱՐԵԿԱՄԸ

1999 Նոյեմբերին գուպացի մանչուկի մը տխուր արկածախնդրութիւնը իր վերջ կեդրոնացուց ամբողջ աշխարհի ուշադրութիւնը: Էլիան Կոնզալէս կը կոչուէր ան, 5–6 տարեկան էր: Մօրը ու խումբ մը Գուպացիներու հետ կոտրած-թափած նաւով մը ճամբայ հանուած էր դէպի ամերիկեան դրախտը. ճամբան նաւը ընկղմած էր, մայրը խեղդուած: Որբուկը կատարեալ կռուախնճոյրի մը վերածուած էր Գուպա մնացած հօրը եւ մօրը ամերիկաբնակ ազգականներուն միջեւ որոնք ամէն գնով կ'ուզէին արդելք ըլլալ Էլիանի Գուպա վերադարձին: Ամիսներով միջազգային լրատուականները զբաղեցնելէ ետք մանչուկին մասին Ֆլորիտայի դատարանը վճիռ արձակեց, ի նպաստ հօրը. ու 2000ին տղեկը վերադարձաւ իր ծննդավայր կղզին: Անկէ ի վեր կը վարէ գուպացի դպրոցականի մը սովորական կեանքը: Ամէն արժանացած է նախակրթարանի վկայագրին ու աղատ ժամերուն կ'աշխատի արձակուրդի վայրի մը մէջ:

Այս սովորականին քով ունի առանձնայատկութիւններ. կղզիին ամէն պաշտօնական պատահարին առաջին կարգը նստած կ'ըլլայ Ֆ. Գասթրոյի քովը, վայելելով անոր անսակարկ բարեկամութիւնը: Գուպացի ղեկավարը շատ ուշադիր է որ Էլիան երջանիկ երիտասարդ մը, հպարտ Գուպացի մը ըլլայ: Անոր ուսուցիչները հրահանգ ունին յատուկ խնամքի առարկայ ընելու զինք, որպէսզի ան տիպար պատանին ըլլայ եւ երկրին բոլոր տղոց ներշնչման աղբիւր:

ՔԱՂՀԱՆ

ԴԱՇՆԱԿՑԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՒԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Իրաքի սահմանադրութեան հանրաքուէն (Հոկտ. 15) այժմէականացուցած է թէ՛ այդ երկրին, թէ՛ Միջին Արեւելքի այլ երկիրներու մէջ դաշնակցային կարմ ունենալու նիւթը:

Արաբական Ալ-Հայաթ օրաթերթին քաղաքական մեկնաբաններէն Սալէհ Պաշէր ժողովրդավարութեան տանող լաւագոյն ճամբան կը նկատէ դաշնակցային կազմը: Կ'ըսէ թէ այդ սահմանումը չափերու համար մահուան սուսերը կը պտըտցնէ Միջին Արեւելքի պետութիւններուն վրայ: Անկէ կը հասկնան մասնատումի, բզքտելու գաղափարը: Ան չատերու համար մերժելի բան է, քանի որ կը հակադրուի գաղափարական-զինուորական կեդրոնաձիգ պետութեան մը պատկերին. հակառակ այս վերջինով արձանագրուած բազմաթիւ ձախողութիւններու, ազգային համաձուլում մը ապահովելու ապարդիւն ջանքերուն:

Դաշնակցային բառը նաեւ յաճախ անպատրամաբանական հակազդեցութեան կը մղէ թէ անոր կողմակից մը դաւաճան մըն է, թշնամիին գործակից մը: Մինչդեռ արաբական աշխարհին մէջ այդ ուղղութեամբ ոչ մէկ փորձառութիւն արձանագրուած է, ուստի անհեթեթ է ձախողութեան կանխիկ վարկածը: Միւս կողմէն, դաշնակցային կազմով երկիրները տէր են աւելի առողջ եւ ամուր միաւորութեան մը:

Մեկնելով այն սկզբունքէն որ երկու ձեւերէն ոչ մէկը գերադաս է, միջին-արեւելեան արաբական երկիրներուն համար դաշնակցայինը նախընտրելի պէտք է ըլլայ, քանի որ պահանջ կազմող բնակչութիւններու բազմատարրութիւնը այդ կը պահանջէ:

Նման ընկերութեան մը մէջ ժողովրդավարութեան «մէկ անձ - մէկ քուէ»ի սկզբունքը իշխանութեան հերթափոխութիւն ապահովող ազդակ չէ: Բազմացեղ, բազմակրօն հատուածները ամէն բանէ նախամեծար կը դասեն իրենց համայնքին պատկանելու զգացումը ու անոնց քուէն հատուածական նպատակ կը հետապնդէ: Նաեւ կը ձգտի համայնքային զօրակցութեան: Արդէն այդ ձեւի ընկերութիւններու մէջ թէ՛ մեծամասնութեան, թէ՛ փոքրամասնութեան թեւերը դիրք չեն փոխեր: Այդ պայմաններով ալ իշխանութեան փոփոխութիւն չի կրնար խնդրոյ առարկայ ըլլալ, այնքան ատեն որ համայնքները նոյնը կը մնան ու ժողովրդագրական փոփոխութեան չեն ենթարկուիր:

«Մէկ անձ, մէկ քուէ»ի սկզբունքը իրատես կ'առնէ այն երկիրներուն մէջ ուր բնակչութիւնը միատարր է եւ ուր ազգային պատկանելիութեան զգացումը գերադաս է համայնքային պատկանելիութենէն:

Միջին արեւելքի ժողովուրդները պատմութիւնը կ'ապրին կրօնական կամ ցեղային համայնքներու շրջանակին մէջ, քան՝ ազգային շրջանակի մը: Ու երկուքին միջեւ նշմարելի միջոց մը կայ. առաջինները աշխուժութիւնը, փոփոխութեան ուժանակութիւնը բաւական խոտոր համեմատականն են պետութիւններու քարացած վիճակին հետ: «Դասակարգային պայքարը» համայնքային չափերով տեղի կ'ունենայ եւ ոչ ազգային:

Այս երկու պատճառով եւ նկատի առած առարկայական իրականութիւնը, դաշնակցային պետութիւնը կրնայ աւելի յարմարիլ բազմակրօն ու բազմազգ ընկերութիւններուն: Անշուշտ ըսուածը տեսականէն կը բազկանայ, ինչ որ գործադրութեան պետնի վրայ ունի իր դժուարութիւնները: Բայց ինչպէս կը գրէ Ս. Պաշէր, մամուլի մարզուն պարտականութիւնը պետական կարգերը դաշնաւորել չէ, այլ այդ մասին նուազ մոայլ հորիզոն մը պարզելը:

Թ. Ա. Թ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՑԱՐԵԴԱՐՁԸ ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

14 տարիներէ ի վեր Կրընոպլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը կը ձեռնարկէ Հայաստանի անկախութեան տարեդարձի հանդիսութեան:

Այս տարի ան տեղի ունեցաւ Սեպտ. 21ին, Մշակոյթի Տան "Ժ. Մարանճեան" սրահին մէջ, քաղաքական պաշտօնական անձնաւորութիւններու եւ հանդիսականներու ներկայութեամբ: Մշակոյթի Տան նախագահ Ա. Գալաճեանի բարի գալըստեան խօսքէն ետք, խօսք առին Իզէրի Ընդհանուր Խորհուրդի փոխ նախագահուհին Գ. Գրիքօ, որ կը ներկայացնէր Կրընոպլի քաղաքապետ Մ. Տեսթոն եւ Խորհուրդը: Ան շնորհաւորելէ ետք անկախութեան տօնը, անդրադարձաւ Կրընոպլի քաղաքապետարանի, խորհրդարանի եւ կարգ մը հայկական միութիւններու կողմէ Սեւանայ լիճի չրջակայքը եւ Գեղարքունիքի հիւանդանոցի նորոգութեան դրծոնէութիւններու իրագործման, 2006ի սեմին: Ըսաւ թէ սկզբնական աշխատանքները արդէն սկսած են: Երեսփոխան Ռ. Գաղընաւ վերյիշեց իր առաջին այցելութիւնը Հայաստան, 1991ին, ոգեկոչելով այդ տարիներու դժուար պայմանները. իր խօսքը եզրափակեց չեշտը դնելով այն իրողութեան վրայ որ Հայաստան դեռ պէտք ունի զօրակցութեան եւ կոչ ուղղեց ներկաներուն որպէսզի օգնեն բոլոր միջոցներով:

Ապա ժողովուրդը հիւրասիրուեցաւ քոքթէյլով:

Օրուան խօսնակը՝ Ժ. Ֆորէսթիէ բեմ հրաւիրեց գաղութին սիրուած երեք արուեստագէտները՝ Գ. Պաղտասարեանը, Ա. Մարգարեանը եւ Շ. Մանուկեանը, որոնք մինչեւ ուշ երեկոյ, երգով ու նուագով հայկական ճոխ մթնոլորտ մը ստեղծեցին:

ՇԱՒԻՒ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ՉԱՑՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

Ֆ. ԳԱՍԹՐՈՑԻ ՓՈՔՐԻԿ ԲԱՐԵԿԱՄԸ

1999 Նոյեմբերին գուպացի մանչուկի մը տխուր արկածախնդրութիւնը իր վերջ կեդրոնացուց ամբողջ աշխարհի ուշադրութիւնը: Էլիան Կոնզալէս կը կոչուէր ան, 5–6 տարեկան էր: Մօրը ու խումբ մը Գուպացիներու հետ կոտրած-թափած նաւով մը ճամբայ հանուած էր դէպի ամերիկեան դրախտը. ճամբան նաւը ընկղմած էր, մայրը խեղդուած: Որբուկը կատարեալ կռուախնճոյրի մը վերածուած էր Գուպա մնացած հօրը եւ մօրը ամերիկաբնակ ազգականներուն միջեւ որոնք ամէն գնով կ'ուզէին արդելք ըլլալ Էլիանի Գուպա վերադարձին: Ամիսներով միջազգային լրատուականները զբաղեցնելէ ետք մանչուկին մասին Ֆլորիտայի դատարանը վճիռ արձակեց, ի նպաստ հօրը. ու 2000ին տղեկը վերադարձաւ իր ծննդավայր կղզին: Անկէ ի վեր կը վարէ գուպացի դպրոցականի մը սովորական կեանքը: Ամէն արժանացած է նախակրթարանի վկայագրին ու աղատ ժամերուն կ'աշխատի արձակուրդի վայրի մը մէջ:

Այս սովորականին քով ունի առանձնայատկութիւններ. կղզիին ամէն պաշտօնական պատահարին առաջին կարգը նստած կ'ըլլայ Ֆ. Գասթրոյի քովը, վայելելով անոր անսակարկ բարեկամութիւնը: Գուպացի ղեկավարը շատ ուշադիր է որ Էլիան երջանիկ երիտասարդ մը, հպարտ Գուպացի մը ըլլայ: Անոր ուսուցիչները հրահանգ ունին յատուկ խնամքի առարկայ ընելու զինք, որպէսզի ան տիպար պատանին ըլլայ եւ երկրին բոլոր տղոց ներշնչման աղբիւր:

ՔԱՂՀԱՆ

ԴԱՇՆԱԿՑԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՒԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Իրաքի սահմանադրութեան հանրաքուէն (Հոկտ. 15) այժմէականացուցած է թէ՛ այդ երկրին, թէ՛ Միջին Արեւելքի այլ երկիրներու մէջ դաշնակցային կարմ ունենալու նիւթը:

Արաբական Ալ-Հայաթ օրաթերթին քաղաքական մեկնաբաններէն Սալէհ Պաշէր ժողովրդավարութեան տանող լաւագոյն ճամբան կը նկատէ դաշնակցային կազմը: Կ'ըսէ թէ այդ սահմանումը չափերու համար մահուան սուսերը կը պտըտցնէ Միջին Արեւելքի պետութիւններուն վրայ: Անկէ կը հասկնան մասնատումի, բզքտելու գաղափարը: Ան չատերու համար մերժելի բան է, քանի որ կը հակադրուի գաղափարական-զինուորական կեդրոնաձիգ պետութեան մը պատկերին. հակառակ այս վերջինով արձանագրուած բազմաթիւ ձախողութիւններու, ազգային համաձուլում մը ապահովելու ապարդիւն ջանքերուն:

Դաշնակցային բառը նաեւ յաճախ անպատրամաբանական հակազդեցութեան կը մղէ թէ անոր կողմակից մը դաւաճան մըն է, թշնամիին գործակից մը: Մինչդեռ արաբական աշխարհին մէջ այդ ուղղութեամբ ոչ մէկ փորձառութիւն արձանագրուած է, ուստի անհեթեթ է ձախողութեան կանխիկ վարկածը: Միւս կողմէն, դաշնակցային կազմով երկիրները տէր են աւելի առողջ եւ ամուր միաւորութեան մը:

Մեկնելով այն սկզբունքէն որ երկու ձեւերէն ոչ մէկը գերադաս է, միջին-արեւելեան արաբական երկիրներուն համար դաշնակցայինը նախընտրելի պէտք է ըլլայ, քանի որ պահանջ կազմող բնակչութիւններու բազմատարրութիւնը այդ կը պահանջէ:

Նման ընկերութեան մը մէջ ժողովրդավարութեան «մէկ անձ - մէկ քուէ»ի սկզբունքը իշխանութեան հերթափոխութիւն ապահովող ազդակ չէ: Բազմացեղ, բազմակրօն հատուածները ամէն բանէ նախամեծար կը դասեն իրենց համայնքին պատկանելու զգացումը ու անոնց քուէն հատուածական նպատակ կը հետապնդէ: Նաեւ կը ձգտի համայնքային զօրակցութեան: Արդէն այդ ձեւի ընկերութիւններու մէջ թէ՛ մեծամասնութեան, թէ՛ փոքրամասնութեան թեւերը դիրք չեն փոխեր: Այդ պայմաններով ալ իշխանութեան փոփոխութիւն չի կրնար խնդրոյ առարկայ ըլլալ, այնքան ատեն որ համայնքները նոյնը կը մնան ու ժողովրդագրական փոփոխութեան չեն ենթարկուիր:

«Մէկ անձ, մէկ քուէ»ի սկզբունքը իրատես կ'առնէ այն երկիրներուն մէջ ուր բնակչութիւնը միատարր է եւ ուր ազգային պատկանելիութեան զգացումը գերադաս է համայնքային պատկանելիութենէն:

Միջին արեւելքի ժողովուրդները պատմութիւնը կ'ապրին կրօնական կամ ցեղային համայնքներու շրջանակին մէջ, քան՝ ազգային շրջանակի մը: Ու երկուքին միջեւ նշմարելի միջոց մը կայ. առաջինները աշխուժութիւնը, փոփոխութեան ուժանակութիւնը բաւական խոտոր համեմատականն են պետութիւններու քարացած վիճակին հետ: «Դասակարգային պայքարը» համայնքային չափերով տեղի կ'ունենայ եւ ոչ ազգային:

Այս երկու պատճառով եւ նկատի առած առարկայական իրականութիւնը, դաշնակցային պետութիւնը կրնայ աւելի յարմարիլ բազմակրօն ու բազմազգ ընկերութիւններուն: Անշուշտ ըսուածը տեսականէն կը բազկանայ, ինչ որ գործադրութեան պետնի վրայ ունի իր դժուարութիւնները: Բայց ինչպէս կը գրէ Ս. Պաշէր, մամուլի մարզուն պարտականութիւնը պետական կարգերը դաշնաւորել չէ, այլ այդ մասին նուազ մոայլ հորիզոն մը պարզելը:

Թ. Ա. Թ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՑԱՐԵԴԱՐՁԸ ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

14 տարիներէ ի վեր Կրընոպլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը կը ձեռնարկէ Հայաստանի անկախութեան տարեդարձի հանդիսութեան:

Այս տարի ան տեղի ունեցաւ Սեպտ. 21ին, Մշակոյթի Տան "Ժ. Մարանճեան" սրահին մէջ, քաղաքական պաշտօնական անձնաւորութիւններու եւ հանդիսականներու ներկայութեամբ: Մշակոյթի Տան նախագահ Ա. Գալաճեանի բարի գալըստեան խօսքէն ետք, խօսք առին Իզէրի Ընդհանուր Խորհուրդի փոխ նախագահուհին Գ. Գրիքօ, որ կը ներկայացնէր Կրընոպլի քաղաքապետ Մ. Տեսթոն եւ Խորհուրդը: Ան շնորհաւորելէ ետք անկախութեան տօնը, անդրադարձաւ Կրընոպլի քաղաքապետարանի, խորհրդարանի եւ կարգ մը հայկական միութիւններու կողմէ Սեւանայ լիճի չրջակայքը եւ Գեղարքունիքի հիւանդանոցի նորոգութեան դրծոնէութիւններու իրագործման, 2006ի սեմին: Ըսաւ թէ սկզբնական աշխատանքները արդէն սկսած են: Երեսփոխան Ռ. Գաղընաւ վերյիշեց իր առաջին այցելութիւնը Հայաստան, 1991ին, ոգեկոչելով այդ տարիներու դժուար պայմանները. իր խօսքը եզրափակեց չեշտը դնելով այն իրողութեան վրայ որ Հայաստան դեռ պէտք ունի զօրակցութեան եւ կոչ ուղղեց ներկաներուն որպէսզի օգնեն բոլոր միջոցներով:

Ապա ժողովուրդը հիւրասիրուեցաւ քոքթէյլով:

Օրուան խօսնակը՝ Ժ. Ֆորէսթիէ բեմ հրաւիրեց գաղութին սիրուած երեք արուեստագէտները՝ Գ. Պաղտասարեանը, Ա. Մարգարեանը եւ Շ. Մանուկեանը, որոնք մինչեւ ուշ երեկոյ, երգով ու նուագով հայկական ճոխ մթնոլորտ մը ստեղծեցին:

ՇԱՒԻՒ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԱՆԻՄԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

Ցուսահատութիւնը պատած էր վրաս: Սէր քամիսէրին խիստ վարմունքը, Մեհմէտ Ալիի ամենախիստ հարցաքննութիւնը բնա՛ւ քաջալերիչ չէին ինծի համար: Մինչեւ իրիկուն սենեակիս մէջ չրջեցայ անընդհատ սիկառէթ ծխելով: Կը մտածէի թէ արդեօք հարցաքննութեանս միջոցին անխոհեմ խօսք մը փախցուցած էի բերնէս:

Ցիշեցի թէ բնակարանս յայտնած էի եւ ըսած էի որ թէեւ փողոցին անունը և տանը թիւը չէի դիտեր, բայց կրնայի գիտնալ: Այդ եթէ սենեակս խուզակելու պէտք տեսնէին ու դիս ոստիկանական հսկողութեամբ հոն տանէի՞ն...

Իրա՛ւ է որ քովս ո՛չ մէկ վաճառելիք բան կար, բայց ոստիկանները կրնային սենեակին մէջ գտնել Միքայէլ Մորճիկեանը եւ զայն ալ ձերբակալել: Զգացի որ մեծ անխոհեմութիւն ըրած էի բնակարանիս տեղը յայտնելով: Որուհեցի որ եթէ խուզարկութեան ենդիր յարուցանեն, ուրանամ ըսածս:

Իրիկունը դուռս բացուեցաւ եւ ծերունի ոստիկան մը ներս մտաւ,

- Գինեպանը եկեր է առնելիք ունի եղեր կոչ պահանջէ կոր, 4 պարղուտ (8 ղրչ.) պլճոի տաս եղեր, ըսաւ:

Մէճիտիէն իրեն յանձնեցի:

- Եթէ ուտելիք բան մը կ'ուզես առնել տամ, աւելցուց:

- Մնացած 12 ղրուշով հաց, պանիր եւ ծխախոտ առնել աուր, պատասխանեցի:

Ախորժակ չունէի արդէն, միշտ փորձած եմ որ բանտարկութեան առաջին օրը մարդուս ախորժակը կը գոցուի, որչափ ալ վարժուած ըլլայ բանտային կեանքի:

Գիշերը դրեթէ անքուն անցուցի աթոռին վրայ, արմուկներս սեղանին վրայ դրած ու գլուխս թեւիս յենած:

Ի՞նչ պիտի ընէին այս մարդիկը ինծի, հարիւր տեսակ ենթադրութիւններ կ'ընէի այս մասին, որոնց եւ ո՛չ մին վարդագոյն էր:

Հետեւեալ օր, ուրբաթ, միւտիւրիէթը գոց էր, հետեւաբար գէշ կամ աղէկ որոշում մը չէր կրնար տրուիլ իմ մասիս:

Յերեկին ծեր ոստիկանը դուռը բացաւ եւ ըսաւ.

- Տղան եկած է, եթէ ուտելիք առնել պիտի տաս, ըսէ՛ ինչ որ կ'ուզես:

(Հայ տղայ մը կար որ այսպէս ցերեկ եւ իրիկուն կու գար եւ բանտարկեալներուն ուտելիք կամ ծխախոտ կը բերէր, փոխարէն փոքրիկ նուէր մը առնելով):

- Է՛, ըսի, բան մը չեմ ուզեր:

- Կէս օր է, բան պիտի չուտե՞ս...

- Չէ՛:

- Հիւա՞նդ ես, հարցուց ոստիկանը:

- Բան չունիմ, բայց ուտելիք չեմ ուզեր:

- Ինչո՞ւ համար, պնդեց:

- Որովհետեւ դրամ չունիմ, պատասխանեցի: Արդարեւ քովս հազիւ 20-30 փարա մնացեր էր:

Ծեր ոստիկանը տխրութեամբ գլուխը օրօրեց, յետոյ գրպանէն քսակը հանեց, բացաւ եւ ինծի ներկայացուց, ըսելով.

- Ա՛ռ մէջէն ինչ որ կ'ուզես:

Մէճիտիէ մը առի եւ չնորհակալութիւն յայտնեցի:

Այդ դրամը բաւեց առտուան եւ իրիկուան ճաշերուս եւ ծխախոտիս:

Գիշերը դարձեալ աթոռին վրայ անցուցի մինչեւ առտու: Եթէ գետինը տախտակամած ըլլար պիտի փռուէի պառկէի, բայց, ինչպէս ըսի, գաճով ծածկըւած էր:

Քունս այնքան եկած էր որ աթոռին վրայ նստած, գլուխս սեղանին, կրցայ քնանալ քանի մը ժամ:

Շաբաթ առտու ոստիկան մը եկաւ եւ դիս տարաւ ձէմիլ պէյի քով:

Սէր քամիսէրը կրկին խիստ դաժանօրէն ընդունեց զիս:

- Անունդ ի՞նչ էր, հարցուց:

- Սահակ օղլու Երուանդ:

- Ի՞նչեան...

- Սահակ օղլու, կրկնեցի:

- Հայերուն մականունները հաճով կը վերջանան, դուն ի՞նչեան ես:

- Սահակ օղլու, կամ եթէ կ'ուզէք Սահակեան. միեւնոյն բանն է:

- Սուտ կը խօսիս, պոռաց, մեզի խաբել կ'ուզես:

- Ինչու՞ պիտի խաբեմ, անունս Երուանդ է, հօրս անունը Սահակ:

- Ո՛չ, քու անունդ Երուանդ Օտեան է, դուն լամպաճի չես, այլ Ազատամարտ Թերթին խմբագիրը, ո՛չ թէ Ատա բազարչէն տարագիր եղած ես, այլ Պոլսէն աքսորուած ես, անցած տարի ալ Համայէն Տէր Զօր աքսորուած ես...

- Ամէնքն ալ ճիշդ են, ստիպուեցայ խոստովանիլ, միայն սխալ մը կայ ձեր ըսածներուն մէջ, ո՛չ թէ Ազատամարտի այլ ծամանակ թերթի խմբագիր եղած եմ:

- Ինչո՞ւ ուրեմն ատա խօսեցար:

- Ի՛նչ ընեմ, կէս մը չփոթած կէս մըն ալ կատակի ձեւով, մինչեւ հիմա ճշմարիտ խօսեցայ փորձանքը դլխէս պակաս չեղաւ: Այս անդամն ալ սուտը փորձեցի, բայց կը տեսնամ որ ան ալ օգուտ մը չունեցաւ:

- Քեզի կը հասկցնեմ սուտ խօսիլը, ըսաւ Սէր քամիսէրը խիստ ձեւով մը:

Ցետոյ, ոստիկանին դառնալով աւելցուց.

- Տա՛ր աս մարդը Մեհմէտ Ալի էֆէնտիին քով եւ թո՛ղ նորէն իֆատէն առնուի...

- Ջըլլայ որ այս անգամ կրկին սուտ խօսիս, ըսաւ ինծի դառնալով, եաքը գիտցած ըլլաս, շատ գէշ կ'ըլլայ վիճակդ...

- Արդէն մէկ երկու կէտեր միայն սըխալ են, դիտել տուի, միւս բոլոր ըսածներս կէտ առ կէտ չիտակ են:

Երկրորդ հարցաքննութիւնս շատ երկար չտեւեց եւ դիս նորէն տարին խցիկս:

Կէսօրին մօտ օտաճի Իսմայիլ աղան եկաւ քովս: Իմ վիճակովս հետաքրքրուեցաւ, խղճաց վրաս որ երկու գիշեր աթոռին վրայ անցուցած էի, հարցուց թէ ի՞նչ ամբաստանութիւն կար վրաս:

- Չեմ գիտեր, պատասխանեցի:

(Շար. 134)

ՆՈՒԷՐ

Հայաստանի անկախութեան տօնին առթիւ, Տիկին Շաքէ Մանուկեան 25 ելբօ կը նուիրէ "Յառաջ"ին։

ՀԱՄԱՋԳԱՅԻՆ
HAMASKAINE

ՓԱՐԻԶ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԵՐԱԺԻՇՏ ԿԱՐՊԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ ՀԵՏ

– Տպաւորութիւններ Հայաստանէն, իր տուած համերգին առիթով

– Բացատրութիւններ եւ ունկնդրութիւն "Աբեղան" օփերային

Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 14, ժամը 21ին

Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը
17 rue Bleue 75009 Paris
(Métro Cadet)

– Մուտքը ազատ է –

Informations artistiques

CENTRE DU PATRIMOINE ARMENIEN
DE VALENCE
14 rue Louis Gallet — 26000 Valence

EXPOSITION

L'ARARAT
pour
MEMOIRE

Photographies de JEAN KEHAYAN,
Textes de SERGE ASSIER

Du 1er au 11 décembre

Horaires :
du mardi au dimanche de 14h30 à 18h30
Fermé les 1er et 11 novembre.

21e CYCLE DE LECTURES MISES EN ESPACES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS

Direction : ARBY OVANESSIAN

Organisé par l'Association de THEATRE ARMENIEN

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 21ՐԴ ՇԱՐՔ

(Ա. ԾՐԱԳԻՐ)

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՕՎԱՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

HAIK VARTANIAN
POMME DE DISCORDE
ՀԱՅԿ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
ԿՌԻԱԽՆԶՈՐ (1993)
երկու Պատկերով

Նկարը մանուկներու յարմար չէ

ԿԻՐԱԿԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 9, ԺԱՄԸ 16ԻՆ
DIMANCHE 9 OCTOBRE A 16 HEURES

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՈՍՏԱՆ
MAISON DES ETUDIANTS ARMENIENS
57, Boulevard Jourdan, 75014 PARIS
M° Pte d'Orléans / Cité Universitaire
Մուտքը՝ 5 եւրօ

MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE

Foire Internationale de Marseille

23 SEPTEMBRE — 3 OCTOBRE
Parc Chanot
PAVILLON ARMENIE
Palais des Congrès — Niveau 1

● **JOURNEE OFFICIELLE DE L'ARMENIE**
Vendredi 30 septembre

— **12h** : Accueil à l'entrée principale
Visite du Pavillon Arménie en présence de **Jean-Noël GUERINI,** Président du Conseil Régional et Sénateur des Bouches du Rhône.
— 15h : Projection de Films
● **«Voici l'Arménie»** d'Arsène Arslanian;
● **«Mon Sardarabad»** — Concert d'Ara Gevorguian
— 18h30 : Animation avec orchestre — Musique — Danses folkloriques au Pavillon Arménie.

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի, 2005 Դեկտեմբեր 18ին, ժամը 10էն 17, տեղի կ'ունենայ Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ վարչական խորհուրդի կազմի մէկ երրորդի՝ այսինքն հինգ անդամներու ընտրութիւնը։

Ընտրութիւնը տեղի կ'ունենայ բացարձակ մեծամասնական սկզբունքով անձառ անձ։ Ի հարկին, ամիս մը յետոյ՝ յաբարեբական մեծամասնութեամբ մնացած տեղերու համար(1)։

Կրօնական ընկերակցութեան անդամները, որոնք վճարած են 2005ի իրենց անդամագրութեան տուրքը, այս տարուան Սեպտեմբեր 12ին յատուկ նամակով հրաւիրուած են կատարելու իրենց պարտականութիւնը (2), իսկ անոնք, որոնք կը փափաքին վարչական խորհուրդի անդամութեան համար իրենց թեկնածութիւնն առաջադրել, պարտին զայն կատարել 2005 Հոկտեմբեր 18էն առաջ(3)։

Կ ա ց ո ն ա գ ի ր
(1) Յօդուած 16 տողագլուխ 2
(2) Յօդուած 17 տողագլուխներ 2, 3 եւ 4
(3) Յօդուած 18

ԸՆՏՐԱԿԱՆ ԾԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ
Ատենապետ՝ ԼԻՒՍ ԷՓԷՐ
Քարտուղարուհի՝ ԳԱՅԵԱՆԷ ՄԱՇՈՑԵԱՆ

U.C.F.A.F.
COMITE DE PARIS — ILE-DE-FRANCE

A quelques jours de l'ouverture des négociations pour l'adhésion de la Turquie à l'Union Européenne

L'U.C.F.A.F. PARIS — ILE-DE-FRANCE
vous invite à une conférence - débat

La Turquie Dans l'Europe?

Avec la participation de
Alexis GOVCIYAN -
Président de l'Europe de la Mémoire
Ara TORANIAN -
Président du C.C.A.F.
Edmond YANEKIAN -
Secrétaire National de l'U.C.F.A.F.

Jeudi 29 septembre à 20h30
au Centre Culturel et Artistique Arménien
6 Cité du Wauxhall 75010 Paris —
Métro : République

— Entrée libre —

U.C.F.A.F. : www.ucfaf.com

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑ ՄԱՋի փարիզի "Աբշալոյս Թաղէոսեան" մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Հոկտեմբեր 1, ժամը 16ին, սովորական հաւաքատեղին։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

COMMUNIQUE

«Nous sommes Arméniens et rien de ce qui est arménien ne nous est étranger»

Aujourd'hui, plus que jamais les Arméniens du Djavakhk sont menacés :
— dans leur vie quotidienne,
— dans leur identité,
— dans leur avenir.

Isolés dans cette région historique de l'Arménie, ils ont besoin de nous. Nous, Arméniens de France, devons les aider!

Avec toutes les Croix de Secours arméniennes, la Croix Bleue des Arméniens de France lance un appel :

— Pour la création d'antennes médicales dans les villages isolés du Djavakhk,

— Pour la rénovation et l'équipement du Centre Culturel à Akhalkalak,

— Pour la préservation des structures identitaires (églises, écoles...) de cette région.

Seule la mobilisation urgente et efficace de la diaspora permettra la survie du Djavakhk.

Envoyez vos dons à :
C.B.A.F. Djavakhk,
17 rue Bleue 75009 Paris

□

BRATSCH

La Croix Bleue d'Issy-les-Moulineaux
Section DIROUHIE SERENGULIAN
présente
«BRATSCH
25 ans ça s'fête»
avec la participation
de la troupe de danse **Yeraz**
le Dimanche 2 Octobre à 15 heures
au PACI — 25 Avenue Victor Cresson
à Issy-les-Moulineaux

Venez nombreux pour fêter cet événement !

Réservations auprès de :
— Jacqueline : 01. 40. 95. 81. 33
— Alice : 01. 46. 42. 90. 68
— Magasins FNAC et Carrefour.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

(Շար. Ա. էջէն)

խոր տարակարծութիւն մը ծագած է ինչ կը վերաբերի կրկնակ յանցագործներուն, այսինքն դատապարտուած անձեր, որոնք ազատ կ'արձակուին եւ նոյն յանցանքը կը գործեն։ Պատահածը հետեւանք էր ազատ արձակման անձի մը որ բռնաբարութեան համար դատապարտուած էր 10 տարի բանտարկութեան եւ ազատ արձակուելէն ետք կրկին երեք կիներ բռնաբարած էր։ Գլեման կ'ուզէր որ եղեկտրոնիկ ապարանջանը ի գործու ըլլայ նաեւ անցեալին դատապարտուածներու համար, ինչ որ հակասահմանադրական է։ Սարքոզի կ'առաջարկէ որ ազատ արձակումէն ետք բժշկական զբօսանումը պարտադիր ըլլայ։

ՊԱՂՏԱՏԻ վրայ ամերիկեան ռմբակոծութեան մը ընթացքին, Սեպտ. 26ին, մեռած է Իրաք գործող Ալ-Ջահտայի թիւ 2ը Շէյխ Ապու Ազզամ։ Ինք է որ կրակ բացած է համախմբումի ուժերուն վրայ եւ սպաննուած է փամփուշտներու փոխանակութեան ատեն։

MARSEILLE

Les Activités du Centre Culturel SAHAK - MESROP

Septembre — Octobre 2005

Directeur KHATCHIG YILMAZIAN

● CONCERT Vendredi 21 octobre à 20h45
en l'Eglise du Sacré Cœur, 2 rue St Adrien, 13008 Marseille
● CONCERT Samedi 22 Octobre à 20h45
en l'Eglise de Saint Barnabé, Place du Caire, 13012 Marseille
● CONCERT de clôture avec tous les groupes vocaux et orchestraux
Dimanche 23 octobre à 19h30 en la paroisse St Vincent-de-Paul
«Les Réformés», La Canebière, 13001 Marseille
— **EXPOSITION DE PEINTURE de Garik KARAPETYAN d'Erevan**
Du 27 octobre au 4 novembre
Vernissage de l'exposition au Centre Culturel Sahak-Mesrop
Jeudi 27 octobre à 19h30
Réception à l'issue du vernissage de 20h30 à 21h
Entrée libre

— ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ
Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 27, ժամը 21ին,
Մայր Եկեղեցւոյ մէջ
339 avenue du Prado, 13008 Marseille
«Հայոց Գիրերու դերը այսօր, ստեղծումէն 1600 տարի յետոյ»
կը բանախօսէ՝ Փրոֆ. Ռոպէր ՏԷՐ-ՄԵՐԿԵՐԵԱՆ
Entrée libre

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 30
VENDREDI
30 SEPTEMBRE
2005

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

81ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21.290 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 81e ANNEE — N° 21.290

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԴԷՄ ԵՆ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՀՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ, ԱՋԻ 43 ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐԸ

"Եւրոպայի երեսփոխաններու ազգային խորհուրդը Թուրքիոյ" կը խորագրէր Ֆիկարօ (Սեպտ. 29) արձագանգելով Եւրոպական Հորհրդարանին որոշումին, որ արուած էր Սեպտ. 27ին եւ ուրիշ բան չէր եթէ ոչ խիստ եւ վճռական աղղարարութիւն մը: Համապատասխան բանաձեւը քուէարկուած է 356 ձայնով, դէմ եղած են 181 երեսփոխան եւ եղած է նաեւ 125 ձեռնպահութիւն: Բանաձեւը կը քննադատէ Թուրքիոյ ձգձգումները կիպրական հարցին նկատմամբ, թերացումները արտայայտութեան ազատութեան մէջ: Աւելին, Փրանսացի ընկերվարական երեսփոխաններու նախաձեռնութեան ընդառաջելով, Հայոց Ցեղասպանութեան ճանաչումը "նախապայման" կը նկատեն անդամակցութեան: Հակառակ անոր որ իրաւական դեռնի վրայ այս յանձնարարութիւնները արժէք չունին, կը նպաստեն սակայն բանակցութեան դժուարացման: Հորհրդարանը "անկեղծօրէն կը ցաւի" Թուրքիոյ բացայայտ մերժումին համար՝ կիպրոսը ճանչնալու եւ իր նաւահանգիստներն ու օդակայանները արգիլելու կիպրական նաւերուն եւ օդանաւերուն: Այս պայմանները "անընդունելի" կը նկատուին Հորհրդարանին զլխաւոր խումբին (Փէ. Փէ. Է.) կողմէ, ինչ որ պատճառ եղած է որ յետաձգուի այն իրաւական գործընթացը որ պէտք է յանգի մաքսային համաձայնագրի վաւերացման: Հորհրդարանականները աւելցուցած են բանաձեւին մէջ, որ "որեւէ թերացում" Թուրքիոյ կողմէ այս համաձայնագրի գործադրութեան "ծանր հետեւանքներ կ'ունենայ բանակցութեան գործընթացին համար եւ կրնայ նոյնիսկ յանգիլ անոր ոչնախման": Եւ Հորհրդարանը կը հրաւիրէ նաեւ յանձնախումբը որ հարցով զբաղի 2006ի վերջաւորութենէն առաջ: Նոյն սպառնալիքները կան եթէ կիպրոսը չճանչցուի լաւագոյն ժամանակամիջոցին, այսինքն 1 - 2 տարիէն, կը ճղդէ ընկերվարական խումբին նախագահը՝ Մարթէն Շուլց: Եթէ նոյնիսկ չի յիշուիր "առանց նաշնորհհաւ ընկերակցութեան" տարազը, Հորհրդարանը կը բացատրէ որ բանակցութիւնները "երկարաչունչ գործընթաց մըն են", որու հեռանկարը թէեւ անդամակցութիւնն է, բայց ելքը "բաց" կը մնայ: Ամէնէն բուռն հակառակորդները կը մնան դեմման քրիստոնեայ - դեմոկրատները եւ Փրանսացի Հորհրդարանականները: Փէ. Փէ. Է.ի (աջ) խումբին նախագահը՝ Հանց կեռթ Փէօթերրինկ յոխորտանքով յայտարարած է որ Անգլիայի կ'առաջարկուի "բարեկամութեան եւ գործակցութեան այլընտրանք մը", մեղադրելով քաղաքական իր հակառակորդները որ խաղեր կը խաղան:

Հորհրդարանին այս դիրքորոշման առթիւ, Սեպտ. 28ին, Հայ Դատի Յանձնախումբը հաղորդագրութեամբ մը ողջունած է Եւրոպական Հորհրդարանը, մինչ նախագահը (Ցարուհի Մարտիրոսեան) կը յիշէ որ հինգերորդ անդամն է որ Եւրոպական Հորհրդարանը կը պահանջէ Թուրքիայէն որ ճանչնայ Հայոց Ցեղասպանութիւնը: Նախորդ օրն ալ մամուլի հաղորդագրութիւն մը հրապարակած էին երեք կուսակցութիւնները (Հ.Յ.Դ., Ռ.Ա.Կ., Հնչակեան), ուր բուռն կերպով կը դատապարտէին բանակցութիւններու բացումը, ցորչափ չէ ճանչցուած Հայոց Ցեղասպանութիւնը:

*
**

Այլ 43 երեսփոխաններ (42 ԻԽ. ԷՄ. Փէ., մէկ ԻԽ. ՏԷ. ԷՖ.) նամակ մը գրած են Ժ. Շիրաքի ուր իրենց "բուռն վերապահութիւնը, նոյնիսկ չեշտ հակադրութիւնը" կ'արտայայտեն բանակցութիւնները սկսելուն դէմ իսկ, Թուրքիոյ անդամակցութեան համար: Նամակը հրապարակուած է Սեպտ. 27ին, ստորագրողներու կարգին են Ռիչար Մայէ (Պուրկոտիւ - Ռոն), Նիքոլա Տիւփոն - Էյնան (Էսոն), Տոմինիք Փայէ (Տէօ Սեւր) եւ Ժըրանսուա Ռոշըլլուան (ԻԽ. ՏԷ. ԷՖ.): Եւրեք զլխաւոր խոչընդոտները կը թուեն բանակցութիւններուն համար.- ա) Կիպրոսը չճանչնալը, բ) Հայոց եցղասպանութիւնը չճանչնալը, գ) Հայաստանի պարտադրուած Թուրքիոյ անընդունելի չրջափակումը:

*
**

ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Թրքական լրատուիւնները Թուրքիոյ անդամակցութիւնը մերժելու "վերջին պահու նոր պատրուակ" կ'որակէին Ցեղասպանութիւնը ճանչնալու թելադրանքը: Կ'ընդգծէին Հոկտ. 3ի ժամադրութիւնը ի հարկին չյարգելու Թրքական տեսակէտը զոր արդէն արտայայտած էր Արտաքին գործերու նախարար Ա. Կիւլ, "մեծ նաշնորհհալ գործընկերութեան" հասանական նկատուած հեռանկարին առջեւ:

Միւլիյէթ արձագանգած էր վարչապետ Թ. Էրտողանի հակազդեցութեան: Ան ըսած էր. "Եւրոպական Հորհրդարանը մեր անդամակցութեան հոլովոյթին մէջ պարտադրող որեւէ ուժ չի ներկայացներ: Նման որոշում ալ ոչինչով կ'ազդէ այդ հոլովոյթին վրայ": Ապու Տապի այցին ընթացքին ունեցած այս յայտարարութեամբ Թուրքիոյ վարչապետը ըսած է նաեւ թէ Հորհրդարանին հայկական նիւթով այս որոշումը արգելք չի կրնար ըլլալ իրենց ընթացքը չարունակելու. "Եւրոպայի Հորհրդարանը նման որոշում տուեր է, կամ ոչ, ոչ մէկ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ: Մեզի համար կարեւորը Արտաքին գործերու նախարարներու վաղուան ժողովն է: Այդ ժողովին որոշումն է մեզի համար նկատի առնուելիքը" աւելցնելով:

Անդրադառնալով Թուրք վարչապետին այս կեցուածքին, Հայ Դատի եւ Հ.Յ.Դ.ի Փրանսայի ներկայացուցիչները չեշտած են թէ Թ. Էրտողանի յայտարարութեամբ ցոյց կը տրուի Եւրոպայի հանդէպ Թուրքիոյ ամբարտաւան ու արհամարհոտ դիրքը. նաեւ փաստը կը տրուի թէ Թուրք

(Շար.ը Դ. էջ)

ՄԵՍՐՈՊ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՎԱՔԸՖԳԻԻՂԻ ՄԷՋ

Մեսրոպ Պատրիարքը Սեպտ. 24, ժամը 19ին հասած է Վաքըֆգիւղ, ուր բնակչութիւնը, դրեթէ ամբողջութեամբ, հաւաքուած էր դիմաւորելու համար Պատրիարքը: Ինքնաշարժէ ելքին ան դիմաւորուած է հոգեւոր մատակարարութեան պաշտօնով նախապէս գիւղ ուղարկուած Զօհրապ և Զաքար Քահանաներուն, զլխաւորութեամբ առենապետ Կարպիս Քուչեանի՝ գիւղի եկեղեցւոյ Ծխական խորհուրդի անդամներուն, գիւղապետ Պերճ Քարթունեանի զլխաւորութեամբ՝ գիւղի Երիցանց Խորհուրդի անդամներուն կողմէ: Ապա գիւղի մանուկներէն 25 փոքրիկներ մօտեցած են Պատրիարքին, աւանդական աղուհացն ու ծաղիկներ մատուցանելու համար: Այս անգամ զանց առնուած է գիւղի աւանդական դհոլ-զուռնան, գիւղի երէց բնակիչներէն Հիլտա Զաքարեանի մահուան պատճառով:

Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ մէջ, ժամերգութեան աւարտին, Մեսրոպ Պատրիարք ողջոյնի իր խօսքը ըսած է, չեչտելով.- "Սուրբ Խաչին նուիրուած տօներուն մէջ, Հայերուս համար Թերեւս ամէնէն սրտաճմլիկն է Վարագայ Ս. Խաչի տօնը, քանի որ ան կապուած է Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ չորրորդ դարու պատմութեան հետ: Նախ Վասպուրականի եւ ապա Վաղարշապատի մէջ հոգեւոր առաքելութեան լծուող Հռիփսիմեանց կոյսերուն Վարագ Լերան ճգնարաններէն մէկուն մէջ ի պահ դրած Ս. Խաչը, դարեր յետոյ՝ 660 թուին կը յայտնուի երկու հայ ճգնաւորներու: Այս դէպքը կը սկսի տօնուիլ ամէն տարի Խաչվերացի հետեւող երկրորդ կիրակիին":

Ապա եկեղեցւոյ բակին մէջ սիրոյ սեղան սարքուած է ի պատիւ Պատրիարքին, որուն մասնակցած են գիւղի բնակիչներն ու Պոլսէն ժամանած բոլոր հիւրերը:

Ելոյթներ ունեցած են Տրդատ Քհնյ. Ուզունեան, Վարդուհի Մանճաեան, Երջան Քուչեան եւ Պօղոս Կէօքչէեան: Սիրոյ սեղանի աւարտին Մեսրոպ Սրբ. այցելած է նաեւ Շէմմէէեան Տունը, որ գիւղի կոոպերատիւին կողմէ վերածուած էր պանդոկի:

*
**

*Մեսրոպ Պատրիարքը, Կիրակի, Սեպտեմբեր 25ին նախագահած է Վաքըֆգիւղի Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ Հանդիսութեանց: Առաւօտեան ժամերգութիւնը կատարած են եւ ապա Ս. Սեղանին սպասարկած Զօհրապ եւ Զաքար Քահանաները: Պատրիարքը նախ բարի գալուստ մաղթած է բոլոր ուխտաւորներուն, մաղթելով որ Աստուած ընդունի իրենց ուխտի աղօթքները: Անտիոքի եւ չրջակայից մասին տեղեկութիւն տալով, աւելցուցած է որ նախաքրիստոնէական չրջանին իսկ Հայեր բնակութիւն հաստատած են այս կողմերը: Այսօր Թանգարաններու մէջ կարելի է հանդիպիլ Մեծն Տիգրանի պատկերը կրող մետաղեայ դրամներու, որոնք հատուած են Անտիոքի փողերանոցին մէջ: Իսկ Առաքելական Հայրերու չրջանին, Անտիոք քաղաքը Ս. Երուսաղէմէն յետոյ քրիստոնէութեան համար երկրորդ կարեւոր քաղաքի վիճակն ստացաւ: Տերտուղիանոսի համաձայն Հայեր մինչեւ Երուսաղէմ եւ Անտիոք՝ Սուրիոյ եւ Պաղեստինի դրեթէ բոլոր չրջաններուն մէջ կը գտնուէին: Անտիոքի մէջ էր, որ առաջին անգամ ոչ-Հրեաներ եկեղեցւոյ անդամակցութեան ընդունուեցան: Անտիոքի մէջ էր, որ Քրիստոսի հետեւորդներուն որոնք մինչեւ այդ "նազովրեցիներ" կը կոչուէին՝ առաջին անգամ "քրիստոնեայ" անունը տրուեցաւ: Իսկ Կիլիկեան Թագաւորութեան չրջանին (1070 - 1375), հայ քրիստոնեայ ժողովուրդը պիսպիսան Կիլիկիոյ մէջ քրիստոնէական իւրայատուկ մշակոյթ կերտեց՝ կրթական, դրական, դրչագրական, մանրանկարչական, երաժշտական, օրէնսդրական, հարատարածական բարձրամակարդակ դործերով: Շուրջ քսան հայկական վանքերու մէջ ընդօրինակուեցան բազմաթիւ ձեռագիր մատեաններ: Ափսոս, որ այսօր արեւմտեան Սելեւկիայէն մինչեւ Անտիոք նահանգի հարաւային սահմանները կը բնակին նուազ քան հազար հայորդիներ: Պատմա-մշակութային ընդհանուր տեղեկութիւններ փոխանցելէ ետք, Մեսրոպ Պատրիարք ծանրացած է Ս. Պօղոս Առաքեալի խօսքին վրայ. "Քա՛ւ լիցի, որ ես պարծենալու ուրիշ բան ունենամ, քան մեր Տիրոջ Յիսուս Քրիստոսի խաչը միայն, որով աշխարհը խաչ ելած է ինծի համար, ես ալ՝ աշխարհին համար" (Գաղատ. 6.14):

Նախորդ օրն ալ, Մեսրոպ Պատրիարք Պիթիասի երբեմնի հայարնակ գիւղին Հայոց աւերեալ Ս. Աստուածածին եկեղեցին այցելած է եւ այդ առթիւ ճարտարապետ Օսման Մըսթըքօղլու յայտնած է Պատրիարքին, որ Պիթիասցիները չատ կը փափաքին որ եկեղեցին հիմնովին վերականգնուի և պաշտամունքի վերադարձուի: Մեսրոպ Սրբ. յայտնած է թէ Պատրիարքական Աթոռը կարելին ամէն ծրագրին յաջողութեան համար: Նոյն օրը, Պատրիարքը այցելած է Իսկէնտերունի Սրբոց Քառասնից Մանկանց եկեղեցին:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ՊՈԽՏԱՓԷՇ

ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ ՍՊԱՅԻՆ ԴԱՏԸ

2004 Փետր. 19ին Հունգարիոյ մայրաքաղաքին մէջ զինուորական վարժընթացի մը աղբեջանցի սպայի մը կողմէ սպաննուած էր Գ. Մխիթարեան: Այդ սպաննութեան դատը պիտի չարունակուէր Սեպտ. 27ին: Նախին նախ վկայութիւն տուած է Լիտուանացի Ս. Փաուլուս որ նոյն մարդասպանին Թիրախ եղած բայց փրկուած երկրորդ հայ զինուորականին՝ Հ. Մուկուչեանի հետ նոյն սենեակը կը բնակէր: Վկայած է նաեւ այս վերջինը: Ան հարցումներ ուղղած է ամբաստանեալին ալ որ չէ պատասխանած:

Աւեանին ներկայացուած են երկու հոգեբոյժներու տեղեկագիրները որոնք վէճերու տեղի տուած են: Պաշտպանողական կողմը կ'ուզէ ընդունիլ տալ որ մարդասպանը իր ընտանիքին Ղարաբաղի մէջ կրած հալածանքին ազդեցութեան տակ գործած է ոճիրը, բայց ստուգուած է որ Սաֆարով ընտանիքը պատերազմէն չատ առաջ մեկնած էր Ղարաբաղէն:

Մարդասպանին ազգակից սպան որ նոյն վարժընթացին կը հետեւէր, երրորդ անդամ ըլլալով դատարան չէ ներկայացած: Աղրբեջանի Հունգարիոյ դեսպանը նամակով մը տեղեկացուցած է թէ խօսելու հարցեր ունի ան: Դատաւորը առողջական փաստաթուղթ պահանջած է:

Դատը յետաձգուած է Դեկտեմբեր 15-ին. մինչ այդ մարդասպանը հոգեբուժական նոր քննութեան պէտք է ենթարկուի:

ՎԵՐՋԻՆ ԸՆԹՐԻՔԻ ՍԵՂԱՆ

Մարիամ մը՝
Յիսուս մը զրկած,
կը սխալի՛մ,
Յիսուս մը՝
Մարիամին զիրկը նստած,
նորէն Յիսուս մը՝
ոչխարներով շրջապատուած,
նորէ՛ն Յիսուս մը՝
թեւերը բարձրացուցած
եւ կուրծքին մի՛չ մէջտեղը՝
այսինքն սրտին,
պլպլացող
ելեկտրական կարմիր լոյս մը
զետեղուած,
եւ վերջապէ՛ս,
անչո՛ւշտ փշապսակով Յիսուս մը՝
հսկայ խաչի մը վրայ խաչուած,
կողին
չինական ժամացոյցի զարճող
սլաքները մխրճուած,
եւ տակաւի՛ն,
բաղմապիսի՛,
աչք քերող,
սարսափելի զոյներ հագած
հոռոմ սուրբե՛ր,
բոլո՛րն ալ անխիղճ,
ոսկեզօծ՝
սարսափելի շրջանակներու մէջ
վառքով տեղաւորուած,
պատիւով պատէն կախուած...

Խառնիճաղանճ ոճերու
աժան
մեծ ու փոքր սրբապատկերներու
այս ճնշիչ աղմուկին մէջ
է՛ս՝
մեղաւորս,
եւ նա՛,
նաեւ ա՛ն,
ակնածանքով նստած ենք
կարծես
վերջին ընթրիքի սեղան,
բազմաթիւ սրբապատկերներուն հետ,
մենք ալ կենդանի՛ պատկեր զարճած,
Օգոստոսեան տաքերուն մէջ
քրտինք ջուր կտրած...

Հովահար մը
ճգնելով կը զառնայ,
սակայն մթնոլորտը
բազմաթիւ Յիսուսներու,
եւ Մարիամներու,
եւ սարսափելի զոյներ հագած
հոռոմ սուրբերու,
մշանջենական ժպիտներուն տարափին
տակ,
միշտ ճնշի՛չ կը մնայ,
մինչ
Աստուածային ընտրանի թռչունները՝
աղունակները
տանիքին վրայ
ղու ղու ղո՛ւ
ա՛ ղու ղու
կ'երթա՛ն կուգան...

Շուարած եմ...
Ո՞ւր կը զտնուիմ...
Չէ՛,
ո՛չ հեռատար վանքի մը մէջ,
ո՛չ ալ մօտակայ եկեղեցիի մը
կամ մատուռի մը մէջ,
այլ
պարզապէս
ա՛ս մայրաքաղաքին
կեդրոնական փողոցի մը
կամարէ մը
անցնելով,
բակերէ՛ն
բաւիղներէն
եկեր եմ,
եկեր ենք
ժողովրդական հատարակ մէկ
ճաշարան,
ուր ոտք չեն կոխած
սփիւռքահայ
ու տեղացի զբօսաշրջիկները
վստա՛հ...

Վերջին ընթրիքի սեղան
սակայն
բացակայ են այսօր
առաքեալներն իսկական,
որոնց
մէ՛կ մասը
հաւատալով ապազային
նահատակուած են երեւի
յանուն հայրենիքին,
նախընտրելով մնալ հո՛ն
մէջն անցեալին...

Վերջին ընթրիքի սեղան
սակայն
բացակայ են այսօր
առաքեալներն իսկական,
որոնց
մի՛ւս մասը
անիրաւ ներկայէն
հեռացած են անձայն
ո՛չ դէպի անցեալը,
ո՛չ ալ դէպի ապագան,
երեւի միայն
Աստուած գիտէ
դէպի ո՞ւր արդեօք
կորսուած յուսահատ...

Ցուսալքուած չե՛մ...
փաստելու համար
կ'ուզեմ լսել
թէ մի՞ քանի
խե՛նթ առաքեալ
թերեւս ծպտուած
այսօր այստեղ
հետս են նստած
Վերջին ընթրիքի այս սեղան...

Հովահար մը
ճգնելով կը զառնայ
սակայն մթնոլորտը
միշտ միեւնո՛յնը կը մնայ...
Մինչ
Աստուածային ընտրանի թռչունները՝
աղունակները՝
այս ճաշարանին տանիքին վրայ
ղու ղու ղո՛ւ
ա՛ ղու ղու
անհանգիստ
կ'երթան կուգան...

Կը մօտենայ մեղաւորիս
Հռիփսիմեանց յուզուած կոյսերէն մին,
մատուցող կին,
գլուխը խոնարհած,
աչքերը կիսափակած,
կարծես
իմ մեղքերուս թողութիւն խնդրելու
համար,
Աստուծոյ խորանին առջեւ խոնա՛րհ
կանգնած...

Մօրթը
հրեշտակի մը նման սպիտա՛կ,
իսկ բերնին մէջ՝
սուրբերու յատուկ
ասերգային մե՛ղմ եղանակ
յայտարարելու
վերջին ընթրիքի
համե՛ստ ու անփոփոխ
ճաշացուցակ...

Վերջին ընթրիքի
համե՛ստ սեղան՝
պնակ մը
մէջը
վրայ վրայի դիզուած
լէհմէճո՛ւ
եւ մե՛ծ սափորով
պաղ թա՛ն,
եւ Յիսուսնե՛ր՝
նստած, կանգնած ու խաչուած,
Մարիամնե՛ր,
սարսափելի զոյներ հագած
հոռոմ սուրբե՛ր,
բոլո՛րն ալ ժպտուն
մեր գլխուն վրան...

Հովահար մը
ճգնելով կը զառնայ
սակայն մթնոլորտը
միշտ միեւնո՛յնը կը մնայ...
Մինչ
Աստուածային ընտրանի թռչունները՝
աղունակները
ան լէհմէճոյի ճաշարանին տանիքին
վրան
ղու ղու ղո՛ւ
ա՛ ղու ղու
աղունակները
անդադար կ'երթա՛ն կուգան...

Ճաշարանին հասցէ՞ն...
անչո՛ւշտ բոլորիդ
բարձրաձա՛յն կը յայտարարեմ,
սակայն ունիմ
մէ՛կ պայման
եթէ դո՛ւն
եւ նա՛
նաեւ ա՛ն՝ Հա՛յր մը Մխիթարեան,
ինծի բացատրէք,
դիս լուսաբանէք,
թէ այս
անհարազատ ճաշակը,
անմարսելի զոյները,
անընդունելի բոլո՛ր սրբապատկերները,
մանրանկարչութեան մշակոյթով
մեծահարուստ
իմ ժողովուրդիս
սա մայրաքաղաքին մէջ,
ուրտեղէ՞ն
ե՞րբ
ինչո՞ւ
ինչպէ՞ս
ներխուժած են...

Եթէ պայմանս լրացնէք,
այն ժամանակ
ես ալ ձեզի
սա լէհմէճոյի ճաշարանին հասցէն
թերեւս կը փոխանցեմ
եթէ հարկաւոր է...

Պարզապէս զլուխս արդուկեցի...
Պատմածս երեւի
քեզի եւ ձեզի համար
անհասկնալի՛...
Չկարծե՛ս
որ ինծի համար
հասկնալի...

Քրտինք ջուր եմ,
բազմաթիւ Յիսուսներու,
եւ Մարիամներու,
եւ սարսափելի զոյներ հագած
հոռոմ սուրբերու,
մշանջենական ժպիտներուն տարափին
տակ,
լէհմէճօ կ'ուտեմ,
Օգոստոսեան տաքերուն,
մինչ հովահար մը
ճգնելով կը զառնայ...

Ձեմ դիտեր
հովահարը պիտի յոգնի՞
ու անօգուտ զառնալէ դադրի՞
թէ
մանրանկարչութեան մշակոյթով
մեծահարուստ
իմ ժողովուրդիս
սա մայրաքաղաքին մէջ
մթնոլորտը
օր մը չէ օր մը
պիտի մաքրուի...

ԱՆԱՀԻՏ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ
Նստած Լէհմէճոյի մէկ ճաշարան

ՀԱՑ ՄԵԾ ԳԵՐԴԱՍՏԱՆՆԵՐ

ՊՈՌՃԵԱՆՆԵՐՈՒ ՏՈՀՄԱԿԱՆ ՏԻՐՈՅԹՆԵՐԸ, ԲՆԱԿԱՎԱՅՐԵՐԸ ԵՒ ՀՈԳԵՒՈՐ ԿԵԴՐՈՆՆԵՐԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

ՊՈՌՃԵԱՆՆԵՐՈՒՆ ՀՈՎԱՆԱՒՈՐԱԾ, ԿԱՌՈՒՑԱԾ ՈՒ ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑԱԾ ՎԱՆՔԵՐԸ

Պոռչեանները, իրենց իշխանութեան ամբողջ ժամանակաշրջանին վանքեր ու եկեղեցիներ կառուցեցին կամ վերաշինեցին, հովանաւորեցին մշակոյթն ու դպրոցները եւ զարկ տուին կրթութեան տարածման: Անոնց հովանաւորած վանքերուն մէջ կեդրոնացած դպրոցները դարձան հոգեւոր եւ մշակոյթի եւ բարձրագոյն ուսման կեդրոններ:

Շապահունիք գաւառին սահմաններէն ներս, Կուքի գետակի հովիտին մէջ, Սանդեաբ լերան լանջին գտնուող Կուքի Ս. Նշան վանքը Պոռչեաններու հոգեւոր կեդրոններէն դարձաւ: Վանքին շինութեան ձեռնարկեց Վասակ իշխան. շինարարական աշխատանքները աւարտեցան Պապաք իշխանին օրով. վանքին շինութեան հակեց Յովհաննէս վարդապետ: Վանքը, իր անմոռանալի դիրքով միջավայրի մը մէջ, հոգեւոր եւ մշակութային կարեւոր կեդրոն դարձաւ, ուր գրուեցան բազմաթիւ ձեռագիրներ:

Պոռչեաններու գլխաւոր կեդրոններէն դարձաւ նաեւ Ճահուկ գաւառին մէջ գտնուող Ոծոպի վանքը, որ կը գտնուէր համանուն գիւղին արեւելեան կողմը, բլուրի մը լանջին:

Գեղարդի վանքը անցեալին կը կոչուէր Այրիվանք՝ քարայրային կառոյցներուն պատճառով. աւանդութեան համաձայն անիկա հիմնուած է Հայաստանի մէջ քրիստոնէութեան պետական կրօն հռչակման առաջին տարիներուն: Պոռչ իշխան Զաքարեաններէն դնեց վանքը իր շրջակայքերով եւ զայն հոգեւոր կեդրոնի վերածեց: Պոռչեաններ իրենց տոհմական սեփականութիւնը նկատուող Սուրբ Գեղարդը (ուր աւանդութեան համաձայն Յիսուսի կողը խրած են) վանքին նուիրեցին, որմէ ետք անիկա կոչուեցաւ Գեղարդի վանք:

Գեղարդի վանքը հոգեւոր եւ մշակութային մեծ կեդրոն դարձաւ, ուր հաստատուեցաւ դպրանոց, գրադարան եւ դրչատուն: Վանքը, իր ժայռափոր խուցերով ստուարաթիւ միաբանութիւնն էր:

Վանքին գլխաւոր Ս. Աստուածածին եկեղեցին կառուցուած է 1215ին, Զաքարեաններուն օրով: Վանքին շինարարական գլխաւոր աշխատանքները սկսան Պոռչեաններու օրով: Կառուցուեցան վեմափոր չինքեր եւ երկու փոքր եկեղեցիներ, գաւիթ եւ սիւնազարդ ժամատուն-դամբարան: Ժայռափոր երկրորդ եկեղեցւոյ գաւիթը հաւանաբար Պոռչեաններուն տոհմական դամբարանը դարձաւ: Ժայռի վերի մասին վրայ կառուցուեցաւ Պոռչ իշխանի գաւիթին՝ Պապաքի եւ անոր կնոջ՝ Ըռուսուդանի ժամատուն-դամբարանը:

Գեղարդի վանքէն քիչ մը հեռու, դէպի հարաւ, դեղատեսիլ ձորալանջին գտնուող Աղբոց Սուրբ Աստուածածին Պոռչեան իշխանութեան գլխաւոր վանքերէն դարձաւ: Աւանդութեան համաձայն, վանքը հիմնուած է Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչի կողմէ, սակայն բուն շինարարական աշխատանքները կատարուեցան Պոռչեաններուն օրով: Կառուցուեցան գլխաւոր եկեղեցին՝ Ս. Աստուածածին, գաւիթը եւ Ս. Պօղոս-Պետրոս եկեղեցին:

Կէչառիսի վանքը, իր Ս. Նշան եւ Ս. Յարութիւն եկեղեցիներով Պոռչեաններուն հոգեւոր ամէնէն հին կեդրոնն էր: Անիկա նախապէս Պահլաւունիներուն կը պատկանէր եւ Պոռչեաններուն օրով մշակութային կարեւոր կեդրոն դարձաւ: Հոն թաղուած է Պոռչ Մեծ իշխան:

Սպիտակաւոր Ս. Աստուածածին վանքը կը գտնուէր Բոլորաբերդի մօտակայքը, անդնդախոր կիրճերով շրջապատուած միջավայրի մը մէջ: Խաչի իշխան ձեռնարկեց եկեղեցւոյ շինութեան, որ աւարտեց գաւակը՝ Ամիր Հասան:

Թանատի վանքը կը գտնուի Վերնաշէն գիւղէն քանի մը քիլոմեթր դէպի հարաւ-արեւելք եւ պատմութեան մէջ յիշուած է Ը. դարէն: Վանքին գլխաւոր Ս. Աստուածածին եկեղեցին կառուցուած է 1273-1279ին, Պոռչեաններուն հովանաւորութեամբ: Անիկա հարուստ է արժէքաւոր արձանագրութիւններով եւ կենդանակերպ քանդակներով, իսկ հարաւային պատին վրայ քանդակուած է Պոռչեաններուն խորհրդանիշ արծիւը, ճանկերուն մէջ զոհ: Գլխաւոր եկեղեցւոյ մօտ կը գտնուի Ս. Նշան մատուռը: 1970ին, պեղումներու ժամանակ վանքին հարաւային

ԳԱՂՈՒԹԻՆ ԳԱՂՈՒԹ

ՔԻՆԿՍԹԸՆ (Գանատա) Սխպասատոր պանդոկին մէջ, Սեպտ. 10–11ին, նախաձեռնութեամբ եւ կազմակերպութեամբ ՀՄԸՄ-ի Գանատայի Շրջ. Վարչութեան, տեղի ունեցած է չրջանային խմբապետական ժողովը: Բացումը կատարուած է "Յառաջ նահատակ"ով, ապա բացման խօսքը արտասանած է Շրջ. Վարչութեան տեղապահը՝ Սեդրակ Պուրսալեան, որ բացատրած է ժողովին կարեւորութիւնը եւ օրակարգին հանդէպ լուրջ մօտեցման անհրաժեշտութիւնը: Օրակարգը բաղկացած է ութ կէտերէ, որու կարեւորագոյն նիւթերէն մէկը եղած է համա-ՀՄԸՄական բանակումը:

*
**

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ ՀՄԸՄ-ի մասնաճիւղին հովանաւորութեամբ եւ սկաուտական խորհուրդի կազմակերպութեամբ 2005 – 06 տարեշրջանը սկսած է Օգոստոս 26 – 28–ին խմբապետական կազմի սեմինարով, Վուտլոտ Թրէյլս բանակավայրին մէջ: 15 խմբապետ – խմբապետուհիներ վայելած են սկաուտական խորհուրդին պատրաստած հետաքրքրական յայտադիրը: Բացման խօսքը կատարած է Սեւան Տէմիրճեան: Սեմինարի ընթացքին զանազան դասախօսութիւններ կատարուած են տարբեր նիւթերու մասին:

«ԽԱՉԵՐ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ» ԿԵԴՐՈՆԸ՝ ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԻ ՍԵՄԻՆ

ԱՆԹԻԼԻԱՍ. – "Խաչեր Գալուստեան" Մանկավարժական կազմաւորումի կեդրոնը գործել սկսած է 1987 Նոյեմբեր 2–ին: 2007ին պիտի լրանայ ուրեմն անոր գոյութեան եւ գործունէութեան քսան տարին: Կարեւոր այս հանդրուանէն առաջ կրնանք խիտ մէկ համապատկերը գծել անոր պատմութեան եւ խօսիլ ամբողջացումի աշխատանքներու մասին, որոնցմով պէտք է խմաստաւորուի այս քանամեակը:

Կեդրոնի գործունէութիւնը կարելի է բաժնել երկու յստակ մասերու, առաջին տասնամեակ եւ երկրորդ տասնամեակ: Այս բաժանումը հիմնուած չէ պարզապէս տարիներու համրանքին վրայ, այլ կը նչէ որակական յստակ տարբերութիւն մը: Առաջին տասնամեակը չրջանն է պուտ հայկական ծրագիրներու գործադրութեան, երկրորդը կը ներառնէ նաեւ լրանանական պաշտօնական քննութիւններու պատրաստութիւնը: Ընդհանուր նպատակը բարելաւելը ըլլալով հայ ուսուցիչ – ուսուցչուհիներու մասնագիտական պատրաստութիւնը՝ երկրորդ տասնամեակը ուղղակի կը պատասխանէ նաեւ պետութեան պահանջին՝ համապատասխան վկայականով օժտելու կրթական հաստատութիւններու մէջ աշխատող անճնակազմը:

Այս նպատակով նախ որդեգրուած է Պէ. Թէ.ի պետական ծրագիրը՝ մանկապարտէզի վարժուհիներու պատրաստութեան յատուկ, երեք տարի ետք ալ Թէ. Էս.ի ծրագիրը՝ նախակրթարանի եւ մանկապարտէզի ուսուցչուհիներու համար: Միաժամանակ դիմում կատարուած է կրթական նախարարութեան՝ պաշտօնական արտօնագիրը ստանալու համար կաթողիկոսարանի հաւտչէով: Այս արտօնագիրը, ստացուած Հայրապետին անունով, պատասխանատու տնօրէնի անձին կապուած սահմանափակում չի ճանչնար: Մինչեւ հիմա 53 հոգի ներկայացած է պետական քննութիւններուն: Ասոնցմէ 52ը յաջողած է:

Մեր նպատակն էր քսանամեակէն առաջ ապահովել Էլ. Թէ.ի, այսինքն լիսանսի, արտօնագիրը եւ պատրաստել նաեւ այս քննութեան, բայց առ այժմ բաւարար թիւով արձանագրուող չէ եղած այս նոր ճիւղը գանալու համար: Արտօնագիրի դիմումը կատարուած է արդէն եւ կը յուսանք, որ շուտով կը ստացուի:

Կեդրոնի այս հոլովոյթը ունեցած է երկու կարեւոր հետեւանքներ:

Առաջինը վերադարձն է նախկին չրջանաւարտուհիներու, որոնք ուզած են իրենց հայկական վկայականին կից ունենալ նաեւ պետականը եւ համապատասխան դնահատումի արժանանալ պետութեան եւ ազգային իշխանութեան կողմէ: Մինչեւ հիմա չրջանաւարտուհիներու մէկ հինգերորդը վերցուած է աշխատանքի եւ տիրացած Պէ. Թէ.ի կամ Թէ. Էս.ի վկայականի, կարգ մը պարագաներու ալ՝ երկուքին: Անճեր կան, որոնք 7–8 տարի մնացած են մեզի հետ եւ քնականօրէն նպաստած՝ կեդրոնի ոգիի եւ մթնոլորտի տեւականացումին: Անոնք օգտակար եղած են նաեւ նորեկ ուսանողներուն, անոնց փոխացելով իրենց փորձառութենէն բխած խորհուրդներ, որոնք կարեւոր բաժին ունեցած են պետական քննութիւններու մեր յաջողութեան մէջ:

Երկրորդ հետեւանքը նոյնքան դրական չէ: Մեր ներկայ ուսանողութիւնը ամբողջութեամբ կազմուած է բազմազբաղ ուսուցչուհիներէ, որոնցմէ շատեր ունին նաեւ ընտանեկան պարտաւորութիւններ: Հարկադրուած ենք ժամանակի եւ նիւթականի խնայողութիւն ընել եւ նուազագոյնի իջեցնել անոնց ներկայութեան ժամանակը Կեդրոնին մէջ: Ունեցած ենք նաեւ ոչ-հայ կամ կիսահայ ուսանողուհիներ, որոնք եկած են միայն պետական վկայականի պատրաստութեան համար: Այս պայմաններուն մէջ պատահած է, որ մեր զուտ հայկական դասանիւթերը ամէն տարի չորուին: Ներկայիս ունինք որոշ թիւով աւարտականներ, որոնք հայերէն դասանիւթեր չեն առած եւ հետեւաբար չեն տիրացած մեր վկայականին: Քանամեակը առիթ է կանոնաւորելու այս կացութիւնը:

Այս նպատակով տարեշրջանի աշխատանքներուն մէջ նախատեսուած են հայկական չորս դասանիւթեր. Հայերէնի բաղելատում՝ բոլորին համար, Հայերէնի դասաւանդումի կերպ մանկապարտէզի մէջ՝ Պէ. Թէ.ի համար, եւ Հայերէնի, հայ գրականութեան եւ պատմողական ճիւղերու դասաւանդումի կերպ՝ Թէ. Էս.ի համար: Այս դասանիւթերը պիտի տրուին ձրի եւ ըլլան պարտադիր բոլորին: Բայց ուզողները պիտի արտօնուին ներկայ չգտնուելու եւ միւնակ պատրաստելու քննութիւնը: Այս աշխատանքը դժուար պիտի չըլլայ, որովհետեւ կեդրոնին մէջ պատրաստուած են համապատասխան դասագիրքեր, որոնք պիտի տրամադրուին ուսանողուհիներուն:

Կը յուսանք, որ այս տարեշրջանին պիտի կրնանք հաշուեյարդարի ենթարկել մեր առկախ հարցերը եւ պատրաստ ըլլալ դիմաւորելու քսանամեակի հանդրուանը: Ձայն նչող հատոր մը պատրաստութեան մէջ է արդէն, պէտք է պատրաստենք նաեւ հրապարակային հանդիսութիւն մը, որուն ընթացքին վկայական ստանան վերջին տարիներու մեր բոլոր չրջանաւարտուհիները:

Քսանամեակի հատորը եւ հանդիսութիւնը առիթ պիտի ստեղծեն հանգամանօրէն փակելու "Խաչեր Գալուստեան"ի երկրորդ տասնամեակը, որմէ ետք նոր հանդրուան մը պիտի սկսի մեզի համար՝ աւանդութիւններու եւ ոգիի պահպանումով, բայց երիտասարդ տարրերու դործունէութեամբ:

Գ. ՇԱՀԻՆԵԱՆ
վարիչ՝ "Խաչեր Գալուստեան"
Մանկավարժական Կեդրոնի

Սեպտեմբեր 24

մասին մէջ յայտնաբերուեցան եկեղեցի, դաւիթ եւ չինքեր ու տապանաքարեր: Հաւանաբար ամբ չինքերուն մէջ գործած է Գլաձորի համալսարանը:

Գլաձորի համալսարանը Պռոշեան տոհմին վաքն ու պարծանքն է, որ իր մշակութային ճառագայթումներով երախտապիտական մեծ գեր ունեցաւ հոգեւոր ու քաղաքակրթական կեանքի զարգացման մէջ: Աղբերց (կամ Գլաձորի) վանք ուսումնադիտական կեդրոնը 1280ական տարիներուն Ներսէս Մշեցիի գլխաւորութեամբ սկսաւ գործել, որ յետոյ վերածուեցաւ բարձրագոյն դպրոցի կամ համալսարանի: Իրրեւ համալսարան յիշուած է 1291էն եւ գոյատեւած է մինչեւ 1340–ական տարիները: Երկար տարիներ համալսարանին գեկավարը եղաւ Եսայի Նչեցի, որուն յաջորդեց ուսուցչապետ Տիրատուր:

Պռոշեանները անմիջական հովանաւորներն էին համալսարանին եւ անոնց միջոցաւ աշակերտութեան չնորհիւ անիկա ծաղկեցաւ եւ ուսումնադիտական մեծ կեդրոն դարձաւ: Համալսարանը ունէր դիտնական վարդապետներ եւ հոծ թիւով աշակերտներ՝ Կիլիկիայէն, Երզնկայէն, Տարօնէն, Հիւսիսային Հայաստանէն, եւ այլն: Ուսուցչապետերէն յիշենք Դաւիթ Սասնեցի, Գրիգոր, Մարտիրոս, Յովհաննէս, Կիրակոս եւ Կիւրեղ բարեւնպետները: Հոն ստեղծագործած եւ իրրեւ ուսուցիչ աշխատած են նչանաւոր մանրանկարիչներ Թորոս Տարօնեցի, Աւագ եւ Մոմիկ: Աշակերտներէն յիշենք՝ ապագայ պատմագիր Ստեփանոս Եպիսկոպոս Օրբէլեան, Տաթեւի դպրոցի հիմնադիր Յովհան Որոտնեցի, մատենագիր Յովհան Երզնկացի, Հերմոնի դպրոցի հիմնադիր Տիրատուր վարդապետ եւ այլ գրիչներ ու մանրանկարիչներ:

ԱՍՊԵՏ ՄԱՆՃԻԿԵԱՆ
«Ազդակ»

ԱՆԻԾԵԱԼ ՏԱՐԻՆԵՐ

1914 - 1919

(ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐ)

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

– Ցանցանքդ պարզապէս Հայ ըլլալդ է, ըսաւ:

Ցետոյ հարցուց.

– Ինչո՞ւ ծածկոց մը եւ անկողին մը բերել չես տար, այստեղ եթէ այս վիճակին մէջ քանի մը օր ալ մնաս, հիւանդ կ'ըլլաս:

– Հրաման չեն տար կոր դուրսի հետ յարաբերութիւն ընելու:

– Գոնէ քովդ դրամ ունի՞ս:

– Ո՛չ, պատասխանեցի, երէկ ոստիկանէ մը մէճիտ մը առի, ան ալ սպառեցաւ:

– Այսօր ի՞նչ պիտի ընես:

– Չեմ դիտեր...

Մարդը պահ մը մտածեց, յետոյ քսակը հանեց եւ 15 ղրչ. արծաթ դրամ տըւաւ:

– Երբոր ունենաս, կը վերադարձնես, ըսաւ:

Ցերեկը այդ դրամով կրցայ ճաչել եւ ծխախոտ գնել:

Իսկ իրիկունը Արիֆ էֆէնտի անուն ոստիկանէ մը 10 ղրչ. առի:

Կարծեմ ամբողջ հինդ տարուան ընթացքին չէ գտնուած Հայ մը որ քանտին մէջ ոստիկանները տօլանտըրմիշ ըրած ըլլայ:

Գիշերը բաւական յառաջացած էր եւ ես դէշ ապկով կը քնանայի աթոռիս վրայ երբ եկան յանկարծ ինծի արթնցուցին "ձէմիլ պէյը կ'ուզէ կոր» ըսելով:

Գիշերային այս հրաւէրը զիս բաւական չփոթեցուց: Աչքերս չփեցի եւ հետեւեցայ ոստիկանին:

Ձէմիլ պէյ իր դրասեղանին առջեւ բազմած էր առանձին:

Նախ՝ ոտքի վրայ կեցուց զիս:

– Դէչ տեղեկութիւններ առինք քու մասիդ, ըսաւ խիստ չեչտով մը, դուն վնասակար մարդ մըն ես եղեր, Դաշնակցականներու գլխաւորներէն մէկը:

– Սխալ եւ սուտ է, պատասխանեցի, ես երբեք յեղափոխական ո՛եւ է կուսակցութեան չեմ պատկանած, ընդհակառակը քանի տարիէ ի վեր անոնց դէմ պայքարած եմ, ասիկա ամէն լրագիր կարդացող Հայ գիտէ: Կանչեցէ՛ք ո՛եւ է Հայ մը եւ հարցուցէ՛ք թէ Օտեանը ո՞ր կուսակցութեան կը պատկանի եւ պիտի տեսնէք որ պիտի ըսէ ո՛չ մէկ կուսակցութեան կը պատկանիմ:

– Պարապ խօսքեր մտիկ չեմ կրնար ընել, ըսաւ ձէմիլ պէյ, դուն վնասակար մարդ ես, եթէ այդպէս չըլլայիր, քեզ Պոլիսէն չէին աքսորեր: Պոլսոյ Հայութիւնը "մուհաճիր" չեղաւ, միայն վնասակար մարդիկը քշեցին, հետեւաբար դուն ալ վնասակար ես... պատրաստուէ՛, Տիյարպէքիր պիտի երթաս:

Տիյարպէքիրի անունը լսելուս՝ յուսահատութիւնը պատեց զիս: Կր նախընտրէի Տէր Զօր վերադառնալ ուր գոնէ բարեկամներ ունէի եւ յետոյ կը յուսայի նոյնիսկ ճամբան փախչիլ եւ ապաստանիլ Համմամի կամ Թիլնէի ծանօթ Հայերու քով, մինչդեռ Տիյարպէքիրի ճամբան բոլորովին անծանօթ էր ինծի:

– Գոնէ, ըսի, Տէր Զօր ղրկեցէ՛ք զիս:

– Չէ՛, պատասխանեց, որոշումը տըրուած է, Տիյարպէքիր պիտի երթաս:

– Բայց ի՞նչպէս կրնամ երթալ այդքան ճամբան, առարկեցի, ո՛չ կառք եւ ոչ ալ ձի վարձելու դրամ ունիմ, եւ ո՛չ իսկ հացի դրամ կայ քովս: Երկու օրէ ի վեր ոստիկաններէն եւ օտաճի Իսմայիլ աղայէն փոխ դրամ առնելով կ'ապրիմ կոր:

– Ոտքով կ'երթաս, պատասխանեց:

– Ուտելիք չունիմ:

– Քեզի հաց կու տան ճամբան:

– Բայց այս տարիքիս ի՞նչպէս կրնամ հեծեալ ոստիկանին հետեւիլ օրերով, հաւատացէ՛ք կէս ճամբան պիտի մնամ...

– Ատ մասին բնաւ մի՛ մտածեր, պատասխանեց Սէր քամիսէրը ամենայն պաղարիւնութեամբ, արդէն քեզի ընկերացող ոստիկանը չիմար չէ որ մինչեւ Տիյարպէքիր տանի քեզ... ասկէ ճամբայ ելլելնդ քանի մը ժամ ետքը քեզ կը սպանէ ու կը վերադառնայ:

Եւ այս խօսքերը կ'արտասանէր իրրեւ չատ սովորական բան մը ըսելու պէս: Եւ ամէնէն սարսափելին այն էր որ կէտ առ կէտ ճիշդ էր ըսածը: Բոլոր անոնք որ առանձնաբար մինչեւ Տիյարպէքիր աքսորուած էին, ո՛չ մէկը իր տեղը հասած էր:

– Կը տեսնա՞ս որ ճամբու համար հոգ ընելու պատճառ մը չունիս, ըսաւ ձէմիլ պէյ:

Ձպատասխանեցի:

– Մէկ միջոց մը կայ Տիյարպէքիր չերթալու, աւելցուց պահ մը լուռ մնալէ ետքը:

– Ի՞նչ միջոց, հարցուցի:

– Հալէպ մնացած ընկերներուդ անունները կը յայտնես մեզի:

– Ի՞նչ ընկեր:

– Դաշնակցական կամ Հնչակեան:

– Այդ մարդոցմէ ո՛չ մէկը կը ճանչնամ, ես Հալէպ գրեթէ մարդ չեմ ճանչցած:

– Սուտ կը խօսիս, ճշմարիտը ըսէ որ Տիյարպէքիր չերթաս:

– Ո՛չ մէկը կը ճանչնամ, կրկ՛ընդի:

– Այստեղ գալէդ ի վեր մարդու հետ չէ՞ս տեսնուած:

– Տեսնուած եմ մէկ քանի ծանօթներու հետ, բայց անոնք ո՛չ Դաշնակցական են ոչ Հնչակեան:

– Որո՞նց հետ տեսնուեցար:

– Գարեգին էֆ. Ճիւէրճեանի հետ, պատասխանեցի:

– Հա՛, ըսաւ, Դաշնակցականներու պետն է:

– Չեմ կարծեր, եթէ Դաշնակցականներուն պետը ըլլար, մինչեւ հիմա ազատ չէր պտըտեր եւ իտարէ մէճլիսի անդամ չէր ըլլար:

– Ուրիշ որո՞ւ հետ տեսնուեցար:

– Ցովհաննէս էֆ. Ճիւէրճեանի հետ:

– Անիկա կարծեմ Հնչակեան է:

– Լուր չունիմ, միայն թէ իր խօսքերէն այնպէս տեսայ որ յեղափոխականներու հակառակ մարդ մըն է:

– Պարզեւ Փափազեանը տեսա՞ր:

– Այո՛, մէկ քանի անգամ տեսայ:

– Անոր համար ըսելիք չունիս, յեղափոխական:

– Ընդհակառակը, անոր համար կրնամ պնդել թէ յեղափոխական չէ բնաւ, որովհետեւ մօտէն կը ճանչնամ զինքը:

– Մօտէ՞ն կը ճանչնաս...

– Այո՛, երկուքս ալ Պոլսեցի ենք եւ հին ծանօթներ:

– Բայց Պարզեւ Փափազեանը Դաշնակցականներուն կողմէ Եգիպտոս զացած է:

(Շար. 135)

(Շար. Ա. էջէն)

քիա չի կրնար փոխուիլ առանց ճնշումի ենթարկուելու:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

"ՓԱՓՔԱԼ ՓՈՒԼԻ" գրաւուած նաւը որ Սեպտ. 28ի առաւօտուն ենթարկուեցաւ ԺԷ. Ի. ԺԷ. ԷՆ.ի (միջամտութեան ուժեր) յարձակման, Թուլոն վերադարձաւ նոյն իրիկունը: Բոլոր նաւաստիները (30) ազատ արձակուեցան բացի չորսէ, որոնք դիպահ կը մնային յաջորդ օրն ալ: Այս ձերբակալութիւնը պատճառ եղաւ որ բուռն բախումներ պատահին Պասթիայի նաւահանգիստը ցուցարարներու եւ ապահովութեան ուժերու միջեւ ամբողջ գիշերը: Մարսէյլի նաւահանգիստն ալ դրօծադուլի մէջ էր եւ ցուցարարները կը պահանջէին չորս ձերբակալուածներու ազատ արձակումը: Ազգայնական ընտրեալ Ժան-Կի Թալամոնի յայտարարած էր որ համաձայնութիւն մը գոյացած էր որ ոստիկանական միջամտութիւն պիտի չըլլայ եւ փոխարէն նաւաստիները դիւերը խաբխաբ պիտի չնետեն եւ ձերբակալութիւն ալ պիտի չըլլայ: Սեպտ. 28ին, Սէ. ԺԷ. Թէ.ի ազգ. քարտուղարը՝ Պ. Թիպօ տեսակցութիւն մը ունեցած է Տ. ոը Վիլըփէնի հետ եւ Թիպօ կ'ըսէր թէ դեռ կարելիութիւններ կան խօսելու: Ապահովութեան պատճառներով, Գորսիքա Ֆէռի, ԷՍ. ԷՆ. Սէ. ԷՄ.ի գլխաւոր մրցակիցը, զգուշացուցած է իր գործունէութիւնը:

ՊԼՑՐՈՒԹԻ ԺԷյթաւիլի թաղամասին մէջ Սեպտ. 16ին գործուած ոճրափորձին ("Յառաջ", Սեպտ. 20) զոհ գացած մեռեալն էր Հայկազ Սողոմոնեան, որ սրճարանի մը տէրն էր եւ իր հաստատութեան մէջ կը գտնուէր երբ պայթումը պատահած է: Կային նաեւ 22 վիրաւորներ, որոնց մէջ են Ժագ Թօփալեան, Լինա Պագդալեան եւ Անթուանէթ Նչանակեան, որոնք ծանր վիճակի մէջ էին:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ելմտական նախարարը՝ Թ. Պրրթոն լաւատես ակ մը կը նախատեսէ 2006ի համար, նախապատուութիւն կը տրուի պաշտպանութեան, կրթութեան եւ աշխատանքի, պարտադիր դանձումներու յաւելումին, եւլն. եւլն.: Ձախին համար անարդար եւ ապարդիւն պիւտճէ մըն է:

ԹՈՒԼ ԱՖԱՐԻ մէջ (Իրաք) քամիքաղ կին մըն է որ ոճրափորձ մը գործած է ոստիկանատան մը դէմ, Սեպտ. 28ին եւ որու հետեւանքով հինգ հոգի մեռած է, 53 հոգի ալ վիրաւորուած են:

Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՋ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2: Դ. կիւրակէ գկնի Սրբոյ Խաչին:

101րդ տարեդարձ օծման
(1904 Հոկտեմբեր 2)
Սուրբ Յովհաննէս–Մկրտիչ
Մայր Տաճարի

ՈՒԽՏԻ ՕՐ

Այս առթիւ պատարագի մատուցմամբ երախտագէտ ապրումներով դոհարանական աղօթք պիտի կատարուի եկեղեցասէրն բարերարին՝

ԱԼԵՔՍԱՆԹՐ ՄԱՆԹԱՇԵԱՆՑԻ

համար, նաեւ Մայր Տաճարի հանդուցեալ բոլոր բարերարներուն համար:

Ցաւարտ պատարագի տեղի կ'ունենայ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆԷՔ:

Date à retenir

Grande Braderie de Noël

LES 3 et 4 DECEMBRE
CHENE FRANCE

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը չբնորհակալութեամբ ստացած է 200 եւրօ Խոսրով Մատիլեան, Ալրա Մատիլեան, Մաթիլտ – Գառզուհի Մատիլեան եւ ժիրայր Մատիլեան ընտանիքներէն, իրենց մօր՝ Մարիամ Մատիլեանի յիշատակին:

Նուէրը պիտի տրամադրուի Պլէֆոնթէնի կայանի տղոց ընդունման պայմաններու բարելաւման:

ՑՕ ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՊԼԷՐՈՒԹ. – Պ. Ամէն Ցարութիւնեան 200 եւրօ:

*
**

ՍԱՆՈՒՎԻԼ. – Ցաամիկ Յովսէփեան 20 եւրօ:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ԱՇՆԱՆԱՑԻՆ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլֆրանշի "Արաքս" մանկաճիւղը կը կազմակերպէ աշնանային ճամբորդութիւն դէպի Իտալիոյ դեղեցիկ չրջաններէն Թոսքանա:

Իր գմբուխտ լանջերուն կը փայլին Փլորանսի աշտարակը եւ պատմութեան մէջ կարեւոր տեղ գրաւող արուեստի կեդրոն, դեղեցիկ եւ հարուստ Լուքանո քաղաքը: Եկէք միասին այցելենք Նոյեմբեր 10–13, եռօրեայ չաբաթավերջին:

Մասնակցութիւն 260 եւրօ: Այս գումարը կ'ընդգրկէ ճամբորդութիւնը, պանդոկը, նախաճաշը եւ ընթրիքը:

Արձանագրութիւններու համար հեռաձայնել՝
04·78·45·17·55 կամ 04·74·04·74·97 թիւերուն:

□

COMMUNIQUE

«Nous sommes Arméniens et rien de ce qui est arménien ne nous est étranger»

Aujourd'hui, plus que jamais les Arméniens du Djavakhk sont menacés :

— dans leur vie quotidienne,
— dans leur identité,
— dans leur avenir.

Isolés dans cette région historique de l'Arménie, ils ont besoin de nous. Nous, Arméniens de France, devons les aider!

Avec toutes les Croix de Secours arméniennes, la Croix Bleue des Arméniens de France lance un appel :

— Pour la création d'antennes médicales dans les villages isolés du Djavakhk,

— Pour la rénovation et l'équipement du Centre Culturel à Akhalkalak,

— Pour la préservation des structui res identitaires (églises, écoles...) de cette région.

Seule la mobilisation urgente et efficace de la diaspora permettra la survie du Djavakhk.

Envoyez vos dons à :
C.B.A.F. Djavakhk,
17 rue Bleue 75009 Paris

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի, 2005 Դեկտեմբեր 18ին, ժամը 10էն 17, տեղի կ'ունենայ Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ վարչական խորհուրդի կազմի մէկ երրորդի՝ այսինքն հինգ անդամներու ընտրութիւնը:

Ընտրութիւնը տեղի կ'ունենայ բացարձակ մեծամասնական սկզբունքով անձառանձ: Ի հարկին, ամիս մը յետոյ՝ յաջորեական մեծամասնութեամբ մնացած տեղերու համար(1):

Կրօնական ընկերակցութեան անդամները, որոնք վճարած են 2005ի իրենց անդամագրութեան տուրքը, այս տարուան Սեպտեմբեր 12ին յատուկ նամակով հրաւիրուած են կատարելու իրենց պարտականութիւնը (2), իսկ անոնք, որոնք կը փափաքին վարչական խորհուրդի անդամութեան համար իրենց թեկնածութիւնն առաջադրել, պարտին զայն կատարել 2005 Հոկտեմբեր 18էն առաջ(3):

կ ա ց ո ւ ա գ ի ր
(1) Յօդուած 16 տողագլուխ 2
(2) Յօդուած 17 տողագլուխներ 2, 3 եւ 4
(3) Յօդուած 18

ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՎ
Ատենապետ՝ Լեւոն Էֆէր
Քարտուղարուհի՝ Գայեանէ ՄԱՇՈՑԵԱՆ

ՓԱՐԻԶ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԵՐԱԺԻՇՏ

ԿԱՐՊԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ ՀԵՏ

– Տպաւորութիւններ Հայաստանէն, իր տուած համերգին առթիւ
– Բացատրութիւններ եւ ունկնդրութիւն "Աբեզան" օփերայէն

Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 14, ժամը 21ին

Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը
17 rue Bleue 75009 Paris
(Métro Cadet)

– Մուտքը ազատ է –

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՑ ԽԱՉԻ Փարիզի "Արշալոյս Թադէոսեան" մանկաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Հոկտեմբեր 1, ժամը 16ին, սովորական հաւաքատեղին:

ECOLE BIHEBDOMADAIRE SAMUEL MOORAT

ԵՐԿՕՐԵԱՅ ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Հայ Գիրերու գիւտի 1600ամեակին առթիւ
Dans le cadre du 1600ème anniversaire de l'invention de l'alphabet arménien par Mesrob Machtotz

Jean-Pierre MAHE
Directeur à l'Ecole Pratique des Hautes Etudes

présente — *կը ներկայացնէ*
une conférence sur — *դասախօսութիւն մը*

L'HISTOIRE DE L'ECRITURE ARMENIENNE

ՀԱՅ ԳԻՐԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

La communauté arménienne est cordialement invitée — *Համայնքը սիրով հրաւիրուած է*

A l'issue de la conférence, Annie et Jean-Pierre Mahé dédiceceront leur dernier ouvrage **«L'Arménie à l'épreuve des siècles».**

Une collation sera servie.

Samedi 1er octobre à 14 heures précises

au COLLEGE SAMUEL-MOORAT
26 rue Troyon 92310 SEVRES (Métro : Pont de Sèvres)

— Parking assuré —

MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE

Foire Internationale de Marseille

23 SEPTEMBRE — 3 OCTOBRE
Parc Chanot
PAVILLON ARMENIE
Palais des Congrès — Niveau 1

JOURNEE OFFICIELLE DE L'ARMENIE
Vendredi 30 septembre

— **12h** : Accueil à l'entrée principale
Visite du Pavillon Arménie en présence de **Jean-Noël GUERINI,** Président du Conseil Régional et Sénateur des Bouches du Rhône.
— 15h : Projection de Films
• **«Voici l'Arménie»** d'Arsène Arslanian;
• **«Mon Sardarabad»** — Concert d'Ara Gevorguian
— 18h30 : Animation avec orchestre — Musique — Danses folkloriques au Pavillon Arménie.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 0609 K 84976